

IVAN MERZ
SABRANA DJELA
SVEZAK III.

IVAN MERZ

SABRANA DJELA
SVEZAK III.

Urednik:
Božidar Nagy, SJ

IVAN MERZ

UTJECAJ LITURGIJE NA
FRANCUSKE PISCE

doktorska disertacija

ZLATNA KNJIGA

TI I ONA

JUNAČKI ŽIVOT
SV. IVANE OD ARKA

RAZNI ČLANCI

Postulatura za kanonizaciju bl. Ivana Merza
Filozofski fakultet Družbe Isusove
Glas Koncila
Zagreb, 2012.

IVAN MERZ
SABRANA DJELA
SVEZAK III.
UTJECAJ LITURGIJE NA FRANCUSKE PISCE doktorska disertacija
– ZLATNA KNJIGA – TI I ONA – JUNAČKI ŽIVOT
SV. IVANE OD ARKA – RAZNI ČLANCI

Tekstove Ivana Merza priredio i uredio:
Božidar Nagy, SJ

Izdavači:
POSTULATURA ZA KANONIZACIJU BL. IVANA MERZA
Zagreb, Jordanovac 110 – www.ivanmerz.hr – e-mail: postulatura@ivanmerz.hr

FILOZOFSKI FAKULTET DRUŽBE ISUSOVE
Zagreb, Jordanovac 110 – www.ffdi.hr – e-mail: dekan@ffdi.hr

GLAS KONCILA
Zagreb, Kaptol 8 – www.glas-koncila.hr – e-mail: web-izlog@glas-koncila.hr

Nakladnik:
Postulatura za kanonizaciju bl. Ivana Merza
Zagreb, Jordanovac 110, pp.169

Za nakladnika:
Božidar Nagy, SJ

Lektura:
Dana Vuković, prof.
Anđa Jakovljević, prof.

Grafička obrada:
Dvoklik - Robert Borenić, Zagreb

Tisak:
Ekološki Glasnik – Donja Lomnica

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u
Zagrebu pod brojem 822748

ISBN 978-953-7562-02-1

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

SADRŽAJ

PREDGOVOR Trećem svesku Sabranih djela Ivana Merza	IX
--	----

I. DIO

UTJECAJ LITURGIJE NA FRANCUSKE PISCE

Doktorska disertacija Ivana Merza

PREDGOVOR hrvatskom prijevodu disertacije Ivana Merza	3
PREDGOVOR KARDINALA FRANJE KUHARIĆA	8
UVOD	11

Prvi dio LITURGIJSKI PISCI

I. Povijesni pregled	19
----------------------------	----

REAKCIJA PROTIV XVIII. STOLJEĆA

II. François-René de Chateaubriand	22
III. Joseph de Maistre i F. Robert de Lamennais	31
IV. Victor Hugo	35

ROMANOPISCI

V. Jules Barbey d'Aurevilly	40
VI. Frédéric Mistral	43
VII. Leon Bloy	47
VIII. Joris-Karl Huysmans – prije obraćenja	55
IX. Joris-Karl Huysmans – poslije obraćenja	61
X. Joris-Karl Huysmans – opće karakteristike	68
XI. Armand Praviel	80
XII. Maurice Barrès	83
XIII. Paul Bourget	90
XIV. Emile Baumann	96

XV. Louis Bertrand	108
XVI. Francis Jammes.....	113

LIRSKI PJESNICI

Tradicionalisti

XVII. Charles Baudelaire	121
XVIII. Paul Verlaine	125
XIX. Louis le Cardonnel.....	132
XX. Još nekoliko lirskih pjesnika	136

Nezavisni

XXI. Charles Péguy	142
XXII. Paul Claudel	153

APOLOGETI

XXIII. Louis Veillot.....	165
XXIV. Ernest Hello	173
XXV. François Coppée	176
XXVI. Emile Zola	180
XXVII. Svjedočanstva obraćenika.....	189
XXVIII. Svjedočanstva ratnika.....	199

Drugi dio

ANTILITURGIJSKI PISCI

I. Uvod.....	207
II. Madame De Staël	210
III. Alphonse De Lamartine	213
IV. Alfred De Vigny i Alfred De Musset	222
V. Pierre Loti	226

Treći dio

»INDIFERENTNI« PISCI

I. Uvod.....	231
II. Balzacov ciklus	234
III. Flaubertov ciklus.....	239
IV. Ciklus suvremenih romanopisaca	243
V. Ciklus lirskih pjesnika	247

ZAKLJUČAK.....	256
DODATAK DISERTACIJI IVANA MERZA	259
Predgovor prof. dr. Milke Jauk-Pinhak.....	260
Predgovor prof. Thomasa Gueydiera.....	262

II. DIO

ZLATNA KNJIGA – TI I ONA – JUNAČKI ŽIVOT SV. IVANE OD ARKA

UVOD.....	271
ZLATNA KNJIGA	273
TI I ONA.....	323
JUNAČKI ŽIVOT SV. IVANE OD ARKA	371

III. DIO

RAZNI ČLANCI

UVOD.....	425
I. PAPINSTVO	
Kako se ljubi Papa	427
Novosti jednoga dana	430
Naša pastoralna dužnost	434
Dvije suvremene knjige	438
II. KATOLIČKE ORGANIZACIJE	
Hrvati brane katoličke svetinje.....	440
Orlovski i Omladinski savez	442

Duh »Hrvatskog sokola«	447
Philosophia perennis	450
III. MORAL	
Pismo Orlu o koedukaciji	455
Borba svete Crkve protiv alkoholizma	461
IV. KRŠĆANSKI UZORI	
Mučenici Leona u Meksiku	463
Sveta Ivana d'Ark	465
Ing. Dragan Marošević	468
KRONOLOŠKA TABLICA nastanka djela francuskih	
pisaca analiziranih u disertaciji Ivana Merza	471
KAZALO IMENA OSOBA u disertaciji Ivana Merza	477
KAZALO LITURGIJSKIH POJMOVA za disertaciju Ivana Merza ..	483
BIBLIOGRAFIJA OSTALIH KNJIŽEVNIH DJELA	490
BIBLIOGRAFIJA LITURGIJSKIH DJELA	492
KAZALO IMENA OSOBA drugog i trećeg dijela	
Trećega sveska Sabranih djela (str. 259-470)	493
BLAŽENI IVAN MERZ Kratka biografija	497
NAJVAŽNIJE KNJIGE O BL. IVANU MERZU	500

PREDGOVOR

Trećem svesku Sabranih djela Ivana Merza

U ovome Trećem svesku Sabranih djela Ivana Merza donosimo tri skupine njegovih radova.

U prvom dijelu nalazi se njegova doktorska disertacija *Utjecaj liturgije na francuske pisce od Chateaubrianda do danas*. Ovdje je donosimo u hrvatskom prijevodu. Na francuskom jeziku, kako je izvorno napisana i obranjena na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1923. g., objavljena je u dva izdanja: u Zagrebu 1996. i u Parizu 2005. Budući da se radi o znanstvenom i najvažnijem djelu Ivana Merza, donosimo na kraju disertacije dva predgovora: prof. dr. Milke Jauk-Pinhak (1996.) i prof. Thomasa Gueydiera (2005.) koji su popratili prvo i drugo francusko izdanje i koji potvrđuju kako nam je vrijedno djelo Ivan Merz ostavio na području književnosti i liturgije.

U drugom dijelu ovoga Trećeg sveska donosimo tri njegova manja rada koja je objavio kao posebne brošure: 1. *Zlatna knjiga*, idejno-duhovni priručnik za članove Orlovske organizacije – 2. *Ti i ona*, knjižica namijenjena zrelijoj muškoj omladini o moralnim temama – 3. *Junački život sv. Ivane Arške*, životopis francuske svetice i nacionalne junakinje koju je Merz postavio za uzor ženskom dijelu Orlovske organizacije.

U trećem dijelu donosimo još nekoliko njegovih članaka. Neki su već bili objavljeni, a pronađeni su nakon što su prva dva sveska već bila tiskana. Ostali ovdje doneseni članci, za koje ne znamo jesu li već bili objavljeni ili ne, sačuvali su se u njegovu Arhivu u fasciklu br. 36 koji nosi naslov »Kopije«. Radi se o daktilo-kopijama tekstova Ivana Merza o već poznatim temama o kojima je pisao, a koje je slao za objavljivanje raznim ustanovama i uredništvima listova. Kao takvi pripadaju cjelini njegove pisane baštine pa ih ovdje pridružujemo ostalim njegovim objavljenim radovima.

I na kraju želimo zahvaliti svima koji su pripomogli objavljivanje doktorske disertacije Ivana Merza, najprije na francuskom i potom u hrvatskom prijevodu. U prvom redu zahvala ide Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu na kojem je Merz doktorirao. Zauzi-

manjem prof. dr. Stipe Botice, tadašnjeg dekana, i prof. dr. Milke Jauk-Pinhak, prodekanice, Filozofski je fakultet sudjelovao 1996. g. u obilježavanju proslave 100. obljetnice rođenja Ivana Merza te kao suizdavač iste godine u objavljivanju prvog izdanja njegove disertacije na francuskom jeziku. Posebno zahvaljujemo prof. Thomasu Gueydieru, direktoru Centra za teološke studije u Caenu, koji se zauzeo za objavljivanje 2. izdanja disertacije u Parizu 2005. g. Nadalje zahvaljujemo dr. Slavku Šariću koji je disertaciju preveo na hrvatski jezik i prof. Maji Kuhta koja je ovaj prijevod pripremila za internetsko izdanje te prevela još neke tekstove s francuskog. Također naša zahvala ide prof. Ivanki Jardin iz Pariza, prevoditeljici s francuskog, te lektoricama prof. Anđi Jakovljević i prof. Dani Vuković koja je disertaciju velikodušno priredila za tisak.

I. DIO

UTJECAJ LITURGIJE NA FRANCUSKE PISCE OD CHATEAUBRIANDA DO NAŠIH DANA

Doktorska disertacija Ivana Merza
obranjena na Filozofskom fakultetu
Sveučilišta u Zagrebu 1923. g.

S francuskog preveo:
dr. Slavko Šarić

PREDGOVOR

hrvatskom prijevodu disertacije Ivana Merza

Stota obljetnica rođenja Ivana Merza svečano je proslavljena 1996. g. u Zagrebu i u Parizu. U oba ova grada u kojima je Merz studirao i živio uz ostale manifestacije bili su tom prigodom organizirani i znanstveni simpoziji. Postulatura Ivana Merza organizirala je za tu jubilarnu obljetnicu izdavanje njegove doktorske disertacije. Suizdavači su bili Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (gdje je Merz doktorirao) i Postulatura Ivana Merza. Disertacija je objavljena na francuskom jeziku, tj. kako ju je Merz izvorno napisao. Bila je svečano predstavljena na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu upravo 16. prosinca 1996., točno na stoti rođendan Ivana Merza.

Beatifikacija Ivana Merza u Banjoj Luci 2003. g. svratila je pozornost strane javnosti na toga novoga hrvatskog blaženika. Posebno su se za njega zainteresirali Francuzi koji su tako otkrili i njegovu disertaciju. Zahvaljujući zalaganju prof. Thomasa Gueydiera, velikog štovatelja bl. I. Merza iz Caena, ugledna pariška izdavačka kuća *Le Cerf* objavila je 2005. g. novo izdanje njegove disertacije na francuskom jeziku.

Disertaciju bl. Ivana Merza na hrvatski je preveo prof. Slavko Šarić 1972. g. koji je kao profesor francuskog jezika naslijedio Ivana Merza nakon njegove smrti na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu. Njegov prijevod ostao je dugo vremena u rukopisu. Uz suradnju prof. Maje Kuhte taj je prijevod najprije objavljen u elektronskom izdanju na internetskoj stranici Ivana Merza, gdje se nalazi i danas, a sada ga objavljujemo u tiskanom izdanju u ovom trećem svesku njegovih Sabranih djela.¹

Materijal za svoju doktorsku disertaciju Merz je prikupljao još u Parizu za vrijeme svoga studija. U tu svrhu pročitao je brojna književna djela mnogih francuskih književnika. Postavilo se pitanje zašto Merz nije doktorirao u Parizu? Pretpostavlja se da je glavni razlog bio nedostatak mogućnosti dobivanja daljnje stipendije jer su tadašnje vlasti Kraljevine SHS preko svojih veleposlanika poduzimale sve da onemoguće daljnji studij malobrojnim hrvatskim studentima, dok su francuske vlasti stotinama srpskih

¹ Izdavačka kuća *Azur Journal* iz Zagreba objavila je 1994. g. hrvatsko izdanje disertacije Ivana Merza prema rukopisnom prijevodu dr. Slavka Šarića. Radi se zapravo o jednoj privatnoj, amaterskoj inicijativi s puno dobre volje, ali i s mnogo tehničkih nedostataka i grešaka pa se to hrvatsko izdanje disertacije Ivana Merza zbog toga niti ne smatra autentičnim izdanjem onoga što je Merz objavio u svojoj disertaciji.

studenata velikodušno dijelili stipendije i omogućivali studij u Parizu.² Stoga je još u Parizu Ivan odlučio da će doktorirati na Sveučilištu u Zagrebu. Tako se Merz vratio iz Pariza s mnoštvom prikupljenog materijala za svoju disertaciju. Temu disertacije sam je odabrao i predložio ju je prof. Petru Skoku koji je u međuvremenu postao sveučilišni profesor u Zagrebu, a Merza je dobro poznao još iz gimnazije u Banjoj Luci gdje mu je bio profesorom. Za godinu dana Merz je sradio prikupljeni materijal, napisao disertaciju, uspješno je obranio te je promoviran za doktora filozofije na Zagrebačkom sveučilištu 31. srpnja 1923. Prof. Petar Skok ocijenio je disertaciju s odličnim uspjehom i veoma se pohvalno o njoj izražavao, posebice u privatnim razgovorima s bivšim učenicima.

Sadržaj disertacije

U svojoj disertaciji Merz je spojio dva široka područja svoga osobnog interesa: književnost, u ovom slučaju francusku, te katoličku liturgiju – bogoslužje, izvor i temelj duhovnoga života za kršćanina. Kao čovjek duboke vjere koju je svakodnevno hranio sudjelujući na svetoj misi i na svim crkvenim obredima i slavljinama te znajući što liturgija znači za kršćanina koji svoju vjeru želi ozbiljno živjeti, bl. Merz je s velikim uspjehom pokazao kako je liturgija djelovala na francuske književnike. Do 18. stoljeća katolička liturgija znatno je utjecala na francusku književnost. Ta se slika posve izmijenila u 18. stoljeću koji ništi i gazi sve vjersko i vrhunaravno. No doskora je nastala reakcija koju započinje književnik Chateaubriand. Potom Merz daje opsežan prikaz kako je liturgija utjecala na mnoge francuske književnike. Podijelio je književnike u tri skupine: liturgijski, antiliturgijski i indifereantni. Merz završava disertaciju s Dom Gérangerom koji je započeo liturgijsku obnovu u Francuskoj i s Huysmansom koji je liturgijsku misao unio među francuske intelektualce i umjetnike. Zaključak disertacije jest da je rimokatolička liturgija najuže vezana sa životom francuskog naroda, ona mu često daje pravac života, proizvodi obraćenja i djeluje čak i na one koji joj hoće biti sasvim oprečni te se u sadržajima i stilu gotovo svih francuskih pisaca osjećaju liturgijski utjecaji.

Dojmovi nakon čitanja dijelova disertacije

Odabrane odlomke svoje disertacije Merz je objavio kao članke u hrvatskim katoličkim časopisima. Neke izvatke svoje disertacije čitao je i u studentskom katoličkom društvu *Domagoj*. Pero Crnkovački, jedan od

² O progonima hrvatskih studenata i sprečavanju njihova daljnjeg studija u Parizu od strane tadašnjih beogradskih vlasti Kraljevine Jugoslavije postoji dokumentacija u Arhivu Ivana Merza.

onih koji su ga tada slušali, nakon Merzove smrti objavio je komemorativan članak u kojem iznosi svoje uspomene na bl. Ivana i dojam koji je proizvelo čitanje ulomaka njegove disertacije:

»Čitao nam je Ivan Merz svoju doktorsku disertaciju... kako nebeska ljepota katoličke liturgije svladava ohole pjesnike bezbožne Francuske... Ali nije Merz samo objektivni psiholog. Na svakoj stranici vidiš i osjećaš njega. Njega, koji je tako lijep, čist. Dok nam čita, duša mu gori vatrom koju je ne poznam, glas zvoní ljepotom koju sam vidio samo u dječjim očima. Pa kad dođe koje mjesto koje ilustrira psalmom ili crkvenim himnom onda je izražaj njegova lica neobičan. Ne znam kako da opišem to lice koje plamti. Je li to intenzivni doživljaj literarne ljepote? Je li to proživljavanje božanske poezije Svetoga pisma? Je li to izljev ljubavi nebeskom Autoru te poezije? Je li to čistoća mladenačke duše koja izgara u čežnji za Zaručnikom?... Zar ta duša ne zna što je bestidnost gradskog dana i pakao gradske noći? Zar prolazi mimo ljudi s molitvom u duši, s ljubavlju u srcu? Zar dolazi među ljude kao mironosac i pionir novoga života? Kako je lijep čisti mladić! Otkuda ja znam da je on čist? Vidio sam, osjetio sam. 'Ne može se sakriti grad na gori.'«³

Predstavljanje disertacije Ivana Merza u Parizu i izjave Francuza

U povodu obilježavanja 100. obljetnice rođenja Ivana Merza u Parizu je 9. studenog 1996. g. na Sorbonni i Institut Catholique (Katoličko Sveučilište)⁴ bio organiziran simpozij na kojem je bila predstavljena i njegova upravo objavljena disertacija. Otvarajući prvi dio simpozija koji se održavao najprije na Institut Catholique, gdje je Ivan Merz također studirao, rektor Instituta mons. Patrick Valdrini u svome uvodnom govoru istaknuo je tri razloga zbog kojih je Institut Catholique pokazao zanimanje za Ivana Merza i održavanje ovoga simpozija. Najprije, Merz je jer bio student toga Instituta i to još u njegovim počecima kad je Institut nastajao te je Institut radostan što se može pridružiti odavanju počasti Merzu kao svome studentu. Drugi razlog jest činjenica da je djelo Ivana Merza, njegova doktorska disertacija na francuskom, veliko ohrabrenje za ustanove Instituta koje promiču poznavanje francuskog jezika i kulture. Treći razlog jest sam sadržaj njegove disertacije: liturgija i francuski pisci. Njegova disertacija jest

³ Pero CRNKOVAČKI: *Brat-Vitez. Uspomene na dr. Ivu Merza*. Luč, br. 910, I.VI.1928., str. 276

⁴ »Institut Catholique« jest zapravo Katoličko Sveučilište u Parizu s nekoliko fakulteta. Prigodom njegova osnivanja francuske laičke vlasti nisu dopustile da se zove »Katoličko sveučilište« obzirom da je termin »sveučilište« bio rezerviran samo za laičke ustanove toga ranga.

djelo velike originalnosti jer ulazi na područje istraživanja čime se bavi odjel za visoke liturgijske studije na samom Institutu.⁵

Predstojnik Liturgijskog odjela na Institut Catholique u Parizu p. Patrick Prétot OSB izjavio je nakon što je disertaciju dobio u ruke da je ovo djelo prvo ovakve vrste koje je objavljeno o toj tematici, tj. o utjecaju liturgije na francuske pisce.

Francuski kardinal Paul Poupard, donedavni pročelnik Papinskog vijeća za kulturu, kad je 1979. god. još kao rektor Institut Catholique u Parizu dobio u ruke rukopis Merzove doktorske disertacije te nakon što ju je pregledao, izrazio je svoje veliko divljenje nad činjenicom da je jedan stranac uspio obraditi tako veliki broj francuskih književnika pod vidom liturgije. Bio se je tada i zauzeo da što prije dođe do njezina objavljivanja.

Disertacija Ivana Merza pridonosi kulturnim vezama Hrvatske i Francuske

Disertacija Ivana Merza gledana s povijesnog stajališta jest izvrstan dokument o povezanosti vjere i kulture na primjeru francuskih pisaca te može biti poticaj da se slična tematika obradi i u hrvatskoj književnosti. Djelo je od velike vrijednosti za poznavanje francuske književnosti pod vjersko-liturgijskim vidom što ističe i prof. Thomas Gueydier u svome predgovoru drugom, tj. pariškom izdanju disertacije. Vrijednost ovoga djela je nadalje i u tome što ga nije napisao jedan Francuz, nego jedan Hrvat te ono predstavlja doprinos francuskoj kulturi, a istodobno približava francusku kulturu Hrvatskoj. S vjerskog gledišta promatrana disertacija Ivana Merza jest veliki doprinos poznavanju utjecaja što ga je katoličko bogoslužje vršilo na francuski narod, a što je našlo odjeka u francuskoj literaturi. Sigurno da bi se isti znanstveni rad mogao izraditi i o utjecaju liturgije na hrvatske književnike; tema očekuje svoga istraživača.

Popratni tekstovi o disertaciji

Kada je disertacija Ivana Merza po prvi puta objavljena na francuskom jeziku u Zagrebu 1996. g., bilo je planirano da ona bude prvi svezak Sabranih djela Ivana Merza. Bio je zamoljen i zagrebački nadbiskup Kardinal Franjo Kuharić da na francuskom jeziku napiše predgovor što je rado učinio; taj predgovor donosimo ovdje u hrvatskom prijevodu. Budući da se tek sada nastavlja projekt objavljivanja Sabranih djela Ivana Merza, hrvatski prijevod disertacije Ivana Merza objavljujemo u ovom trećem svesku.

⁵ Ove izjave Mons. Patricka Valdrinia objavljene su u Glasu Koncila br. 46, od 17. XI. 1996. na str. 10

Na kraju hrvatskoga prijevoda disertacije dodajemo još nekoliko tekstova vezanih uz nju. To su predgovori prvom i drugom francuskom izdanju što su ih u ime izdavača napisali prof. Milka Jauk Pinhak i prof. Thomas Gueydier.

Obilježavanje važnijih riječi u tekstu disertacije

Gotovo u svim svojim objavljenim radovima, kao i onima koji se još nalaze u rukopisu, Merz je posebno isticao određene riječi ili rečenice kako bi svratio pozornost čitatelja na bitne ideje i pojmove koje je izlagao i zastupao u svojim radovima i želio da se dobro uoče. U tu je svrhu upotrebljavao razne načine: razmicanje pojedinih riječi, čak i čitavih rečenica, podebljana slova, podcrtavanje, velika pisana slova, navodnici, kurziv. Da bismo ostali vjerni Merzovoj želji da neke riječi istakne, a s druge strane poštujući današnji grafički način isticanja, većinu naglašenih riječi istaknuli smo samo na jedan način – *kurzivom*. U prvi mah možda to vizualno neće biti posebno uočljivo, stoga molimo čitatelja da kod čitanja obrati na to pozornost; dakle svaka riječ, skupina riječi ili rečenica koja se u tekstu susreće u kurzivu jest pojam koji je Merz u svojim izvornim radovima posebno istaknuo želeći naglasiti važnost određene riječi, pojma ili cijele rečenice.

Čitajući disertaciju ustanovit ćemo da je riječ »Liturgija« pisana velikim početnim slovom, premda bi je po današnjem pravopisu trebalo pisati malim slovom. Tako je, međutim, tu riječ Merz pisao u svojoj disertaciji želeći velikim slovom istaknuti njezinu važnost ne samo u okviru teme koju je znanstveno obrađivao nego i upozoriti na njezinu vrijednost, kako za život francuskog naroda, tako i za vjerski život svakog katolika. Želeći ostati vjerni Merzovom shvaćanju i poštivanju Liturgije ostavili smo tu riječ onako kako ju je on pisao u svojoj disertaciji.

Disertacija Ivana Merza, koju je obranio kad je bio u svojoj 27. godini života, još je jedan važan dokument koji nam pokazuje kako je već kao mlađić duboko zaronio u duh liturgije i u njezine najsitnije detalje te koliku joj je važnost pridavao. Sve je to izviralo iz njegova osobnog iskustva i doživljaja liturgije kojom je hranio svoj kršćanski život i svoju povezanost s Bogom.

Vjerujemo da će ovo djelo bl. Ivana Merza čitatelju pomoći da i on pronade u liturgiji ono duhovno bogatstvo koje je bl. Ivan otkrio i iz njega crpio nadahnuće i snagu za svoj kršćanski život.

Zagreb, 10. V. 2012.

dr. Božidar Nagy, SJ

PREDGOVOR KARDINALA FRANJE KUHARIĆA

Objavljen je u prvom francuskom izdanju disertacije 1996.g.

U povodu stote obljetnice rođenja Sluge Božjega Ivana Merza (1896. – 1996.) započinje izdavanje njegovih Sabranih djela od kojih je većina sve do sada ostala u rukopisu. Kao prva knjiga u tome nizu jest prijevod njegove doktorske disertacije s naslovom »Utjecaj liturgije na francuske pisce«.

Zahvaljujem Postulaturi za proglašenje svetim Ivana Merza i izdavaču da je to djelo, kao i ostala koja će slijediti, ponuđeno našoj javnosti.

Sluga Božji Ivan Merz umro je 1928. godine u 32 godini života, ali njegovo djelo ima poruku i za naše suvremenike. Drugi vatikanski sabor posvetio je veliku pozornost liturgijskoj obnovi. Crkva upravo iz liturgije živi svoju vjeru, svoju zahvalnost Bogu, svoju ljubav. Crkva iz liturgije, a to znači iz euharistijskog slavlja i sakramenata, crpi snagu za svoju svetost.

Drugi vatikanski sabor kaže: »Doista, liturgija kojom se osobito u božanskoj žrtvi Euharistije vrši djelo našeg otkupljenja, u najvećoj mjeri pridonosi da vjernici životom izraze i drugima očituju otajstvo Kristovo i narav prave Crkve.« (SC 2).

Liturgija je zaista izvor i središte života Crkve. Stoga je Crkva u liturgiju sabrala svu svoju pobožnost i izražava je mnogostrukim nadahnućima ljepote i dostojanstva. Arhitektura, slikarstvo, skulptura, glazba u liturgiji crpi svoja najuzvišenija nadahnuća i izraze. Tako Crkva u liturgiji ulijeva kroz pobožnost očitovanje uzvišene ljepote. Stoga je razumljivo da uzvišenost i ljepota liturgije, proživljena vjerom, ne ostavlja ravnodušnima ljude koji u sebi nose težnju za lijepim, uzvišenim i vječnim.

To je osjetila mlada duša Ivana Merza u Parizu. Sam ponesen iskustvom liturgijskog života piše svoju doktorsku raspravu kako je liturgija utjecala na francuske pisce. Nisu rijetki koji su baš kroz liturgiju nalazili put do Boga i doživjeli obraćenje. To je dobro osje-

tio Ivan Merz jer je sam u liturgiji našao susret s Bogom i daje svjedočanstvo kako sveta liturgija posvećuje čovjeka. Sudjelujući u Misi, hraneći se tijelom Kristovim i riječju Božjom, rastao je do pune kršćanske zrelosti. Možemo ga smatrati apostolom liturgijske obnove mnogo vremena prije Drugoga vatikanskog sabora.

U vjerskom odgoju hrvatske katoličke mladeži polagao je najveću pozornost upravo liturgijskom životu mladih da rastu u uvjerenju vjere i čestitosti života.

Ovo djelo, koje je pisao mladi Merz, svojim sadržajem i sadašnjem naraštaju mladih može biti otkriće i poticaj na aktivno sudjelovanje u svetoj liturgiji.

Na sve čitatelje zazivam Božji blagoslov.

Zagreb, 19. rujna 1995.

*Kardinal Franjo Kuharić,
nadbiskup zagrebački*

UTJECAJ LITURGIJE NA FRANCUSKE PISCE OD CHATEAUBRIANDA DO NAŠIH DANA

Disertacija Ivana Merza

»Na latinske narode... djelovala je osjetna
vanjšina, sjaj bogoštovlja...;
oni su pridavali veliku važnost obredima,
vanjskim djelima, vidljivim činima
kojima se očituje pobožnost.«
TAINE, Philosophie de l'Art (III/str. 242)

UVOD

1. Drama srednjega vijeka proizašla je iz Liturgije – 2. Liturgija je u ono doba odigrala civilizatorsku ulogu – 3. Liturgija utječe na sve umjetnosti – 4. Sve književne vrste srednjega vijeka i neke XVII. stoljeća nose tragove utjecaja Liturgije – 5. XVIII. stoljeće bijaše u potpunosti antiliturgijsko – 6. Francuske smo pisce rasporedili u tri skupine: liturgijski, antiliturgijski i indiferentni – 7. Dom Guéranger ponovno je uveo liturgijsko jedinstvo u Francusku i pridonio je njenom širenju – 8. Kratak sažetak prethodnih dijelova – 9. Rimska liturgija čini nacionalno naslijeđe francuskog naroda, njezini su mu tekstovi često pružali životni nauk. Rimska liturgija također proizvodi obraćenja – 10. Neki se pisci radije priklanjaju estetskoj vrijednosti Liturgije, dok drugi pokazuju više interesa za njezin filozofski sadržaj. Stil i jednih i drugih nosi tragove njezina utjecaja.

* * *

1. Drama srednjega vijeka proizašla je iz Liturgije

Proučavajući utjecaje što ih je Liturgija imala na francusku književnost od Chateaubrianda do naših dana, nismo izgubili iz vida onu slavnu epohu francuske povijesti kad se vjerni narod masovno slijegao u benediktinske samostane da tu prisustvuje slavljenju otajstava svoje vjere. Koji povjesničar francuske književnosti ne poznaje liturgijske drame srednjega

vijeka koje, proizašavši iz potrebe da prikažu narodu liturgijske misterije na konkretan način, postigoše visoki stupanj savršenstva na cijelom području Latinske Crkve od konca IX. do konca XIII. stoljeća? »Misteriji« postadoše temeljem francuske dramske umjetnosti; zahvaljujući njima kazalište ovoga naroda vršilo je tako blagotvoran utjecaj na srednjovjekovnu publiku da bi moglo služiti kao uzor našem modernom kazalištu.

2. Liturgija je u ono doba odigrala civilizatorsku ulogu

Dobro je poznato kako je važnu ulogu rimska Liturgija odigrala u srednjovjekovnom društvu.¹ Taine, koji nam je uspio ocrtati njegovu vrlo točnu sliku u svojim *Origines de la France Contemporaine* (*Porijeklo suvremene Francuske*), potpuno je ispravno napomenuo civilizatorsku ulogu Liturgije. »Svojim bezbrojnim legendama o svecima, svojim katedralama i njihovom strukturom, svojim kipovima i njihovim izrazom, svojim bogoslužjem i njegovim posve jasnim značenjem, učinila je »Kraljevstvo Božje« vidljivim i izdigla idealan svijet iznad stvarnoga svijeta kao neku veličanstvenu zlatnu građevinu iznad blatnog zemljišta.« (I. str.8).

3. Liturgija utječe na sve umjetnosti

Oblikovan ljepotama Liturgije srednjovjekovni narod nužno je morao proizvesti umjetnička djela koja odišu tim duhom. Povjesničari umjetnosti mogli bi nam to dokazati pripovijedajući nam o počecima i razvoju sitnoslikarstva (ukrašavanje inicijala),² slikarstva³ ili oslikanih crkvenih prozora.⁴

¹ SERTILLANGES, *Vie de Saint-Louis. L'Art et les Saints*, str. 21; tu se nalaze neki detalji o liturgijskom životu velikoga kralja.

² H. MARTIN, *Les peintres des Manuscrits et la Miniature en France*, Ed. Laurens.

³ Minijature: »Te knjige bijahu instrumenti božanske hvale, kanali nebeskih milosti; kršćanska estetika od njih je često načinila čiste divote; ona se je odnosila prema liturgijskim knjigama isto kao i prema samim crkvama i prema posudu na oltaru.« (Dom GUERANGER, *Institutions liturgiques*, III, str. 400). – »Liturgijske knjige Rima, Pariza, a naročito Anversa, svakako su najljepše knjige ikada tiskane latinicom.« (D.G.I.L. III, str.328). – »Crtačku i slikarsku umjetnost sačuvali su liturgijski rukopisi« (*isto.*, III, str.348). »Počevši od VII. stoljeća inicijali bijahu ukrašavani svim bogatstvom crteža« (*isto.*, str. 349). »Nakana da se najvećom raskoši ukrase inicijali, naslovi, stvara umjetnost minijature« (*isto.*, str.357). – »Religiozno slikarstvo kćerka je Liturgije. Upravo je uživana, osjećana, izvršavana Liturgija ona koja je tim ljudima molitve i samoće otkrivala nebeske stvarnosti koje su oni zatim uzvraćali s toliko sreće.« (*isto.*, str. 382.). Samostani bijahu glavne radionice liturgijskog zlatarstva i graviranja. (*isto.*, str.423.)

⁴ »Isto tako, ako hoćemo protumačiti naklonost naroda prema divotama što ih je mistični kist umjetnika Srednjeg vijeka rasprostirao prema njima na oslikanim prozorima i zidovima crkava, trebat će se sjetiti Liturgije koja se obavljala na svim stranama u svojoj cjelini, od jednog kraja godine do drugoga u toliko crkava, katedrala, kaptolskih crkava, samostana te koja je podržavala u vjernika živu predodžbu nadnaravnih stvari...« (*isto.*, str. 383).

Uistinu ne postoji nijedna umjetnost koja nije pridonijela uljepšanju Božjih hramova: sve su bez iznimke bile primijenjene za liturgijsku uporabu. Ako dodamo da je do vremena revolucije od 1789. godine bilo »od obala Baltika sve do primorja Sirije, od zelene Irske pa sve do stepa Poljske«⁵ oko trideset tisuća benediktinskih samostana, čija je glavna briga kroz stoljeća bila obavljanje liturgijskih čina, možemo si tako stvoriti približnu ideju o njihovoj civilizatorskoj snazi kojom su vršili utjecaj na kršćanske narode. Odrazi toga benediktinskog djelovanja vidljivi su u svim remek-djelima umjetnosti što dokazuju i sve književne vrste.⁶ Dovoljno je samo otvoriti *Institutions Liturgiques* Dom Guerangera, glavno djelo na području povijesti Liturgije i tu pročitati poglavlja posvećena našem predmetu. Koliko god nam se ova studija mogla učiniti zanimljivom, moramo je ostaviti po strani da bismo mogli bolje uočiti mnogostruke odnose između Liturgije i literature tijekom prošlih stoljeća.

4. Sve književne vrste srednjega vijeka i neke XVII. stoljeća nose tragove utjecaja Liturgije

Osim religioznog i svjetovnog teatra Srednjega vijeka i *Chansons de gestes*, *Roman de Renart*, *Les Fabliaux* (*Junački epovi*, *Roman o lisцу i Priče u stihovima*) i ostale književne vrste često nam detaljno opisuju vjerske obrede.⁷ Čak i njihov stil često odaje duboki liturgijski utjecaj. Na kraju ove studije dodajemo pregled srednjovjekovnih djela u kojima smo se susreli s odlomcima koji se odnose na predmet koji nas zanima. Daleko je taj pregled od potpunosti, on želi samo pokazati neprekinuti slijed liturgijskog utjecaja počevši od IX. stoljeća; taj bi pregled mogao poslužiti kao vodič onome koji bi htio analizirati liturgijski utjecaj u različitim literarnim vrstama srednjovjekovne literature. Dodali smo mu i potpuniju listu s imenima nekoliko pisaca koji su od tog doba bili pod potpunim utjecajem Liturgije. Ipak treba istaknuti vrlo važnu činjenicu, a to je da su najveći pisci u doba Louisa XIV. bili liturgijski pjesnici. Ra-

⁵ *Dom Guéranger par un moine benedictin*, Plon, 2. vol., I, str. 244

⁶ »Ako je proučavanje Liturgije potrebno povjesničaru običaja i antikvaru, ono nije manje potrebno ni umjetniku. Ali tko danas zna da su sve umjetnosti, arhitektura, slikarstvo, skulptura i glazba dužnici Liturgije, te po njoj i katolicizma.« (isto., II., str.131). – Ili pak: »Nećemo govoriti ovdje nipošto o utjecaju što ga je na umjetnost imala katolička Liturgija, o divnim nadahnućima što ih je posudila glazbi, slikarstvu, pjesništvu, niti o besmrtnim spomenicima koje joj duguju skulptura i arhitektura. Povijest (napravili smo ju za književnost) svake ove umjetnosti sagledane samo u njezinim odnosima prema našim obredima pružila bi obilno gradivo najširoj erudiciji.« (Mgr. Affre, *Etudes ecclesiastiques*, I. L. II, str. 55.)

⁷ Neki su znanstvenici čak željeli pokazati da u Legendama o Svetom Gralu treba tražiti posve liturgijsko podrijetlo. Tako su ih približili »Liturgiji pretposvećenih darova« i »Božanskoj liturgiji« sv. Ivana Zlatoustog. (V. LINDEMANN, *Geschichte der deut. Literatur*; Herder 1915, I, str.187)

cine i Corneille preveli su *Himne* Rimskog brevijara; Pascal je s neusporedivim oduševljenjem i neusporedivom radošću pratio bogoslužja redovnika za vrijeme svoga boravka u Port-Royalu.⁸ I Bossuet se je također inspirirao liturgijskom godinom za svoje propovijedi. Sainte-Beuve konstatira u svojoj *Historie du Port-Royal (Povijest Port-Royala)* (I., str. 430-431) tu vlast Liturgije nad dušama XVII. stoljeća, oživljujući pred našim očima život Lancelota, »jednog od najsavršenijih učitelja škole Port-Royal, humanista, helenista, matematičara.« Navodimo u cijelosti jedan odlomak iz tog života jer on vrlo dobro ističe sav onaj liturgijski duh koji je animirao obrazovano društvo Velikog stoljeća (Grand siècle): »Kad sam je vidio kako se pojavila pred rešetkama vrata,⁹ obučena u svoje haljine, opasana debelim užetom, bosonoga, s trnovom krunom na glavi, s raspelom u jednoj ruci a s upaljenom svijećom u drugoj, priznajem, *potresao me je taj prizor*, jer nikada nisam prisustvovao sličnim obredima; i *tako me je ganula* ona izvanredna radost koja se pojavila na njezinom licu te sabravši se u svojoj duši, i smatrajući nju kao u nekom Raju, a sebe gledajući još na ovom svijetu, *briznuo sam u plač* i nisam znao gdje se nalazim.« (Sainte-Beuve, *Histoire de Port-Royal II.*, str. 322)

Čitajući taj odlomak, kako da se ne sjetimo Renée Chateaubrianda koji, prisustvujući oblačenju svoje sestre, zamalo da nije poludio; ili romana *En route* od Huysmansa koji nam otkriva sve pojedinosti sličnog prizora.

O tome ćemo opširnije govoriti tijekom našega proučavanja. Moglo bi se navesti još brojnih odlomaka koji se odnose na liturgijski život XVII. stoljeća. Određene granice ovoga rada obvezuju nas da prijedemo dalje.

5. XVIII. stoljeće bijaše u potpunosti antiliturgijsko

Osamnaesto stoljeće, gledano pod liturgijskim kutom, postaje još zanimljivije, ne po tome što bi liturgijski pisci bili brojni; naprotiv, u toj epohi susrećemo se s fenomenom posebnog interesa; to je individualistički duh što su ga naučavali i proširili filozofi i enciklopedisti i koji je konačno ovladao i samim katoličkim klerom. Dom Guéranger, čije ćemo ime često susretati tijekom naše studije, stvorio je tehnički izraz »l'hérésie antiliturgique« (antiliturgijska hereza) označujući tim imenom sva ona nastojanja koja su u Francuskoj nakon jednoga stoljeća propadanja dovela do razaranja liturgijskog jedinstva što ga je bio ustanovio još Karlo Veliki.

⁸ *La Vie et les Arts liturgiques* VI, 67. »L'esprit liturgique de Pascal«.

⁹ Radi se o oblačenju jedne reformirane franjevke.

Ako promotrimo da se godine 1791. 80 crkava od njih 130 odreklo rimske Liturgije i nadomjestilo je djelima bez ikakve doktrinalne ili estetske vrijednosti, koja su čak ponekad sastavljali i libertinci, može se vrlo lako zamisliti da takova epoha nije ni mogla inspirirati velike umjetnike.

Što se pak tiče filozofa, oni su se najviše protivili konceptu društvenog bogoštovlja. Rousseau, koji je dobro poznao Liturgiju i bavio se teorijom crkvenog gregorijanskog pjevanja, bio je potpuno antireligiozan. On je smatrao da čovjeku nije potrebno bogoštovlje, više ili manje povezano s umjetnostima, da mu ne trebaju ni društvene veze da ga podignu Bogu. Le Savoyard i Heloïse jesu oni antiliturgijski predstavnici kakve ćemo nalaziti pokraj liturgijskih predstavnika kroz cijelo devetnaesto stoljeće. Musset, Lamartine, Vigny i mnogi drugi išli su stopama Jean-Jacquesa.

6. Francuske smo pisce rasporedili u tri skupine: liturgijski, antiliturgijski i indiferentni

Korisno je, dakle, zabilježiti važnu činjenicu da je uz liturgijske pisce uvijek bilo autora koji su radije ispovijedali nauk koji je naučavao protestantizam, odnosno da je svako vanjsko bogoštovlje oskrnuće vjere koja je bitno nutarnja.

Veliki broj pisaca, kao što su Balzac i Flaubert, u početku u potpunosti nezainteresirani Liturgijom, bili su primorani spomenuti je u svojim djelima i priznati njezinu temeljnu važnost u nacionalnom životu njihove zemlje. Te smo pisce označili pod imenom »indiferentni«, a spomenut ćemo tek u glavnim crtama koji odlomak iz njihovih djela koje će poslužiti kao uzorak duhovnog stanja ove grupe.

7. Dom Guéranger ponovno je uveo liturgijsko jedinstvo u Francusku i pridonio je njenom širenju

Ove tri grupe – liturgijski, antiliturgijski i indiferentni pisci – utisnule su poseban pečat čitavoj literaturi XIX. Stoljeća, kao i literaturi naših dana. Ipak nam je potrebno staviti u okvir liturgijske povijesti ovu epohu koju smo si odredili proučiti i isto tako treba opisati najznačajnije struje što su se u njoj istaknule.

Već na svom početku Chateaubriandova pojava *Génie du Christianisme* (1802.) označila je datum jedne očite revolucije u shvaćanju francuskih pisaca. Dok je većina prosvjetljenih ljudi slijedila Rousseauovo shvaćanje koje se sastojalo u tome da s gnušanjem odbaci sve što je disalo katoličkim bogoštovljem, Chateaubriand je bio prvi koji je katolički kult

promatrao kroz estetski vid. On je iznio brojne analize određenih obreda koje je uspoređivao s remek-djelima svjetovne literature. Međutim, unatoč ovome očitom povratku francuskoj liturgijskoj tradiciji u intelektualnim krugovima, velika većina naroda nije se mogla baš mnogo okoristiti tom obnovom jer je upravo sama Francuska tijekom prošloga stoljeća prekinula jedinstvo rimske Liturgije. Tako godine 1828. dvadeset različitih brevijara i dvadeset različitih misala, velikim dijelom bez ikakve doktrinarne i estetske vrijednosti, razdijelili su Crkvu u Francuskoj. S obzirom da Francuzi nisu imali dobrih misala, niti su imali prilike pratiti bogoslužje na način kako je to zahtijevala gregorijanska estetika, logično je da Liturgija nije mogla ostaviti dubokih tragova u njihovim dušama. Međutim, upravo u to vrijeme pojavio se jedan genijalan čovjek, obdaren rijetkim znanjem i izvanrednim estetskim obrazovanjem, koji je posve sam doveo opet Francuze do liturgijskog jedinstva. Dom Guéranger, tako se zvao taj slavni benediktinski redovnik, uspio je potpuno uništiti u Francuskoj svaki groteskni spomen na liturgijske knjige iz XVIII. stoljeća, slomivši protivljenje nazadnjačkog episkopata i klera. Godinu dana prije njegove smrti (+1875.) biskupija Orléans ponovo uvodi rimski brevijar pa je Dom Guéranger bio radostan vidjevši svoje djelo okrunjeno uspjehom. Od tada se po svim crkvama i svim svetištima Francuske moglo čuti kako se pjevaju lijepi himni koji potječu iz prvih stoljeća naše ere i mogli su se pratiti tekstovi koji su literarna remek-djela. Poznavanje *Institutions Liturgiques* (1840.) jest, dakle, neophodno potrebno svakome tko želi proučavati i razumjeti Liturgiju u njezinim mnogobrojnim vidovima. Osim toga djela on je objavio *L'Ânée liturgique* (Liturgijska godina), u kojem je nastojao prikazati francuskoj publici nekom vrstom neprekidnog komentara svu ljepotu liturgijske godine.

Još je važno istaknuti sljedeću činjenicu: najveći pisci druge polovice XIX. stoljeća, kao i oni našega doba, poznavali su to djelo i mnogi od njih priznaju da su potpali pod njegov utjecaj. To je djelo namijenjeno širokim slojevima oblikovalo cijelu jednu generaciju prijatelja Liturgije, pa ako smijemo tvrditi da je stanoviti broj Francuza opet postao liturgijskim bićima, to je upravo zahvaljujući Dom Guérangeru. Tako umjetnost Huysmansa, Verlainea, Claudela i tolikih drugih puno toga duguje Liturgiji. Dvadeset osam objavljenih literarnih djela koje smo upoznali između 1910. i 1920. godine čine neku vrstu apologije liturgijskih ljepota.

Premda u Njemačkoj blagotvorno djelovanje benediktinaca iz Beuronua cijenjeno po čitavom svijetu ima veliku vrijednost zahvaljujući publikacijama danskog pisca Joergensena, ono nije ostavilo tako dubokih tragova u književnim djelima kao na primjer djelovanje benediktinaca u

Solesmesu ili u benediktinskoj kapelici Ulice Monsieur.¹⁰ U Francuskoj su možda upravo najbolje shvatili onaj znameniti dokument bitan za čitav svijet, *Motu proprio* Pija X. (22. XI. 1903.) o Svetoj glazbi¹¹ i upravo je u Francuskoj 1921. dovršeno djelo Dom Guérangerovo kad je o Božiću u svim crkvama Pariške biskupije rimski izgovor latinskog jezika zamijenio francuski izgovor toliko nerazumljiv strancima, neprestano vrijeđajući uho svakoga istinskog umjetnika.¹²

8. Kratak sadržaj

Postavili smo, dakle, okvir liturgijske povijesti u koji smo smjestili one tri struje, koje, ne dajući se zatvoriti u preuske granice, ipak daju francuskoj literaturi potpuno originalan vidik.

9. *Rimska liturgija čini nacionalno naslijeđe francuskog naroda, njezini tekstovi su mu često pružali životno učenje. Rimska liturgija također potiče obraćenja*

Različiti pregledi što smo ih izradili na kraju ove studije olakšat će nam u određenoj mjeri analizu glavnih predstavnika svih triju struja i pomoći će nam da im obuhvatimo sve pojedinosti. Nakon što smo proučili najveći dio moderne francuske književnosti, možemo ustanoviti sljedeće činjenice: Rimska Liturgija čini nacionalnu baštinu koja, prema tome, igra vrlo značajnu ulogu u životu francuskog naroda. Sve klase stanovništva, od posljednjeg seljaka pa do člana Francuske akademije osjećaju se privučeni sjajem bogoštovlja. Izvan tog izvanjskog i estetskog utjecaja treba zabilježiti i doktrinarnu važnost Liturgije. Svi vjernici imaju svoje male misale pomoću kojih spretno prate obrede. Sveti tekstovi, a pogotovo odlomci iz poslanica i Evanđelja što ih u njima nalaze, pružaju im jednu filozofiju prema kojoj oni prilagođuju čine svoga života. Balzac je to upravo promatrao u svom *Le Curé de Village*, a P. Bourget je to isto pomno analizirao u svom *Le Divorce*. Taj je doktrinarni utjecaj znao često biti tako djelotvoran i dubok da je često bio uzrokom potpunim obraćenjima.¹³

¹⁰ »La vocation d'une chapelle«, *Revue des jeunes*, 25 Janvier 1917.

¹¹ *Motu proprio* Pape Pija X. u obliku instrukcije. (*Schola Cantorum*, 1910.)

¹² Vincent d'Indy, »Musique sacrée et musique profane«, *Revue des Jeunes*, 25. XI. 1921.

¹³ Lesage se nalazi među precima onih pisaca koji su ustanovili odnose što se stvaraju između Liturgije i fenomena obraćenja. Evo što nalazimo u »Gil Blas« (X, 6. str. 454): »Slučaj htjede da uniđo-smo u crkvu kartuzijanaca u vrijeme kad su redovnici pjevali psalme u koru...i jedan i drugi zapado-smo u neko snatrenje koje za nas postade spasonosno...

Lamela, reče mi Don Raphael dok bijasmo izvan crkve, kako je na tebe djelovalo to što smo upravo vidjeli? Što se mene tiče, ne mogu ti to prešutjeti, nemam miran duh. Nepoznati osjećaji me uznemiravaju i po prvi put u životu *predbacujem si svoje grijehe*. I ja sam u istom raspoloženju, odgovorio

10. Neki se pisci radije priklanjaju estetskoj vrijednosti Liturgije, dok drugi pokazuju više interesa za njezin filozofski sadržaj. Stil i jednih i drugih pokazuje tragove njezina utjecaja

Same pisce moglo bi se u najgorem slučaju svrstati u druge dvije grupe: jedni se radije priklanjaju estetskoj ljepoti Liturgije i imaju onaj dar potrebne intuicije za potpunu umjetničku kritiku (Huysmans), ostali su kroz proučavanje prispjeli do dubokog razumijevanja Liturgije (E. Baumann). Međutim, ipak nema niti jednoga francuskog pisca čiji stil ne bi otkrivao liturgijski utjecaj. Tako upravo Baudelaire posuđuje iz Liturgije pojmove koji se odnose na osjećaje vida, sluha ili mirisa kako bi izrekao određena stanja duše. Stoga naš zadatak neće biti ništa manji od toga da pokažemo prodiranje Liturgije u stil pisaca te ćemo o tome često govoriti tijekom ove studije.

sam mu, loša djela što sam ih počinio, podižu se u ovom trenutku protiv mene, *a moje srce koje nije nikada osjetilo grižnje savjesti, sada je time rastrgano*. Ah, dragi Ambroise, opet će moj sudrug, mi smo dvije zalutale ovce koje Otac nebeski iz milosrđa želi dovesti u ovčinjak...» Gotovo istim riječima Huysmans, P. Claudel i toliki drugi priznat će nam udio što ga treba pripisati Liturgiji u njihovom obraćenju. Balzac je kod drugih ustanovio taj značajan fenomen.

Prvi dio

LITURGIJSKI PISCI

I. POGLAVLJE

POVIJESNI PREGLED

1. Konkordat iz 1801. godine potaknuo je širenje religioznog sjaja. Ova je epoha bila obilježena pojavom Génie du Christianisme – 2. Epoha romantizma bila je u potpunosti antiliturgijska – 3. Već oko 1848. godine u Francuskoj se počinje osjećati djelovanje Dom Guérangera. Barbey d'Aurevilly jest preteča liturgijske obnove među francuskim piscima. En route (1896.) od Huysmansa označuje prvi vrhunac utjecaja Liturgije u francuskoj književnosti, a zbirka Corona Anni Dei Benignitatis (1913.) Paul Claudela jest drugi vrhunac tog utjecaja – 4. Liturgija će u budućnosti igrati važnu ulogu u životu francuskog naroda, a za sada još ne znamo u kojoj će se umjetnosti njezin utjecaj više osjetiti

* * *

1. Konkordat iz 1801. godine potaknuo je širenje religioznog sjaja. Ova je epoha bila obilježena pojavom Génie du Christianisme

Nakon što smo letimično pogledali kronološki pregled, izrađen na kraju ove studije da olakša opće shvaćanje, lako ćemo primijetiti veliki broj liturgijskih pisaca koji su se pojavili u Francuskoj nakon sklapanja Konkordata iz 1801. godine. Ponovno se otvoriše crkve što su bile zatvorene bogoštovlju za vrijeme burnih godina revolucije. Ponovno se vidjelo kako se sjajne ceremonije odvijaju u brojnim francuskim katedralama. One su u ljudi uzrokovale neopisivo veselje te je to bila kao jedna eksplozija liturgijskog oduševljenja po čitavoj Francuskoj. Liturgijske manifestacije bile su tim više cijenjene, što su nekoliko godina ranije bile zabranje-

ne drakonskim zakonima.¹ Ne smije se ipak zaboraviti da je Napoleonova krunidba bila liturgijski čin najveće važnosti koji je dao zamah razvoju vjerskog sjaja koji smo upravo spomenuli. Bilo je ipak vrlo kratkog trajanja to uskrснуće liturgijskog oduševljenja, označenog u literaturi Chateaubriandovim prvim djelima koje možemo naći navedene na kraju *Génie du Christianisme*.²

2. Epoha romantizma bila je u potpunosti antiliturgijska

Francuski romantizam, uistinu, dao nam je remek-djela lirskog pjesništva, ali dopustio je da ga zahvati jedna izričito antiliturgijska struja. Vjersko nadahnuće Lamartinea, Hugoa, Musseta ili De Vignya bijaše najindividualističnije i najmaglovitije što ga je francuski romantizam imao. Dok je vjersko nadahnuće Liturgije bilo obilježeno samom preciznošću, gdje se od svakog čovjeka bez obzira na klasu ili odgoj zahtijevalo vrlo određen kako vjerski, tako i sociološki elan, romantici su većinom pjevali Bogu, ali se nisu htjeli podložiti pravilima bilo kojeg unaprijed određenog bogoštovlja. Može se ustvrditi da je takvo stanje duha vladalo kao kakav neosporni vladar među francuskim piscima sve do izbora Louis Napoleona za predsjednika Republike. To je trenutak kada je Lamartine napustio javni život i kada su drugi utjecaji počeli krčiti sebi put kroz tolike duhove još uvijek ispunjene individualističkim koncepcijom svijeta.

¹ »U Lyon-u, sve od 1801., procesija na Tijelovo prolazila je ulicama uz klicanje ljudi opijenih radošću«. »Koja je,«– pisao je o toj temi u *Mercure de France* onaj koji se spremio pripovijedati *Génie du Christianisme*, – »ta izvanredna sila koja izvodi te stotine tisuća kršćana na te ruševine? Kojim čuđom se Križ ponovno pobjedonosno pojavljuje u ovom gradu gdje ga je donedavno strašna poruga vukla po blatu ili krvi? Odakle dolazi ta zabranjena svečanost? Koja je pjesma milosrđa tako brzo zamijenila topovsku buku i krikove slomljenih kršćana? Jesu li su to očevi, majke, braća, sestre, djeca tih žrtava koji mole za neprijatelje vjere, a koje vi gledate na koljenima sa svih strana po prozorima trošnih kuća i hrpama kamenja gdje još isparava krv mučenika? Ti brežuljci prepuni samostana, koji nisu ništa manje religiozni zbog toga što su napušteni; te dvije rijeke u koje je tako često bio bacan pepeo ispovjedalaca Isusa Krista; sva mjesta posvećena prvim koracima kršćanstva u Galiji; ta spilja sv. Pothina, te katakombe Ireneja nisu nikada vidjeli većeg čuda od ovog koje se danas zbiva.« (Dom Gueranger, *Institutions Liturgiques*, II, str.584-585)

² Evo nekoliko autora: La Harre, Fontanes, De La Renaudière, Delille.

3. Već oko 1848. godine u Francuskoj se počinje osjećati djelovanje Dom Guérangera. Barbey d'Aurevilly jest preteča liturgijske obnove među francuskim piscima. *En route* (1896.) od Huysmansa označuje prvi vrhunac utjecaja Liturgije u francuskoj književnosti, a zbirka *Corona Anni Dei Benignitatis* (1913.) Paul Claudela jest drugi vrhunac tog utjecaja

U to doba *L'Année liturgique* i drugi spisi Dom Guérangera počeli su mijenjati unutarnji život mnogih pisaca, što je za posljedicu imalo ponovno uvođenje rimske liturgije u četrdeset biskupija.

Romani pisca Barbey d'Aurevillya prvi najaviše liturgijsku obnovu u francuskoj književnosti. Ne radi se o tome da bi taj kritičar imao skrivenu nakanu da djeluje u liturgijskom apostolatu; nego značajna uloga što je Liturgija igra u njegovim sotonskim romanima i stravične efekte koje on iz nje izvlači na način romantika (Hugo, *Lucrèce Borgia*), dokazuje da mu važnost liturgije nije izmakla kao tolikim piscima prije njega. Istinska liturgijska obnova koju najavljuju Huysmansov roman *A Rebours* (1884.), zatim Bloy i Verlaina, dosegla je međutim svoj prvi vrhunac godine 1895. izdanjem Huysmansove *En route*. Kapelica benediktinki u Ulici Monsieur, koju je on opisao i proslavio, postade sastajalištem umjetnika. U njoj se najprije moglo vidjeti Coppéa i Brunetièrea, kasnije Nizozemca De Walcherena i R. Saloméa. Ovaj posljednji posvetio joj je onaj zanimljiv članak u *La Revue des Jeunes*³ koji ćemo više puta spomenuti tijekom naše studije. Taj utjecaj liturgijskog duha ne prestade sve do naših dana i čini se da je dosegnuo svoj najviši stupanj u godinama neposredno prije svjetskog rata. Taj drugi vrhunac dobio je svoj pravi pečat lirskim djelima Paul Claudela, a posebno njegovom zbirkom *Corona Anni Dei Benignitatis*.

4. Liturgija će u budućnosti igrati važnu ulogu u životu francuskog naroda, a za sada još ne znamo u kojoj će se umjetnosti njezin utjecaj više osjetiti

Uvijek je opasno praviti se prorokom i gubiti se u pretpostavkama, ali bez sumnje je da će Liturgija i u narednim godinama igrati znatnu ulogu u životu francuske nacije. Budućnost će nam reći hoće li će se njezin utjecaj na literaturu očitovati uvijek na tako visokom stupnju ili će slikari ili glazbenici, arhitekti ili koreografi prevladati pred piscima na tom području.

Nakon ovoga dosta dugog uvoda, stigli smo na našu polaznu točku i konačno možemo analizirati s liturgijskog stajališta dugi niz pisaca koji su se potpuno inspirirali religioznim obredima i svetim tekstovima.

³ 25. I. 1917.

REAKCIJA PROTIV XVIII. STOLJEĆA

II. POGLAVLJE

FRANÇOIS-RENE DE CHATEAUBRIAND

1768. – 1848.

1. Chateaubriand vraća ugled bogoštovlju u javnom mišljenju, a njegovi dokazi nisu znanstveni – 2. On tumači najpoznatije obrede i čini se da na taj način protestira protiv antiliturgijskog duha Rousseauovih pristalica – 3. Njegovo poznavanje Liturgije površno je – 4. On se služi Liturgijom da iz nje dobije u isto vrijeme sentimentalne i romantične učinke, ali ne da njome preoblikuje svoj vlastiti moralni život – 5. On je stoga uspješno reagirao protiv »antiliturgijske kuge« – 6. Jedna od njegovih zasluga jest što je pokazao sklad koji postoji između prirode i religioznih obreda. Njegovi logički izvodi nisu baš posve točni – 7. Liturgijski obredi često izriču nacionalno oduševljenje Francuza – 8. Zaključak

* * *

1. Chateaubriand vraća ugled bogoštovlju u javnom mišljenju, a njegovi dokazi nisu znanstveni

Već smo spomenuli da je Chateaubriandova zasluga što je katoličkom bogoštovlju vraćen ugled među književnicima. Dvanaest poglavlja (IV. dio, 1. knjiga) u *Génie du Christianisme* posvećenih bogoštovlju, čine analizu u isto vrijeme estetsku i doktrinarnu. Međutim, dokazi kojima je Chateaubriand pokazivao izvrsnost kršćanske estetike mogli su imati apologetsku vrijednost u njegovo doba; danas su izgubili mnogo od svojeg uporišta. Sistem njegove apologetike daleko je od toga da bude znanstven. On svoj rad organizira na način da što bolje rastumači ljudima svojga doba najpoznatije obrede. Stoga se ne čudimo što odmah na početku njegovih tumačenja nalazimo jedno poglavlje pod nazivom »Zvona« (IV., 1., str. 370). Tu on govori na svoj način o poeziji liturgijskog teksta

koji se koristi prigodom blagoslova zvona:¹ »Ponajprije, čini nam se, bilo je nešto čudesno u tome da se našlo sredstvo koje pomoću samo jednog udarca čekićem čini da se rodi u istoj minuti isti osjećaj u tisuću različitih srdaca i da se prisili vjetrove i oblake da ponesu misli ljudi. Zatim, promatrano kao harmonija, zvono nesumnjivo ima ljepotu prvoga reda...« (str. 370).

Noćni zvuci često iznenađuju »uho žene preljubnice« ili »bezbošca, koji bi se u svojoj staroj opakosti možda usudio napisati da nema Boga! Pero mu ispada iz ruke; on s užasom sluša zvuk smrti koji kao da mu govori: Zar stvarno nema Boga?« (str. 371)

To je uistinu vrlo lijepo i vrlo poetično, zvuci zvona se na taj način zavole, ali ipak takvo dokazivanje lišeno je svake apologetske vrijednosti.²

2. On tumači najpoznatije obrede i čini se da na taj način protestira protiv antiliturgijskog duha Rousseauovih pristalica

Chateaubriandu je bilo dovoljno da običaj bude kršćanski kako bi se potrudio dokazati da je taj običaj dobar i pun poezije. Posvećena crkvena odjeća i ukrasi pobuđivali su njegovo divljenje jer čine »jedini ostatak one starine koja je dospjela do nas.« Taj je argument mogao poslužiti kao neoboriv dokaz Chateaubriandovim suvremenicima koji su bili zaneseni onom starinom čiji autoritet nisu uzdrмали rušilački valovi velike revolucije. Solidnost ovih argumenata danas više ne važi.

Isto tako u *Le Génie du Christianisme* i drugdje nalazimo tumačenje religioznih obreda koje ljudi najviše poznaju: *Krštenje* (pogl. 6, I., 1), *Misa za vjenčanje*, *Blagoslov za vjenčanje* (II., I., 10, str. 42), *Večernja molitva* (*Martyrs*, II., str. 37), *Molitva za umiruće*, *Obredi Velikog tjedna* (str. 378; str. 391), *Spomeni svih pokojnih* (str. 397), *Pohod u crkvu poslije porođaja*, *Zaklinjanja*, *Pogreb*. Evo kako se Chateaubriand izražava o posljednja dva obreda:

»Molitve kršćanskih obreda koje se odnose na svjetovne ili redovničke stvari, ili pak na jednostavne događaje u životu, predstavljaju savršena sjećanja, uzvišene osjećaje, velike uspomene u stilu koji je istovremeno jednostavan i veličanstven«.

Što se tiče *Pogreba* on tvrdi da se »samo u toj ceremoniji nalazi više ljepote negoli u svemu što poznamo od bogoštovlja za mrtve kod starih...« (str. 391).

¹ »Et cum melodia illius auribus insonuerit populorum, coexat in eis devotio fidei, procul pellantur omnes insidiae inimici, fragor grandium, procella turbium«. (Vidi: Pontificale Romanum)

² Vidi: *René*, str. 44, 394-396

On želi »znanstveno« dokazati tu tvrdnju prikazujući nam »jednog svećenika... obučenog u bijelo... gola čela, blijeda lica, zatvorenih očiju« koji izgovara »Bossuetovu pogrebnju molitvu za kraljicu Velike Britanije.«

Ili pak Chateaubriand dodaje malu, zaista vrlo lijepu skicu, ali bez ikakve apologetske vrijednosti: »Lijes, prekriven pogrebnim pokrovom, njihao se poput crnog maka iznad zlatne pšenice i grimiznog i plavetnog cvijeća.« (str. 394)

Ponavljane analize *Molitve za umiruće* i *Obreda posljednje pomasti* koje nalazimo razasute u Chateaubriandovu djelu, danas nam se čine kao oštrim protestom protiv Rousseaua koji u njima vidi samo zastrašivanje i užas. Autor *Géniea* smatra ih divnima: »Sad su to krikovi boli, sad krikovi nade; umrli jadikuje, raduje se, dršće, smiruje se, jeca i moli.« Sve daleko suprotno onome što je tvrdio Rousseau.

3. Njegovo poznavanje Liturgije površno je

Sve nam to dokazuje da je Chateaubriandovo liturgijsko znanje bilo je više sjajnije, negoli duboko. U njegovim očima bogoštovlje predstavlja ono što je dražesno i ljupko u religiji; ono što mora biti pristupačno svakom čovjeku:

»Bog ne zabranjuje *ceste posute cvijećem* ako one služe da dođemo k njemu, i izgubljena ovca ne vraća se uvijek u tor samo strmim i teškim gorskim stazama« (*Génie, Uvod*). Kad Chateaubriand analizira ljepotu određenih obreda, riječi koje mu obično dolaze pod perom, uvijek se čine pomalo nejasne i neodređene.³

Stoga je istina da nam on zna majstorski nametnuti svoje vlastite dojmove koje osjeća prigodom nekoga lijepog vjerskog obreda; ali, nažalost, ti su dojmovi često vrlo površni za sve one koji su proučavali Dom Guérangera ili su čitali određene prodorne Huysmansove analize:

»Većina psalama je *uzvišena u svojoj ozbiljnosti*. Služba za mrtve je remek-djelo; kao da se čuje *tupa jeka iz groba*... U obredima Velikog tjedna ističe se muka po sv. Mateju. Izvještaj evanđelistea, krikovi židovske svjetine, plemenitost Isusovih odgovora, *čine jednu patetičnu dramu*. (*Génie*, str. 284)

³ On kaže npr.: »...i njegove divne molitve i njegove *uzvišene* ceremonije« (*Génie*, str.10)

4. On se služi Liturgijom da iz nje dobije u isto vrijeme sentimentalne i romantične učinke, ali ne da njome preoblikuje svoj vlastiti moralni život

Međutim njegovo sentimentalno shvaćanje Liturgije sačinjavat će, bez imalo sumnje, jedan od najbitnijih obilježja prvog procvata romantizma u Francuskoj obilježenog *Renéom* i drugim sličnim djelima.

Kao što će pola stoljeća kasnije Liturgija staviti u ruke Louis Veuilota moćno oruđe za njegovo političko djelovanje i kao što će François Coppéeu dati dokaz o demokratskom konceptu katolicizma, Liturgija je tako Chateaubrianda opskrbila prikladnim oruđem da Renéima svoga vremena pokaže kako je katolička vjera najosjećajnija vjera koja je ikada postojala na svijetu. Evo za to dokaza:

»Noć se bližila: dok smo prolazili između dva zida u nekoj pustojoj ulici, odjednom zvuk orgulja dopre do našeg uha i riječi hvalospjeva *Laudate Dominum omnes gentes* iziđoše iz unutrašnjosti obližnje crkve... *Ne bismo znali oslikati uzbuđenje što nam ga izazva to religiozno pjevanje*; činilo nam se kao da čujemo glas s neba...« (*Génie*, III., 5)

Ili pak: »Čini mi se kao da još čujem zvono koje je noću zvalo redovnice na bdijenje i na molitve. Dok je ono *polagano zvonilo* i dok su djevice *u tišini prilazile* oltaru Svemogućega, ja sam trčao k samostanu; tamo sam sâm, u podnožju zidova, *slušao u jednom svetom zanosu posljednje zvukove hvalospjeva* koji su se pod svodovima hrama miješali sa slabim šumom valova.« (*René*, str. 98)

Huysmans je umjesto Renéa mogao analizirati tekstove hvalospjeva koje su recitirale redovnice, pokazati ljepotu određenih mjesta u gregorijanskom pjevanju; možda ih i usporediti s nekom predrenesansnom slikom. Međutim Chateaubriand gotovo sigurno ne bi uopće poznao te tekstove.

Liturgija je također sposobna, (to je mišljenje našega autora), učiniti da nam u duši zatitraju naše osobne i duboke žice i da nam sugerira one osjećaje straha koje su u Francuskoj i u inozemstvu poticali romantički pisci.⁴

Obred polaganja zavjeta opisan u *Renéu*, uspoređen s onim detaljno analiziranim u *En route*, omogućuje nam da savršeno shvatimo ponor koji rastavlja Chateaubriandov liturgijski romantizam od Huysmansovog realizma. Liturgija je u očima romantika samo jedno djelotvorno sredstvo da sjaj jednog prizora dođe do izražaja te da zasvijetli jedan karakter:

⁴ HUGO, *Lucrèce Borgia*; E.T.A. Hoffmann itd...

»Silan narod ispunio je crkvu. Dovedoše me do klupe u svetištu; žurno sam se bacio na koljena, a da gotovo nisam ni znao gdje sam ni na što sam se odlučio. Svećenik je već čekao za oltarom; odjednom se tajanstvena rešetka otvori i Amélie zakorači, urešena svim nakitom svijeta. Bila je tako lijepa, bilo je na njenom licu nešto tako božansko da je pobudila val iznenađenja i divljenja. Pobijeden veličajnom boli svetice, oboren veličajnošću religije, nestade svih mojih planova nasilja; ostavi me snaga, osjetih kako me je svezala neka svemoguća ruka, i umjesto psovki i prijetnji u svom sam srcu našao samo duboko klanjanje i jecaje poniznosti.«

»Amélie se smjesti pod baldahin. Žrtva otpoče pri svjetlu svijećnjaka, usred cvijeća i mirisa, što je trebalo učiniti žrtvu paljenicu ugodnom. Kod prikazanja svećenik skinu svoje svečano crkveno odijelo, ostade samo u lanenoj tuniki, uspe se na propovjedaonicu, i u jednostavnom i patetičkom govoru oslika sreću djevice koja se posvećuje Gospodinu. Kada je izgovorio riječi: *»Ona se pojavila poput tamjana što izgara na vatri'*, među prisutnima kao da se proširio veličanstven mir i nebeski mirisi; osjećali smo se kao u zaklonu pod krilima mistične golubice i povjerovali bismo da vidimo anđele kako silaze na oltar i uzlaze prema nebesima s mirisima i krunama.«

»Svećenik dovrši propovijed, ponovno obuče misno ruho i nastavi žrtvu. Amélie, podržavana dvjema mladim redovnicama, klekne na zadnju stepenicu oltara ... Religija doseže svoj vrhunac. Moja sestra okoristi se mojom smetenošću, smjelo ispruži glavu. Njezina bujna kosa pade na sve strane pod posvećeno željezo; duga etaminska haljina nadomjesti za nju nakit ovoga vremena, ali ju ne učini ništa manje dirljivom; nabori njezina čela kriju se pod lanenom vrpcom, a tajnovita koprena, dvostruki simbol djevičanstva i vjere prati njezinu zauvijek ošišanu glavu...«.

»Međutim Amélie još nije izgovorila svoje zavjete; i da umre svijetu trebala je još proći kroz grob. Moja sestra legne na mramor; po njoj rasprostru mrtvačko platno; četiri svijeće označuju mu četiri ugla. Svećenik, sa štolom oko vrata, s knjigom u ruci, počinje Obred za mrtve dok ga mlade djevice nastavljaju. *O radosti vjere, kako ste veličanstvene, ali kako ste strašne.*« (René, str. 95-96).

Nakon što se divio lijepom opisu tog ganutljivog religioznog obreda, tko bi posumnjao da je Amélie pod pogrebnim velom priznala da već odavno izgara vatrom rodoskrvne strasti.

Liturgija je u toj zgodi bila samo tek romantičnim instrumentom. »Nesretni René je u Liturgiji vidio samo prigodu da oslobodi svoju maštu

i da pokaže svoj genij...» tvrdi A. Mortier⁵ posve ispravno u jednom članku koji je prouzrokovao određeno zaprepaštenje u liturgijskim sredinama Pariza.⁶ Zato njegova tvrdnja da je Chateaubriand bio »epikurejac s katoličkom maštom« čini nam se ispravna obzirom na ono što se tiče Liturgije. Zaista, kod Chateaubrianda se osjeća sklonost prema vanjštini, blještavilu i ljepoti bogoštovlja, dok su vrlo rijetki odlomci u kojima bismo kod njega mogli osjetiti težnju da preobrazi – kao na primjer kod P. Claudela – svoj vlastiti život prema učenju koje sadrže sveti tekstovi.

5. On je stoga uspješno reagirao protiv »antiliturgijske kuge«

Njegova liturgijska shvaćanja mogla bi se kritizirati s drugih gledišta, ali ako se prebacimo u njegovo doba moramo priznati da su njegove zasluge neprocjenjive za liturgijsku obnovu koja se dogodila u Francuskoj. Dom Guéranger je u *Institutions liturgique* (II., str. 587) vještom pronicljivošću i neospornom sposobnošću analizirao djelo našega pisca:

»Pojavom *Génie du Christianisme*«, kaže slavni benediktinac, »istinski vrhunac za religiju, započinje reakcija protiv antiliturgijske kuge«. Zatim: »Autor je jedinstvenim talentom istaknuo harmoniju između vjerskih obreda i velikih prizora prirode.« (II., 587).

6. Jedna od njegovih zasluga jest što je pokazao sklad koji postoji između prirode i religioznih obreda. Njegovi logički izvodi nisu baš posve točni

Pokušali smo dokazati u prethodnim odlomcima prvu tvrdnju Dom Guérangera da je Chateaubriand započeo onu borbu protiv antiliturgijskog duha koja je trebala, nakon vrlo oštih rasprava, dovesti Francusku rimskom jedinstvu, a sada nam je potrebno zaustaviti se nekoliko trenutaka na drugoj točki. Zaista, autor *Atalae* nam izričito kaže da »su svečanosti kršćanstva na divan način usklađene sa scenama prirode. Svetkovi- na Stvoritelja dolazi u trenutku kada nebo i zemlja objavljuju njegovu moć, kada šume i polja vrve novim naraštajima«.

Nakon što nam je dao nekoliko opisa religioznih obreda (*Génie, Rogations*, str. 367) i nakon što je pokazao sklad koji postoji između njih i prirode, on nastoji dokazati da je utjecaj obreda na narod nezaobilazno moralizatorski: »U našim svetkovinama«, kaže on, »sve je potpuno moralno.« (str. 385).

⁵ A. MORTIER, *La Liturgie dans Le Roman* (*Revue pratique d'Apologétique*, 1918., str. 481-483)

⁶ *Annuaire de la Société des Amis de l'Art Liturgique*, 1918. *Art Catholique*, str.113-114, i bilješka 10.

Odvelo bi nas predaleko kad bismo htjeli navesti sve odlomke koji se odnose na sve te tvrdnje. Evo još nekoliko izvadaka: »Bogojavljenje je uvijek razveseljavalo obitelji, jer su se one okupljale oko kolača koji su predstavljali darove Mudraca.« Liturgija zatim vrši sretan utjecaj na odgoj estetskog ukusa naroda:

»U noći Mesijina rođenja skupine djece koja su se klanjala jaslicama, *rasvjetljene i cvijećem ukrašene crkve*, (Sully Prudhomme, str. 333) narod koji se tiskao oko kolijevke svoga Boga, kršćani koji se u nekoj udaljenoj kapelici izmiruju s nebom, radosne aleluje, zvuci orgulja i zvona pružaju svečanost punu nevinosti i veličanstvenosti.«⁷

Već smo naveli odlomak iz *Renéa* u kojem su se »posljednji zvuci hvalospjeva miješali sa slabim šumom valova.« (str. 98).

Isto tako prisustvujemo u *Atali* obredu *Posljednje pomasti* (str. 62) usred divlje prirode i u istom djelu divimo se toj slikovitoj *misi* u kojoj sve teži da što više uzvisi taj veličanstven vjerski obred.⁸

Gledajući ga posve izbliza u njemu ćemo naći čitavo Chateaubriandovo liturgijsko poimanje. Neusporedivom i sjajnom pejzažistu pridružuje se apologet neoprostive lakoće. Budući da ga raznježi ljepota jednoga takvog prizora on iz njega zaključuje da je kršćanstvo jedina prava vjera. To je zaista takva apologetika kakvu se nikada ne bi smjelo predstavljati. Evo dokaza:

»Čim je božanski svećenik obukao bijelu tuniku od dudove kore, svete posude izvađene su iz tabernakula podno križa, oltar se priprema na jednom dijelu litice, voda se crpi iz obližnjeg gorskog potoka, a grozd jednog divljeg trsa daje vino za žrtvu. Svi kleknemo u visoku travu; misterij počinje. Svitalo je iza brda; istok se rumenio. Sve bijaše zlatno i ružičasto u toj samoći. Zvijezda, najavljen na tolikim blještavilom, iziđe napokon iz ponora svjetla i njezina prva zraka susretne posvećenu hostiju koju je svećenik tog trenutka dizao u visine. O, čari religije! O veličanstvenosti kršćanskog bogoštovlja! Umjesto prinosnika žrtve stari pustinja, umjesto oltara stijena, umjesto crkve pustinja, umjesto ministranata nevini divljaci. Ne, nimalo ne sumnjam; u trenutku kad smo se bacili ničice, dogo-

⁷ Vidi: analiza *Mise*, str. 381

⁸ LEVRAULT je isto tako ispravno tvrdio da se Chateaubriand silno trudi upozoriti nas na poeziju bogoštovlja: slavljenje mise na litici, krštenje i vjenčanje pod vedrim nebom, procesija s blagoslovom polja. I iz svega se toga rađa nepomućena sreća. (*Le Roman*, str.74)

dio se veliki misterij i Bog je sišao na zemlju jer sam osjetio da je sišao u moje srce.« (Atala, str. 49).

Ovom opisu treba pridodati onaj u kojem je Chateaubriand sažeto opisao ljepotu hvalospjeva koje su pjevali mornari beskrajem Atlantskog oceana. Rijetko je, uistinu, u literaturi naći jedno takvo poetsko mjesto u kojem je ljepota bogoštovlja tako usko povezana sa raskošima prirode.⁹

7. Liturgijske ceremonije često izriču nacionalno oduševljenje Francuza

Donosimo još kao dokument onu scenu u kojoj je Chateaubriand želio tome skladu između prirode i Liturgije pridružiti i narodno oduševljenje koje se često sasvim prirodno izražava u *Liturgiji* u Francuskoj:

»Napokon, upravo je to oduševljenje dovelo do *Te Deuma*. Kad je zaustavivši se na ravnicama Lensa ili Fontenoya, usred dima od baruta i krvi što se još pušila, francuska vojska izrešetana vatrom rata, prignula koljena i zapjevala himnu Bogu bitaka, ili pak kad je usred svjetiljaka, zlatnog nakita, svijeća, miomirisa, uz uzdisaje orgulja, njihanje zvona, uz brujanje instrumenata ta himna odjekivala tako da su podrhtavali stakleni prozori, kripe i kupole bazilika, tada nije bilo nijednog čovjeka koji ne bi bio ponesen, nijednog čovjeka koji ne bi osjetio da ga nekako pokreće onaj silni zanos kojim je zaoblisao Pindar u Olimpijskom gaju ili David kod potoka Cedrona.«¹⁰

Kasnije ćemo vidjeti kako ovakvi opisi liturgijsko-patriotskih obreda postaju sve brojniji kod francuskih pisaca i u vrijeme svjetskog rata dosežu svoj vrhunac (Henri Ghéon, *Témoignage d'un Converti – Svjedočanstvo jednog obraćenika*).

8. Zaključak

Sve u svemu, Chateaubriand zauzima važno mjesto među liturgijskim piscima. Iako njegovo znanje nije bilo ni široko ni duboko – izgleda čak da nije ni poznavao poeziju Brevijara¹¹ – te premda je njegovo znanje bilo daleko ispod znanja velikih klasika XVII. stoljeća, njemu pripada čast što je uspješno reagirao protiv antiliturgijskog shvaćanja prethodnog stoljeća.

⁹ *Génie* I., V., 12, str.114; *Génie* III., V., 5 »Ils sont passé« (prošli su) pa do »étaient descendus« (sišli su).

¹⁰ J. de MAISTRE imao je gotovo iste osjećaje obzirom na *Te Deum*.

¹¹ Sve što smo mogli utvrditi po tom predmetu jest njegovo poimanje Racineovog *Traduction des Hymnes du Bréviaire* (Prijevod himana iz brevijara). (*Génie*, str. 375)

Zato je on prokrčio put Dom Guérangeru koji se pun strastvenog oduševljenja za civilizaciju srednjega vijeka koju je Chateaubriand veličao dao potom na njezino znanstveno proučavanje, da bi u njoj otkrio do tada neslućenu umjetnost Liturgije. Promatrane iz isključivo literarnog ugla, njegove zasluge su u tome što nam je ostavio veliki broj majstorskih opisa u kojima obredi bogoštovlja čine skladnu i poetsku cjelinu s velikim zbivanjima u prirodi. Njegovi oponašatelji, a to su Renaudière, Delille ili Fontanes, daleko su zaostali za svojim učiteljem. Njihovi opisi liturgijskih i pučkih obreda nemaju one snage i pjesničke veličine koja Chateaubriandovu djelu daje istinski pečat.¹²

Oni su zanimljivi povjesničaru Liturgije samo iz strogo dokumentarnog razloga: on iz njih saznaje u kojim se obredima više uživalo za vrijeme prvoga Imperija i ništa više.

¹² Nalazimo ih u *L'Appendice du Génie* (Dodatak *Génie*).

III. POGLAVLJE

JOSEPH DE MAISTRE

1753. – 1821.

FELICITE ROBERT DE LAMENNAIS

1782. – 1854.

1. Potrebno je povezati J. de Maistrea sa Chateaubriandom zbog njegova načina analize psalama i *Te Deuma* – 2. On literaturu promatra pod filozofskim kutom i mogao bi se nalaziti na popisu pisaca nazvanih »apologeti« – 3. Često sigurnim znanjem prosuđuje određene liturgijske pjesnike – 4. Njegovo dokazivanje o univerzalnosti psalama izgleda da je poslužilo kao model Taineu i nekim drugim piscima. – 5. Zaključak o J. de Maistreu – 6. Lamennais se služi liturgijskim izrazima kako bi dao više sjaja svome stilu – 7. Zaključak

* * *

1. Potrebno je povezati J. de Maistrea sa Chateaubriandom zbog njegova načina analize psalama i *Te Deuma*

Odlučan branitelj katolicizma Joseph de Maistre približava se Chateaubriandu estetskim procjenama određenih liturgijskih pjesama. Tako je uspoređivao Davidove psalme s Pindarovim himnima pa je konačno došao do zaključka da psalmi daleko nadvisuju pjesme grčkoga pjesnika. Zato u *Soirées de Saint-Petersbourg* (*Petrogradske večeri*, 1821.) nalazimo literarnu analizu *Te Deuma* koja je izvanredno lijepa i impresivna:

»Jer ne vjerujem da bi bilo moguće upotrijebiti ljepšu molitvu u znak zahvale za pobjede dobivene samo od njega... To je živa poezija, oslobođena bilo kakvih sredstava umjetnosti. Sumnjam da su vjera, ljubav, zahvalnost ikada progovorili istinitijim i prodornijim jezikom.«¹

¹ *Soirées de Saint-Petersbourg*, VII. Entretien, II., str. 48–49

2. On literaturu promatra pod filozofskim kutom i mogao bi se nalaziti na popisu pisaca nazvanih »apologeti«

Ništa čudno ako taj filozof analizira Liturgiju iz kuta kršćanske filozofije. On u tom najavljuje način E. Helloa, i mogao bi se tako naći na popisu »apologeta« o kojima ćemo kasnije govoriti: »Jer molitva svakog naroda jest neka vrsta pokazatelja koji nam matematičkom preciznošću pokazuje moralno stanje toga naroda.«²

Ili pak: »To posljednje opažanje uočio sam tisuću puta prisustvujući našoj lijepoj liturgiji. Slične molitve mogu biti samo proizvod istine i u krilu istine.«³

3. Često sigurnim znanjem prosuđuje određene liturgijske pjesnike

J. de Maistre ne zadovoljava se samo iznoseći tvrdnje lišene svakoga znanstvenog temelja. Kao oštar logičar trudi se dokazati što bolje može svaki sud koji je izrekao o bilo čemu. Njegovo estetsko rasuđivanje pomaže mu u filozofskom prosuđivanju: »Čitajte Santeuilove himne, koje je možda malo olako prihvatila pariška Crkva; oni sigurno zabruje u uhu, ali nikada ne *mole*, jer je on bio sam kada ih je sastavio.«⁴

Nekoliko godina poslije Dom Guéranger gotovo će izreći smrtnu osudu Santeuilu, tom piscu koji je u isto vrijeme slobodouman i religiozan.⁵ Tako će sud koji je iznio filozof J. de Maistre potvrditi jedan od najvećih liturgičara modernog razdoblja.

4. Njegovo dokazivanje o univerzalnosti psalama izgleda da je poslužilo kao model Taineu i nekim drugim piscima

Čini se čak da su se brojni kasniji pisci inspirirali liturgijskim prosudbama našega filozofa. Nije li odlomak o univerzalnosti *psalama* koji ćemo citirati poslužio kao model i samome Taineu?⁶

»David, naprotiv, prkosi vremenu i prostoru, jer on nije ništa uskladio ni s mjestima ni s okolnostima: on je slavio samo Boga i besmrtnu istinu što On jest... Psalmi su istinska *evandeoska priprava*; jer nigdje drugdje nije bolje vidljiv duh molitve, koji je Božji duh, i posvuda se u njima čitaju obećanja o svemu što posjedujemo... Pa i kad se čini da je sadržaj psalma potpuno sporedan... ipak

² isto, II., str. 50

³ VI. *Entretien*, I., str. 359

⁴ isto, I., str. 360

⁵ *Institutions Liturgiques*, II., str. 70–82

⁶ *Philosophie de l'Art*, II., 3, str. 266

njegov genij uvijek izmiče tom suženom krugu; *on uvijek generalizira... ne postoji nijedan redak koji ne bi pripadao svim vremenima i svim ljudima.*»⁷

»David je uslišan, jer je slavio samo Vječnoga; njegove pjesme nose u sebi dio vječnosti. Rasplamtjeli glasovi, povjereni žicama njegove božanstvene lire još i sada odjekuju nakon trideset stoljeća na svim stranama svemira. Sinagoga čuva psalme; Crkva se požurila da ih prihvati; *poezija svih kršćanskih naroda ih je prisvojila*, a već više od trideset stoljeća sunce ne prestaje osvijetljivati nekoliko hramova čiji svodovi odjekuju tim svetim himnima. Pjevaju ih u Rimu, u Ženevi, u Madridu, u Londonu, u Quebecu, u Moskvi, u Peking, u Botany-Bayu; šapću ih u Japanu.«⁸

Što se tiče kultova nekršćanskih religija, smatrao je da ih sve treba svesti na jedno zajedničko porijeklo: »Prevareni negativnom religijom i suhoparnim kultom, oni (nevjernici) nisu upoznali vječne oblike pozitivne religije koji se pronalaze posvuda.«⁹

5. Zaključak o J. de Maistreu

J. de Maistre se svojim estetskim analizama *Psalama* i *Te Deuma*, koje često uspoređuje s pjesmama grčke antike, povezuje s autorom *Génie du Christianisme*.

Razlikovna obilježja njegovih liturgijskih shvaćanja ipak su posve druge vrste; budući da je mislilac, on to gleda iz filozofskog kuta pa iz toga izvlači argumente da razjasni određene probleme kršćanske filozofije. U tom se on dakle javlja kao snažan preteča »apologeta« koji će se također time poslužiti da zorno prikažu neku tezu sa filozofskog (Hello), političkog (Veuillot), socijalnog (Coppée), nacionalnog (Barrès) ili apologetskog polja (Obraćeni!).

6. Lamennais se služi liturgijskim izrazima da bi dao više sjaja svome stilu

Stavljamo uz Joseph de Maistrea također Felicitea Roberta de Lamennaisa, tog novinara i sociologa koji ipak ima, iako različitoga političkog mišljenja, veliki broj dodirnih točaka s velikim misliocem o kojem smo upravo govorili.

⁷ VII. *Entretien*, str. 55-57. On svoje tvrdnje potkrepljuje psalmima: ps.138, r. 7,8,9,10; ps. 91, r. 5,6,7; ps.14, r.10

⁸ isto, II., str. 77

⁹ isto

Posve je prirodno da je dobro poznao Liturgiju autor djela *Paroles d'un Croyant* (*Riječi jednog vjernika*, 1834.) i autor mnogih drugih djela koja nas se i danas veoma doimlju zbog društvenih poimanja koja su još uvijek veoma aktualna. Već kao svećenik nužno je morao veoma dobro poznavati te molitve, tako zanimljive i poučne, koje se koriste u obredima. Kod njega uistinu susrećemo brojne aluzije na *psalme*; njegov stil poprma često takav polet da gotovo zaboravljamo da to nije biblijska poezija koja nas očarava dok čitamo njegova djela. Da bismo se o tome uvjerali, treba samo prolistati poglavlje XXIII., str. 67–70 u *Paroles d'un Croyant* u kojem se nalazi onaj glasoviti splet psalma *De profundis* s *Litanijama Blažene Djevice Marije*.

Aluzije na druge liturgijske tekstove ne susreću se tako često. Ipak ih primjećujemo s vremena na vrijeme. Za primjer navodimo onaj zanosni i ritmički početak djela koje smo upravo prije nekoliko trenutaka spomenuli: »U ime Oca i Sina i Duha Svetoga, Amen. Slava Bogu na visini i na zemlji mir ljudima dobre volje!« (str. 7 i str. 51).

7. Zaključak

Očito je dakle, da se Lamennais ne služi Liturgijom poradi njezine doktrinarne vrijednosti: ona je pod njegovim perom jednostavno stilističko oruđe, kojim se služi da sjajnije ukrasi razigrani i zanosni tijek svojih misli.¹⁰

¹⁰ Odvelo bi nas predaleko kada bismo htjeli iznijeti sve pojedinosti koje se tiču utjecaja Liturgije na Lamennaisa. Donosimo ovdje iz Strowskiewa *Tableau de la Littérature* istaknuti odlomak: »Bio je osobito iznenađen dramatskom ljepotom katoličkih obreda koje su tajanstveno slavili neprigegniti svećenici koji su davali svoj život za svoju vjeru.« (str. 237) Ta profinjena osjećajnost za ljepote Liturgije, jedna je od najistaknutijih obilježja francuskog mentaliteta.

IV. POGLAVLJE

VICTOR HUGO

1802. – 1885.

1. Hugo je protivnik Liturgije, ali se njome ipak služi da bi iz nje izvukao pjesničke efekte – 2. Njegov vjerski odgoj odvijao se pod utjecajem Liturgije, a to se primjećuje u njegovim prvim zbirkama stihova – 3. Njegov stil odaje utjecaj Liturgije – 4. U svome djelu *Notre Dame de Paris* služi se Liturgijom da bi iz nje izvukao efekte strave te tako najavljuje Barbey D'Aurevillyja i Huysmansov roman *Là-bas* – 5. *Lucrèce Borgia* pobuđuje osjećaje strave – 6. *La Princesse lointaine* i *Cyrano de Bergerac* od E. Rostanda pa *Annonce faite à Marie* od P. Claudela otkrivaju poput drame V. Hugoa liturgijske prizore – 7. Rostandove i P. Claudelove drame razlikuju se od *Lucrèce Borgia* jer se u njima Liturgija ne koristi da pobuđuje osjećaje strave

1. Hugo je protivnik Liturgije, ali se njome služi da bi iz nje izvukao pjesničke efekte

Dugo smo oklijevali prije negoli smo se odlučili Victora Hugoa smjestiti tako blizu Chateaubrianda. Hugo je u zrelim godinama, u djelu *Contemplations* (*Razmatranja*), s liturgijskog stajališta bliži Lamartineu nego Chateaubriandu. Njegovi lirski zanosi jesu nešto najosobnije; njegovo pjesničko nadahnuće koje nas (kao u *Pauca meae*) često podsjeća na Psalme, ipak nosi pečat skupine pisaca koje smo obuhvatili pod imenom »antiliturgičari«. Hugo je dakle u onome što se odnosi na njegovo filozofsko uvjerenje, protivnik liturgijske estetike. Međutim, kao iskreni obožavatelj srednjega vijeka, zbog čega smo ga smjestili kraj Chateaubrianda, nije se znao oteti utjecaju Liturgije. Želimo dakle analizirati njegovo djelo s toga stajališta.

2. Njegov vjerski odgoj odvijao se pod utjecajem Liturgije, a to se primjećuje u njegovim prvim zbirkama stihova

Ako uzmemo njegova mladenačka djela, u njima nalazimo brojne liturgijske podsjetnike. Određeni broj *Oda* i *Balada* neposredno je nadah-

nut molitvama Crkve.¹ Te nam pjesme dokazuju činjenicu da je prvo obrazovanje našega pjesnika bilo neposredno vjersko i da je liturgijsko učenje igralo znatnu ulogu u prvih dvadesetak godina prethodnoga stoljeća. Još više, lako je prepoznati tragove mladenačkih uspomena čak i u njegovim kasnim djelima.²

3. Njegov stil odaje utjecaj Liturgije

Njegov pjesnički stil često dokazuje da je mnogo puta, makar i nesvjesno, bio pod utjecajem liturgijskog pjesništva. Nisu kod njega rijetki izrazi kao »sijali su idući« (Ps 125,5)³ »a ja crv sam na kamenu« (Ps 21,7).⁴ Susrećemo u *La Légende des siècles* (*Legenda vjekova*) aluzije na druge liturgijske obrede: *na posvećenje kralja*⁵, *na misu*⁶, *na gregorijansko pjevanje*⁷ i tako dalje. Uzevši u obzir veličinu pjesničkog stvaralaštva Victora Hugoa, treba priznati da to i nije mnogo, što je samo dokaz više da njegova simpatija prema Liturgiji nije bila previše naglašena.

4. U svome djelu Notre Dame de Paris služi se Liturgijom da bi iz nje izvukao efekte strave te tako najavljuje Barbey d'Aurevillyja i Huysmansov roman Là-bas

Hugo, kao savršen majstor u svojoj umjetnosti, primijetio je da bi se Liturgija mogla »iskoristiti« tako da se iz nje izvuku pjesnički efekti. Chateaubriand je to uspješno pokušao u svom *Renéu*, a Victor Hugo će to učiniti u *Notre-Dame de Paris* i u *Lucrèce Borgia*. U tim dvama djelima on Liturgijom pojačava efekte strave. Tako u njegovu romanu prisustvujemo jednom *Suđenju vješticama*.⁸ Recitiranje *Molitava* i *Psalama*, onako kako je to priredio Victor Hugo, uistinu izaziva čitateljeve živce i pobuđuje osjećaje strave:

»Međutim, vidjelo se kako se zbunjeno miče nekoliko svećeničkih glava daleko u sjedalima kora, a u trenutku kada se otvoriše velika vrata, iz crkve se zaorio pjev dubok, prodoran i monoton, koji je

¹ *Action de Grace* (Zahvala), prema Ps 125, 5; *Les Funerailles de Louis XVIII*. (Pogreb Luja XVIII.) prema Ps 86,10; *Le sacre de Charles X*; (Krunidba Ch.X)

² Chatiments (*Le Te Deum* du 1er Janvier, *A un Martyr*; *Idylles*; *A des journalistes de robe courte*.) – Kazne (*Te Deum* 1. siječnja; Jednom mučeniku; *Idile*, *Novinarima* kratke haljine...)

³ *Légende des Siècles* (*La Terre, Hymne*) – Legenda vjekova (Zemlja, Himan).

⁴ isto: *Le petit Roi de Galice*; *Le Crucifix* – Galicijski kraljević; Raspelo

⁵ *Evidramus*, IV.

⁶ *L'Aigle du cirque* – Cirkuski orao

⁷ »Dvije sestre imale su na glavi koprenu, a njihov se ozbiljni pjev uspinjao k nebu u sumrak« (SULLY PRUDHOMME, *Poèmes tragiques*, str. 130).

⁸ Susrećemo istu liturgijsku temu u romanima: *Gil Blas* od LESAGE i *Cinq-Mars* od DE VIGNY.

kao na mahove udarao po glavi osuđenice odlomcima žalobnih psalama: ›Non timebo millia populi circumdantis me; exsurge, Domine, salvum me fac, Deus.‹ (Ne bojim se tisuća ljudi što me opsjedaju dušmanski. Ustani, o Gospodine! Spasi me, o Bože moj! – Ps 3,7-8.) – ›Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam... Infixus sum in limo profundum; et non est substantia.‹ (Spasi me, Bože: vode mi dođoše do grla! U duboko blato zapadoh i nemam kamo nogu staviti. – Ps 69,2-3)

U isto vrijeme jedan drugi glas izdvojen iz kora, započinjao je pjevati na stepenici glavnog oltara ovo melankolično prikazanje: ›Qui verbum meum audit et credit ei qui misit me, habet vitam aeternam et in iudicium non venit; sed transit a morte in vitam.‹ (Tko sluša moju riječ i vjeruje onomu koji me posla, ima život vječni i ne dolazi na sud, nego je prešao iz smrti u život. – Iv 5,24)

Taj pjev što ga je nekoliko staraca, utonulih u svoju tamu, iz daleka pjevalo nad tim lijepim stvorom, punim mladosti i života, što ju je milovao topli proljetni povjetarac, a svu zapljuskivalo sunce, – bila je to misa za mrtve... Tada se u crkvi prekide pjev. Veliki zlatni križ i povorka sa svijećama pokrenu se u polumraku... Duga procesija svećenika u misnicama i đakona u dalmatikama išla je ozbiljno naprijed i pjevala psalme: ›De ventre inferi clamavi, et exaudisti vocem meam, et projecisti me in profundum in corde maris, et flumen circumdedit me.‹ (Iz utrobe Podzemlja zazvah, i ti si mi čuo glas. Ti me baci moru u dubine, i voda me opteče. – Jona 2, 3-4)

Nije slušala piskutljiv glas pisara dok je čitao kobni tekst priznanja zločina. Kad su joj rekli neka odgovori *Amen*, odgovorila je *Amen*...

Tada on povika pogrebnim glasom: ›I nunc, anima anceps, et sit tibi Deus misericors.‹ (Idi sada, sumnjiva dušo, i neka ti Bog bude milostiv!)

Bila je to ona zlokobna rečenica kojim se običavalo završiti takve tužne ceremonije. To je bio dogovoreni znak svećenika krvniku. Puk se spusti na koljena.

›Kyrie eleison, rekoše svećenici što su ostali pod nadvratnim lukom.

›Kyrie eleison, ponovi svjetina onim žamorom koji zapljuskuje sve glave poput buke uzburkanog mora.

›Amen, reče arhiđakon.

Okrenu leđa... vidjelo se kako nestaje... pod zamagljenim lukovima katedrale, a njegov zvonki glas postupno se gasio u koru pjeva-

jući ovaj *stih očaja*: »Omnes gurgites tui et fluctus tui super me transierunt...« (Sve poplave tvoje i valovi oboriše se na me. – Jona 2,4).« (*Notre Dame de Paris*, VIII., 6)

Victor Hugo trudio se dakle da u Liturgiji pronade najtamnije i naj-surovije detalje pa da ih primijeni na najsugestivniji način.

Barbey d'Aurevilly će dvadeset godina kasnije s *Ensorcelée* (*Začarana*) ići stopama svog prethodnika. Liturgija će i njemu dati elemenata prikladnih da se čitateljima digne kosa u zrak. Ako bismo, dakle, željeli slijediti svu evoluciju liturgijskog sotonizma, kojega je Hugo pokrenuo u romanu, ali koji je zapravo jednako star kao i sama Liturgija⁹, trebali bismo navesti *Là-Bas* (*Tamo dolje*) od Huysmansa, *Le Demon de Midi* (*Podnevni demon*) Paula Bourgeta i *La Colline inspirée* (*Nadahnuti brijeg*) Mauricea Barrèsa. Budući da ćemo ta djela proučavati malo poslije, moramo sada pristupiti jednom drugom predmetu i vidjeti kako se Victor Hugo znao okoristiti Liturgijom i kakve je dojmove *Lucrèce Borgia* izazvala kod gledatelja.

5. *Lucrèce Borgia* pobuđuje osjećaje strave

Evo što kaže Hugo u predgovoru svoje drame:

»On« (pjesnik) »uvijek će rado učiniti da se pojavi mrtvački lijes u dvorani banketa ili molitva za mrtve kroz refrene orgije... Dopusit će katkada da razuzdani karneval zapjeva na sav glas naprijed na sceni, ali će mu on doviknuti s drugog kraja kazališta: *memento quia pulvis es* (*sjeti se da si prah*).«

Hugo dakle sam priznaje da mu Liturgija služi samo kao pjesničko oruđe; on želi na moral javnosti vršiti spasonosni utjecaj suprotstavljajući nemoral smrti. I tako on u gozbenu dvoranu, u kojoj zločinci i bučni bećari loču i žderu, uvodi jednu »dugu povorku bijelih i crnih pokornika, kojima se vide samo oči kroz rupe njihovih kukuljica, pred njima je križ, a baklja u ruci... Oni pjevaju zloslutnim tonom i tužnim glasom: *De profundis clamavi ad te, Domine* (*Iz dubine vapijem k tebi, Gospodine, Ps 130*). Idu i tiho se redaju s obje strane dvorane i tu ostaju nepomični poput kipova, dok ih mladi plemići gledaju s užasom.« Zatim se slavljénike upozori da su svi otrovani, a da se to potvrdi, »redovnici se razmaknu i otkriju pet mrtvačkih ljesova, svaki pokriven crnim platnom...« pripremljenih za svih pet prisutnih plemića.

⁹ Obredi za Novu Godinu, parodije na liturgiju; satanizam za Luja XI., i za Luja XIV. (Huysmans, *La-Bas*; evolucija riječi »hokus pokus« – hoc est corpus meum – su tome dokaz).

6. *La Princesse lointaine* i *Cyrano de Bergerac* od E. Rostanda pa *Annonce faite á Marie* od P. Claudela otkrivaju poput drame V. Hugoa liturgijske prizore

Victor Hugo, romantik, sav je u toj surovoj sceni. Lako se primjećuje: kršćanski misteriji za njega imaju samo toliku vrijednost ukoliko ih se može prilagoditi redovitom kalupu literarnih oblika romantizma. Unatoč toj očitoj zlouporabi Liturgije, čini se da je ta drama kao i *Notre-Dame de Paris* izvršila spasonosni utjecaj na neke kasnije pisce.

Cyrano i *Princesse lointaine* Edmonda Rostanda zajedno s *Annonce faite á Marie* Paul Claudela poslužiti će nam kao primjerak za cijelu školu koja se trudila da upotrijebi Liturgiju u drami. Joffroy Rudel u *Princesse lointaine* umire čuvši izjavu ljubavi svoje napokon pronađene drage. Njezine riječi popraćene su »šapatom molitava (za umiruće) koje pokriva zvuk harfe.«

I sam Cyrano umire u trenutku kada je »zvono kapelice zazvonilo, vide se na dnu aleje redovnice koje su krenule na molitvu.«¹⁰

7. *Rostandove* i *P. Claudelove* drame razlikuju se od Lucrèce Borgia jer se u njima Liturgija ne koristi da pobuđuje osjećaje strave

Umjetnički postupak Hugov i Rostandov, dakle, posve je isti. Za obojicu je Liturgija samo sredstvo što ga podvrgavaju svojim pjesničkim zahtjevima. Ali jedan se ističe nad drugim samo toliko kolika je razlika između Hugoova romantizma i Rostandova neoromantizma.

Dok nam Hugo izmamljuje osjećaje straha i užasa, Rostand nas omata u blage i nježne melodije koje nas prenose u svijet snova. Što se Claudela tiče, o njemu ćemo govoriti više kasnije. Ipak je dobro da već sada upozorimo da je Claudel znatno usavršio postupak Victora Hugoa dodajući mu jedan posve novi element i do tada nepoznat u modernoj literaturi: u *L'annonce faite á Marie* Liturgija zauzima aktivan dio u radnji. Ona čudo čini shvatljivim nastojeći nas prenijeti u nadnaravni svijet u kojemu prirodni zakoni poprimaju posve različito lice od onoga što smo navikli gledati u svakodnevnom životu.

¹⁰ Primjetivši to, Cyrano kaže: »Neka idu moliti jer im je zvono zazvonilo. Nedostajalo mi je malo harmonije...evo je.«

ROMANOPISCI

V. POGLAVLJE

JULES BARBEY D'AUREVILLY

1808. – 1889.

1. Barbey D'Aurevilly izvlači iz Liturgije turobne efekte kao što je to činio Hugo u Notre-Dame de Paris – 2. L'Ensorcelée (Začarana) dokazuje da je Liturgija u Normandiji igrala znatnu ulogu, stoga je taj roman dokument liturgijske obnove koja se počela provoditi u francuskoj književnosti – 3. Estetska vrijednost Liturgije ga zanima; njezino doktrinarno značenje ostavlja ga gotovo ravnodušnim

* * *

1. Barbey d'Aurevilly izvlači iz Liturgije turobne efekte kao što je to činio Hugo u Notre-Dame de Paris

Najavili smo taj izdanak romantizma govoreći o romanu *Notre-Dame de Paris*. Barbey D'Aurevilly poslužio se, uistinu, Liturgijom da pojača zlokobni sjaj svojih sotonskih romana. U *Ensorcelée* prisustvujemo slavljenju svečane mise u kojoj svećenik zločinac koji je začarao nevinu ženu biva ubijen od njezina muža u trenutku kada je podigao hostiju. I narod u Blanchelandeu, normandijskom gradu u kojemu se dogodio taj zločin, pripovijeda da fantom župnika Croix-Jugana započinje svake večeri misu, a nikada je ne uspijeva dovršiti.

2. L'Ensorcélee dokazuje da je Liturgija u Normandiji igrala znatnu ulogu, stoga je taj roman dokument liturgijske obnove koja se počela provoditi u francuskoj književnosti

Opisi liturgijskih scena toga pisca pružaju nam izvanredan dokaz vrlo važne uloge koju je Liturgija igrala kod Normandijaca, a isto tako nam pokazuje liturgijsku obnovu u francuskoj književnosti uopće: »U Normandiji, još za moje mladosti, najsvečaniji od svih obreda koji su privlači-

li puk u crkve i oni koji su najviše potresali maštu puka bile su pogrebne svečanosti.«¹

Budući da romanopisac i literarni kritik imaju jednak udio utjecaja u djelu našega pisca, ne bi bilo ništa čudno ako bismo među opisima različitih obreda otkrili zanimljiva razmatranja o teoriji Liturgije.

»Ne zaboravimo reći da se nalazimo u Adventu, u vremenu očekivanja za Crkvu, izmučenu pokorom, a to se očekivanje tako dobro slaže s tugom zime. Budući da *ima na raspolaganju sve veličine poezije* da izrazi veličinu svih istina, čini se da je Crkva dubokim duhom spojila učinak svojih obreda s učinkom prirode i njezinih godišnjih doba (Chateaubriand), koji je neizbježiv ljudskom maštanju. U tom razdoblju ona ljubičastom bojom svojih ukrasa, simbolom ozbiljnosti svojih nadanja gasi grimiz...«²

To je očit dokument liturgijske obnove među piscima, izvršene ustrajnim radom Dom Guérangera.

Brojni opisi, izišli ispod pažljiva i vješta pera jesu dokaz te obnove, izuzevši Chateaubrianda i Balzaca. Romanopisci prije Barbeyja d'Aurevillyja nisu u većini slučajeva čak ni bili svjesni važne uloge koju je Liturgija imala u njihovom nacionalnom životu. Pojedini koji oni o tome daju bile su ili odviše općenite ili odviše površne.

3. *Estetska vrijednost Liturgije ga zanima; njezino doktrinarno značenje ostavlja ga gotovo ravnodušnim*

Barbey d'Aurevilly uživao je u Liturgiji jer je osobito volio njezinu ljepotu. On pripada onoj struji francuskih pisaca koji više cijene estetsku vrijednost Liturgije nego njezinu doktrinarnu vrijednost: »Pjevanje psalama nije religiozne duše na valu božanskih emocija. Ništa nije tako *lijepo* kao onaj svečani trenutak katoličkih *obreda* kad se svećenici, obučeni u bijele rokete ili sjajne plašteve, kreću polagano ispred baldahina i slijede srebrni križ, osvijetljen svijećama odozdo, koji svojim odbljescima u svodovima siječe tamu i kao da u njoj pliva, isto kao što je križ, prije osamnaest stoljeća orao tmene koje su pokrivala svijet.«³

On potvrđuje Taineovo mišljenje – postavili smo ga kao moto na početak naše studije – da je »na latinske narode silno djelovala osjetna vanjština, sjaj bogoštovlja.« Može se dakle otvoreno ustvrditi da je bitno za francusku naciju to što je osjetljiva prema vanjskoj ljepoti; pa ako, me-

¹ *L'Ensorcelée*, str. 228-229

² *isto*, IV., str. 75

³ *isto*, str. 80-81

đutim, nalazimo brojne pisce koji izgleda da pridaju više važnosti doktrinarnoj vrijednosti Liturgije, ne treba zaboraviti da je Huysmans prišao katolicizmu – dakle vjerovanju one doktrine koja je zatvorena u Liturgiji – diveći se ponajprije vjerskim obredima kao savršenom izrazu umjetnosti. Suvremeni romanopisci Baumann, Bazin, Bourget i mnogi drugi pripadaju onima za koje je Liturgija jedna ogromna riznica koja sadrži istinsko učenje.⁴

Važnost koju oni pridaju tome učenju lako se može objasniti njihovim aktivnim sudjelovanjem u vjerskim borbama koje su potresale Francusku prije nekoliko godina. Što se tiče samoga Barbeyja d'Aurevillyja, on pripada staroj generaciji pisaca kojima je Liturgija pružala jedan vrlo zanimljiv, živ i privlačan spektakl, ali koji se nisu obazirali na to da bi njezinim valovima dopustili da prijeđe prag njihova unutrašnjeg života i da ih svojim prolazom ona preobrazi.

⁴ Lako bi se moglo te pisce svrstati pod zajedničko ime »Liturgijski realisti«.

VI. POGLAVLJE

FRÉDÉRIC MISTRAL

1830. – 1914.

1. *Uvod* – 2. *Mirèio pruža dragocjen dokument o liturgijskom životu Provanse sredinom prethodnog stoljeća te je naginjanje romantizmu prisililo Mistrala da izabere određene liturgijske elemente koji mogu izazvati stravu* – 3. *Kao ljubitelj narodnih obreda, on ide Chateaubriandovim stopama i najavljuje određene suvremene pisce (E. Baumann, Fr. Jammes)* – 4. *Opis jednog hodočašća* – 5. *Posljednja pomast i poezija svetkovine Božića zadivljuju ga*

* * *

1. *Uvod*

Na ovom mjestu umećemo kratak pregled simpatična autora dražesna romana u stihovima kakav je *Mirèio* (1859.). Premda Frédéric Mistral ne pripada, u pravom smislu riječi, francuskoj poeziji, njegova nam djela ipak pružaju mali isječak života one Provanse koja čini jednu od najzanimljivijih i najljepših regija Francuske.

2. *Mirèio pruža dragocjen dokument o liturgijskom životu Provanse sredinom prethodnog stoljeća te je naginjanje romantizmu prisililo Mistrala da izabere određene liturgijske elemente koji mogu izazvati stravu*

Kao što smo se mogli diviti kod Barbeyja d'Aurevillya običajima Normandijaca toliko prožetih Liturgijom da legende i priče o misama prokletnika baš i nisu rijetke, isto se tako možemo uvjeriti, proučavajući Mistrala, o sličnim elementima od kojih se sastoji vjerski život Provansalaca. Prijevod jednog odlomka iz *Mirèioa*, kojega ovdje svakako moramo donijeti, pojašnjava istu činjenicu na koju smo upozorili prigodom govora o autoru *Encorcelée*: to jest da osjećaj strave izazvan Liturgijom kojeg su zabilježili pisci, potječe od utjecaja romantičke škole (*Lucrèce Borgia!*).

»U ono doba kad rasrđena Starica
Sjuri u veljaču svoj bijes,

U puste i trostrukim ključem zatvorene crkve
 Nemojte, zakašnjele žene,
 Čelom nagnutim nad stolicu,
 Ostati pozaspale ... u tmini
 Možete vidjeti kako se kamene ploče uzdižu sve naokolo
 I luči pale
 I, kako se, zamotani u svoje mrtvačke pokrove,
 Mrtvi, jedan po jedan spuštaju na koljena,
 A jedan svećenik blijed kao i oni,
 Služi misu i čita Evanđelje,
 A zvona sama od sebe
 Njišu se na to, mrtvački plaču i jecaju.
 Govorite, govorite o tome prestrašenima:
 U crkvama da ulje piju
 Iz svjetiljaka, kad zimi, silaze sa zvonika,
 Pitajte ih da li vam lažem,
 I kad klerik koji vrši obred,
 Koji u kalež lijeva vino,
 Nije jedini živi stvor kod obreda.
 U ono doba kad rasrđena Starica
 Sjuri u veljaču svoj bijes,
 Pastiri, ako ne želite, zaprepašteni od straha,
 Ostati sedam godina ukočenih nogu,
 Začarani, tamo gdje ste sa svojim ovcama,
 Vratite se ranije u svoje torove.
 Pastiri, Vilinsko Gnijezdo ispustilo je sve svoje jato.«
 (Pogl.VI., str. 245)

Mistralove romantične sklonosti sigurno su pridonijele u njegovom izboru među pučkim legendama; izabrao je upravo one koje mogu kod čitatelja izazvati jezu.

3. Kao ljubitelj narodnih obreda on ide Chateaubriandovim stopama i najavljuje određene suvremene pisce (E. Baumann, Fr. Jammes)

Vrlo je lako objasniti ovaj procvat romantične zaokupljenosti u razdoblju kad Dumas sin i Augieri odnose bezbrojne lovorike uspjeha. Mistral se nije dao odvući predrasudama jednog društva, zatvorenog u uski krug glavnoga grada, nego neprekidno ostajući u dodiru s pučanstvom, iz kojega je proizašao, nikad nije prestao voljeti sve što je dobro i sveto u

njegovim običajima.¹ On stvara dakle onaj čvor koji povezuje ljubitelja pučkih obreda kakav je bio Chateaubriand, s modernim piscima koji su opet pronašli put koji vodi k duši naroda (Baumann, Jammes).

4. Opis jednog hodočašća

Opis jednog religioznog i narodnog obreda u kojem svjetina traži čudo, podsjećaju nas u našoj mašti na one priproste svetkovine koje smo spomenuli u odnosu na *Génie du Christianisme*, ili koje su nas ispunile divljenjem čitajući lijepe stranice u djelima F. Jammesa ili u *Fer sur l'Enclume* (*Željezo na nakovnju*) E. Baumanna:

»No, zar nikada niste bili kod Svetica?²
Baš je tamo opjevano siromaštvo;
Tamo odasvuda donose bolesnike.
Prošli smo onuda za vrijeme svetkovine.
Zaista, crkva je bila malena,
Ali kakvi usklici, i kakvi zavjetni darovi
O Svetice, velike svetice, smilujte nam se.
Okolo njega³ tekle su suze
U isto vrijeme relikvijari su silazili⁴
Polagano odozgor na puk koji je klečao
I čim je konop
Popustio ma makar malo, sva crkva
Poput velikog vjetra u šipražju
Vikala je: velike Svetice, o dođite nas spasiti.«
(Pogl. I, str. 31)⁵

5. Posljednja pomast i poezija svetkovine Božića zadivljuju ga

Zadnja pomast i Božićna poezija očarala je velikog Provansalca. Premda je ta poezija samo nabačena u konačnom izdanju *Mireia*, Mistral ju je kanio točno napisati u VII. pjevanju.⁶ Evo prizora u kojemu prisustvujemo Mirèiovoj smrti:

»Zapaljene su svijeće

¹ SULLY PRUDHOMME, *Poésies* (1879.-1888.) str. 94

² To je jedno hodočasničko mjesto gdje, prema jednoj staroj predaji, poživaju tijela triju Marija, Kristovih rođakinja.

³ Radi se o slijepom djetetu koje je plakalo.

⁴ Gdje su se nalazile relikvije triju svetica.

⁵ U pjesmi je u trenutku dijete odmah ozdravilo.

⁶ Vidi bilješke u dodatku navedenog izdanja.

Povezane ljubičastom štolom,
Dode svećenik s anđeoskim kruhom
Razblažiti njegovo goruće nepce
Zatim mu daje posljednju pomast
I pomaže ga uljem svete Krizme,
Na sedam dijelova njegova tijela, prema katoličkom običaju
U tom trenutku, sve bijaše tiho
Odjekivao je na podnim pločama
samo »Pomolimo se« svećenika.« (Pogl. XII., str. 487)

Još i više, on će ići tako daleko da će svoje dane obilježavati prema liturgijskom kalendaru i tako se pokazati kao odan i vjeran predstavnik liturgijskog shvaćanja onoga naroda čijoj duši duguje svoja najljepša nadahnuća.⁷

⁷ Tako je zabilježio datum kada je sastavio svoju lijepu poemu: »Maillane (ušće Rhone), *lijepoga dana Svijećnice*, godine 1859.«

VII. POGLAVLJE

LEON BLOY

1846. – 1917.

1. Leon Bloy preteča je Huysmansa te Liturgiju shvaća ozbiljno i njome se ne služi kao pjesničkim sredstvom poput svojih prethodnika – 2. Njegov je vjerski život oblikovan Liturgijom, ali ipak se čini da nije dobro poznavao Brevijar – 3. Liturgija čini integralni dio njegova bića, zato ona zadovoljava njegove lirske potrebe – 4. Za vrijeme obreda njegove se misli često prepuštaju struji zanosa, a fizički dojmovi koje osjeća nakon nekih obreda jači su negoli oni kod Huysmansa – 5. Bavi se liturgijskom teorijom te primjenjujući je u svojem životu, odbacuje estetizam – 6. Liturgijska razmatranja koja se susreću u *Femme pauvre* (Sirota žena), sliča onima u *Paroles de Dieu* (Riječi Božje) kod E. Helloa – 7. Liturgijska sjećanja u njegovu stilu – 8. On je dakle prvi koji je Liturgiju oslobodio njezina ropstva – 9. Zato pokazuje da ona ima široko mjesto u narodnom životu Francuske

* * *

»Srž njegova života je život Crkve,
svakodnevne službe Božje,
Psalmi i Evanđelja, himni i životopisi svetaca.«

A. Mortier¹

»Moja je najveća bol za ovih svetih dana
što ne mogu pratiti velike službe Božje.«

L. Bloy, Pismo od 6. travnja 1917.²

1. Leon Bloy preteča je Huysmansa te Liturgiju shvaća ozbiljno i njome se ne služi kao pjesničkim sredstvom poput svojih prethodnika

S Leonom Bloyom započinje onaj niz francuskih pisaca koji su potpuno shvatili bit Liturgije onako kako ju je izložio Dom Guéranger. Bloy je bio prvi među francuskim piscima koji su Liturgiju shvatili ozbiljno i koji nisu oklijevali da sav svoj život usuglase s njezinim zahtjevima. On je

¹ Revue pratique d'Apologétique, 1918., str. 486

² Citirano kod MARTINEAU, L. Bloy

praktičan katolik kao Barbey d'Aurevilly, a junaci njegovih romana ukoliko su katolici, intimno sudjeluju u Liturgiji. Dok ne znamo ništa o duhovnom životu župnika Croix-Jugana (*L'Ensercelée*), Bloy posve razotkriva osjećaje Marchenoira (*Le Désespéré–Očajnik*, 1886.) dok prisustvuje misi. Liturgija je dakle za Bloya postala jedno od središta oko koje ga će se okretati njegov duhovni život. On zatim navješćuje najveći procvat liturgijskog romana: njegovi opisi *noćne službe Božje* u jednom kartuzijanskom samostanu.³ Osjećaji koje tu doživljava sve nas podsjeća na *En route* (1895.), djelo koje je sastavljeno gotovo deset godina nakon *Le Désespéré*. Analizirat ćemo dakle dva liturgijska romana toga Huysmansova preteče.

2. Njegov je vjerski život oblikovan Liturgijom, ali ipak se čini da nije dobro poznao Brevijar

Već smo rekli: Bloy je bio prvi među francuskim piscima XIX. stoljeća⁴ koji je shvatio bit Liturgije. Trudio se moliti prema nepromjenjivim propisima Liturgije i puštao je da ga prožme njihov sadržaj. Ako uvijek i nije uspijevaao i ako ga je pretekao Huysmans, treba mu svakako priznati da je hrabro raskršio to područje.

Ipak, osim *Misala* koji je savršeno poznao⁵ i *Malog časoslova Bl. Djevice*,⁶ izgleda da je njegovo liturgijsko znanje bilo dosta ograničeno. Tako možemo smatrati sigurnim da nije razumio tekst noćnog obreda kartuzijanaca i gotovo je očito da nije dovoljno poznao poeziju Brevijara.

3. Liturgija čini integralni dio njegova bića te zato ona zadovoljava njegove lirske potrebe

*Magnificat, Ave maris stella, Psalmi*⁷, *Obred za umiruće*⁸, *Blagoslov kuće*⁹, *Mise*¹⁰ i *Interdikcija države* najvažnije su liturgijske teme koje su-

³ M. Barrès je raspravljao o istoj temi u *La colline inspirée*.

⁴ Racinea i Corneillea ne smije se, sa liturgijskog stajališta, promatrati kao nazadne. Ono što je njima nedostajalo bilo je to da nisu bili upućeni u liturgijsku estetiku. Chateaubriandov pak duhovni život nije bio oblikovan njome.

⁵ Evo jednog dokaza za to: on iznosi u cjelini u *La Femme pauvre* (1897.) str. 367–373 evanđelje XIX. nedjelje poslije Duhova i na vrlo originalan način analizira njegovo značenje (vidi npr. str.172). R. Martineau nam pruža jedan drugi dokumenat u već navedenoj knjizi, a koji se odnosi na ovu temu: »Vidio sam ga (Bloya) kako prati misu toga dana« (1901. u Lagnyu) »kao što sam ga od tada uvijek gledao. Imao je *malu knjigu* kojom se služio do najmanjih detalja, izgovarajući liturgijske riječi u istom trenutku kada su ih izgovarali svećenik i ministrant.« (str.36).

⁶ Trećoredka sv. Franje upravo je pročitala Marijansku molitvu.

⁷ *Femme pauvre*, str.53

srećemo u njegovim djelima. Liturgija mu je postala tako bliska da se njome služio posvuda. Moto u *La Femme pauvre* (Sirota žena) odlomci su jednog *Samostanskog obreda*.¹¹ Taj isti roman bio je dovršen »na Pepelnicu 1897.«; a to znači na liturgijski datum koji je pun značenja za jednog pjesnika. Kad pomišlja na smrt, tada njegov duh obuzimaju *Molitive za umiruće*.

Postoji jedna strašna minuta koja pritišće njegovo srce sve do onog trenutka kad će mu biti izrečene svete riječi agonije koje dušu oslobađaju tereta minuta ili tereta sati: *Proficiscere, anima christiana, de hoc mundo* (isto, str. 242).

Šećući se kroz blistave ljepote prirode, ili pri posjetu groba jednog djeteta, on ne stvara osobne pjesme na način Victora Hugoa (vidi *A. Villequier*), već se zadovoljava time da »poluglasno zapjeva *Magnificat* ili *Ave maris stella*« (*La Femme pauvre*, str. 375). Liturgija dakle zadovoljava lirske potrebe duše Leona Bloya.

4. Za vrijeme obreda njegove se misli često prepuštaju struji zanosa, a fizički dojmovi, koje osjeća nakon nekih obreda, jači su negoli oni kod Huysmansa

Sav njegov duhovni život prožet tako liturgijskom poezijom, ipak nije dosegao onako visok stupanj kao život Huysmansa, što se njega tiče. Temeljni individualizam njegova karaktera mučno se podvrgavao svim zahtjevima društvenih molitava. Njegove su misli često išle nasumce i gubile se. Upravo tako je razmišljao u kartuzijanskom samostanu za vrijeme *Noćnog obreda* (*Le Désespéré*, str. 122-126) o značenju samostanskog života uopće, umjesto da se trudio proniknuti u smisao molitava koje je u tom trenutku slušao:

»Pustio je da to sanjarenje plovi na valovima hvalospjeva što su se dizali iz kora prema njemu poput plime prepuštanja sudbini. *Trudio se da svoju tužnu dušu sjedini s veselom dušom tih pjevača himni...* »Isus Krist«, govorio je Pascal, »bit će u agoniji sve do svršetka svijeta; ne smije se spavati za toga vremena«.

⁸ »Uostalom, Crkvena Liturgija za pokojnike – *najveća zemaljska stvar u njegovim očima*, u ovim okolnostima, djelovala je na njegovo čitavo biće jednom nečuvenom snagom.« (*Le Désespéré*, str.83.; Vidi npr. *La Femme pauvre*, str. 293–294.)

⁹ isto, str.52

¹⁰ *Désespéré*, str.374–376

¹¹ »Pro defunctis fratribus, propinquis et benefactoribus«, »Qui erant in paenis tenebrarum, clamantes et dicentes: advenisti, Redemptor noster.« »Libera me, Domine, de morte aeterna, dum veneris judicare saeculum per ignem.«

Uzvišena je ta riječ sirota jansenista. Vraćala se u pamet tom skupljaču vlastite utrobe, osamljenom u svom daleku i *zaleđenom gledalištu*, dok je slušao pjevanje tih ljudi molitve, prepunih ljubavi i koji su molili milost za sav svijet.« (Vidi npr. str. 373)

Međutim razmišljanja koja obredi obavljeni po tradicionalnim pravilima bude u njemu, njegovo estetsko ushićenje koje je posljedica toga, posebno opisivanje mnoštva čuvstava izazvanih crkvenim gregorijanskim pjevanjem, često poprimaju didaktički karakter i sve nas to podsjeća na najsajjnije odlomke u *En route*:

»Očajnik je proveo jedan dio svojih noći u kapelici na koru za strance. Noćni obred kartuzijanaca malo je umirivao njegov zanos... Činilo mu se tada da ponovno uzima u ruke nit neke vrste višega života koja bi njegovo dosadašnje strašno stanje prekinulo na neodređeno vrijeme. Inače, zašto i kako to *duhovno potresanje*, ta *ushićenost*, to *uzdizanje duše*, te vrele suze, svaki put kad *bljesak ljepote* dođe do njega s bilo koje točke.« (str. 122–124)

»Takav je prizor za mene više osvježavajući nego ikakav odmor. Vidjevši to, čovjek si tada može reći da ništa ne zna o samostanskom životu. Čudimo se koliko malo poznamo kršćanstvo, jer smo ga dosad primjećivali jedino kroz literarno ogoljivanje... A srce je uzeto u ruku Oca Nebeskoga kao komad leda u središte užarene peći. Osamnaest stoljeća kršćanstva ponovno počinje kao nečuvena pjesma koju nismo trebali poznavati... to je dovoljno da se toga sjetimo i da više nikada ne zaboravimo da je one noći *sam Bog progovorio!*« (isto, str. 131)

Upravo će se tako i Huysmans izraziti apsolutnim izričajima svaki puta kada bude riječ o Liturgiji (vidi npr. str. 371).

Međutim, u odnosu na liturgijsko shvaćanje postoji razlika između Huysmansa i Bloya. Liturgija na Bloya djeluje i fizički, tako da mu često uzrokuje žestoke boli. Huysmansovi živci, premda potpuno iscrpljeni jednim delikatnim životom (vidi *A. Rebours!*), nisu tako jako reagirali na tu dinamičnu poeziju sakrivenu u vjerskim obredima. Evo što u tom pogledu nalazimo u *Le Désespéré*:

»Silno razbuktala radost toliko mu je nadimala grudi da mu se srce gotovo raspuklo« (str. 371). Ili opet: »Svi obredi, sve posebne radnje pri toj žrtvi koju teolozi smatraju najvećim činom koji je ikad mogao biti izvršen na zemlji, prožimali su Marchenoira *do srži njegova bića*... Napokon je izašao, *slomljenih živaca*, u glavi mu *odzvanjalo*, *sav iznemogao da je gotovo klonuo*.« (isto, str. 374–376)

5. Bavi se liturgijskom teorijom te primjenjujući je u svojem životu, odbacuje estetizam

Što se tiče liturgijske teorije, Bloy se za nju zanima isto kao i Huysmans. U obojice pisaca otkrivamo očite netočnosti; i s obzirom na taj predmet upućujemo na prije navedenu raspravu M. Batiffola.¹² Navest ćemo samo najistaknutije odlomke koji istodobno daju jedno od tumačenja zašto je toliko velikih umjetnika izražavalo gotovo ekskluzivno štovanje Liturgije:

»Molitve Rimske crkve imaju takav univerzalan karakter, jednu tako bitnu snagu da svaki promjenjiv ljudski osjećaj mogu dovesti Apsolutnom!« (*Le Désespéré*, str. 374–376)

Takva tvrdnja, koja na prvi pogled izgleda kao neoprostiva odvažnost, uistinu je samo logičan i nužan izvod teorije umjetnosti što ju je prije nekoliko godina iznio Taine.¹³ Takva tvrdnja napokon je dovela li-

¹² »Jedna od temeljnih misli vašega pothvata jest da je Liturgija *res sacra* i ne smije ju se prepustiti svjetovnjacima. Mogli bismo napraviti ogroman popis svjetovnjaka koji ju samo žele iskoristiti, međutim ako taj popis objavimo, učinili bismo lošu uslugu velikom broju onih društava i udruga koje bismo radije željeli poticati da bolje rade. Međutim, da bi nas dobro shvatili, bit će nam dopušteno da iznesemo jedan primjer i otkrijemo napad na Liturgiju kojeg je izveo diletantizam romantičara, kojemu smo vrlo brzo zahvalili što želi dobro katolicizmu. Oh, diletantizam jednog Barbeyja d'Aurevillyja koji pokušava u *L'Ensorcelée* tumačiti misu. Sve što smo rekli za Barbeyja d'Aurvilleja, vrijedi i za Huysmansa, a što se tiče Leona Bloya, želim govoriti samo o mrtvima. *Jedan častan mladić koji se nekoć trudio objasniti nam da prihvatimo ono što on naziva 'Liturgija u romanu'*, navodi iz *Le Désespéré* Leona Bloya dvadeset pet redaka za koje tvrdi da su 'predivna slika koja je oslikala veliku misu'. Dopusťate li mi da vam iznesem samo nekoliko redaka? Evo:

»Velika misa jedna je agonija žrtve popraćena svadbenim pjevanjem. Ona neumorno i uvijek u istim obredima, obnavlja čvrstu vezu Gospodina s čovjekom. Orgulje, zagrmivši na svećenikovu riječ i prateći glas pjevača, još jednom su objavile ono drevno Nicejsko vjerovanje čiju mladost još nije iscrpilo petnaest stoljeća, uza sve to pustinjak se nalazio u gregorijanskom brujanju od dvanaest nepromjenjivih dijelova.' U tom patosu ima neka zaslijepljenost koja se jedino može usporediti s neznanjem pisca. Nesretnik koji nije naučio svoj katekizam, želi tumačiti bit misne žrtve, jednog od najdelikatnijih pitanja teologije. Ne govorim o Nicejskom vjerovanju svedenom na dvanaest dijelova jer ga naš autor mijša s Apostolskim vjerovanjem. I to je taj lažni doktor koji je nekad volio msgr. Hulota zvati imenom 'taj kreten Hulot!' Nije dovoljno samo protestirati, potrebno je izbaciti iz Liturgije i područja liturgijske umjetnosti, one umjetnike koji se smatraju velikim svećenicima, a samo su obični filistejci.« – Izvještaj koji je čitao msgr. Pierre Batiffol na glavnoj skupštini Društva u Parizu, 3. lipnja 1918. (Vidi *Annuaire de la Société des Amis de L'Art liturgique*, 1918., str. 113-114, Art. Cath.)

¹³ Primijenimo na Liturgiju sljedeću Taineovu tvrdnju:

»Svatko danas priznaje da određeni pjesnici, poput Dantea i Shakespearea, drže prvo mjesto u svojoj umjetnosti... Osim toga, ti konačni sudovi koje potomstvo donosi, opravdavaju njihov autoritet na način na koji su izrečeni. Najprije su se umjetnikovi suvremenici susreli da ga ocijene. I to mišljenje kojemu je težilo toliko različitih umova, temperamenata i raznih odgoja, znatno je jer je nedostatak svakoga individualnog ukusa ispunjen različitošću drugih ukusa; predrasude se sukobljavaju, balansiraju, a to uzajamno i neprestano nadomještavanje malo-pomalo konačno mišljenje dovodi blizu istine. Kada je to dovršeno, jedno drugo stoljeće je počelo, opremljeno jednim novim duhom, zatim poslije ovoga, jedno drugo; svako od njih ponovo je ispitalo otvoreni proces; svako od njih ponovo je ispitalo svoje stajalište... Kada djelo, nakon što je prošlo od sudnice do sudnice, bude ocijenjeno na

turgijske pisce da Liturgiju smatraju kao nekom svetom umjetnošću u pravom smislu te riječi, kao *vrhunsku Umjetnost*. Drugačije ne bismo mogli shvatiti da su neki među njima Liturgiji posvetili sve svoje stvaralačke i opisne sposobnosti (Huysmans!) i da su često zanemarili najhitnije dužnosti što su im se nametale upravo prijekom nuždom. Isti Bloy kliče pun goruće revnosti da »ne postoji teže oskvrnuće nego što je obeščastiti njegovu (božansku) »liturgiju« i da onaj koji se to usuđuje učiniti, vlastitom pobudom osuđuje se na prokletstvo.« (*La Femme pauvre*, str. 217) Kao što smo to upravo naglasili, Liturgija je *vrhunska Umjetnost*, te Bloy gorko napada liturgijsku isključivost određenih pisaca:

»Literatura i umjetnost nisu uzalud bili u tom usponu. Ah ne, na primjer, Leopold nije bio iz škole *Rijetkih* koji odjednom otkriju katoličanstvo u nekom oslikanom prozoru ili u nekom dijelu gregorijanskog pjevanja i koji se, kao Folantin, odlaze informirati u trapištički samostan o estetici molitve i ljepoti odricanja.« (*La Femme Pauvre*, str. 281)

Taj se odlomak pojavio 1897., to jest dvije godine nakon što je objavljen *En Route* i čini se da je usmjeren protiv Huysmansa, toga *Rijetkog*.

Bloy dakle nije dopustio da ga preplavi njegovo oduševljenje za Liturgiju te je nastojao da sve više i više prodre u samu bit određenih molitava da bi ih mogao primijeniti na zahtjeve svoga aktivnoga života.

6. Liturgijska razmatranja koja se susreću u *Femme pauvre* (Sirota žena), sliča onima u *Paroles de Dieu* (Riječi Božje) kod E. Helloa

Drugo razdoblje u shvaćanju Liturgije kod Leona Bloya obilježeno je izdanjem *La Femme pauvre* (1897.). Ta struja u njegovu djelu, koja nije stvorila školu kao ona koju smo upravo analizirali, ponajprije nas podsjeća na postupak Ernesta Helloa. Taj duboki mislilac, čija slava neprestano raste posljednjih godina, analizirao je majstorskim umijećem koje je njemu sasvim uobičajeno, nekoliko tekstova Svetoga pisma.

Hello često u svojim *Paroles de Dieu* (Riječi Božje) posvećuje više stranica samo jednom stihu Psalma koji ga zanima. Liturgijsko razmatra-

isti način, i nakon što se suci, raspoređeni po svojoj liniji stoljeća, slože u istoj presudi, vjerojatno je da je donesena prava odluka... Jer ako ih duhovno ograničenje karakteristično za razdoblja i narode ponekad, kao i individualce, navodi da krivo prosude i razumiju, ovdje ponovno neslaganje i poništeno osciliranje jedni drugih postupno završava u tom stanju određenosti i sigurnosti u kojem je mišljenje dosta čvrsto i zakonito postavljeno tako da bismo ga mogli prihvatiti s pouzdanjem i razlogom.« (TAINE, *Philosophie de l'Art*, V/2, str. 234-235). Taj odlomak dokazuje sveobuhvatnost Liturgije: ona je bila podvrgnuta svim dokazima koje Taine traži. (Vidi isto, II./3 str. 266, o Psalmima, i J. DE MAISTRE, *Soirées*, I., str. 55-57).

nje, koje je Bloyu postalo vrlo blisko, očigledno sličí religioznom i filozofskom razmatranju toga bretonskog mislioca:

»*Slava Bogu na visini i mir ljudima na zemlji*. Ta uzvišena pjesma nije prestala jer ništa od Evandjelja ne može prestati. Samo, nakon što je Isus stavljen u grob, zamišljam da ono pomireno mnoštvo mrtvih nastavlja andeoski hvalospjev pod zemljom. Vjerujem da sam ga čuo puno puta u tišini stvorenja koja se pričinjaju da žive, i to je glazba neizrecive miline. Oh! Savršeno razlikujem duboke glasove staraca, ponizne glasove muževa i žena, i jasne glasove djece. To je koncert pobjedonosne radosti iznad daleke i očajničke buke grešnih duhova.« (*La Femme pauvre*, str. 378)

Razmatranja takve vrste dosežu često kod L. Bloya takav sjaj i takvu ljepotu da smo često u neprilici ako bismo željeli pronaći među najvećim piscima takve odlomke u kojima su dojmovi jedne religiozne duše utvrđeni tim istim izvanrednim i rijetkim čuvstvom koje doseže tajne ljepote i otkriva ih našim očima.

Evo, na primjer, kako se u duhovnom životu Leona Bloya ostvaruje ono što liturgijski tekst označuje pod imenom »milina Gospodinova« (Ps 27, 4 i Ps 36, 9):

»Tražila sam samo jedno,« šapće ona, »a to je da živim u kući Božjoj, sve dane svoga života, i da gledam »milinu Gospodnju.« Ona se kod njega očituje na ovaj način:

»To počinje letećim i brzim iskricama, zbog kojih ona blijedi. Zatim buknu veliki plamenovi ... Već nema više vremena za bijeg ako ga je samo i željela. Nemoguće je pobjeći bilo desno, bilo lijevo, bilo prema gore, bilo prema dolje. I hrabrost dvadeset lavova bila bi beskorisna isto kao i snaga krila najmoćnijih orlova. Ona mora izgorjeti, ona treba sagorjeti. Ona se gleda u toj katedrali vatre. To je kuća koju je zatražila, to je milina koju joj Bog daje... Dugo su plamenovi tutnjali i kovitlali se oko nje, proždirući ono što je oko nje, izvijali su se i skakali poput velikih gmizavaca. Ponekad bi se ispravili, pocrvenjeli, pod nekim lukom i zapljusnuli do njenih nogu, i samo bocnuli svojim bijesnim jezicima njezino lice, njezine oči, njezine grudi koje se tope poput voska.«

»Gdje su ljudi? I što oni mogu? Znaj, jadna Klotildo da je ta užarena peć samo lagani dašak daha tvoga Boga. Neublaživi plamenovi, postavši dovoljno jaki da bi i najtvrdje kovine pretvorili u tekućinu, napokon padaju na nju s praskom sveopćeg nebeskog potresa... »Sinovi ljudski, Gospodine, bit će opijeni izobiljem tvoje kuće i

ti ćeš ih opiti bujicom svoje miline«, *Ps 36, 9.*« (*isto*, str. 377–388; *vidi npr.* str. 353)

7. Liturgijska sjećanja u njegovu stilu

Ništa čudno što je taj duboki liturgijski život ostavio u njegovu stilu brojne tragove. L. Bloy govori tako o nekom čovjeku koji »se podiže malo pomalo poput palme« (*Ps 92, 13*) što simbolizira u *Svetom pismu* svojstvo *pravednika* (*Sueur de Sang*, str. 133). Strpljivost drugoga sličí strpljivosti »o kojoj se govori u Časoslovu mučenika biskupa...« (*La Femme pauvre*, str. 206-207; *vidi isto*, str. 245-246; str. 272 itd.)

8. On je dakle prvi koji je Liturgiju oslobodio njezina ropstva

Bloy zauzima dakle među francuskim piscima vrlo važno mjesto u liturgijskoj obnovi. Pri tome je vrlo zanimljivo da je upravo on bio prvi koji je ozbiljno shvatio naučavanje Dom Guérangera uzdignuvši Liturgiju kao vrhovnu gospodaricu na području Umjetnosti nakon što ju je oslobodio službe služavke koju su joj nametnuli romantici počevši od Chateaubrianda pa do Barbeyja d'Aurevillya.

Druga struja njegova liturgijskog shvaćanja kojom se on približava Ernestu Hellou nije postala školom, međutim opisi samostanskog bogoslužja pokazuju u njemu istinskog preteču Huysmansa.

9. Zato pokazuje da ona ima široko mjesto u narodnom životu Francuske

Bili bismo vrlo nepravedni prema njemu ako bismo propustili ustanoviti nepobitnu činjenicu da je Leon Bloy vrlo dobro shvatio kako je važnu ulogu Liturgija igrala u narodnom životu Francuske. Ona ga prati u njegovim razdobljima slave kao i u trenucima tuge. U *La Femme pauvre* (str. 276) opisuje svečani obred *Interdikta nad Francuskom republikom*, kojeg je »legat u ljubičastom plaštu kao na dan Otkupiteljeve Muke izrekao glasno, u ime Isusa Krista«. U *Sueur de sang* nalazimo jedan prizor francusko-njemačkog rata 1870.–1871. u kojem se mladi francuski vojnici radije daju ubiti nego da napuste započetu misu:

»Jadni momci znali su to i odlučiše, bez riječi, dati se ubiti« (neprekidnom njemačkom vatrom) »ne za Francusku, ne za Kralja, niti za Anđele i Svete na nebesima, nego jedino i posve jednostavno da bi se ta misa mogla dovršiti.« (str. 58-59)

VIII. POGLAVLJE

JORIS-KARL HUYSMANS

PRIJE OBRAĆENJA: 1848. – 1892.

1. Uvod – 2. Već u razdoblju kad je pisao A Rebour i Là-Bas Huysmans osjeća, uslijed svoje zdrave i razvijene umjetničke intuicije, istinsku simpatiju prema liturgijskim tekstovima i obredima – 3. Oduševljava ga gregorijansko crkveno pjevanje – 4. Zato u ime čistoće umjetnosti protestira protiv uvođenja svjetovne glazbe u svetišta – 5. Studij Liturgije upućuje ga polagano prema vjerovanjima katolicizma – 6. Sotonski roman Là-Bas jest konačna krana one struje koja je proizašla iz Lucrèce Borgia i prolazeći kroz djela Barbeyja d'Aurevillyja dovršila u najstrašnijim krivotvorinama Liturgije kakve poznajemo – 7. La Messe du Saint-Esprit opisana u Là-Bas najavljuje određene odlomke u Démon de Midi Paul Bourgeta i u La Colline inspirée Mauricea Barrèsa – 8. Huysmans, potaknut svojim umjetničkim osjećajem počinje proučavati znanstvena djela koja se bave Liturgijom

* * *

»Kako ogromne građevine poezije,
kako neusporedivo umjetničko leno
posjeduje Crkva!«, – uskliknu on
zatvarajući knjigu, a uspomene se
uzdizale u njemu poslije toga izleta
u ljepote. (En Route, str. 411)

1. Uvod

Nakon Huysmansova obraćenja, analizirana u *En Route* (Na putu), objavljenog 1895., liturgijska obnova otpočela je svoj trijumfalni pohod kroz francusku književnost. Taj pisac, podrijetlom iz jedne nizozemske slikarske obitelji, zaputio se prema razumijevanju liturgijske umjetnosti putem umjetničke kritike. Usprkos nesređena života koji nam je u svim pojedinostima opisao u svom romanu *A Rebour* (Nasuprot), uvijek je imao zdravu umjetničku intuiciju i upravo ga je ona navela da nazre lje-

pote liturgijske umjetnosti. Kako se taj proces izvršio u njemu vrlo polagano (od 1884. do 1895. g.) i jer bi nam mogao poslužiti kao tipičan primjer za cijelu mladu generaciju francuskih umjetnika, mi ćemo pratiti tu evoluciju počevši od *A Rebours* (1884.) pa sve do njezina punog procvata u romanu *Oblat* (1903.).

2. *Već u razdoblju kad je pisao A Rebours i Là-Bas Huysmans osjeća, uslijed svoje zdrave i razvijene umjetničke intuicije, istinsku simpatiju prema liturgijskim tekstovima i obredima*

A Rebours, izdan osam godina prije Huysmansova obraćenja, uglavnom je »brevijar suvremene neuroze«¹. Njegov glavni junak, Jean des Esseintes, moderan je čovjek koji želi umiriti svoju nervoznost i potaknuti svoje nastrane želje. Prošavši sve književne i umjetničke škole posvećuje nekoliko trenutaka latinskoj književnosti *Dekadanse*.² Tu po prvi puta susreće *Himne sv. Ambrozija*, koji mu se baš previše ne sviđaju. Proučavajući povijest Srednjega vijeka, ovaj nastrani pisac brzo se uvjerio da Crkva drži sve, *da Umjetnost ne postoji nego samo u Njoj i samo po Njoj*.³ Njegova potreba za sabranošću, što je bila posljedica njegova neurednoga života, izazvala je u njemu »stvarnu simpatiju prema tim ljudima, zatvorenima po samostanima«.⁴ Još u razdoblju kada je napisao *Là-Bas* (1891.) i kada »se sve jače isticala odbojnost prema okolnom životu, zavidio je smirenim trenucima u dnu nekog samostana, sanjivosti molitava razasutih u oblacima tamjana, slabljenju ideja koje plove nasumce prepustajući se u pjevanju psalama.« (str. 15)

Da je te riječi izgovorio netko tko je već pronašao put k Crkvi nitko ne bi u njima vidio ništa čudnog. Ali čudnovata i neobična stvar, jedan učenik Emila Zole, jedan predstavnik literarnog razvrata na visokom stupnju, zanosi se liturgijskim sanjarenjem.⁵ On to čini potaknut jedino urođenim umjetničkim instinktom. Njegov vjerski odgoj pri tome nije imao nikakva udjela, barem to sam kaže:

¹ Predgovor u *Pages catholiques*, str. 14

² VERKADE, *Inquiétude à Dieu*, str. 74-75

³ Predgovor *A Rebours*

⁴ *A Rebours*, str. 90

⁵ On će ih uistinu ostvariti 12 godina poslije: »Kakav lijepi život tog dobrog redovnika posvećenog molitvi, i također kakav lijepi benediktinski život koji lebdi tako visoko, iznad stoljeća i svih vremena; ne može se uistinu ići Gospodinu odvažnijim koracima i plemenitijim *pjesmama*.« (*Oblat*, str. 112)

»Nisam bio odgojen u samostanskim školama, nego baš u državnoj gimnaziji. Kad sam pisao *A Rebours* moja noga nije zakoračila ni u jednu crkvu.«⁶

Nešto kasnije odlučio je posjetiti crkve »zbog znatiželje, iz dokolice« i osjećao je *prisustvujući obredima* samo neku drhtavicu, ono malo podrhtavanje koje čovjek osjeća kad gleda, kad sluša ili kad čita *neko lijepo djelo*....⁷

Prvi liturgijski utisci, koji su djelovali na Huysmansa još vrlo udaljenog od svake vjerske misli, a koje je zapisivao kroz svoje prve romane, otkrivaju već neku određenu blagonaklonost prema Liturgiji.

»Koliko puta je des Essaintes bio *obuzet i pokoren* nekim neodoljivim daškom kad se »Christus factus est« gregorijanskim pjevom uzdizao lađom čiji su stupovi podrhtavali među pokretnim oblacima iz kadionica...« Međutim on je naročito osjećao *neizrecivu radost* slušajući crkveno gregorijansko pjevanje. (*A Rebours*, str. 268–269)

3. Oduševljava ga gregorijansko crkveno pjevanje

Huysmans, po umjetničkoj intuiciji, više voli crkvenu tradicionalnu glazbu od bilo koje druge glazbe:

»U usporedbi s tim veličanstvenim pjevom, koji je stvorio genij Crkve, neodređen, nepoznat... sva religiozna glazba mu se činila svjetovnom... Pa od tada, potpuno ogorčen ... zbog čitavog tog naviaranja svjetovne umjetnosti u liturgijsku umjetnost, des Essaintes držao se podalje od tih sumnjivih djela...« (*A Rebours*, str. 270)

On je u tom razdoblju potpuno upoznat s teorijom gregorijanskoga crkvenog pjevanja, te *vječne pjevane molitve, oblikovane prema zanosima duše*, tog neprestanog himna što već stoljećima uzlazi k Svevišnjemu.

»Ta tradicionalna melodija« već je bila njegovo mišljenje, »bila je jedina koja se svojim moćnim skladom, svojim svečanim i snažnim harmonijama, poput isklesana kamenja, mogla spojiti sa starim bazilikama i ispuniti romaničke svodove iz kojih je i sama proistekla i bila njihov vlastiti glas.« (*A Rebours*, str. 268–269)

⁶ Predgovor u *A Rebours*, str. XX–XXIV

⁷ *isto*, str. XXII

Ta umjetnička sklonost izvanredne sigurnosti pomoći će mu da se polagano oslobodi bohemskoga života koji je uništavao sav njegov organizam, pa da svoje djelovanje položi na posve nove temelje. Na liturgijskom području postat će nekoliko godina poslije jedan od najsnažnijih boraca liturgijske obnove u Francuskoj: on će raskršiti teren da bi 1903. godine sjeme *Motu propria* Pia X. O *Svetoj glazbi* moglo naići na simpatije među francuskim piscima.⁸

4. U ime čistoće umjetnosti protestira protiv uvođenja svjetovne glazbe u svetišta

Već u tom razdoblju liturgijskih početaka Huysmans ne oklijeva protestirati u ime čistoće umjetnosti protiv »pjevanja posuđenog iz talijanskih opera, iz prostih kavatina, iz nepristojnih kvadrila«⁹ koje su uveli u crkvu. On želi da se u crkvi zadrži tradicionalno gregorijansko pjevanje. On to zahtijeva jer je to suglasno s umjetničkim interesom: sve druge želje bile su daleko od njegovih misli. U tom se razdoblju dakle javlja njegov liturgijski kriticism i on će, poslije njegova obraćenja (1892.) često dostići takav stupanj koji će nadilaziti one žestoke napade i samoga Dom Guérangera.

5. Studij Liturgije upućuje ga polagano prema vjerovanjima katolicizma

Ako je ispravno reći da se u djelu *A Rebours* već nalazi njegovo »cjelokupno katoličko djelo u zametku...« (Predgovor, XVII.), može se također tvrditi da je Huysmansovo oduševljenje za najljepše i najjednostavnije oblike umjetnosti moralo voditi prema Liturgiji. On će je uistinu proučavati: uostalom oduševljenje za Liturgiju ponijet će ga prema Crkvi koja je stvorila te jednostavne oblike umjetnosti koji su mu se najviše sviđali i koji su najbolje odgovarali njegovom karakteru koji je istovremeno bio izmučen životom i zaljubljen u ljepotu.

6. Sotonski roman *Là-Bas* jest konačna kruna one struje koja je proizašla iz Lucrèce Borgia i prolazeći kroz djela Barbeyja d'Aurevillyja završila u najstrašnijim krivotvorinama Liturgije kakve poznajemo

Nije naš zadatak dati analizu Huysmansova religiozna razvoja, makar bi to bilo vrlo zanimljivo. Ipak, prisiljeni smo istaknuti činjenicu da je proučavanje sotonizma približilo našega pisca vjeri. *Là-Bas*, koji je poradi

⁸ Evo natpisa koji je Vallery-Radot stavio na početak jedne *Antologije* pjesama u izdanju Crèsa: »Svetoj uspomeni Vrhovnog svećenika Pija X. koji nas je naučio 'moliti na ljepoti'.« (1916)

⁹ *A Rebours*, str. 270-271

svoga napuhanog i grubog naturalizma postao jedna od najstrašnijih knjiga koju svjetska literatura poznaje, uspio je kod čitatelja izazvati stravične strepnje jer Huysmans u njoj potanko opisuje krivotvorine Liturgije. To je postupak koji smo upoznali u *René*, u *Lucrèce Borgia* u *L'Ensorcelée*, a ovdje je doveden do krajnjih granica. Nemoguće nam je dati detaljne opise; tek nekoliko pojedinosti, koje ćemo iznijeti čitatelju dovoljno će istaknuti Huysmansov postupak. Nakon zaziva kao što su:

»Djelitelju dobročinstava zločina, upravitelju raskošnih grijeha i velikih poroka... časti obitelji po pobačaju iz trbuha oplodenih u zaboravu dobrih kriza...« čine se najstrašnija svetogrđa koja postoje na svijetu.

Koga zanimaju, informativno, pojedinosti tih odvratnih opisa, neka pogleda stranice 378–379 u *Là-Bas*. Tu je Huysmans nadmašio Shakespearea (*Macbeth*) i Goethea (Walpurgisnacht u *Faustu*), jer liturgijske krivotvorine tih dvaju pisaca zadržale su određene ljepote oblika, dok kod Huysmansa ružnoća sotonskog kulta (Messe noire – Crna misa) postala je točan izraz za moralnu ružnoću u potpunom smislu te riječi.

7. Misa Duha Svetoga opisana u *Là-Bas* najavljuje određene odlomke u *Démon de Midi* Paul Bourgeta i u *La Colline inspirée* Maurice Barrèsa

Sotonski roman *Là-Bas* zanima nas još s jedne druge točke gledišta. Osim crnih misa (*Messes noires*) u njemu se nalazi još jedna parodija katoličke Liturgije: to je *Messe du Saint-Esprit* (*Misa Duha Svetoga*), koju služi neki svećenik koji se odvojio od rimske Crkve (*Là-Bas*, str. 390–394). Huysmans nam tumači njezino teološko značenje i pruža nam, gotovo nehotice, dokaz o liturgijskom duhu francuske nacije: svaka vjerska struja kod Francuza traži svoj izraz u nekom bogoštovlju koje nalazi svoje vjernike. Ti opisi imaju isto tako i povijesnu vrijednost. Oni su pisani dokument jedne religiozne težnje koja se očitovala u Francuskoj u jednom određenom razdoblju. Stoga oni u mnogočemu sliče *Misi modernista* u *Le Démon du Midi* (Podnevni demon) P. Bourgeta i jednom određenom liturgijskom obredu koji se nalazi u *La Colline inspirée* od Barrèsa, o čemu ćemo poslije govoriti.

8. Huysmans potaknut svojim umjetničkim osjećajem počinje proučavati znanstvena djela koja se bave Liturgijom

Ukratko, Huysmansovo poznavanje liturgije prije njegova obraćenja nije baš bilo široko. Međutim, nikada se ne bi smjelo zaboraviti istaknuti

da je on prema Liturgiji bio potaknut svojim umjetničkim instinktom. On si je postupno pribavio znanstvena djela o Liturgiji, uputio se u njezine obrede, u njezinu simboliku i posjećivao je napokon neke crkve da u njima prisustvuje izvedbi gregorijanskog pjevanja što ga je istinski radovalo.

IX. POGLAVLJE

JORIS-KARL HUYSMANS

POSLIJE OBRAĆENJA: 1892. – 1907.

1. Obzirom na veličinu liturgijskog djela koje je Huysmans ostvario, potrebno nam je jedno kazalo kao vodič – 2. Podjela našega posla – 3. Huysmansovo obraćenje dogodilo se je trapističkom samostanu Notre-Dame d'Igny pod utjecajem gregorijanskog pjevanja – 4. Huysmans u En Route daje brojne umjetničke analize različitih dijelova gregorijanskog pjevanja i pri tom se ponaša kao da se radi o operama – 5. Liturgijske analize nisu tako obilne u La Cathédrale, međutim među njima nalazimo neke koje nas posebno zanimaju – 6. Roman L'Oblat, taj liturgijski Huysmansov dnevnik, označuje trenutak kada je utjecaj Liturgije na francusku književnost dostigao najviši stupanj – 7. Poznavanje Liturgije ovdje je šire nego u prethodnim knjigama te se on oduševljava za jednu liturgijsku župu – 8. Odlomci u kojima iznosi liturgijsku kritiku nisu rijetki – 9. Protjerivanje benediktinaca uzrokuje mu istinske patnje što liturgijski tekstovi savršeno izražavaju – 10. Po njegovu prekomjernu ukusu pučki obredi u Les Foules de Lourdes (Lurdska mnoštva) ružni su, ali ipak ustanovljuje da oni tu međusobno spajaju klase pa bi stoga želio da Lurd postane središte gregorijanske reforme

* * *

1. Obzirom na veličinu liturgijskog djela koje je Huysmans ostvario, potrebno nam je jedno kazalo kao vodič

Bilo bi presmiono od nas kada bismo htjeli analizirati jednu po jednu Huysmansovu knjigu koju je napisao poslije obraćenja. Trebalo bi ih iznijeti u cijelosti ako bismo htjeli imati potpun uvid u rad koji je izvršio na području Liturgije. Budući da nemamo tako odvažne namjere kopirati njegove analize različitih dijelova Liturgije, prisiljeni smo na kraju ove studije postaviti jedno kazalo koje će lako voditi svakoga tko bi se želio snaći u tom kaosu zapažanja, komentara i kritika.

2. Podjela našega posla

Metoda što smo je primijenili u dva naredna poglavlja (IX. i X.) jest ova: najprije ćemo istaknuti sve što ima osobitog obzirom na liturgiju u *En Route* (Na putu), *La Cathédrale* (Katedrala), *L'Oblat* (Oblat) i *Les Foules de Lourdes* (Lurdska mnoštva) i pokazat ćemo napokon djelo u potpunosti koje je Huysmans stvorio.

3. Huysmansovo obraćenje dogodilo se je trapističkom samostanu Notre-Dame d'Igny pod utjecajem gregorijanskog pjevanja

Govoreći o *A Rebours*, već smo tada mogli ustanoviti nepobitnu činjenicu: ljepota gregorijanskog pjevanja oduvijek je privlačila našega pisca ljupkom i ustrajnom snagom. Crkveno gregorijansko pjevanje uistinu je odigralo značajnu ulogu u njegovu obraćenju koje se do kraja izvršilo u trapističkom samostanu Notre-dame d'Igny gdje je savršeno ustrajno pratio sve obrede redovnika: »Bog me iznenada zahvatio i doveo Crkvi te da me pridobije koristio se mojom ljubavlju prema umjetnosti, prema *mistici liturgije i prema gregorijanskom pjevanju*.« (*La Cathédrale*, str. 472)

4. Huysmans u *En Route* daje brojne umjetničke analize različitih dijelova gregorijanskog pjevanja i pri tom se ponaša kao da se radi o operama

Ponajprije susrećemo već u *En route* veliki broj muzičkih analiza u kojima on raščlanjuje umjetničku vrijednost određenih dijelova gregorijanskog pjevanja. Zatim nam pokazuje utjecaj koji oni imaju na njegovu umornu dušu, spremnu da ugasi žeđ na istinskim izvorima Ljepote. Zato on naročito ističe one komade čija ga istinska vrijednost posebno pogađa: »Za onih večeri kada je slušao predivni pjev oktave za preminule... osjetio se zarobljenim zauvijek...« (*En Route*, str. 36)

En Route obiluje razgovorima o gregorijanskom pjevanju. On tu, na primjer, uspoređuje umjetnički efekt koji se postiže u crkvi Saint-Sulpice sa onim što je čuo u Saint-Severinu ili zatim kaže da mu se više sviđa ju glasovi benediktinki u Rue Monsieur od glasova profesionalnih pjevačica (str. 141-142). On uvijek nastupa kao neumoran branitelj gregorijanskog pjevanja i nema mjere u svojim pretjeranim kritikama:

»Ipak je posve nevjerojatno što se sada čuje u Parizu po crkvama. Pod izlikom da bi se pazilo na zaradu pjevača, izostavlja se polovica strofa u hvalospjevima... Deru se u »Tantum ergo« u pučkoj austrijskoj ariji, ili, što je još i gore, nakindure ga operetnim šuštanjem ili glogotanjem kao u kantini... A međutim Papinstvo je izriči-

to zabranilo u više bula da se ne smije prljati svetište ćurlikanjem... Ivan XXII. izričito je zabranio svjetovne glasove i glazbu u hramovima. U isto vrijeme je zabranio školama za crkveno pjevanje da ne mijenjaju gregorijansko pjevanje raznim ukrasima.« (*isto*, str. 389-390.)

Njegovi brojni komentari odnose se na samostanske molitve (krunica), na njihovo značenje, na njihovu vrijednost ili na upotrebu (str. 434-435). Kada analizira određene obrede, postupi kao da ima posla s kakvom operom ili s kakvim dramskim komadom.¹

5. Liturgijske analize nisu tako obilne u La Cathédrale, međutim među njima nalazimo neke koje nas posebno zanimaju

Huysmans u svom romanu *La Cathédrale* neće upotrijebiti svoje opsežno liturgijsko znanje stečeno u relativno kratkom vremenu. Dok se u prethodnim knjigama trudio da dokaže da je umjetnička vrijednost gregorijanskog pjevanja jedna od najboljih apologija kršćanstva, sada nastoji postići isti cilj izlažući načela kršćanskog graditeljstva i znanosti simbola. Tu dokazuje da Crkva ima namjeru učiniti da sve umjetnosti teže k jednoj točki da bi se tako stvorilo skladno djelo.

»To treba stalno ponavljati, svaki dio crkve, *svaki materijalni predmet* koji služi bogoštovlju, prijevod je jedne teološke istine.« (*La Cathédrale*, str. 161)²

Liturgijski opisi, koje tu otkrivamo, pokazuju u tome napredak u odnosu na opise u *En route*. Huysmans ovdje obraća više pažnje na utiske cjeline nego na teološko tumačenje određenih tekstova.³ Zato nam liturgijski tekstovi koje on navodi izražavaju posve jasno jedan od razloga radi kojih je Huysmans započeo pisati svoje knjige. To je bila isključivo ljubav prema Kući Božjoj i ona ga je ponukala da napiše svoju *La Cathédrale*.

»Bože, ljubim dom u kojem prebivaš
i mjesto gdje slava tvoja stoluje.

¹ Kompletorij (u Brevijaru) (*En Route*, str. 245-246; 390-391)

² TAINÉ u svojoj *Philosophie de l'Art* daje sličnu definiciju: »Prava umjetnost jest ona po kojoj se očituje temeljni uzroci i zakoni, ne više u suhoparnim definicijama, nepristupačnim mnoštvu, a razumljivim samo nekolicini upućenih, već *osjetnim načinom* i obraćajući se ne samo razumu, već i *osjetima* i srcu najobičnijeg čovjeka. Umjetnost ima tu osobitost da je istovremeno *uzvišena i pučka*. Očituje ono što je najuzvišenije i to očituje svima.« Trebamo samo zamijeniti riječ »Umjetnost« riječju »Liturgija« (koja koristi sve umjetnosti!).

³ Kod Bloya smo susreli sličan razvoj s tom razlikom koju je on razvio sve do osobnog razmatranja dok je Huysmans vrlo rijetko prešao granice umjetničkog komentara.

Ne pogubi mi dušu s grešnicima...« (Ps 26, 8-9)
(Natpis na knjizi *La Cathédrale*)

Drugdje ćemo govoriti o ostalim odlomcima koji se odnose na Liturgiju; razmatranja koja ćemo posvetiti Huysmansovu stilu, imat će više navoda koji se odnose na *La Cathédrale*. Međutim da bi bilo potpuno, treba naglasiti činjenicu da je Huysmans u tom romanu tek samo prividno zanemario Liturgiju. On je tu naširoko raspravljao o kršćanskom graditeljstvu, o mistici i simbolici, ali mnogobrojna razmatranja o liturgijskim temama (npr. str. 267-268) i o draži ciklusa Liturgijske godine navode nas da odgo-
netnemo njegovu žalost što se time ne može duže baviti:

»Ah, ne biti više tako razdijeljen, ostati nedjeljiv, imati dušu tako umrtvljenu da se osjete samo boli, i *proživljavati samo radosti Liturgije*, i biti tražen svaki dan samo od Isusa i od vas, i slijediti samo vaš život koji se odvija u *godišnjem krugu službe Božje!* Radovati se s Božićem, smijati se na rascvjetali Uskrs, plakati za vrijeme Velikog tjedna, biti ravnodušan prema ostalomu, ne računati više na sebe, potpuno se ne zanimati za sebe, kakva li sna, kako bi bilo jednostavno pobjeći u neki samostan.« (str. 356)

6. Roman *L'Oblat*, taj liturgijski Huysmansov dnevnik, označuje trenutak kada je utjecaj Liturgije na francusku književnost dostigao najviši stupanj

Uskoro će biti ostvarene njegove želje za životom ispunjenim liturgijskim proživljavanjem. Za vrijeme boravka u benediktinskom samostanu Val-de-Saints napisat će svoj liturgijski dnevnik poznat pod imenom *L'Oblat*. Huysmans je postao oblat-benediktinac i prisustvovao je svaki dan liturgijskim službama.⁴ Bio je tako revan i ustrajan na obredima da je napamet znao brojne tekstove. Njegovo liturgijsko znanje u tom razdoblju dostiglo je svoj najviši stupanj.

L'Oblat ne označuje samo najvišu točku u Huysmansovu književnom stvaralaštvu. S tim djelom utjecaj Liturgije na modernu francusku književnost dosegao je svoj vrhunac snage; od tada unatoč novom valu djela nadahnutih Liturgijom (Claudel, Baumann!), osjetit će se polagano, ali stalno slabljenje te silovite struje koja je ponijela cijelo djelo tog pjesnika-slikara.

⁴ Oblati su laici koji su se okupili oko nekog samostana i obvezali se da će živjeti po nekim redovničkim pravilima.

7. Poznavanje Liturgije ovdje je šire nego u prethodnim knjigama te se on oduševljava za jednu liturgijsku župu

U *L'Oblatu* ne pronalazimo novih liturgijskih motiva: mnogobrojne glazbene analize *gregorijanskog pjevanja*,⁵ rasprave o liturgijskim temama, umjetničke ocjene najvažnijih *misa* liturgijskog ciklusa, uskllici divljenja u svezi zavjetovanja djevica (*Pontifikal djevica*) čine neku vrstu neprestanog, umjetničkog i trajnog komentara Liturgije:

»Apsolutni stav liturgije i umjetnosti upravo je tu. (Polaganje zavjeta redovnica sv. Benedikta). Ima trenutaka kada vam za *vrijeme posebnog obreda* trnci božanske miline potresu dušu i čovjek se osjeća uzdignut, izvan sebe, tako daleko od suhoparne svakidašnjosti svijeta koji vas okružuje. Da, na trenutke, imamo želju da kriknemo to oduševljenje koje nas guši. *Remek-djelo crkvene umjetnosti možda je Pontifikal djevica (Obrednik zavjetovanja djevica)*. Već od samoga početka čovjek je potresen do same srži.«

Nakon što je naveo nekoliko odlomaka liturgijskog teksta i divio im se, Huysmans kliče:

»U kakvom su odnosu prema ovoj drami, uistinu božanskoj, koja se odigrava između duše i Boga jadne spletke što ih izmisliše drevni ili moderni teatri!« (str. 225-226) Treba usporediti odlomak koji smo upravo naveli s opisom *Oblačenja redovnice* u *En route* da bismo se uvjerili da Huysmans samo ponavlja motive prethodnih djela.

Sve to samo svjedoči o vrlo opširnom Huysmansovom znanju; što se tiče dubljeg shvaćanja Liturgije u cijelosti, čini nam se da slavni autor nije u tome mnogo napredovao. Međutim u toj knjizi nailazimo na opis jedne župe uređene liturgijski, te nam Huysmans tu pokazuje mogućnost da bi se ponovno među ljude uveo običaj liturgijskog pjevanja za vrijeme mise što se više ne izvodi od srednjega vijeka. On se oduševljava tom idejom. Štoviše, vrlo je vjerojatno da bi se Huysmans odrekao svoga neprijateljskog držanja prema ljudima niska podrijetla, što je uvijek pratilo Zolinog učenika, da mu je bilo dano shvatiti puk pomoću Liturgije. Evo zanimljivog odlomka koji opisuje spomenutu liturgijsku župu:

⁵ Na primjer: »Podrži me po svom obećanju i živjet ću;

 nemoj da se u svojoj nadi postidim.« (Ps 119,116)

»Ovaj stih....bijaše divan kada je bio obučen u svoj vrlo jednostavan plašt gregorijanskog pjevanja. Bijaše plašljiv i pokoran sve do svoje terce, zatim se podizao i bivao sve odvažniji, još uvijek moleći, ali sve mlađi i svaki puta postajao odvažniji, ohrabren odlučnim, sigurnim naglaskom redovnika koji ga je preuzimao, potvrđujući svom novom bratu istinitost uslišane želje, sigurnost da njegovo čekanje neće biti uzalud...« (str. 246-247; str. 283)

»Bilo je to na nekoliko minuta oživljavanje prvotne Crkve u kojem je puk, skladno sa svojim svećenicima, aktivno sudjelovao u obredima i molio s njima u istom glazbenom dijalektu, u istom narječju; a to je u ovo naše doba bilo tako potpuno neočekivano da je Durtal slušajući ih povjerovao, da još jednom sanja.« ⁶ (str. 195)

8. Odlomci u kojima iznosi liturgijsku kritiku nisu rijetki

Isto tako tu ima mnogo odlomaka u kojima Huysmans iznosi svoju liturgijsku kritiku.⁷ Njegove želje obzirom na reformu brevijara teže za onim što se nalazi među umjetnicima te vrste kojima je povjeren takav posao:

»Upravo zato jer obožavam Liturgiju želio bih da bude bez mrlja i rupa. To ne bi bilo nemoguće postići jer je ogromno blago njezinih riznica«. Ima zatim toliko nedostataka u službenim knjigama, jer »ljudi koji su ih revidirali bili su bez sumnje učeni, ali istodobno nisu bili umjetnici.« (str. 380)

9. Protjerivanje benediktinaca uzrokuje mu istinske patnje što liturgijski tekstovi savršeno izražavaju

Ta je knjiga zanimljiva i još zato što opisuje vrlo važan trenutak u povijesti francuske civilizacije. To je trenutak protjerivanja redovnika. Baš u to doba benediktinci redovnici u Solesmesu, koji su stekli toliko zasluga za glazbenu paleografiju i za mnoge druge znanosti, morali su ostaviti tlo Francuske i naći sklonište u tuđoj zemlji. Huysmans nam opisuje posljednje pozdrave samostanaca iz Val-de-Saintsa prije odlaska, a oština njegove boli i žalosti naglašena je mišlju da možda više nikada neće čuti pravi gregorijanski koral i da više neće moći ugasiti svoju umjetničku žeđ na savršenoj izvedbi njihovih lijepih obreda. Riječi psalmista koje je postavio na početak ove knjige savršeno su izrazile osjećaje koje je proživljavao za tih dana liturgijskih patnji:

»Zašto si, Bože, posve zabacio,
zašto kiptiš gnjevom na ovce paše svoje?
Sjeti se zajednice koju si davno stekao.« (Ps 74,1-2)

⁶ Ovaj se odlomak pojavio u isto vrijeme kao i *Motu proprio* o Svetoj glazbi od 1903. koji je sa svoje strane zahtijevao isto: »Posebno se treba pobrinuti da se gregorijansko pjevanje uvrsti u pjevanje puka tako da bi vjernici ponovo mogli aktivno sudjelovati u slavljenju crkvenog obreda kao što je to nekada bio običaj« (II, 3).

⁷ Vidi Misa sv. Antuna (17. siječnja) str. 370-371 i mnoge druge, str. 368, 380-382.

10. Po njegovom prekomjernu ukusu pučki obredi u Les Foules de Lourdes (*Lurdska mnoštva*) ružni su, ali ipak ustanovljuje da oni tu međusobno spajaju klase pa bi stoga želio da Lurd postane središte gregorijanske reforme

Posljednja knjiga ovoga slavnoga obraćenika koju ćemo letimično prelistati jest opis njegovog boravka u Lurdu za vrijeme velikih međunarodnih hodočašća godine 1905. Djelo *Les Foules de Lourdes – Lurdska mnoštva* (1906.) promatrano iz liturgijskog kuta ima gotovo negativan karakter. Lako je razumljivo. Lurd je svjetsko središte pučkih liturgija, a gregorijanski koral u njemu do tada nije dolazio do izražaja. Ne treba nas dakle čuditi da je Huysmansov preobilni estetski ukus smatrao ružnim nacionalno pjevanje hodočasnika koji su dohrlili sa svih strana svijeta.⁸ Slušajući ih on se sjeća građanskih proslava 14. srpnja, koje su mu ulijevale u dušu estetski užas (str. 112). Međutim, ono što nikako nije mogao zaniijekati jesu značajna zapažanja; Liturgija u Lurdu izvodi s jedne strane ono spajanje klasa koje je tako poželjno u ovom razdoblju borbe klasa, te napokon nigdje drugdje u Francuskoj ne postoji mjesto gdje bi liturgijsko oduševljenje bilo tako snažno i tako trajno. Huysmans bi htio da se u Lurdu stvori jedno službeno propagandno središte za Liturgiju kako bi tada ona mogla pridonijeti porastu privlačnosti toga grada svjetskoga glasa. (str. 125-127)

⁸ *Les Foules de Lourdes*, str. 55 (*Bretonski hvalospjevi!*); str. 123 (*španjolski*); str. 139,187.

X. POGLAVLJE

JORIS-KARL HUYSMANS

OPĆE KARAKTERISTIKE

1. Njegovi liturgijski opisi često su transponirani slikarstvo ili glazba te ih u mnogobrojnim slučajevima prate komentari, a rasprave o različitim liturgijskim temama obiluju u njegovu djelu – 2. Komentari su mu u većini slučajeva zasnovani na umjetničkom duhu, a doktrinarna strana Liturgije ostavlja ga prilično ravnodušnim – 3. Umjetnost Crkve analizira kao djela svjetovne umjetnosti – 4. Jednu umjetnost uspoređuje s drugom i tvrdi da sve zajedno čini sklad u Liturgiji – 5. Huysmansovo liturgijsko oduševljenje objašnjava se vrlo razvijenim smislom za Liturgiju kod Francuza – 6. Među francuskim piscima on je imao najopsežnije znanje o Liturgiji – 7. Među umjetnicima on je htio djelovati apologetski – 8. Zbog apologetizma upao je u estetizam – 9. Nastojao je dokazati, poput Chateaubrianda, da je katolicizam istinit jer su njegove molitve daleko iznad svih drugih – 10. Zajedničke točke s Barbeyjem d'Aurevillyom i Leonom Bloyom – 11. Njegov utjecaj i njegoveasluge

* * *

1. Njegovi liturgijski opisi često su transponirani slikarstvo ili glazba te ih u mnogobrojnim slučajevima prate komentari, a rasprave o različitim liturgijskim temama obiluju u njegovu djelu

Ponajprije kod Huysmansa nalazimo veliki broj realističnih opisa glavnih vjerskih obreda. Postaju često tako detaljni te se stručnjak u većini slučajeva nalazi u situaciji da može pogoditi o kojoj je vrsti riječ ili o kojem se danu liturgijske godine radi i prije nego li mu je to autor otkrio.¹

¹ Evo pregleda nekoliko detaljnih opisa:

1. Jutarnja: *L'Oblat*, str. 184: »Obuveni u tihe papuče, redovnici su, kada se zvono više nije čulo, ulazili kao sjene i prolazeći su se pridizali u svojim velikim, crnim kukuljicama; hladan vjetar koji je donosio podrumski miris salitrenih zidova i kamenih ploča, a sitni sati prolazili su jedan za drugim prije mise, padajući kap po kap bez *Deus in adjutorium* koji je obično prethodio početku časoslova bez *Slava Ocu* koja ih dijeli i slijedi. I na kraju svakog Časa recitalo se »Miserere« turobnim tonom do posljednje riječi »vltulos« izbačene tada u zrak poput lopate zemlje na neki grob.« (Vidi još str. 290–291)

Najveći dio među tim opisima otkriva snažni Huysmansov talenat kojim nam oslikava i najsitnije pojedinosti. Ti opisi su međutim uistinu samo glazba ili slikarstvo preneseni u riječi. Često su riječi koje objašnjavaju razbacane ili im je jedina funkcija da autoru pruže prigodu za komentiranje određenih simbola te da nam otkrije sakriveni smisao ponekih obreda.² U njima zatim pronalazimo kratke karakteristike iznenađujuće točnosti. U nekoliko riječi kažu nam bit određenih obreda.³ Huysmans uspoređuje liturgijske tekstove međusobno i time još više ističe njihovu primamljivu ljepotu:

»*Dies irae*, beznadan srednjovjekovni himan, nije bio isti kao *De profundis*, ponizna molba, patnja za koju se vjeruje da ju se čulo te koja da bi se mogla kretati u svojoj noći raspoznaje stazu koja

-
2. Uskrs: *L'Oblat*, str. 291–292: »... Kakva je radosna i svečana atmosfera ispunjavala crkvu. Bila je obložena crvenim baršunom, prekrivena cvijećem, a relikvijari su sjali poput ogledala od stakla i zlata, plameni jezici svijeća...«. »Pontifikalna misa bila je jednako svečana kao i ona Božićna, s ceremonijarima u crnim kukuljicama što su padale na bijele rokete, pa križonoša, pa svečonoša, skutonoša. To je bio dan opijenosti glazbom, orgija liturgijske radosti...«
 3. Oblačenje: *En route*, str. 154–165. Kod benediktinki u Rue Monsieur ovaj slavni opis proslavio je ovu kapelicu među francuskim piscima. Sve do naših dana ona nije prestala privlačiti ljude zaljubljene u ljepotu.
 4. Te Deum: *Cathédrale*, str. 126. Odlomak o »crkvi silovito izbačenoj u zrak« čini se nadahnutim Ozanamom i izgleda da je poslužio kao model za sličnu viziju koju nalazimo u *Mir sedmoga dana* E. Baumanna.
 5. Krunica: *isto*, str. 434–435. S osobnim razmišljanjima o samostanskim molitvama.
 6. Večernja i blagoslovi: *En route*, str. 118–119; 247–249; 388–389 (u Saint-Sulpice); str. 217 (u Notre-Dame des Victoires); *Foules de Lourdes* str. 125–127
 7. Oblačenje: *En route*, str. 80–82 (kod Klarisa u Aveniji de Saxe).
 8. Božić (samostanska služba Božja): *L'Oblat*, str. 191–192 (s komentarom), str. 196
 9. Misa: *Les Foules de Lourdes*, str. 123
 10. Vjerovanje: *En route*, str. 40; *Les Foules des Lourdes*, str. 191
 11. Seksta: *En route*, str. 268
 12. Kompletorij: *En route*, str. 245–246
 13. Veliki tjedan: *En route*, str. 36
 14. Pogreb: *En route*, str. 18–21
 15. Zazivi: *Les Foules des Lourdes*, str. 144–145
- ² Te Deum (*A Rebours*, str. 271)
- ³
1. Te Deum : *En route*, str. 9 (»svemoguća veličanstva«)
 2. Lauda Sion: *isto*, str. 9 (»uzvišeni zanos L. S.«)
 3. Magnificat: *isto*, (»svečanosti M...«)
 4. Tantum ergo: *isto*, str. 118 (»Skroman i promišljen, pun divljenja i polagan.«)
 5. Miserere: *isto*, str. 9 (»Žalost M...Stabat«)
 6. Misa: *isto*, str. 41; str. 197–198
 7. Bogojavljenje: *L'Oblat*, str. 205–206
 8. Uskrs: *En route*, str. 409 (»O Filii et Filiae«)
 9. Posveta crkve: *L'Oblat*, str. 380

svjetluca; to više nije bila molitva koja u sebi čuva još dosta nade da ne drhti, to je bio krik očaja i užasa.« (*En route*, str. 14-17)

Stoga jednostavno moramo spomenuti ovom prilikom vrlo velik broj rasprava koje se odnose na različite liturgijske teme. U njima Huysmans uspoređuje pjevanje redovnica svete Cecilije s pjevanjem profesionalnog zbora u Parizu i ujedno izražava svoj osobni ukus s obzirom na teme određenih tekstova:

»Na kraju, više volim tekst *Dies irae* negoli tekst *De profundis*, ali više mi se sviđa melodija *De profundis* od melodije *Dies irae*.« (*En route*, str. 17) Zato se zgraža nad »modernim izvedbama« gregorijanskog pjevanja izvedenog u crkvi Saint-Sulpice, ali ipak daje prednost njezinom *veličanstvenom i divnom Kraljevskom Magnificatu* u odnosu na onaj izveden u Trapističkom samostanu koji je »opor i nekako suha sjaja«. (*En route*, str. 392-393) Napokon smatra da su *Vespere* koje pjeva profesionalni zbor Saint-Sulpice, »snažnije, ozbiljnije, više romaničke« nego one benediktinki u Rue Monsieur. (*isto*, str. 392) Kada nam priznaje poteškoće koje je najprije proživljavao za vrijeme pjevanja psalama, ili kada prijateljski s nama razgovara o talismanskom karakteru zajednički recitiranih molitava, tema koja je već sama po sebi zanimljiva čini se još zanimljivijom. (*L'Oblat*, str. 111-112)

2. Komentari su mu u većini slučajeva zasnovani na umjetničkom duhu, a doktrinarna strana Liturgije ostavlja ga prilično ravnodušnim

Velika količina liturgijskih komentara daje Huysmansovu djelu znanstveno obilježje. Moglo bi se bez ikakve poteškoće većinu knjiga, napisanih poslije njegova obraćenja (1892.) smjestiti među one koje se bave liturgijskom popularizacijom. Jedino što razlikuje Huysmansove komentare od komentara stručnjaka na liturgijskom polju jest to što umjetničko gledište kod njega nadilazi sva druga. Nemamo mjesta za iznijeti listu svih tih komentara; zadovoljit ćemo se da navedemo samo jedan:

»I prelistavajući svoj euhologij, gledajući nečuveni krug obreda, mislio je na ovaj čudesni dragulj, na ovu krunu kralja Recceswinthea koja se čuva u Muzeju Cluny. Nije li liturgijska godina, kao i ta kruna, *prekrivena kristalima i brušenim draguljima* u svojim divnim hvalospjevima, svojim žarkim himnima, *optočenima u samo zlato* Matutina i Vespera... *Rorate coeli*, ta melankolična pjesma očekivanja i žalosti, taj glasoviti dragi kamen, ljubičasta preljeva, čija se pro-

zračnost svjetluca slična vodi... Bila je to Korizma čiji su se ametisti gasili u vlažnom sivilu vodosjaja, u zamračenoj bjelini bjelutka i veličanstveni zaziv *Attende Domine* uzdizao se u svodove... I iznenada, na toj kruni blistao je, poslije umornih vatri Korizme, tamnocrveni rubin sav u plamenu Muke ... U toj *kruni Vlastitih slavlja kroz go-dinu* umetnute su, kao mali kamenčići, proze *Slavlja svetaca* i ispu-njavaju prazna mjesta te dovršavaju ukras kruga. Ponajprije su tu bi-seri i dragulji Presvete Djevice, prozirno drago kamenje, plavi safiri i ružičasti rubini njezinih antifona...» (*En route*, str. 406–411)

Neka nam bude dovoljan ovaj kratki izvadak vrhovne ljepote, a što se ostaloga tiče, navedeno je u bilješci.⁴ Pokraj tih umjetničkih komentara treba staviti one odlomke koji više pozornosti posvećuju povijesnom razvoju nekih pjesama, tekstova i obreda.⁵

Oni odaju određenu hipertrofiju gledano s estetskog stajališta, što je u više navrata bilo predbacivano Huysmansu. Budući da je on bio gotovo ravnodušan prema doktrinarnoj vrijednosti Liturgije, vrlo nam rijetko ka-že jesu li određeni tekstovi izvršili spasonosni utjecaj na preobrazbu nje-

⁴ 1) Opća razmatranja: *L'Oblat*, str. 368: »Liturgija je jedan teren naplavina«. Onaj (među sveci-ma) koji nije otkrio mjesto na jednoj strani (službe Božje) naći će ga na drugoj; Liturgija je vječna svetkovina kojoj pritječe sve više i više svetih«, str. 371–372; »Ona je proizvod, nepre-kidni niz anonimne umjetnosti svih vremena; sva su ta nastojanja usmjerena jednom cilju, sla-viti Boga glazbenim tamjanom neuma«, str. 30 (»to je sigurno.....dašak«); *En Route*, str. 23–24; *Cathédrale*, str. 483

2) Crkveno gregorijansko pjevanje: *L'Oblat*, str. 265: »Što je gregorijansko pjevanje jednostavnije i naivnije, to rječitije i bolje izražava jednim uistinu jedinstvenim umjetničkim jezikom radost ili bol koji su uglavnom dvije teme koje obrađuju crkveni obredi...« *En route*, str. 13

3) Psalmi: *L'Oblat*, str. 8: »Sve je u psalmima, radost i žalost, klanjanje i ushićenje...njihovi se stihovi prilagođavaju svim stanjima duše, odgovaraju na sve potrebe...«. Usporedi kod Tainea, bilješka 11; str. 111–112; 190–191 (Ps 94); 246–247 (Ps118); str. 424 (Ps 125); *Cathédrale*, str. 275, 336, 419, 425

4) Advent: *L'Oblat*; str. 181–182: »Liturgija toga doba je veličanstvena. Žalosti duše koje opla-kuju svoje grijeha miješaju se s oduševljenim usklikima i klicanjima proroka koji javljaju da je oproštenje blizu...«

5) Bezgrešno začecje: *Lourdes*, str. 313–314

6) Božić: *L'Oblat*, str. 185; 190–192; 194

7) Tmine: *En Route*, str. 36–37

8) Uznesenje: *L'Oblat*, str. 361

9) Salve Regina: *En Route*, str. 247–249

10) Adeste Fideles: *isto*, str. 407

11) Oblačenje: *isto*, str. 154–165

⁵ 1) Brevijar: *L'Oblat*; str. 371; str. 374–379: »Priznajte da ni u jednoj književnosti svijeta ne po-stoje tako blistave, tako sjajne stranice...«

2) Vespere: *En Route*, str. 412: Sa starim redoslijedom rimskog brevijara »Languentibus in Pur-gatorio«.

3) Dies Irae: *En Route*, str. 16–17

4) Advent: *L'Oblat*, str. 181–182

gova vlastita života. Nama je pak vrlo teško o tome dati svoje mišljenje; naša zadaća sastoji se u tome da pokažemo činjenice i dokažemo nepo-
bitnim da je Huysmansov estetski osjećaj bio kod njega razvijen u tolikoj
mjeri da je zasjenio sve ostale sposobnosti njegovog bića.

3. Umjetnost Crkve analizira kao djela svjetovne umjetnosti

To ćemo odmah vidjeti kad budemo analizirali Huysmansove teh-
ničke postupke koje ćemo podrobno prikazati. Da se o tome uvjerimo
dovoljno je navesti samo jedan izvanredan primjer. Zamislite Huysmansa
kako posjećuje bilo koju crkvu da u njoj prisustvuje službi Božjoj. On se
tu ponaša kao da je u kazalištu: držeći u rukama tekst službe, pažljivo
prati riječi, pjevanje i kretanje onih koji obavljaju službu. Vrativši se kući
bilježi u dnevnik svoje utiske, daje literarnu analizu⁶ ili glazbenu analizu o
onome što je upravo čuo⁷, ističe lijepe aspekte koje je primijetio⁸, o nji-
ma iznosi svoje estetsko mišljenje⁹ i napokon bilježi svoja vlastita razma-
tranja što su ih proizveli navedeni obredi¹⁰. Bilježi zatim mjesta koja su

⁶ 1) Misa: *L'Oblat*, str. 291–292

2) Kompletorij: *En Route*, str. 390–391

3) Cvjetnica: *L'Oblat*, str. 282–283 (to je jedna od najljepših analiza koje poznajemo...)

⁷ 1) Tmine: *L'Oblat*, str. 183: »Bila je to neka vrsta recitativa koji se protezao u pripovijedanju, vraćajući se u lepršavim povratnim pripjevima; taj pjev bio je jednoličan, tjeskoban i umiljat ta-
kođer; a taj utisak ljuljanja i muke doživljavao se podjednako za vrijeme Tužaljki...« (Huy-
smans ne bi ništa drugačije govorio o nekoj operi.).

2) Svi sveti: *L'Oblat*, str. 90: »Ova melodija *Gaudeamus* koja pleše i ne može se suzdržati od
sreće, a koja se međutim zaustavlja prije kraja rečenice 'gaudent angeli' kao da više ne može, a
možda i zato kao da je zahvaćena jednim valom bojazni da više neće imati dovoljno poštovanja,
zatim se ponovo nastavlja, prepuna ipak ushićenja, da bi se na kraju ipak iscrpila u jednom klan-
janju...«

3) Psalm 118: *L'Oblat*, str. 246–247

4) Dies irae: *En Route*, str. 14–17

⁸ 1) Obred svetog Benedikta: *L'Oblat*, str. 380–381 (»Sačuvao je ugodan okus davnih vremena...«)

2) Svi sveti: *L'Oblat*, str. 90: »Veličanstvena liturgija ovog dana, ova poslanica uzeta iz Otkrive-
nja, slika je neba...«

3) Misa svetog Grgura Čudotvorca: *L'Oblat*, str. 38

4) Sanktoral: *L'Oblat*, str. 369–370

⁹ 1) Korizma: *L'Oblat*, str. 267–268: »To vrijeme četrdesetnice, gledano s liturgijskog stajališta, bi-
lo je predivno, tuga je svakim danom sve više i više rasla prije nego što će buknuti u žalosne
povike, u bolne jecaje Velikoga Tjedna...«.

2) Služba svetog Ivana Damašćanskog: *L'Oblat*, str. 370: »Radi se o misi prekrasnog i vješto utka-
nog lajtmotiva.«

3) Naša Gospa od Sedam žalosti: *L'Oblat*, 412–413

4) Zavjetna Misa Presvete Djevice: *L'Oblat*, str. 48

5) Bogojavljenje: *L'Oblat*, str. 205–206; 215

6) Bogojavljenje (druga nedjelja nakon Bogojavljanja): *isto*, str. 217

¹⁰ Boli Presvete Djevice: *L'Oblat*, str. 290–291.

Uznesenje: *L'Oblat*, str. 354–355: »Dobro simbolizira grob iz kojega je Djevica uzašla svome Sinu u
nebeskim mirisima i hvalospjevima, uspinjući se, lagana u svome slavnome tijelu stubama posutim

najviše djelovala na njegov duhovni život¹¹, često ih vrlo strogo kritizira i predlaže napokon promjene¹² po kojima bi se moglo uzdići umjetnički sjaj i ljepotu određenih tekstova i čak čitavih liturgijskih knjiga.¹³ Posebno se zalaže za to da budući reformatori Brevijara budu izabrani među stručnjacima koji su ujedno i umjetnici.

4. Jednu umjetnost uspoređuje s drugom i tvrdi da sve zajedno čine sklad u Liturgiji

Međutim čudesni talent ovoga pisca zasjaio je vrlo očito u njegovu stilu. Unatoč brojnim barbarizmima («svi sveti duše» u *Là-Bas*, str. 135),¹⁴ sirovih izraza («glazbeni onanizam» u *En route*, str. 18, «orgije liturgijskog veselja» u *L'Oblat*, str. 291–292), on ima dar probuditi sve naše osjete: »Slušaju li one kako puše tužni vjetar psalama i kako tutnje velike vode orgulja?» (*La Cathédrale*, str. 254). Ili pak: »A procesija se

oblacima, a slijedi je cijela pratnja anđela i svetaca koji su joj došli ususret.« Ovo razmatranje nije ništa drugo nego Murillo pretvoren u riječi.

- ¹¹ 1) Tmine: *L'Oblat*, str. 283: »I, čim ih je čuo, Durtal je skočio sav izvan sebe od tog čudnog i prodornog pjevanja...« str. 49
- 2) Veliki Tjedan: *L'Oblat*, str. 282: »Čim se smjestio u crkvi, zaboravio je sve žalosti sadašnjosti. Božanska Liturgija uzdizala ga je tako visoko, daleko od svih nas...«. – str. 290–291: »Mučan tjedan najviše mu je odgovarao, njegovim težnjama i ukusu.«
- 3) Misa svetog Benedikta: *L'Oblat*, str. 264–265: »Ova misa... što se tiče teksta, bila je izvrsna...«
- 4) Vespere za mrtve: *En Route*, str. 36
- 5) Osmiina spomena pokojnika: *isto*, str. 36
- 6) Zavjetna misa Presvete Djevice: *L'Oblat*, str. 48
- 7) Advent: *En Route*, str. 412
- ¹² 1) Večernja: *En Route*, str. 120: »Litanije su bile obasute injem i namirisane bergamotom i ambrom... To očito nije imalo nikakve veze s religioznom glazbom...«. – Str. 388–389: »To je žestoki napad na 'vatreno mistično svačenje' Gounauda, rapsodije starog Thomasa, siromašne poskočice loših svirača' koji su nadomjestili veličanstveno gregorijansko pjevanje.«
- 2) Rimski brevijar: *L'Oblat*, str. 368–370: »O tome, naravno, jedino raspravljam sa stajališta povijesti književnosti i povijesti umjetnosti... Ne, vi uzalud kažete da ima nereda u zgradi...Ne, ne dolikuje tražiti pukotinu u veličanstvenoj građevini kao što je Liturgija; njezine su lađe veličanstvene, međutim neke od kapelica, sagrađenih naknadno, osrednje su...«
- 3) Misa svetog Benedikta: *L'Oblat*, str. 264–265: »Što se tiče gregorijanskog pjevanja, pripadao je najsvečanijem repertoaru, što znači da je bio nadut i osrednji...«; str. 266: »Himan *Lundibus cires resonent canoris*, zaudarajući po poganskom jeziku, po latinskom Renesanse, sa svojim olimpom postavljenim za sva vremena na mjesto neba...«.
- 4) Samostanski himnarij: *L'Oblat*, str. 380–381: »Ima pjesama napisanih u napuhanom i lošem latinskom...« (str. 382)
- 5) Pogreb: *En Route*, str. 18: »Međutim kako objasniti svećenicima da je ružnoća svetogrđe...«
- 6) Ženidba: *isto*, str. 21–22: »Nalazimo malo odlomaka u ovoj knjizi koji su tako zajedljivo ironična i pretjerano naturalistička.«
- 7) Misa svetog Antuna 17. siječnja: *L'Oblat*, str. 370–371
- 8) Misa svetog Placida: *L'Oblat*, str. 48
- 9) Salve Regina: *En Route*, str. 137

¹³ *L'Oblat*, str. 137; *Les Foudres de Lourdes*: str. 125–129

¹⁴ Vidi još »liturgijski hura!« (*L'Oblat* str. 30, str. 180–181; *En route* str. 267)

kretala *pod ugodnom kišom hvalospjeva koju je prekidao pljusak limenih truba...*» (isto, str. 212) Izraz *glazbeni tamjan nota* sam po sebi budi tri različita osjetila: miris i vid riječju »tamjan«, a sluh riječju »glazbeni.« (L'Oblat, str. 371)

Zato nam on zna prikazati ideje ili apstraktne doživljaje u plastičnim oblicima. Evo Kristova rodoslovlja koje se čita za vrijeme Božićne službe Božje, a koje je samo jednostavno nabranje: »...Abrahamu se rodi Izak, Izaku se rodi Jakov...« (Mt 1,1–16). Pod Huysmansovim perom dobiva plastičnu živost: »I u čudnom i tužnom, jednoličnom i tromom recitativu prolazila su pojedinačna iskrsla lica Patrijarha, kao u nekom bljesku munje, samo prozivom njihova imena, a onda su, čim je jedno drugo ime došlo zatim, ponovno pali u tamu.« (L'Oblat, str. 194)¹⁵

Boje kojima raspolaže postižu isti cilj. Tako tvrdi da je posljednica (sekvencija) *Salvete flores martyrum* crvena, a *Miserere* je boje pepela (En route, str. 408–411), dok je himan *Vexilla regis* obojen krvlju. (L'Oblat, str. 30)

Huysmans se zatim služi *jednom* umjetnošću da nam objasni nešto što je s područja *druge* umjetnosti: »Anđeoski pozdrav slikari su u umjetnosti neprestano ponavljali kroz sva vremena...« (La Cathédrale, str. 235)

Prije svega više nam je volio pokazati sklad koji postoji između gregorijanskog pjevanja i određenih tekstova s jedne strane te predrenesansnih slika s druge: »Ta Poslanica koja se čita na Sve Svete više je jedna idealna predrenesansna slika i baš će upravo tako stari flamanski slikari prevesti taj tekst svetog Ivana u kojem defiliraju Anđeli, Starci, Sveci...« (L'Oblat, str. 90)

Ili opet: »Nisu li odgovori *Tmina* od Vittoria sličnoga nadahnuća na istoj razini s onima u remek-djelu Quentin Metsysa *Polaganje Krista u grob...*« (En route, str. 12). Ili pak: »Nalazio se pred pjevom, stvarno mršavim i nervoznim kao predrenesansne slike ...« (isto, str. 141; vidi još 197–198)

Konačno, gregorijansko pjevanje »je nematerijalno i fluidno tumačenje predrenesansnih slika.« (isto, str. 13) Njemu se čini da srednjovjekov-

¹⁵ Evo nekoliko istaknutih primjera: »Sahranjujući radostan i živahan Aleluja«. »To je bila smrt jednog izraza i momentalno preminuće jedne pjesme...« (L'Oblat, str. 267–268). Himan *Stabat* »bila je u neka vrsta Magdalene u prozi; ona je suzama natopila noge majci, kao što je Magdalena svojim suzama natopila noge Sina...« (L'Oblat, str. 412–413)

»A sitni sati prolazili su jedan po jedan padajući kao kap po kap i izgovarali su *Miserere* turobnim tonom, do posljednje riječi '*vitulos*' izbačene u zrak kao lopata zemlje na grob. – »Kanonici su se tro-
mo, sa svake strane kora, kao s reketom igrali s psalmima i mrmljajući, stihove vraćali kao loptice...« (Cathédrale, str. 219)

no graditeljstvo isto tako odgovara crkvenoj glazbi. Navest ćemo odmah nekoliko primjera koji će to dovoljno istaknuti: »Gregorijansko pjevanje lepršava je i prozirna parafraza nepomične strukture katedrala...« (*En route*, str. 13)

»Što se tiče gregorijanskog pjevanja, sklad melodije s arhitekturom uistinu je cjelovit; ponekad se pjevanje savija kao i tamni romanički svodovi, iskače sumorno i zamišljeno, poput polukružnih lukova. *De Profundis* ... povija se, slično onim velikim lukovima koji čine okosnicu zamagljenu svodovima; ono je polagano i poput noći tamno kao i oni; lomi se samo u mraku, umire istom u snuždenoj polusjeni kripke.« (*isto*, str. 12-13; vidi još *A Rebours*, str. 269)

»Katkada, međutim, čini se da je gregorijansko pjevanje od gotike posudilo svoje cvjetne lukove, svoje isjeckane šiljate tornjiće, svoje koprenaste kolovrate, svoje čipkaste otvore, svoje lagane i vrlo tanke čipke poput dječjih glasova...« (*En route*, str. 13)

»Drugi pak puta, jednostavna glazba i kršćanska glazba koju je ona proizvela zajedno se savijaju kao i *skulptura* na radost puka.« Isto tako u Božićnoj pjesmi *Adeste fideles* i uskrсноj himni *O filii et filiae*. (*En route*, str. 13)

Sva ta usklađenost svih umjetnosti zajedno, zvale se one kiparstvo ili graditeljstvo, slikarstvo ili draguljarstvo, pjevanje ili pjesništvo, pridružene lijepim stavovima, pokretima i kretnjama, uljepšane cvijećem i sjajnom odjećom ne služe drugomu nego da stvore jedinstveno umjetničko djelo – Liturgiju. Budući da se umjetnosti ne dadu sputati u stisnute granice, Huysmans ih međusobno uspoređuje:

»Kamenje i prozorska okna ponavljaju antifone Presvete Djevice pa sve do ratobornog izgleda nekih pojedinosti u svetištu, sve do onog viteškog držanja koji podsjeća na križarske ratove, s oštrim mačevima i štitovima rascvjetanih prozora, kacigom lukova, žičanih oklopa staroga tornja, željeznih mreža ponekih prozorskih četvorina, ništa nema što ne oživljuje uspomenu na završnu molitvu Prime (*Privog časa*) i na antifonu Lauda (*Pohvala*) njezinog malog časoslova, koji ne prevodi onaj *terribilis ut castrorum acies ordinata*, koji ne iznosi onu slobodu ponašanja koju ona ima, kad to hoće, da bude »kao za bitku poredana vojska, strašna.« (*La Cathédrale*, str. 486)

Moglo bi se gotovo tvrditi da Huysmansovo pero zamjenjuje dljetu kao što se ispravno reklo da ono »vrijedi isto toliko kao i kist« (M. Mugnier!):

»Bilo je to dakle u duši Djevice kao neke vrste triptiha. Silovita bol, dospjevši do strašnog stanja na ploči u sredini i sa svake strane, zebnja, drhtavica iščekivanja; dva krila ipak različita, u tom smislu da je iščekivanje prije raspinjanja imalo za cilj strah, a poslije raspinjanja nadu.« (*L'Oblat*, str. 359)

Ako ne poznamo jednu umjetnost, nemoguće je, to je njegovo mišljenje, imati ikakav ispravan pojam o drugoj. Ne čudimo se dakle ako glazbene dijelove zbližuje sa slikarstvom ili ako uspoređuje liturgijsku godinu s jednim remek-djelom draguljarstva (kruna Recceswinthea!) (*En route*, str. 406–411). Kada pokazuje veze koje postoje između dragulja i cvijeća i nekih molitava božanskog časoslova, služi se jedino onim postupkom kojim se je oduvijek služio.

»Na svetkovinu Nevine dječice .. *rascvjetala se, poput flore u klaonici, u kiticu ubranu s tla natopljena krvlju janjaca, ona crvena sekvenca koja je mirisala na ružu*, a to je *Salvete flores martyrum*.« (*En route*, str. 408)

»Žuto-zelenkasti dragi kamen, simbol mudrosti, zar ne izražava upravo točno onu *Sedes sapientiae* u Litanijama *Presvete Djevice*, a tamno-crveni rubin izražava slavu *Virgo praedicanda*.« (*La Cathédrale*, str. 200-201; vidi još *En route*, str. 408–409)

Stoga je došao na misao da »uzgaja liturgijsku floru i mahunarke kao simbole; da obrađuje vrt koji bi slavio Božju slavu, prinosiso mu naše molitve u njihovu narječju, jednu riječ ispunio ciljem Hvalospjevom trojice mladića...« (*La Cathédrale*, str. 275) Takva Huysmansova želja pruža prizor pretjerane estetske istančanosti.

5. Huysmansovo liturgijsko oduševljenje objašnjava se vrlo razvijenim smislom za Liturgiju kod Francuza

Prijeđimo konačno na zaključke koji proizlaze iz tih iznesenih činjenica. Potrebno je najprije konstatirati da je Huysmansovo djelo najbolji dokaz za istinitost onih Taineovih riječi koje smo postavili na početak ove naše studije. Brojni opisi liturgijskih obreda koji su se odvijali po različitim pariškim crkvama ili u Lourdesu, ili u samostanima pružaju nam neprocjenjiv dokument o liturgijskom životu u Francuskoj. Što se samog Huysmansa tiče, on nikada ne bi bio mogao svoje liturgijsko odu-

ševljenje dovesti do tako izvanrednog stupnja da francuska Nacija nije bila prava liturgijska Nacija.¹⁶

6. Među francuskim piscima on je imao najopsežnije znanje o Liturgiji

Huysmans je među francuskim piscima bio onaj čije je poznavanje Liturgije bilo daleko šire od drugih njegovih suvremenika. Ako su nam poznate poteškoće¹⁷ na koje je nužno morao naići zbog loših i nedostatnih izdanja najvažnijih liturgijskih knjiga moći ćemo jako cijiniti njegove zasluge.¹⁸

7. Među umjetnicima on je htio djelovati apologetski

U njegovim djelima nalazimo veliko mnoštvo umjetničkih ocjena o najrazličitijim obredima, tako da bi se lako od njih mogao načiniti liturgijski katekizam za umjetnike.¹⁹ Treba dobro istaknuti tu točku jer je on ponajprije mislio na umjetnike pišući svoje liturgijske analize u obliku dnevnika. Htio je time apologetski djelovati; proizišavši iz umjetničke sredine i htijući u njoj i ostati, trudio se svim silama da francuskim intelektualcima pokaže riznicu ljepote, sakrivene i nepoznate u katolicizmu. Ukratko, Liturgija nije samo riznica najdubljih ideja koje su postale vidljive i poznate skladnim stjecajem svih postojećih umjetnosti; ona je također živa jer kroz sav svemir i kroz ljudska pokoljenja prati kretanje atmosferskih konstalacija i istodobno preobražava unutarnji i izvanjski život naroda.

¹⁶ Evo dva dokaza: »Kada su orgulje ispustile svoje prve akorde.....vjernike je zahvatio žar...« (*En Route*, str. 118–119). I: »Njega je uhvatila vrtoglavica od te crkve.« (*isto*, str. 217)

¹⁷ Osim uobičajenih liturgijskih knjiga, on ima i znanstvenog znanja. On zna, na primjer, u čemu se razlikuju samostanske Jutarnje od onih iz *Rimskog časoslova* (*L'Oblat*, str. 177). Obzirom da je neko vrijeme zajedno s redovnicima Val des Saints molio časoslov, naučio je napamet veliki broj latinskih tekstova (*L'Oblat*, str. 185). Međutim, ni istočne liturgije nisu mu ostale nepoznate (*Les Foulées de Lourdes*, str. 288–289). (Rousseau je o tome također nešto znao pa im se na to rugao u svojim *Confessions*). Zato je bio upoznat sa svim liturgijskim raspravama. Izražava tako svoj sud u *En Route* o gregorijanskim melodijama unesenim u Francusku preko njemačke izdavačke kuće *Pustet* i konstatira da one ne odgovaraju 'antifonaru Sv. Grgura koji predstavlja najstariji i najsigurniji spomenik koji Crkva posjeduje o pravom gregorijanskom pjevanju...' »(str. 452–453)

¹⁸ »Zato je svake večeri pripremao svoj put za sljedeći dan... Isto tako je uvijek konzultirao francuski dodatak *Diurnala* – »Dnevnog misala« umetnutog na kraju knjige (*L'Oblat*, str. 109–110). Kakve li zbrke... samo će vas praksa voditi po zavojima tih sati koji su zapleteni do mile volje... I doista je napokon uspio pohvatati konce označujući stranice brojnim vrpčama, uspio je snaći se u tom cjeplanju tekstova, ali uz uvjet da neprestano i brižno označava prijedene dijelove...« (*isto*, str. 110–111). »Ah, to neprestano vraćanje i pogrešna paginacija, kakva li neispravna alata, kakva beskorisna oruđa, taj *Diurnal*.« (*isto*, str. 185)

¹⁹ Uistinu, sam je Huysmans napisao predgovor za *Mali liturgijski katekizam* opata Dutilleta (Paris 1895, Bricou).

8. Zbog apologetizma je upao u estetizam

Budući da je imao tako visoko shvaćanje o Liturgiji i budući da je htio stvoriti umjetničku apologetiku, ne treba nas začuditi što je upao u jednu krajnost koju mi rado označujemo imenom »estetizam.«²⁰ Huysmans, previše očaran estetskom stranom Liturgije, često zaboravlja riznice filozofske i teološke znanosti koje su u njoj skrivene i ne misli uvijek da je njoj jedan od prvih ciljeva izvršiti preobražaj cijeloga čovjeka. Taj je pisac išao tako daleko u svojoj umjetničkoj razigranosti da je čak napadao, i to žestoko i pomalo neuljudno, sve one koji nisu pokazali toliko skrupula u izboru glazbenih komada za crkvu. Ružnoća je po njegovu mišljenju bila svetogrđe pa ju je napadao svim sredstvima koja su mu bila na raspolaganju. Čak je tvrdio da »Liturgija pročišćava, raskužuje bezbožnu rugobu...« (*En route*, str. 18; vidi još *isto* str. 389)

9. Nastojao je dokazati, poput Chateaubrianda, da je katolicizam istinit jer su njegove molitve daleko iznad svih drugih

Njegovo liturgijsko shvaćanje, koje je većinom neposredno nadahnutu znanstvenim djelima (Dom Guéranger, Chevallier, itd.) ulazi dakle po svojoj vlastitoj naravi u onu struju *liturgijskih pisaca*, koja služi kao naslov za prvi dio ove studije. Huysmans posjeduje umjetničku intuiciju koja ga približava Chateaubriandu. Oba ova pisca razvijala su sve svoje snage da dokažu da je Katolicizam istinit jer je Liturgija neusporedivo lijepa. Kod njih obojice nalazimo mjesta iz kojih na izrazit način izbija slična umjetnička intuicija:

»I na kraju *Pohvala (Laudes)*, u tišini kora, paloj kao mrtva, s tim klečećim momcima, glave među rukama, a čela sjajna od svjetlosti na stalku, angelus je rasprostirao sa zvonika svoja tri zamaha zvona i tada na njihov zadnji prelet koji se i dalje protezao u noć, sve se uspravilo...« (*L'Oblat*, str. 176)²¹

Kao i Chateaubriand i Huysmans je za vrijeme izvođenja *Te Deuma* zahtijevao: »stotine glasova da prikažu te ogromne i veličanstvene komade...« (*L'Oblat*, str. 192) Nije mu izmakao ni sklad između prirode i li-

²⁰ Evo dokaza za tu estetsku hipertrofiju, za vrlo malo interesa što ga je pokazivao za društvene probleme: »Ali nemam nikakve veze sa stanovništvom tog kraja, za koje znam uostalom da je puteno i lakomo poput stanovnika po svim ostalim selima« (*L'Oblat*, str. 268). Ovdje se samo potvrđuje da je Zolin učenik.

²¹ Nije samo Chateaubriand osjetio poeziju Angelusa (*Génie*), već je čak i antiliturgijski Rousseau njime bio očaran (*Confessions*). Što se tiče lirskih pjesnika koji su ovjekovječili svečanost tog trenutka, ima ih čitava legija.

turgijske godine (*L'Oblat*, str. 181–182) kao ni autoru *Géniea* pa i Barbeyju d'Aurevillyu.

10. Zajedničke točke s Barbeyjem d'Aurevillyom i Leonom Bloyom

Također se čini da je upravo Barbey d'Aurevilly bio onaj koji je učinio da Huysmansovo zanimanje skrene prema liturgijskom sotonizmu.²² Liturgija ga je napokon tako potresla da je, prateći je pažljivo, osjetio kao i njegov suvremenik L. Bloy osjećaje fizičkoga reda: »*Vexilla Regis* i uzvišeni polet te sekvencije, taj mimohod onih strofa koje su vozile silne trofeje, *prodirao im je do srži...*« (*L'Oblat*, str. 30)

11. Njegov utjecaj i njegove zasluge

Što se tiče Huysmansova utjecaja na druge pisce, on je još i danas ogroman. Kapelica benediktinki u Rue Monsieur postala je, poslije objavljivanja *En route*, mjesto hodočašća za one koji se zanimaju za Liturgiju. Brojni francuski pisci željeli su od tada upoznati umjetničko blago koje je tu izloženo bez koprene; pa ako tvrdimo da veliki dio pisaca vjernika – a oni su danas vrlo brojni – imaju misal u rukama (neki se čak i služe brevijarom), to se mora pripisati velikim dijelom Huysmansovu djelotvornu apostolatu.

Ako je veliki broj pisaca odbacio liturgijska pretjerivanja i ako su Liturgiju opet postavili na njezino pravo mjesto koje joj dolikuje u životu jednoga naroda (Baumann!), sigurno je zasluga Huysmansa da ona danas ne ostaje više skrivena u onom zaboravu u kojem je životarila prije njega.

I ako napokon jedan pisac mora biti zadovoljan blagotvornim djelovanjem što ga je izvršio Huysmans, može se s pravom citirati Paula Claudela.²³

Huysmansov utjecaj u mnogočemu nadilazi utjecaj L. Bloya. »Sklonost prema Liturgiji, osjećaj za obrede, ljubav prema simbolici, divljenje religioznoj umjetnosti i lijepim obredima« (*L'Oblat*, str. 247–248), koji sačinjavaju jedan od bitnijih obilježja cijeloga njegova bića, postali su danas zahvaljujući prije svega njemu, baština velikog broja suvremenih pisaca.

²² Vidi *A Rebours*, str. 213–215

²³ Da bismo se u to uvjerali, treba usporediti razmatranje Huysmansovo (*L'Oblat*, str. 215) i P. Claudelovo (*Corona Anni Dei Benignitatis*) prigodom Bogojavljenja. Ako utjecaj nije neposredan, barem je sigurno da treba direktno povezati oba mjesta u molitvi dana koja se nalazi u Brevijaru. Zato je nemoguće shvatiti *Annonce faite à Marie* (*Navještenje Mariji*) ako se ne pozna Huysmansa. Osim mjesta koja se odnose na umjetnost gotike i srednjevjekovni duh koji su stvarali sjajne katedrale i koji se pozivaju na *Cathédrale* (str. 129–130; 190; 256; 261; 395), ljubav prema Liturgiji i glavna misao mistične supstitucije podsjeća snažno na našega pisca.

XI. POGLAVLJE

ARMAND PRAVIEL

1875. – 1944.

1. Roman *Le Péché d'Aveugle* jest povijest jednoga slijepog orguljaša, zaljubljenog u jednu redovnicu koji nalazi utjehu u Liturgiji, a u romanu autor daje mnogobrojne liturgijske analize – 2. Njegov roman je pod utjecajem Huysmansa – 3. Mogao bi poslužiti kao komentar određenim obredima – 4. Liturgijski sudovi A. Praviela nisu baš posve originalni, a duhovni život junaka prilagođuje se ciklusu liturgijske godine. – 5. Taj je roman jedan dokaz više o liturgijskom utjecaju koji je oko 1904. godine dostigao svoju najvišu točku, čemu pridonosi i zbirka *Cantique des Saisons*

* * *

1. Roman *Le Péché d'Aveugle* jest povijest jednoga slijepog orguljaša, zaljubljenog u jednu redovnicu koji nalazi utjehu u, a u romanu autor daje mnogobrojne liturgijske analize

Ovaj pisac iz Toulousea postigao je 1904. godine veliki uspjeh svojim liturgijskim romanom *Le Péché d'Aveugle* (Slijepčev grijeh). To je povijest jednoga slijepog orguljaša koji se utješio glazbom i liturgijskim tekstovima. Njegov grijeh sastoji se u tome što se zaljubio u neku redovnicu koju je slušao kako svira na orguljama.

Sadržaj romana je dakle veoma slab. Međutim, liturgijske analize nadilaze sve ostalo do tog stupnja da je glavni predmet izgleda poslužio tom piscu kao izlika da bi nas zabavio liturgijskim temama.

2. Njegov roman je pod utjecajem Huysmansa

Liturgijske teme nisu baš previše originalne. Nepobitan je Huysmansov utjecaj: Praviel uspoređuje neke obrede s draguljima¹, govori o

¹ » Pet dragulja koji krase krune Vespera...«, str. 18 ; Magnificat je »uistinu najčistiji dijamant koji dominira na kruni Vespera...«, str. 35.

»gukanju« redovnica (str. 85), oštro kritizira što se u katoličkim crkvama pjevaju komadi iz opera.²

U mnogobrojnim liturgijskim raspravama (str. 81, str. 83–84) on se oduševljava za talismansku snagu svetih tekstova (str. 222) te za latinski kao univerzalni jezik (str. 90). Napokon mnoštvo tehničkih tumačenja (str. 25) spontano nas podsjećaju na Huysmansova djela.

3. *Mogao bi poslužiti kao komentar određenim obredima*

Ovaj bi roman isto tako mogao poslužiti kao komentar onome tko se zanima za značenje sljedećih obreda: Večernje (str. 14–24, 39, 236–237), Kompletorium (str. 215–221), Obred Duhova (str. 13–14, str. 38 s povijesnim bilješkama, str. 14), Božić (str. 150–177), Veliki petak (str. 248–260) i Velika subota (str. 265–270, 275–297). Tu još nalazimo i neke komentare drugih liturgijskih tema.³

4. *Liturgijski sudovi A. Praviela nisu baš posve originalni, a duhovni život junaka prilagođuje se ciklusu liturgijske godine*

U njegovu romanu osobni sudovi nisu baš veoma česti. Evo ih nekoliko koji su posve stilističkog karaktera: »Ti stihovi« (iz Psalma *Beatus vir*) »čine se svaki kao palma uzdignuta pobjedničkom kretnjom...« (str. 20)

Ili pak: »Njegovo sanjarenje« (za vrijeme pjevanja *Veni Creator*) »bilo je poput plašljivih ptica koje oklijevaju pred bezgraničnim horizontima neistraženih mora Božanstva.« (str. 33)

Tehnička kompozicija romana *Le Péché d'Aveugle* oštroumno je zamišljena: radnja se odvija tokom cijele liturgijske godine koja je podijeljena u četiri dijela: od Uskrsa do Presvetog Trojstva (pogl. I.), od Presvetog Trojstva do Došašća (pogl. II.), od Došašća do Prikazanja u hramu (pogl. III.), od Prikazanja do Uskrsa (pogl. IV.).

Slijepi junak oduševljava se Liturgijom i s njom trpi. On izražava njegove osjećaje pa on prilagođuje svoj duhovni život njezinim zahtjevima: »Njegov život bijaše... sav ispunjen umjetnošću i umjetnošću koja je posve usko povezana s Liturgijom.« (str. 6)

² str. 37 i 125. Drugi odlomci usmjereni su protiv liturgijske ravnodušnosti običnih ljudi (str. 22 i 251), protiv nekih liturgijskih komada (str. 18), protiv hvalospjeva (str. 104–105) i protiv onog mrmljanja psalama (str. 15) koje je neprestano ogorčavalo Huysmansa.

³ *Magnificat* (str. 38, 86), *Pangue lingua* (str. 233–235), *Parce Domine*, (str. 84–86), *Ps 110* (str. 18), *Ps 111* (str. 19), *Ps 113* (str. 26), *Blagoslov* (str. 81, 89, 96), *Veliki tjedan* (str. 227–229), *Stabat* (str. 107, str. 242–244), *Tantum ergo* (str. 86–88), *Veni Creator* (str. 29, 30–32; njegova povijest!)

Mogli bismo čak tvrditi da je njegova smrt u suglasju s liturgijskim pravilima. Nakon što je trpio za vrijeme Velikog tjedna i tako ispaštao svoj grijeh, umire u trenutku kad za vrijeme obreda zabruje prvi radosni usklici aleluja Uskrsnuća. Ali on ih više ne prati na zemlji...

5. *Taj je roman jedan dokaz više o liturgijskom utjecaju koji je oko 1904. godine dostigao svoju najvišu točku, čemu pridonosi i zbirka Cantique des Saisons*

Ovaj je roman, dakle, vrlo zanimljiv dokument. On nam pokazuje da je vrhunac liturgijskog utjecaja na francuske pisce uistinu dosegaio svoju najvišu točku u doba *L'Oblata*. Nekoliko godina poslije ovaj je pisac objavio *Cantique des Saisons* (*Hvalospjev godišnjih doba*) »u kojem pred nas iznosi cijelu liturgijsku godinu s dragocjenim rimama himnarija.«⁴ To je ista vrsta zbirki koju ćemo pobliže vidjeti analizirajući *Corona Anni Dei Benignitatis* Paula Claudela.

⁴ R. Vallery Radot, *Anthologie*, str. 338

XII. POGLAVLJE

MAURICE BARRÈS

1862. – 1923.

1. Maurice Barrès, *premda ne ispovijeda katoličku vjeru, nije se mogao oduprijeti liturgijskoj struji svoga vremena* – 2. Kroz rodoljublje došao je do toga da poštuje Liturgiju – 3. Svećenici, koje izvodi na scenu, oblikovani su Liturgijom – 4. Oni svoj duhovni život usklađuju s molitvama Crkve – 5. Također ih smatraju jednom važnom stvarnošću s kojom se susreću s vremena na vrijeme (samostansko bogoslužje!) – 6. Po njegovu shvaćanju Liturgija je nacionalna baština neprocjenjive vrijednosti – 7. Ona objašnjava simboliku kamenja crkava posijanih po francuskom tlu i zatim objašnjava sadržaj katoličke vjere – 8. Himn *Coelestis urbs Jerusalem* protiv Brianda! – 9. Zaključak

* * *

1. Maurice Barrès, *premda ne ispovijeda katoličku vjeru, nije se mogao oduprijeti liturgijskoj struji svoga vremena*

Djelo M. Barrèsa stavili smo odmah uz djelo Huysmansa s posve određenom namjerom da pokažemo silovitu snagu liturgijske struje koja je obuhvatila čak i one pisce čije se religiozno vjerovanje nije slagalo s vjerovanjem autora *En Route*.

2. Kroz rodoljublje došao je do toga da poštuje Liturgiju

Maurice Barrès, koji je trenutno najočitiji predstavnik francuskog nacionalizma, počeo je cijeniti Liturgiju kroz svoju ljubav prema Domo-vini. Proučavajući povijest duhovnih sila koje su djelovale na povijest njegove zemlje, primijetio je da je pri tome Liturgija igrala veliku ulogu. Budući da je njegovo književno stvaralaštvo izvanredno široko, bili smo prisiljeni odabrati dvije knjige koje vrlo očito predstavljaju različita lica njegova liturgijskog shvaćanja. Dok nam je u *La Colline inspirée* (*Nadahnuti brežuljak*, 1913.) stavio pred oči jedno regionalno središte liturgijskoga francuskog života pokazujući nam istodobno važnu ulogu koju je Liturgija igrala u francuskom životu, poslužio se njezinom apologetskom vrijedno-

šću u svojoj knjizi *La Grande Pitié des Eglises de France* (Velika bijeda francuskih crkava, 1914.).

3. Svećenici, koje izvodi na scenu, oblikovani su Liturgijom

Posve je prirodno da M. Barrès raspravlja o Liturgiji u svojoj *La Colline inspirée*. Budući da on tu dovodi na pozornicu više svećenika čiji je duhovni život morao biti oblikovan Liturgijom, učinio bi neoprostivu pogrešku da je ostavio po strani to razdoblje njihove obuke. Ali nameće nam se jedno drugo pitanje: je li ugledni pisac dobro riješio taj problem? Možemo biti doista zadovoljni njegovim postupkom imajući u vidu da mu nedostaje iskustvo duhovnog života oblikovanog Liturgijom.

4. Oni svoj duhovni život usklađuju s molitvama Crkve

Budući da je on u stalnom kontaktu s katoličkim piscima i budući da duboko poštuje katolicizam koji je, prema njegovu mišljenju, »uređeni grad duša« (*La Colline inspirée*, str. 423), junaci njegovih romana usklađuju svoje misli i osjećaje sa službenom molitvom toga »grada«.

Na *Veliki ponedjeljak* glavni junak toga romana trpi progonstvo te ponavlja »jakim glasom u pustim hodnicima Izaijin tekst koji je Crkva stavila u poslanicu toga dana: *Stemus simul* ... Pođimo zajedno pred suca. Gospodin Bog moja je pomoć. Tko će se usuditi osuditi me?« (str. 234–235)

»Na Veliki četvrtak, usred dana, Leopold je razmatrao i svega ga je ispunila žalost toga dana nad kojim Liturgija rasprostire tamnu boju pogreba.« (str. 236)

Kada se u njegovu životu priprema konačna katastrofa, zaprepašteni dobivamo dojam da se tu radi o sličnosti između liturgijske teme toga dana i činjenica svakidašnjeg života:

»Svi su pijetlovi na brežuljku pjevali kad je Leopold saznao za Petrovo zatajivanje... Došao je strašan dan; dan tmine, dan silaska u grob. Još nekoliko minuta i trebalo bi ostaviti samostan zauvijek.« (str. 240)

Stoga je M. Barrès znao izvući političke efekte nakon što je uskladio stvarni život s činjenicama koje je izražavala Liturgija: »Bio je to upravo trenutak kada je naš Gospodin izdahnuo i malo okruženje siđe u Saxo-nov grob nekoliko minuta poslije tri sata.« (str. 243) P. Claudel će upotrijebiti u *Annonce faite a Marie* isti postupak pokazujući da svaki trenu-

tak u slijedu vremena za kršćanina ima svoje mistično značenje: on kao u nekom zrcalu odražava određeni događaj u udjelu spasa.

5. Zato ih smatraju jednom važnom stvarnošću s kojom se susreću s vremena na vrijeme (samostansko bogoslužje!)

Duhovni je, dakle, život svećenika oblikovan liturgijskom molitvom.¹ Bilo da su oni vjerni Rimu, pristaše hereza ili revolucionari, nemoguće im je izbjeći onoj struji poezije i ljepote koja često gorućom ljubavlju prožima dušu svakoga onoga koji je jednom samo bio pod njezinim utjecajem.² Svećenici koje susrećemo u *La Colline inspirée* smatraju Liturgiju jednom duhovnom stvarnošću s kojom treba računati barem isto tako kao sa silama materijalnog reda. Tako je Leopold, revolucionarni svećenik, prije nego je odlučio prekinuti veze s hijerarhijskim autoritetom, morao nadvladati plimu spasonosnih savjeta koji su izlazili iz *samo-stanske Službe Božje*, slične onoj koju smo analizirali govoreći o *Désespéré* Leona Bloya.

»Teški glasovi dižu se u ledenoj noći bez da ih prate ikakvi zvuci orgulja. Gregorijansko pjevanje veliča, jeca, usrdno moli. U vrijeme kada tama pokriva svijet, ovi redovnici bdiju i mole da nadoknade za zločine i za sve neredе noćne... Kroz tri sata nikakva kretnja neće zasmetati veličanstven tijek njihovog posredništva, nijedan pokret osim katkada sve one svjetiljke koje se gasе ili se sakrivaju, a malena svjetiljka svetišta jedina baca onu svoju treptavu svjetlost po koru u kojem se razabiru bjeličaste utvare. Velika nepokretna drama, a time još potresnija velika drama čitava ispunjena voljom i snovima herojske kvalitete.

Ona nas vraća nama samima, *uvjerava nas* da prezremo sve moćne izvanjske sile i da tražimo vrhunac u našem duhovnom svijetu.

¹ Donosimo još nekoliko primjera. Kada je ekskomunicirani svećenik posjetio ruševine te kapelice u kojoj je nekoć postigao tolike uspjehe izgovorio je u zanosu psalam o ropstvu: «Gospodine, tvoje sluge ljube Sion, i same ruševine i razvaljeno kamenje; a njihova rodna i sva opustošena zemlja sačuvala im je nježnost i sućut.» (str. 291)

Liturgija, koja izražava lirske osjećaje toga heretika, dira ga još jako duboko u njegovoj starosti: »Svaka rečenica u Svetom Pismu, u kojoj se nalaze Jahvina obećanja upućena Sionu, djelovala je na njega čarobnom snagom. Sam zvuk tog sloga bio je dovoljan da mu uzdigne dušu. Neprestano je ponavljao monotonu i snažnu poeziju psalama sve dok ga nije obuzela neka toplina i srce počelo jače kucati.» (str. 326)

² Evo i posljednjih riječi velečasnog Aubryja kojemu je prava hijerarhija povjerila misiju da se bori protiv utjecaja revolucionarnih svećenika: »Ako ta duša (revolucionarnog svećenika) koju sam pustio da ode ljuta i očajna bude mene čekala tamo gore, prihvatit ću smrt s manje bojazni, zapjevati ću s pouzdanjem psalam žrtve. Spasimo Leopolda, Oče moj, tada ću moći prošaptati *Introibo ad altare Dei*.« (str. 395)

U nasilnim slikama slavi vlast volje nad svim silama koje opsjedaju i savjest najboljih. Istodobno *podvrgava nas nekom redu*, oslobađa nas od traženja našeg puta i uvodi nas u božanski sklad, kao što se svaka od tih nota stavlja u koncert na hvalu Vječnoga.» (str. 60–61)

Svećenik revolucionar koji nazoči tom obredu »ne dopušta da mu išta promakne od te duboke slike, od tih boja noći i vatre. To recitiranje psalama prati ga sve do ruba očaja i vraća ga natrag u borbu. Ta sekvencija u toj tami dotrčala je da ga udari i zatim podigne poput valova. Ali ako ga i potiču, ipak ga ne smiruju. Ostaje zatvoren prema onomu što je najbolje u nadnaravnoj službi Božjoj koja se tu obavlja (u tom noćnom obredu kartuzijanaca!) pred njegovim očima i koji se trudi da zavlada veličajni red nad najnepokornijim dijelovima naše duše. Kao što mu ni mir Boiservillea nije rashladio srce, tako ga ni velika slika samostanske discipline ne tjera da prigne glavu. Događa se upravo suprotno. I na tu odviše drhtavu maštu ovo neusporedivo pokretanje svega što može djelovati na religioznu dušu ima jedini učinak da u njemu probudi njegovu najdublju ljudsku narav, čovjeka od želje kakav je oduvijek bio.» (str. 62)

Iz svega što rekosmo jasno se vidi da nam Maurice Barrès u *La Colline inspirée* govori o nedavnim događajima u francuskoj povijesti, o razdoblju koje je bilo obilježeno nemirima unutar Crkve u Francuskoj. Opis liturgijskih obreda koje obavljaju revolucionarni svećenici stavljaju ovu knjigu uz *L'Encorcelée*, *Là-Bas* i *Démon de Midi*. Kada budemo predstavljali *Démon de Midi* Paula Bourgeta govorit ćemo o toj vrsti parodije na rimsku Liturgiju.

6. Po njegovu shvaćanju Liturgija je nacionalna baština neprocjenjive vrijednosti

Ipak nismo istaknuli svo ono unutrašnje značenje liturgijskog shvaćanja M. Barrèsa. Sljedeći odlomci izvađeni iz *La Colline inspirée* sigurno bi nam otkrili bolje nego bilo kakav komentar ono drugo lice njegove knjige:

»Nekoć bi on bio želio (ekskomunicirani svećenik) obrede i obrasce koji bi najbolje pristajali hodočašću, koji bi u rimskom srcu probudili običaje velikih povijesnih dana Siona« (str. 340). Lijepi obredi, potresne propovijedi, pjevanje i glazba privlačili su na svet-

kovine sa svih strana vjernike, jednako zanesene i potaknute na dobro.« (str. 40–41; vidi još str. 409)³

Liturgija, promatrana kao nacionalna baština neprocjenjive vrijednosti, lice je službene molitve koja to još više ističe.

7. Ona tumači simboliku kamenja crkava posijanih po francuskom tlu i zatim objašnjava što sadrži katolička vjera

M. Barrès se obzirom na taj predmet još jasnije izražava u svojoj apologiji *La Grande Pitié des Eglises de France* (*Velika bijeda francuskih crkava*, 1914.). Liturgijske pjesme izražavaju: »Povijest one tjeskobe (strah pred smrću)... povijest božanskoga kroz čovječanstvo. Koji bi bezumnik mogao vjerovati da može odbaciti tu silnu molitvu koja je doprla iz daljine starih vremena i koja pronalazi svoj glas u svakom satu dana u liturgiji moga sela.« (str. 194)

Ako je ona tako usko povezana sa samom dušom francuskog naroda, bilo bi previše nepromišljeno htjeti uništiti tisuće crkava koje su prirodne posude u kojima su se kroz stoljeća slile sve one tajanstvene, ali stare snage francuske duše. Htjeti zbrisati ta svetišta znači htjeti ubiti dušu same Francuske.

Briand, lišen svake pameti po mišljenju M. Barrèsa, koji se prihvatio tog djela kako bi izbrisao katoličke crkve s tla Francuske, morao bi se najprije naučiti što znači kamenje crkve, ma bila ona zabačena i u najjadnijem selu. Morao bi zatražiti objašnjenje u Liturgiji. I ovdje vidimo da se M. Barrès, nacionalist koji postaje liturgičar, služi Liturgijom da bi obranio nacionalnu dušu Francuske. To je isti postupak koji ćemo upoznati kada budemo govorili o piscima nazvanim »apologeti« (branitelji), a osobito kada budemo proučavali Louisa Veuillota kojemu će *misa svetkovi- ne sv. Petra i sv. Pavla* pružiti najispravniji komentar za vladarsku politiku papa kroz stoljeća.

8. Himan Coelestis urbs Jerusalem protiv Brianda!

Tisuće francuskih crkava, većinom remek-djela umjetnosti koje su tada propadale uslijed zakona o Separaciji, utjelovljuju samu dušu Francuske. Veličanstveni himan *Urbs Jerusalem beata* koji potječe iz VII. stoljeća mogao bi gospodina Brianda najbolje poučiti o metafizičkom značenju zgrade crkve, koja bi mu isto tako dokazala da će svi njegovi naponi

³ Vidi još: *Colline inspirée*, (str. 189–260; 310; 370; 371)

da uništi katolicizam nužno propasti. To je M. Barrèsova tvrdnja. Ona je tako jasna i jednostavna da ju jednostavno moramo navesti u cijelosti:

»Ja nisam veći klerik od njega (g. Brianda), ali ja sam se potrudio da se informiram... Evo već od prve strofe (toga himna) postavljena je duboka ideja Crkve: postoji trostruka podudarnost između kamenja zgrade, blaženika nebeskog Jeruzalema i vjernika koji se bore ovdje na zemlji. I od početka do kraja himna tema će se razvijati na onoj snažnoj hotimičnoj zbrci, a da se nikad zapravo ne zna o kojoj se zgradi radi, o opipljivoj ili mističnoj. To kameno zdanje u isto je vrijeme duhovna zgrada, skup vjernika i zaručnica Kristova... Kako se može ući u tu kuću, u to društvo, u taj nebeski Jeruzalem? Treća će nam strofa to odmah reći. Svoje pravo ulaska imaju svi oni koji trpe u ime Krista... Te patnje koje daju pristup Crkvi upravljale su njezinom gradnjom. Udarcima čekića jedan radnik oblikuje i priprema kamenje, a isto tako pod čekićem božanski radnik priprema duše. Kamenje i duše usavršavaju se u boli i upravo im ta bol daje mjesto u hijerarhiji zgrade... A radnika, graditelja te crkve, Krista, postavio je njegov otac: on prebiva u temeljima zgrade, on je kamen zaglavni, on spaja dvostruki zid. Svojom vjerom u Krista vjernici su jedna zajednica i u zajedništvu su s pokojnima...«

»Nakon što je pročitao tu staru pjesmu, još uvijek živu, ponavljanu svake godine već četrnaest stoljeća u svim francuskim crkvama koje se u njoj prepoznaju, on (g. Briand) sigurno bi znao to što vjerska građevina predstavlja u katoličkoj nauci: duše vječno spojene istom vjerom, *zajedništvo živih i umrlih* (ideja draga M. Barrèsu), visoka građevina izgrađena da proglasi, potvrdi i uzdrži vjeru; ukratko – jedno vjerovanje puno snage i zanosa, u središtu i daleko iznad naših gradova... Uistinu, bilo bi vrlo važno da g. Briand upozna što nam to pjevaju već tolika stoljeća stare latinske strofe; i da dobro shvati da *za vjernika prava crkva nije toliko sagrađena od sirova kamenja koliko od živoga kamenja*. Construitur in coelis, vivis ex lapidibus.« (str. 54–55)

9. Zaključak

Ukratko, otkrili smo sva četiri vida pod kojima je M. Barrès upoznao i uzljubio Liturgiju koja je ponajprije nedjeljivi dio duhovnog života francuskog svećenika i ona zatim čini uvijek živi odraz francuskih duša koje su nekad napućivale zemlju Francuske. Osim te veze koju liturgija oblikuje između živih i mrtvih, i bez obzira što stvara gotovo vječan orga-

nizam jedne Nacije, ona dokazuje čak i svojim krivotvorinama da Francuz mora uvijek dati izvanjski i vidljivi oblik nepoznatim silama koje izviru u najskrovitijim naborima njegove duše. Napokon, budući da je katolički nauk davao Francuskoj kroz toliko stoljeća nepokolebljive zakone moralnoga reda univerzalne vrijednosti, Liturgija može poslužiti kao apologija toj istoj vjeri.

Liturgijsko znanje M. Barrèsa nije baš izvanredno opširno,⁴ ali pokazuje ipak da se intelektualna elita suvremene Francuske oduševljavala istim oblicima ljepote koji su odgajali srednjovjekovno stanovništvo i u čemu su uvelike uživali veliki francuski pisci XVII. stoljeća. Zanimanje što ga M. Barrès pokazuje za Liturgiju dokazuje vrlo očito da se tradicionalne veze, prekinute tolikim iskušenjima tijekom dva prethodna stoljeća, počinju ponovno sve više i više stezati. Francuska će književnost i nadalje biti organska i skladna cjelina što nikad nije prestala očaravati obrazovani svijet.⁵

⁴ To nam ne dokazuje opis *noćne službe Božje*. M. Barrès nam o tome daje općeniti dojam jer ne poznaje tekst tog obreda ni njegovu temu određenu trenutkom u liturgijskoj godini.

⁵ Nismo govorili o utjecaju koji je Liturgija izvršila na stil M. Barrèsa. On je veoma slab. Navest ćemo kao dokument samo dva sljedeća primjera: »...Misao na njegov brežuljak ispunjavala ga je kao što je misao na Šator, u kojem se nalazio Kovčeg saveza, ispunjavala Davidovu dušu u pustinji. To je košuta što žeda za izvor vodom...« (usp. Ps. 42,2; Vidi još str. 325) »Tri svećenika dugo su razmatrali pred tim noćnim krajolikom čija je ljepota bila tako velika da su ga za koji trenutak gledali kao da slušaju crkvenu glazbu...« (*isto.*, str. 343)

XIII. POGLAVLJE

PAUL BOURGET

1852. – 1935.

1. On se zanima za Liturgiju jer ga na to potiče proučavanje zakona koji vladaju u društvu – 2. Uvidio je da Liturgija preobražava duše te zato u *Le Démon de Midi* (Podnevni demon) iznosi različite struje antirimskih liturgija – 3. Karakteristika romana *Le Divorce* (Rastava braka) i *Le Démon de Midi* – 4. Djeca dolaze pod njezin utjecaj, a stariji iz nje crpe životnu doktrinu – 5. Liturgijski život Savignana, glavnog junaka romana *Le Démon de Midi* – 6. Služba Božja na Sve Svete i Jaganjče Božji iz mise otkrivaju mu zakone mistične pretvorbe – 7. Liturgijske težnje Modernista s opisom njihove mise – 8. Roman *Le Démon de Midi* literarni je komentar jednog stiha Psalma 91. – 9. Zaključak

* * *

1. On se zanima za Liturgiju jer ga na to potiče proučavanje zakona koji vladaju u društvu

M. Barrès stigao je do ljubavi prema Liturgiji jer se ona tako divno slaže s njegovim nacionalnim težnjama. Kako je proučavanje socijalnih problema koji potresaju suvremeno društvo izrazita značajka koja karakterizira genij P. Bourgeta, čini se prirodno što je on pokazao zanimanje za službeni molitvu Crkve i to upravo zato što je shvatio njezinu socijalnu vrijednost.

2. Uvidio je da Liturgija preobražava duše te zato u *Le Démon de Midi* (Podnevni demon) iznosi različite struje antirimskih liturgija

Zaista, taj slavni pisac, detaljno secirajući duhovni život svojih junaka, odmah je primijetio da Liturgija preobražava duše koje su pod njezinim utjecajem i da ona još uz to u sebi sadržava čvrsti nauk čija se istinitost oslanja na najsuvremenija dostignuća socijalne psihologije.

Osim te dvije strane liturgijskog shvaćanja P. Bourgeta treba još istaknuti da se on bavio različitim liturgijskim strujama koje su još u sadašnjem vremenu uzbuđivale Francusku. Parodije katoličkih misa koje

nam stavlja pred oči u *Le Démon de Midi* pridružuju njegovo djelo M. Barrèsovom, koji je istoj temi dao podosta mjesta. Jedino po čemu se razlikuju ta dva pisca u svojim opisima parodiranih misa jest samo u temi koju obrađuju. Kod M. Barrèsa radi se o revolucionarnom svećeniku u čijoj duši naviru nepoznate sile prošlih generacija, dok P. Bourget iznosi na scenu predstavnika onoga modernističkog strujanja koje upravo započinje u modernoj civilizaciji.

3. *Karakteristika romana Le Divorce (Rastava braka) i Le Démon de Midi (Podnevni demon)*

Tako nam je moguće da pod liturgijskim kutom analiziramo cjelokupno djelo Paula Bourgeta. Učinilo nam se prikladnim da se zadovoljimo analizom dvaju njegovih romana koji će moći poslužiti kao tipičan primjer za sve strane njegova liturgijskog shvaćanja. *Le Divorce* (1904.) može poslužiti kao povijesni dokument onima koji bi htjeli znati u kojoj je mjeri liturgijska molitva bila poznata u Francuskoj u sredinama visoke buržoazije prvih godina poslije proglašenja zakona o rastavi braka. *Le Démon de Midi* naprotiv iznosi liturgijske težnje *modernista*.

4. *Djeca dolaze pod njezin utjecaj, a stariji iz nje crpe životnu doktrinu*

Pogledajmo izbliza *Le Divorce*. Tu vidimo da Liturgija igra prilično znatnu ulogu u životu svakoga Francuza već od najranijeg djetinjstva; molitve koje djeca trebaju izreći ili se pripremaju za Prvu pričest vrlo su bitni događaji u njihovu životu:

»Kad je mala Ivana, klečeći podno kreveta u dugoj bijeloj košulji izgovorila riječi molitve: »Pohodi, molimo te, dragi Bože, ovaj stan, quaesumus, Domine, habitationem nostram.« »Ne može ga pohoditi«, posve tiho zajecala je majka.« (str. 125)

Isto tako u *Le Disciple (Učenik)* nalazimo liturgijsko sjećanje koji je jedan dokument više o važnoj ulozi koju je Liturgija igrala u životu francuske djece:

»Za vrijeme obreda nevidljiva su usta pjevala iza rešetaka crkvene pjesme koje su *čudno uzbuđivale moju dječju maštu*. Činilo mi se kao da dolaze izdaleka, kao iz nekog ponora ili iz groba«. (§ 1. *Mes Hérités – Moja nasljedstva*. Radi se o službi Božjoj jedne nedjelje u kapucinskoj crkvi u Clermontu.)

Nakon što odraste svaki vjernik posjeduje svoj misal i iz njega crpi čvrstu nauku za svoj život. Situacije njegova osobnog života često se prilagođavaju odlomcima koje navodi Liturgija, ona ga tješi i pomaže mu da strpljivo nosi teški teret svoga mukotrpnog života:

»Imala je običaj, blizak osobama koje dugo nisu nazočile službi Božjoj, tražiti u svom misalu poslanice i evanđelja. Čitala je najprije one toga dana, zatim one prijašnjih dana pa one sljedećih. Budući da je ta nedjelja bila četvrta korizmena, najprije je pročitala odlomak: »Draga braćo, pisano je da je Abraham imao dva sina...« zatim: » U ono vrijeme Isus je prešao na drugu stranu Galilejskog mora...« pa, listajući po redu, oči joj se zaustaviše na Evanđelju sljedećeg četvrtka koje pripovijeda o oživljavanju sina udovice iz Naima: »I Isus ga vrati njegovoj majci...« učini joj se da sve tako točno *odgovara njezinoj situaciji* da je na to uzdrhtala kao da se radi o obećanju.« (str. 165)

5. Liturgijski život Savignana, glavnog junaka romana *Le Démon de Midi*

Savignan, glavni junak romana *Le Démon de Midi* dolazi također pod utjecaj Liturgije. Istina je da je ne pozna onako dobro kao svećenici u *La Colline inspirée* ili pak junaci romana Leona Bloya. Međutim, unatoč osrednjosti njegovih liturgijskih saznanja on na liturgiju misli u nekoliko navrata i sjeti je se u najkritičnijim trenucima svoga burnog života. Usmjerujući sve svoje težnje prema preljubu taj katolički učenjak »počeo je pratiti službu Božju u toj knjizi« (radi se o misalu)... »Da, čitao je u toj knjizi službu Božju toga dana, ali samo ju je izgovarao vrškom usana, misli su mu bile negdje drugdje... U *Gradualu* toga dana nalazio se jedan stih: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium* (naša je duša poput ptice umakla iz zamke lovačke)... Nije mogao, a da to ne *primijeni na sebe*, ne priznavši si da mora baš naprotiv juriti prema mreži pod cijenu da se u nju ulovi.« (I. str. 80–81) U trenutku svojega pada »žalio je ... što nije *slijedio nadahnuće iz mise*, i što nije otišao sa svojim sinom.« (I. str. 98)

Taj isti filozof uvjeren je – unatoč svojim pogreškama – u ljepotu liturgijskih molitava pa njegov duhovni život i njegova filozofska razmatranja dokazuju da mu Liturgija nije nepoznata. Gledajući katedralu Notre-Dame sjeća se, posve spontano, himna *Coelestis urbs Jerusalem*, o kojem smo govorili prigodom polemike M. Barrèsa protiv Brianda:

»Čitava zgrada, u svojoj strogoj cjelini, izgledala je kao jedan zanos svega toga kamenja podignutog zajedničkom mišlju molitve i pobožnosti. Stoga sve duše kršćanstva tvore samo jednu masu, du-

hovno povezanu kao što je kamenje katedrale materijalno povezano, i sve su uzdignute prema nebu. Pa idući kamo je nakanio Savignan se stavljao izvan toga sklada. *On je bio kamen otrgnut od drugih za kojeg više nije bilo mjesta u mističnoj zgradi.*» (II. str. 104)

6. Služba Božja na Sve svete i Jaganjče Božji iz mise otkrivaju mu zakone mistične pretvorbe

Poslije smrti svoga sina koji bijaše žrtva njegova zločina, Liturgija mu otkriva onaj zakon mistične zamjene kojeg je Huysmans tako volio i kojega Violaine u *L'Annonce faite a Marie* tako savršeno utjelovljuje:

»Žrtva nevinoga, njegova smrt, kakva li misterija. To je čitavo kršćanstvo. *Platio sam dug koji nije bio moj. Quod non rapui tunc exsolvebam...* Ovdje imamo skroman, ali tako očit komentar uzvišene istine: prenosivost zasluga što svečano proglašavamo *1. studenog u svetkovini Svih svetih, što potvrđujemo svaki dan u misi* kad molimo *Jaganjče Božji*. Jacques Savignan umro je prinoseći svoju žrtvu za one koje je ljubio.« (II. str. 370–371)

7. Liturgijske težnje Modernista s opisom njihove mise

Različita liturgijska strujanja koja nam je Paul Bourget iznio kao pouzdan promatrač suvremenog načina života posebno su zanimljiva. Modernisti su težili za »ujedinjenjem obreda s upotrebom nacionalnog jezika u svakoj zemlji za obrede...« (I. str. 215–216, 296) Oni čak sanjaju i o tome da se misa govori »još ranije, za treće vigilijske. Šest sati jest ustupak.«

Opat Fauchon, to je ime toga svećenika, »htio bi da služba Božja bude točna reprodukcija Euharistijske večere, pa navodi Matejeve i Markove riječi: *Vespere autem facto (Kad bi večer)*. Moralo je biti toliko poezije u tim noćnim sastancima prvih kršćana kad su kradom žurili pozaspalim ulicama.« (II. str. 20)

Odvelo bi nas predaleko kada bismo u cijelosti iznijeli opis jedne *modernističke mise*, to oponašanje prvotne mise, kojoj ćemo prisustvovati u romanu *Sanguis Martyrum (Krv mučenika)* Louis Bertranda. Ta misa u *Le Démon de Midi* izgleda nam kao da je razvodnjena crna misa u *Là-Bas*.

»Nakon što je izgovorio na francuskom riječi Pozdrava kako ga je već Booz bio uputio svojim žeteocima: »Gospodin neka bude s vama...«, celebrant je počeo litanijsku molitvu kojom bi se još u prvim

stoljećima započinjala prvotna misa. U svomu nestvarnom pokušaju povratka dalekim obredima Fauchon je svetu žrtvu sveo na nekoliko vrlo jednostavnih elemenata: nema više *Ulazne pjesme*, a umjesto nje su litanijски zazivi; čitanje, nešto poput Poslanice, pokoјeg pisma koje je svakog dana dobivao od zabludјelih poput njega; zatim nekoliko redaka iz Evandјelja s komentarom. I na kraju pretvorba, pričest pod obje prilike s molitvama, polјubac mira – sav taj ceremonijal bio je određen da reproducira Posljednju večeru. Posljednjem dijelu službe Božјe sve više i više dao je opširnost i svečanost kakvu je imala u prvim stoljećima... I tako, klečeći pred oltarom, recitirao je svojim dubokim glasom litanije (II., str.20,23; 27–35)... *Litanije* usmјerene protiv »Rima, istinskog baštinka Iškariotskog... taj Rim, nepravedan i progonitelj, taj Rim svih grubosti i svih anatema... koji je nametnuo onaj zakon crkvenog celibata, majke svih licemјerstava...« (II. str. 20–23; 27–35) toј misi daje pravi pečat.

8. Roman *Le Démon de Midi* literarni je komentar јednog stiha Psalma 91

Ima još јedna važna crta koju treba istaknuti govoreći o Paulu Bourgetu. Budući da se taj pisac trudi da kao istinski učenјak na područјu sociјalne psihologije dokaže da samo zakoni kršćanstva mogu društvo učiniti relativno sretnim, tako Liturgija obzirom da je službena molitva toga religioznog shvaćanja mora nužno imati uzvišenu vrijednost. Oba sveska romana *Le Démon de Midi* samo su znanstveni i literarni komentar јednog retka Psalma 91:

»A sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu et daemonio meridiano (ni strelice što leti danјu, ni kuge što se šulја kroz tmine, ni pošasti što hara o podne)... Ps 91, 5–6. Taj redak jest egzorcizam protiv one napasti ... koja opsjeda čovjeka o podne ne јednoga dana, nego njegovih dana u punini njegove snage. On je do tada vodio svoj život od kreposti do kreposti, od uspjeha u uspjeh. Evo kada rušilački duh ovlada njime – dobro poslušajte: njegovim vlastitim razaranјem. Neka neprijatelјska sila, aeternis hostis povuče ga s njegova pravca na put na kojemu mora propasti. Ta čudna vrtoglavica ide od duhovnoga do vremenitoga. Tako je to u poretку velike povijesti: Bonaparte godine 1809. poduzima rat u Španјolskoј, njegov nećak pedeset godina kasnije rat u Italiji. Tako u јednom drugom poretку Victor Hugo svojim djelom Feuilles d'Automne i Lamartine svojim djelom Harmonies napastovani su politikom. A u јednom drugom redu stvari, i za nas puno težem, Lamen-

nais i Lacordaire osnivajući L'Avenir (Budućnost) došli su na strašno raskršće u 1833. godini, gdje ih je čekao Le Démon de Midi da od jednog bude pobijeden, a da drugoga upropasti.» (I. str. 8–9)

9. Zaključak

Ni Paul Bourget nije mogao izbjeći liturgijskoj struji svoga razdoblja. Čini se da mu je Huysmans (*Cathédrale*, str. 311) dao odlučan poticaj za izbor naslova *Le Démon de Midi*. Također je istina da estetska vrijednost Liturgije ne igra nikakvu ulogu u izgradnji toga velikog romanopisca; on je učenjak i njemu je dovoljno da mu Liturgija potvrdi one istine koje su najnoviji podaci sociologije ocijenili da su dobre i korisne. Ono malo liturgijskih opisa koje susrećemo u njegovim djelima ništa nam ne govore o onome što se odnosi na širinu njegova liturgijskog poznavanja. Ti su opisi samo vjeran odraz prilično slabe važnosti koju Liturgija ima u sredinama bogate francuske buržoazije.¹

¹ Njegovo je znanje šire nego što bi se moglo pomisliti čitajući njegove romane. On međutim citira benediktinke u ulici Monsieur (*Le Démon de Midi*, II., str. 17), slavno liturgijsko djelo Dom Cabrola o *La Prière antique* (Stara molitva, II., str. 37) i govori o *Vesperama za preminule*: »Taj siroti redovnik, napola grbav, kojemu je nekoliko novčića dnevno dovoljno i koji za sebe ne želi ništa osim onu dobru smrt o kojoj govori Vespere za preminule: 'Beati mortui qui in Domino moriuntur (Blaženi mrtvi koji u Gospodinu umiru, Otk, 14,13)'. I., str. 4 i 7

Evo jednog liturgijskog dokumenta izvađenog iz *La Chapelle* (Ed. 1878.; Walch I, str. 546) u kojemu pokazuje važnu ulogu koju Liturgija igra u nacionalnom životu Francuske. »Nedjeljom val seljaka, svi obučeni u staro odjelo od plavog sukna... A zvana su blago pjevala prema nebesima...«

XIV. POGLAVLJE

EMILE BAUMANN

1868. – 1941.

1. Liturgija zauzima mnogo šire mjesto u njegovim djelima nego u djelima P. Bourgeta, jer njega više privlače njezine vanjske značajke i jer često proučava duboko religiozne obitelji – 2. Od Huysmansa se razlikuje po poštovanju koje ima prema filozofskim podacima Liturgije pokazujući manje zanimanja za njezin estetski sadržaj te ga treba približiti Leonu Bloyu – 3. S M. Barrèsom tvrdi da Liturgija pripada nacionalnoj baštini francuskog naroda – 4. La Paix du Septième Jour (Mir sedmoga dana) obuhvaća mnogobrojne liturgijske vizije te stoga ta knjiga određuje E. Baumannu posebno mjesto u liturgijskoj struji među francuskim piscima – 5. Liturgijske teme o kojima govori – 6. Primjeri koji dokazuju estetsku i filozofsku vrijednost Liturgije – 7. Liturgija ne preobražava samo nekoliko rijetkih ljudi, nego i cijele pokrajine – 8. E. Baumann nam pruža psihološke analize koje pokazuju taj preobražaj duša koji je izvršila Liturgija – 9. Utjecaj Liturgije na vjernike i na nevjernike – 10. Njezin utjecaj na seoski narod – 11. Utjecaj na piščev stil – 12. Liturgijske vizije autora knjige La Paix du Septième Jour suvremeno su svjedočanstvo liturgijske obnove u Francuskoj – 13. Njegovo liturgijsko znanje nadilazi znanje svih francuskih pisaca izuzevši Huysmansa i možda Claudela – 14. Ne posjeduje umjetničku naobrazbu jednoga Huysmansa i unatoč napretku koji možemo zapaziti od L'Immolé do La Paix du Septième Jour Baumann nije prestajao pridavati najveću važnost doktrinarnom sadržaju Liturgije

* * *

1. Liturgija zauzima mnogo šire mjesto u njegovim djelima nego u djelima P. Bourgeta jer njega više privlače njezine vanjske značajke i jer često proučava duboko religiozne obitelji

Emile Baumann, koji poput Paula Bourgeta proučava odjek religioznih problema u francuskim obiteljima, u svojim romanima rezervira Liturgiji pozamašno mjesto. Pri tom nadaleko nadvisuje autora djela *Divor-*

ce i *Le Démon de Midi* jer se manje bavi podrobnom analizom različitih stanja duša u čemu se Paul Bourget odlikuje. Tipična značajka njegova talenta veće je zanimanje za vanjske manifestacije života. Ako li je toliko privučen vanjstinom, čini se prirodnim da se mora što ustrajnije posvetiti opisivanju vjerskih obreda koje je gotovo potpuno zanemario izvanredni majstor suvremenoga psihološkog romana. Još je jedan razlog koji nam objašnjava da postoji mnogo veći broj liturgijskih opisa kod Emilea Baumanna nego kod Paula Bourgeta. Bourget na scenu izvodi likove koji su izgubili sav živi doticaj s religijom, dok Baumann uživa u tome da nas uvede unutar katoličkih obitelji u kojima su se liturgijske tradicije očuvale još svježije i pune života. Prirodna simpatija koju Emile Baumann izražava prema odvijanju sjajnih obreda razlikuje ga u našim očima od njegova slavnog suvremenika.

2. Od Huysmansa se razlikuje po poštovanju koje ima prema filozofskim podacima Liturgije pokazujući manje zanimanja za njezin estetski sadržaj te ga treba približiti Leonu Bloyu

Upravo smo naglasili da je Emile Baumann u svojim romanima posvetio veliko mjesto Liturgiji. Međutim, ne bi ih se smjelo kao Huysmansove romane obuhvatiti općim imenom »liturgijski romani«. Postoji zaista između Huysmansa i našega pisca u tom pogledu ogroman ponor. Čitamo u *Le Baptême de Pauline Ardel* (1913.) sljedeći odlomak koji posve točno i vrlo upadljivo pokazuje u čemu valja razlikovati ta dva pisca:

»On ju je uputio budući da je znala malo latinski da na jeziku Crkve čita Psalme, Evanđelja i Rimski Obrednik gdje će joj predivne molitve rasvijetliti prirodni smisao sadašnjega života. *Potaknuo ju je još više na pohađanje siromašnih.*« (str. 301)

U tom slučaju Huysmans bi postupao posve drugačije: on bi je uputio u Liturgiju da njezina umjetnička vrijednost dovede djevojku do vjere. E. Baumann služi se Liturgijom kao svakom drugom filozofskom riznicom iz koje se obilno mogu crpsti rješenja najvećih tajni sadašnjega života. Stoga on potiče djevojku mučenu problemom života da pohađa siromašne, što bi Huysmans, bez sumnje, zaboravio učiniti.

Međutim, imali smo prilike upoznati jednoga drugog pisca čije se liturgijsko shvaćanje u mnogim točkama približuje shvaćanju E. Baumann: to je Leon Bloy. Budući da je taj neobični pisac dao najveću važnost neprekidnom doticaju sa siromašnima, nije međutim dopustio da Liturgija bude ispred drugih očitovanja religije u životu kršćana. On joj je u

aktivnom životu dao ono mjesto koje mu je najviše odgovaralo između tolikih drugih.

3. S M. Barrèsom tvrdi da Liturgija pripada nacionalnoj baštini francuskog naroda

Što više napredujemo u svojim analizama, to više osjećamo poteškoće pri određivanju pravoga mjesta bilo koje knjige u liturgijskoj struji. Ako smo romane E. Baumanna pridružili nizu koji izravno potječe od Leona Bloya, ostavljajući po strani liturgijska djela Huysmansa, u njegovim djelima međutim postoji određeni element koji mu je zajednički s liturgijskim shvaćanjem M. Barrès-a:

»A Sévérin, kad je čuo kako nekoliko tisuća glasova bretonskih seljaka pjeva *Magnificat*, zadrhta od nekog ganuća za koje mu se činilo da *dolazi iz pradavnih stoljeća*; i svi oko njega bili su ganuti. Nijedan himan kao ovaj hvalospjev ne bi mogao u nekoliko nota zao-kružiti *pradavno postojanje jedne zemlje...*» (*Fer sur l'Enclume*, str. 295–297)

Čitajući taj odlomak mogli bismo pomisliti da pred svojim očima imamo nešto od najbolje tinte izvanrednoga francuskog nacionalista. Malo dalje ćemo usporediti ta dva pisca.

4. La Paix du Septième Jour (Mir sedmoga dana) obuhvaća mnogobrojne liturgijske vizije te stoga ta knjiga određuje E. Baumannu posebno mjesto u liturgijskoj struji među francuskim piscima

U talionici djela E. Baumanna isprepliću se dakle najrazličitija liturgijska strujanja. Tu se pronalazi ponešto od onoga što čini bitni element liturgijskog shvaćanja pisaca kao što su Bloy, Huysmans i Barrès. Ako bismo romanima našega pisca dodali njegovu apokaliptičku viziju kakva je *La Paix du Septième Jour* (1918.), došli bismo u napast da toga uglednog katoličkog pisca smjestimo uz one autore koji su napisali *Là-Bas*, *La Colline inspirée* i *Le Démon de Midi*. Dok bismo mogli nazrijeti posebno mjesto koje u ta tri romana zauzimaju falsifikati i parodije Liturgije, posve suprotno susrećemo u *La Paix du Septième Jour*. Vizije i idealizacije Liturgije tu imaju prvo mjesto; one čine uistinu ravnu ploču toga triptiha čiji središnji dio prikazuje stvarne opise, a na lijevoj strani pokazuje nam parodije i falsifikate Liturgije.

5. Liturgijske teme o kojima govori.

Sada nam samo preostaje da činjenicama potkrijepimo tvrdnje koje smo iznijeli i da ih detaljnije razvijemo. E. Baumann zanima se za sve religiozne obrede. On nam opisuje mise Pričesti (*L'Immolé*, str. 143–145), mise vjenčanja (*Fosse aux lions*), ispovijedi (*Le Fer sur l'Enclume*), krštenja (*Le Baptême de Pauline Ardel*, str. 357–343). Nazočimo podjeljivanju bolesničkog pomazanja (*isto*, str. 262), redovničkom oblačenju (*isto*, str. 168–174) i mnogim drugim jednostavnim obredima (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 293–297). Poezija psalama (*isto*, str. 178–179), himan *De Profundis* (*L'Immolé*, str. 105, *Paix du Septième Jour*, str. 163), mise za pokojne (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 244–245; 283–285), *Dies irae* (*La Paix du Septième jour*, str. 22) i *Časoslov* (*isto*, str. 139–140; *Časoslov*, 8. prosinca, šesta lekcija) izmami mu često na usne usklikle oduševljenja.

6. Primjeri koji dokazuju estetsku i filozofsku vrijednost Liturgije

Estetska ljepota obreda privlači ga u prvom redu: »Daniel nije mogao nego je silno uživao u tom svetom događanju; neki tako blještav žar obuhvaćao je njegovo srce i njegova osjetila.« (*L'Immolé*, str. 143–144). Ta ljepota ga također podsjeća na brojne vitraje francuskih crkava koji nisu prestali očaravati poznavatelje umjetnosti. »I sve te osobe bijahu nepokretne, spokojne, poput onih likova svetaca raspoređenih na vitraju.« (*L'Immolé*, str. 143–144)

Upravo Liturgija, po njegovu mišljenju, stvara užitek svim Francuzima i igra neospornu ulogu u odgoju njihova ukusa. I sami tekstovi privlače našega pisca svojom umjetničkom vrijednošću: »Zajedno, glasno, recitirali su Gospine litanije, zaustavljajući se pri svakom zazivu da bi mu pronikli svu uzvišenost... njegova čvrsta nada rascvjetala bi se u blještavi snop simbola...« (*isto*, str. 287)

Međutim, opisi obreda oduševljavaju ga brojem i ljepotom i daleko nadvisuju odlomke koji se sasvim jednostavno povezuju s tom literarnom analizom u kojoj se Huysmans odlikovao:

»Snažne mase crkvenog zbora izgovarajući Vjerovanje usporavale su svoje psalmodiranje na riječi *Homo factus est* i sve se glave prignuše. Njegov se pogled vinu prema zboru isto tako divnom poput kakve andeoske statue Danteova Čistilišta. Otraga, iza glavnog oltara, rokete pjevača presjajivale se žarom kao mnoštvo krila ili košarica ljiljana; tube su orgulja bljeskale. Sprijeda na sagu, čistom i svijetlom po kome su prostranstva poprečne lađe rasprostirala nejasne

vatre ametista, sučelice je sjedilo šest svećenika, pokrivenih zlatnim kazulama; iza njih stajalo je sedam svječonoša; malo podalje sedam drugih svećenika također u zlatnim misnicama; zatim kardinali nasuprot svojih klecala; zatim sa strane kanonici u svojim klupama, ramena zaogrnutih hermelinom, biskupi u ljubičastom, redovnici u bijelim ili crnim haljama, svećenici i klerici; napokon, na desnoj strani, pod grimiznim baldahinom, kardinal–nadbiskup između dva druga prelata, predsjedao je naginjući svoju glavu ukrašenu mitrom.« (*L'Immolé*, str. 143–144)

Umjesto toga E. Baumann često uvodi takve scene u kojima Liturgija objašnjava junacima njegovih romana njihove vlastite misteriozne osjećaje koje si sami ne mogu protumačiti. Tako nevjernik Sévérin u *Le Fer sur l'Enclume* nakon što je počinio preljub osjeća griznju savjesti i ne može si protumačiti gdje se nalazi izvor tih osjećaja. Slučajno otvori obred za mrtve gdje pročita: »Jesu li ti oči putene? Da li vidiš kao što čovjek gleda pa da tražiš moje bezakonje i uračunavaš moj grijeh? (str.179) Tako misterij bi osvijetljen.«

Pa i pred očaravajućim prizorima prirode taj pisac ne može odoljeti, a da se ne posluži poezijom psalama koja izvanredno izražava takve vrste zanosu.

»Sjećam se jedne rečenice u jednom psalmu: »Noć je moja rasvjeta u mom uživanju.« Čovjek koji pjeva taj stih svete miline imao je kao i ja na srcu teških brodoloma. Je li ipak bio u krivu što se jednom ovakvom noći opijao?« (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 232–233)

I najveći filozofski problemi koji se nameću svakom čovjeku čije misli nalaze svoje točno rješenje u liturgijskim tekstovima. Sévérin, koji se osjeća pritisnut teškim teretom griznje savjesti jer je počinio preljub i dao život jednom djetetu, u Liturgiji pronalazi nepobitnu sigurnost da će mu zločin biti oprošten:

»*David genuit Salomonem ex quae fuit Uriae (Davidu se rodi Salomon od one koja je bila Urijina!)* Među Spasiteljevim precima plod preljuba i ubojstva... (str. 284–285). Ako se dakle Otkupljenje moglo ostvariti kroz »bol i grijeh stoljećâ«, to je sigurnije da će iz toga proizaći veliko oproštenje.« Zato je redak jednog psalma E. Baumannu protumačio prve neuspjeh francuskog oružja: »*Ostendisti populo tuo dura; vino compunctionis potuisti nos. (Zlu si kob na svoj narod navalio, napio nas vinom omamnim.*« (Ps 60,5) *To »vino pokajanja*«, prerana berba godine, već mu dugo daje osjetiti u dnu grla

gorku kiselost. Ipak, ne mogu očajavati. Čini mi se, kad bih i samo jedan trenutak vjerovao u poraz, ja bih mu bio uzrok.« (*La Paix du Septième Jour*, str. 93; vidi još *Le fer sur l'Enclume*, str. 245)

Svemirske kataklizme na kraju vremena, kako on misli, nepobitne su činjenice budući da to svom snagom tvrdi sekvencija *Dies irae*: »Jedna jednostavna kitica *Dies irae* prenosi tu tjeskobu: *Cuncta stricte discussurus* (*Dode pretrest ljudske strasti*). Planeta pod udarom zvijezda bit će sva razmrskana; Bog će je odbaciti u stranu kao što lončar mete psujući krhotine glinenog lonca koji se rasprsnuo u vatri.« (*isto*, str. 22)

7. Liturgija ne preobražava samo nekoliko rijetkih ljudi, nego i cijele pokrajine

Nužno se preoblikuje duhovni život svakoga čovjeka koji se podvrgao moćnom utjecaju Liturgije: »Pred veličanstvom obreda zaboravlja bijedu svojih pohota, njime ovladava neka nepromjenjiva, pročišćavajuća snaga...« (*L'Immolé* str. 143–145)

»Činilo mu se zatim (za vrijeme pristupnih molitava) da će nečist čovjek u njemu odmah umrijeti, raspadala se stara ilovača njegova grešna života... Njegova nekadašnja neodlučnost, sljepoća tih pohota otkrivala se tako daleko i bijedno da ih više nije mogao razumjeti...« (*isto*, str. 273–277)

Ili pak: »Xavier je gledao Djevicu s umjetničkom dijademom. Žarko ju je molio neka ga učini *blagim i poniznim* i neka utvrdi njegov put. *Suze su mu vlažile oči...*« (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 293–297)

Pa i nevjernici ako prisustvuju ganutljivim obredima, kao na primjer oblačenju redovničkog odijela, odlaze potpuno uzbuđene duše: »Ta jednostavna i ganutljiva ceremonija potresla je Paulinu; bijaše to nekako kao da bi prisustvovala nekoj krvavoj žrtvi prinosnici.« (*Le Baptême de Pauline Ardel*, str. 170)

E. Baumann tvrdi, dakle, da Liturgija ima u sebi onu moć da izvodi obraćenja koja su francuski današnji pisci i oni prijašnjih stoljeća tako često uočili (Lanselot, Le Sage, Huysmans...).¹

I čitave francuske pokrajine u kojima cvate liturgijski život dostižu visoki stupanj moralnog odgoja:

¹ *Le Baptême de Pauline Ardel*, str. 301

»Izvor kreposti našega roda nalazi se ovdje, u ovoj liturgijskoj izobrazbi i u ovoj razini poslušnosti. Onu srž ljubavi prema bližnjemu u kostima naših ljudi dobivaju je od Crkve... Prije Blagoslova, kad se zaorila iz trideset tisuća grla *Ave maris stella* zapjevaše i Albert i Xavier... Živahnost strofa odjekivala je, silna kao bojni pjev križarskih ratova...« (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 293–297)

Sjedinjenje klasa i nacionalna svijest što se pri tom vidljivo pokazuju duguju svoje podrijetlo jedino svečanim pučkim obredima: »Osim toga, *Misa oprosta* (to je ime toga mjesta) značila je za njihove duše više nego jedan crkveni obred u župi... taj je dan *ponovno u njima oblikovao jednodušnost jednog naroda*.« (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 284). To je ista činjenica koju je Taine istaknuo za srednji vijek u *Origines* (Porijeklo) i koju je Huysmans ustanovio prigodom svoga hodočašća u Lurd.

8. E. Baumann nam pruža psihološke analize koje pokazuju taj preobražaj duša koji je izvršila Liturgija

Kako se zbiva taj preobražaj duša? E. Baumann ga objašnjava pokazujući nam najskrovitije uglove duhovnog života onih koji doživljavaju taj preobražaj:

»Dok se kanon (središnja misna molitva) odvijao u vedrini jednog Žrtvovanja, on je *svim silama nastojao biti dionikom u beskrajnoj boli* žrtve kao da bi prisustvovao svojoj stvarnoj agoniji, i kao da bi se Bogočovjek iznad oltara dao uistinu pribiti na drvo križa, da on, Danijel, ne bude pribijen kao naknadu za svoje grijeh...« (*L'Immolé*, str. 273–277)

Međutim, središnja točka tog preobražaja čitava čovjeka u stvarnom udioništvu s Liturgijom jest čin svete Pričesti:

»Prava duhovna glad potaknula ga je da klekne za euharistijski stol. Nimalo nije osjećao ono što je nekoć smatrao znakom velike gorljivosti, drhtajem u očekivanju, jedne gotovo bolne želje. Ponizan, ali jak, muževnog pouzdanja, približavao se; zbunjujuća sigurnost da sam Bog živi u njegovim grudima, da je izmiješan s njegovom krvlju uzdizala je njegovo srce iznad svega prividnoga, topila ga je poput voska na žeravici. Postajao je, na nekoliko trenutaka prema

neusporedivoj riječi *Nasljeduj Krista* sama vatra, *totus ignitus...*» (*L'Immolé*, str. 273–277)²

Mnogobrojna liturgijska razmatranja koja nalazimo razasuta u djelu E. Baumanna povijesni su dokument neprocjenjive vrijednosti da se uvjerimo o stanju religiozne psihologije u Francuskoj u jednom određenom razdoblju i u jednoj određenoj sredini. Ta su nam razmatranja iznesena s tolikom istinitošću i iznenađujućom savrшеноšću. Evo jednog od najljepših:

»U trenutku kada je svećenik prinosiso na plitici kruh koji će netom posvetiti, on je (Danijel) izgovarao zajedno s njim ganutljivim poštovanjem riječi prinosa. Već gotovo dvadeset stoljeća misterij Kruha, misterij pomiješane Vode i Vina ponavljao se pred milijunima svetohraništa i upravo sada dok se mise služe posvuda gdje je Krist propovijedan, a to znači po cjelokupnom nastanjenom svijetu, nema ni jedne vremenske minute, nema ni jedne točke zemaljske kugle okrenute prema izlazećem suncu koju ne bi ispunila Gozba koja se jede i pije prema obredima. Vječnost Muke ispunja se u nizu sati onim neumornim neprekidnim trajanjem žrtvovanja; sva je zemlja opasana samo jednom svetom bujicom, krv Kristova teče njezinim žilama i to tako duboko da je katkada, u nezahvalnosti, ni ne osjeća da teče.« (*L'Immolé*, str. 273–277; vidi još isto: »On se divio kao nešto ... razbistreno.«)

Karakter jednoga jednostavnog komentara koji često poprimaju ta razmatranja ni najmanje ne zasjenjuje blještavilo njihove privlačne i umilne ljepote. Evo što je on mislio dok se pjevao *Magnificat*:

»Evo već dvadeset stoljeća... otkako je jedna siromašna nepoznata Židovka prorokovala: »Odsad će me svi naraštaji zvati blaženom...«, u ljudskoj povijesti veće ništa nije bilo i nikada neće biti.« (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 293–297; vidi još scenu krštenja u *Le Baptême de Pauline Ardel*, str. 337–343)

9. Utjecaj Liturgije na vjernike i na nevjernike

U općem pregledu koji smo dali o E. Baumannu aludirali smo na različite manifestacije liturgijskog utjecaja na francuski narod. Taj nas romanopisac uvodi u unutrašnjost stanova francuske buržoazije gdje prisustvujemo zajedničkom moljenju psalama i litanija. (*L'Immolé*, str. 105 i

² Naći ćemo istu tvrdnju u romanu *Monsieur le Curé d'Ozéron* (*Ozeronski župnik*) od Francis Jammesa. Ustvari, oba opisa samo su važan literarni dokument veličanstvenoga euharistijskog pokreta koji je započeo Pio X. u dušama nekoliko milijuna ljudskih bića.

287). Pa i oni koji nemaju nikakvo vjersko uvjerenje moraju se u svom životu sudariti s manifestacijama religiozne prirode: prvi šok izaziva u njima osjećaje nezadovoljstva i »zlokobne mrtvačke misli...« (*Le Baptême*, str. 7 i 14) Sve se mijenja ako imaju prilike uputiti se malo dublje u liturgijsku znanost. Snažan primjer takvog razvoja nalazimo kod Pauline Ardel, koja se od potpunog neznanja uzdiže do vrlo širokog shvaćanja Liturgije.

10. Njezin utjecaj na seoski narod

Što se tiče seoskog puka, on se razlikuje već prema pokrajinama. Tako u Bretanji žene pjevaju »bez misala... stihovi psalama izmjenjuju se s korom svećenika i seljaka...« (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 293–297). One koje bijahu »naučene na latinsku psalmodiju liturgija, započinju po taktu stihove Gloria...« (*isto*, str. 283–284)

Liturgijski zanos utaplja u tome »njihove duše kao neki pročišćavajući val« (*isto*) i usredotočuje »u nekoliko nota pradažno postojanje te zemlje.« (*isto*) Liturgija pripada nacionalnoj riznici francuskog naroda. Tu je misao već izrekao Maurice Barrès jer on prigodom jednostavnih ili svećanih obreda iznosi čitavo svoje srce sa svojim patnjama i radostima:

»Oni su tamo dolazili kao molitelji, pružati ruke pune milosti, otvorene kao u čudu za kišu blagoslova. Prikazivali su kao svoj pri-nos Djevici Folgoatskoj Bretanju ponizno odanu...« (*isto*, str. 284)

Ili pak: »Takva je u Bretanji snaga kulta pokojnih da ni sami ne-vjernici ne izbjegavaju misu pjevanu na spomen unesrećenog sudruga; a poslodavac, ovdje nije više poslodavac nego otac...« (*isto*, str. 244)

Liturgija si je prokrčila put sve do najdubljih dubina njihove duše tako da liturgijske uspomene iskrsavaju čak i kod onih koji su daleko od svakoga vjerskog života. Tako i Sévérin kaže posve spontano (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 56) našavši se pred utopljenicima: »*Requiescant in pace.*« (str. 178–179; vidi još o *De Profundis*)

11. Utjecaj na piščev stil

Budući da Liturgija zauzima tako široko mjesto u djelima ovoga pi-sca i prema tome i u samom njegovu duhovnom životu, nije ništa čudno ako u njegovom stilu susrećemo mnogobrojne aluzije na svete tekstove ili različite obrede. Tako uspoređuje »mnogostruku buku radionica« s »ti-hom glazbom, liturgijom rada.« (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 311)

Vrh tornja jedne crkve ističe se »liturgijskim i feudalnim ponosom poput jednog *Magnificata* koji se vinuo u nebesa.« (isto, str. 279–280)³ Prelatov govor posjedovao je »intonaciju starog kantora koji pjeva psalme Kompletorija.« (*L'Immolé*, str. 52) Određena mjesta nisu ništa drugo nego liturgijski izrazi ukratko sažeti koji se trude riječima izreći manifestacije duhovnog života pokrenute prije svega upravo mistikom:

»Tako izmiješani na zemlji i među posvećenim životinjama Blaženici pjevaju poput psalama svoje razmatranje i istodobno dušu uzdižu pred *lice Gospodnje*, (Ps 27,9) kojeg poznaju kao što on njih pozna, u središtu miline svoje, (Ps 27,4), koji ih steže i odnosi u *proždrljivi* ponor« (Ps 56,7-8). »Uživaju i znaju da njihov užitak neće imati kraja. Ljube više nego što razumiju; njihova želja za razumijevanjem i ljubavlju sve je veća što se oni više zasićuju.« (*La Paix du Septième Jour*, str. 256)⁴

12. Liturgijske vizije autora knjige *La Paix du Septième Jour* suvremeno su svjedočanstvo liturgijske obnove u Francuskoj

Sve što smo do sada istaknuli kod E. Baumanna nalazi se više–manje razvijeno kod velikog broja francuskih pisaca. Međutim, kod njega valja uočiti jedan element koji bismo teško mogli pronaći drugdje u Francuskoj.⁵ Radi se o idealiziranju liturgijskih motiva. Knjiga *La Paix du Septième Jour* (1918.) koja izvanredno izlaže liturgijske vizije – makar nije roman i prije bi ju trebalo smjestiti u granice teologije – sadrži u sebi tu zanimljivost da nam, daleko bolje negoli njegova druga djela, daje više točnih naznaka o širini liturgijskog znanja svoga autora:

»Vjernici su, u jedan glas, zapjevali *Ave verum corpus*; najudaljeniji u toj golemoj procesiji promatraju u isto vrijeme sjajne Prilike i Isusa onakvog kao u trenutku Posljednje večere, ali u vidljivoj slavi. Njegov svećenički plašt je crven kao umočen u posudu mučenika; iz njega izbija svjetlo od kojega bi umrle nečiste oči kad bi ga mogle doseći; njegovu dugu kosu kruni kruna načinjena od isprepletenog trnja; anđeli nad njegovom glavom uzlaze i silaze; sveti Mihael se naklonio prema hostiji, poput baldahina svoju zastavu na kojoj podrhtava cvijeće ljiljana i žarkog zlata; a iza njega polagano stupaju dvadeset i četiri starca mašući s dvadeset i četiri kadionice napunjene mirisom molitava.« (str. 234; vidi još str.210, 235 i 255)

³ *Le Baptême de Pauline Ardel*, str. 177 i *Le Fer sur l'Enclume*, str. 256.

⁴ Ove mnogobrojne aluzije na Psalme možda i nehotice podsjećaju na *Les Paroles de Dieu* (Riječi Božje) E. Helloa.

⁵ Tragovi toga mogu se otkriti kod Dantea i Bensona (*Maitre de la Terre – Gospodar zemlje*).

Izvanredna i neslućena ljepota pojedinih odlomaka koji su tu obilno razasuti nikada ne bi mogla biti izmišljena da E. Baumann nije pronašao osnovnu građu u slavnim nedjeljnim službama Božjim, u svetim pjesmama i u crkvenoj umjetnosti koja se sada u Francuskoj njeguje s mnogo ljubavi i istinskim razumijevanjem.

13. Njegovo liturgijsko znanje nadilazi znanje svih francuskih pisaca izuzevši Huysmansa i možda Claudela

Izuzmemo li Huysmansa, uistinu u Francuskoj ne nalazimo ni jednog romanopisca koji bi imao tako široko liturgijsko znanje. Ono se podjednako tiče i obreda i svetih tekstova; znanstveni komentari naizmjenično dolaze u njegovim djelima s lirskim zanosom; svi zajedno oblikuju jedinstveni hvalospjev Liturgiji.⁶ Vjerski obredi u prirodi pod vedrim nebom, (*Le Fer sur l'Enclume*, str. 293–297) i *Te Deum*, koji pobjedničke vojske pjevaju (*Le Baptême de Pauline Ardel*, str. 97) mogli bi odgovarati ukusu Chateaubrianda (*Génie*). Naše misli se same od sebe okreću prema Huysmansu kad E. Baumann govori »o osobama... nepokretnim... poput svetačkih likova porazmještenih na vitraju« ... ili kad tvrdi da je »ozbiljna poniznost« jednog »Sanctusa u punom gregorijanskom pjevu prilagođena pokorničkom polumraku katedrale.« (*L'Immolé*, str.143–145) Čak i vizija katedrale koje se uzdižu k nebesima, kao da je doslovno preuzeta od Huysmansa.⁷

14. Ne posjeduje umjetničku naobrazbu jednoga Huysmansa i unatoč napretku koji možemo zapaziti od L'Immolé do La Paix du Septième Jour Baumann nije prestajao pridavati najveću važnost doktrinarnom sadržaju Liturgije

Ipak treba postaviti ishodišnu točku između liturgijskog shvaćanja ove dvojice romanopisaca; taj će nam postupak pomoći da uđemo u samu bit E. Baumannove individualnosti obzirom na liturgijsko gledanje. Daniel u *L'Immolé* nastoji prilagoditi svoj duhovni život životu Liturgije; u mjesecu prosincu on obavlja devetnicu da bi postigao majčino ozdravljenje. Ipak, u svoj toj analizi ne nalazimo ni spomena na Došašće, iako bi se činilo nužnim da nam kaže kakav bi naročiti utjecaj takvo razdoblje očekivanja i na-

⁶ Vidi, na primjer značenje oblačenja habita (*Le Baptême de Pauline Ardel*, str. 171), krštenja (isto, str. 337–344 i *La Paix du Septième Jour*, str. 17), parabol o pet mudrih djevica...(*La Paix du Septième jour*, str. 133–136), *Dies irae* (isto, str. 22–237), psalama (isto, str. 163). »Blaženici na nebeskim livadama zamišljaju se pjevajući hvalospjeve mnogo ljepše od pobjedničkih psalama na jeziku koji je Riječ posvetila za svoju Crkvu kroz vječnost.«

⁷ »Crkva u nebeskim visinama u silnom zamahu...« (*Cathédrale*, str. 216).

de inače moralo vršiti na tu dušu. Prisustvujući misi na blagdan Bezgrešnog Začetca (str. 143–145) Daniel se ograničava da shvati izvanjske dojmove ne obraćajući pažnju na tekst poslanice ili na druge odlomke službe Božje toga dana. Baumann, posjedujući široko liturgijsko znanje koje, uostalom, nije onako sistematsko kao Huysmansovo, nema umjetničke intuicije kao ovaj posljednji. Za njegove junake pa i za slavnoga pisca Liturgija je manje skup nepobitne umjetničke vrijednosti nego što je riznica dubokih misli koje nam tumače tajne života i usmjeruje naše postupke na dobar put. Nije ništa čudno što vjerski život njegovih junaka ne ide uvijek usporedo s liturgijskom godinom. Kada se savršeno koristi filozofskim elementima, on im podređuje svoje estetske činjenice.

Proučavajući pažljivo, međutim, njegova djela možemo se uvjeriti o evoluciji koja je nastala u njegovu liturgijskom shvaćanju: silno je uočljiva razlika između umjetničke intuicije autora *L'Immolé* i autora *La Paix du Septième Jour*. Treba samo usporediti analizu života redovnica u *L'Immolé* (str. 273–277) s *parabolom o pet djevica* u *La Paix du Septième Jour* (str. 130–136) da se uvjerimo kako je autor u tom vremenskom razmaku obogatio svoje estetsko poznavanje Liturgije, a da nije prestao posvećivati svoje glavno zanimanje filozofskom značenju.

XV. POGLAVLJE

LOUIS BERTRAND

1807. – 1841.

1. Roman *Sanguis Martyrum* treba pridružiti romanu *La Paix du Septième Jour* (E. Baumann) i *Le Démon du Midi* (P. Bourget) zbog liturgijskih vizija i opisa jedne prvotne mise – 2. U životu Louisa Bertranda Liturgija je odigrala vrlo važnu ulogu – 3. Već prije obraćenja osjetio je kako ga privlači Liturgija, a njegov nacionalni osjećaj zajedno s potrebom da se osloni na nešto čvrsto učinili su da poštuje Liturgiju što ga je obratilo na katolicizam – 4. U romanu *Sanguis Martyrum* autor iznosi liturgijske elemente prvih stoljeća kršćanstva – 5. Tu se nalazi i opis jedne Mise – 6. Nije to povijesno uskrснуće – 7. Dojam koji pri tome dobivamo posve je drugačije uzbudljiv nego onaj o kojem smo govorili kod V. Hugoa i Barbeyja d'Aurevillyja

* * *

1. Roman *Sanguis Martyrum* treba pridružiti romanu *La Paix du Septième Jour* (E. Baumann) i *Le Démon du Midi* (P. Bourget) zbog liturgijskih vizija i opisa jedne prvotne mise

Lako je pogoditi razlog zašto smo Louisa Bertranda smjestili tako blizu E. Baumanna. Jedan i drugi su nam donijeli liturgijske vizije: Baumann je to učinio u nekoj vrsti romana budućnosti (*La Paix du Septième Jour*), dok je Louis Bertrand uživao u tome da to učini u svom povijesnom romanu *Sanguis Martyrum*. Obzirom na povijesno razdoblje u kojem se odvija radnja pomišljamo na Chateaubrianda koji nam je u svojim *Les Martyres* dao slično djelo. Još i bolje, opis jedne prvotne mise u njegovu romanu *Sanguis Martyrum* koji smo izabrali za našu analizu izaziva u nama uspomenu na onaj falsifikat prvotne mise o kojem smo govorili puno više u analizi romana *Le Démon du Midi*.

2. U životu Louisa Bertranda Liturgija je odigrala vrlo važnu ulogu

Kada budemo shvatili važnu ulogu koju je Liturgija odigrala u životu ovoga pisca, nećemo se više čuditi što je on u svojem povijesnom romanu

obrađivao teme koje nas posebno zanimaju. Da bismo dobili točnu sliku o utjecaju Liturgije na Louisa Bertranda, trebamo započeti s njegovim životom i njegovim djelima. Svoje podatke crpimo iz izvanredne knjige R. P. Mainagea: *Les Témoins du Renouveau catholique* (*Svjedoci katoličke obnove*) uostalom prevedene na više jezika,¹ koja između ostalog donosi izvještaj o obraćenju našega pisca.

3. *Već prije obraćenja osjetio je kako ga privlači Liturgija a njegov nacionalni osjećaj zajedno s potrebom da se osloni na nešto čvrsto učinili su da poštuje Liturgiju što ga je obratilo na katolicizam*

Dok je još bio potpuni nevjernik, bio je sasvim nehotice privučen Liturgijom.

»Nekako u to doba imao sam prigodu u jednom od svojih romana opisati jednu misu. U to sam stavio, barem kako se čini, nešto više od osnovne simpatije književnika i umjetnika: naglasak na osjećajima prognanika koji govori o izgubljenosti domovini.« (str. 119)

Ta kratka analiza može pružiti dragocjen dokument onome koji u ljudskoj duši proučava neistražene horizonte Nesvjesnoga. No postoji opipljiviji splet ideja koji nam vrlo jasno daje pravi razlog njegove privrženosti Liturgiji: to je njegov nacionalni osjećaj. L. Bertrand se u tome pridružuje M. Barrèsu i potvrđuje mišljenje koje je izrekao E. Baumann, o kojem smo malo prije govorili:

»Katolička misa bi rečena, pri podnožju jarbola.« (Za vrijeme njegova putovanja s Istoka.) »Bio sam vrlo potresen... Došao sam da posvjedočim da sam ja tu, s *onima iz moje domovine i moje rase*, s Latinima i Francima, ujedinjenim pod starom rimskom disciplinom.« (str. 124–125)

Liturgija mu se, dakle, tom prigodom učinila kao simbol francuskog genija koji se, budući da je vječno povezan s Rimom, razlikuje prema tome od onoga nekršćana. Međutim, samoća koja ga je mučila za vrijeme te plovidbe učinila je da je uz ljubio Liturgiju zbog drugog razloga koji nam izgleda mnogo dublji i manje poseban:

»I možda je to bio još jedan drugi osjećaj koji me je tu doveo (*Liturgiji i katolicizmu*). Usred onih pokretnih prostora po kojima se valjao parobrod u meni je bila neka nejasna potreba da se dokažem sam sebi, dapače da se *vežem uz nešto čvrsto, stalno i čak vječ-*

¹ Hrvatski prijevod izašao je u izdanju *Narodne prosvjete*, 1922.

no. Nisam htio biti samo jedan putnik na brodu koji je išao naprijed, neki prolazni i neuhvatni odbljesak života, koji klizi i nestaje na oceanu trajnosti poput vodene struje u brazdi sinjih morskih beskraja.» (str. 124–125)

Liturgija čini dakle u njegovim očima vidljiv i opipljiv simbol jednog nauka koji konstantno ostaje čvrst unatoč slijedu užasnih kataklizama kroz povijest ljudskoga roda.

Liturgija nije doista samo osrednje pridonijela da ovaj romanopisac prigrli katolička uvjerenja. Taj nam slučaj još jednom potvrđuje koliko ona ima pravo na dužnu zahvalnost i divljenje obraćenika. I uistinu kako bi to bio lijep zadatak kad bi se moglo znanstveno obraditi kako veze koje postoje između Liturgije i obraćenja nalaze odjek u književnosti.

4. U romanu *Sanguis Martyrum* autor iznosi liturgijske elemente prvih stoljeća kršćanstva

Povijesni roman *Sanguis Martyrum* (1917.) iznosi liturgijske elemente onakve kakvi su bili u određenom razdoblju ljudske povijesti. Liturgijske knjige koje danas posjedujemo u onom su razdoblju tek nastajale. Prvi kršćani koje nam L. Bertrand predstavlja u svojim romanima poznaju Psalme, neke crkvene hvalospjeve i bitni dio onoga što danas čini kršćansku *Žrtvu – Misu*. Sve te elemente pronalazimo u tom potresnom i jednostavnom djelu:

»Braćo, veselo dovršimo ovu večer kako ni vrijeme počinka ne bi bilo izuzeto od božanskih milosti; ako ste doista za to, zapjevat ćemo jedan od naših *uobičajenih hvalospjeva*... Đakon je napamet znao sav psaltir. I odmah zapjeva početak Psalma 12: »*U pomoć, Jahve, jer nestaje pobožnih, vjernosti nema više među ljudima!*«

– Ne, taj ne – odmah prekide Cyprien – neki drugi, koji bolje odgovara radosti Uskrsa!

Tada Pontius započe Psalam 8: »*Gospodine, Bože naš, divno li je ime tvoje po svoj zemlji, veličanstvom nebo natkriljuješ! ... Gledam ti nebesa, djelo prstiju tvojih, mjesec i zvijezde što ih učvrsti.*«

Prisutni u zboru ponavljali su retke kako su ih bili zapamtili.» (str. 31)

Slični prizori često su se ponavljali tijekom romana među tim kršćanima *Sjeverne Afrike*. Evo još jedan primjer: »Najednom, malo poslije treće ure zaori se iznad buke pijev psalma iz tisuće njedara krećući se po-

grebnim tonom neke neizrecive tuge.« (str. 290; vidi još str. 31, 286, 306, 357, 366, 371–372)

Odlomci koje smo upravo naveli značajan su dokaz važnosti koju naš autor pridaje Liturgiji već u počecima kršćanstva. On dokazuje da je Liturgija bila ušla u intimni i svakidašnji život tih junaka i u njihovo vjersko uvjerenje te da nije malo pridonijela njihovu moralnom razvitku.

5. *Tu se nalazi i opis jedne mise*

Liturgijski elementi tako razasuti u životu tih ljudi četvrtoga stoljeća našli su međutim u Žrtvi mise svoj iskristaliziran izražaj. I zaista je to jedna od najpronijljivijih ideja L. Bertranda što je učinio da se sva ta pri-povijest koja govori o mukotrpnom životu tih mučenika usredotočuje prema jednoj jedinoj točki: prema misi koju služi sam Isus Krist u najza-bačenijim galerijama jednoga afričkog rudnika. I tako se slavni romanopi-sac susreće s autorom *La Paix du Septième Jour*.

6. *Nije to povijesno uskrснуće*

Autor romana ne daje nam rekonstrukcije jedne prvotne mise. Sam je rekao u Predgovoru kako nipošto nema namjere kao učenjak izvesti »neko povijesno uskrснуće«. Ako je ipak imao namjeru ocrta-ti nam litur-gijski obred onih dalekih i junačkih vremena, morao se truditi da nam predstavi samo opću cjelinu.

Potpuno je uspio prikazati nam jednu misu nezaboravno čarobnu i sjajnu. Blagi i skladni ritam kojim se ta služba Božja odvija pred našim očima ostavlja na čitatelja jedan od najdirljivijih dojmova:

»Zarobljenici, klečeći u krugu oko niše pratili su gladnim očima svete pripreme... Najednom se svećenik okrene prema tom izmuče-nom tijelu, oborenem pod njegovim nogama pa izusti liturgijske ri-ječi. Andeoski zvuk toga glasa podigne sva ta jedna lica prignuta k zemlji. Cécilius je promatrao svećenika. Ovaj je bio spustio svoju kapucu i preko ramena prebacio oba skuta svoga ogrtača. Izgledao je kao neki mladi pastir, obučen u bijelu tuniku, naboranu oko bokova i u struku stegnutu pojasom. Njegove drvene sandale otkrivale su mu bose noge kroz mrežu vrpca isprekrižanih oko nogu sve do ko-ljena. Neobrijano lice sjalo je divnom ljepotom... Poslije Očenaša, nakon što je bio blagoslovio Čestice i razlomio Kruh, svećenik se okrenu ponovno prema jadnicima izgovarajući: *Sancta Sanctis (Sve-tinje Svetima)*. Tada se njegovo ionako lijepo lice preobrazi u ozbilj-nu svijest o misteriju koji se upravo izvršio. Približivši se tom biću

svjetla koje je dolazilo polako držeći Tijelo Gospodinovo, Nartzal, čija se duša prelijevala oduševljenjem i ushićenjem, nije mogao suzdržati jaki usklik ljubavi: *Veni, Domine Jesu (Dodi, Gospodine Isuse)*! I on i sudrugovi ustali su za pričest. Jedan za drugim redali su se ispred svećenika i pružali svoju desnicu prekríženu na ljevici, svoje radničke i ropske ruke, izmrcvarene udarcima i ranama; siromasi su drhtali sagibljući se da u svoje bolno tijelo prime taj neizrecivi Dar. Zatim svećenik, primivši kalež za obje ručke primakne ga usnama pričesnika. Svaki je po redu pio i tiskali su se oko njega kao što se ovce na povratku s polja tiskaju oko pojila. Svaki put on je rekao: »*Calix Christi, Calix salutis*. Evo čaše Kristove. Evo spasonosnog kaleža!»

Naglasak tih riječi ulijevao im je tako sjajan bljesak istine da jadni ljudi, ne mogući podnijeti iznenadno svjetlo tolike jasnoće i očitosti, briznuše u jecaj. A svećenik je već, pošto se okrenuo prema dnu kripke, spremao posvećene ubruse i posudice. Na koljenima i prostrti ničice, licem uz zemlju rudari su tonuli u dugom zahvaljivanju...» Kad su došli k svijesti da je to sam Gospodin služio misu »uskllici i radost izletješe iz njihovih grudi – *Magnificat anima mea Dominum, et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo (Veliča duša moja Gospodina i klikće duh moj u Bogu mome Spasitelju)*...« (str. 368–372)

Ako si rekonstruiramo sredinu gdje se odvija taj čudesni prizor, možemo si zamisliti pjesničke učinke koje izaziva takav liturgijski obred koji je posve drugačije dirljiv nego Hugovi i Barbeyjevi d'Aurevillyjevi.

7. Dojam koji pri tome dobivamo posve je drugačije uzbudljiv nego onaj o kojem smo govorili obzirom na V. Hugoa i Barbeyja d'Aurevillyja

Upravo zahvaljujući silovitoj struji oduševljenja za Liturgiju koja je preplavila francuske pisce naših dana nastala je evolucija od zloslutnog i surovog gnušanja do najradosnijeg ushićenja i gotovo uznesenja pri upotrebi najrazličitijih i najznačajnijih vjerskih obreda.

XVI. POGLAVLJE

FRANCIS JAMMES

1868. – 1938.

1. Fr. Jammes označuje prelazni most k onoj skupini pisaca koju smo označili imenom indiferentni – 2. Unatoč svome dosta širokom liturgijskom znanju, on navodi samo one tekstove koje sami njegovi junaci mogu znati – 3. Njegovi opisi obreda koji sliče opisima koje su ocrтали Chateaubriandovi suvremenici, ipak se razlikuju u bitnoj točki: osobe koje Fr. Jammes izvodi na scenu stvarno sudjeluju u obredima – 4. Liturgija zauzima važno mjesto u životu stanovnika Donjih Pirineja, a pogotovo u životu njihovih župnika i ona je jedan od izvora iz kojih oni crpe snagu i ljubav prema bližnjemu – 5. Liturgija izražava pjesnikovo oduševljenje za ljepote prirode te stoga njegov stil otkriva utjecaj svetih tekstova sa sadržajima iz prirode – 6. Roman *Monsieur le Curé d'Ozéron* nije ništa drugo nego razvijanje stiha: *Benedicite maria et flumina, Domino* – 7. Fr. Jammes pripada generaciji pjesnika koji su pod svakidašnjim utjecajem Liturgije te se njome služi da izrazi svoje oduševljenje prema prirodi koja, kako on smatra, uveličava sjaj religioznih obreda.

* * *

1. Fr. Jammes označuje prelazni most k onoj skupini pisaca koju smo označili imenom indiferentni

Ovaj dugi dio o liturgijskim romanopiscima okrunit ćemo ljupkim piscem i pjesnikom kakav je Francis Jammes. Sačuvali smo ovu studiju o njemu za kraj ovoga dijela jer se autor djela *Géorgiques chrétiennes* (*Kršćanske georgike-pjesme*) nalazi na prelaznom mostu koji najprije dijeli romanopisce od lirskih pjesnika i koji je s druge strane posve blizu tim piscima koje smo označili – s liturgijskog stajališta – pod imenom »Indiferentni«.

To nije prigovor koji bismo uputili tome piscu. Budući da se on svojevolumeno želio naći na listi pisaca koji zaziru od svega što im izgleda umjetno i budući da je u liturgijskim pitanjima lako otići u krajnost po-

put Huysmansa, on najradije o tome kaže samo ono što mu izgleda strogo nužnim.

2. Unatoč svome dosta širokom liturgijskom znanju, on navodi samo one tekstove koje sami njegovi junaci mogu znati

Analizirajući liturgijsku zamisao Fr. Jammesa postupat ćemo prema našoj uobičajenoj metodi, tj. izabrat ćemo dva od njegovih najvažnijih djela: *Les Géorgiques Chrétiennes* (Kršćanske georgike) i roman *Monsieur le Curé d'Ozéron* (Gospodin ozeronski župnik) da bismo došli do konačnih zaključaka. Gledamo li dakle izbliza opise obreda u tim knjigama oni nam se čine prije svega veoma površni:

»Dok je, podno oltara, Sylvain izgovarao odlomak psalma *I pristupit ću k oltaru Božjem...* neki vjetar, kao da je došao s vrhunaca Albrecave, potrese mu i obuhvati dušu. Riječi Evanđelja zabrujaše poput pčela koje u kamenu sabiru svoj med, a Vjerovanje se uzdigne nad žetvom pšenice i grožđa koje će levit uskoro prinijeti za žrtvu. Iz ruku svećenikovih uzdignutih u svjetlu, reklo bi se da snijeg sipi pod vatrom zore. On izgovori obrazac. A srce Krista, Sina Boga živoga, stade kucati pod prilikama vina i kruha. I ponizno dijete doline imalo je među svojim prstima *Otkupitelja* i pokazivalo ga je.« (*Monsieur le Curé d'Ozéron*, str. 29; vidi također *Géorgiques Chrétiennes: La Messe de Noël–Božićna misa*)

Bilo da se radi o *Misi*, *Večernjoj* ili *nekoj Procesiji*, posvuda osjećamo da nam Fr. Jammes o tome kaže samo ono što zna najjednostavniji čovjek njegova kraja:

»Obred *Večernje* započinje. Sve je lijepo dotjerano; svjetla, metal, drvo namještaja i harmonijum sjaje se. Kćeri Marijine pjevaju, brižno počesljane. Neki dječaci plače. Gospodin ozeronski župnik uzlazi na propovjedaonicu... Na harmonijumu gotovo zaječi povjetarac od hvalospjeva koji su zajedno s litanijama, deseticom krunice, nekoliko gorućih svijeća, obiljem ruža i božura, zatim blagoslovom činili jedan običan obred.« (*isto*, str. 390–391)

Ili pak: »I tri jutra zaredom procesija prolazi i blagoslivlje polja, dani su *Molitava za usjeve*. Marijine kćeri, slične palmama poluglasno pjevaju Litanije svetih.« (*Géorgiques Chrétiennes*, pjesma III.; vidi još: *M. le Curé d'Ozéron*, str. 337–339)

Evo još jednoga jednostavnog opisa obreda Bolesničkog pomazanja:

»Tada pak, otvorivši svoju knjigu, Gospodin ozeronski župnik glasno pročita zadnje savjete: ›Otiđi s ovog svijeta, kršćanska dušo, u ime Boga, Oca Svemogućega, koji te je stvorio.‹ Odmah zatim podiže se tužaljka čista kao s nekog izvora... Gospodin ozeronski župnik moli *De profundis*, zatim dugo ostaje u sabranosti.« (str. 74–75)

3. *Njegovi opisi obreda koji sliče opisima koje su ocrtao Chateaubriandovi suvremenici, ipak se razlikuju u bitnoj točki: osobe, koje Fr. Jammes izvodi na scenu stvarno sudjeluju u obredima*

Ako međutim ta mjesta usporedimo s onima kada smo govorili o Chateaubriandovim suvremenicima (Vidi: *L'Appendice du Génie*) i kojima na prvi pogled sliče, moramo priznati da se zbila duboka promjena u liturgijskom shvaćanju suvremenoga pisca. Osobe sadašnjeg razdoblja posjeduju vrlo razvijen duhovni život i stvarno sudjeluju u liturgijskim obredima. O tome nam svjedoči misa koju služi ozeronski župnik ili podroban opis jedne procesije:

»U Ozéronu, na punom suncu i radosti razlistalog granja, zrikavac, grmuša i kos zašute da čuju glas crvenkastog pjevača s čeličnim naočalama.

In supremae noctae coenae recumbens cum fratribus...

(Kad je s braćom večerao Spas na gozbi posljednjoj...)

Tako, Gospodine, sjeo si za stol s nama, u noći Posljednje večere, i nazvao si nas svojom braćom.

Povjetarac žuri poput vode, lješnjaci dozrijevaju, rogoz, sijeno, metvica, nepokošena trava razasuti su po ulici. Procesija prolazi kao da se njiše. Dječje noge čas potrče, čas se zaustave. A zastava usred ulice ide naprijed. Grančice još pune života, jučer odrezane, razastiru uza zid zelenu zavjesu. Žitna polja, tamo dalje, uzdižu se kao veličanstveni stolovi:

Observata lege plene... Cibus in legalibus...

(Sav je zakon obdržao on u hrani vazmenoj...)

Evo ruža, slap ruža na uglu starog zida, slap crvenih ruža kao da je vatrena kiša. Evo dva ljiljana između dvije svijeće crveno-žuta plamena. Neka mačkica vrti se u krug hvatajući svoj rep čiji se kraj kovrča. A dobri pas, koga su djeca počasn timerkrižila, gleda mimohod. Njegov lijepi rep maše gore-dolje; i malo je začuđen. Sve to čini dio slike onoga neba koje ne prezire nijednog stvora pa ni psa ili mačku kao ni osu koja pod hrastom napada strizibubu.

Cibum turbae duodenae Se dat suis manibus...

(I ko hranu tad je dao sama sebe družbi svoj...)

O, blažene li melodije! O, ti, koji se daješ blagovati svojim vlastitim rukama onima koje si bio odabrao; ne ostaje nam više nego da boravimo u vječnosti.

Pravilni ritam bubnja, pa onaj prodorni krik trublja, i zlatni natpis na zastavi, koja neprestano ide naprijed, ide polagano, ide zatvarajući ulicu svom širinom svojih ruku: »Sinko, daj mi svoje srce.« »Dajem ti ga. Uzmi ga. Ali što ćeš s njim?« »Samo ti možeš iz njega nešto izvući jer te ono sadrži, jer si tako spojen s njim da ne možeš iz njega biti istrgnut, a da ja ne umrem.« Takvi su osjećaji i misli Bérnigneove za vrijeme te procesije sa Svetim Sakramentom...« (pogl. XIII., str. 237–239)

Fr. Jammes nam otkriva osjećaje što ih njegovi likovi proživljavaju za vrijeme najrazličitijih obreda, ali nam ne daje duge analize njihova značenja jer ih ne znaju ni sami likovi koje on izvodi na scenu. S druge strane on za vrijeme obreda zapaža i najsitnije pojedinosti u prirodi: čak ni vrh repa neke mačke mu ne promakne. Huysmans bi bio okvalificirao takav liturgijski život individualističkim i površnim. Fr. Jammes nimalo se ne zabrinjava za to obzirom da je i najmanja i najjednostavnija stvar stvorenje Božje i baš zbog toga zanimljiva jednako kao i bilo koji liturgijski tekst.

4. Liturgija zauzima važno mjesto u životu stanovnika Donjih Pirineja, a pogotovo u životu njihovih župnika i ona je jedan od izvora iz kojih oni crpe snagu i ljubav prema bližnjemu

Autor *Géorgiques Chrétiennes* uza sve to pripada generaciji pisaca koji vole i poštuju Liturgiju. Brojna mjesta razasuta u njegovim djelima koja se odnose na službenu molitvu Crkve dovode nas do vrlo zanimljivih razmatranja. Narod Donjih Pirineja pod utjecajem je Liturgije. Prigodom velikih svetkovina cijele obitelji zajedno odlaze u crkvu da tamo zajednički prime Pričest. Puk zna nekoliko melodija gregorijanskog pjevanja i pjeva ih da odjekuju za vrijeme seoskih obreda kao prigodom službe Božje koja se odvija u njihovoj župnoj crkvi:

»Klupe koje su vjernici zatresli svojim glasovima
Naglašavaju *gregorijansko pjevanje* čistim potezom vjere.
Čovjek misli da vidi kako se tada s vremena na vrijeme ustaju
crkveni tutori skandirajući prozu u svojim klupama.
Bližio se trenutak koji ne bismo htjeli imenovati:
Ovdje na zemlji čovjek ga nazvao: Pričest.
Duša, mašući krilom, slična orlu,

Uzdiže se u krajeve koje Milost obasjava...
Svi bijahu tu: gospodar i baka i ostali
Držeći stolnjak apostola siromašan i čist.
I svaki je po redu primao u svoje srce
Tebe koga svemir ne obuhvaća, moj Gospodine».

Liturgija igra dakle važnu ulogu u vjerskoj izgradnji ljudi na selu. Značenje postaje još dublje u životu seoskog župnika. Psihološka analiza osjećaja poslije pričesti, koju smo spomenuli govoreći o E. Baumannu, ne pokazuje nam samo razliku koja postoji između duhovnog života jednog mladog čovjeka odgojenog u velikom gradu (Daniel u *L'Immolé*) i života jednoga inteligentnog seljaka (*Le Curé d'Ozéron*) koji podržava bratske odnose s ljepotama prirode, nego nam ona dopušta da kradom bacimo pogled u dušu i liturgijsku izgradnju našega pjesnika:

»Evo intimne poduke koju svećenik dnevno prima od svoga Boga ... Taj duhovni pogled prodire u Presveto Srce ... I ta duša prodire u to Srce, iznutra ju pritišće On koji ju je maloprije nahranio, izvana isto On koji je tu i koji služi kao posve skromno utočište Svecima. Gospodin ozeronski župnik tu ih traži, tu ih nalazi, tu im govori.«

Slijedi zatim točno nabrojanje glavnih dijelova Litanija svetaca:

»I najprije se obraća Majci Božjoj koja stoluje u tom probode-nom stanu. U tom Srcu Gospodin ozeronski župnik govori anđelima i arkandelima, čiji svijetli osmjesi bez prestanka slave Boga. U tom Srcu on govori svetom Josipu i blagim patrijarsima koji su čuvari ognjišta i stada. U tom Srcu on govori apostolima, priprostima kao Petar, revnima kao Pavao i evanđelistima koji ne kazuju što znaju. U tom Srcu on govori učenicima koji, pri sumraku u Emausu, žalosni, ali predosjećajući uzdizanje Ljubavi kliču: *«Ostani s nama jer se mračí i već dan zalazi.»* U tom Srcu on govori nevinoj dječici. U tom srcu on govori Mučenicima koji usnuše u krvi i ognju poput golubica u jesenskom nebu. U tom Srcu on govori Biskupima, Ispovjedaocima, Doktorima, čija je mudrost kao nepokvarljiva sol izložena suncu. U tom Srcu on govori Svećenicima i Levitima po čijim čistim rukama na oltar silazi plamen koji proždire žrtve paljenice. U tom Srcu on govori redovnicima i pustinjacima, obučenima u snijeg ili suho lišće koji su ljubili glad i žeđ. U tom Srcu on govori Sveticama koje su poput Magdalene zamirisale Crkvu, poput Cecilije okupale je milozvučjem. U tom Srcu govori on udovicama.«

Religioznost Fr. Jammesa više je praktična, a manje estetska. *Litani-je Svetaca* pružaju mu prigodu da se vježba u ljubavi prema bližnjemu ne brinući se poput Huysmansa da bi ovaj ili onaj zaziv bio usporediv s rubinom ili kojim drugim skupocjenim dragim kamenom. Ozeronski župnik razmišlja kako da pomogne svojem bližnjem ostavljajući po strani sve što bi se činilo da ga od toga odvraća.

5. *Liturgija izražava pjesnikovo oduševljenje za ljepote prirode te stoga njegov stil otkriva utjecaj svetih tekstova sa sadržajima iz prirode*

On ima, međutim, jednu drugu strast: to je ljubav prema prirodi. Sve što se u svetim tekstovima odnosi na tu sklonost, stalno će mu se vraćati u pamet i pružati mu prigodu da veliča Liturgiju. Pred prirodom on se silno oduševljava i izražava uzvišenim stilom koji nas podsjeća na poeziju Liturgije:

»Već od tada taj je mali bio prislan sa Sinom Božjim koji mu je, lijepim hvalospjevom, govorio govorom doline: Sunce i mjeseci blagoslivljajte Gospodina... Divlje i pitome životinje blagoslivljajte Gospodina.« (str. 17–18)

Fr. Jammes nam donosi cjelokupan hvalospjev o *Tri mladića u užarenoj peći* jer on izražava savršenom točnošću njegovo vlastito oduševljenje za prirodu: »Priroda preobražena u Boga privlačila ih je, kukac i cvijet, sve što je već Sylvain bio nabrojio u užarenoj peći ljubavi hvalospjeva zahvale.« (str. 20)¹

Gledajući svoju zaručnicu, budući župnik Abrécavea kliče: »Kako su, Gospodine, divna tvoja stvorenja. Kako je glinena posuda puna krsne vode dostojna ljubavi.« (str. 38–39)

Tu se stil psalama sjaji u svoj svojoj očitosti. Dodajemo tomu još jednu aluziju na *Pjesmu nad pjesmama*, jedan od najdragocijenijih dragulja poezije Časoslova:

»Dolazim iz surove planine Abrécave,« mirno odgovori čovjek.
»Tamo počiva pepeo, vama drag i koji vas čeka dok cvijeće niče na zemlji, dok je vrijeme pjesme stiglo, dok se glas grlice čuje u poljima, dok smokva razvija svoje propupale plodove i dok vinograd u cvatu izlijeva svoj miris...« (str. 155)

¹ Svaki pisac iz Liturgije vadi ono što mu najbolje odgovara za njegova nadahnuća. M. Barrès njome se služi da podrži svoje domoljublje, a P. Bourget da dokaže suglasnost društvenih i crkvenih zakona; F. Coppée pokazuje da Crkva sadržava istinsku demokratsku nauku; L. Veuillot kaže da nas mise poučavaju o vanjskoj politici papa, a Fr. Jammes tvrdi na kraju da u svijetu nema ništa čarobnijeg od neusporedivih prizora prirode, a upravo mu Liturgija potvrđuje to osobno mišljenje.

6. *Roman Monsieur le Curé d'Ozéron nije ništa drugo nego razvijanje stiha: Benedicite maria et flumina, Domino*

Kao što je tema romana *Le Démon du Midi* Paula Bourgeta samo razvijanje i komentar jednog stiha Psalma 90., tako bi i roman *Monsieur le Curé d'Ozéron* mogao nositi za naslov sljedeći stih gore navedenog himna: *Benedicite, maria et flumina, Domino*.

Zaista, sve scene toga romana raspoređene su rijetkom vještinom oko biser a kojima se radi u romanu *M. le Curé d'Ozéron*. Ogrlica biser a koju je neka vojvotkinja poklonila župniku Abrecavea, nakon što je prodana osigurala je sreću mnoštvu nesretnika. I sama oporuka dobrog svećenika potvrđuje duboko značenje liturgijskog stiha koji donosi:

»Neka se ovaj dragi prijatelj koga imenujem svojim izvršiteljem oporuke sjeti da svaka tisuća franaka predstavlja ovdje *jedan biser kojega je isplakao ocean* po dobročinstvu Božjem kako bi pripomogao za svagdanji kruh siromaha: *Benedicite...*« (str. 471)

Ti biseri koji su olakšali toliko siromaštva, prouzročena neurednim životom nekolicine ljudi, jesu *mudre djevice mora* koje plaćaju *otkupninu za kćeri zemlje*. Ta aluzija na misu jedne djevice koja nije mučenica dokazuje nam da Fr. Jammes pripada onoj generaciji pisaca koji gotovo svakodnevno crpe svoju duhovnu hranu iz liturgijskih tekstova.²

7. *Fr. Jammes pripada generaciji pjesnika koji su pod svakidašnjim utjecajem Liturgije te se njome služi da izrazi svoje oduševljenje prema prirodi koja, kako on smatra, uveličava sjaj religioznih obreda*

Već nam važna činjenica da treba ubrojiti Fr. Jammesa među one obraćenike koji od Brunetièrea i Bourgeta nisu prestali davati posebno obilježje suvremenoj književnosti u Francuskoj tumači da se i taj jednostavni pjesnik prirode napajao na liturgijskoj struji svoga vremena. Istina je da se jako trudi kako bi se otnesao intelektualizma koji je brojne moderne pisce udaljio od prirode – kao na primjer Huysmansa – da bi učvrstio vidljivo stvaranje na pijedestalu s kojega je zamalo bilo protjerano. Zato se on razmeće svojim širokim liturgijskim znanjem; naprosto služi se njime da bi izrazio svoje oduševljenje za prirodu i navodi tekstove tako da se i priprosti seljaci koji se kreću u njegovim pripovijestima i koji su

² Donosimo još jedan dokaz koji pokazuje da F. Jammes dobro poznaje Misal. (Čini se čak da ga čita svaki dan!): »Župnik Abrecavea napisa u Misal vojvotkinje, koja mu je bila dala bisernu ogrlicu, početak čitanja u jednoj misi za Svete žene: 'Tko može naći jaku ženu? Ona je puno vrijednija od biser a.' « (*Misa za jednu djevicu mučenicu* i aluzija na gregorijansko pjevanje, str. 166. Vidi još str. 32)

često i čitatelji tih pripovijesti ne nađu zbunjeni što u njima nalaze stvari koje čak niti ne poznaju.

Budući da je Fr. Jammes uz to razborit i pronicav promatrač prirode, predstavlja nam i opisuje religiozne obrede svojim stilom punim usporedbi izvučenih iz prirode. U misi iz koje smo izvukli najuzvišenije odlomke uspoređuje riječi Evanđelja sa »zujanjem pčela koje svoj med sabiru u kamenu«, a ruke svećenikove, uzdignute u svjetlu, »sa snijegom koji sipi u vatrenom sjaju zore«. Sve divote prirode čini se da su tu samo zato da pojačaju sjaj vjere, a u slučaju koji smo upravo naveli, da pokažu jednostavnu i veličanstvenu ljepotu Liturgije. Uistinu je bitno u poeziji Fr. Jammesa da nam pokaže bliskost koja postoji između prirodnog svijeta i svijeta nadnaravnoga reda. Time su ga povjesničari književnosti svrstali u skupinu pisaca koji se ukratko obuhvaćaju pod naslovom *Mistični realisti*.

LIRSKI PJESNICI

Tradicionalisti

XVII. POGLAVLJE

CHARLES BAUDELAIRE

1821. – 1867.

1. Charles Baudelaire veže se za Victora Huga i najavljuje Paul Verlainea – 2. obraćajući se Sotoni ili pak svojoj ljubavnici s tekstovima izvađenima iz Liturgije, namjera mu je da nam pobudi užas ili da dadne više sjaja svojem bogohuljenju – 3. Na pamet mu dolaze određeni liturgijski obredi kad želi njima postići određene lirske efekte – 4. Budući da su kod njega izvanredno razvijeni osjeti vida i mirisa, njima se koristi u svojim pjesmama koje uzima iz Liturgije – 5. Neposredne aluzije na svete tekstove dosta su rijetke u *Les Fleurs du Mal* – 6. Zaključak

* * *

1. Charles Baudelaire veže se za Victora Hugoa i najavljuje Paula Verlainea

O autoru *Les Fleurs du Mal* (*Cvijeće zla*, 1861.) možemo ponoviti sve što smo rekli o *Lucrèce Borgia*. Mogli bismo Charlesa Baudelairea smjestiti odmah uz Victora Hugoa, jer promatran pod liturgijskim kutom još ne posjeduje ono poimanje koji bi suvremenici Dom Guérangera morali imati. No, obzirom da je lakše razumjeti ulogu koju je Liturgija odigrala u poeziji Paula Verlainea, nakon proučavanja djela *Fleurs du Mal* smjestili smo njegova pisca na početak ovog niza lirskih pjesnika čiju ćemo podrobnu i točnu analizu već sada započeti.

2. obraćajući se Sotoni ili pak svojoj ljubavnici s tekstovima izvađenima iz Liturgije, namjera mu je da nam pobudi užas ili da dadne više sjaja svojem bogohuljenju

Baudelaire je bio zahvaćen onim modnim valom sotonizma koji je više od trideset godina bjesnio u francuskoj književnosti. Treba ga dakle

smjestiti uz bok raznih Villiersa de L'Isle-Adama, Barbeyja d'Aurevillyja i Huysmansa.

Služeći se Liturgijom (koju baš dobro ne poznaje), kao što je to učinio Hugo i ostali navedeni pisci, ima namjeru u nama probuditi osjećaje užasa.¹ Liturgijski sotonizam nalazi u ovom lirskom pjesniku svoga vjernog tumača. Postupak kojim se služi sličan je onome koji smo proučavali govoreći o Huysmansu. Oponašajući svete tekstove ili primjenjujući ih u svojim stravičnim temama, izaziva u nama osjećaje užasa, odbojnosti i gnušanja.

»O ti, najmudriji i najljepši Anđele,
Bože, izdan sudbinom i lišen hvale,
O Sotono, smiluj se na moju dugu bijedu
Slava i hvala tebi, Sotono, na visinama
Nebeskim, gdje si vladao, i u dubinama
Paklenskim, gdje pobijeđen, sanjaš u tišini,
Učini da moja duša jednoga dana pod drvom Znanja,
Pokraj tebe otpočine u trenutku kad će na tvoje čelo
Kao novi Hram njegove grane raširiti se...
A ja ću se opijati nardom, tamjanom, mirhom,
Poklecanjem, mesom i vinom
Da saznam mogu li u srcu koje mi se divi
Preoteti smijući se božanske časti.«

(*Bénédiction*; vidi još *Imprévu*)

Kad se obraća Sotoni, komu iskazuje božansko štovanje, čini to terminologijom uzetom iz liturgije. Zatim se obraća svojoj ljubavnici, Mme Sabatier, riječima kakve obično upućujemo jedino Bogu:

»Smjerno molim tvoje smilovanje, tebe jedinu što ljubim,
Iz dna ponora (Ps 130) tamnoga kamo je moje srce palo.
To je Svemir na obzorju,
Gdje se u noći rodio užas i bogohuljenje...« (*De Profundis*)

Takve aluzije na svete tekstove nisu osamljene u *Les Fleurs du Mal*. »Lišen tradicionalnog poštovanja«, kako to ispravno kaže njegov zadnji biograf Flottes, Baudelaire je »od svoga katoličkog odgoja zadržao samo sklonost da vjerskim govorom izrazi bezbožne osjećaje...« (str. 71)². Tako, da počasti svoju ljubavnicu upotrebljava atribut Presvete Djevice:

¹ Ovdje naravno govorimo samo o razdoblju *Les Fleurs du Mal*. Trebalo bi zasebno proučiti kakvu je ulogu odigrala Liturgija za vrijeme njegova boravka u Belgiji.

² Evo odlomaka koji se odnose na Liturgiju, a izvadili smo ih iz knjige M.Flottes: »Baudelaire je pjevao u latinskim tercetima, sličnim liturgijskim stihovima, hvali jednu svoju skromnu prijateljicu učenu i po-

Zvijezdo mojih očiju, sunce moje prirode,
Ti moj anđelu i moja strasti
Koja bit će sve to, o *kraljice milosti*,
Poslije zadnjih sakramenata.« (*Une Charogne – Strvina*)

3. *Na pamet mu dolaze određeni liturgijski obredi kad želi njima postići određene lirske efekte*

Nekoliko primjera koje smo upravo naveli dostatno pokazuju da se Baudelaire vrlo rado služi liturgijskom terminologijom. To je za njega bio neka vrsta »razvratnog začina«³ govoriti o »anđelima«, »sakramentima«, »kraljici milosti« i tolikim drugim izrazima doslovno izvađenima iz svetih tekstova. Još i više, čitavi obredi koji su najvjerojatnije uzeti iz *Korizmenih pozdrava* dolazili su mu u sjećanje i njima se služi da bi izrazio svoje vlastite lirske osjećaje:

»Vidjet ćeš moje misli, poredane poput Svijeća
Pred cvjetnim oltarom Kraljice Djevice,
Osipajući zvijezdama strop obojen u plavo
Gleda te uvijek vatrenim očima...
I bez prestanka k tebi, bijeli i sniježni vrhunče
U maglama uzdizat će se moj olujni duh...
Od sedam glavnih grijeha
Načinit ću ti sedam Mačeva...
Zabost ću ih sve u tvoje zadahtano Srce...
U tvoje jecajuće Srce, u tvoje Srce sve u suzama.«
(*A une Madone*)

4. *Budući da su kod njega izvanredno razvijeni osjeti vida i mirisa, njima se koristi u svojim pjesmama koje se odnose na Liturgiju.*

Tu su potpuno očite aluzije na kult Presvetog Srca i na kult Presvete Djevice. Svaki bi komentar bio suvišan osim kad bi valjalo istaknuti da je osjetilo vida kod Baudelairea bilo razvijeno u tolikoj mjeri da ne bi bilo smiono ustvrditi kako su njegove oči, da tako kažemo, pile liturgijske vizije.

On ih je redom upotrebljavao s određenom namjerom da probudi u nama one čudne osjećaje koji obično nastaju prigodom primjene svetih izraza na nemoralnu temu. Osjetilo mirisa, izvanredno snažno kod ovoga pjesnika, strasno je udisalo sve mirise kojima se služi u crkvi za vrijeme

božnu' kaže nam. (*Franciscæ meae laudes*, str. 69) Napokon: »Zanima ga jedino isusovačka umjetnost, jer zadovoljava njegov dvostruki ukus za uljudnost i za *izvanjski sjaj* katolicizma.« (str. 191)

³ M. MORTIER u članku objavljenom u *La Revue pratique d'Apologétique* (15. I. 1918.)

svečanih obreda. On se njima jednako služi kao i u prije navedenim slučajevima:

»Čitatelju, jesi li katkada udisao
U pijanoj i polaganoj proždrljivoj nasladi
Ono zrno tamjana koje ispunja crkvu
Iz njezinih kosa podatnih i teških...
Živoga spleta, iz *kadionice ložnice*,
Širila se opojnost divlja i bujna.« (*Fantome II.*)⁴

5. *Neposredne aluzije na svete tekstove dosta su rijetke u Les Fleurs du Mal*

Osjeti zvuka, probuđeni kod njega Liturgijom, daleko su od toga da u Baudelaireu dosegnu onaj intenzitet snage koju smo primijetili obzirom na mirise. Ipak nalazimo i takvih nekoliko primjera u *Les Fleurs du Mal* od kojih navodim samo jedan s obzirom na njegovu vrlo malu važnost:

»Potrebno ti je da zaslužiš svoj kruh za svaku večer,
Poput ministranta, igrati se kadionicom,
Pjevati *Te Deume* u koje nimalo ne vjeruješ.« (*La Muse vénale*)

Budući da je njegovo liturgijsko znanje bilo krajnje jadno u razdoblju kad je pisao *Les Fleurs du Mal*, ne treba nas čuditi da su njegova sjećanja na svete tekstove veoma rijetka, osim onih o kojima smo govorili.⁵

6. *Zaključak*

Ono, dakle, što razlikuje Baudelairea od njegovih prethodnika jest istančanost njegovih osjetila dovedena kod njega do krajnje granice. Dok su se njegove oči napajale sjajnim i različitim bojama liturgijskih obreda, »pijanom pohlepom« udisao je mirise tamjana koji su ispunjavali »neku crkvu«. Ta boležljiva osjećajnost udružena s njegovim nagnućem prema sotonizmu jest jedna od najistaknutijih značajki njegova liturgijskog shvaćanja.

Sotonizam ga pridružuje njegovim prethodnicima: velika uloga koju u njegovoj poeziji igra istančanost osjećaja dovedena do krajnje granice najavljuje stihove Paula Verlainea.

⁴ Himan: »Zaboravljena kadionica puši se neprimjetno čitavu noć.« (*Chanson d'après-midi*)

⁵ Evo, međutim, jednog primjera: »I pozivate ga na vječnu gozbu *Prijestolja, Kreposti, Vlasti.*« (*Bénédiction*, Aluzija na jedno Predslovlje)

XVIII. POGLAVLJE

PAUL VERLAINE

1844. – 1896.

1. Paul Verlaine bio je prvi lirski pjesnik čija umjetnost odražava liturgijsku obnovu koju je izveo Dom Guéranger – 2. Njegovi osjećaji za vrijeme slavljenja mise – 3. Dojam koji osjeća prisustvujući Vesperama i Kompletoriju – 4. Kako opjeva glavne svetkovine Liturgijske godine – 5. Liturgija ga poučava o društvenim krepostima – 6. Ona prožima sva njegova osjetila – 7. Verlaine je do savršenstva doveo sve tehničke postupke kojima se služio Baudelaire, ali s namjerom da uzveliča Liturgiju – 8. Zaključak

* * *

1. Paul Verlaine bio je prvi lirski pjesnik čija umjetnost odražava liturgijsku obnovu koju je prvi izveo Dom Guéranger

Pisac koji nam je dao »jedinu religioznu poemu koju je XIX. stoljeće proizvelo« (Le Pelletier, str. 432) bio je uistinu prvi lirski tumač liturgijske obnove izvršene u Francuskoj silnim trudom Dom Guérangera. Paul Verlaine nije toga bio svjestan kad je 1881. izdao svoje *Liturgies intimes* – *Intimne liturgije*, gdje nam daje slobodan uvid u svoj religiozni život oblikovan Liturgijom. Kako je lako pronaći čak liturgijske aluzije u drugim zbirkama poezije uzeli smo *Les Poésies religieuses* – *Religiozno pjesništvo*, antologiju koja je dostupna svakome, kako bismo analizirali njegovo liturgijsko shvaćanje. Najprije ćemo istaknuti kakve je osjećaje taj istaknuti pjesnik proživljavao za vrijeme obreda jedne mise da bismo tome dodali razmatranja koja je u njegovoj bolnoj duši oživljavala Liturgijska godina. Konačni zaključci koje ćemo iz toga izvući pokazat će značajne crte liturgijskog shvaćanja ovoga pisca i dodijelit će mu mjesto koje mu odgovara u evoluciji liturgijskog utjecaja na francuske pisce.

2. Njegovi osjećaji za vrijeme slavljenja mise

Verlaine se za vrijeme škropljenja blagoslovljenom vodom uspoređuje sa slabom vlati hizopa kojom svećenik obavlja svoju službu. Upravlja

molitvu Gospodinu da ga zamoli milost da može objeliniti dušu bližnjega kao što to čini nježna vlat hizopa. Kad zatim zbor pjeva *Kyrie eleison* (str. 203), pjesnik, svjestan svojih pogrešaka, savršenom iskrenošću izljuje pokajanje iz svoga srca i moli:

»Udijeli nam pobjedu i čast
Nad neprijateljem svih nas,
Smiluj nam se Gospodine.«

Svećenik zapjeva *Gloria in excelsis* (str. 205), a Verlaine potisne na nekoliko trenutaka svoje osobne osjećaje da bi posve ponizno ponavljao veliku doksologiju (riječi hvale). To premještanje reda riječi po čemu se izvanredno ističe ova pjesma, jest pravo remek-djelo jednostavnosti. Na isti način mora se ocijeniti i sljedeća pjesma: *Credo* (str. 208). Budući da je misa stigla do *Sanctus* (str. 215), njegove misli počinju ponovno skretati, ali se ubrzo jedinstvenim naporom usredotočuju na liturgijski tekst *Puna su nebesa i zemlja tvoje slave*. Ne uspijeva mu do kraja obuzdati svoje potisnute osjećaje; srce mu, ispunjeno silnim veseljem, silovito usklikne: »Tri puta hosana za milostivoga Boga«. Na *Agnus Dei* (str. 221) ponovno misli na značenje svetoga teksta dodajući tomu kratko razmatranje o značaju jaganjca. Na kraju mise koji je označen čitanjem Evanđelja po Ivanu (*In initio – U početku*, str. 224) sjeti se sjajne metafore: u duhu vidi božansku riječ kako se izljuje

»valom jasne Istine na ljudsku zabludu«
i, kako, perući sve grijeha, iskorjenjuje svako
»drvo zla i nesreće nekoć posve još u soku, u cvijetu...«

Umjesto da se pridruži glavnoj ideji toga Evanđelja koje u potresnom kratkom pregledu daje cijelu ekonomiju spasa, Verlaine je na rubu plača:

»O Ivane, najveći poslije onoga drugog
Ivana Krstitelja, od velikih svetaca,
Moli za mene, Grudi grudiju
Na kojima si spavao kao apostol.«

Reći ćemo na kraju ovoga poglavlja u nekoliko riječi kako se u ovoj lijepoj pjesmi ukrštava vrlo jasno liturgijska struja s onom drugom koja joj je potpuno suprotna.

3. Utisak koji osjeća prisustvujući Večernjima i Kompletoriju

Što se tiče *Vespera*, *Kompletorija* ili određenih pučkih pobožnosti Verlaine radije nastoji prikazati njihov poetski čar, negoli nam otkriti

osjećaje koji ga potresaju dok se oni odvijaju. Svojski se trudi pokazati nam vrlo jednostavnim izrazima u čemu se sastoji privlačnost *seoskih Vespera* (str. 226). Stil ove pjesme podsjeća nas na načine koje su upotrebljavali u idilama Tennyson i F. Jammes. Liturgijski tekst toga obreda ne zanima ga mnogo, čini se da ga nije čak ni poznao:

»*Vlastiti himan i Magnificat* na valovima tamjana. Nebeska širina preplavi sva osjetila.« Da je poznao himan, imenovao bi ga kao što je navodio Psalam koji se ponavlja svake nedjelje i na velike blagdane Liturgijske godine:

»Gospodin reče« ... »Ja ću vas slaviti« ... »Sretni sveci...«

U pjesmi *Complies en Ville (Kompletorij u gradu)* (str. 229) Verlaine se oduševljava skladom koji postoji između svjetla dana »prigušena svecima i kraljevima s rozeta u crkvi...« i »duboke ljepote« himna *Te lucis ante terminum* izvedenim gregorijanskim pjevanjem. Naš se pjesnik osjeća duboko ganut tim savršenim skladom između sjaja prirode i sjaja Liturgije koji ga poziva da preporuči svoju dušu »Bogu istine«.

Na ovom mjestu dodajemo Verlaineova razmatranja o različitim pučkim pobožnostima, jer one koje on pjeva odvijaju se u vrijeme *Vespera*. U pjesmi »*Les plus belles voix – Najljepši glasovi*, str. 173) izražava svoju radost kršćanina s obzirom na dječju i prostodušnu vjeru toga puka koji se trudi svim svojim bićem kako bi uljepšao obrede Marijina mjeseća, a koji zauzimaju važno mjesto u religioznom životu Francuske.

4. Kako opjeva glavne svetkovine Liturgijske godine

Obzirom na ono što se tiče ciklusa Liturgijske godine i njezina utjecaja na duhovni život našega pisca, treba istaknuti da su pjesme koje se odnose na tu temu nejednake vrijednosti. Poredali smo ih prema općenito prihvaćenom redu u Liturgiji pa ćemo prema tome početi analizom pjesme *Avent (Došašće)* (str. 193), u kojoj nam pjesnik pripovijeda jednu svoju uspomenu iz djetinjstva. Kako govori narod njegova kraja kojeg je oblikovala Liturgija, svi pijetli u tom razdoblju crkvene godine pjevaju tako da najave rođenje sunca – a to je Krist (»Sunce ... koje kasnije izlazi«). Kako blagdan Bezgrešnog Začeca (str. 217) pada u taj dio liturgijskog ciklusa, Verlaineu se pruža zgodna prigoda da nas na nekoliko trenutaka zabavi životom Svete Djevice od začeca do uznesenja. Na kraju dolazi do zaključka, istodobno filozofskog kao i teološkog, da Sveta Djevica o kojoj je on pjevao s više miline nego bilo koji drugi pjesnik našega doba sudjeluje:

»... u čitavoj povijesti
Našega intimnoga života i svih
Velikih zbivanja velike povijesti.«

Kad je došao blagdan Božića (str. 195), Verlaine moli maloga Isusa neka ga pouči u poniznosti u svim promjenama njegova burnog života. Mučeništvo Nevine dječice (str. 139) koje Crkva spominje odmah poslije Božića uljuljava ga u slatke nade da će uskrsnuti jednoga dana s onima koji su prolili svoju krv još posve mali. Obzirom na Obrezanje (str. 199), na um mu dolazi spasonosna ideja da maloga Učitelja slijedi u njegovu trpljenju. Nekoliko dana poslije, na Tri kralja (str. 201) siromašni pjesnik dovodi u pitanje čast bogatih knezova tvrdeći da on vrijedi više nego svi njihovi darovi jer za

»...grešnika koji se popravlja,
za njega je slava veća...«.

Vrijednost je pokore, kaže on, ugodnija siromašnom Bogu nego mirha, zlato i tamjan prineseni od bogataša. Međutim, budući da je Verlaine uskoro osjetio da su njegovi zaključci nelogični, kliče na svršetku:

»Ti ćeš znati pravo prepoznati
I uzveličati svoje...
Bogate, siromašne, sve kršćane...«

Bilo bi dobro ovom prigodom spomenuti sonet posvećen Sv. Benediktu Josipu Labreu (str. 116) čija svetkovina pada 16. travnja. Verlaine ga je sastavio prigodom kanonizacije toga sveca:

»... Siromašan, ružan, anđeoski istovremeno.
Provodio je blagost, užas Evanđelja.«

Za pjesnika koji trpi to je prigoda više da se divi onoj Crkvi koja je tako časno mjesto dodijelila siromaštvu i trpljenju.

Dvije poeme koje nam nastoje predstaviti strahovitu pustoš opisujući »čari Velikog Petka« (str. 246–247) ne uspijevaju nas ganuti onako kao Huysmansovi opisi istog događanja. (*En Route*) Na ovom mjestu trebamo umetnuti pjesme *Pénitence – Pokora* (str. 233) i *Prudence – Razboritost*. Paul Verlaine pronašao je, prema riječima Mortiera, »put sakramentalne molitve« koji »bijaše za njega kao neka postaja mira«. Obavljao je svoje uskrzne dužnosti u doba kad je pisao liturgijske stihove. Prva pjesma brzo je ispitivanje savjesti prije ispovijedi, dok druga samo izražava radost što je primio »sveto odrješenje«. *L'Ascension – Uzašašće* (str. 209) koje dolazi nakon Uskrsa pobuđuje u njemu posve osobne osjećaje i

beskrajnu želju da slijedi Isusa sve do nebeske svjetlosti. Sekvencija *Veni Sancte – Dođi, Duše Presveti* (str. 211), to remek-djelo srednjovjekovne poezije, čija »priprosta glazba« izražava krajnjim savršenstvom najplemenitije i najdublje osjećaje, izvlači iz pjesnikova srca koje gori od ljubavi ovu veličanstvenu molitvu koja sva podrhtava od vjere i nade, u kojoj on traži »duh mudrosti«, »uživanje u siromaštvu« i zatim ljubav s kojom bi mogao pridobiti one među intelektualcima (»budući da su oni elita i krema«) koji »izruguju stari hvalospjev«.

Mjesec »Lipanj« (str. 213), posvećen Presvetom Sakramentu i Presvetom Srcu, izmamљуje mu pjesmu neusporedive radosti i pouzdanja. Verlaine osjeća da čitavo njegovo biće neodoljivom snagom vuče...

»... žarko Srce kojeg želja pustoši.
Želja da spasi naše srce...«

Što se tiče djela pod nazivom *Assomption – Uznesenje* (str. 244), ono ne posjeduje ništa što bi bilo posebno. Posve jednako svima onima koje je Verlaine posvetio Blaženoj Djevici Mariji, izražava njegovo sinovsko pouzdanje u njezino posredovanje kod Boga. Okrunit ćemo liturgijski ciklus našega pjesnika njegovom *Corona Anni Dei Benignitati* – malim remek-djelom kakvo je *Toussaint–Svi Sveti*, (str. 222), u kojem on slavi dogmu općinstva Svetih koja nije prestala nadahnjivati sve velike pjesnike, od Dantea pa do P. Claudela. Prigodom toga blagdana on moli za:

»...mrtve, za mnoge, Zemlje i Čistilišta,
...na način zaslužen onih odozgor, a to su sveci.«

5. Liturgija ga poučava u društvenim krepostima

Paul Verlaine dopušta, kao što smo upravo vidjeli, da ga nadahnjuje Liturgija u svojoj cjelini. Ona u njemu budi socijalne kreposti, koje mu toliko nedostaju i u njegovu duhu oživljava idealnu viziju preobraženoga života. Ako pouke Liturgije nisu uspjele da on ustraje na dobru putu, kojeg je poduzeo tijekom određenog vremena, ipak je Liturgija pridonijela da riznicu lirskog pjesništva obogati s više značajnih remek-djela.

6. Ona prožima sva njegova osjetila

Pitamo se u čemu se dakle sastoji izvanrednost njegovih pjesama? Koji je to osobiti element kojeg je Verlaine unio u svoje liturgijske pjesme i kojega nismo još nigdje vidjeli? Jedinstvene kitice pjesme *Dévotions – Pobožnosti* (str. 219) koja će poslužiti kao primjerak ovoj analizi pružit će nam najbolji odgovor. Donosimo iz nje najistaknutije strofe:

»Sjaj i čisti miris crvenog i plavog cvijeća,
 Po čemu se duša, koju crninom uokviruje neki dosadni jad,
 Najednom budi, u oduševljenju
 I osjeća da njezine umrle radosti oživljuju,
Hvalospjevi djevica svježi i bijeli kao u vremenima
 prvim, kad kršćani bijahu sama nevinost,
Himni gorući, jake teologije
 U krvavom žaru treptavih svijeća;
 Kao Križni put, poljupci i suze,
Srebro i snijeg i crnina zlata Velikih Petaka
 Polagana povorka na koljenima u miru, zvonjava zvona za uzbunu,
 Neizrecivo ozbiljni *Stabat mater* s tako slatkim čarima.
 I pobožnost, također, krunice
Rasplamtjela zrna čistog delirija gdje se često
grli Jad, gdje katkada prevelika ushićenost
 Izgara u vatri *Zdravih Marija* koje se redaju.«

Pjesnik nam tu pokazuje da mu je ugodno pustiti da se istodobno opijaju sva njegova osjetila zajedno sjajnim prizorima raskoši katoličkog Bogoštovlja. Vidjevši cvijeće »crveno i plavo« istodobno osjeća njihov čisti miris. Pjesme koje on čuje u isti tren bude njegov osjećaj opipa (svježi) i vida (bijeli). Ta kombinacija različitih osjećaja povezanih sa zvučnošću melodioznih riječi uspijeva uistinu izazvati kod nas iste osjećaje koje često doživljavamo u središtima francuske pobožnosti: u crkvi Notre-Dame de Victoire, na Montmartreu ili drugdje.

7. *Varlaine je do savršenstva doveo sve tehničke postupke kojima se služio Baudelaire, ali s namjerom da uzveliča Liturgiju*

Verlaine je dakle do savršenstva razvio tehničke postupke koje je već Baudelaire upotrebljavao.¹ Postoji međutim između ta dva pisca nepremostivi ponor. Istančanost osjetila kod Baudelairea poslužila mu je samo da kod čitatelja, parodirajući Liturgiju, probudi trnce strave i osjećaje gnušanja. Baudelaireovo pjesništvo obilježeno je pečatom izvještačenosti. Varlaine je, s druge strane, stavio sve titraje svojih osjetila u službu liturgijske molitve i dao nam određeni broj neusporedivih remek-djela. Ako su njegovi »napori prema svjetlu« bili jadni, kako to ispravno i s razlogom kaže Mortier, ne smije se zaboraviti da je najveći dio njegovih religioznih pjesama bio napisan u razdoblju kad je nesretni pjesnik imao nakanu ponovno započeti stabilan i discipliniran život.

¹ Barbey d'Aurevilly dao mu je vrlo duhovito nadimak »Baudelaire puritanac«.

Mnogi tragovi estetizma koje tu otkrivamo uistinu dokazuju da su Verlaineove pjesme stvarno djelo pokajničkog bohemskog slabića, koji usred alkoholizmom potpuno poremećenog života pronalazi u svijetlim trenucima dobre strane svojeg bića.

8. Zaključak

Ako dakle želimo ukratko sažeti svoje razmatranje o Paulu Verlaineu, treba dobro istaknuti da je on bio prvi lirski pjesnik koji je, obzirom na svoje razdoblje, imao relativno vrlo široko liturgijsko znanje. On je opjevao glavne dijelove mise, pučke pobožnosti i velike svetkovine liturgijske godine. Njegovo se znanje isto tako odražava u drugim liturgijskim uspomenama koje dosta često susrećemo kroz njegova djela.² Obično bijaše impresioniran cjelokupnom službom Božjom; međutim, ako su religiozni obredi bili poznatiji, on se čvrsto držao samog teksta kojeg je navodio gotovo riječ po riječ, a da nam ga nije komentirao. Međutim, ima više slučajeva kad njegove misli i njegova čuvstva izazvana Liturgijom skreću stranputice i potpuno zaboravljaju na svoju polaznu točku.³ To je ono što smo nazvali imenom *križanje dviju struja* (liturgijske struje i antiliturgijske). Verlaine stavlja izvanrednu istančanost svojih osjetila u službu liturgijskog pjesništva; nakon što je za vrijeme svećanih obreda bio u potpunosti prožet sjajem boja, zvučnošću glasova, milinom mirisa i podražajima opipa, on sve to zajedno reproducira u svojim lirskim pjesmama snažnim i zapanjivim izrazima koji nas navode na iste osjećaje kakve je proživljavao i sam pjesnik.

Liturgija je napokon odigrala u jednom određenom razdoblju odlučnu ulogu u njegovu duhovnom životu i tako pridonijela da se oblikuje njegova osobnost. Osim toga, on je to izričito potvrdio u jednoj od svojih najljepših pjesama (*Dévotions*, str. 219):

»O, običaji bogoštovlja najintimniji
Eh da, ta vi nas, unatoč uvredi,
vi nas *spasavate* možda u onaj određeni trenutak.«

² str. 158: Aluzija na Polnoćku; – str. 165: Kontrast između potresnog očaja Velikog četvrtka i nezrecive radosti Velike subote; str. 185: San: »Mlade i svijetle procesije – Idu amo-tamo iz bezbrojnih portala – Svila i biseri živih krunica – Molitve za usjeve dragocjenih plodova tame.« – str. 140: »Cijenjeno bogoštovlje i obrasci dostojni štovanja«...i »vaša teologija i vaša liturgija« svećenikova su obilježja.

³ Naveli smo pjesmu *In Initio* (str. 224). Tome možemo nadodati *Angelus de Midi-Andeosko podnevno pozdravljenje* (str. 122)

XIX. POGLAVLJE

LOUIS LE CARDONNEL

1861. – 1936.

1. Sentimentalan kao Lamartine i Musset, opat Louis Le Cardonnel opjevao je svoje liturgijske teme klasičnim stihovima – 2. Nadahnjuje se himnima iz Časoslova i tekstovima iz Pontifikala – 3. Izrada njegovih pjesama često odgovara onoj sv. Ambrozija te se stoga čini da se poslužio velikim prevoditeljima XVII. stoljeća – 4. Zaključak

* * *

1. Sentimentalan kao Lamartine i Musset, opat Louis Le Cardonnel opjevao je svoje liturgijske teme klasičnim stihovima

Morali bismo djelo opata Le Cardonnela analizirati čak i prije Baudelairea i Verlainea da smo pridali više pažnje njegovu nadahnuću i njegovoj formi koja ga stavlja uz Lamartinea i De Musseta. Međutim, mi se više oslanjamo na njegovo liturgijsko shvaćanje po kojemu se otkriva da je prijatelj Huysmansa i Dom Bessea. Taj svećenik–pjesnik, obuzet suvremenom liturgijskom strujom, maštao je za vrijeme boravka u benediktinskoj opatiji Ligugé da osnuje školu liturgijske umjetnosti i himnografije. Težnje takve vrste nužno su morale ostaviti duboke tragove u njegovoj lirskoj poeziji.

2. Nadahnjuje se himnima iz Časoslova i tekstovima iz Pontifikala

Zaista, nalazimo u *Poèmes* (1904.) i *Carmina Sacra* (1912.), koje nas zanimaju prije svega drugoga, veliki broj pjesama koje evociraju liturgijske uspomene ili su ponekad čak parafraze *himana* iz Časoslova. Pjesma pod naslovom *A une qui va faire ses vœux* (*Jednoj koja će polagati zavjete*) sasvim spontano navodi nas na misao o slavnom opisu Oblačenja koji smo našli u *En Route*. Liturgijski obred na koji pjesnik aludira prema njegovu mišljenju simbolizira Kristove zaruke s dušom koja želi zadovoljiti za grijeha drugoga:

»Sutra će sveta zvonjava navijestiti tvoje zavjete
O ti, koja ćeš se u čistoj prinosnici žrtvi prikazati

Da budeš u tom *grobu* pomirbena golubica.
Godina se gasi; a ti dolaziš *žrtvovati svoju kosu*,
Podrhtavajući pred predosjećajem čarobne slave,
Zanesena da *trpiš više* nego sami pokajnici...«

Otkrivamo slično nadahnuće u lijepoj pjesmi *A une Bénédictine (Jednoj benediktinki)* u kojoj je aluzija na riječi liturgijskog teksta još očitija:

»...U tebi svijet *oplakuje* vječnu odsutnicu,
Idi, sabranim korakom, pod tihim samostanskim svodovima,
Govori časoslov, već u zoru pošto si primila hostiju
Ostani *sklopljenih očiju*, u svom zanosu...
A tada će doći Zaručnik nagraditi tvoja bdijenja,
Ah, reći će – moja Ljepotice i moja Savršena, dotrči
Dijeliti sa mnom moje kraljevske divote.«

Nazivi »zaručnik« i »zaručnica« neposredno su izvađeni iz *Pontificala*. Druge pjesme kao ona posvećena *Sv. Benediktu* i *Jednoj svetoj udovici* ili *Jednom biskupu mučeniku* dostatno dokazuju benediktinsko nadahnuće ovoga pjesnika.

3. *Izrada njegovih pjesama često odgovara onoj sv. Ambrozija te se stoga čini da se poslužio velikim prevodiocima XVII. stoljeća*

Pregledavajući njegovu divnu pjesmu *Cloîtres (Samostan)* uistinu vjerujemo da prisustvujemo Kompletoriju kod benediktinki iz ulice Monsieur; vjerujemo da imamo posla s Huysmansom koji je postao lirski pjesnik. To je ista tema koja je očarala ta dva pisca, s razlikom što je jedan bio romanopisac i kritičar umjetnosti, dok je drugi, bolje rečeno, sličio jednom Lamartineu ili jednom De Musettu koji je postao praktični katolik:

»A glasovi što dolaze s kora,
U tom malo što preostaje dana,
Uvijek imaju istu malaksalost
Isti naglasak tužnog ushita.
Nevidljive kraj oltara Sestre,
Što ih nazrijevamo problijedjele
Od besmrtne Ljubavi Gospodinove
Tiho šapću Kompletorij.
I kad tmine nastanu,
Kad kapelica zatvori svoja vrata
Pomislio bih da, iz duboke grobnice,

čujem kako se dižu glasovi mrtvih.«

Ipak ne možemo propustiti, a da ne navedemo nekoliko lirskih strofa neposredno nadahnutih himnima Časoslova (sv. Ambrozija, sv. Grgura, i sv. Prudencija), i možda čak i prevoditeljima XVII. stoljeća (Corneille, Racine, itd.).

U *Cantique des Moines* (*Hvalospjev redovnika*) odmah ćemo ustanoviti isti postupak kojim su se poslužili neki pjesnici Časoslova: poslije početka koji naznačuje situaciju na koju se nadovezuje pjesma pjesnik moli od Boga da ga oslobodi grijeha i da mu konačno udijeli vječni život. Ta tri bitna dijela sačinjavaju vrstu Himna kojeg nalazimo kod opata Le Cardonella. Mjera i stil njegovih pjesama podsjećaju nas na slavne Corneillove prijevode. Evo jedan uzorak toga novog procvata religiozne poezije kakvu je XVIII. stoljeće toliko voljelo.¹

»Sve slabija zraka luta uzduž samostana
A smiraj dana beskrajno je blag
Oh, dok ovdje dolje umire svjetlost²
O da bi, o da bi, dragi Bože, tvoje svjetlo naraslo.
Sunce koje baca zrake bez večeri i bez zime³
I oslobađa nas od zla mračnih zagrljaja^{4 5}
Učini neka u nama sazriju sva sveta djela
Očisti, Gospodine, našu dušu i naše tijelo.
Da nikakav korov ili jalova trava u nama ne raste
U toj duši, koja ti daje trostruki zavjet
Odsjeci mačem, sažeži ognjem
Ono što nam još ostaje od laži ovog svijeta.
Stoga kada naš život dođe do svoje jeseni
Moći ćemo se nadati plodu svojih djela⁶
I predati svoj primjer novim redovnicima
Koji će htjeti uzdići se k istoj kruni«. ^{7 8}

¹ Evo još jednog primjera u kojem se divno ističe taj dar primjećivanja nijansi boja:

»Donji dio oltar okičen je visokom blijedoljubičastom bojom. Bijela misnica sva je u cvijeću. Kroz blijedožute vitraje sunce se prelijeva kao rijeka.« (str. 175)

² »Sunce završava svoj put u dubini naših srdaca i sipa jednu drugu svjetlost.« CORNEILLE, prijevod himna sv. Ambrozija: *O lux beata Trinitas*.

³ »I neka naša duša ne upozna dolazak večeri.« – Prijevod himna Sv. Ambrozija: *Splendor paternae glorie*, Albin, str. 38.

⁴ »Resolve culpae vinculum-Everte moles criminum.« – Sv. Ambrozije, himan *Coeli Deus sanctissime*

⁵ »Auferte, clamat lactulos-Aegro sapor desides.« – Prudencije, himan *Ales Diei Nuntius* koji je Racine preveo kao: »Ostavite, kaže, dokonu postelju, u kojoj vas pokapa mekoputno mrtvilo.«

⁶ »Da svi oni gore u domovini ujedinjeni s korom anđela zauvijek uživaju plod.« – CORNEILLE, Prijevod himna Sv. Ambrozija: *Summae Deus clementiae*

Zatim pjesma *Prière du Soir d'Été* (*Molitva ljetne večeri*) nije ništa drugo nego razvijanje teme naznačene u himni Kompletorija *Te lucis ante terminum*, u kojoj pjesnik upravlja Isusu molitvu zamišljenu na način sv. Ambrozija, moleći ga da odagna đavla sve do dna njegova »mračna Érèba«⁹, da bi mogao nastaviti sutradan služiti mu obnovljenim silama. Ponovo ćemo usporediti nekoliko tekstova da pokažemo utjecaj himana na našega pjesnika:

»Učini da opet padne u dno svoga mračnoga Érèba«
 (*Hostem repellas longius* iz himna *Veni Creator Spiritus*).
 »Zatim očeličeno srce za svete bojeve
 Uspravljeni, čim se probudimo, u veselu poletu
 Reći ćemo ti hvala...«.
 (*Somno refectis artibus*
Spreto cubili surgimus
Nobis, Pater, canentibus... Sv. Grgur).

4. Zaključak

Eto, tako smo upozorili na najizrazitije crte liturgijskog shvaćanja opata Louisa Le Cardonella.¹⁰ Pridružujemo se sudu R. Vallery-Radota (*Anthologie*, str. 225), tog izvrsnog literarnog kritičara, koji je na ovaj način definirao pjesništvo našega pjesnika svećenika: »U autoru zbirke *Carmina Sacra* oživljuje bistra i bogata umjetnost raznih Fortunata i Prudencija. Miris kompletorija, kapelice i tamjana izdiže se iz njegovih stihova.« Mi bismo tome dodali da umjetnost Corneilleovih prijevoda zajedno s la-martinijevskim nadahnućima i sa širokim liturgijskim znanjem dopunjava osobine koje kod njega nalazi kritičar.

⁷ »I dati krunu dobrim djelima«. – CORNEILLE, prijevod himna Sv. Ambrozija: *Verbum supernum prodiens*.

⁸ »Stavljaš krunu na naša blažena čela.« – De Sacy, prijevod himna Sv. Ambrozija: *Aeterne rex altissime*.

⁹ U grčkoj mitologiji Érèbe jest pakleno božanstvo rođeno iz Kaosa, a utjelovljuje Tmine.

¹⁰ Liturgijske uspomene dosta su brojne u njegovim djelima. Evo dva primjera:

»Ciklus stare uvijek je mlada Crkva koja nam dovodi nam pravo Sunce.« (*Praeconium paschale*); i »Prinoseći tamjan po propisanim hvalama Bogu kojega najavljuje i koji ga zaštićuje živi preobražen ljepotom obreda, blistave duše i vesela srca.« (*Epilogue*).

XX. POGLAVLJE

JOŠ NEKOLIKO LIRSKIH PJESNIKA

1. *Louis Mercier otkriva intimne veze koje postoje između prirode s jedne strane i Liturgije s druge strane* – 2. *Njegovo pjesništvo podsjeća također na ono kojim se služi Liturgija prigodom Blagoslova ognja ili Blagoslova krsne vode* – 3. *Robert Vallery–Radot svakom prilikom veliča Liturgiju* – 4. *Charles Grolleau, Maurige Brillant, Charles Mauriac i Charles Guérin, Paul Bonté, Germain Nouveau i Thomas Braun (Pjesnik Rituala)* – 5. *Belgijanci: Victor Kinon, Pierre Nothomb, G. Rodenbach i Émile Verhaeren*

* * *

1. *Louis Mercier otkriva intimne veze koji postoje između prirode s jedne strane i Liturgije s druge strane*

Louis Mercier (rođ. 1870.), čija slava raste neprestano iz dana u dan, mnogo puta pjevao je o temama koje su u neposrednoj vezi s Liturgijom. Njegovi opisi liturgijskih obreda koji se odvijaju usred prirode navode nas da mislimo na pisce iz Chateaubriandovog razdoblja. Međutim, lako će se prosuditi da kod njega kao i kod F. Jammesa postoji nepobitan napredak u liturgijskom shvaćanju usporedimo li ga s onim njegovih prethodnika. Dok priroda pruža slikovit okvir razvoju različitih svečanosti, Louis Mercier otkriva intimne veze koje postoje između nje i Liturgije. Nakon što nam je tako opisao u svojoj pjesmi *L'Église des blés* (*Crkva žitnih polja*) jednu *Tijelovsku* procesiju koja ide usred žitnih polja, zaključuje:

»Samo, žito – djeca svjetla
žito čisto, žito sveto
Prema Bogu u kruhu
Usuđuju se uzdići svoju molitvu.« (Vallery–Radot, str. 237)

Intimne veze između Hostije u pokaznici i žitnog klasja koje je pjesnik spomenuo označuju postignuti napredak od Chateaubrianda do sada u liturgijskom shvaćanju francuskih pisaca.¹

2. Njegovo pjesništvo podsjeća također na ono kojim se služi Liturgija prigodom Blagoslova ognja ili Blagoslova krsne vode

Henry Bordeaux, član Francuske akademije, nedavno je ispravno istaknuo važnu ulogu koju ima Liturgija u pjesništvu Louisa Merciera. »On je nadmašio,« veli Bordeaux, »čisto religijsko pjesništvo da bi stigao do ovog noviteta ili do ovog povratka: katoličko pjesništvo *hranjeno dogmom i liturgijom*, i po tome još više umiješano u svagdašnji život, postalo je prirodnim disanjem svake duše.« Veliki romanopisac nam za to daje izrazit dokaz u istom članku iz kojega posuđujemo sljedeći odlomak:

»Crkva je sagrađena«, kaže slavni pisac, »njezini kameni zidovi posvećeni su, oltar je postavljen i evo u nju ulazi svećenik i vjernici. Po prvi puta će u njoj biti prinesena božanska žrtva. Eto dakle početka prve mise:

Crkva je otvorena vjernicima.

Eto po prvi put sakupio se pod njezinim svodom

Puk koji joj je odsada sva briga:

.....

I nova crkva odjednom je osjetila

Neko majčinsko uzbuđenje kako zadrhti u utrobi

Pri nepoznatom doticaju s tim ljudskim bićima.

Toplina njihove krvi godi njezinim zidovima:

Oni su tu u svom krhkom tijelu, sa srcem

Gdje previše tašte želje nakostriješiše njihove bodlje.

Sa svojom mračnom dušom, sa svojim grešnim osjetilima;

Ali na čelu nose znak krštenja

Ali još više nego kakav čuvar na usnama svjetlo

Neizrecivo koje u njih stavi najuzvišeniji Sakrament...

Ah, pa ne znam kako bili siromašni u krepostima i naporima,

Kako dubokom i zanosnom ljubavlju ona ljubi

Sve te žive siromahe koji će mrtvi postati.«

(Revue fédéraliste, XII. 1921.; str. 254–255)

¹ Evo još jedan primjer podudarnosti krajolika i službe Božje:

»To je jedna naša nedjelja/ Pejzaž podrhtava/ Na zimskom suncu tužnom i blagom... / Zvoni za Vespere...
A mir, pod nebom koje spava/ Tako je dubok da daje/ Predokus dobre smrti,/ Zvoni za Vespere.
(*Les voix de la terre*, str. 41).

To uzajamno prožimanje Liturgije i prirode s jedne strane te naroda s druge po našem mišljenju jest karakteristika genija Louisa Merciera.

Louis Mercier, autor djela *Pièrres sacrées* (*Posvećeno kamenje*) crpi svoje nadahnuće iz istoga izvora na kojem su se napajali autori prošlih vremena koji su sastavili ove prekrasne molitve i kojima se Crkva služi, npr. prigodom *Blagoslova ognja* ili *Krsne vode*; isto tako naš pisac stvara pjesme koje začudno sliče toj vrsti liturgijskog pjesništva.

Verlaine, nakon što je imao osjećaje slične onima koje su izrazili psalmisti, dao je mnoštvo remek-djela koja nas podsjećaju na pjesništvo kralja Davida. Louis Mercier, naprotiv, jedinstven je u svojoj vrsti. Dat ćemo riječ jednom od najrazboritijih poznavalaca suvremene francuske lirske poezije, J. Tonquédecu da on iznese svoj sud o toj novoj vrsti lirskog pjesništva:

»U tim izričito religioznim pjesmama priroda jasno zauzima svoje mjesto u nadnaravnom redu, jedinom stvarnom redu za vjernika. I najjednostavniji se elementi tu javljaju uzdignuti do božanske primjene, potpuno pokriveni svetim obilježjima, posve zavijeni u simbole. *Svaki od njih ima svoju nadnaravnu povijest*. Crkva se uistinu brine da se na to pozove kad im govori i kad im zapovijeda – tijekom svoje Liturgije. Podsjeća ih na njihovu religioznu prošlost i reklo bi se kao da se na to poziva da bi na njih djelovala. Blagoslivljajući grančice, spominje onu palminu grančicu koja se vidjela u kljunu golubice na povratku u arku i one koje su nosili stanovnici Jeruzalema kad su klicali Spasitelju. Na Veliku Subotu, ona upravlja vodi svečanu opomenu: vodi koju je pokrivao Duh Stvoritelj u počecima svijeta, koja je izbila u četiri rijeke u Raju zemaljskom, koja je potopom pročistila zemlju i koja je, postavši gorkoslatka napojila u pustinji Božji narod. *Mercierova poezija bliska je rođakinja ovoj*. Pročitajmo kao dokaz sjajni usklik Vatri koja mora rastopiti metal jednoga novog zvona:

»O najstrahotniji i najčišći među bićima
Nepogriješivi kovaču Božjih djela,
Sjajni glasniče koji pušta da se vidi
Samo hitra svjetlost tvojih krila. O, Vatro!
Vatro, kojom je Svemogući iskovao laki mač
Koji se kovitlao na pragu izgubljenog Raja;
Anđeo smrti koji je kaznio gradove
Čije proklete kosti pustinja nije vratila.
Vatro, iznenadni grabežljivče, siloviti četveropregu,
Koji, u živom plamenu, odnese Enoha u nebesa;

Vatro grma na Horebu, čudesna tkanino
Od koje je jednoga dana Nevidljivi načinio svoju odjeću...«
»Kamen, mjed, staklo... imaju isto tako svoje nadnaravno »zvanje«. Od konvergencije svih tih elemenata u službi Misterija, od svih tih materijalnih ljepota raspoređenih za tu svrhu rodio se katolički hram, crkva, jedan od velikih predmeta Mercierova pjesništva.«²

3. Robert Vallery–Radot svakom prilikom veliča Liturgiju

Robert Vallery–Radot (rođ. 1886.) jedan je od najuglednijih predstavnika liturgijske obnove u modernoj poeziji. Romanopisac i literarni kritičar, u isto vrijeme i lirski pjesnik najčišće kovine, još nedavno se izražavao na sljedeći način o muzi nadahnuća velikog broja suvremenih pisaca: »Iako u pravom smislu riječi književnost je tu imala samo mali i ograničeni udio, ovdje pronalazimo« (u *La Revue des Jeunes*) naučavane i prakticirane – a to je najbitnije – božanske znanosti, koje nas nisu prestale nadahnjivati: Teologiju i Liturgiju, te dvije velike muze katoličke vizije kojima su vratili čast dominikanci i benediktinci...«^{3, 4}

U njegovim pjesmama pronalazimo liturgijske aluzije, a u svojoj knjizi *Le Réveil de l'Esprit (Buđenje Duha)* (1917.), u kojoj nam je izložio svoje umjetničko vjerovanje, R. Vallery–Radot uvjerava nas da raskoš samostanske službe Božje o Božiću ima moć upravo da duboko potrese ili da obrati nevjernika ako je on otvoren prema najuzvišenijim manifestacijama Ljepote. (str. 72–79)

4. Charles Grolleau, Maurige Brillant, Charles Mauriac i Charles Guérin, Paul Bonté, Germain Nouveau i Thomas Braun (Pjesnik Rituala)

Zbirka *L'Encens et la Myrrhe (Tamjan i mirha)* (1906.) Charlesa Grolleaua pokazuje nam koliku moć Liturgija ima nad ovim obraćenikom. O tome nam svjedoče pjesničke transpozicije u *Litanies de la Ste Vierge (Gospine litanije)* (str. 91), stihovi Psalama postavljeni kao moto njegovim pjesmama (*In terra deserta, invia et inaquosa – kao zemlja suha, žedna, bezvodna.*, Ps 63, 2).

² *Revue federaliste*, prosinac, 1921: »Un poète classique et chrétien.« (Klasičan i kršćanski pjesnik).

³ *Les Amitiés Catholiques Françaises*, 15 kolovoza 1922., str. 20

⁴ Vidi još: *La vie et les Arts liturgiques (Život i liturgijske umjetnosti)*, br. 70, str. 545: »Ove dvije velike reakcije protiv revolucionarnog individualizma (teologija i liturgija), liturgija koja je oduzela imaginaciju svakom panteizmu veliča prirodu i vraća joj njezin smisao, obnavlja red Stvaranja, čini da se ponovo osjeća svemoguća Prisutnost Božja...«.

Maurice Brillant za moto svojoj knjižici pod naslovom *Musique sacrée et Musique profane* (*Sveta i svjetovna glazba*) (1921.) uzeo je gotovo iste stihove Psalama kao i Grolleau koji ih je upotrijebio u svojoj gore navedenoj zbirci. On razvija dinamičkim postupcima koji graniče s glazbom, sav onaj život koji se čini sakriven i okamenjen, da tako kažemo, u jednom jedinom stihu bilo kojeg psalma.

Charles Mauriac pokazuje nam važno mjesto koje Liturgija zauzima u osjećajnosti francuskoga đaka:

»U večerima Marijina mjeseca, ispunjenim mirisom,
Nekada subotom... da bi se ispovjedili,
Mali đaci jedan po jedan dolaze
U kapelicu i u smiraj dana
Zbunjuju se u mirisu koji se širio
Iz cvijeća koje će uskoro uvenuti i iz ugašenih voštanica...«
(Vallery-Radot, str. 336)

Charles Guérin, taj pjesnik »nježan i uvenuao od strasti« (Lanson, *Histoire de la Litterature*, str. 1132) često nam u pamet doziva pokorničke psalme, koji najbolje odgovaraju mukama i tjeskobi njegova srca koje pati. Tko ne pomišlja na *De profundis* čitajući ove stihove:

»Dolazim k tebi, iz dubine svoga bezakonja,
Dolazim k tebi, Gospodine, kojemu djeca govore
Pradavna činjenica grijeha, breme
Pohote i oholosti kopa moja jetra koja krvare.«
(Vallery-Radot, str. 266)

Da nadopunimo ovaj popis navedimo imena kao što su Paul Bonté,⁵ Germain Nouveau⁶ i Thomas Braun. Ovaj bi mogao biti nazvan »pjesnikom Rituala« jer nam lakim stihovima opisuje prizore svakidašnjeg života, osvijetljene i posvećene poezijom Rituala. Tako u *Anthologie* R. Vallery-Radota nalazimo sljedeće pjesme: *La Bénédiction de l'Anneau nuptial* (*Blagoslov vjenčanog prstena*), *La Bénédiction de la Maison* (*Blago-*

⁵ Evo nekoliko stihova ovog nježnog pisca:

»Čitajte pobožno Matutin, okusite Lekcije prvog nokturna, geneza...« (Vallery-Radot str. 341)

⁶ To je autor najljepše pjesme koju francuska književnost poznaje o Katedralama. Evo dva izvotka koji se odnose na liturgiju:

»Ah! blaženo srce koje, u svetištima/ Pokraj rascvjetalih svijeća koje molitve pale,/Često, u plavom tamjanu, prema Gospodinu se uzdiže./ I koje je u mističnim mirisima slušalo/ Ono što govore Križevi, čavli i mrtvački pokrovi...« (isto, str. 217). / Ono što govore Katedrale!/ Bilo da jedno krštenje tu ispriča tajnu, kraj voda za očišćenje/ Bilo da jedan narod, oko lijesa, / i Orgulje pogrebnih valova/ Liju ovdje pogrebno vino i opijenost tugovanjem/ Bilo da mnoštvo oko stolova gura se do ukusnog jela/ Bilo da svećenik obučen u bijelo/ zrači iz dubine svoje propovjedaonice...« (isto, str. 218)

slov kuće), *La Bénédiction du Pain* (Blagoslov kruha), *La Bénédiction du Vin* (Blagoslov vina)... Na početak svakoga od njih postavljen je jedan liturgijski stih kao natpis.

5. Belgijanci: Victor Kinon, Pierre Nothomb, G. Rodenbach i Emile Verhaeren

Isto tako ni belgijski pisci nisu mogli izbjeći utjecaj liturgijske obnove. Zadovoljimo se da navedemo samo nekoliko njih: Victor Kinon, »suradnik lista *Spectateur catholique* bio je primijećen... svojim oduševljenjem za mistiku i Liturgiju. Njegove *Pjesme malog hodočasnika Našoj Gospi od Montaigu* često su nadahnute psalmima i himnima Crkve.« (Walch, dodatak 1919.; str. 482–483) Evo nekoliko stihova toga nježnog pjesnika koji nas podsjeća na predrenesansne slikare Flandrije:

»Sada je *Magnificat* i radost u suzama,
I svi anđeli stvaraju glazbu u mom srcu
.....
Dobra moja Gospo od zlata, slatka moja Gospo od zlata,
Prikazujem ti svoje srce i opet svoje srce,
I evo djetesce, tako nježno i ružičasto.
Smiješi se, kao da odobrava sve te stvari.
Pa napokon, dopusti kao najveću milost
Kapelicu s jorgovanima u mom srcu;
Kapelicu u mjesecu svibnju tebi posvećenu,
Kapelicu svu toplu i mirisnu,
U kojoj će gorjeti svijeeće ružičaste danju i noću,
Moja slatka Gospo od zlata, uvijek nasmiješena.«
(Vallery–Radot, str. 302–303)

Još dodajemo imena kao Pierre Nothomb,⁷ Rodenbach⁸ i Emile Verhaeren⁹ ne zaustavljajući se kod liturgijskih motiva koje povremeno susrećemo u njihovim djelima.

⁷ Kao Chateaubriand, Fr.Jammes, L. Mercier i mnogi drugi, on pokazuje duboki utjecaj koji Liturgija ima na belgijski narod: »Nedjelja proljetne radosti,/ nedjelja zelenih grančica, mladih palma i grana/ Kao čisti efeb, koji, prvi, baci svoje lišće pod noge Kristu, i koji zapjeva, / Prvi, hosana djetinjih duša.../ Nedjelja Cvjetnica, svijetla Nedjelja koja dođe/ Utješiti Spasitelja zbog njegova gorkog bdijenja.../ Djeca će zapjevati jedno za drugim,/ Zvona će zaplesati u seoskim tornjevima...«. (Vallery–Radot, str. 343)

⁸ Nedjelje (*La jeuneuse blanche – Bijela mladost*; 1886; Walch 11, str. 53)

⁹ »Izenada, odjeknu izdaleka zvonjava zvona.../ Ono objavljuje da je to pravedni čas kada redovnici odlaze u kor pjevati tmine/ Jer evo ih mole/ I tada svi, svi redovnici, vrlo polako/ Šalju Bogu pjev polaganih litanija/ A anđeli koji su čuvari smrtnih borbi/ Zatvaraju oči mrtvima, tiho...«. (*Moines*, Vallery–Radot, str. 222–223)

Nezavisni

XXI. POGLAVLJE

CHARLES PÉGUY

1873. – 1914.

1. Liturgija zauzima važno mjesto u duhovnom životu Charles Péguya – 2. Njegovo liturgijsko znanje nije veliko, ali se divi blagdanu Cvjetnice – 3. Značenje njegovih brojnih ponavljanja i razmatranje o 4. nedjelji došašća – 4. Služba Božja na blagdan Nevine dječice pomaže mu da pjeva o djetinjoj nevinosti, a himan Salvete flores martyrum oduševljava ga silnim pjesničkim poletom – 5. Razmatranje o pokopu male djece – 6. Druga liturgijska sjećanja – 7. Francuzi, kakve ih Péguy zamišlja, smatraju trenutak Podizanja najsvećanijim trenutkom na svijetu – 8. Doktrinarna vrijednost Liturgije – 9. Péguy i Paul Claudel

* * *

1. Liturgija zauzima važno mjesto u duhovnom životu Charles Péguya

S Charlesom Péguyem udaljujemo se od pjesnika koji su pjevali i pisali na način svojih prethodnika. Ovaj nezavisni duh, ovaj pjesnik staroga seoskog podrijetla možda je onaj koji bolje nego bilo koji drugi pisac predstavlja onu duboku preobrazbu koja se dogodila u glavama nove generacije francuskih pisaca. Nije naš zadatak isticati originalnost Péguyova djela. Prijeći ćemo šutke preko tih točaka da bi što je moguće brže krenuli prema svome cilju, a taj je pokazati da je utjecaj Liturgije bio od vrlo velike važnosti za duhovni život ovoga pisca, kao što je uostalom to bio i za većinu velikih suvremenih pisaca.

2. Njegovo liturgijsko znanje nije veliko, ali se divi blagdanu Cvjetnice

Péguy u *Un nouveau théologien* sam određuje ove izvore svoga duhovnog života: »1. Katekizam, sakramenti; – 2. Misa i Vespere, Blagoslov, Časoslov, Liturgija...« (*Laurec*, str. 71)

On dakle sam priznaje: Liturgija je jedna od muza nadahnuća za njegovu poeziju. Međutim, budući da je karakterno vrlo tvrdoglav i često se

protivi razmatranju što slijedi iz ovoga religioznog shvaćanja koje je on prihvatio 1908. godine, moramo ustanoviti da njegovo znanje na tom području nikada nije bilo vrlo široko. Zato ćemo donijeti nekoliko primjera analizirajući razmatranja o svetkovini Cvjetnice, o 4. nedjelji Došašća, o službi Božjoj 28. prosinca (Nevina dječica) i o Pokopu dječice. Odlomci koje ćemo navesti u cijelosti – budući da ni jedan komentar ne bi mogao stvarno protumačiti njihova najdražesnija mjesta koja su iznikla pod daškom Liturgije – uvesti će nas ravno u duhovni život ovoga obraćenika.

Kad ga pratimo, na primjer, u njegovim razmatranjima, moramo s njime dijeliti njegov stalan i dubok osjećaj čuđenja što je Bog mogao sići na zemlju, i, jašući na magarcu, obradovati stanovnike jednoga grada u prolazu. Misterij koji se nazrijeva pri tom prolazu, izazvan mnogostrukim ponavljanjima, konačno nas se doimlje i moramo priznati da je jedan takav čin uistinu bio nešto vrlo neobično i da je dostojan svake naše pozornosti:

»Ali ti Jeruzaleme, ti si najsretniji, ti si najsretniji među svim gradovima; ti se neizmjereno veći i sretniji i počašćeniji. Primio si neizmjereno najveću čast. Sretniji si daleko iznad svih gradova jer je ušao među tvoje zidove, jašući na magarčiću jedne magarice, a to se više nikada neće ponoviti; i narod toga kraja baca je palme i lišće, grančice i cvijeće pod noge magarici.« (*Mystères de la Charité de Jeanne d'Arc – Misterij ljubavi Ivane Arške*, 1910., str. 73–75)

3. Značenje njegovih brojnih ponavljanja i razmatranja o 4. nedjelji Došašća

Taj osjećaj dubokog divljenja, ta svijest da je okružen neuhvatljivim misterioznim životom jest dominantna nota pjesništva Charlesa Péguya. To nam razjašnjavaju njegova brojna ponavljanja. On želi sam sebi sugerirati, neprestanim i neoborivim trudom, da su istine u koje razum vjeruje – žive istine. Dobivamo taj dojam diveći se dugom odlomku koji se odnosi na blagdan Nevine dječice ili čitajući njegova razmatranja o *Ulaznoj pjesmi (Introitus)* 4. nedjelje Došašća:

»Drevna zemljo, egipatska zemljo, izgledaš zaspala,
ali tvoj san je bio pomućen tri puta.
Koracima koji su dolazili
Zemljo, bila si blagoslovljena tri puta i ti, jalova
pustinja, bila si natapana tri puta.
Rorate Coeli de super. Et nubes pluant justum.

Nebesa odozgor rosite, oblaci dažдите Pravednika.
Nebesa učinite neka se spusti vaša rosa. O, egipatska zemljo,
Dala si posebnu povijest...»

(*Le Mystère des Saints Innocents –
Misterij Nevine dječice*, str. 201)

4. Služba Božja na blagdan Nevine dječice pomaže mu da pjeva o djetinjnoj nevinosti, a himan *Salvete flores martyrum oduševljava ga silnim pjesničkim poletom*

Zašto je Péguy posebno odabrao baš tu svetkovinu, zašto je okrunio *Le Mystère des Saints Innocents* (1911., str. 210–234) upravo liturgijskim zaključkom? Nećemo razumjeti svu originalnost liturgijskog shvaćanja ovoga pisca prije nego što odgovorimo na ta dva pitanja. Péguy gotovo da je dotakao Nemoguće, htijući svom snagom svoga umijeća uzveličati onu sjajnu nevinost koja je u djetinjoj duši sakrivena u skromnoj pojavnosti. Koji bi pjesnik mogao potpuno razriješiti jedan takav zadatak? Péguy je to izveo, ali stavljajući u svoju službu Liturgiju od 28. prosinca koja je dala potpuno uspješan umjetnički izražaj skupini istina koji nije dan poznati pjesnik nije ispjevao sve do danas. Duga liturgijska razmatranja o Poslanici i Himnima *Vespera* (i *Lauda*) tog dana potiču nas da uđemo u srž tog neistraženog svijeta ljepote djetinje duše. U tom slučaju Liturgija nije samo neusporediva nadahniteljica, ona je u isto vrijeme najpotpuniji umjetnički izražaj mnoštva istina, i riznica filozofije koja tumači smisao postojećih stvarnosti.

Najprije navodimo to razmatranje o poslanici koje bi dobro bilo usporediti s tekstom Apokalipse želimo li bolje shvatiti originalni način ovoga srednjovjekovnog pjesnika, zalutalog u moderno doba.¹⁰ Nakon što nam je potpuno dao – a to je baš karakteristično za Péguya – tekst *Evangelja* i jednog dijela *Poslanice*, zaustavlja se baš na ovom mjestu:

¹⁰ Vidi supra montem Sion Agnum stantem, et cum eo *centum quadraginta quattuor millia, habentes nomen ejus, et nomem Patris ejus, scriptum in frontibus suis. Et sudivi vocem de coelo*, tamquam vocem aquarum multarum et tamquam vocem tonitruu magni et vocem quam audivi, sicut citharodorum citharizantium in citharis suis. *Et cantabant quasi canticum novum ante sedem et ante quattuor animalia* et seniores. Et nemo poterat dicere canticum, nisi illa *centum quadraginta quattuor millia, qui empti sunt de terra.* (Otk 14,1-4)

Prijevod:

I vidjeh: gle, Jaganjac stoji na gori Sionu, a s njime sto četrdeset i četiri tisuće – na čelima im napisano ime njegovo i ime Oca njegov! I začujem s neba glas, *kao šum voda mnogih* i tutnjavu silna groma; glas taj koji začuh bijaše kao glas citraša što sviraju na citrama. Pjevali su *pjesmu novu* pred prijestoljem i pred četiri bića i pred starješinama. Nitko ne mogaše naučiti te pjesme doli one sto četrdeset i četiri tisuće – otkupljeni sa zemlje. Ti se ne okaljaše sa ženama, djevci su! Oni prate Jaganjca kamo god pođe. Otkupljeni su od ljudi kao prvine Bogu i Jaganjcu; *na ustima se njihovim laž ne nađe*, neporočni su. (Otk 14,1-4)

»Dobro čuješ drago dijete, *qui empti sunt de terra*,
 koji su uzeti sa Zemlje.
 Svatko je uzet sa zemlje, u svoj dan, u svoj čas,
 Ali svi su uzeti sa zemlje prekasno,
 kad ga je zemlja već zarobila...
 Ali oni, samo oni, *empti sunt de terra*, doslovno bili su
 uzeti sa zemlje.
 Prije nego što su ikako bili pokopani u zemlju,
 Njih je stotinu četrdeset i četiri tisuće i to su baš oni koji
 Imaju moje ime i ime moga sina upisano na čelu...
 I Apostol začu glas s neba...
 Ali oni pjevahu kao jedan novi hvalospjev pred prijestoljem.
 I pred četiri životinje, i starcima.
 To je novi hvalospjev, novi da označi
Onu vječnu novost koja postoji u djetinjstvu
 I koja je velika tajna moje milosti.
 Ta novost koja se ponovno rađa, ta novost
 koja se trajno ponovno rađa,
 ta novost koja se vječno ponovo rađa
 I taj novi hvalospjev dolazi upravo iz te novosti,
 Iz nje izlazi, u njoj se rađa...«

Zatim dolazi neusporedivo razmatranje o Prudencijevom veličan-
 stvenom himnu *Salvete flores martyrum*, o himnu koji je već petnaest
 stoljeća ispunjao kršćane ushićenjem.¹¹

¹¹ *Salvete flores martyrum*
Quos lucis ipso in limine
Christi isecutor sustulit
Centurbo nascentes rosas.

Vos prima Christi victima,
Grex immolatorum tener,
Aram sub ipsam simplices
Palma et coronis ludite.

Prijevod:
 Zdravo cvijeće mučenika,
 koje je pod jutarnjim suncem
 iskorijenio Isusov progonitelj
 kao vihor pupajuće ruže.

Vi ste prve Kristove žrtve,
 nježno žrtvovano stado,
 pred žrtvenikom nevini igrate
 s palmom i vijencima.

Ali Crkva ide mnogo dalje. Crkva prelazi preko toga, Crkva nadilazi Apostola. Crkva ne kaže samo da su oni prvijenci Božji i Jaganjčevi. Crkva ih zaziva i daje im ime *fleurs de martyrs* (cvijeće mučenika). Doslovno se pod time razumijeva da su ostali mučenici plodovi, ali ovi su među mučenicima pravo cvijeće.

Salvete flores Martyrum

Zdravo cvijeće Mučenika

Polegnuti na mučilo, povezani uz mučilo,

poput plodova povezanih uz ogradu

Ostali mučenici, dvadeset stoljeća mučeništva

Stoljeća i stoljeća mučeništva

Doslovno su plodovi godišnjeg doba,

Svakog godišnjeg doba raspoređenog uz ogradu

I naročito plodovi jesenski

I sam moj sin bi ubran

U svojem trideset i trećem ljetu. Ali oni

jednostavni i nevini,

Oni su i prije samih plodova, oni su

obećanje ploda.

Salvete flores Martyrum, ta djeca od manje od dvije godine cvijeće su svih drugih Mučenika. To znači cvijeće koje daje ostale mučenike.

Za lijepog početka mjeseca travnja oni su ružičasti cvijet breskvin.

Usred travnja za lijepoga početka svibnja, oni su kruškin cvijet.

Usred svibnja oni su crven jabukov cvijet.

Bijel i crven, oni su i sam cvijet

i cvjetni pupoljak i pupoljkov pamuk.

Oni su izdanak grane i izdanak cvijeta.

Oni su čast mjeseca travnja i slatka nada.

Oni su čast i šuma i mjeseci.

Oni su prvo djetinjstvo...

Oni su cvijet gloga koji cvate za Velikog tjedna.

I cvijet preteče crnog gloga,

koji cvate pet tjedana ranije.

Oni su cvijet svih tih biljaka i svih ružinih stabljika.

Obećanje tolikih mučenika oni su ružini pupovi,

I one rose od krvi...«

(Slijedi zatim latinski tekst i francuski prijevod himna.)

»Takav je moj raj, veli Bog. Moj raj je sve što je najjednostavnije. Ništa nije tako ogoljeno kao moj raj. *Aram sub ipsam*, u podnožju samoga oltara bezazlena djeca igraju se sa svojim palmama i svojim mučeničkim krunama.

Eto što se zbiva u mom raju. Čime se može lijepo igrati. Mučeničkom palmom i mučeničkim krunama. Mislim da se igraju koluti-ma, kaže Bog, i možda milostima (barem tako mislim jer nemojte misliti da me ikada traže dopuštenje). I uvijek im zelena palma izgleda služi kao štapić za igru...« (str. 232–234)

Ovaj tako šaljivi svršetak, koji nam inače baš dobro otkriva Péguyev šarmantni karakter, sadrži bez ikakve sumnje i vrlo duboki simbolički smisao. Nipošto ne narušava ozbiljnost toga razmatranja. Duboko osjećamo da kopajući tlo za isti cilj (tlo je nevina duša djeteta), Péguy zaranja i približuje samoj biti Bića.

5. Razmatranje o pokopu male djece

Razmatranje o *Sepulture des petits enfants (Pokopu male djece)*, o kojem ćemo pokušati dati kratku analizu, razlikuje se od prethodnog razmatranja time što se manje obazire na tekst, a više na sam liturgijski obred. Navedimo najprije najznačajnija mjesta samoga teksta, tako da nam zaključci koje ćemo odatle izvući postanu što jasniji i opipljiviji:

»A to (kakva zauzetost) ponavljam pri tom obredu za mrtve, prema čemu je sve usmjereno. Kamo se sve kreće. Obred za mrtve kod pokapanja djeteta. Svećenik oblači bijelu roketu i bijelu štolu.

I kao na dan krštenja on ide

Po dijete sve do praga crkve,

A to je prag moje kuće.

I isto tako prag Kuće njegova Oca.

Tako na dan tog pokopa, doći će

po dijete u župu sve do Kuće njegova oca.

Sve do praga kuće njegova oca.

I sam križ ide nošen ispred tog djeteta

koje je umrlo u župi.

Pa kad povorka dođe k crkvi

Križ ide nošen ispred.

Križ i svećenik i pjevač i ministranti idu naprijed.

I glavnom ulicom sela, čitavo selo.

Cijela župa slijedi,

Muškarci i žene i djeca.

I žene plaču i sve je bijelo.
 I svećenik pjeva.
 Stari psalam kralja Davida
Beati immaculati in via
 Blaženi bez ljage na putu
 Blaženi neokaljani na putu
Beati immaculati in via.
 Zar će biti, kaže Bog, toliko svetih i mučenika.
 Jedini koji će biti stvarno bijeli.
 Stvarno čisti.
 Jedini koji će biti stvarno bez ljage, bit će
 Ona nesretna djeca koju Herodovi vojnici
 Poklaše u naručju njihove majke...« (*Saints Innocents*, str. 202)

Bjelina obredne odjeće pokazuje čitavoj župi da je jedan novi mali anđeo odletio u nebo da posreduje za zemlju. Cijela župa aktivno sudjeluje pri pokopu malog djeteta, pri obredu koji je kao službeni i javni čin neusporedive istine a to je: Duša jednog djeteta sveobuhvatni je svijet nevinosti kojemu treba iskazati poštovanje dostojno njegove veličine.

6. Druga liturgijska sjećanja

Duboki odnosi, koji postoje između puka i Liturgije i koji nalaze lijepo tumačenje u odlomku koji smo upravo naveli, privući će još našu pozornost na kraju ovoga poglavlja.

Vrlo su brojna mjesta u kojima nalazimo aluzije na tekstove ili na liturgijske obrede. Pjesnik se njima služi da bi dao više snage svom izrazitom stilu:

»Tako stupa Stari zavjet pred Novim zavjetom.
 Tako povjesničari stupaju ispred sličnih
 I himni i molitve i zazivi
 I polagani i dugi red proroka
 Ispred zbijenih četa,
 Ispred četvrtastih četa svetaca.« (*Saints Innocents*, str. 164)

Susrećemo često kod njega liturgijske aluzije kad nam razotkriva najskrovitije nabore svoje vlastite duše. Evo kakav učinak ima na njega misao o Posljednjem sudu:

»Kad ne bude više zvonilo zvono za krštenje
 I za početak mise i za sveti Sakrament
 I za mladi zavjet i tešku zakletvu

I rascvjetanu jesen velikih krizantema.
Kad se više ne bude čulo usred velikih blagdana
Uzdizanje *In excelsis* i *Magnificat*
Kad se ne bude više vidjelo na oceanu glava
Kako pada *Dominus* i *Benedicat...*« (*Laurec*, str. 121)¹²

Ako navedeni stihovi ne dokazuju ništa o širini Péguyeva znanja, uostalom ne baš velika, ipak neosporno svjedoče kako je suvremeno razdoblje obilježeno pečatom liturgijskog zanosa.

7. *Francuzi, kakve ih Péguy zamišlja, smatraju trenutak Podizanja naj-svećanijim trenutkom na svijetu*

Péguy kao tipičan predstavnik obnove francuskog idealizma i kao dobar sin svoga naroda dobro je smatrao da Francuz voli crkvenu umjetnost neospornom ljubavlju. Francuz kako ga Péguy zamišlja smatra središte Liturgije – dakle žrtvu mise – najvećim i najsvećanijim trenutkom na svijetu. Francuzi ispovijedaju to uvjerenje sagibajući glavu za vrijeme Podizanja, čime je to još i važnije jer oni pripadaju »narodu koji diže glavu«, »narodu koji zna govoriti s velikima«:

»Narod francuskih baruna, narod koji diže glavu,
narod koji zna govoriti s velikima.
I prema tome sa mnom, Najvećim.
Oni koji uvijek dižu glavu
Ne vidi se da također i sagibaju glavu
Na Prikazanje i na Podizanje Tijela moga Sina.
Ali te Francuze koji uvijek dižu glavu
Koji uvijek drže glavu uspravnu
I visoko uzdignutu,
Kad u crkvi stotinu pedeset ili dvije stotine poredanih
Francuza na koljenima
Sagiblju glavu zajedno istodobno tri puta na tri zvuka zvonca
Za Prikazanje i za Prinos

¹² Evo još nekoliko primjera:

Vidio sam glavni grad kraljevstva i Rim, glavni grad Kršćanstva. Čuo sam pjevane mise i veličanstvene Večernje«. (*Saints Innocents – Nevina dječica*, str. 182)

»Imat će dovoljno

Za vječnost dosta,

a sve što će tražiti biti će mir

Dona eis, Domine, pacem,

Et requiem aeternam. Mir i vječni pokoj.« (*isto*)

I za posvetu i Podizanje tijela moga Sina,
To se vidi, oni prigriblju glavu i svi shvaćaju
Da to ima smisla,
Da je to svečani trenutak i najveći misterij
i najveći trenutak na svijetu.«

(*Saints Innocents*, str. 76–77)

8. Doktrinarna vrijednost Liturgije

Ali nije li ta privrženost Liturgiji neka predrasuda, neko samovoljno uvjerenje? Péguy odgovara da nije; to uvjerenje, kako on smatra, izražava sve istine na kojima počiva zgrada sveukupnog kršćanstva. Ono veže religiozna uvjerenja židovskog naroda s uvjerenjima koje je donio Isus Krist i preko rimske univerzalnosti predaje ih sveukupnom čovječanstvu:

»Tako se moja rimska liturgija veže
s mojim središnjim i najvažnijim propovijedanjem,
I s mojim judejskim proroštvom.
A lanac je židovski i rimski koji prolazi
kroz neki okvir vratiju, kroz neki zglob.
Iz nekog središnjeg porijekla.
Sve je najavljeno mojim židovskim proroštvom.
Sve je u središtu, sve je u srcu ostvareno,
sve je dovršeno mojim Sinom.
Sve je dovršeno, sve je proslavljeno
mojom rimskom Liturgijom.

(*Saints Innocents*, str. 182–201)

Péguy smatra, a tu se on potpuno slaže s ortodoksnim naukom katolicizma, da Liturgija u svojoj cjelini vrijedi isto toliko kao i samo Sveto pismo:

»Bog progovori ovako: »Kakvu mi je obavezu Crkva, moja kćerka, učinila da je preuzmem i učinila da izrekнем, *ali nikada neće zaniijekati Liturgiju*, molitvu, zaziv moje kćeri, Crkve.

Obvezujem se isto tako u naukama Crkve
kao u svojim vlastitim Obvezama.

*Obvezujem se isto tako u Liturgiji
kao što sam se obvezao s Mojsijem.*

I kao što se moj sin s njima obvezao na gori...« (isto)

Kršćani, »liturgijski puk«, time se dakle služi kao i svakim drugim oružjem da suzbije neprijatelje Istine koji se nalaze *razasuti* po cijelom svijetu:

»Isusovo oružje, to je Mojsijev Zakon,
Deset zapovijedi *liturgijskoga puka*
Koji nikad nije bio *poništen* od apostolskog Rima...«
»Isusovo oružje budući je narod,
To je bogati *Misal* minijatura
I nebo i *pakao* i zemlja na slici.«

(*Tapisserie de Ste Geneviève*, str. 301–306)

Napokon, Liturgija je ono umjetničko zrcalo koje odražava neprestano i božansko djelovanje u svijetu i djela »liturgijskoga puka« u sveopćoj povijesti:

»Ili još
prorok proreče
Moj sin reče
I ja potvrđujem i posvećujem
I moja Crkva *potvrđuje i slavi*
I posvećuje i spominje se.« (*Saints Innocents*, str. 228)

9. Péguy i Paul Claudel

Péguy bijaše jedan od katolika koji bi bio dao čitavog sv. Tomu za *Stabat, Magnificat, Ave Maria i Salve Regina* (*Laurec*, str. 20). On je vjerovao u njezinu djelotvornost kao molitve te svjedoči svoje duboko poštivanje cjelokupne Liturgije.

U velikom brodovlju molitava, poredanom u bojni red koji siječe val božanske srdžbe nalazi se naravno i jedna liturgijska flota:

»A treća flota jesu druge bezbrojne molitve.
Sve one koje se izgovaraju za vrijeme Mise i Vespera.
I na blagoslovu.
I molitve redovnika koje obilježavaju sve sate dana.
I blaženi u noći.
I *Benedicte* koji se govori kad se pristupa stolu
Pred dobrom vrućom zdjelom juhe.
Sve napokon sve. I ne preostaje više nijedna.«

(*Laurec*, str. 100)

Péguy uvodi Liturgiju u svoja razmatranja i kopajući kao E. Hello do najmanjih pojedinosti nastoji joj prodrijeti do srži. Ako svojim razmatranjima daje sloj duhovitosti, dokazuje s druge strane originalnost kakvu do sada nismo nigdje drugdje susreli. Zato Liturgija igra aktivnu ulogu u *Misteriju Nevine dječice*: daje mu teološko, filozofsko i umjetničko tumačenje toga potpuno stvarnog fenomena da je nevina ljepota djetinje duše jedna od najvećih divota na svijetu. To važno i najbitnije mjesto koje ona zauzima u Péguyevu djelu, i to tako da pjesnikova zamisao ne bi bila shvatljiva bez sudjelovanja Liturgije, najavljuje jedno od remek-djela modernog teatra: *L'Annonce faite à Marie – Navještenje Mariji* od Paula Claudela.

XXII. POGLAVLJE

PAUL CLAUDEL

1868.–1955.

1. Sličnost između Huysmansa i Paula Claudela – 2. Dva izvora kojima raspolažemo za liturgijsko razumijevanje djela Paula Claudela i u čemu se sastoji naš zadatak – 3. Udio Liturgije u njegovu obraćanju, a ona određuje njegovo zvanje kršćanskog pjesnika – 4. Čitav svemir obavlja liturgijski obred i brojne su njegove pjesme bile sastavljene nakon što je prisustvovao nekom obredu. Utjecaj Liturgije na njegov stil i prikaz Magnificata i Obrednika – 5. Razlika koja postoji između Verlaineovih Liturgies intimes i Coronna Anni Dei Benignitatis Paula Claudela u kojoj nam Claudel pokazuje kako Liturgija mijenja njegov duhovni život – 6. Djelo La Messe de Là-Bas daje nam Claudelovo filozofsko shvaćanje života čiju analizu donosimo. Euharistija je središnja točka prema kojoj svaki čovjek treba ići koji već od sada želi sudjelovati u Vječnosti, a Liturgija je jedan od izvora koji bi mogao obnoviti izgubljeno čovječanstvo – 7. Molitva Regina Coeli u L'Annonce faite à Marie otvara nam kratak pogled u dušu Violainea i Pierrea od Craona, a Anne Vercors govori o jednom liturgijskom stilu i služi se savjetima druge Mise za Djevicu nemučenicu u kojoj je ideja vodilja ista kao u L'Annonce faite à Marie i u Obredu oblačenja te se potom analizira u čemu se među sobom razlikuju ta dva remek-djela i ustanovljuje se sličnost s Polyeucte od Corneillea – 8. Liturgija nam na dohvat ruke stavlja nadnaravni svijet i čini nam čudo »prirodnim« i ona nadomješta Milost u kršćanskom teatru – 9. Claudel je pomoću Liturgije otkrio onaj nadnaravni svijet koji su njegovi pretходnici mogli samo naslutiti

* * *

1. Sličnost između Huysmansa i Paul Claudela

S Paulom Claudelom pristupit ćemo jednoj temi koja je s određenih točaka gledišta isto toliko zanimljiva i lijepa kao i proučavanje koje smo bili poduzeli baveći se Huysmansom. Ovaj veliki pisac je, zapravo, za lirsko pjesništvo ono što je Huysmans bio za roman. Osim ljubavi koju

oba pisca imaju prema Srednjem vijeku, zajedničko im je i to što je njihovo obraćenje velikim dijelom bilo zasluga njihove umjetničke intuicije koja ih je prožimala u vrlo visokom stupnju: ona im je najednom otkrila katolicizam u sjajnoj umjetnosti Liturgije.

2. Dva izvora kojima raspolažemo za liturgijsko razumijevanje djela Paul Claudela i u čemu se sastoji naš zadatak

Proučavanje liturgijskog shvaćanja Paula Claudela ne predstavlja mnogo teškoća jer posjedujemo dva izvora vrijednosti prvorazredna značaja koji nam olakšavaju zadatak: opis njegova obraćenja i knjigu R. P. Tonquedec, koja toj temi posvećuje duboku analizu.¹

Jedini posao koji nam se nameće jest da nadopunimo njegova razmatranja dodajući detaljnu studiju o *La Messe de Là-Bas* (*Misa tamo dolje*) i nastojeći istaknuti sve što je originalno i veličanstveno s obzirom na liturgijsko gledište u misteriju *Annonce faite à Marie*.

3. Udio Liturgije u njegovom obraćenju, a ona određuje njegovo zvanje kršćanskog pjesnika

U liturgijskoj evoluciji Paula Claudela možemo razaznati više etapa. Liturgija je za njega kao i već za Baudelairea ponajprije bila jedna vrsta raskošnog podražaja:

»Takvo bijaše nesretno dijete koje je 25. prosinca 1886. otišlo u Notre-Dame u Parizu da tamo prati božićnu službu Božju. Tada sam već počeo pisati i činilo mi se da ću u katoličkim obredima, promatranim superiornim diletantizmom, naći neki pravi podražaj i sadržaj nekakvih dekadentnih vježbi.« (Mainage, *Les Témoins de Renouveau Catholique* – Svjedoci katoličke obnove, str. 65)

Liturgija je zatim potresla njegovu dušu tako da je izazvala potpuno obraćenje: »S takvim raspoloženjem ... prisustvovao sam velikoj misi s osrednjim uživanjem ... Zatim, nemajući ništa boljšega za raditi, vratio sam se na Vespere. Školska djeca u bijelim haljinama i učenici Malog sjemeništa de Saint-Nicolas-du Chardonnet, koji su ih pratili, upravo su pjevali ono što sam tek kasnije saznao da je *Magnificat*...

I tada se zbija događaj koji je odredio čitav moj daljnji život. *U jednom trenutku moje srce bi ganuto i ja uzvjerovah. Uzvjerovah tako snažnim pristankom, jednim takvim ushićenjem čitavoga moga*

¹ Ova je književna kritika ona ista s kojom smo se upoznali prilikom prikaza Louisa Merciera. Već smo se tada divili posebnom interesu koji je pokazivao za liturgijsku umjetnost.

bića, tako silnim uvjerenjem, takvom sigurnošću, ne ostavljajući mjesta nikakvoj vrsti sumnje... Suze i jecaji nadodoše, a tako nježna pjesma *Adeste* još je pojačavala moje ganuće.« (isto, str. 66)

Dok su mu religiozne pjesme uzrokovalе neusporedive užitke, veličanstvena umjetnost usredotočena u obredima pokrenula je napokon njegovo zvanje kršćanskog pjesnika:

»Sve sam nedjelje provodio u Notre-Dame, a išao sam tamo što sam više mogao i preko tjedna... sveta drama odvijala se preda mnoгm jednim tako *veličanstvenim sjajem koji je nadilazilo sva moja zamišljanja*. Ah! Nije to bio jadni govor nabožnih knjiga. *Bijaše to najdublja i najveličanstvenija poezija, najuzvišeniji čini kakvi su ikada bili povjereni ljudskim bićima*. Nisam se mogao nasititi prizora mise, a svaki pokret svećenikov duboko mi se urezivao u pamćenje i u moje srce. Čitanje službe za Mrtve i one Božićne, prizori obreda Velikog tjedna, uzvišena pjesma *Exultet*, kraj kojega mi najzavodljiviji Sofoklovi i Pindarovi stihovi izgledaju dosadni, sve me je to lomilo poštovanjem, radošću, zahvalnošću, kajanjem i dubokim klanjanjem! Malo–pomalo, polagano i vrlo teško, u mom srcu razdajivalo se na pomisao da su *umjetnost i poezija također božanske stvari* i da su im naslade puti, *daleko od toga da bi im bile neizbježne, naprotiv na štetu*.« (isto, str. 69–70)

4. Čitav svemir obavlja liturgijski obred i brojne su njegove pjesme bile sastavljene nakon što je prisustvovao nekom obredu. Utjecaj Liturgije na njegov stil i prikaz *Magnificata* i *Obrednika*

U cijelom jednom poglavlju pod naslovom *Le Monde surnaturel* (*Nadnaravni svijet*) Tonquedec posvećuje veliko mjesto tragovima koje je Liturgija ostavila u djelu Paula Claudela (str. 69–100). Mi ćemo iz njeга izvaditi najznačajnija mjesta pod pretpostavkom da je odlični kritičar obilno iscrpio svoju temu. On tu naznačuje najizrazitije crte onoga što čini veličinu pjesnika i pokazuje na koji se način u njegovu djelu odražavaju odnosi između prirodnog i nadnaravnog svijeta:

»Javno bogoštovlje predstavlja umjetniku obje ljepote, isprepletene jedna s drugom ili bolje – jedna providna kroz drugu – i obje su ga očarale: ljepota fizičkoga svijeta i ona nadnaravnoga svijeta. Tu je potpuno zadovoljena njegova sklonost prema simbolu, čega on posjeduje neiscrpnu riznicu i nezasitno iz nje crpi.« (str. 89–90). Svi pokreti u svemiru čine mu se istinskim liturgijskim činom. »Kreta-

nje svjetova u prostoru, izmjenjivanje satova, dana i godišnjih doba su kao mijene jednoga beskrajnog obreda koji se odvija na slavu Bogu.« »I možda je baš tu ... jedan od razloga da pod Claudelovim perom, čak na prvi pogled u najneutralnijim njegovim djelima, ima u izobilju toliko religioznih izraza, toliko formula. Naime, u njegovim očima, svijet doslovno izvršava čin bogoštovlja. U *La Connaissance de l'Est* (Poznavanje Istoka) prisustvujemo istinskoj liturgiji prirode: »Ne gubim ništa od uzvišenog obreda dana. Pljusкови žubore i napijući sluh ... ja mislim na bezbrojan i neutralan zvuk psalma... Zrak koji uživa u savršenoj nepokretnosti, sat u kojem sunce dovršava misterij Podneva... Periodičan povratak te zvijezde vječno je Bogojavljenje.« (str. 78–79)

Vidjeli smo Claudela kako je vrlo pažljiv da zabilježi trenutak u godini u kojem se zbiva određeni čin. Često ga manje brine točno označiti liturgijsko godišnje doba i liturgijsku minutu. I iz tog sinkronizma on izvlači najpotresnije poetske efekte. Tko se ne sjeća onoga prekrasnog prizora u *L'Annonce faite a Marie* kada Božićna radost silazi s riječima Službe Božje na tužnu zemlju, usnulu u snijegu, i prodire u siromašnu kolibu Violaine, koja je ogubavila: »*Hodie de coelo pax vera descendit, Hodie per totum mundum melliflui facti sunt coeli.*« (str. 91–92)

J. Tonquédec dodaje tvrdnju koju treba zapamtiti ako želimo doći do ispravnog shvaćanja Claudelova djela: »Sigurno su neki dijelovi bili bačeni na papir po povratku s molitve ili s pričesti ili vraćajući se s molitve Časoslova.« (str. 81)

P. Claudel po Liturgiji prodire u područja nevidljiva svijeta: »Na večer Svih Svetih pjesnik čita *Obred za mrtve*, i u njemu se otkriva nevidljiva prisutnost duša koje trpe... Nije to nipošto neka skica načinjena na brzinu, »napamet«. Tko god je molio *Obred za mrtve*, nalazi u tim stihovima dojam koji izaziva jezu.« (str. 82–83) Budući da je Liturgija oblikovala njegovu dušu, ništa nije čudno što i njegov stil njome odiše: »Rekao sam da on nagoni piše u liturgijskom stilu.« Treba dodati da on s osobitom ljubavlju upotrebljava usporedbe posuđene iz Liturgije.«

Evo nekoliko primjera koji potvrđuju Tonquedecove riječi:

»Koliko je moje srce otežalo od hvala i kako mu je teško uzdignuti se k tebi. Poput teške zlatne kadionice napunjene tamjanom i žeravicom.« (*Cinq grandes Odes – Pet velikih oda*, str. 84)

»Evo je, svečano poput smrti koja će primiti zaređenje za posao neke druge godine. Poput svećenika licem prostrta na podu između

svojih dvaju pomoćnika, poput đakona koji će primiti najviši red.« (isto, str. 97)

»Sve bijaše bijelo poput svećenika obučena u bijelo.« (isto, str. 98)

»Nije to *Pozivnik* iz Matutina, niti *Blagoslovljen* u sunčevu usponu hvalospjeva trojice mladića u užarenoj peći...« (isto, str. 111)

»Misao na Božju kuću«, nastavlja slavni kritičar, »obuzima ga kao Psalmista«. U njegovo sjećanje dolaze uspomene na svete obrede sa svih strana, na predmete bogoštovlja, na pobožnosti i opskrbljuju ga slikama, usporedbama, bezbrojnim aluzijama...« (str. 89–90):

»Božji anđeo jednom godišnje ode po zlatni ciborij na oltaru i uputi se prema pokojnom puku...

Poput svećenika obučena u zlatnu misnicu pred kojim ide akolit sa svijećom prema pričesnoj klupi.

S ciborijem posve punim i prepunim naših dobrih djela koje je Bog posvetio našim molitvama, našim mrtvljenjima i izmoljenim kronicama i prikazanim misama.« (isto, str. 182)

Pjesnik zatim kliče od radosti u *Magnificatu* što se oslobodio lažnih idola znanosti i modernoga života i što je pronašao istinskoga Boga. On tako razvija liturgijski tekst i primjenjuje ga razmatrajući svoj osobni slučaj. Njegov *Processional* (*Obrednik ophoda*), naprotiv, neka je vrsta zahvale, u kojem Claudel zahvaljuje Bogu na dobročinstvima. U isto vrijeme to je kao neka ispovijest tradicionalne vjere koja nas podsjeća na *Messe de Là-Bas*. Ta pjesma, prekidana stihovima iz Evanđelja i iz *Gloriae*, okrunjena je Vjеровanjem sv. Atanazija.

5. Razlika koja postoji između Verlaineovih *Liturgies intimes* (Intimnih Liturgija) i *Coronna Anni Dei Benignitatis Paul Claudela* u kojoj nam Claudel pokazuje kako Liturgija mijenja njegov duhovni život

Doista nema ništa u tim dvjema zadnjim pjesmama što bi nam direktno otkrilo nešto izvanrednog. Sve nas dakle upućuje ravno prema zbirci *Coronna Anni Dei Benignitatis* (1914.) u kojoj je P. Claudel iznio svoja vlastita razmatranja prigodom glavnih svetkovina liturgijske godine. To je ista tema koju smo istaknuli kod Verlaineovih *Liturgies intimes*. Ipak, postoji znatna razlika u poeziji tih dvaju pisaca. Dok su kod Verlainea lirski dojmovi samo spontana jeka različitih obreda bogoštovlja i dok oni nemaju mnogo utjecaja na preobrazbu njegova moralnoga života, Claudelove pjesme dopuštaju nam da zavirimo u tu dušu u kojoj Liturgija igra ulogu snažnog oruđa koje obnavlja cijelo ljudsko biće. Paul Claudel

trudio se proživjeti glavne misterije liturgijske godine »prisustvovati im, uvesti ih u svoj sadašnji život, u njihovom okruženju dovesti i iznijeti svoje brige i zabrinutosti dana.« (Tonquedec, str. 13). Tu on nalazi velike i lijepe primjere koji mu ocrtavaju važne uzore za nasljedovanje.

Zbirka *Corona Anni Dei Benignitatis* zatim je »brevijar ukrašen poezijom, misal oslikan živim slikama, Liturgijska godina u bojama. Tu ima himana za različite svetkovine u kojima priroda uvijek pokazuje svoje promjenljivo lice pod aureolom također pokretnom, koju stvaraju pojave svijeta milosti ... Ima tu molitava za Križni put, i dvanaest slika apostola koji sliče starim gravurama na drvu, izražajnim i grubim, sastavljenima od bezbrojnih crta. Ima čak i »oznaka među listovima«, kao pogrebni memento Charles–Louis–Philippea.« (isto, str. 91–92) Napokon nekoliko pjesama »su kao male groteske koje bi srednjovjekovna skulptura postavljala na pojedine uglove lijepe i mirne crkve. Smiješak se miješa s molitvom; pobožnost i šala intimno se spajaju...« (isto, str. 87)

6. *Djelo La Messe de Lâ-Bas daje nam Claudelovo filozofsko shvaćanje života čiju analizu donosimo. Euharistija je središnja točka prema kojoj svaki čovjek treba ići koji već od sada želi sudjelovati u Vječnosti a Liturgija je jedan od izvora koji bi mogao obnoviti izgubljeno čovječanstvo*

Kada smo govorili o Paulu Verlineu pokazali smo umjetničke odraze koje različiti dijelovi jedne Mise imaju na duhovni život toga pisca. Možemo se zaustaviti na istoj činjenici proučavajući djelo Paula Claudela. Ako, kao što je uostalom prirodno, ne nalazimo kod njega onu ugodnu i milozvučnu glazbu udruženu s bojama i posebnim mirisima čemu smo se divili u Verlaineovim pjesmama, Claudel naprotiv postiže da doktrinarnu snagu Liturgije zahvaćamo do srži. *La Messe de Lâ-Bas* u tom je smislu istinsko remek-djelo; ona nam ocrtava svu filozofiju ljudskog života promatranu pod kršćanskim kutom – jednim koji vrijedi za Claudela. Da za vrijeme jedne Mise proдре do istine kršćanstva pjesnik je morao proći kroz više različitih stanja; istaknut ćemo najočitije.

Paul Claudel uvijek se nalazio na putovanju kao diplomatski činovnik pa je uvijek bio obuzet osjećajem *neizrecive samoće*:

»Postoji jedan čovjek koji je po službenoj dužnosti izvan svega i njegovo je boravište takvo da se ne nalazi kod svoje kuće. Nijedan posao nije u stvari njegov, on je vječno Amater i posvuda Gost i privremeni Gospodin: »Samo izgnanstvo uči ga što je domovina.« (str. 32)

Sve će stvari propasti – to su misli koje mu se vrte po glavi – čak i ono što najviše voli, njegova žena i djeca:

»Još jednom, sve je to slično stvarima koje nikada nisu postojale.« (str. 7)

Čitav svemir uskoro će proći kao da nikada nije ni postojao. Taj prognanički život kakav P. Claudel provodi navodi ga na uvjerenje da na zemlji nema domovine; ona mora biti drugdje, tamo gdje se čovjek neće osjećati kao prognanik. Ako dakle mora uskoro proći čitav život koji ga okružuje, od njega se treba potpuno odvojiti kao vojnici od svoje krvi i tražiti gdje se nalazi istina koja razjašnjava smisao života:

»To tijelo ovisi o nama samo toliko koliko je sredstvo da ga potrese! Ta krv, vojnici Francuske su tu da reknu kako postoji sredstvo da je se prolije.« (str. 34). »U tvom stoljeću, budući da je postalo pogansko, moraš ponovo početi potragu i očekivanje svojim životom. Ljudi Staroga zavjeta išli su ususret Mesiji.« (str. 43)

Hrana koju čovjek uzima, budući da je samo uzaludna i prividna, treba se je odreći:

»Taj bijedni kruh na mom stolu, to nestalno vino jest kao da sam u vezi ni sa čime« (str. 33). »Dragi Bože, prikazujem ti ovu veliku želju da postojim! Dragi Bože, prikazujem ti ovu veliku želju da izbjegnem slučaju i prividnosti.« (*isto*)

Neprestano ga obuzima želja da ispuni, da sjedini svoj propadljivi život s nečim besmrtnim i vječnim. Upravo Misa naznačuje čovjeku put kojim treba ići ako želi sudjelovati u vječnosti. Istinu sadržavaju liturgijske molitve i Evanđelje:

»Tu je, na oltaru, jedna knjiga koja sadrži sve tajne života i smrti.« (str. 21) »Kroz vječne dijelove« (Vjervanja) »sve to što nam je otkriveno čini nam se da smo oduvijek znali, tako je to ljudsko i poznato.« (str. 24)

Ako čovjek prilagodi svoj život zapovijedima koje mu daje Liturgija, stječe istinsku slobodu i postaje tako načelom života:

»On je kao zapovjednik nekoga ratnog broda koji je zauzeo svoj položaj u bunkeru. On sluša, a sva sredstva pod njim su, oko njega i čekaju ga, baš njega koji je energija i uzrok.« (str. 23)

Njegov socijalni položaj u isto je vrijeme određen i preostaje mu samo da sluša svoju savjest koju osvjetljaju evanđeoska načela. Čovjek postavši kršćaninom imat će dakle:

»Oca kojemu potpuno pripadaju njegovi sinovi, djecu koja potpuno pripadaju svome ocu. Braću zajedno pod istim krovom, divnu i prekrasnu majku«. (str. 14) »Kreni na posao koji je upravo za tebe, iako ga ne razumiješ, ali koji je dobar. Kao pčela koja ništa ne zna, ali koja ima u isto vrijeme osjećaj za cvijet i osjećaj za domovinu Francusku... Dobro je znati da čovjek djeluje po principu s kojim su sve stvari prirodno u harmoniji.« (str. 85)

Sakramenti, koji čine nedjeljivu cjelinu s Liturgijom, dat će čovjeku potrebnu snagu da ne poklekne u mučnom hodu. Što se tiče sakramenta Euharistije, on će potpuno zadovoljiti sve njegove težnje jer će ga učiniti sudionikom vječnosti dajući mu mogućnost da obuhvati bitno kroz nebitno. Liturgija će mu dakle pribaviti:

»Kruha koji je uistinu kruh i koji hrani, vode uistinu koja pere, vatre uistinu koja grije, koja osvjetljuje i koja sažije.« (str. 25) »To što si tražio već odavno, već od ovoga života Vječnost pristupačnu u svim smjerovima, podigni oči i drži ih uprte pred sobom jer tu je i gledaj Bezdan u gori.« (str. 39) »Koprena na stvarima za mene je u jednoj točki postala prozirna. Obuhvaćam Bit napokon kroz Nebitno.« (str. 40)

Susrećemo, uistinu, u *La Messe Là-Bas* najvažnije dijelove jedne Mise u njihovom stvarnom slijedu. Claudel, koji dobro poznaje liturgijski tekst u ovom slučaju na njega mnogo ne misli; on povezuje svoja osobna razmatranja o svom vlastitom životu, o životu svoga prijatelja Rimbauda i svoje Nacije dok se odvijao obred Žrtve. Misa mu pruža čitav jedan životni program pokazujući mu što treba činiti želi li svojem radu dati duboki i pravi smisao i želi li ponovo uspostaviti moralni red izopačen već nekoliko stoljeća. Liturgija je dakle prema Claudelu jedan od životvornih izvora koji mogu obnoviti palo čovječanstvo.

7. *Molitva Regina Coeli u L'Annonce faite à Marie otvara nam kratak pogled u dušu Violaine i Pierre od Craona, a Anne Vercors govori o jednom liturgijskom stilu i služi se savjetima druge Mise za Djevicu ne-mučenicu u kojoj je ideja vodilja ista kao u L'Annonce faite à Marie i u Obredu oblačenja te se potom analizira u čemu se među sobom razlikuju ta dva remek-djela i ustanovljuje se sličnost s Polyeucte od Corneillea*

Sada nam samo ostaje da analiziramo misterij *L'Annonce faite à Marie* (1912.), djelo koje je, kad je prvi put objavljeno, uzdiglo uragan oduševljenja tako da su poetsko nadahnuće koje ga prožima uspoređivali

s najboljim odlomcima Sofokla i Shakespearea. Mi ćemo bez oklijevanja ići u srž pitanja i bez zaustavljanja prijeći preko svih ljepota tog djela koje se ne odnose na Liturgiju.

Utjecaj Liturgije na ovaj misterij treba se promatrati s nekoliko vidika. Zvuci Angelusa, odmah na početku djela (str. 16–17), uranjaju nas već u atmosferu misterija. Čovjek se odmah osjeća ushićen silnom radošću koju uzrokuje preobražena pojava uskrsnuloga Krista kod gledatelja. Osobe koje se prepuštaju toj starinskoj molitvi – Violaine, Pierre Craon – zaranjaju u taj nadnaravni svijet koji za njih daleko nadvisuje sve čari vidljivog svijeta. Zahvaljujući molitvi koju oni izgovaraju, Claudel nam omogućuje da zavirimo u njihov duhovni život. Riječi koje izgovara Anne Vercors, Violainin otac, svojim stilom nas podsjećaju na jedno mjesto koje nas navodi na misao o himnu *Coelestis urbs Jerusalem*:

»Nisam sam!
Ta veliki narod veseli se i odlazi sa mnom!
Narod svih mojih mrtvih sa mnom
Te duše jedna za drugom od kojih ostaje samo kamen,
Sve kršteno kamenje koje zahtijeva svoje mjesto.«

Stav Anne Vercorsa kao čovjeka i kao muža samo od sebe nas podsjeća na poslanicu *druge Mise za Djevicu ne-mučenicu*,² budući da je taj starac ostavio svoju obitelj da prigrli »Gospodinove stvari«.

I sama ideja »misterija«, koju bi Huysmans bio označio imenom »mistična zamjena«, ista je koja je izvrsno izražena u onom obredu *Prise d'habit* (Oblačenje) (Vidi *Pontifikal*) o kojem smo govorili obzirom na djelo *En route*. Violaine okajava grijeha drugoga na isti način kao svaka dobra redovnica nakon što se prinijela kao žrtva u liturgijskom obredu koji smo upravo istaknuli.

Dok nam tekst *La Prise d'habit* još ne pokazuje obraćenje grešnika ostvareno ispaštalačkim žrtvama, u *L'Annonce faite à Marie* vidimo plo-dove Violaineine žrtve. Mara, njezina zla sestra koja ju je ubila, priznaje poslije Violaineine smrti: »O Jacques, nisam više ista. U meni ima nešto završeno. U meni je nešto slomljeno.« Violaineina žrtva iznudila je od neba milost obraćenja sestre Mare. To je ista činjenica koja nam u Cor-neilleovom *Polyeucte* objašnjava obraćenje tiranina Félix. Razlika je u tome što aluzija na liturgijski tekst, potpuno providna kod Claudela, čini iznenadni obrat u Marainoj duši nužnim i vrlo prirodnim u psihološkom

² Prva poslanica Korinćanima 7, 29–34: »Ovo hoću reći, braćo: Vrijeme je kratko. Odsede i koji imaju žene, neka budu kao da ih nemaju...«

pogledu, dok obraćenje Félix a u Corneilleovu djelu naprotiv izgleda da je obilježeno pečatom »Deus ex machina.«³

8. *Liturgija nam na dohvat ruke stavlja nadnaravni svijet i čini nam čudo prirodnim i ona nadomješta Milost u kršćanskom teatru*

Kad vidimo Violaine kako se pojavljuje »otprilike u odjeći redovnica Montsanviergea, jedino bez manipula, u odjeći koju one nose u koru, dalmatiku đakona, za koju one imaju povlasticu nositi ju, nešto svećenikovo, one same hostije...«, (str. 83) autor jednim potezom u našem duhu čini prisutnim taj nevidljivi svijet koji ima snagu obraćati duše i izvoditi promjene u stvarnom životu. Pa i čudo, koje se u svjetovnom teatru ispravno smatra kao neki »Deus ex machina« ne izlazi u kršćanskom teatru iz zakona koji ravnaju akcijom. Jedina stvar koja je zamršena za kršćanskog dramaturga jest da akciju natapa u nadnaravnom. Claudel nije ništa bolje znao nego da u *L'Annonce faite à Marie* dadne liturgijsku osnovicu koja posjeduje onu izvanrednu sposobnost da nam nadnaravni svijet učini prisutnim, što znači onaj svijet koji, kako on misli, igra glavnu ulogu u sadašnjem životu. Pogledajmo dakle iz bližega to uplitanje nadnaravnoga u prirodne zakone i istaknimo dio koji pri tome ima Liturgija.

Na kraju trećeg čina u vrijeme *Božićnog Matutina* Mara zahtijeva od Violaine da joj uskrisi njezino mrtvo dijete. Kako se ona može usuditi tražiti nešto takvo? To je zato jer ona zna da je Violaine žrtva koja daje zadovoljštinu i duša joj je uronjena u kraljevstvo Milosti. Što se događa u tom svijetu tamo? Kakvi to plemeniti osjećaji ujedinjuju ta područja? Liturgija, njihovo vjerno zrcalo, kaže nam: »Danas nam s neba pravi mir siđe, danas je na cijelom svijetu s nebasa protekao med ... Danas nam je zasjao dan novoga otkupljenja, staroga popravka, vječnoga radovanja ... O velike li tajne i predivnog sakramenta gdje životinje vidješe Gospodina kako leži u jaslicama.«⁴ Evo javljam vam veliku radost....⁵

³ »Tu se nalazim pritisnut nekom tajnom draži;
I popuštam zanosu kakvo ne poznajem;
I pokretom kojeg ne mogu čuti;
Iz svojeg bijesa prelazim na revnost svojega zeta.
To je on, ne sumnjajte nimalo o tome, čija nevinna krv
Za svojeg progonitelja moli svemogućega Boga;
Njegova ljubav, razlivena na cijelu obitelj
Vuče za sobom oca isto kao i kćer.« (*Polyeucte*, stihovi 1769–1776).

⁴ Latinski original liturgijskog teksta: »Hodie nobis de coelo pax vera descendit, hodie per totum mundum melliflui facti sunt coeli ... Hodie illuxit nobis Dies redemptionis novae, reparationis antiquae, felicitatis aeternae... O magnum mysterium et admirabile sacramentum ut animalia viderint Dominum jacentem in praesepeio ...«

⁵ Navodimo samo nekoliko odgovora. Mara glasno čita sljedeće stranice Božićnog obreda: Prva, Četvrta i Sedma lekcija: Odgovori I., IV., VII., VIII. i sv. Luka 2, 1–14 (izvatci).

Ta neizmjerana radost koju nadahnjuje Liturgija, prouzrokovana rođenjem jednog Djeteta koje je u isto vrijeme i Spasitelj i apsolutni gospodar svega svemira, pruža Violainei prigodu da od Njega zamoli jednu vrlo jednostavnu stvar: uskrsnuće Marinog mrtvog djeteta. Molitva je uslišana, a mi osjećamo da se dogodilo nešto vrlo prirodno i ne sasvim neobično.

Čudo koje je u srednjovjekovnom teatru imalo važno mjesto, zahvaljujući upotrebi Liturgije, po Claudelu je ponovno oživjelo u suvremenoj drami. Po toj važnoj činjenici spasonosni utjecaj Liturgije na modernu literaturu čini se da je dosegao svoj vrhunac: Božićni prizor i u *L'Annonce faite à Marie* kruna je tog mnoštva književnih djela koja su imala korist od Liturgije. Dok ona tako drugdje – izuzevši Péguya – ima samo dekorativnu ulogu te samo naglašava pjesničke efekte u brojnim literarnim prizorima, kod Claudela je preuzela aktivnu ulogu u radnji same drame. Postala je oruđe kojim se služi Milost – kao nekom osobnošću da upotpuni dramatsku akciju i da novim svjetlom osvijetli razvijanje životnih snaga.

9. Claudel je pomoću Liturgije otkrio onaj nadnaravni svijet koji su njegovi prethodnici mogli samo naslutiti

Svoja razmatranja o Paulu Claudelu možemo sažeti tvrdnjom da je on za lirsku poeziju ono što je Huysmans bio za roman. On je lirski pjesnik u pravom smislu riječi koji nam u svojim pjesmama iznosi fragmente svoga duhovnog života. To su poleti k Bogu Stvoritelju čitavog svemira i Kristu euharistijskom kojega on često prima. Njegove mistične težnje ne čine se na prvi pogled odviše originalnima i to baš zbog toga što je Claudel usvojio liturgijski govor u tolikoj mjeri da mu bez prestanka pod pero dolaze molitve i evanđeoske riječi, stihovi Himana i Psalama.⁶ »Rimovani redak koji on toliko voli isto tako podsjeća na neke tekstove srednjega vijeka.« (Vallery-Radot, str. 255)

Misa mu pruža čitav jedan životni program i pokazuje mu sredstva koja bi mogla obnoviti cijelo čovječanstvo. Obrednik *Pontifikal* (*De Be-*

⁶ Pjevajući liturgijskim zanosom duhovnu tugu on spontano navodi stihove psalma: »Spasi ju od pogibeljne smrti i od Ralja Zvijeri« (Corona, str. 118). Stoga u opisnim pjesmama kao što je ona pod naslovom *Strasbourg* (isto, str. 130), on komentira kao što je to radio Huysmans, značenje arhitekture koristeći stih slavnog himna *Tantum ergo*: »*Stari zakon žrtvi novoj nek se sada ukloni (Et antiquum documentum novo cedat ritui)*«. Claudel je često nerazumljiv za one koji nisu dobro upućeni u Liturgiju. Tako se on zadovoljava da u »*Memento pour le Samedi Soir*« (Memento za subotnju večer) (isto, str. 200) spomene samo nekoliko liturgijskih odlomaka, a čitatelj mora uz pomoć asocijacija misli i osjećaja oživjeti u svojoj duši čitav jedan psihološki krajolik.

nedictione et Consecratione virginum) nadahnjuje misterij *L'Annonce faite à Marie*, a Liturgija tu preuzima aktivnu ulogu navodeći nas da osjećamo prisutnost nadnaravnog svijeta i služi kao oruđe djelovanju Milosti. Tom je činjenicom veličanstveno okrunjen niz djela koja smo analizirali tijekom našega studija.

Paul Claudel jednim je genijalnim potezom pronašao ono što su jedva i naslućivali razni Chateaubriandi, Hugoi, Barbey D'Aurevillyi i Baudelairei. Stavio nam je na dohvata ruke u kršćanskoj umjetnosti taj tajanstveni svijet, koji je izazivao samo osjećaje straha i nesigurnosti kod onih koji nisu pravo shvaćali njegov istinski sadržaj. Upotrebom Liturgije pokazao je da »fatum« nije jedina izvanzemaljska stvarnost; da stvarnosti koje obično označujemo riječima »tajanstvene sile« jer nemamo točnijeg izraza nisu tako jednostavne kako se čini na prvi pogled. Claudel je pokazao uvodeći Liturgiju u područje svoje umjetnosti da te »tajanstvene sile« obuhvaćaju veliki svijet do tada gotovo neistraženih različitosti i bogatstva. Uzročnost veličanstvenih i predivnih zakona tog svijeta nije ništa manje istinita i manje stvarna, iako se često čini da ti zakoni lebde pod nekim jedva prozirnim velom.

APOLOGETI

XXIII. POGLAVLJE

LOUIS VEUILLOT

1813. – 1883.

1. Definicija skupine apologeta na čijem se popisu nalazi Louis Veuillot – 2. Liturgija mu služi u isto vrijeme kao oružje za borbu protiv svojih protivnika i da brani politiku Svete Stolice, nadalje on poznaje djelovanje Dom Guérangera i prilagođava svoj stil prema zahtjevima publike svoga doba – 3. Umjetnost gregorijanskog pjevanja pribavlja mu argumente protiv protestantizma jer će narodi koji njeguju gregorijansko pjevanje stvoriti velika djela budući da pripadaju univerzalnoj obitelji – 4. Veuillot žali što su mnogi prosvijetljeni ljudi prave neznalice obzirom na poznavanje Liturgije kao što je Goetheov Faust i Mozartov Don Juan – 5. Svaka Misa jedno je umjetničko remek-djelo te Rimska liturgija zadovoljava čovjekove intelektualne i umjetničke težnje – 6. Sam je Brevijar protuteža utjecaju »biblioteka, akademija i novina« – 7. Tekst za svetkovinu Sv. Petra i Pavla razotkriva motive Papina političkog djelovanja – 8. Opisi obreda i liturgijska razmatranja u Le Parfum de Rome – 9. Veuillot protestira protiv uvođenja teatralne glazbe u katolička svetišta u čemu je Huysmansov istinski preteča te ustanovljuje da je Liturgija carica slikarstva; ističe ljepotu kitica O felix Roma i navodi liturgijske uspomene u svome stilu – 10. Njegovo liturgijsko znanje i potom Zaključak

* * *

1. Definicija skupine apologeta na čijem se popisu nalazi Louis Veuillot

Nakon što smo proučili cijelo mnoštvo istinskih apostola Liturgije pristupit ćemo s Louisom Veuillotom nizu književnika koji su se njome poslužili poput J. de Maistrea da dokažu uvjerenja kojima su posvetili svoj život. U očima *apologeta*, koji je opći naziv pod kojim smo svrstali sve te pisce a Louis Veuillot jedan je od njih, liturgija je prije svega vrlo pogodno oruđe za obranu ili za *dokazivanje određenog stava*.

2. *Liturgija mu služi u isto vrijeme kao oružje za borbu protiv svojih protivnika i da brani politiku Svete Stolica, nadalje on poznaje djelovanje Dom Guérangera i prilagođava svoj stil prema zahtjevima publike svoga doba*

Taj »opasni pobjednik«, »taj posljednji pisac pamfleta«, kojemu »protivnici .. za sve njegove nauke danas odaju priznanje...«, kao što kaže Strowski,¹¹ upotrebljava Liturgiju u isto vrijeme da pobijedi slobodne mislioce i da analizira politiku papa svoga doba. Prije nego što se duže zadržimo na načinu na koji se on služi Liturgijom, pogledajmo izbliza što je Louis Veuillot općenito znao o službenoj molitvi Crkve.

Nije čudno što je on možda bolje nego bilo koji pisac njegova vremena poznavao obnoviteljsko djelovanje Dom Guérangera. U više navrata boravio je u Solesmesu te kao odani prijatelj pratio je s velikim zanimanjem djelovanje slavnog redovnika benediktinca.² Slavnoj je opatiji čak posvetio jedan od najzanimljivijih odlomaka u *Ça et la* (Tu i tamo).³ Obzirom na naše proučavanje čini nam se najpogodnije da istaknemo sve što ima zanimljiva u njegovoj knjizi *Le Parfum de Rome* (Miris Rima, 1862.), napisanoj u doba kada među francuskim piscima gotovo nijedan nije imao točnog znanja o liturgijskoj umjetnosti (izuzevši učenjake kao što je Montalembert, Ozanam...)

L. Veuillot se dakle služi svojim zavidnim novinarskim talentom da dokaže istinitost katolicizma kojega je prigrlio 1838. za vrijeme boravka u Rimu i da proširi svoje vlastito liturgijsko znanje koje je, s obzirom na razdoblje u kojem ga je stekao, bilo dosta opsežno.

Da bi kao novinar prilagodio svoj način govora zahtjevima publike svoga doba uljepšavajući ga znanstvenim izrazima, jer to je razdoblje u kojem je dozrela Renanova *L'Avenir de la Science* (Budućnost znanosti), on se veoma trudi svojim čitateljima učiniti divote katoličkog bogoštovlja prihvatljivima. Evo oštroumne usporedbe koju on postavlja obzirom na *Angélus* (Pozdrav Gospin) koji nas podsjeća na usporedbu koju je već bio postavio Chateaubriand:

»Žena i dijete ... načiniše znak križa ... Čuli su Angelus i mole. Poslušajte: to je *brzobjavni jezik Crkve*, izumljen već odavna. – Što govori, upita Coquelet. Taj jezik govori nešto što je neizmjereno iznad vas i iznad svake ustanove.« *Taj blagozvučni brzobjav* ispunjao je

¹¹ STROWSKI, *Tableau de la littérature française au XIXème siècle*, str. 352

² Vidi : *Le Parfum de Rome*, str. 155, 205/ II., 205/ I.

³ DOM GUÉRANGER, *Par un moine de Solesmes*, str. 301

prostor, stavljajući ljude u vezu s njima samima i s Bogom, govoreći im o uzvišenim misterijima i svetim mislima...» (I., str. 34 –36)

3. *Umjetnost gregorijanskog pjevanja pribavlja mu argumente protiv protestantizma jer će narodi koji njeguju gregorijansko pjevanje stvoriti velika djela, budući da pripadaju univerzalnoj obitelji*

Izvanredna ljepota gregorijanskog pjevanja daje mu nepobitan dokaz o superiornosti katolicizma nad protestantizmom. Za vrijeme posjeta kolegiju Germanicum u Rimu on ovako razmišlja:

»Mala crkva kolegija Germanicum... jedno je od svetišta u kojem se najbolje izvodi rimsko pjevanje... Luter je pjevao te božanske molitve na božanskom ritmu, ali se svega odrekao. I molitve i ritmove, sve je nadomjestio riječju. Ne samo vjera, nego i *sam instinkt za umjetnost osuđuje Lutera i traži da vrati poeziju koju je odstranio iz ljudskog srca.*« (II., str. 69 –70)

Louis Veuillot dovodi svoje izvode sve do tvrdnje da bi kršćanski narodi koji ne njeguju gregorijansko pjevanje – budući da su prekinuli veze jedinstva koje su ih vezale s Rimom i po tome sa svim generacijama ljudskoga roda – bili mogli stvoriti djela još veće vrijednosti da nisu potpuno napustili umjetnost gregorijanskog pjevanja. Obraćajući se tako na njemačke bogoslove upućuje im ove riječi:

»Vaša Njemačka pjeva, ali ne više hvalospjev Bogu ›Svet, svet, svet, puna su nebesa i zemlja Tvoje slave«. Oh, Nijemci, da ste znali taj hvalospjev, da su ga znali veliki izokrenuti umovi, da su ga znali Goethei, Hegeli, Fichtei... kakvim bi sjajem sjalo danas čelo Velike Njemačke i kakva bi žetva istinite slave napunila njezine učene ruke.« (II., str. 71)

Budući da gregorijansko pjevanje posjeduje moralizatorske kvalitete koje preobražavaju narode,⁴ slavni novinar potiče mlade bogoslove da njeguju one iste melodije koje su uvijek slavnog Monikina sina do suza ganule pred više od petnaest stoljeća. (II., str. 72).⁵

⁴ Taine, Baumann, Claudel i mnogi drugi pisci izrekli su isto mišljenje.

⁵ Tako Veuillot uzdiže i slavi »Christus musicus« (II, str. 96) i njegovu Crkvu koja »je upila i ispunila poeziju Sinagoge kao što je Kristov zakon ispunio i upio Jahvin zakon«. (II., str. 19)

4. Veuillot žali što su mnogi prosvijetljeni ljudi pravi neznalice obzirom na poznavanje Liturgije kao što je Goetheov Faust i Mozartov Don Juan

U svojim raspravama o različitim temama Louis Veuillot izražava žalost da mnogi ljudi, među najslavnijima, bijahu pravi neznalice u liturgijskom pogledu:

»A ipak se Goethe (dok je boravio u Rimu) zaustavio pred grubim plaštem. Pravi mu Rim nije bio poznat. Udisao je njegov miris, ali na način onih neupućenih svjetovnjaka koji ulijeću u naše hramove: očarani su, ali ne znaju da su *himni i sveta odjeća i oblaci tamjana zapravo molitve*.« (I., str. 14)

Veuillot ipak zna da je Goethe bio daleko od toga da bi bio potpuni nezalica na području Liturgije. Izostavljajući slavni prizor *Fausta* u kojem Margareta sluša prijeteće melodije *Dies irae*, on aludira samo na onaj prizor u momentu kada se Faust priprema izvršiti samoubojstvo:

»Kako veličanstveno Faust lomi načelo moderne zablude, slobodu savjesti, nedostojnu igračku misaonog bića. Kako on drhti, kako plače *na zvuk zvona katoličkog Uskrsa*.« (II., str. 268 –269)

Ipak odaje priznanje Mozartu i nekim drugim umjetnicima što su cijenili Liturgiju:

»Mozart prima (tekst za *Don Juana*) od nekoga plitkog libretista, nekoga sramotnog tipa koji je zaglibio u blatu, daleko izvan dosega božanskog milosrđa. *Ali slušajući melodije svete Crkve jednim pogledom svoga golubinjega oka preobrazi tu iskušanu put...*« (II., str. 268 –269)

5. Svaka Misa je jedno umjetničko remek-djelo te Rimska liturgija zadovoljava čovjekove intelektualne i umjetničke težnje

Ono što će nekoliko godina kasnije Huysmans dokazati s cijelim nizom primjera iz Liturgijske godine slavni novinar kaže globalno (zaustavljajući se s više pojedinosti samo na svetkovini prvaka apostolskih):

»*Svaki blagdan Crkve jest jedna pjesma*, u isto vrijeme ozbiljna i puna tihe radosti. Vjera, Ufanje i Ljubav jedno za drugim uzimaju pri tome riječ. Cijela svetkovina sveca pripovijeda život junaka, njegove patnje i njegovu slavu.« (II., str. 244)

Što se tiče općenito bogoštovlja L. Veuillot ne nalazi dosta izraza da ga slavi. Po njegovu mišljenju obredi tumače misterije dogmi, potpuno

zadovoljavaju ljudsku dušu i daju više mjesta osjećaju lijepoga nego ikako drugo bogoštovlje izvan katolicizma:

»On vidi bogoštovlje čijoj raznolikosti, sjaju, dubini ništa nije ravno. To bogoštovlje zna čak i pred oči prenijeti veličanstvenim obredima sve misterije svoje dogme: zna ih, dakle, učiniti dostupnima svakom umu. (vidi Taine, bilješka 11) Ovo bogoštovlje zna izraziti u svom uzvišenom govoru najpromjenjivija stanja i najrazličitija raspoloženja duše: ono, dakle, zadovoljava dušu, svaku dušu, kao što zadovoljava duh, svaki duh. To bogoštovlje umjetnosti i osjećaju lijepoga daje doprinos kakav nisu primili ni od koje druge religije. Kao što je, dakle, zasebno zadovoljilo i duh i dušu, zadovoljava ih i ispunjava i kada su zajedno.« (I., str. 225)

6. *Sam je Brevijar protuteža utjecaju »biblioteka, akademija i novina«*

Obveza čitanja Časoslova ima u njegovim očima najsretnije učinke. Tako se prisiljava svećenstvo (to je njegovo mišljenje), da se napaja na tom nepresušnom izvoru iz kojega obilno izviru istina i ljepota.

»Divna dalekovidnost Crkve koja želi da njezini svećenici uvijek u rukama imaju božansko Pismo da se neprestance napunjavu njegovom snagom; a mi vječno primamo u rosnim kapljicama mudrosti tu nauku neba! Manje se plašim mnoštva ljudi koji pišu. Kažem si da je Bog predvidio to preobilje. On je sastavio svoju knjigu, njegova Crkva ju komentira, istina će pobijediti biblioteke, akademije i novine. *Coelum et terra transibunt verba autem mea non transibunt. (Nebo će i zemlja proći, ali riječi moje ne, neće proći. Mt, 24,35)*« (II., str. 266)

7. *Tekst za svetkovinu sv. Petra i Pavla razotkriva motive papina političkog djelovanja*

Komentar službe Božje apostola Petra i Pavla gledana iz političkog kuta jest istinsko remek-djelo svoje vrste. Treba se podsjetiti kako bismo shvatili tu analizu da je Papa još bio u posjedu nezavisne države kad je L. Veillot pisao svoj *Parfum de Rome*. Usprkos slobodnim misliocima koji su se trudili potkopati autoritet Svete Stolicе šireći čudne glasine u isto vrijeme o tajnoj diplomaciji i o vođenju poslova Svete Stolicе temeljenog na spletkama, Veillot je došao na oštroumnu ideju da im pred oči stavi zbornik zakona po kojem se pape vode u svojim političkim odnosima:

»Želite li temeljito znati što Crkva misli o sebi? Želite li *osobno mišljenje pape* o opasnostima sadašnjosti, o prijetnjama budućnosti? *Meni su te tajne poznate*. Našao sam ih u jednoj ne baš rijetkoj knjizi, ali koju političari nikako ne čitaju, a još manje razumiju. Ta knjiga je »Božanski časoslov« za nedjelje i svetkovine godine.⁶ Mnogo knjiga iznose misao Crkve. A ova je najpouzdanija. Iz nje se vidi sve što Crkva moli od Boga otkako postoji, sve što će od njega uvijek moliti. Otvaram ju na blagdan apostola Petra i Pavla... Što će nam ostati za pogađati od tajni Crkve nakon što budemo upoznali njezinu molitvu? Blagdan svetih Apostola jest spomen na njihovu pobjedu, to jest na njihovo mučeništvo. *Mučeništvo i pobjeda za Crkvu to je ista riječ*, pa to prvo pojašnjenje može biti dostatno... Najljepša od svih drama posvećenih junacima kršćanstva je svetkovina Galilejskog ribara Šimuna Petra, oblikovana u svetosti od samoga Isusa, vrhovni prvosvećenik poslije Isusa, *namjesnik Isusov, apostol Isusov, mučenik Isusov*... dali su ga išibati, a on će propovijedati, krstiti, osnivati crkve ... I na koncu Crkva će izustiti ovu posljednju riječ: »Danas je Šimun Petar uzdignut na vješala Križa: *Aleluja*. Danas je onaj koji drži ključeve neba otišao pun radosti Isusu Kristu...!«

»Eto vam tajne Crkve, osobnoga papinog mišljenja usred nestalnosti vremena. Govorim o sutrašnjici kao i o današnjici, o vladajućem Papi kao i o budućim papama kao i o prošlim papama. Oni koji žele upoznati političke tajne Crkve neka uzmu u ruke crkvenu knjigu: već odavno su sve tajne tu položene. Neka njezini protivnici kao mala djeca čitaju i trude se razumjeti!«

»Papa uvijek zna što Židovi žele⁷ i što Herod želi i što Neron želi. Imao je vremena to naučiti! Koliko li se puta vidio zarobljenim? Koliko li puta na vješalima? On nema ni srebra ni zlata da potkupi svoje tamničare, ni mača da se bori protiv njih. Ali: *Tu es Petrus*. To ima...« (II., str. 241 –247)

8. Opisi obreda i liturgijska razmatranja u Le Parfum de Rome

Izvadci iz poglavlja pod naslovom *Le Secret de Rome* (*Tajna Rima*) koje smo upravo naveli dostatno označuju način Louisa Veuillota. On se služi Liturgijom kao svakim drugim oružjem da rani i svog protivnika. Nije nam zadaća suditi je li u tom uspio; zadovoljimo se kazivanjem da je njegova ideja jedna od najoštromnijih. Copée će nekoliko godina kasnije

⁶ Radi se o nepotpunom Misalu.

⁷ Ono o čemu govore Djela Apostolska (12, 1-11)

upotrijebiti isti način: on će, kao što je to učinio Veuillot za svoje političko shvaćanje, potkrijepiti svoje demokratske doktrine primjerima i poukama izvađenima iz Liturgije.

Tako smo osvijetlili sva izrazita lica liturgijskog shvaćanja kod ovoga pisca. Prešutjeli smo brojne i bogate opise obreda koje posvuda susrećemo listajući njegovo djelo. (II., str. 369 etc.) Njegova nas liturgijska razmatranja još više zanimaju jer se Louis Veuillot često zaustavlja na nekom kratkom stihu poput Ernesta Helloa, okrećući ga sa svih strana s namjerom da mu iscrpi sav sadržaj. Ta razmatranja ne ulaze u predmet našeg proučavanja. Ne samo jer bi ih mogao napisati bilo koji drugi pisac, nego također jer nam ne otkrivaju onu čudesnu originalnost toga silovitog borca koja je jedina važna za povjesničara književnosti.⁸

9. Veuillot protestira protiv uvođenja teatralne glazbe u katolička svetišta u čemu je Huysmansov istinski preteča te ustanovljuje da je Liturgija carica slikarstva; ističe ljepotu kitica O felix Roma i navodi liturgijske uspomene u svome stilu

Obzirom na vrlo istančani ukus ovog novinara, ne treba nas čuditi što je on oštro napadao sve koji su crkvu pretvarali u teatar. U tom se javlja kao pravi preteča Huysmansa:

»Loš ukus ohrabruje ona dosadna djela kao što čini da trijumfira glupa literatura »Marijina mjeseca« i sva ona kukavna pobožnost koja slavi Blaženu Djevicu lažnom teologijom, lažnim cvijećem, lažnim melodijama i lažnim stihovima.« (I., str. 237)

»Ali sa svojom glazbom [Rimljani...] često su mi iskrivili misu. One fuge, one rulade, oni trileri remete nadahnute riječi... Molitva ne govori, niti ide naprijed: ona lebdi i pjeva. Od te nesretne glazbe molitva poskakuje i deklamira.« (II., str. 65)

Glazbena ljepota i sjaj boja u bogoštovlju izaziva užitak kod Louisa Veuillota:

»U isto vrijeme kada se prisjećamo povijesnog događaja, zbor čas pjeva božanske psalme u kojima se izriče vjera i ljubav koji ispunjavu dušu apostola, čas ponavlja obećanja Isusa Krista.« (II., str. 244)

»Što se tiče opisivanja svečanosti bio bi potreban kist, ali kist bi bio prisiljen ispustiti bitno, ono neizrecivo zračenje kojim ljubav

⁸ Vidi : *Iustus ut palma florebit*, II, str. 50

kruni ljepotu. Zlato, grimiz i drago kamenje od sunca ne dobiva toliki sjaj.« (I., str. 323)⁹

Njegovo je mišljenje da Liturgija napokon zadovoljava lirske težnje ljudskog srca:

»Neki redovnik stane pjevati himan one slavne i čarobne Elpis, sastavljen prije trinaest stotina godina kad je opazio prve kupole rimske:

*»O sretni Rime štono te posvetila
prvaka ovih dvaju krv preslavna.
U grimizu se njihovu rumeneći,
ljepote svijeta svega sam nadilaziš.«* (I., str. 75)¹⁰

Zato je posve prirodno što se kod njega može naći veliki broj odlomaka čiji stil sadržava liturgijske aluzije.¹¹

10. Njegovo liturgijsko znanje i potom Zaključak

Ukratko, Louis Veuillot bio je novinar s vrlo širokim liturgijskim znanjem imajući u vidu razdoblje u kojem je pisao svoja djela.¹² Njegova se izvornost sastoji u tome što se u novinarskim polemikama služio Liturgijom i što je pokazao da se u njoj mogu naći sve pokretne snage kršćaninova djelovanja, čak i one koje ravnaju diplomatske odnose Svete Stolicе.

⁹ Usporedi: BALZAC, *Le Curé de village*, str. 313

¹⁰ Latinski original:

»O felix Roma quae tantorum Principum
Es purpurata pretiose sanguine
Non laude tua, sed ipsorum meritis
Excellis omnem mundi pulchritudine.«

¹¹ II, str. 38: »Jaganjac koji pase među ljiljanima« aluzija je na himan *Jesu corona virginum qui pergis inter lilia*, I., str. 325 i II., str. 98 itd.

¹² Njegovo znanje obuhvaća čak i povijest Liturgije. On govori o starim hodočašćima (I., str. 23), o liturgijskoj reformi Karla Velikoga (II., str. 110, 116 i 118), o važnosti koju je Liturgija imala u starom kršćanstvu (II., str. 155) i o ulozi koju je igrala na kraljevskim dvorovima (I., str. 113). Želio je da ljudi oponašaju prve kršćane: »Tu smo imali jednu sliku onih vremena kad se čitav puk razumnim srcem udruživao u svetim radnjama bogoštovlja, pjevajući molitve kao pjesmu uspavanku ili domoljubnu.« (II., str. 372. Vidi bilješku 17)

Louis Veuillot donosi često čitave odlomke izvađene iz Časoslova i pojašnjava suvremeno stanje pri svjetlu misli sadržanih u toj crkvenoj knjizi. Tako on kliče nakon što je naveo život sv. Marcela: »Eto Pape prvih vremena i Pape svih vremena i eto svega apostolskog života« (I., str. 90, 161). Njegovo znanje s vremena na vrijeme daleko nadilazi uobičajenu mjeru tako da često dolazi k onima koji nisu dosta upućeni u liturgijske znanosti te su često u neprilici gdje potražiti himne, lekcije ili druge tekstove koje navodi glasoviti novinar.« (I., str. 178; II. str. 159-165 itd.)

XXIV. POGLAVLJE

ERNEST HELLO

1828. – 1895.

1. Ernest Hello poput J. De Maistrea od Liturgije čini predmet svojih filozofskih razmišljanja a *Physionomies des Saints* nadovezuju se na sanktoralni krug – 2. Liturgija mu otkriva jednu od najbitnijih karakteristika Crkve: mir – 3. Svojestvo je njegovih razmatranja da su u isto vrijeme podrobna i pronicljiva

* * *

1. Ernest Hello poput J. De Maistrea od Liturgije čini predmet svojih filozofskih razmišljanja a *Physionomies des Saints* nadovezuju se na sanktoralni krug

Ponajprije novinar kao Louis Veuillot, zatim filozof s nekom vrstom »vrtoglavog uspona i prosvijetljenosti genija«¹ Ernest Hello načinio je od Liturgije, poput J. De Maistrea, predmet svojih filozofskih razmatranja.² Dok mu sanktoralni krug pruža materiju za njegovu knjigu naslovljenu *Physionomies des Saints (Fizionomije svetaca)* njegova knjiga *Paroles de Dieu (Riječi Božje)* nalikuje na psalme. (Strowski, isto)

2. Liturgija mu otkriva jednu od najbitnijih karakteristika Crkve: mir

Razmatranja ovoga religioznog filozofa odnose se u velikom broju slučajeva na karakter Crkve. Da bi našao točne obavijesti o stavu Crkve kroz ljudske generacije, on ne zna bolje učiniti nego uteći se Liturgiji. Pritom postupao kao Louis Veuillot s tom razlikom da je radoznalost Veuillota političkog reda, dok Hello iz nje crpi filozofske obavijesti. Evo dakle do kakvih zaključaka dolazi ovaj mislilac:

¹ STROWSKI, *La Vie catholique dans la France contemporaine (Katolički život u suvremenoj Francuskoj)*, str. 401

² »Usporedi Davidov karakter i sveobuhvatnost. Ona govori u njemu i izražava redosljedom sve osjećaje čovjeka.« *Paroles de Dieu*, str. 186; *Les soirées de St. Petersbourg*, str. 55–77; TAINÉ, *Philosophie de l'Art* (II., str. 266).

»Jedna je od značajki Katoličke Crkve njezin nepobjedivi mir. *Taj mir* nije hladnoća... Usred pucanja gromova i topova ona slavi nepobjedivu slavu Mirotvoraca, *a slavi je pjevajući*: Planine svijeta mogu se srušiti jedna na drugu. Ako li je danas svetkovina male pastirice, svete Germaine, na primjer, *ona će slaviti tu malu pastiricu* nepomućenim mirom koji joj dolazi od Vječnosti. *Koliku god buku činili oko nje narodi i kraljevi, ona neće zaboraviti nijednoga od svojih siromaha, nijednoga od svojih prosjaka, nijednoga od svojih mučenika*. Dok grmi grmljavina, ona će se vratiti tijekom stoljeća da slavi besmrtnu slavu neke djevojke nepoznate za života, a umrle pred više od tisuću godina.

Uzalud se svijet ruši. Crkva svoje dane broji svojim svetkovinama. Neće zaboraviti nijednoga svog starca, nijednoga svog djeteta, ni jedne svoje djevice, nijednog svoga pustinjaka. Vi je proklinjete. Ona pjeva. Ništa neće uspavati i ništa neće uplašiti njezino neizrecivo sjećanje.« (*Physionomies des Saints*, str. IX.-X.)

3. *Svojstvo njegovih razmatranja je da su u isto vrijeme podrobna i pronicljiva.*

Ciklus crkvene godine budi u njemu filozofska razmišljanja potpuno općenita. U drugim njegovim djelima vidimo da se Hello više zaustavlja na samim tekstovima. Okrećući ih sa svih strana trudi se da iz njih izvuče njihov smisao. Obzirom da te analize, uostalom vrlo lijepe, ne spadaju strogo u područje književnosti, navest ćemo iz njih samo jedan primjer:

»Ta slavna Jeremijina tužaljka crpi u ponavljanju istog plača jedinstveno svečano dostojanstvo. Te preobilne suze nalikuju na Ocean. More i nebo dodiruju se na horizontu da se stope. Poput oceanskih voda Jeremijine suze mogu ispuniti poglede, a da ih ne umore. Moglo bi se povjerovati da ta velika površina duboke vode stvara svojom veličinom dosadu. Zbiva se baš suprotno. Oceanske vode i Jeremijine suze imaju tajnu pomlađivanja poput orlovihi krila, a njihova druga mladost dolazi iz njihove dubine.

To je mladost koja izlazi iz bezdana, opijena solima i mirisima. A ti mirisi očvršćuju. Iz Jeremijinihi tužaljki izlazi upravo nada jer one dolaze od Boga: postoje odbljesci Slave u dubini tih opustošenja.« (*Paroles de Dieu*, str. 252–253)

To je ta vrsta prodornog i dubokog razmatranja u kojem je uživao L. Bloy (*Femme pauvre*, str. 377–388) i koje E. Hellou dodjeljuje jedno od prvih mjesta među mističnim piscima XIX. stoljeća.³

³ P. GUILLOUX, (*Etudes*, 5. VIII. 1921.) navodi sljedeće odlomke iz *Paroles de Dieu* (str. 311; 319; 340):

»O suze, otajstveni izvori nepoznatih milosti, tajanstveni znakovi tajanstvenih blagoslova, što vam ih Gospodin koji vas je stvorio daje danas velikodušno svima onima koji vas žele, svima koji vas traže, svima za koje ste tražene, svima i muževima i ženama koji, znajući ili ne znajući, imaju potrebu za vama, o svete suze«.

Glasoviti kritičar nastavlja: »Ovo žarko preklinjanje navodi na pomisao o molitvi iz misala *Pro petitione lacrimarum*, u kojoj svećenik moli Boga da iz tvrdoće našega srca proključaju suze skrušenja.« Ne da bi se moglo tvrditi da je sveti tekst nadahnuo gore navedeni odlomak, no dovoljno je ustanoviti da se E. Hello često poput L. Merciera izražava u prirodno liturgijskom jeziku. Evo odlomka iz Misala na koji Guilloux aludira:

»Omnipotens et mitissime Deus, qui sitienti populo fontem viventis aquae de petra produxisti: educ de cordis nostri duritia lacrymas compunctionis; ut peccata nostra plangere valeamus, remissionemque eorum, te miserante, mereamur accipere... et produc de oculis nostris lacrymarum flumina, quibus debita flammarum incendia valeamus exstinguere... Gratiam Spiritus Sancti, Domine Deus, cordibus nostris clementer infunde quae nos gemitibus lacrymarum efficiat maculas nostrorum diluere peccatorum, atque optatae nobis, te largiente, indulgentiae praestet effectum.« (Vidi na primjer *Paroles de Dieu*, str. 127–134 o *De Profundis*)

XXV. POGLAVLJE

FRANÇOIS COPPÉE

1848. – 1908.

1. La Bonne Souffrance *Françoisa Coppée* – 2. *Pokazuje se tankoćutan na poeziju bogoštovlja već i prije obraćenja, tu je njegovo oduševljenje za obrede Pepelnice i pokazuje se kako Liturgija proizvodi spasonosne promjene u duhovnom životu ljudi* – 3. *Ona je sposobna izvoditi obraćenja* – 4. *Démocratisme liturgique Françoisa Coppée* – 5. *Zaključak*

* * *

1. La Bonne Souffrance *Françoisa Coppée*

François Coppée ostavio nam je u svojoj *Bonne Souffrance* (*Dobra bol*, 1898.) nekoliko zapisa koji se istovremeno odnose na njegov osobni život i na njegovo obraćenje. Izvadit ćemo odlomke u kojima se ta liturgijska shvaćanja pojavljuju u potpunosti, a ostavit ćemo po strani ostala djela koja ne obuhvaćaju gotovo ništa zanimljiva gledano iz liturgijskog kuta.

2. *Pokazuje se tankoćutan na poeziju bogoštovlja već i prije obraćenja, tu je njegovo oduševljenje za obrede Pepelnice i pokazuje se kako Liturgija proizvodi spasonosne promjene u duhovnom životu ljudi*

Dobri akademik iz ulice Oudinot volio je Liturgiju još i prije svoga obraćenja. Ta činjenica odaje da on pripada Francuzima stara kova kod kojih je ljubav prema ljepotama bogoštovlja bila urođena: »Uvijek su me obredi bogoštovlja potresli svojim istinskim karakterom starine, svojim skladnim sjajem, svojom svečanom i prodornom poezijom.« (str. 71)

Budući da je bio prijatelj puka, njegova liturgijska razmatranja bit će napisana u stilu pristupačnom najjednostavnijem čitatelju. O ganutljivom obredu Pepelnice Coppée nam kaže sljedeće:

»Obred zadivljujućeg simbolizma, kao uostalom svi obredi Crkve. Nije mu samo cilj da nas podsjeti da je život kratak, smrt blizu i da ono malo što će ostati od nas, pa bili mi glasoviti osvajači i moćni carevi, poslužiti će možda jednoga dana da začepi pukotinu u nekom zidu ili rupu na nekoj bačvi, ipak je ta otrcana istina uvijek ko-

risna da je ponovimo i spasonosna da je razmatramo. Pepeo posut po glavi kršćanina ima drugo značenje.»

Coppée zatim svojim pučkim načinom pokazuje ono što su Claudel i toliko drugih pisaca učinili ukočenijim stilom, a to je da Liturgija posjeduje neusporedive obnoviteljske sposobnosti. Pepeo preporučuje čovjeku, nastavlja on,

»*da bude ponizan*, kad misli na zaslugu koju može imati, na neko vrlo ugledno mjesto koje ima u svijetu, na dobra djela koja je mogao učiniti. *Pepeo mu zapovijeda također da popravi zlo* koje je počinio, ili, u najmanju ruku ako je grijeh nepopravljiv, da ga gorko okajava i to svim silama svoje duše.«Jedan duboki smisao proizlazi također »iz tog obreda pepeljenja, koji podsjeća čovjeka da mu smrt prijeti bez prestanka i da se mora često preispitivati i suditi, ponizno, strogo, u duhu pokore i zadovoljštine.« (str. 213)

Osim toga, Liturgija preobražava način života puka, a prije svega način života i vladanje siromašnih slojeva Pariza:

»Moglo se pogoditi da se sirota djevojka *obukla što je bolje mogla* samo iz pristojnosti prema dobrom Bogu jer je nedjelja i *ona je išla na misu*.« (str. 134)

3. Ona je sposobna izvoditi obraćenja

Coppée se zatim pridružuje onoj skupini pisaca koji su otkrivali intimne odnose Liturgije i obraćenja. On je tomu još dodao jednu tanku demokratsku glazuru koja njegovu razmatranju daje pečat originalnosti:

»U jednu pučku četvrt, u jednu crkvu u predgrađu, na jednu od onih ranih misa na kojima se susreću samo vrlo siromašni ljudi, htio bih povesti jednog današnjeg čovjeka, jednog nevjernika, da tu vidi pepeljenje... pa da osjeti iskrenu ljubav puka. Gledatelj bi bio ganut. Gledajući kako se po čelu prosiplje taj prah, koji prema Hamletovoj riječi možda sadržava jedan atom Aleksandra i Cezara, i predstavlja u neku ruku sliku tolikih uništenih civilizacija, tolikih iščezlih naroda, sjetio bi se da je povijest samo dugi krik boli, a da se posvuda i uvijek sudbina slabih i malenih jedva mogla podnositi i da oni nikada nisu pronašli boljeg olakšanja svojih patnji nego podižući svoje oči k nebu. U toj religioznoj atmosferi, pred tim jadnim ljudima u molitvi, *nevjernik ... bi uzvjerovao u Isusa Krista...*« (str. 217)

Premda nam se taj optimizam u pogledu Liturgije čini nešto malo pretjeran, sama činjenica da su se mogle otkriti veze između molitve Crkve i obraćenja vrlo je važna za proučavanje koje obavljamo. U tome prepoznajemo isti kompleks ideja koje su nas zanimale u slučaju Lancelota i Lesagea kao i prigodom naše analize Huysmansa i R. Vallery-Radota.

4. Démocratisme liturgique *Françoisa Coppéa*

Da završimo: trebamo istaknuti liturgijski demokratizam François Coppéa. Ovaj simpatični pisac divi se svečanom slavljenju obreda ove Crkve koja se ne brine je li joj pristupa siromah ili bogataš. Liturgija je, kako on sudi, dakle velika i istinska škola jednakosti, dok je »demokratizam« demagogia često samo prikriveno licemjerstvo:

»To je za siromašne«, kaže Coppée, » *da se služba Božja slavi punim sjajem*, svećenik i dva đakona, obučeni u bogati ornat, pred oltarom izvode obredne pokrete, glasovi pjevača i korske djece dižu pod zvučni svod veličanstvene pjesme liturgije, velike orgulje se pokreću, čas grme, plaču, sanjaju, uzdišu, a molitva i ushićenje pljušti širokim valovima po svim tim sagnutim glavama... I ove nedjelje Crkva nije s manje veličanstvenosti razvijala svoje obrede; *jer ona je, ma što god da drugi kažu, velika škola jednakosti*. Kada prima nekoga siromašnog rođaka, *onaj surovi demokrat*, koji sanja o tome da sve stavi na istu razinu *ne pali ipak luster* u salonu i ne silazi u podrum po košaru starih butelja. *Kršćanski svećenik prima uvijek vjernike, ma kako god bili neznatni, u svoj raskoši kojom raspolaže kao preljubljenju braću.*« (str. 130–132)

5. Zaključak

Iz svih tih navedenih činjenica proizlazi da se liturgijsko shvaćanje François Coppéa ne razlikuje u mnogim točkama od shvaćanja jednostavnog čovjeka iz puka. To shvaćanje ograničeno je na minimum; on se oduševljava religioznim obredima koje svaki Parižanin može poznavati.¹ Kao što Huysmans voli Liturgiju kao umjetnik jer ona odgovara najuzvišenijim zahtjevima Umjetnosti, tako Coppée nju slavi zbog njezina

¹ Zato on u svom *Bonne souffrance* (Dobra patnja) govori o onom ganutljivom obredu odlaska misionara iz *rue du Bac*, koja još i danas privlači veliki broj Parižana. (str. 97)

demokratskog sadržaja.² Svaki pisac u njoj nalazi nešto što pokreće najosobnije i najdublje žice njegova vlastitog bića. Liturgija je dakle sva za sve.

² Premda je poslije svoga obraćenja bio oduševljen Huysmansovim opisom »tihe mise u kripti« (*La Cathédrale*, str. 229) i premda je bio upoznat s liturgijskim raspoloženjem u intelektualnim sredinama – nije li sam stanovao nekoliko koraka daleko od ulice Monsieur? – ipak je bio jednostavan čovjek puka. On se tuži (god. 1897.) što su velike mise još uvijek slabo posjećene: »U većini pariških crkava, osim na dane velikih svetkovina, ima malo svijeta na velikoj misi. Ona se služi dosta rano ujutro, a Parižani ustaju kasno, traje dugo, a Parižani su vrlo zaposleni.« (str. 129)
Vidi još: COPPÉE, *Poèmes modernes* (1869.); *La Bénédiction*, gdje se romantičko shvaćanje Liturgije vrlo ističe (WALCH, I., str. 334-337)

XXVI. POGLAVLJE

EMILE ZOLA

1840. – 1902.

1. *Usporedba ustanovljena između opisa Posljednje pomasti u romanu Rome Emila Zole i istog obreda spomenutog u La Nouvelle Héloïse od Rousseaua pokazuje nam da je vođa naturalističke škole bio sposoban uživati u sjaju bogoštovlja* – 2. *Romani Lourdes i Rome od kojih posljednji ima za nas više važnosti* – 3. *Raznolikost liturgijskih tema koje Zola spominje nije baš odviše bogata jer on poznaje samo simboličko značenje određenih obreda, ali njegova dokumentacija nije tako savjesna kao Flaubertova; opis jedne Posljednje pomasti* – 4. *Njegovi liturgijski opisi u isto vrijeme dokazuju njegovu latinsku kulturu i njegova filozofska uvjerenja* – 5. *Zolin zanos umjetničkog oduševljenja obzirom na veličanstvene obrede u Lurdu te ustanovljuje da oni odgovaraju potrebama čovječanstva koje trpi u duši i tijelu; on je savršen majstor u umjetnosti opisivanja mnoštva koje moli i ogromnih obreda* – 6. *Veličanstvenost mise koju je slavio papa u bazilici svetog Petra u Rimu* – 7. *Njegova filozofska shvaćanja nameću mu i protiv njegove volje antipatiju prema obredima bogoštovlja, a Liturgija mu služi kao oruđe da napadne katolicizam i da otrgne jednoga katoličkog svećenika od vjere* – 8. *Lurd je, prema njegovom mišljenju, središte jedne »nezaboravne idolatrije«, a Rim točka svijeta gdje se »poganski obredi« katolicizma još nisu prestali odvijati; on je u službu protukatoličke filozofije stavio svoj snažni talent slikara mnoštva u molitvi i velebnih obreda*

* * *

1. *Usporedba ustanovljena između opisa Posljednje pomasti u romanu Rome Emila Zole i istog obreda spomenutog u La Nouvelle Héloïse od Rousseaua pokazuje nam da je vođa naturalističke škole bio sposoban uživati u sjaju bogoštovlja*

Mnogi će se čitatelji možda malo iznenaditi što smo svrstali Emila Zolu među »liturgijske pisce«. Njegovi žestoki napadaji protiv »nezaborav-

ne idolatrije« Lourdesa (*Rome*, str. 268) ili »licemjernih svečanosti« (*isto*, str. 282) Rima prije bi mogli biti pogodniji da nas navedu na uvjerenje da bi ga trebalo smatrati savršenim predstavnikom one skupine koju smo označili imenom »Protuliturgijski pisci«. Kada se netko strastveno protivi obredima bogoštovlja poput Zole, smatramo da odatle nipošto ne slijedi da bi on morao biti neprijateljski raspoložen prema izvanjskim manifestacijama religije. Treba samo usporediti opis Posljednje pomasti, kojeg nalazimo u knjizi jednoga istaknutog protivnika Liturgije (Rousseau, *Nouvelle Héloïse*, str. 664), s analizom iste teme u romanu Emila Zole (*Rome*, str. 505). Dok autor *Nouvelle Héloïse* u tom silno značajnom obredu vidi samo barbarsku lakrdiju koja čini da bolesnik na samrti sto puta umire »od straha, prije nego li ga dovrše«, Zola, naprotiv, govori o »bolnoj veličini prizora« i »o tragičnoj uzvišenosti koju je čini se obred ostavio«... Ovaj primjer, izabran između mnogih drugih, prisiljava nas da priznamo kako vođa naturalističke škole u Francuskoj ima prirodne predispozicije da uživa u svim ljepotama koje sadrže određeni religiozni obredi.

2. *Romani Lourdes i Rome od kojih posljednji ima za nas više važnosti*

Romani *Lourdes* i *Rome* (1894.) nesumnjivo su ona dva Zolina djela koja nam pružaju najviše važnih i karakterističnih dokaza. Međutim, dobro je pogoditi razlog koji nas tjera da malo više pozornosti posvetimo knjizi u kojoj on iznosi svoje rimske uspomene nego onoj u kojoj se on odlučio na opisivanje one značajne teme o kojoj smo raspravljali obzirom na *Foules de Lourdes* od Huysmansa. Grad Rim, to središte katoličke Liturgije, mora nas zanimati tim više što je on upravo ono mjesto gdje su se gregorijanske tradicije sačuvale čiste i primamljive kroz neprekinuti niz stoljeća,¹ te iste tradicije koje su dosta pridonijele liturgijskoj obnovi na čitavom svijetu, a posebno liturgijskoj obnovi francuske Crkve.

3. *Raznolikost liturgijskih tema koje Zola spominje nije baš odviše bogata jer on poznaje samo simboličko značenje određenih obreda ali njegova dokumentacija nije tako savjesna kao Flaubertova; opis jedne Posljednje pomasti*

Ako li samo jednim pogledom oka promotrimo oba romana *Lourdes* i *Rome*, ponajprije upada u oči mali broj liturgijskih tema koje tu otkrivamo. Osim himni na francuskom jeziku, pa pjesme *Ave Maris stella* (*Lourdes*, I., str. 1), *Magnificat* (*isto*, II., str. 164), *Lauda Sion* i različitih opisa procesija (*isto*, I., str. 283–302) Zola nam često stavlja pred oči

¹ Usporedi L. VEUILLOT, poglavlje XXIII., III.

obred *Posljednje pomasti* (isto, I., str. 64)² i odvažuje se napokon opisati jednu tihu misu koju je služio sam papa u bazilici sv. Petra.

Taj kratki popis uobičajenih motiva koje smo upravo nabrojali navodi nas na misao da liturgijsko znanje Zole nije baš bilo jako široko.³ Ipak, latinski tekstovi izvađeni iz Rituala već nam dokazuju da se on, kao i Flaubert, služi nekim liturgijskim priručnikom i da je bio u tijeku simboličkog značenja *Posljednje pomasti*:

»Ne bijaše ni dviju svijeća, ni stolića pokrivena bijelim stolnjakom. Isto tako ni ministrant nije bio donio ni posudu s blagoslovljenom vodom ni škropilo; svećenik se morao zadovoljiti time da načini znak blagoslivljajući sobu i umirućega, izgovarajući riječi obrednika:

– *Asperge ... dealbabor.*

U dugoj drhtavici ... potresen bolnom veličinom prizora...

Ne mogaše se zadržavati, izmolio je brzo Credo, poluglasno.

– *Credo in unum Deum ...*

– *Amen*, odgovori don Vigilio.

Nakon molitava po obredniku ovaj zadnji mrmljao je litanije da se nebo smiluje bijednom čovjeku koji će se uskoro pojaviti pred Bogom ako mu neko Božje čudo ne udijeli milost. Tada, ne gubeći vremena da si opere prste, kardinal otvori kutijicu sa svetim uljem i ograničivši se na samo jedno pomazanje, kao što je dopušteno u hitnom slučaju, postavi vrhom srebrene igle samo jednu kap na osušena usta već izbljednula od smrti:

– *Ovim svetim pomazanjem i svojim preblagim milosrđem neka ti Gospodin oprosti štogod si sagriješila vidom, sluhom, mirisom, okusom i dodirom. (Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid per visum, auditum, odoratum, gustum, tactum deliquisti.)*

Ah! Kakvim gorućim srcem od radosti izgovori te pozive za oproštenjem da bi božansko milosrđe izbrisalo grijeha počinjene s pet osjetila, što su onih pet mjesta vječne napasti otvorenih na duši ... I zadnja molitva bi izrečena, svećenik se vrati u kapelicu, a s njim ministrant dok je zavladala strašna tišina... U sobi se međutim još ništa nije micalo pod pritiskom tragične veličajnosti koju je izgleda obred bio ostavio...» (*Rome*, 504–505. Vidi također *Lourdes* I., str. 64).

Ako Zola ne prenosi sveti tekst onako točno i doslovno kako to čini Flaubert ne možemo mu prigovoriti obzirom da on nikada nije ni pomi-

² Vidi *Le Rêve*, str. 70–74 (Ed. Flammarion)

³ *Isto*, str. 18–19 gdje Zola daje dokaz očitog neznanja što se tiče liturgijskih boja.

šljao dati estetsku analizu spomenutog obreda. Potpuno nam je uspio dati jedan »isječak života«, a to je uistinu i namjeravao učiniti.

4. Njegovi liturgijski opisi u isto vrijeme dokazuju njegovu latinsku kulturu i njegova filozofska uvjerenja

Budući da se Zola neprestano ponosio time da su njegova djela tek vjerna reprodukcija ljudskoga života gledan kroz njegov vlastiti temperament, naš zadatak postaje zamršeniji nego što smo prije bili pretpostavili.

Tvrdeći otvoreno da je Katolička crkva najodvratnija ustanova koju podnosi ljudski rod suvremenog doba nije ništa čudno što liturgijski opisi kod Zole odaju njegove vlastite osjećaje gnušanja i odbojnosti. S druge strane duša ovoga pisca nadarena snažnim talentom bila je u isto vrijeme odviše prožeta latinskom kulturom i vrlo osjetljiva prema izražajima ljepote da bi uspio potpuno ugušiti sve usklrike oduševljenja obzirom na Liturgiju.

Odlomci u kojima vlastita Zolina uvjerenja ne izlaze na svjetlo vrlo su dakle rijetki u cjelokupnom njegovu stvaralaštvu.⁴ Većina među njima spontano otkriva divljenje snažna romanopisca prema veličanstvenim obredima pa bilo da ih obavljaju »priprosti duhom« (*Lourdes*, I., str. 12) ili predstavnici najrazmetljivije raskoši, malo je važno. Na nama je, dakle, da istaknemo mjesta u kojima njegovi osjećaji divljenja najočitije dolaze do izražaja.

5. Zolin zanos umjetničkog oduševljenja obzirom na veličanstvene obrede u Lurdu te ustanovljuje da oni odgovaraju potrebama čovječanstva koje trpi u duši i tijelu; on je savršen majstor u umjetnosti opisivanja mnoštva koje moli i ogromnih obreda

Procesija sa svijećama u Lourdesu u njemu izaziva nepobitno umjetničko ushićenje te mu izaziva magično čaroban i nebeski zanosan dojam:

»Mora da je tu bilo trideset tisuća osoba, a svijet je neprestano stizao, svi nošahu svijeću u ruci, bijaše trideset tisuća svijeća koje su se palile jedna po jedna, sve bliže i bliže...

– O, Petre, *kako je lijepo!*, prošapta Marija, reklo bi se uskrsnuće poniznih, malenih jadnih duša, koje se bude i koje sjaju.

– Prekrasno, prekrasno, ponavljao je gospodin de Guérsaint u zanosu umjetničkog uživanja...

⁴ Evo ipak jedan primjer: »*Ave* su slijedili jedan za drugim, to je sad bilo samo neko mrmljanje, neko gundanje izgubljeno u buci željeznog štopota i tutnjave kotača.« (*Lourdes*, I., str. 19).

Bijaše čarobno... A njihanje se beskonačno ponavljalo: *Ave, Ave, Ave Maria* omamljivalo je duh, lomeći udove, odnoseći malo-pomalo ove tisuće i tisuće bića u neku vrstu budnog sna, *u jasnu viziju raja*... S tom neprekidnom rijekom živih iskrica koja je tekla, tekla bez žurbe, koja je izgledala kao nepopustljivi prepuni val kojemu se ništa ne može zapriječiti, kao da je svitala zora, neki sjajni oblak koji se istom rađa, sve prekriva, koji će konačno svojom slavom preplaviti sav horizont ... I, uistinu, gore, nenadana pojava sitnih svjetala nastavljala se mehaničkom redovitošću, kao kad bi neki nebeski neiscrpivi izvor tako izlijevao tu sunčanu prašinu... No *neprestano oduševljenje*, to je bio neprekidan hod te vatrene zmije čiji su zlatni prstenovi puzali tako blago po crnoj zemlji, produljivali se, produljivali se, te je izgledalo kao da to rašireno, ogromno tijelo neće nikada završiti... Blistala je neka plavičasta svjetlost, nestalo je svega osim neba, spomenici i drveće poprimalo je *izgled sna* u tajanstvenom sjaju tisuća svijetla, čiji je broj neprestano rastao.

Mariji se ote *prigušeni uzdah divljenja*, nije nalazila riječi, ponavljala je:

– *Kako je lijepo, Bože moj, kako je lijepo ...Gledaj, Petre, kako je lijepo...*

– Zamislite, draga djeco, jedno drugo nebo, dolje, koje odražava ono gore, ali to nebo kojeg čitavog drži samo jedno ogromno zvijezde... To je zlatna sjajna pokaznica, koja plamti s dna tmine vječnim iskrenjem zvijezda koje se kreću. Nema ništa osim nje, ogromne i suverene vladarice ... Uistinu, nikada nisam vidio ništa *tako izvanrednog*. Mahao je rukama, bio je izvan sebe, *prepun umjetničkog osjećanja*.« (*Lourdes*, I., str. 283–296)

Napokon svećenici svojom čipkastom i izvezenom odjećom i udruženja sa svojim zastavama razbudiše u Zoli osjećaje estetskog reda:

»Tu su se kretale delegacije hodočašća, svileni i grimizni barjaci, živih boja, lepršali su u plamenu zalaska sunca. Zatim je blistalo svećenstvo, svećenici u snježnim roketama, svećenici u zlatnim minicama, slični zvjezdanom mimohodu. A kationice su se njihale i baldahin se neprestano uspinjao...« (*Lourdes*, II., str. 115)

Zola se nije zadovoljio samo time da istakne to neizmjereno blago umjetničkih vrijednosti koje se predstavlja svima i svakome u obredima u Lourdesu, nego on također ustanovljuje da obredi uzdižu ufanje mnoštva koje istodobno trpi i muči se bolnim problemima života.

6. Veličanstvenost mise koju je slavio papa u bazilici svetoga Petra u Rimu

Učinak koji je na Zolu imao jedan sjajni obred koji se odvijao u crkvi svetoga Petra u Rimu, ne razlikuje se mnogo od onoga o čemu smo upravo govorili u vezi *Procesije sa svijećama*. Da se o tome uvjerimo, usporedimo gore navedeni odlomak sa sljedećim izvacima koje ćemo odmah vjerno prenijeti:

»Obred je otpočeo: sišavši s nosiljke pred oltar Konfesije, Njegova Svetost polagano je odslužila tihu misu uz sudjelovanje četiriju prelata i proprefekta. Kod *lavaba* (pranja ruku u misi), monsinjor Majordomus i monsinjor Magister koje su pratila dva kardinala, polili su uzvišene Papine ruke; a malo prije podizanja svi prelati papinskoga dvora sa zapaljenom svijećom u ruci poredaše se klečeći oko oltara. *To je bio svečani trenutak, svih četrdeset tisuća vjernika* okupljenih tu zadržta, osjeti da ih zapljusnu snažan i ugodan dah nevidljivoga kada za podizanja zasviraše srebrne trublje i zapjeva glasoviti zbor anđela... Gotovo toga trenutka neki *pjev s visine* spusti se iz kupole i s gornje galerije gdje se nalazilo skriveno stotinu dvadeset pjevača; *to je bilo jedno oduševljenje, ushićenje, kao da su, na glas truba, sami anđeli odgovorili. Glasovi su silazili, lebdjeli pod svodovima*, lagani kao s nebeskih harfa; zatim su nestali u jednu blagu akordu, uzdigli se u nebesa lakim šumom krila koji se izgubi.

Poslije mise Njegova Svetost, još stojeći za oltarom, zapjeva *Te Deum*, a preuzeše ga pjevači Sikstinske kapele i korovi; svaki otpjeva naizmjenice jedan stih. Ali uskoro im se pridruži cijela papina asistencija i svih četrdeset tisuća glasova zaori, *pjesma radosti i slave proširi se ogromnom lađom u neusporedivom sjaju. Tada je prizor uistinu bio izvanredno veličanstven*, taj oltar nadstvođen cvjetnim baldahinom, trijumfalan i zlatan, kako ga je načinio Bernini, okružen papinskim dvorom kojeg su zapaljene svijeće kao posule zvijezdama, a Vrhovni Svećenik u sredini, sjajeći se poput zvijezde u zlatnoj minnici, pred klupama kardinala u grimizu, nadbiskupa i biskupa u ljubičastoj svili pa tribine na kojima su blistale službene odore... I slavna himna toga puka sama postajala kolosalna, uzdizala se poput divovskog vjetra oluje među velikim mramornim grobnicama, među nadljudskim kipovima... *Svu vjeru, svu ljubav vjernika* uzdigao je kraljevski prizor tako lijepog obreda...« (Rome, str., 286–288)

Ne razaznajemo li nakon ovoga sjajnoga opisa jednu dušu obdarenu liturgijskim osjećajem višega stupnja? Zola stvarno posjeduje genij da nam veličanstveno opiše odvijanje veličanstvenih obreda.

Što se tiče ulaženja u pojedinosti, neka nam bude dosta reći da je na tom području u mnogim točkama bio daleko ispod autora *Madame Bovary*.

7. *Njegova filozofska shvaćanja nameću mu i protiv njegove volje antipatiju prema obredima bogoštovlja, a Liturgija mu služi kao oruđe da napadne katolicizam i da otrgne jednoga katoličkog svećenika od vjere*

Naš bi sud o liturgijskim shvaćanjima Emila Zole bio potpuno pogrešan kad ne bismo duge odlomke naprijed navedene nadopunili jednim odlomkom potpuno različite vrste. Dok su oni odlomci bili neke vrste nehotično slavljenje beskrajne ljepote katoličkog bogoštovlja, sljedeći će nam jasno otkriti njegove osjećaje antipatije i odbojnosti prema Crkvi i njezinim molitvama. Ova posljednja značajka utiskuje sasvim poseban pečat u mentalitet ovoga romanopisca:

»Trebalo je svih osamdeset tisuća vjernika koliko ih je moglo stati u prostranu lađu, trebali su veliki pontifikalni obredi, sjaj božićnih i uskrasnih blagdana, mimohodi, povorke da razviju sveti raskoš u dekoru i *postavljanju na scenu velike opere*. I podsjetio je na ono što je znao o jučerašnjem sjaju, bazilika prepuna *idolopokloničkog mnoštva*, nadljudska povorka u mimohodu usred ničice prignutih čela, križ i mač na čelu povorke, kardinali idući dva po dva poput *bogova plejade* obučeni u roketu od čipke, haljinu i plašt crvenog moarea dok im skutonoše nose rep, zatim napokon Papa, *kao Jupiter, svemoguć*, uzdignut na štit od crvenog velura, sjedi u naslonjaču od crvenog i zlatnog velura... zlatna štola, zlatna tijara... Lepezonoše mahali su iznad glave jedinog i vrhovnog Pontifeksa velike pernate lepeze *kakvima se nekoć mahalo pred idolima starog Rima*. A okolo trijumfalne nosiljke kako sjajna i veličanstvena pratnja! Čitava papinska kuća, val prelata asistenata, patrijarsi, nadbiskupi, biskupi, pokriveni zlatnim plaštevima i mitrama... I u rijetkim prilikama kad je papa silazio da još obavi službu Božju, da se pokaže kao uzvišeni izabranik, *utjelovljeni Bog na zemlji*, trebala je za ulazak karta...« (str. 205–206)

»A Petar... bijaše sav ispunjen osjećajem da se nalazi tu u *nekom poganskom hramu, podignutom u čast Bogu svjetla i raskoši*« (str. 206–207). »Mnoštvo se bavljalo prizorom pobožne raskoši. I Petra je najprije to zahvatilo ... budući da nije bio naučen na tu religiju svjetla čiji je sjaj pretvarao obred u svečanost usred dana...« (str. 282). »Svijeće, osamdeset sedam svjetiljaka na oltaru Konfesije

blijedilo je, poput svjetla žiška, u tom zasljepljujućem sjaju: i preostajala je samo *svjetska gala predstava imperijalnoga Boga rimske raskoši*. Uostalom, *kao u kazalištu* gdje je znalački bio uređen taj prizor, tako da bi ostavio najveći dojam, usred veličanstvenog dekora u kojem će se odvijati. *I tako na znak učitelja baleta, povorka je počela ulaziti...*»

»Bijaše to povorka negdašnjih svečanih proslava, križ i mač... sav papinski dvor u ljubičastoj svili, kardinali u *cappa magna* ogrnuti grimizom, idući dva po dva, široko jedan od drugoga, svečano. Njegova Svetost bijaše odjevena u svetu odjeću: amikt, alba, štola, bijela misnica i bijela mitra, sve obogaćeno zlatom, dva dara ... izvanredna sjaja... *Bijaše to... Bog kojemu se kršćanstvo klanjalo.*» (str. 282–286)

Iako ovaj izvanredni opis nimalo ne ustupa, s obzirom na točnost realističkih pojedinosti pred onima kojima smo se divili u romanu *Lourdes*, ipak snažni pisac pri tom upotrebljava upravo one epitete koji nam na koncu cjelokupne katoličke obrede čine odvratnima i morskima. Zola se dakle služi Liturgijom na obrnuti načina od L. Veuillota ili F. Coppéea. Dok ova dvojica apologeta uvlače Liturgiju u područje svojih interesa samo da obrane svoj program bilo politički ili socijalni, snažni romanopisac Zola u isto vrijeme stavlja svoju umjetnost oslikavanja mnoštva i svoje liturgijsko znanje u službu filozofskih shvaćanja protivnih svakoj pozitivnoj religiji. On ne želi ništa manje nego dokazati da je katolicizam daleko od toga da bi imao religioznu čvrstoću i da je suvremena Crkva osim toga jedan degenerirani organizam u posljednjem stadiju. Zola zatim tvrdi da Liturgija nije čak ni sposobna izraziti osjećaje prosvijećenog čovjeka; daleko od toga, njezino je svojstvo da otrgne od vjere onoga inteligentnog vjernika čiji se duh ne pušta sputati unaprijed određenim pravilima.

8. *Lourdes je, prema njegovom mišljenju, središte jedne »nezaboravne idolatrije«, a Rim točka svijeta gdje se »poganski obredi« katolicizma još nisu prestali odvijati; on je u službu protukatoličke filozofije stavio svoj snažni talent slikara mnoštva u molitvi i velebnih obreda*

Ukratko, Emil Zola je religiozne manifestacije Lurda smatrao najjasnijim izrazom jedne »nezaboravne idolatrije« (*Rome*, str. 261).⁵ Što se

⁵ »Bijaše to kao neki povratak u junačka vremena Crkve kad su narodi klečali pod istim vjetrom lakovjernosti, u strahu svoga neznanja koje se povjeravalo za njihovo dobro u ruke Boga svemogućega. On je mogao smatrati da je prenesen... osam ili devet stoljeća unatrag, u razdoblja velike pobožnosti, kad se vjerovalo u skori konac svijeta.« (*Lourdes*, II., str. 16)

tiče liturgijskog sjaja papinskog dvora, ono je po njegovu mišljenju samo ponavljanje poganskih svečanosti. Psihološka intuicija E. Zole nije kod njega udružena, kao što bi se bilo željelo, s njegovim snažnim talentom slikara mnoštva u molitvi.

Njegovo liturgijsko shvaćanje sadrži naprotiv neku vrstu konačnog proizvoda dvostruke mješavine: prirođena sklonost za ljepotu vanjštine ujedinjenu s materijalističkom doktrinom. Dok velika većina francuskih pisaca pokazuje odnose koji postoje između Liturgije i fenomena obraćanja, Zola upravo čini suprotno: on svjesno slaže različite elemente tako da pokaže kako Liturgija pridonosi svoj dio za smrtonosni udarac vjerskom uvjerenju jednoga francuskog svećenika. Liturgijski genij autora djela *Lourdes* i *Rome* sastoji se dakle u tome da je svoj neusporedivi talent slikara mnoštva u molitvi i veličanstvenih ceremonija stavio u službu protukatoličke filozofije.

XXVII. POGLAVLJE

SVJEDOČANSTVA OBRAĆENIKA

1. Ovo poglavlje osvjetljuje dodirne točke koje vežu Liturgiju za fenomen obraćenja koji se često pojavljuje među francuskim piscima, a svjedočanstvo nekolicine inozemnih obraćenika naglašava silovitost liturgijske struje koja preplavljuje Francusku – 2. Obraćenici odgojeni u katoličkoj sredini uvijek su osjećali naklonost prema službi Božjoj, dok oni koji su živjeli u protestantskoj sredini nisu bili skloni njezinim ljepotama; Charles de Bordev pridružuje se autoru Géniea, a u nastavku se predstavlja René Salomé – 3. Protestanti, Andre de Bavier i njegovo liturgijsko obraćenje, Pierre de Lescure, Mlle Leontine Zanta – 4. Liturgijska inspiracija Ernesta Psicharia – 5. Nekoliko inozemnih pisaca i umjetnika osjetili su u isto vrijeme utjecaj liturgijskih književnika i religioznih obreda francuskog naroda; Wilibrord Verkade, OSB – 6. Danac Johannes Joergensen – 7. Nizozemski pisac Van der Meer de Walcheren veliča kapelicu benediktinki u ulici Monsieur, a njegovo razmatranje o estetici Liturgije često nadilazi i samoga Huysmansa – 8. Zaključak

* * *

1. Ovo poglavlje osvjetljuje dodirne točke koje vežu Liturgiju za fenomen obraćenja koji se često pojavljuje među francuskim piscima a svjedočanstvo nekolicine inozemnih obraćenika naglašava silovitost liturgijske struje koja preplavljuje Francusku

Možda je čudno što smo se potrudili da jedno posebno poglavlje posvetimo svjedočanstvima obraćenika. Jedan od razloga koji bi opravdali takvo čuđenje bio bi bez sumnje veliki broj obraćenika o kojima smo već govorili u mnogo navrata tijekom naše studije. Međutim, postoji i jedan važan razlog koji nas nagoni da potpuno nezavisno pristupimo ovoj temi: moramo istaknuti najznačajnije dodirne točke koje vežu Liturgiju s fenomenom obraćenja. Kad se to učini, dobit ćemo potpun opći pogled na te odnose o kojima smo tek slučajno govorili tijekom naših analiza.

Poneki ljudi o kojima ćemo govoriti nisu čak ni pisci u pravom smislu riječi: opis njihova obraćenja ipak vrlo jasno pokazuje motive koji su potaknuli obraćene književnike da uzljube Liturgiju. Sve iznesene činjenice bit će još potkrijepljene svjedočanstvom nekolicine inozemnih pisaca čija djela majstorski dokazuju silinu liturgijske struje koja odnosi gotovo svakog umjetnika kod prvog dodira s francuskim tlom. Najvažnije dokumente koji se odnose na veze između Liturgije i obraćenja uzimamo iz knjige R. P. Mainage, *Les Témoins du Renouveau catholique* (*Svjedoci katoličke obnove*, 1917.). Njoj dodajemo *Le Voyage d'un Centurion* (*Putovanje jednog stotnika*, 1916.) Ernesta Psicharia. Kao predstavnike stranaca izabrali smo W. Verkadea, OSB (*L'inquiétude à Dieu – Nemir prema Bogu*, 1920.), J. Joergenssena (*Beuron*, 1896.) i Van der Meer Walcherena (*Journal d'un Converti – Dnevnik jednog obraćenika* 1910.).

2. *Obraćenici odgojeni u katoličkoj sredini uvijek su osjećali naklonost prema službi Božjoj, dok oni koji su živjeli u protestantskoj sredini nisu bili skloni njezinim ljepotama; Charles de Bordev pridružuje se autoru Géniea, a u nastavku se predstavlja René Salomé*

Pogledamo li izbliza kakvo je stajalište Francuza prije njihova obraćenja gotovo bismo mogli postaviti opće pravilo govoreći da su oni koji su živjeli u isključivo katoličkom okruženju osjetili naklonost prema ljepoti katoličkog bogoslužja (Coppée), dok protestanti ili oni koji su živjeli u protestantskim sredinama prožimani su potpuno protivnim osjećajima. Tako zemljak François Jammesa, pisac Charles de Bordev priznaje – kao što je to učinio Chateaubriand jedno stoljeće prije njega – da Liturgija nacionalnom životu daje neki poseban čar:

»Kršćanska draž me osvajala ... Snažno je djelovala na naše duše, tako nezahvalne kakve su bile... Kako zamišljati grobove bez križa, grad bez crkve iznad njega i selo bez zvona? *Božić i njegova radostna zvonjava, čisto veselje Uskrsa, Svi Sveti s neodoljivim mrtvačkim zvonima...*« (str. 85)

Književni kritik i pjesnik René Salomé tvrdi isto, ali drugim izrazima u opisu svoga obraćenja:¹

¹ René Salomé pisac je članka »La Vocation d'une Chapelle« (Zvanje jedne kapelice) (*Revue des Jeunes*, 25. I. 1917.) u kojem pokazuje važnu ulogu koju je svetište benediktinki u ulici Monsieur odigralo u liturgijskoj obnovi među francuskim intelektualcima. U toj se kapelici dogodilo među mnogim drugima i obraćenje Luciena Puela de Lobela: »Dugujem ganutljivu uspomenu kapelici benediktinki u ulici Monsieur, koja me je pjevom svojih čistih glasova nestrpljivo pozvala, bez prisile, ali trajno – k pričesnom stolu.« (Mainage, str. 233–234)

»Međutim, ostajala je u njemu neka nježnost prema svodovima katedrala i tamnim zakucima malih svetišta, prema pjesmama i kretnjama u službi Božjoj, za šapat molitve... On nije prestajao duboko poštivati tu Crkvu u kojoj je toliko oblika, boja, mirisa, uspomena godilo očima njegova maštanja.« (str. 94–95)

»Usprkos pristajanju uz doktrine potpuno oprečne kršćanstvu događa mu se da se zaboravi u nekom čistom viđenju u polusjeni neke crkve, da očima prati liturgijsku dramu jedne mise. No to tu bijaše samo igra romantičnog esteta...« (str. 102). »Nakon nekog vremena on prisustvuje nedjeljnoj službi Božjoj *čitajući misu*, čak pjevajući *Credo*« (str. 108) i napokon pronalazi »tu *liturgijsku* i *mističnu Crkvu*.« (str. 111)

3. *Protestanti, André de Bavier i njegovo liturgijsko obraćenje, Pièrre de Lescure, Mlle Leontine Zanta*

Većina francuskih pisaca doživjela je osjećaje slične onima koje smo upravo istakli. To je jedna karakteristika njihove rase da se daju opiti izvanjskim ljepotama i sjajem oblika kako vidljivih, tako i duhovnih. Da bismo ipak upotpunili svoja zapažanja treba naglasiti znatnu razliku između liturgijskog shvaćanja francuskih pisaca koji su, izašavši iz krila protestantizma, prigrlili vjerovanja Katoličke crkve i onih koji su oduvijek živjeli u katoličkom okruženju. Novinar protestant André de Bavier ovako se izražava o toj temi:

»Kako nisam ništa razumio od svećenikovih kretnji i njegova vladanja, misa na kojoj sam prisustvovao jednom ili dva puta izgledala mi je kao neki izvještačeni obred i pomalo teatralno pa sam s ponosom uspoređivao praznu raskoš katolicizma s našim bogoštovljem u duhu i istini... Kod bogoštovlja sam se osjećao nelagodno.«² (str. 173–174)

Međutim promijenio je mišljenje nakon što je upoznao liturgijske tekstove: »Bio sam kupio jedan misni molitvenik i bio sam oduševljen ljepotom rimske Liturgije. Katoličke molitve bile su u isto vrijeme i žešće i nježnije nego naše. Rimski misal bijaše velika himna adoracije i ljubavi i nije mnogo nalikovala na našu liturgiju...« (str. 181)

No cjelokupna Liturgija, usklađenost svih umjetnosti s tekstovima nije mu se otkrila prije posjeta glasovitoj kapelici benediktinki u ulici Monsieur gdje se konačno izvršilo njegovo obraćenje:

² U jednoj anglikanskoj crkvi koja ima određene sličnosti s katoličkom službom Božjom.

»Vjere još nisam imao, ali sam često prisustvovao svetoj misi. Obredi, koje sam prije nekoliko godina sudio kao lišene smisla, dobivali su sada za mene tragičnu veličinu... Sva mi se druga bogoštovlja učiniše jadnima kad sam shvatio duboki smisao misterija mise. Došao je dan kada mi je Bog udijelio najveću milost u mom životu. Na dan Uskrsa 1912. kada je svećenik podigao posvećenu hostiju, bi mi dano da uzvjerujem.« (str. 191–192)

Njegov prijatelj Pièrre de Lescure, također protestant, upoznao se s misterijima katolicizma u istoj kapelici za vrijeme svakodnevne službe Božje.

»Unišao sam u tu kapelicu, koju su posjećivali Coppée i Brunettièrre i koja je Huysmansu pjevanjem svojih redovnica otkrila puninu katoličke teologije. Tu sam, eto, razmatrao nauku Otaca, uzvišenu epopeju Tridentskog Katekizma...« (str. 210, 214)

Mlle Leontine Zanta, prva doktorica filozofije podrijetlom iz Alsace³ osjećala je istu odbojnost prema Liturgiji:

»Radije sam molila u prirodi ili u svojoj sobici nego u nekoj crkvi, osobito u crkvi nedjeljom, gdje bi mi zbijeno mnoštvo zaklanjalo Boga. Još nisam shvaćala što je to veliko i simbolično u tom kolektivnom štovanju iskazanom Bogu od velike obitelji vjernika, koja je pobožno i bratski klećala u Očevoj Kući.« (str. 161)

4. Liturgijska inspiracija Ernesta Psicharia

Popisu tih obraćenika dodajemo još ime Ernesta Psicharia čiji *Voyage d'un centurion* sadržava brojne liturgijske tragove. Oni se ne odnose na raskošne obrede – njegovo je djelo proklijalo u Africi za vrijeme ekspedicije protiv urođeničkih plemena – nego nose brojne aluzije na liturgijske tekstove.⁴ Određena mjesta, iako nisu neposredno nadahnuta svetim

³ Njezina su djela objavljena u dva sveska: *La renaissance du stoicisme au XVIème siècle – Renaissance stoicisma u XVI. stoljeću* (Champion, 1914.) i *La traduction française du manuel d'Epictète d'André de Rivandeau au XVIème siècle – Francuski prijevod Epiktetova priručnika André de Rivandeau-a u XVI. stoljeću* (isto)

⁴ Put njegova obraćenja odgovarao je Došašću, jer je on tu očekivao »Onoga koga su vjekovi priželjkivali« (str. 205; vidi još str. 242, Noël). Osjećajući kako mu duša raste u doticaju s ogromnom samošćom, ima intuitivnu viziju Božjeg postojanja i to mu je dovoljno. Taj osjećaj izražava služeći se jednom aluzijom na Ps. 113. : »Nije mi bilo dano promatrati zemlju potresenu Gospodinovim licem, nisam vidio rijeke da se vraćaju k svome izvoru ni gore da skaču poput ovnova...« (str. 165). Molitva »Ustat ću, Gospodine.... tebe spoznati, o radosti... iz zamke lovaca« jest aluzija na Ps. 123. On se tu služi plaštem svojih tehničkih postupaka koji nalazimo u Ps. 6; postupci koji se sastoje u tome da označe napredak njegovih osjećaja koji se plaše s obzirom na ishodište, a završavaju konačno u potpunosti radosti (str. 108). Na stranici 161. nailazimo na sjećanja na Litanije svih svetaca, a na stranicama 230–231 sjećanje na Litanije Presvetoga Srca. Himan Kompletorija čak je ostavio svoj trag u duši to-

tekstovima, oživljena su uistinu liturgijskim daškom. Psichari ima dar pisati o stvarima koje mnogo sličje Psalmima ili drugim pjesmama Crkve. Budući da nemamo dosta mjesta, navest ćemo samo dva mala primjera:

»Sretan sam, o zemljo, što se nalazim kod tebe. Kako je lijepo ploviti u životu i biti u njemu poput lađe na narasloj rijeci, boriti se protiv struje i pjevati! Kako je lijepo nebo gledano sa zemaljske obale. O, tajanstvena milosti života, blagoslivljem te; o duboki izvore, o istinski prauzroku slavim te, veličam te, hvalim te...« (str. 175). Ili pak: »Ah, sretni i presretni oni koji su, po milosti sakramenta, prodrli u vrtove natprirodne inteligencije, blaženi i preblaženi oni koji počivaju u srcu svoga Boga i koji se griju na njegovoj živoj toplini, blaženi zauvijek oni kojima je čitavo nebo u maloj hostiji, u prisutnosti Isusa Krista!...« (str. 221)

5. Nekoliko inozemnih pisaca i umjetnika osjetili su u isto vrijeme utjecaj liturgijskih književnika i religioznih obreda francuskog naroda; Wilibrord Verkade, OSB

Sva tri strana pisca koji su među mnogima drugima osjetili utjecaj francuskoga liturgijskog pokreta i o kojima ćemo govoriti, pružaju samo jedan novi dokaz za sve mnogostruke argumente dosada iznesene. Duho- vi zaljubljeni u ljepotu bilo koje narodnosti otkrivaju u Liturgiji nepresušni izvor doktrinarne istinitosti i poetskog nadahnuća.

Liturgijski pisci kao što su Bloy i Huysmans – da ne govorimo o Dom Guérangeru čija su djela nedavno prevedena – zračili su neodoljivom privlačnošću na strane pisce. Poetski dašak koji izbija čak i iz jednostavnih obreda, bilo u Parizu ili na selu, pogodio je oduševljenjem sve te strance koji su imali sreću da dotaknu tlo Francuske.

To je bio slučaj nizozemskog slikara Wilibrorda Verkadea koji se, prisustvujući misi za pokojne u crkvi Notre-Dame u Parizu, osjetio duboko ganut (str. 22–23, 47). Nakon što je pročitao Huysmansov *A Rebo- urs*, u kojem su ga aluzije na literaturu dekadentnog latinитета posebno zanimale (str. 74–75) i uz to pun divljenja prema zadivljujućoj pobožnosti Bretonaca, obratio se pod okriljem Liturgije:

»Što se tiče mojih uspomena iz Pont-Aventa moram dodati svečane procesije Marijina mjeseca koje su sasvim prirodno ukrašavale njegove ulice i njegove trgo- ve. Svake nedjelje poslije molitve

ga Renanova unuka: »Kao da smo na kraju jednog sna kad čovjek *poslije noćnih utvara* pozdravlja sve što postoji pod zrakama svjetlosti.«

Večernje svi su ljudi, djeca, djevojke, žene i muževi u procesiji išli kroz selo. Odjeveni u svoju prekrasnu narodnu nošnju glasno su molili ili veselo pjevali duhovne pjesme idući iza križa i zastave Naše-Gospoje... Dok se je svečana procesija polagano kretala, zvona crkava slala su kroz zrak svoje radosne zvuke... Ima li išta većeg nego kad se muževi, žene i djeca ujedinjeni u duhu obraćaju svome Bogu i iskazuju mu hvalu? I prigodom svake procesije ne dokazuju li jedinstvenost i društvenost, dostojanstvenost i prijaznost, red i ritam, ukratko sve najuzvišenije?» (str. 117–118). (E. Baumann iznosi slične misli u svom *Fer sur l'Enclume*, str. 293–294.)

Opis jedne bretonske Mise koji se nalazi u istoj knjizi također je još jedno malo remek-djelo:

»O, kako li je ganutljivo i lijepo služio svoju misu. Stajao je tu, obavijen krunom boja: iznad njega sjali su prozori različitim bojama dok su se pred njim na hrastovom oltaru nalazili svečani buketi i sjajni svijećnjaci sa zapaljenim svijećama. Stajao je tu, odjeven u bijelu svećeničku odjeću, obrubljenu zlatnim trakama, blijedih ruku uzdignutih na molitvu i izgledao preobražen ... Najednom zazvoni. Svi ljudi padoše na koljena...« (str. 126–127)

Čitajući taj opis jednoga stranca kojega smo se potrudili prevesti s njemačkog, je li pretjerano tvrditi da su samo na takvu tlu mogli niknuti Chateaubriandi i Huysmans? To dokazuje da liturgijska obnova među francuskim piscima nije obična igra slučaja, nego da ima svoj duboki razlog u liturgijskom duhu francuske nacije. Nadahnjujuća sredina imala je dakle djelotvoran utjecaj na Verkadea:

»Obvezao sam se prisustvovati svim obredima. U *Misalu* sam pronašao točno razjašnjenje obreda mise... bretonski puk pjevao je Kyrie eleison, Gloria, Sanctus i Agnus Dei na latinskom... Od tada sam prisustvovao misi svake nedjelje i svih blagdana, a dosta često sam pohađao i Večernje. Ubrzo sam naučio pjevati sve to što mi je pričinjavalo neizrecivu radost.« (str. 156)

Nedugo zatim taj je nizozemski slikar ušao u slavu opatiju Beuron (obnovljena 1863.) u Njemačkoj da tu prigri pravilo sv. Benedikta.⁵

⁵ Vidi opis molitava Večernjih u *Beuronu* (str. 260–265) i svečani oficij svetkovine sv. Martina u istom samostanu (str. 280–293).

6. Danac Johannes Joergensen

Ovo drugo središte suvremene liturgijske obnove privuklo je poslije Solesmesa danskog pisca Joergensena koji je od tada postao slavan i nadahnuo njegovu knjižicu pod naslovom *Beuron*. No vidi se da ovaj Huysmansov biograf upotrebljava francuske liturgijske knjige, a pogotovo Dom Guérangera.⁶

7. Nizozemski pisac Van der Meer de Walcheren veliča kapelicu benediktinki u ulici Monsieur, a njegovo razmatranje o estetici Liturgije često nadilazi i samoga Huysmansa

Najzanimljiviji među svim inozemcima bez sumnje je Nizozemac De Walcheren. On nam je u svom *Journal d'un Converti* (Dnevnik jednog obraćenika) dao remek-djelo istinske ljepote koje je često na nekim stranicama ravno najsajnijim odlomcima Pascalovih *Pensées*.

Ovaj prijatelj Léona Bloya oduševljeno je hvalio glasovitu kapelicu benediktinki u ulici Monsieur kao što možda neće učiniti nijedan pjesnik poslije njega. U tom je nadmašio i samoga Huysmansa:

»Jutros sam bio u kapelici benediktinki u ulici Monsieur. Predivno.

Te ženske glasove – ovdje se jedino izvodi gregorijansko pjevanje – neprestano ih čujem. Ta je glazba nematerijalna ... Po prvi put sam osjetio da se stvarno zbiva nešto neizrecivo...« (str. 181)

»Za Božić sam proveo čitavu noć u kapelici benediktinki; prisustvovao sam molitvi Časoslova, Matutinu, ponoćnoj misi, Laudama, i kasnije, prije dana, misi zornici. Još sav drhtim od *natprirodne ljepote tih obreda*. Vanjština je veličanstvena, pjevanje, riječi, svečana misa koju su služila tri svećenika. Ali osobito me je potreslo do dna moje duše ono što osjećam iza te sjajne odjeće; svaki pokret, svaka riječ, svaka radnja krije jedan smisao; to je kao vidljivi plamen nekoga nevidljivog ognja, jedna opipljiva stvarnost misterija, daleka predodžba božanskog raspleta...« (str. 185–186). »To je iznad svakog izražaja.« (Ovaj odlomak bi napisan istom prigodom, ali godinu dana kasnije, 1911.)

»Strašna uzvišenost božanskih riječi i glazbe prodirala je u mene poput oluje u praznu kuću. Trpio sam blaženu silu, a moja je duša slušala, kao što dijete sluša čudesnu priču širom otvorenih očiju,

⁶ Vidi *Beuron* (str. 92–93; 106). Ostala liturgijska objašnjenja *Terca s misom* (str. 55–60) i *Ténèbres-Tmine* (str. 87–91) ne spadaju u naš rad.

dršćućih usnica. Crkva je vidljiva projekcija Boga na zemlji. Kad je nadstojnica izrekla pjevajući u istom tonu recitativ imena Isusovih predaka, svih tih ljudi i svih tih žena koji su prolazili ispred nas u svečanoj procesiji, bivao sam sve ushićeniji i shvatio sam značenje Ljubavi. Moja se duša s riječima uspinjala prema vrhuncima, unutrašnja napetost postala je nepodnosiva. Tada priorica zapjeva zadnja imena rodoslovlja: *Jakov rodi Josipa, muža Marijina, od koje se rodio Isus koji se zove Krist. (Jacob autem genuit Joseph virum Mariae, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.)* – I odjednom nastaje kao bljesak velike svjetlosti, i mir, beskrajan mir dubokih voda. Kakva noć. Nisam li to bio u Betlehemu u štalici kad se rodilo Dijete...« (str. 222–223)

Zatim:

»U Tjednu smo Muke ... Strašna noć polako pada na dane, mrak postaje sve gušći. I kralj se kreće naprijed po crvenom plaštu svoje krvi, slomljen pod teretom.« (str. 271)

Pa onda:

»Jednog od tih dana, nalazeći se u kapelici benediktinki, osjećao sam kako mi srce lupa zbog velikoga unutrašnjeg ushićenja. Bijaše mi očito i nepokolebljivo jasno da Bog postoji...« (str. 187) »... Prisustvovao sam misi tog jutra u kapelici benediktinki na nedjelju Muke. Kakva li neodoljiva simbolizma u obredu i liturgiji toga dana. Život Isusov središte je svih vremena; godine se vrte oko njega u vječnom redoslijedu ponavljanja svetih dana i svetkovina. Dodirujem vječnost.« (str. 192; vidi još str. 207–210)

Ono što tom djelu ovoga velikog pjesnika daje još naročiti biljeg jest što Walcheren pronalazi divne izraze da uzvisi Liturgiju:

»To ne može biti neka obična igra, ta sveta ljepota ... Negdje mora postojati stvarnost čije su sve stvari vidljivi znakovi.« (str. 110) Ili još:

»Liturgija je jedna sveta veličanstvenost. Besmisleno je, osjećam, reći riječi divljenja. Previše je očita ljepota ovoga bogoštovlja koje izražava neizrecivo, Božanstvo, i čini da u crnom životu plamti čisti sjaj bijelog i uznositog plamena. *Kako je umjetnost površna i siromašna i kako izgleda isprazna kraj ovih uzvišenih pjesama*, kraj ovih ispjevanih biblijskih riječi, kraj ovih svetih tekstova, kraj ovih molitava boli i riječi krajnje sreće...« (str. 194–195). »Ono što se

zbiva u Crkvi za vrijeme liturgijske godine jest sama bit, potpuna stvarnost. Vani, čovjek je slijep, zabljesnut iluzijom» (str. 214–215).

»Riječi i pokreti mise, molitve Časoslova, čitava sveta Liturgija juri prema vama« (prema Kristu) »kao rijeke prema oceanu.« (str. 249) »Po svetoj Liturgiji koja gradi godinu kao katedralu himnima i molitvama, lekcijama i psalmima, blagdanima i žalosnim komemorativnim danima, svaki dan ima svoju vlastitu vrijednost, svoju vlastitu ljepotu, svoje vlastito duboko značenje. Sve se naglo kreće prema Bogu.« (str. 267)

Napokon:

»S podacima i dragocjenim saznanjima koji obiluju u tom djelu« (*L'Avent – Došašće* od Dom Guérangera!) »kao i u drugim djelima u kojima je opisan krug svetkovina Crkve, kakva bi se veličanstvena pjesma mogla napisati o liturgijskoj godini, o toj duhovnoj katedrali s oltarima blagdana, s nedjeljnim stupovima, s plamenim rozetama i vitrajima svetih dana, s lijepim portretima liturgijskih vremena: Došašće, Božićno vrijeme, Korizma, Veliki tjedan Muke, svečanost Uskrsa, s dva najvažnija dana – Rođenje i Uskrsnuće, s kapelicom svetkovina Naše Gospe, gdje svi zabludjeli i svi ožalošćeni nalaze utočište. Božanska je ljepota godine ona koja je takva u vremenu, jedna slika Vječnosti gdje je sve istodobno.« (str. 184–185, 188)

Nakon što smo uživali u ovim odlomcima, lako ćemo se složiti da razmatranja ovoga Nizozemca o estetici liturgije nadmašuju često ona kojima smo se divili kod Huysmansa. De Walcheren se dotle prozeo francuskim duhom da ne bismo nikoga uvrijedili ako bismo mu dodijelili jedno od najuglednijih mjesta u broju poklonika Liturgije među francuskim piscima.⁷

8. Zaključak

Ovo poglavlje posvećeno vezama Liturgije i obraćenika samo jednim dijelom ulazi u naš cjelokupni rad. Tu smo željeli s nekoliko svjedočanstava nadopuniti veliki popis pisaca obraćenika o kojima smo govorili tijekom našeg proučavanja, a nismo imali vremena zaustaviti se detaljno na motivima – često liturgijskim – njihova obraćenja. Zato smo nastojali istaknuti glavni razlog koji tumači zašto je određena skupina francuskih pisaca osjećala odbojnost ili gnušanje u pogledu službene molitve Crkve.

⁷ Vidi još str. 170–171 (*Svi Sveti u Saint-Sulpice*), str. 182 (o duhu benediktinki), str. 5, 107, 193, 284; *Život i liturgijske umjetnosti u Marijinu mjesecu* 1918.

Vidjeli smo da je utjecaj liturgijskih shvaćanja protestantizma pri tome imao najvećeg udjela. Psichari, kojega smo mogli smjestiti u sljedeće poglavlje među liturgijske ratnike, daje vidljivim utjecaj Liturgije u njegovom stilu. Da podupremo svoje činjenice ozbiljnim dokumentima trebalo nam je pokazati veliko poštovanje koje su stranci imali ne samo prema francuskim piscima poklonicima Liturgije, nego također prema dobrom osjećaju za Liturgiju samoga francuskoga naroda. Razni Verkadei, Joergenseni i Walchereni učinili su nam nezaboravne usluge svojim povjerljivim izjavama. Obilno su nam dokazali da liturgijska obnova u francuskoj književnosti nema samo nacionalnu važnost, njezin je utjecajni krug daleko prešao preko uskih granica Francuske te bacio plodonosno sjeme u strane i daleke zemlje.

XXVIII. POGLAVLJE

SVJEDOČANSTVA RATNIKA

1. Uvod – 2. Henri Ghéon govori o liturgijskim obredima iz svoga djetinjstva i kako je Liturgija utjecala na njega kroz sjajne obrede za vrijeme kojih su vjernici usrdno molili za oslobođenje Pariza što ga je istodobno ganulo svojim nacionalnim i umjetničkim sadržajem – 3. Na fronti je prisustvovao misi i našao se pred religioznim problemom ta da bi postao istinski brat onih koji umiru za Francusku, H. Ghéon želi sudjelovati u žrtvi mise točno na isti način kao njegova braća u oružju – 4. Njegovo se obraćenje zbilo na znameniti Božićni dan – 5. Mornarički poručnik Pierre Dupouey pred svojim borcima ministrira kod mise i osjetljiv je na estetsku stranu misa na fronti – 6. Liturgija mu tumači smisao katalizama čiji je on svjedok i čak i autor – 7. Lirska strana Liturgije posebno mu odgovara – 8. Liturgijska se struja bez prestanka prepliće kroz svu francusku povijest s nacionalnom strujom i strujom fenomena obraćenja; djela liturgijskih pisaca analizirana u dvadeset sedam poglavlja to su zorno pokazala

* * *

1. Uvod

Tijekom našega proučavanja govorili smo zaista o ulozi Liturgije u djelu najrazličitijih pisaca: romanopisaca kao i lirskih pjesnika, novinara, političara (Veuillot), filozofa (Hello) i pokretača socijalnih reformi (Coppée), kao i obraćenika u pravom smislu riječi (Mainage i Walcheren, itd.). Ne možemo ne posvetiti posebno poglavlje tipu čovjeka koji je upravo posljednjih godina odigrao vrlo važnu ulogu za sudbinu Francuske u pogibelji – o ratniku.

2. *Henri Ghéon govori o liturgijskim obredima iz svoga djetinjstva i kako je Liturgija utjecala na njega kroz sjajne obrede za vrijeme kojih su vjernici usrdno molili za oslobođenje Pariza što ga je istodobno ganulo svojim nacionalnim i umjetničkim sadržajem*

Henri Ghéon zaista zaslužuje taj naslov. Zato ćemo se posebno zauzastaviti na njegovim ratnim djelima. (*L'Homme né de la Guerre – Čovjek rođen iz rata; Témoignage d'un Convertis – Svjedočanstvo jednog obraćenika*, 1919.), a ostavit ćemo po strani njegovo dramsko djelo i liturgijska tumačenja koja bi iz njega mogli izvući.¹

Već u svome najranijem djetinjstvu došao je kao i većina mladih Francuza pod utjecaj liturgijske ljepote:

»Obukli bismo nova odijela i pošli u crkvu kao na predstavu! Ah! Orgulje, pjevač, instrument u obliku zmije, crkveni stražar s vezanim opasačom i dvorogim šeširom, župnik u čipkama i brokatu. Grmovi svijeća! Kadionica s oblacima dima! Zlatne zrake i pokaznica! To bijaše raskoš svakog tjedna« (str. 12). »Moja majka, moja sestra i ja molili smo redom Očenaš, Zdravomarijo, Vjrovanje, Ispovijedam se i imena pokojnih rođaka« (str. 11). Pričest i Krizma bijahu najvažniji događaji u njegovom djetinjstvu: »Moja Prva pričest i Krizma računaju se u vjeri uistinu kao izuzetno važni čini.« (str. 12)

Nakon što je napustio obavljanje vjerskih dužnosti za oluja burnoga života, Henri Ghéon ponovno se za njih počeo zanimati za vrijeme svjetskog rata. Bio je zapanjen sjajnim odvijanjem religioznih obreda iza fronte, za neprekidnih ratnih nedaća:

»Dragocjeni moćnik svete Genoveve, naše zaštitnice, i relikvije naših svetaca izaći će iz ulaznog trijema« (crkve Notre-Dame u Parizu) i, ne izlazeći iz ograde, u procesiji prolaziti ispred kršćanskog puka ... *to je bilo vrlo lijepo*. Iza svilenih izvezenih zastava relikvije i zlatni kipovi s krunama i mitrama polako su se kretali izvan tamnog prostora u kojemu su se iskrile svijeće i teške zagasite boje jednog vitraja. Nadbiskup kardinal Amette uzađe na malu propovjedaonicu

¹ Dramski talent ovoga pisca, koji iz dana u dan stječe sve više gorljivih poklonika, neizravno se poziva na Liturgiju. Govoreći o *Igrama i čudesima za vjerni puk* René Salomé konačno otkriva direktni izvor ovoga ljupkog pjesnika: »Pasionske igre XV. stoljeća, one koje se još svake godine izvode u Bavorskoj, u Loreni ili u Juri nekoć su *izišle iz Mise*... Krist je njihov junak, koji mukom i križem pobjeđuje smrt. A i isti se sukob nalazi u životu svetaca« (kao u onih o kojima nam govori kazalište H. Ghéona) »čije usko jedinstvo s trpećim Kristom nadopunjuje bez prestanka Žrtvu križa.« (*Revue des Jeunes*, 25. IX. 1922., str. 703) Iz iznesenih razmatranja Renée Salomea proizlazi dakle da postoje stalni odnosi između prikazivanja života svetaca i sankturalnog kruga jer su pasionske igre izašle iz vremenitog kruga.

prislonjenu uz portal, održi dugu propovijed i blagoslovi mnoštvo... Kakva veličanstvenost! Kakva sigurnost! Osjećalo se da je iza njega dvadeset stoljeća...» (str. 37–38)

Nacionalni interes prevagnuo je i kod njega nad religioznim brigama. Sam je priznao: »Bio sam spreman sudjelovati u zajedničkoj živoj i usrdnoj molitvi, u čisto nacionalnom duhu« (str. 38). Budući da je Liturgija pripadala nacionalnoj baštini Francuske, pa iako još bezvjerac, prirodno je da ju je H. Ghéon zavolio i u njoj s revnošću sudjelovao (usporedi s M. Barrèsom!).

3. Na fronti je prisustvovao misi i našao se pred religioznim problemom te da bi postao istinski brat onih koji umiru za Francusku, H. Ghéon želi sudjelovati u žrtvi mise točno na isti način kao njegova braća u oružju

Došavši na frontu prisustvovao je svake nedjelje toj misi na kojoj je bio »veliki broj engleskih vojnika, odjevenih u riđu vunu« (str. 147). Potresen revnim sudjelovanjem tih mladića i naročito nečovječnim nepoštovanjem nekoga engleskog oficira, a isto tako i ljepotom »liturgijskih pjesama« i »velikih prigušenih orgulja« (str. 148) i svim onim čarom kojeg stvaraju velike mise, H. Ghéon osjeti da ga neka neodoljiva sila stavlja pred religiozni problem:

»Idući za njim, *pustio sam da me obuzme* pastoralna milina orgulja na kojima je svirao pravi glazbenik, pa začuđujući žarki akord kojeg u dnu zlatnog kora stvara blizina zeleno-smaragdne misnice i crvenih odijela ministranata; sve je sačinjavalo neku vrstu raja čije sam slatke slasti analizirao...« (str. 148)

Zato je htio učiniti kao pravi Francuz – kao Louis Bertrand za vrijeme putovanja na Istok² – i pridružiti se svojim suborcima u sudjelovanju na službi Božjoj već od prve prilike. Opisao nam je te svoje prve liturgijske vježbe:

»Želim – kojim pravom, grešniče? – da svećenik na oltaru moli bez iznimke sve riječi liturgije, one magične riječi čije značenje ne znam jer da ih pratim nemam nikakve knjige i ne osjećam, uostalom, želje da je i imam. Ako me pitate kako slušam misu, odgovaram vam pasivno, ponesen redosljednim pjevanjem *Kyrie* koji je usrdna molitva, *Gloria* koja je radost, *Credo* koji je sigurnost, *Agnus*

² Vidi još: MAINAGE, str. 130

Dei koji je bol i malo vremena šutnje koje je klanjanje i ponekad poslušnost...» (str. 179)

H. Ghéon je svim svojim domoljubnim srcem ljubio te »časnike i vojnike koji su tek izišli iz tog pokolja« i koji »će se već sutra tamo vratiti« i htio je tako shvatiti tu pokretačku snagu potpuno duhovna karaktera koji se izvana očitovao potpunim darivanjem svoga života:

»Iz simpatije oponašam ih, nastojim postupno prihvatiti njihovo duboko ganuće, pa iako nisam baš potpuno njihove vjeroispovijesti, u tome sudjelujem. Tako iz njihovih suza napajam svoju još suzdržanu ljubav.« (str. 179)

Patriotski osjećaj zajedno s divljenjem prema liturgijskim ljepotama i s uspomenama iz djetinjstva³ nagnaše ga prema katolicizmu uz još i druge elemente koji ne spadaju u naše područje da ih istaknemo.

Iznoseći te uspomene H. Ghéon ne nalazi dovoljno izraza da uzveliča Liturgiju, toliko ga je ona učinila sretnim usred svih onih ratnih strahota. Ponesen liturgijskim oduševljenjem, uskliknu: »Blagoslovljen budi Bog koji me privukao u tu *divnu zasjedu* i koji me doveo svojoj tako nježnoj Majci.« (str. 180–181)

4. Njegovo se obraćenje zbilo na znameniti Božićni dan

Konačno obraćenje ovog ratnika obaviti će se u krilu Liturgije. To će se dogoditi prigodom one nezaboravne Božićne svetkovine za koje je rođena Francuska i koja je Paulu Claudelu uskrisila Marino dijete (*Annonce faite à Marie*), i kada će naš ratnik postati kršćanin i brat onih koji se hrabro izlažu sigurnoj smrti:

»Glas proroka naviješta: *Laetantur coeli, et exultet terra ante faciam Domini: quoniam venit ...* Dolazi, rađa se! O, *novo rođenje moje duše!* Pomiješana zahvala za zajedničku dobrobit i za osobnu dobrobit, za neprekidnu dobrobit dvadeset stoljeća i za dobrobit ovoga dana... Baš na Božić u prvotnoj Bazilici u Reimsu, na mjestu gdje Bog, nažalost, nema više krova da se zakloni, Clovis, otac Francuske, sagnuo je glavu pred sv. Remiem i primio presveto Krštenje. Baš na Božić, eto, zapečaćen je pakt između Boga i naše zemlje Francuske, rođene s Bogom, Francuske rođene u Bogu, o čuda!« (str. 211)

³ »*Veni Creator* pa onda *Tantum ergo*, koje su oko orgulja pjevali mladi svježi glasovi, silaze s kora na mene. Zatim još *Ave Maria*, što nije pjesma, nego usklik, usklik pučkog slavljenja.« (Društvena vrijednost Liturgije!) »O, župne tradicije, Marijina djeca, bijele procesije...« (str. 180–181)

»O, vi koji ćete Krista sutra vidjeti«, uskliknu on, »vi, koje imam pravo zvati svojom braćom jer imamo istoga Oca na nebu, francuski vojnici Kristovi, *zapjevajte sa mnom pjesmu hvale: Cantate Domino canticum novum quia mirabilia fecit.*« (str. 119, 121, 130, 131, 212)

5. *Mornarički poručnik Pièrre Dupouey pred svojim borcima ministrira kod mise i osjetljiv je na estetsku stranu misa na fronti*

Nismo se zadovoljili analizom samo jednog ratnika. Koliko god bio zanimljiv njegov život na bojnopolju, pruža nam ipak samo jedno lice utjecaja Liturgije na ratnika dvadesetog stoljeća. Da bismo ispunili tu prazninu, privući ćemo u područje naših razmatranja *Les Lettres – Pisma (Correspondance, 10. VI. 1919.)* »stotnika koji prati liturgiju« Pièrrea Dupoueya, poginulog na bojnopolju 3. travnja 1915.

Ponajprije ćemo istaknuti zajedničke crte koje povezuju njegova liturgijska shvaćanja s onima njegova prijatelja Henrija Ghéona, koji mu je iskazao ganutljivu počast u knjizi koju smo maloprije analizirali (*Témoignage d'un Converti!*). Ovaj mladi mornarički poručnik bijaše već katolik kad je stigao na frontu. Misa je među ostalim stvarima sadržavala socijalnu vezu koja ga je povezivala s onim narodom iz kojega je potekao:

»Ministrirao sam pri toj misi pred mojim momcima i nadam se da će nam zajedničke molitve pribaviti nove blagoslove Boga svih vojski.« (str. 847)

I on je bio potresen, kao i njegov prijatelj H. Ghéon, estetskom vrijednošću Liturgije, unatoč strašnih grozota koje rat nosi sa sobom:

»Te mise u šupama, pred momcima koji su gotovo svi više-manje u bolima i od kojih su mnogi nesumnjivo označeni za skorou smrt, pune su najjednostavnije, najuzvišenije i najokrepljujuće ljepote. Naš je svećenik govorio misu nekom svetom pobožnošću, molio svaki slog te *transcendentalne pjesme*, kao što ti i ja volimo čuti da se misa govori...« (str. 847–848)

6. *Liturgija mu tumači smisao kataklizama čiji je on svjedok i čak i autor*

Uvijek je sa sobom nosio jedan misal i mnogo se zanimao za sadržaj liturgijskih tekstova:

»Obje knjige (*Elévation sur les Mystères – Uzdizanje nad misterije* i *Paroissial des Fidèles – Misal za vjernike*) »stoje stalno u

mome rancu i prate me od rova do rova« (str. 854) »još i više, pronašao sam kod Dom Guérangera lijepi Prudenceijev himan o postu, koji uvelike ohrabruje i kojeg ću prevesti da ti ga pošaljem...« (str. 842; vidi još *Vie et les Arts liturgiques – Život i liturgijske umjetnosti*, 1919. str. 1079)

Uvelike se razlikovao od H. Ghéona koji nije osjećao »želje da posjeduje jedan« (molitvenik–misal). Tekstovi službene molitve Crkve zanimali su ga u prvom redu jer su tumačili duboki smisao kataklizama kojih je i sam bio svjedok. Izražavali su zatim osjećaje koje je i sam proživljavao gledajući kako tisuće ljudskih bića padaju mrtvi: »Da, dobro kažeš, sva liturgija, a među ostalim dijelovima korizma mi izgleda kao i tebi da ima neprekidnu suvremenost.« (str. 842)

7. Lirska strana Liturgije posebno mu odgovara

Poput većine vojnika Velikoga rata i Pièrre Dupouey prevrtao je u svom duhu mnogobrojne reformatorske misli za vrijeme beskonačnih dana pozicijskog rata. Želio bi da Francuska poslije rata ispravi svoje pogreške od prije 1914. godine i da iz ovog krvoprolića izađe preobražena. Da bi postigla taj cilj, on bi želio da ljudi upoznaju poeziju liturgijskih tekstova koja je, po njegovu mišljenju, mnogo superiornija od »poezije pjesnika romantičke škole.«

»Čudim se da se mladima ne nastavlja predstavljati ovaj lirski dio Svetog pisma, koji je iz čisto literarnog gledišta najsavršenija pjesma kakvu uopće posjedujemo. Ne govorim samo o »Pjesmi nad pjesmama«, nego o onim neusporedivim izrazima Propovjednika, Psalmista i o onim uzvišenim hvalama mudrosti koje ispunjavaju knjigu Mudrosti i koju *Crkva općenito primjenjuje na Djevicu*. Ima u Crkvi jedna određena strana čiste lirike pokraj koje su sva romantička lutanja samo dosadno naklapanje.« (str. 857)

Među brojnim liturgijskim aluzijama navedimo još onu koja je značajna za duboko shvaćanje ovoga vojnika-pisca:

»Čitao sam ga« (*Mali oficij!*) »i mnogo mi je koristilo; u biti mi je bio potreban i nisam ni slutio u kakvim svečanim dubinama mističke pobožnost prema Blaženoj Djevici širi svoje korijenje, niti kako ta pobožnost u sebi krije vječnu poeziju, niti kakvim sve potrebama duha ona odgovara.« (str. 858, 859, 860–862)

8. Liturgijska se struja bez prestanka prepliće kroz svu francusku povijest s nacionalnom strujom i strujom fenomena obraćenja; djela liturgijskih pisaca analizirana u dvadeset sedam poglavlja to su zorno pokazala

Sve u svemu, oba ova predstavnika Prvoga svjetskog rata dokazala su nam da je Liturgija usko povezana s francuskim životom.

Ljepota tekstova stvara prosvijetljenim ljudima kao i samome puku literarni užitak i razjašnjava im smisao života, dok veličanstveno odvijanje liturgijskih svećanih obreda prati taj puk prijateljski vjerno kako u radosnim danima, tako i u najužasnijim patnjama. Liturgija s jedne strane, a obraćenje sjedinjeno s domoljubnim osjećajem s druge strane, jesu one tri silovite struje koje se neprestance ukrštavaju tijekom francuske povijesti. Brojni literarni dokumenti koje smo naveli samo su jedno vjerno zrcalo ovih velikih struja duhovnog života kroz mnogobrojne francuske generacije.

Drugi dio

ANTILITURGIJSKI PISCI

I. POGLAVLJE

UVOD

1. Liturgijska dekadencija u XVIII. stoljeću našla je svoj vjeran odjek u djelima eminentnih predstavnika toga razdoblja od kojih se veliki broj među njima otvoreno izjašnjava protivnicima Liturgije te smiješno nadomještaju Liturgiju duhovnim koncertima – 2. Rousseau posjeduje znanje o tehnici gregorijanskog pjevanja te sastavlja motete za duhovne koncerte, a tijekom vremena postaje svjestan protivnik katoličkog bogoštovlja jer autor Contrat social (Društvenog ugovora) izjavljuje da se Bogu treba obraćati individualno i bez posrednika

* * *

1. Liturgijska dekadencija u XVIII. stoljeću našla je svoj vjeran odjek u djelima eminentnih predstavnika toga razdoblja od kojih se jedan veliki broj među njima otvoreno izjašnjava protivnicima Liturgije te smiješno nadomještaju Liturgiju duhovnim koncertima

Premda je Chateaubriand svojim djelom *Génie du Christianisme* pokazao put kojim će poći jedan dio francuske književnosti, tendencije prijašnjeg stoljeća nisu zbog toga ništa manje živjele i dalje. Iako su poglavlja o ljepoti bogoštovlja u *Génie* bila prvi prosvjed protiv vjerskog individualizma, utjecaj Rousseaua i cijelog XVIII. stoljeća osjećao se kroz čitavo XIX. stoljeće, a ni za naših dana još nije izgubio svoju djelotvornost. Ostavimo li po strani filozofsko značenje liturgijskih tekstova, pisci Voltaireovog stoljeća nisu imali nikakva osjećaja za umjetnički sjaj bogoštovnih obreda. Tako za filozofe pjevanje psalama bijaše samo sinonim »zatucanosti« i »dosade«. Pa i samo je svećenstvo izgubilo svako zanimanje za tradicionalne obrede i ništa nije razumjelo od religiozne estetike.

Crkve su pretvarane u velike dvorane za priredbe u kojima su se izvodili »duhovni koncerti« za koje su skladatelji – često nevjernici – skladali motete ili druga religiozna djela. Posjećivalo se crkve isto onako kao što bi se išlo na neku lijepu operu u Versaillesu ili u Fontainebleau. Takve liturgijske podrtine još jednom svjedoče o društvenoj dekadenciji u koju je uto- nulo XVIII. stoljeće. Liturgija je u srednjem vijeku bila povezala sve slo- jeve naroda istom društvenom vezom, a u doba Voltairea i Rousseaua po- stala je samo začim umjetničkog uživanja.

Ništa čudno što smo kroz cijelo XVIII. stoljeće susretali netočno poznavanje liturgije, tako da su se neki književnici izjašnjavali njezinim najstrastvenijim neprijateljima.

Da bismo što potpunije shvatili antiliturgijsko strujanje u francuskoj književnosti od Chateaubrianda do naših dana, trebamo barem ukratko analizirati liturgijsko shvaćanje J. J. Rousseaua (1712.–1778.).

2. Rousseau posjeduje znanje o tehnici gregorijanskog pjevanja te sastav- lja motete za duhovne koncerte, a tijekom vremena postaje svjestan pro- tivnik katoličkog bogoštovlja jer autor Contrat social (Društvenog ugovo- ra) izjavljuje da se Bogu treba obraćati individualno i bez posrednika

Vrlo je zanimljivo slijediti njegov liturgijski razvoj u njegovim djeli- ma kao što su *Confessions*, *Emile* i *La Nouvelle Héloïse*. Evo i najznačaj- nijih činjenica: silno mu je odvratno pjevanje psalama koje je bio upoz- nao još kao dijete. U Torinu, dok je boravio u Katekumenskom domu, bio je među najvažnijim sudionicima Liturgije prigodom obreda jednoga svečanog krštenja. Rousseau se tomu zajedljivo ruga u *Confessions* (II, str. 58–59). Religiozna ga je glazba vrlo zanimala. Kada se vratio u An- necy gdje je počeo učiti zanat, upoznao je društvo koje je padalo u pot- punu dekadenciju s obzirom na ispravno shvaćanje Liturgije (*isto*, III., str. 100–108). Nakon nekog vremena, ušavši u život društva svoga raz- doblja, počeo se baviti religioznom glazbom i tako došao pod utjecaj su- gestije masa (*isto*, str. 411–412).

Premda je bio dobro upućen u tehniku gregorijanskog pjevanja – ni- je li Rousseau za Enciklopediju napisao poglavlje o glazbi! – nije bio niti najmanje u tijeku bitnog značenja katoličkog bogoštovlja. *La Profession de Foi du Vicaire Savoyard* (Ispovijest vjere savojskog kapelana) najočiti- je je svjedočanstvo Jean-Jeacquesove liturgijske nesigurnosti:

»Budno pratim sve obrede, trudim se da ne ispustim ni najmanju ri- ječ, ni najmanji obred.« A ipak taj isti kapelan ne vjeruje u istinitost riječi koje izgovara. Međutim u *La Nouvelle Héloïse* (str. 542–543) nalazimo

jedan odlomak koji nam neospornom jasnoćom otkriva Rousseauovo cjelokupno liturgijsko shvaćanje:

»Vidi da se tu sve sastoji« (to jest kod katolika) »u uzaludnom pretvaranju vješto oblijepljenom *riječima koje ništa ne znače...*« Osjećajno bogoštovlje odmara duh naroda: on voli da mu pružaju predmete pobožnosti koji ga oslobađaju *da ne misli na Boga.*« (str. 542–544)

Takva antipatija prema katoličkom bogoštovlju često je naglašena do te točke da dostiže stupanj zajedljive mržnje. Ganutljivi obred Posljednje pomasti koji je Jocelyni izmamio obilne suze i koji je živo zainteresirao umjetničku hladnokrvnost jednoga Flauberta, u svom značenju samo je nešto što je prikladno da izazove najodvratniji strah:

»Katolik na samrti okružen je samo predmetima koji ga zastrašuju i obredima koji ga živa zakapaju. Po trudu kojim se nastoji odagnati od njega demone, on vjeruje da ih vidi punu sobu; stotinu puta umire od užasa prije negoli ga dotuku, a crkva ga voli uroniti u takvo stanje straha *da bi mogla što bolje posegnuti u njegov novčanik.*« (isto, str. 664)

Taj antiliturgijski duh XVIII. stoljeća sačinjava glavno obilježje malog broja pisaca s kojima ćemo se odmah pozabaviti. Pokazujući drugo lice teme koju si je ova studija preuzela obraditi pomoći će nam da bolje shvatimo svu njenu složenost.

II. POGLAVLJE

MADAME DE STAËL

1766. – 1817.

1. Liturgijsko shvaćanje Madame de Staël plod je njezina odgoja istodobno protestantskog i filozofskog – 2. Simpatičan opis jedne protestantske službe Božje – 3. Ona tumači stih »Klanjati se u duhu i istini« kao jedna pravovjerna protestantkinja – 4. Ipak nije tako neprijateljski raspoložena prema katoličkoj estetici kao što je to bio Jean-Jacques Rousseau

* * *

1. Liturgijsko shvaćanje Madame de Staël plod je njezinog odgoja istodobno protestantskog i filozofskog

Porijeklom protestantkinja i odgojena u salonu kojega su posjećivali filozofi, Madame de Staël bila je stoga sasvim prirodno izložena utjecaju ideja XVIII. stoljeća. Ako nije strastvena neprijateljica svakoj Liturgiji, zadržava ipak neku odbojnost prema katoličkim svečanim obredima te je više naklonjena vjerskim obredima protestantskih crkava:

»Mislim dakle da nije istina da je protestantska vjera lišena poezije jer njezini obredi imaju manje sjaja od katoličkih obreda. Obredi više ili manje dobro izvedeni, već prema bogatstvu gradova i veličanstvenosti građevina, ne bi smjeli biti glavni uzrok dojma kojeg proizvodi božanska služba, nego to su odnosi s našim unutarnjim osjećajima koji nas potresaju, odnosi koji mogu postojati u jednostavnosti kao i u raskoši obreda.« (*De l'Allemagne, Ch. du Catholicisme*)

2. Simpatičan opis jedne protestantske službe Božje

Opisi protestantskih obreda koje nalazimo u njezinoj knjizi *De l'Allemagne* (Iz Njemačke) za nas su posebno zanimljivi iz jednostavnog razloga što ih baš često ne susrećemo u djelima francuskih pisaca. Njezina naklonost prema takvoj vrsti obreda probija se u njezinim opisima na mnogim mjestima:

»Pastor siđe s propovjedaonice da pričesti vjernike koji žive ugledajući se na njegov primjer. Njegov sin bijaše kao i on službenik Crkve i pod mlađim crtama lica izgledao je kao i njegov otac pobožno i sabrano. Tada po običaju otac i sin uzajamno si dadoše kruh i kalež koji kod protestanata služe kao uspomena najpotresnijeg misterija; sin je u ocu gledao samo starijeg pastora od sebe u vjerskom zvanju kojeg je i sam htio slijediti; otac je poštivao u svom sinu sve to zvanje kojeg je i sam bio prigrlio. Obojici se upraviše, pričešćujući se zajedno, riječi iz Evanđelja stvorene da istom vezom još više zbliže strance kao i prijatelje. I obojica, čuvajući u svom srcu najintimnije osjećaje, činilo se kao da su zaboravili osobne odnose u prisutnosti Božanstva, za kojeg su i oci i sinovi, svi jednako, službenici groba i djeca nade. *Kakva bi poezija, kakav osjećaj, izvor svake poezije*, mogla nedostajati pri božanskoj službi Božjoj u takvom trenutku.« (*Služba Božja pastora Célériera u Satignyju kraj Genève. De l'Allemagne, Ch. du Catholicisme*)

Madame de Staël bijaše ganuta jednostavnošću toga obreda. Nije se nimalo potrudila da analizira cjelokupne tekstove, da vidi postoji li suglasje između izvanjskih izraza i unutrašnjih čina, sudjeluju li napokon sve umjetnosti pri tom u podjednakoj i usklađenoj mjeri.

3. Ona tumači stih »Klanjati se u duhu i istini« kao jedna pravovjerna protestantkinja

Opis *Culte des Frères Moraves* (*Štovanje Moravske Braće*) u djelu *De l'Allemagne* još više otkriva njezinu naklonost prema liturgijskom shvaćanju protestanata koji su, izjavljujući da su protivnici svakoga svečanog obreda, ostavili nevažno mjesto razvoju religioznih umjetnosti:

»Crkva bijaše okićena bijelim ružama i glogovim cvjetovima; slike ne bijahu izbačene iz hrama, a glazba je u njem njegovana kao da je dio bogoštovlja; tu su se pjevali samo psalmi, nije bilo ni propovijedi, ni mise, ni teološkog zaključivanja i raspravljanja; bijaše to štovanje Boga *u duhu i istini*.«

Potpuno se jasno zapaža da Madame de Staël tumači redak iz Evanđelja kojeg je Krist bio rekao Samarijanki (Iv 4, 23–24) onako kako ga pravovjerni protestanti još i danas tumače.

4. *Ipak nije tako neprijateljski raspoložena prema katoličkoj estetici kao što je to bio Jean-Jacques Rousseau*

Svakako valja naglasiti činjenicu da je liturgijsko znanje Madame de Staël dosta nepotpuno. Unatoč njezinom divljenju prema *Génie du Christianisme* nije uspjela napustiti stavove XVIII. stoljeća koji se tiču Liturgije. Premda ona nije njezin izraziti neprijatelj kakav je to bio Jean-Jacques, ipak je bila naklonjena protestantskom shvaćanju. Njezino proučavanje njemačke kulture moglo je samo poduprijeti njezine ideje. Nije li i sam Kant označio Liturgiju imenom *Afterdienst Gottes* (*iskrivljeno bogoštovlje*).¹

¹ Vidi: KANT, *Religion innerhalb des Grenzen der blossen Vernunft* (1793.): »Sve što se čovjek nada učiniti da bi se svidio Bogu izvan dobroga vladanja jest iskrivljeno bogoštovlje.« (FALCKENBERG, *Geschichte der neueren Philosophie*; Leipzig, Edit. Veit. 1913.)

III. POGLAVLJE

ALPHONSE DE LAMARTINE

1790. – 1869.

1. Uvod – 2. Lamartineova majka učila ga je prve pojmove Liturgije, kojih će se sjećati u svako doba – 3. Jocelyn je jedno antiliturgijsko biće i želi se uzdići k Bogu bez posredništva bogoštovlja; proizvoljno tumači obred posljednjeg pomazanja i pokazuje odbojnost prema nekim vjerskim pobožnostima te iznosi kritiku Chateaubrianda; svjestan je nasljednik stavova XVIII. stoljeća kojemu je razum njegovo bogoštovlje. – (a) Opće crte njegovog antiliturgijskog uvjerenja – (b) Molitve za umiruće diraju ga u dušu – (c) Iz Liturgije izvlači sentimentalne efekte i naviješta tako poeziju Louisa Le Cardonella te površno opisuje obrede koji se slave na Svetom Grobu – (d) Liturgija čini nacionalnu baštinu francuskog naroda i vrši blagotvoran utjecaj na sve one koji trpe; slijedi opis jedne seoske mise, službe pokojnika i Angelusa – (e) Aluzije na psalme, na tamjan i na Tijelovo – 4. Lamartineov liturgijski nacionalizam. Njegove najljepše pjesme savršena su ilustracija Psalma 19,1–2: Nebesa slavu Božju kazuju, naviješta svod nebeski djelo ruku njegovih

* * *

1. Uvod

Bilo bi od nas presmiono kad bismo htjeli pod liturgijskim kutom analizirati cjelokupno Lamartineovo ogromno djelo. Nismo se potrudili donijeti sve moguće pojedinosti jer je lako doći do točnog poznavanja njegovih liturgijskih shvaćanja poslije ozbiljnog proučavanja njegovih najznačajnijih knjiga. Na temelju te činjenice naročito smo se zanimali za *Jocelyn* (1836.) i *Graziella* (1852.), kao i za *Confidences – Tajne*, (1848.) i *Nouvelles confidences – Nove tajne*, (1851.).

Što se tiče ostalih njegovih djela iz njih ćemo navoditi odlomke koji će nam postupno ulaziti u naše proučavanje. Treba se podsjetiti da je Lamartine antiliturgijski pjesnik i da prema tome ne treba od njega očekivati odviše brojnih aluzija na službene molitve Crkve.

2. Lamartineova majka učila ga je prve pojmove Liturgije kojih će se sjećati u svako doba

Njegovo liturgijsko znanje nije baš bilo vrlo široko. S obzirom da su ga odgojili njegova majka i isusovci, čitavog života sjećao se nekoliko psalama, a pogotovo Molitava za umiruće. Svojoj majci, dakle, u prvom redu duguje svoje prvo liturgijsko znanje:

»To me podsjećalo na uspomenu iz roditeljske kuće, gdje nas je naša majka navečer okupljala na molitvu... u posljednjim satima sumraka...« (*Graziella*, str. 13–14). Nakon toga čitanja slijedila je molitva, koju je ona sama glasno čitala ili su umjesto nje čitale moje mlađe sestre kad su postale starije. I sada još čujem refren tih jednoličnih litanija koje su se muklo uvlačile pod grede ... Jedno od nas imalo je dužnost kad na njega dođe red izreći molitvicu za putnike, za siromahe, za bolesnike, za neku posebnu potrebu sela, kuće« (*Confidences*, Edit. Waltz, str. 157). Njegova majka izgovarala je za siromahe »molitve posljednjeg časa« (*isto*, str. 159)¹ »i učila Alphonssa te molitve.«²

Sjećanja na molitve koje je bio naučio u djetinjstvu ostat će mu kroz čitav život. Unatoč svome individualističkom duhu taj poklonik Rousseaua uvijek će se sjećati s nekom dirljivom nostalgijom trenutaka molitve provedenih u roditeljskoj kući. U sjećanju mu nisu ostali tekstovi tih molitava; bijaše to poetska draž koja je od njih ostala i zbog koje se rado njih sjećao. Međutim, da bismo dobili dovoljno jasan pogled u cjelokupnost njegova liturgijskog poznavanja, trebamo našu analizu razdijeliti u više dijelova, promatrat ćemo ih dakle iz sljedećih pet aspekata:

3. *Jocelyn je jedno anti-liturgijsko biće i želi se uzdići k Bogu bez posredništva bogoštovlja; proizvoljno tumači obred posljednjeg pomazanja i pokazuje odbojnost prema nekim vjerskim pobožnostima te iznosi kritiku Chateaubrianda; svjestan je nasljednik stavova XVIII. stoljeća pa mu je tako razum njegovo bogoštovlje*

(a) *Opće crte njegovoga antiliturgijskog uvjerenja.* – Poslije pomnog čitanja *Jocelyna* ponajprije jedna stvar upada u oči. Taj katolički svećenik, nakon što je proživio sve osjećaje koje sa sobom donose promjene godišnjih doba u prirodi, u svom intimnom dnevniku ne spominje nijednu cr-

¹ »Otvorila je uz uzglavlje staraca na izdisaju tu knjigu u kojoj je umirućima dopuštena nada.« (*Mylly ou la Terre natale – Mylly ili Rodna gruda*).

² »Ili je moja majka naše glasove poučavala u crkvenim pjesmama« (*isto*).

kvenu svetkovinu. Božićna ili uskrсна radost, ili pak žalost korizme nije u njegovoj duši ostavila nikakav trag. Jocelyn taj obožavatelj prirode, jest antiliturgijsko biće upravo do same srži. U njemu je Lamartine projicirao svoju vlastitu dušu. Taj svećenik – treba naglasiti tu riječ – želi se uzdići k Bogu bez posredništva bogoštovlja (Rousseau!):

»I kad *bi mi zrak pomogao*, kao što pomaže orlovima, *da se uzdigнем k Bogu, bolje nego pomoću ovih hladnih pravila.*« (str. 58)

Ako li je primoran poradi svoje svećeničke službe da se podvrgne obredima, on ih tumači na svoj način veoma se udaljavajući od njihova istinskog značenja. Tako opisuje *Posljednju pomast* koju daje svojoj majci:

»Krizmom umirućih dotakao sam svaki ud,
Čelo, kamo su moji poljupci htjeli slijediti moje prste,
Bokove, koji su me pod njenim srcem krili devet mjeseci,
Ruke, koje su me posve malog nježno grlile,
I toliko puta mi načinile kolijevku milovanja;
Noge, koje su mi prve utirale put,
I kojih će svaki trag sutra iščeznuti.« (str. 100–101)

I on ne misli ni najmanje na sve pogreške koje je ona »počinila vidom... sluhom... mirisom... okusom i riječju... doticajem... korakom i hodom.« (*Ritual za sve*, str. 96) Opisi slične teme koje nalazimo kod Flauberta i kod E. Baumanna odgovaraju mnogo više postojećoj stvarnosti.

Određeni odlomci u *Nouvelles Confidences* (str. 156–157) doista dokazuju da je odbojnost prema Liturgiji kod Lamartinea dosegla previsoki stupanj, a da bismo mogli preko toga šutke prijeći:

»Zna se što tada bijaše život tih samostana: *vjerski obredi pogodniji da pobude osjetila, nego da učvrste duše*; mirisi, slike, cvijeće, glazba u kapelici... procesije, beskonačne i besciljne krunice, djetinjasti običaji, strogi običaji, izvanjska sabranost, razmatranja na rasporedu označena različitim satima u danu...«

Zato on svakako pretjerano prigovara Chateaubriandu njegovo oduševljenje za liturgijske knjige i za pučke obrede:

»Chateaubriand je poput Ovidija u svojoj knjizi načinio kronološku tabelu religije. On je ekshumirao ne genij, *nego mitologiju i obrednik* kršćanstva... uzdigao je u pjesmi svu *pučku trošnost* i sve zastarjele ustanove; od obavljanja monaškog asketizma sve do njegova blaženog neznanja i do pobožnih prevara pučkih čudesa koje je izmislila revnost, a ovjekovječeni rutinom seoskog svećenstva *da za-*

vedu maštu... Njegova knjiga jest relikvijar ljudske lakovjernosti.«
(str. 286–287)

Lamartine je često izražavao takav racionalizam obzirom na Liturgiju. On ne dopušta da bi samo jedna umjetnost ili pak umjetnosti uzete u cjelini – kao što je to slučaj u Liturgiji – mogle odražavati vidljivi svijet ili moralni svijet: »*Moj um je glas svemira, a moja duša odražava svemir*« (*Méditations poétiques*, str. 50–51). U *La Chute d'un Ange* (*Pad Anđela*) on to izjavljuje posve iskreno: nije mu potreban neki tumač kod Boga jer »*razum je bogoštovlje, a oltar je svijet*« (Waltz, str. 104). Lamartine nam se dakle prikazuje u pogledu Liturgije kao istaknuti nasljednik stavova XVIII. stoljeća.

(b) *Molitve za umiruće, obredi Posljednje pomasti diraju ga u dušu.* – Unatoč svome liturgijskom racionalizmu, veliki lirski pjesnik nije se mogao posve oteti utjecaju određenih obreda. Naročito su ga se doimale molitve za mrtve. Od svoje ih je majke naučio voljeti:

»Pokušavao sam krvavim naporom pjevati
Nekoliko nota pjesama posvećenih smrti;
I svaki puta moj glas, u mojim grudima prigušen,
Lomio se prekidajući započetu antifonu;
A suze u mom pjevanju gutane nemilice,
Izvirale su s mojim krikovima i pretvarale pjesme u jecaje.«
(*Jocelyn*, str. 209)

»O pjesmo pokoja mrtvih kojoj se protivila moja duša,
Pogrebni napjev pjevan za vrijeme užasa i drame!
Ah, nikada niste izašli iz glasova jednog zbora
Čime se zaorilo više struna Srca.« (*isto*, str. 208)

Ili:

»Upalio sam te baklje posljednje noći,
Dvostruku sliku dana koji sviće i koji bježi;
U sakrivenoj posudi skromne Euharistije
Na njegov glas išao sam izvaditi hostiju umirućih,
I nagnut nad njezinim čelom svojom drhtavom rukom,
Potpuno mokrom od mojih suza lomio sam joj kruh;
Krizmom umirućih doticao sam svaki ud.« (*isto*, str. 100–101)³

(c) *Lamartine iz Liturgije izvlači pjesničke efekte.* – Koliko god rijetke bile liturgijske aluzije u njegovim djelima, on se njima služi isključivo

³ Vidi nastavak malo dalje. Vidi još: str. 26, 128 i 140

vo da bi iz njih izvukao (kao što je to uostalom način romantičara) pjesničke efekte. Navedeni primjeri već su to do sada pomalo i pokazali. Dodati ćemo im nekoliko istaknutijih odlomaka:

»Navečer kada bi se ugasile posljednje sunčeve zrake na prozorima gornje sobe siromašnog slikara i kad bi zvana susjednih samostana zvonila Ave Maria, taj milozvučni pozdrav dana u Italiji, jedini odmor obitelji bijaše zajedno moliti krunicu i *poluglasno pjevushiti litanije* sve dok se ne bi glasovi pospanošću oslabljeni ugasili u neodređenom i jednoličnom *brujanju sličnom šumu vala koji se smiruje na plaži gdje se vjetar smiruje s dolaskom noći...* Volio sam ovaj tihi i pobožni večernji prizor; u kojem je završavao radni dan, tom himnom triju duša koje su se dizale k nebu da se odmore od dnevnog napora.« (*Graziella*, str. 13–14)

Lamartine ne izvlači iz Liturgije efekte užasa kao V. Hugo, on u njoj pronalazi samo hranu za osjećajnost svoje duše. Time se javlja kao preteča Louisa le Cardonnella. Ne podsjećaju li nas sljedeći stihovi na pjesnika »Carmina sacra«?

»Svete luči bacale su posljednji plamen,
Svećenik je šaptao blage pjesme smrti,
Slične tugaljivim pjesmama koje šapuće žena
Djetetu za uspavanku.« (*Le Sacrifice – Žrtva*)

Ili:

»Ja volim u dugim danima samo sat tmine,
Ja slušam u pjevanju samo ove pogrebne strofe
Koje svećenik jeca prateći lijes.«

(*La Vigne et la Maison–Vinograd i Kuća*)

Pogledajmo još dojmove koje Lamartine ima gledajući Sveti Grob. On ne donosi baš ništa od liturgijskog značenja obreda i molitava oko tog mjesta. On primjećuje samo ono što može uzdrmati njegove osjećaje: njegovo pjesničko nadahnuće ostaje jednako kao da je prisustvovao nekom dirljivom prizoru u prirodi:

»Ti se dojmovi nipošto ne daju ispisati: oni isparavaju s dimom pobožnih svjetiljki, s mirisom kadionica, s neodređenim i zamršenim šapatom uzdisaja.« (*Voyage en Orient– Putovanje na Istoku*, Ed. Waltz, str. 410)

Pierre Loti, neumoljivi protivnik Liturgije koji je opisao istu temu u *Jeruzalemu*, bio je manje površan u svojim opažanjima. Ne samo da se potrudio saznati o kvaliteti različitih obreda koji su se tu odvijali, nego nam ih je također i iznio s brojnim pojedinostima.

(d) *Liturgija čini nacionalnu baštinu Francuske*. – Opisi različitih religioznih obreda, pa makar i kratki, susreću se raspršeni s vremena na vrijeme u Lamartineovim djelima. Osim *Posljednje pomasti*, prema kojoj je još od djetinjstva čuvao neku simpatiju, nalazimo kod njega opise misa, molitve *Angelusa* i nekoliko drugih obreda. On iz njih izvlači sve što se u njima krije od pjesničkog značenja, ali se ne zaustavlja kod njihova simboličkog značenja ili tumačenja njihovog teksta. To će nam ponovno dokazati da Liturgija čini nacionalnu baštinu do te mjere da izaziva pozornost i samih njezinih protivnika. Evo opisa jedne *mise na selu*:

»Okupim k oltaru okolne kuće
Starce, djecu, nekoliko pobožnih žena,
One koji u svojim dušama osjećaju više žeđi za Bogom
u zbijenom krugu okružuju me na koljenima.
Bog skromnih ljudi silazi s neba na nas.
Koliko sveta zora i njezini božanski svodovi
Čuju uzdisaja koji se izdižu iz prsa
I želja koje se uzdižu sa zemlje.« (*Jocelyn*, str. 79)

Lamartine ustanovljuje dakle da Liturgija vrši blagotvoran utjecaj na francuski puk; ona ga prati kroz čitav njegov život jer zna odgovoriti na sve potrebe njegove duše.¹

Tako jedan siromašan čovjek čija je žena upravo umrla nalazi u *Obredu za mrtve* pravi izraz koji odgovara bolima njegove duše:

»Obavljao sam svečanu službu Božju dana;
Za mrtve u Gospodinu ja sam sam pjevao službu,
A glas supruge s praga svetog prostora
Jecajima je odgovarao na psalme smrti.« (*Jocelyn*, str. 335)

Liturgija također na svakom koraku budi skrivenu poeziju u srcu Francuza:

»To *Angelus* zvoni i na svakom mjestu podsjeća
Da jutro dana i večer pripadaju Bogu,
Na taj pobožni zov ratar prestaje raditi;

¹ Za vrijeme boravka u Italiji Lamartine se uvjerio u važnost koju Talijani pridaju vjerskim obredima: »Tako sam je na blagdanske dane vodio ujutro i navečer u crkve, jedina i pobožna razonoda koju bi ona poznavala i voljela«. (*Graziella*, str. 79, 143–163)

Okreće se prema zvoniku, skida kapu s glave.
Sklapa svoje jake ruke iz kojih ispada ostan,
Uzdiže malo svoju dušu iznad brazde,
Dok djeca, na koljenima, na zemlji,
Združuju svoje prstiće u rukama svoje majke!⁵

(*Jocelyn*, str. 168)

Čitajući ove ljupke stihove, zar ne osjećamo iste poetske efekte kao pred Milletovim slikama?

(e) *Tragovi Liturgije u Lamartineovom stilu.* – Kao što smo učinili govoreći o različitim piscima, tako nam je dužnost istaknuti tragove koje je Liturgija ostavila u stilu našega pisca. Nalazimo dakle kod njega više vrsta aluzija: jedne se odnose na svete tekstove (Psalmi i Himni) dok nas ostalo podsjeća na određene vjerske obrede:

Aluzije na Psalme očituju se u sljedećim stihovima:

»Zatim kao slomljeno srce u grudima kojeg ganutljiva riječ oživljava
I vičući prema nebu s dna moga ponora.« (*Jocelyn*, str. 147)
Ili još: »Zaklanjam se nijem na grudima Gospodinovim.«

(*isto*, str.71)⁵

Aluzije na tamjan kojima obiluje Baudelaireovo djelo susreću se već vrlo brojne kod Lamartinea:

»Svećenik je sveta posuda... u kojoj mirisna trava ili tamjan zore na vatri žrtve u svako doba u dim se pretvara...«

(*Jocelyn*, str. 48.)

Ili pak: »Sretan onaj koji je... izgorio od ljubavi i zahvalnosti, pali svoju dušu kao tamjan u njegovoj prisutnosti!«

(Bog u *Méditations poétiques*)⁶

Zatim slijedi Tijelovo koje mu je nadahnulo ove stihove:

»Pripremimo mu čiste usnice
Neokaljano oko, čelo bez mrlje
Kao što idući k svetome mjestu
Djeca, djevice s velima

⁵Usporedite još stihove 72 i 139 iz Himna od *Matutina* sa stihovima 2 i 26 Psalm 104. i *Les Préludes* stih 139: »Tješitelju duše, kako se tvoj glas izmijenio« s *Veni Creator*.

⁶Vidi još: Himan *Matutina*, stih 19–20

Bacaju latice ruža
Po putu kojim će proći Bog.«

(*Esprit de Dieu – Duh Božji*, str. 35–40)⁷

Nisu kod njega rijetki liturgijski izrazi koji označavaju određeno stanje duše: »Naš život bijaše u rukama te žene jedan *vječni sursum corda*« (Waltz, *Confidences*, str. 156)... »Sve se iznova dizalo, sve je blistalo, sve je bruhalo, sve je pjevalo u meni onu pjesmu uskrsnuća, poput *lažne Aleluje* koju čuje Margarita u Goetheovom *Faustu* na Uskrsni dan u crkvi.« »Moja duša bijaše samo hvalospjev iluzija.« (Predgovor za *Harmonies poétiques et religieuses*–*Poetske i religiozne harmonije*)

Kasnije će Huysmans govoriti o *Toussaint d'âme* (*Svi Sveti duše*) i dozvat će nam u sjećanje Lamartineove stihove.

4. *Lamartineov liturgijski nacionalizam. Njegove najljepše pjesme su savršena ilustracija Psalma 19, 1–2: Nebesa slavu Božju kazuju, naviješta svod nebeski djelo ruku njegovih*

Vidjeli smo da je autor *Jocelyna* potpuno antiliturgičan. Brojni citati što smo ih donijeli ništa ne mijenjaju na našoj tvrdnji. Baštinik religioznog shvaćanja Rousseaua, Lamartine, nije želio drugog bogoštovlja osim razuma, drugo svetište osim prirode:

»Evo žrtve ogromne, sveopće,
Svemir je hram, a zemlja je oltar,
Nebesa su kupola, a zvijezde bez broja,
Te napola zastrte iskrice, blijedi ukras sjene,
Po azurnom svodu redom posijane
Svete su baklje za taj hram,
A čisti oblaci koje umirući dan boji bojom,
I koje lagani povjetarac, od zalaza do zore
Po zračnim prostorima savijajući ih lagano
Kotrlja u purpurnim pahuljicama po rubovima svoda nebeskoga,
Valovi su tamjana koji se uzdiže i nestaje
Sve do prijestolja Boga komu se priroda klanja.«

(*La Prière – Molitva*, str. 15–51)

Paul Claudel, koji također u evoluciji svemira vidi liturgijski čin neusporedive ljepote, nije ipak izjašnjeni ekskluzivist poput Lamartinea. Klanjanje čovjeka Bogu pomoću svih poznatih umjetnosti ne čini se auto-

⁷ Vidi još: *L'Immortailté*, stih 107–111

ru *Connaissance de l'Est* (Poznavanje Istoka) da je u proturječju s veličanstvenim prizorom prirode, kao što je to slučaj kod njegova slavna prethodnika. Najljepša mjesta u djelu Alphonsa de Lamartinea, unatoč njegovu antiliturgijskom stavu, najljepša su i najoduševljenija ilustracija liturgijskog stiha:

Nebesa slavu Božju kazuju, naviješta svod nebeski djelo ruku njegovih. – Ps 19, 1–2. (Coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiant firmamentum.)

IV. POGLAVLJE

ALFRED DE VIGNY

1797. – 1863.

ALFRED DE MUSSET

1810. – 1857.

1. Vigny je po svom odgoju bio baštinik religioznog shvaćanja XVIII. stoljeća, ali se ipak njegov estetski osjećaj izjasnio u prilog Liturgiji – 2. Njegov naglašeni individualizam ne dopušta Liturgiji nikakav utjecaj na njegovo djelo, a aluzije na Molitve za mrtve i na Psalme nalaze se samo slučajno u njegovim pjesmama – 3. Musset priznaje da je dijete svoga stoljeća, to jest da je nedostavno poučen u vjerskim stvarima i nekim stavovima najavljuje pjesnika Fleurs du Mal – 4. Vigny i Musset jesu dvojica istaknutih predstavnika među francuskim piscima liturgijske zbrke koja je vladala u Francuskoj prije dolaska Dom Guérangera

* * *

1. Vigny je po svom odgoju bio baštinik religioznog shvaćanja XVIII. stoljeća, ali se ipak njegov estetski osjećaj izjasnio u prilog Liturgiji

Najbolji izvor da se upoznamo s liturgijskim idejama Vignya njegov je *Journal d'un poète (Dnevnik jednog pjesnika)*. Čitajući ga ustanovljujemo da je njegov vjerski odgoj bio krajnje bijedan. Njegova majka se u tome potpuno razlikovala od Lamartineove. Vigny ne spominje da ga je učila psalme ili drugu religioznu poeziju. Naprotiv, zaljubljena u Rousseauove ideje ona je svome sinu usadila mnogobrojne misli XVIII. stoljeća.

Ipak, unatoč svojoj hladnoći za Liturgiju, što bijaše znak njegova doba i što odgoj nije promijenio u simpatiju, Vigny je posjedovao prirodni dar da voli sve što je lijepo:

»4. prosinca 1837. – Jutros Berliozova pogrebna misa za pokop generala Damrémonta. Izgled crkve bijaše lijep. U dnu pod kupolom tri duge trake padale su na pripravljeni odar te su od njih kristalni lusteri blistali posebnim svjetlom. Sve zastave, otete neprija-

telju, bijahu poredane gore uzduž crkve i visile su sve probušene mecima. Glazba bijaše lijepa i neobična, divlja i grčevita i žalosna. Berlioz započinje harmoniju i prekida je na dva dijela nepredviđenim disonancama koje je isplanirano tamo stavio.« (str. 112)

Taj obred istovremeno nacionalan i religiozan oduševljavao je Vignya jer su u njemu njegov vid i njegov sluh imali prednost. Uživao je u njemu kao što bi bio uživao u bilo kojem prizoru prirode. Njegova pradjedovska naklonost i priroda njegova duha tjerali su ga ususret Liturgiji:

»Slušao sam Fetisov povijesni koncert... Nikada me umjetnost nije uzdigla do tolika ushićenja... Pjesme koje su me naročito oduševile jesu one iz *Laudes spirituales*, pjesme Djevici, koje su pjevala talijanska bratstva.« (1833., str. 78; vidi još str. 49)

»25. travnja 1838. – Ove noći čitao sam *Stabat Mater* i sanjao. Kod drugog čitanja učinilo mi se da vidim svoju jadnu majku ispruženu do mojih nogu i gorko sam zaplakao« (str. 171). Zamršene ideje koje je stekao odgojem i od sredine u kojoj je živio ipak su ga udaljavale od Liturgije:

»Ali mudraci su sačuvali svoje sumnje u srcu i poštivali društvenu bajku« (Vjera sa svojim bogoštovljem!) »sveopće prihvaćenu i prilagođenu od najvećeg broja.« (str. 151)

2. Njegov naglašeni individualizam ne dopušta Liturgiji nikakav utjecaj na njegovo djelo, a aluzije na Molitve za mrtve i na Psalme nalaze se samo slučajno u njegovim pjesmama

To što smo upravo rekli tumači njegov osobni odnos prema bogoštovlju. S obzirom na česte religiozne misli očekivali bismo da u njegovim djelima nađemo više aluzija na Liturgiju. Ništa od toga: pjesnik je potpuni individualist, iz Biblije je crpio samo teme koje je komentirao po svojoj volji ne brinući se da njegova tumačenja budu točna u znanstvenom pogledu. Ne nalazimo, dakle, kod njega toliko poimanja o kršćanskoj estetici koliko smo susreli kod Lamartinea. Aluzije na psalam *De Profundis*, koje ćemo odmah navesti, zajedno s *Molitvom za mrtve*, ne pobijaju naše tvrdnje: te su dvije molitve postale tako poznate u Francuskoj da čovjek ne mora biti pisac da bi ih se sjetio s vremena na vrijeme:

»Šaptao je sasvim tiho molitvu za mrtve...
Stari redovnik izgovorio je molitvu,
Uz pogrebni odar uvijek je sjedio,
.... započinjao je ponovo,

Svojim glasom koji je drhtao u njegovu zvučnom zatvoru
Posljednja pjesma mira: govoraše 'O, Gospodine,
Ne lomi u svom bijesu moju dušu,
Ne zaogrni me u smrt bezbožnika.'
Dodao je tako: 'Kad zli vreba na me,
Hoćeš li dati, Gospodine, da padnem mu u ruke?
Ta on je pod mojim koracima prekinuo tvoje pute;
Nemoj me kazniti, jer moj zločin je njegov zločin,
Viknuo sam prema nebu *iz dna svoga ponora*.
O moj Bože. *Izvadi me iz sredine zlih.*»

(*La Prison – Zatvor*, 1821.)

3. Musset priznaje da je dijete svoga stoljeća, to jest da je nedostavno poučen u vjerskim stvarima i nekim stavovima najavljuje pjesnika Fleurs du Mal

Alfred de Musset, pak, priznaje u svojoj iskrenosti razmaženog djeteta svoje potpuno neznanje na religioznom području i istodobno ističe nedostatnost odgoja u djetinjstvu:

»Ni kao dijete, ni u gimnaziji, ni kao čovjek nisam pohađao crkve: moja vjera, ako sam je i imao, *nije imala ni obreda ni simbola* i vjerovao sam samo u nekog Boga bez oblika, bez bogoštovlja i bez objave. Otrovan već u mladosti svim pisanjem prošloga stoljeća usisao sam sâm već vrlo rano neplodno mlijeko bezboštva.« (*Confession d'un Enfant du siècle– Ispovijed jednog djeteta stoljeća*, str.II, 88)

Umjetnik do srži, Musset osjeća sasvim spontano kakve bi pjesničke efekte čovjek mogao izvući iz Liturgije. Njegov njuh i vid bili su izvanredno razvijeni pa nije čudo da se njima poslužio da obogati svoj stil liturgijskim usporedbama. U tome je neka vrsta preteče Baudelairea:

»Pokajanje je *čisti tamjan*; *ono izvire* iz svake moje patnje.« Ili pak: »Već Chateaubriand, princ poezije, zamatajući strašnu ideju svojim hodočasničkim plaštem, postavio ju je na *mramorni oltar*, usred svetih mirisa i kadionica.« (*isto*, I., str. 13)¹

¹ Abélard »je proživio polovicu svoga života ljubeći joj nevino čelo, učeći je pjevati Davidove psalme i Savlov hvalospjev...« (*Confessions d'un enfant du siècle*, I., str. 36)

4. Vigny i Musset jesu dvojica istaknutih predstavnika među francuskim piscima liturgijske zbrke koja je vladala u Francuskoj prije dolaska Dom Guérangera

Vigny i Musset bili su najglasovitiji predstavnici liturgijske zbrke koja je vladala u Francuskoj prije dolaska Dom Guérangera. Nisu oni bili protivnici Liturgije po svom unutrašnjem raspoloženju. Musset je volio »iznad svega svetu glazbu« (Confessions, I., str. 92). Ne, nipošto, nisu mogli biti njezini poklonici jer nisu imali prigode ni da prisustvuju obredima obavljenim prema tradicionalnim pravilima, niti da si pribave djela koja bi ih uputila u shvaćanje kršćanske estetike. Da žive u naše doba, mogli bismo to zaključiti po njihovim prirodnim raspoloženjima, po svoj prilici bili bi na strani prijatelja Liturgije.

V. POGLAVLJE

PIERRE LOTI

1850. – 1923.

1. *Pierre Loti po svom protestantskom odgoju protivnik je Liturgije i dodaje se bilješku o George Sand* – 2. *Narodi, čak i oni najudaljeniji, daju svojim vjerskim osjećajima jedan skladni i glazbeni izraz, a njihova Liturgija, kao i kod civiliziranih naroda, čini snažnu tradicionalnu vezu* – 3. *Sjaj Liturgija, koje je on imao priliku vidjeti izbliza za vrijeme boravka kod Svetoga Groba, nadahnjuje mu odbojnost jer smatra da je to protivno istinskom kršćanskom duhu pa tvrdi da mu sve te Liturgije zastiru istinski lik Kristov* – 4. *Njegova je duša razdijeljena kao i duša Vignyja i Musseta, očarava ga veličanstvenost boja koje obredi razvijaju i čak dopušta upotrebu dragog kamenja da bi se pojačao sjaj bogoštovlja te donosi tumačenje stiha: O, crux, ave spes unica* – 5. *Premda je P. Loti po svojoj prirodi liturgijsko biće, svojim je odgojem bio odvučen u suprotnu struju*

* * *

1. *Pierre Loti po svom protestantskom odgoju protivnik je Liturgije i dodaje se bilješku o George Sand*

Autor *Les Pêcheurs d'Islande* (*Islandski ribari*) u suvremenom razdoblju najistaknutiji je predstavnik antiliturgijskog strujanja u francuskoj književnosti. Ne možemo tvrditi da bi on poput Vignyja i Musetta bio gotovo prirodni proizvod antiliturgijskog razdoblja i to iz jednostavnog razloga jer smo se u mnogo navrata uvjerali da liturgijski utjecaj iz dana u dan sve više raste. Ne preostaje nam dakle nego da Pierre Lotia postavimo uz Madame de Staël. Njih oboje, proizašavši iz protestantskih obitelji sačuvali su kroz sav svoj život obiteljske tradicije u svojim liturgijskim shvaćanjima.¹

¹ George Sand mogla bi služiti kao posrednik između tih dvaju pisaca. Ne samo jer je mnoge ideje imala zajedničke s antiliturgičarom Mussetom, nego je i ona crpila svoja religiozna shvaćanja iz *Nouvelle Héloïse* i na liturgijskom području podržavala individualističku doktrinu. Njezina ravnodušnost obzirom na vjerske obrede poprimala je s vremena na vrijeme boju slabo prikriivenog

2. *Narodi, pa i najudaljeniji, daju svojim vjerskim osjećajima jedan skladni i glazbeni izraz, a njihova Liturgija, kao i kod civiliziranih naroda, čini snažnu tradicionalnu vezu*

Kao predstavnik egzotičnog romana ovaj savršeni pisac u slikanju dalekih krajeva pružio nam je, osim potanko iznesenih opisa obreda različitih kršćanskih bogoštovlja, i određeni broj pojedinosti o bogoštovljima najudaljenijih zemalja. Glazba službe Božje kod bonaca koju nam prikazuje u svom *Pélerin d'Angkor* (*Hodočasnik angkorski*, 1911.) pruža određene sličnosti s rimskim pjevanjem psalama i daje zatim očit dokaz da u ljudskoj duši postoji urođena i neoboriva potreba da vjerskom osjećaju dadne glazbeni izražaj:

»To je nešto kao neko polagano ljudsko *pjevanje psalama* bez brojnim glasovima (str. 60)... Otprilike dvije stotine bonaca iz Kam-bodže i Sijama, postavljenih na čuvanje svetih ruševina, žive tu u neprestanim molitvama, jednolično *pjevajući* noću i danju pred hrpom titanskih blokova nagomilanih u planini.« (str. 61)

Tako narodi, još daleko od svake kršćanske civilizacije, smatraju Liturgiju kao svoju nacionalnu baštinu koja oblikuje snažnu tradicionalnu vezu između niza generacija te nacije: »Pepeo kraljice majke upravo je nedavno ovdje bio pokazan nakon kremiranja obavljenog po *pradavnim obredima* uz ceremonijal *plesova i glazbe koji zasigurno sežu u doba Angkora*« (str. 189), to jest u razdoblje koje je od nas daleko po svoj prilici dvadeset i četiri stoljeća.

3. *Sjaj Liturgija, koje je on imao prilike vidjeti izbliza za vrijeme boravka kod Svetoga Groba, nadahnjuje mu odbojnost, jer smatra da je to protivno istinskom kršćanskom duhu pa tvrdi da mu sve te Liturgije zastiru istinski lik Kristov*

Što se tiče kršćanskih Liturgija, Loti ih se grozio dok je pisao *Jérusalem* (1895.) i *La Galilée* (1896.). Tvrdio je da je religiozni formalizam mogao jedino postojati na štetu razuma. Jedino se oči mogu zabavljati pri takvim djetinjastim i idolopoklonstvenim obredima:

neprijateljstva. Evo jednog odlomka koji će nam za to pružiti dokaz: »Vide se, dakle, sve do ulaza u crkve, neke vrste zajednica seoskih žena kako sjede u krugu i kako mašu svojim glavama mrmljajući litanije ili pjevajući molitve na latinskom, što ih ne priječi da požudno gledaju prolaznike i da izmjene svoje primjedbe dok odgovaraju *ora pro nobis* svojoj, crnoj ili plavoj sestri, koja nadzire posao psalmodiranja.« (*Marquis de Villemer*, str. 301)

»Oči se mogu zadržavati na njegovom raskošnom formalizmu kao uostalom na slikovitosti Islama, ali to je na štetu dubokih misli (*Jérusalem*, str. 165).« «Ništa! Isprazne tradicije koje će i najmanja studija pobiti. U bogoštvljima oči jedino zanima svjetovni sjaj, kao orijentalna slikovitost i potom idolopoklonstvo – možda dirljivo do suza – ali djetinjasto i neprihvatljivo...« (*isto*, str. 179). Također one predstavljaju za hodočasnike – »te bučne horde« (*isto*, str. 183) ispraznu duhovnu zabavu bez ikakve moralne vrijednosti:

»Ali, sva ta prošlost veličanstvenih bogoštovlja – svatko zna uostalom da je postojala, a inače ništa ne dokazuje – njezino obnavljanje može biti samo isprazna zabava za duh.« (*isto*, str. 163)

Njegova odbojnost prema tim obredima dostiže najviši stupanj kada on misli da svi ti obredi izobličuju istinskoga Krista o kome je on još od djetinjstva čuvao uzvišenu i živu sliku:

»Iza toga konvencionalnog Krista koga ovdje svima pokazuju, iza toga Krista previše okićenoga zlatom i dragim kamenjem, previše umanjenoga da mogne vjekovima proći kroz toliko ljudskih mozгова, istinski lik Isusov u mojim očima sada iščezava više nego ikada; čini mi se da sve više bježi, da više ni ne postoji.« (*isto*, str. 163)²

4. *Njegova je duša razdijeljena kao i duša Vignya i Musseta, ali ga očarava veličanstvenost boja koje obredi razvijaju pa čak dopušta upotrebu dragog kamenja da bi se pojačao sjaj bogoštovlja; njegovo tumačenje stihova »O, crux, ave spes unica«*

Pierre Loti je dakle odbacivao u cjelini vjerske obrede. Jedina stvar koja je zanimala toga pisca bila je veličanstvenost boja u kojoj se moglo uživati kod Svetog Groba za vrijeme različitih obreda kršćanskih crkava. Što se tiče njihovih tekstova, temeljito vjerujemo da Lotiu nije ni na um padalo da se njima pozabavi. Ipak, kod njega otkrivamo neku vrstu dualizma kao što smo to otkrili kod njegovih lirskih prethodnika. Evo što nam on sasvim spontano izjavljuje:

»Nekoć, svojim idejama podjednako sam osuđivao i veličajnost oltara i veličajnost svećenika. Danas, ako mi sjaj svećeničkog odijela još uvijek izgleda protukršćanski, ipak dolazim do toga da prihvaćam tu upotrebu dragog kamenja...« (*isto*, str. 175)

² P. Lescure, koji se potrudio da se zaustavi ne samo na izvanjskim stvarima Liturgije, nego također da prouči njezine tekstove, došao je do zaključka dijametralno suprotnom Lotievom: »A Liturgija Crkve, u koju sam se nastojao dobro uputiti pokazala mi je iznova jedinstveno središte: Krista.« (*Mainage*, str. 210)

Ako je Loti došao do toga da prihvaća umjetnost dragulja da bi se tako uzveličalo stanje bogoštovlja, moguće je da on ne bi ništa protukršćanskoga vidio u cjelokupnom kršćanskom obredu da je bio upućen u simbolizam Crkve. Tim više imamo temelja da možemo iznijeti tako smjelu tvrdnju jer je taj pjesnik na početak svoje knjige *Jérusalem* stavio jedan stih iz Fortunatova himna *Vexilla regis prodeunt: O crux, ave spes unica*. Evo komentara koji nam daje o tome:

»A ta riječ koju je Krist sam usudio izgovoriti na našoj maloj zabačenoj zemlji – i to sa sigurnošću neizmjereno tajanstvenom – ako nam je se oduzme, nema više ništa, bez toga križa i toga obećanja koje osvjetljuje svijet ostaje samo uznemirenost koja dolazi od noći, metež sablasti koje se kreću k smrti.« (*isto*, str. 217)

5. Premda je P. Loti po svojoj prirodi liturgijsko biće, svojim je odgojem bio je odvučen u suprotnu struju

Loti nije, dakle, po samoj svojoj prirodi antiliturgijsko biće. Zbog prvog odgoja, a zatim zbog života mornaričkog časnika, zbog čega nije osjećao potrebu da se podigne s vidljivih manifestacija do njihovih pravih izvora, treba ga smjestiti u ono antiliturgijsko strujanje koje u našem razdoblju ima tako malo pristaša.³ Njegovo djelo nama je zanimljivo u tome što nam ne donosi isključivo opise Liturgije Crkve katoličke, nego također najrazličitijih religija. Ono je napokon dokument koji dokazuje da je sav ljudski rod organizam u svojoj srži liturgijski i osjeća potrebu da svojoj vjeri dadne izražaj u isto vrijeme društveni i vidljivi.

³ Vidi na primjer *Jérusalem*, str. 34–36, 53–54, 56, 58, 62, 87, 89–90, 91, 124–127. Nekoliko opisa punih boja moglo bi poslužiti kao tumač određenih odlomaka Brevijara. (*isto*, 1, 152–7, 75... *Galilée*, str. 3–39) Liturgijske aluzije u njegovom stilu kao ove: »Himan tišine uzdiže se s drevnog polja« (*Jérusalem*, str. 41) često se ne susreće u njegovim djelima.

Treći dio

»INDIFERENTNI« PISCI

I. POGLAVLJE

UVOD

1. Definicija pisaca nazvanih »indiferentni« čija svjedočanstva imaju neprocjenjivu vrijednost – 2. Filozofska znanost tvrdi da svaka religija mora imati bogoštovlje kao što smatraju A. Comte i E. Boutroux – 3. Glavne crte kulta čovječanstva A. Comtea – 4. Kad jedna religija ne bi posjedovala nikakvo bogoštovlje, trebalo bi joj ga izmisliti te se govori o značenju religioznih obreda u djelima pisaca nazvanih »indiferentni« – 5. Podjela te široke teme na četiri odvojena kruga

* * *

»Religija teži ostvariti među svima ljudima vezu ljubavi kao potporanj, kao načelo materijalne veze. U tome smislu ona čuva upravo one obrede koje prenosi kroz tolika stoljeća i narode i koji su neusporedivi simboli neprekidnog trajanja i punine ljudske obitelji.«

Boutroux, *Science et religion dans la Philosophie contemporaine* (Znanost i religija u modernoj filozofiji), str. 340

1. Definicija pisaca nazvanih »indiferentni« čija svjedočanstva imaju neprocjenjivu vrijednost

Čitav niz pisaca koje smo pregledali tijekom naše studije bio je pod utjecajem jedne opće ideje: svi su mislili na Liturgiju. Jedni su joj se divili i branili je dok su je drugi smatrali protivnom istinskom duhu kršćanske vjere. Nije naš zadatak donositi sudove o njihovu mišljenju. Međutim, sasvim je očito da je Liturgija igrala i još igra neosporivu ulogu u nacionalnom životu Francuske i da vrši znatan utjecaj na obrazovanim društvenim slojevima zbog svoje vrijednosti u isto vrijeme estetske i doktrinarne.

Međutim, postoji znatan broj pisaca za koje religiozni problem bijaše lišen svakoga posebnog zanimanja. Ako o njemu govore u svojim djelima, čine to potpuno ravnodušno i potpuno nezainteresirano. Govorili su o njemu ipak samo kao usputno. S njima se, dakle, treba pozabaviti sve do kraja naše studije. Njihova su nam svjedočanstva tim dragocjenija što većinom izlaze iz pera onih koji nemaju nikakva interesa da preuveličavaju ili umanjuju njezin utjecaj. Svaki od njih dao je o njoj svoje mišljenje već prema tome kako je njegov promatrački dar bio razvijen.

2. Filozofska znanost tvrdi da svaka religija mora imati bogoštovlje kao što smatraju A. Comte i E. Boutroux

Na početak ovog poglavlja stavili smo citat izvađen iz knjige jednoga od najglasovitijih majstora francuske suvremene misli. Mišljenje jednog znanstvenika na filozofskom području kao što je bio Boutroux čini nam se da najbolje odgovara onoj struji koja nam je pružila jednostavne činjenice ne dodavajući im svoje komentare: nije važno jesu li ti pisci naklonjeni liturgiji ili su protivnici liturgijskih manifestacija već od početka. Boutroux izričito odlučno tvrdi da nijedna religija ne može biti bez cjelovitosti utvrđenih obreda. Auguste Comte, začetnik pozitivističke filozofije, daje nam o tome izraziti primjer. Nećete nam zamjeriti ako se uostalom malo zaustavimo na tom filozofu zanimljivom s nekoliko aspekata.

3. Glavne crte kulta čovječanstva A. Comtea

Htijući ustanoviti religiju »Čovječnosti« Comte je bio primoran postaviti glavna pravila svoga bogoštovlja. On u tome razlikuje privatno bogoštovlje od javnoga. U privatnom bogoštovlju častila bi se Čovječnost posredstvom više živih ili preminulih žena koje bi ju morale predstavljati na častan i dostojanstven način. Tri anđela čuvara svakoga čovjeka bila bi: njegova majka, njegova žena i njegova kći. Kad bi nedostajala jedna od njih, mogao bi izabrati za anđela čuvara neku povijesnu osobu.

Comte zatim razlikuje dvije vrste molitava: »komemoraciju« i »izlijevanje«. Svaki bi čovjek morao usmeno moliti otprilike dva sata dnevno, a tekstovi bi mogli biti odlomci iz djela najvećih pjesnika. Liturgijska bi godina imala osamdeset četiri svetkovine ustanovljene u čast različitih obiteljskih ili društvenih veza koje održavaju odnose među ljudima. Sakramenti, brojem devet, odnosili bi se na rođenje, početak školovanja, ženidbu...

4. Kad jedna religija ne bi posjedovala nikakvo bogoštovlje, trebalo bi joj ga izmisliti te se govori o značenju religioznih obreda u djelima pisaca nazvanih »indiferentni«

Sve te pojedinosti, uostalom nadahnute katoličkom Liturgijom, upravo najbolje dokazuju da obredi bogoštovlja sačinjavaju nužnost za svaku religiju i da bi ih trebalo izmisliti – kao što je to bio slučaj A. Comtea – kad ne bi postojali. pisci o kojima ćemo govoriti u nastavku pružit će nam dakle samo jedan dokument, premda nepotpun, ali ipak vrlo značajan za važno mjesto koje Liturgija zauzima u francuskom životu. Pokazat će nam prema onom što smo upravo izložili da se nužno u tim sredinama moraju susresti liturgijske manifestacije gdje je religiozna vjera još živa, ili ako je već nestala, njezini obredi mogu predstavljati neku vrstu zaostatka duhovnog života koji je jednom bio živ, ali se zatim izgubio (Dumas sin, Daudet).

5. Podjela te široke teme na četiri odvojena kruga

Mi ćemo studiju o piscima nazvanim »indiferentni« grupirati oko četiri ciklusa i to: Balzacov ciklus, Flaubertov ciklus, ciklus suvremenih romanopisaca i napokon ciklus lirskih pjesnika. Ako ti ciklusi ne uspiju obuhvatiti cjelokupnu temu, djela kojima ćemo se baviti barem će nam poslužiti kao uzorak za taj ostatak koji bi nas mogao dovesti do toga da se zapletemo u njegove bezbrojne pojedinosti. Kada bismo htjeli izvaditi liturgijske primjere iz ogromnog mnoštva francuskih pisaca koje bismo trebali obraditi u ovom dijelu naše studije, izložili bismo se velikoj opasnosti da radimo na štetu one toliko željene jasnoće koja je cilj svakoga znanstvenog rada.

II. POGLAVLJE

BALZACOV CIKLUS

1. Svojim površnim opisom B. Constant dokazuje romantične sklonosti – 2. Stendhal, baveći se prije svega psihološkim studijama, ne zanemaruje potpuno Liturgiju – 3. Roman Le Curé de Village služi kao tipski uzorak za liturgijsku analizu ogromna Balzacova (1799. –1850.) djela – 4. Balzac piše u doba kad je liturgijska dekadencija dosegla svoj najniži stupanj – 5. Balzac ističe sljedeće točke: Liturgija preobražava fizički izgled nekih osoba, oblikuje narodni ukus, pruža narodu filozofsku nauku i uzrokuje obraćenja – 6. Njegov stil – 7. Balzac se uglavnom ograničio zabilježiti vanjštinu ostavljajući po strani utjecaj Liturgije na duhovni život svojih likova, a njegovo djelo dragocjen je dokument o stanju Liturgije u Francuskoj pod Restauracijom

* * *

1. Svojim površnim opisom B. Constant dokazuje romantične sklonosti

Balzacovi prethodnici kao što su B. Constant, X. de Maistre ili Stendhal i toliko drugih govorili su nam svaki na svoj način o utjecaju koji je Liturgija vršila na njih i na sredinu u kojoj su živjeli. Glasoviti autor *Adolphe*a (1816.) analizira tako dojam koji je na njega ostavio obred Posljednje pomasti:

»Ostavio sam je; vratio sam se samo sa svim onim ljudima da prisustvujem zadnjim i svečanim molitvama; na koljenima u jednom kutu njezine sobe čas sam potonuo u svoje misli, čas sam promatrao, svjesno i radozvalo, sve te okupljene ljude. Strah jednih, rastresenost drugih pa onaj jedinstveni učinak navike koja unosi ravnodušnost u sve te propisane čine i koja čini da se na najuzvišenije i najstrašnije obrede gleda kao na obične stvari i čistu formalnost. Slušao sam te ljude kako mehanički ponavljaju pogrebne riječi kao da oni sami neće morati jednoga dana biti sudionici u sličnom prizoru, kao da oni također neće morati umrijeti jednoga dana. *Ipak, bio*

sam daleko od toga da prezirem te čine; ima li među njima samo jedan taj čin za kojeg bi se čovjek u svom neznanju usudio reći da je nepotreban.» (Adolphe, I.)

Opisi Posljednje pomasti, koje veoma često susrećemo kod francuskih romanopisaca jer veliki dio romana završava smrću, mogu nam služiti kao dokument o vjerskom stanju društva kojeg je pisac opisao.¹ Odlomak koji smo upravo iznijeli pogodio nas je u živac. Liturgija se u njemu pojavljuje samo kao krhotina; ona je tu ona čuvena posuda iz koje je tekućina istekla. B. Constant naznačuje taj obred kao »strašan« jer njegovo liturgijsko shvaćanje ne odudara baš mnogo od shvaćanja romantičkih pisaca (*Lucrèce Borgia!*).

2. Stendhal, baveći se prije svega psihološkim studijama, ne zanemaruje potpuno Liturgiju

Liturgijsko znanje Stendhala ne nadilazi mnogo znanje autora *Adolphe*a. Kako njegova psihološka analiza ima prvorazrednu važnost i nastupa ispred svake druge težnje, nije čudno što kod njega nailazimo na mjesta čija se površnost čini pomalo čudnom:

»Ne ponavljamo opise obreda u Bray-le-Haut; kroz petnaest dana oni su ispunjavali kolumne svih novina u departmanu.«
(*Le Rouge et le Noir* – Crveno i crno, pogl. XVIII.)

Navedena Stendhalova izlika što ne opisuje pontifikalni obred dokazuje koliko slavna autora romana *Le Rouge et le Noir* slabo zanima ta tema. Tim činom on nam pruža dragocjene obavijesti o prividno površnoj religioznosti tih provincijalaca koje je prikazao u svojoj knjizi.

3. Roman Le Curé de Village služi kao tipski uzorak za liturgijsku analizu ogromna Balzacova (1799. –1850.) djela

Balzacovo djelo kojeg ćemo s velikim zanimanjem proučiti u našoj studiji odviše je široko da bismo mogli dati analizu njegove ogromne cjelokupnosti. Bit ćemo sasvim zadovoljni ako odaberemo jedan roman koji će nam kao tipičan uzorak dati podatke o liturgijskim shvaćanjima velikoga romanopisca. Podrobna analiza romana *Le Curé de Village* – *Seoski župnik*, (1845.) – a to je roman koji potpuno zadovoljava naše zahtjeve – dat će nam dragocjene naznake pomoću kojih ćemo imati puno pravo

¹ Vidi još Xavier de Maistre, *La Jeune Sibérienne* (1825.), str. 148

Balzacu dodijeliti mjesto koje zaslužuje u nizu pisaca nazvanih »indiferentni«.

4. Balzac piše u doba kad je liturgijska dekadencija dosegla svoj najniži stupanj

Kada je Balzac sastavio svoj roman *Le Curé de Village*, liturgijska je dekadencija bila pala u Francuskoj na svoj najniži stupanj. Snažna djelatnost Dom Guérangera nije još postigla toliku vrijednost budući da je još bila u granicama uska kruga teorijske zaokupljenosti.

Francuski je narod ipak sačuvao veliki broj lijepih obreda unatoč onom mnoštvu različitih misala koji nisu prestajali dijeliti francusku Crkvu. Balzac, htijući u svom gigantskom djelu oživjeti različite društvene slojeve svoga doba, nužno je morao kao objektivan promatrač dodijeliti Liturgiji ono mjesto koje je ona zaista zauzimala. Pokazao se dostojan zadatak koji je bio poduzeo i to tako dobro da mnogobrojne liturgijske pojedinosti raštrkane po njegovim knjigama ocrtavaju uistinu dosta vjernu sliku liturgijskog stanja njegova razdoblja. Ako se čitajući *Le Curé de Village* susrećemo s mnogobrojnim netočnostima, treba ih pripisati manje njegovom neznanju koliko brzini kojom je morao objaviti većinu svojih romana.

5. Balzac ističe sljedeće točke: Liturgija preobražava fizički izgled nekih osoba, oblikuje narodni ukus, pruža narodu filozofsku nauku i uzrokuje obraćenja

Balzac je prije svega ustanovio da Liturgija vrši dubok utjecaj na puk na selu: »Nedjeljom je išla na službu Božju sa svojim ocem, na šetnju poslije *Vespera*...« (str. 13). Mise (str. 104), vjerske svečanosti (str. 19), obredi vjenčanja (str. 33) i mnoštvo drugih liturgijskih čina prate zatim seoske ljude kroz sav njihov težak i mučan život. Oni na njih ne gledaju samo kao na neku ugodnu razbibrigu, nego ti su ljudi također uvjereni da u njima mogu naći neizmjereno blago jednoga filozofskoga nauka za kojim osjećaju potrebu u nestalnosti života:

»Gospodin Bonnet nađe u *poslanici* tekst da ga razvije, a koji znači da prije ili kasnije Bog izvršava svoja obećanja, štiti svoje i po-tiče dobre...« (str. 198)

Ono što smo već istaknuli da intimno sudjelovanje u Liturgiji može poljepšati fizički izgled čovjeka koliko god se to činilo čudno i nevjerovatno, Balzac je ipak zabilježio:

»Kada je buran osjećaj izbio u Veronike, to religiozno ushićenje kojem je bila predana kad je išla na pričest, moralo se pokazati među živim osjećajima mlade i nevine djevojke. Činilo se da je neko unutrašnje svjetlo *izbrisalo svojim zrakama ožiljke malih kozica*. Svjetlo i čisto lice njezina djetinjstva ponovno se javilo u svojoj prvotnoj ljepoti... Veronika je na nekoliko trenutaka bila izmijenjena...« (str. 16)

Odvijanje liturgijskog sjaja ima pedagošku vrijednost. Puk, nastojeći uljepšati obrede što je više moguće, oblikuje tako svoje estetske sposobnosti:

»Niste li, gospodine, vidjeli čavle koji se u određenim razmacima nalaze u zidu? Služe kao neka vrsta žičanog spleta na koji žene vješaju bukete cvijeća. Tako je čitava crkva presvučena cvijećem koje ostaje u cvatu sve do večeri. Moja siromašna crkva koja vam izgleda tako gola nakićena je kao neka mlada, ona miriše, tlo je popločano lišćem usred kojega je ostavljen za prolaz Presvetom Sakramentu, put posut ružinim laticama.« (str. 118)²

Ne doziva li nam u pamet taj opis u isto vrijeme Chateaubrianda i Fr. Jammesa? Ne bi li on mogao poslužiti kao posrednik između dva razdoblja podijeljena u pogledu Liturgije (1800.–1900.)? Ne dodjeljuje li Balsacu ta naklonost prema pučkim obredima isto mjesto koje smo odredili Mistralu?

Daleko od toga da pokaže očiti sjaj određenih obreda s uobičajenom hladnokrvnošću objektivnog i preciznog promatrača, veliki romanopisac pušta katkada da se malo pokažu njegovi osobiti osjećaji. Evo njegovih riječi za jednu Posljednju pomast:

»Taj je prizor bio istodobno ganutljiv i strašan, ali bio je svečan po tome kako su stvari bile raspoređene do te mjere da je *slikarstvo moglo u njemu naći temu za jedno od svojih remek-djela*.« (str. 313; V. Veuillot).

Estetski sadržaj Liturgije ganuo bi ga. Usprkos svojoj naklonosti prema romantizmu (»strašan«), on je puštao da ga impresionira sve što ima prirođenu ljepotu u vjerskim obredima. Zato on pokazuje u istom odlomku kako Liturgija može nužno utjecati na slikarstvo i na minijaturnu umjetnost.³ Još i više, Balzac je primijetio da određeni obredi imaju izvanrednu sposobnost da izvrše obraćenje. Ganutljiv prizor Posljednje po-

² Vidi još str. 304

³ Vidi str. 101 (vanjšina Misala)

masti o kojem smo maloprije govorili, potresao je jednoga slobodnog mišlioca do te mjere da »je postao katolik u jednom trenutku«. (str.313) Taj kratki primjer koji Balzaca postavlja uz bok svih onih pisaca koji su dodijelili široko mjesto odnosima koji se vežu između Liturgije i fenomena obraćenja⁴ može dovoljno istaknuti njegov neusporedivi dar opažanja i bilježenja najneznatnijih činjenica tako da ništa važnoga ne može promaknuti njegovu prodornu pogledu. Razlog što nije više razvio taj motiv možda je u tome što je bio pretrpan poslom.

6. *Njegov stil*

U stilu autora romana *Le Curé de Village* osjećaju se liturgijski utjecaji. U njemu se nalaze i ovakvi izrazi:

»Spalite to zadnje zrno tamjana na oltaru pokore.« (str. 290)

Ili pak:

»Sva priroda pri izlasku sunca pjeva himan radosti« i »čovjek je dodavao himan zahvalnosti svim pjesmama večeri.« (str. 262)⁵

7. *Balsac se uglavnom ograničio da zabilježi vanjštinu ostavljajući po strani utjecaj Liturgije na duhovni život svojih likova, a njegovo djelo je dragocjen dokument o stanju Liturgije u Francuskoj pod Restauracijom*

Ukratko, Balsacovo liturgijsko znanje nije baš previše široko.⁶ Kao savršen promatrač on je primijetio i zabilježio vanjske pojedinosti, a nije ulazio duboko u značenje tih svetih tekstova. Psihologija osoba koje on stavlja na pozornicu u odnosu s Liturgijom dosta je nepotpuna. Ne znamo ni što misli »le Curé de Village« dok recitira svoj Časoslov, ni kako mole glavne osobe njegova romana dok prisustvuju obredu Mise. Ono što, međutim, treba pohvaliti u njegovu djelu jest to da je neusporedivom pravednošću i oštroumnosti ustanovio duboki utjecaj koji je Liturgija imala na određene kategorije francuskog naroda u doba Restauracije.

⁴ Saint Beuve, Lesage, Coppée, Huysmans, Valléry-Radot...

⁵ Vidi još str. 30

⁶ Mjesta na kojima govori o »mučenicima i ispovjednicima« (str. 299) i o Martirologiju (str. 108) ne mijenja ništa na našoj tvrdnji.

III. POGLAVLJE

FLAUBERTOV CIKLUS

1. Sklad između realističkog i psihološkog detalja karakteristika je liturgijskih analiza Gustava Flauberta – 2. Služi se impresionističkim postupkom kad je liturgijski obred nevažan za život njegovih junaka i dodaje se bilješka o A. Daudetu – 3. Flaubert se služi Obrednikom da s najvećom točnošću opiše obred Posljednje pomasti – 4. Njegove psihološke analize o vjerskom stanju, nastalom po Liturgiji, izdižu ga mnogo iznad Zolijinih analiza i dodaje se bilješka o Dumas Sinu – 5. Flaubert ocrtava religioznu evoluciju Mme Bovary i njezino liturgijsko iskustvo kopira s puno mjesta iz Otkrivenja – 6. Iz liturgijske analize Madame Bovary proizlazi da je Flaubert vrlo savjesno nastojao ispuniti svoju dužnost pisca

* * *

1. Sklad između realističkog i psihološkog detalja karakteristika je liturgijskih analiza Gustava Flauberta

Promatranje stvarnosti koju Flaubert pokriva već s nekim znanstvenim premazom mnogo je napredovalo od pojave *Le Curé de Village*. Flaubert se nije više ograničio, kao što je to činio njegov prethodnik, zabilježiti vanjštinu same Liturgije nego se trudio prodrijeti u duhovni život onih koji su pod liturgijskim utjecajem. S autorom romana *Madame Bovary* (1857.) pjesnički realizam je dosegao svoj vrhunac, a sklad između realističkog i psihološkog detalja nije još bio toliko narušen kao što će biti u Zole nekoliko godina kasnije. Treba dakle analizirati Flaubertovo djelo s dva vidika: treba u njemu najprije istaknuti vještinu realističke dokumentacije pa zaključiti s nekoliko primjera izvađenih s psihološkog područja.

2. Služi se impresionističkim postupkom kad je liturgijski obred nevažan za život njegovih junaka i dodaje se bilješka o A. Daudetu

U trenutku kada Flaubert preuzima opisati jedan liturgijski obred koji ostaje bez ikakva utjecaja na život njegovih likova, upotrebljava impresionistički postupak:

»G. Bournisien u svečanoj odjeći pjevao je visokim glasom, klanjao se svetohraništu, uzdizao dlanove, širio ruke ... Pjevalo se, klečalo se, dizalo se, tome nije bilo kraja... Zvono ponovno odjeknu. Nasta veliko pomicanje stolaca. Nosači podmetnuše svoja tri štapa pod lijes i ljudi stadoše izlaziti iz crkve.« (*Madame Bovary*, str. 372–373)

Ne možemo dobiti nikakvu predodžbu o liturgijskom znanju našega pisca čitajući to kratko remek-djelo koje smo upravo naveli. Taj je opis ipak na mjestu, a Flaubert nije baš ništa izostavio kad nije dao više pojedinosti o toj *Misi za pokojne*.¹

3. Flaubert se služi Obrednikom da s najvećom točnošću opiše obred Posljednje pomasti

Kao savjestan radnik, pisac se trudi dobro informirati kad tema to zahtijeva. Čitajmo u *Madame Bovary* opis Posljednje pomasti. Poslije čitanja mislit ćemo da u rukama imamo Obrednik koji nam donosi sve pojedinosti za podjelu tog sakramenta:

»Bijaše na radnom stolu, pokrivenom bijelim stolnjakom veliko raspelo, između dva svijećnjaka koji su gorjeli... svećenik se diže da uzme raspelo... Zatim izgovori *Misereatur* i *Indulgentiam*, umoči svoj desni palac u ulje i otpoče pomazanje: najprije po očima, koje su toliko požudno željele sve zemaljske naslade,² zatim po nosnicama, što su pohlepno udisale blage povjetarce i ljubavne mirise, zatim po ustima, koja su se otvarala na laž, koja su stenjala od oholosti i klicala u pohoti; zatim po rukama, koje su uživale u ugodnim doticajima i napokon po stopalima nogu, tako brzima nekoć kad su trčale za utaženjem svojih želja... Svećenik čak tumači gospođi Bovary da Gospodin, katkada, produžuje život osobama kad smatra da je prikladno za spasenje...« (*Madame Bovary*, str. 350–361)

Potpuno tumačenje simbolike ovog obreda i posebno posljednji odlomak obilno dokazuju da je Flaubert imao u rukama neki liturgijski priručnik prema kojemu je sastavio taj prizor. Evo što nalazimo u *Molitve*

¹ Pronaći ćemo kod A. Daudeta (*Froment jeune et Risler aîné*, 1874., I., str. 1) sličan opis: »Zatim ulazak u crkvu dvoje po dvoje, neprestano prvi ide bijeli oblak, lepršav, lagan, sjajan ... Orgulje, crkveni čuvar, župnikova propovijed, svijeće su osvijetljivale drago kamenje, proljetne ljubičice... pa ono natiskivanje svijeta u sakristiju, mali bijeli oblak, izgubljen, prekriven, opkoljen.« Društvo koje pisac ovdje opisuje religiji nije pridavalo nikakvu važnost. Zbog tog razloga Daudet se ne zaustavlja na tom mjestu s više detalja.

² Flaubert je zaboravio pomazanje ušiju.

niku za vjernike od Msgr. Marbaua: »On ublažava i patnje bolesnika i može čak vratiti zdravlje tijela« – (Flaubert kaže: »produžuje život osoba- ma«, što je ista stvar!) – »ako Bog smatra korisnim za spas njihove duše« – (Flaubert kaže: »prikladno za spasenje«).

4. Njegove psihološke analize o vjerskom stanju nastalom po Liturgiji iz- dižu ga mnogo iznad Zolinih analiza i dodaje se bilješka o Dumas Sinu

Treba se pokloniti pred tom iskrenosti jednog pisca koji je ozbiljno shvaćao svoj posao.³ Tako i u svojim psihološkim analizama autor romana *Madame Bovary* dao je dokaz iste zabrinutosti za preciznost. Razlog što nije tako dobro uspio u realističkim detaljima leži u činjenici da mu je gotovo potpuno nedostajalo vjersko iskustvo. Flaubert je međutim osje- ćao iskrenu želju da se pokaže ispravan i pravedan u pogledu činjenica koje spadaju u područje religiozne psihologije. On je u mnogočemu nadi- šao autora *Lourdesa* i *Rome*, o kojemu smo malo prije govorili.

5. Flaubert ocrtava religioznu evoluciju *Madame Bovary* i njezino litur- gijsko iskustvo kopira s više mjesta iz Otkrivenja

Flaubert nam kao savjestan psiholog prikazuje čitavu religijsku evo- luciju svoje junakinje. Dok je još bila djevojka, osjećala je nešto neodre- đen i raznježen sav čar liturgijskih obreda:

»Na to ponovno brujanje zvona« (za Pozdravljenje) »misao mla- de žene gubila se u njezinim starim uspomenama iz mladosti i inter- nata. Sjetila se velikih svijećnjaka, koji su na oltaru nadvisivali vaze pune cvijeća i svetohranište sa stupićima. Kako bi rado kao nekoć bila još negdje usred dugog reda bijelih koprena, koje su tu i tamo crnim obilježavale tvrde kapuce dobrih sestara nagnutih na svojim klecalima nedjeljom kod Mise. Kad bi podigla glavu, gledala bi blago lice Djevi- ce među plavičastim, malim vrtlozima tamjana koji se uzdizao.«

Na samo sjećanje tih čarobnih draži *Madame Bovary* bi obuzeta ne- kom vrstom ganuća:

³ Da se u to potpuno uvjerimo samo treba usporediti odlomak koji smo upravo naveli s opisom iste teme koja se nalazi u Lamartineovu *Jocelynu* (str. 100-101; 209) ili u romanu *La Dame aux Camélias-Gospođa s kamelijama* (1852.) od Dumas Sina. Evo jednog vrlo značajnog odlomka: »Pao sam na koljena. Ne znam koliko će vremena potrajati dojam koji je na mene proizveo taj prizor, ali ne vjerujem da će me, makar došla u isti trenutak, neka ljudska stvar moći tako ganuti. Svećenik pomaza posvećenim uljem noge, ruke i čelo (on zaboravlja spomenuti oči, uši i nosnice, te preokreće redosljed) umirućoj, izgovori kratku molitvu i Margarita se nađe spremna za nebo...« (*La Dame aux Camélias*, str. 279). To je tipičan primjer koji očito pokazuje površnost određenih pisaca.

»Osjeti se mekanom i posve napuštenom kao perce ptice koja se okreće u oluji; i dogodi se, a da toga nije bila ni svjesna, da se uputila k crkvi, spremna za bilo kakvu pobožnost samo da u njoj prigne svoju dušu i da u njoj nestane sve njezino postojanje.« (str. 121)

Isto tako slavni romanopisac nastojao je oslikati duhovni život Madame Bovary za vrijeme i poslije pričesti:

»Madame Bovary nakon što se pričestila vjerovala je da čuje u dalekim prostorima pjesmu *serafskih harfi* i da vidi u plavom nebu na zlatnom prijestolju usred svetaca koji drže zelene palme Boga Oca u sjajnom veličanstvu kako na jedan njegov znak silaze k zemlji anđeli plamenih krila.« (str. 290)

Ako taj odlomak još nije dosegnuo upadljivu točnost sjajnih analiza koju smo naglasili kod o E. Baumanna ili Fr. Jammesa – Flaubertu je nedostajalo religiozno iskustvo – ipak treba mu s pravom priznati da se potrudio da se što bolje informira. Stvarno prepoznajemo u psihološkoj analizi koju smo upravo naveli utjecaj nekih svetih tekstova, kao prekopiranih iz više odlomaka iz Otkrivenja.⁴

6. Iz liturgijske analize Madame Bovary proizlazi da je Flaubert vrlo savjesno nastojao ispuniti svoju dužnost pisca

Nekoliko odlomaka iz romana *Madame Bovary* potvrđuju dakle opći sud o točnosti koji je povijest književnosti donijela o Flaubertu. Mišljenje koje smo iznijeli o njegovu djelu s liturgijskog stajališta pokazalo je pisca koji se zbog svojeg zvanja smatra obveznim na savjesnu točnost u proučavanju detalja u isto vrijeme realističnih i psiholoških.

⁴ »Glas taj koji začuh bijaše kao glas *citraša* što sviraju na citrama« (Otk 14,2 i 5,8). »I odmah se u duhu zanihah, kad gle: prijestolje stajaše na nebu i na prijestolje Netko sjede« (isto, 4, 2). »Nakon toga vidjeh: eno velika mnoštva što ga nitko ne mogaše izbrojiti... Stoje pred prijestoljem... *palme* im u rukama« (isto, 7,9). »I vidjeh: drugi jedan *anđeo* leti usred neba. Za njim eto drugog anđela... Za njima eto i trećeg anđela... I drugi jedan anđeo izide.« (isto, gl. 14, r.6, 8,9, 15, 17, 18; vidi još: gl.16, r. 2-4, 8, 10, 12, 17 itd.)

IV. POGLAVLJE

CIKLUS SUVREMENIH ROMANOPISACA

1. Primjeri izvađeni iz djela H. Bordeauxa (1870.–1963.) i R. Bazina (1853.–1932.) imaju svrhu pokazati da još postoji nebrojeno mnoštvo pisaca više ili manje značajnih obzirom na Liturgiju, a da ih sve ne možemo spomenuti – 2. H. Bordeaux pokazuje kakvo važno mjesto Liturgija zauzima u životu francuskog djeteta – 3. Isto svjedočanstvo R. Bazina – 4. Opis Posljednje pomasti H. Bordeauxa točniji je nego opis koji se nalazi u Madame Bovary i ta je razlika značajan dokument za važnost Liturgije u suvremenom životu – 5. Glasoviti romanopisac francuske obitelji ustanovljuje da vjerski obredi po francuskim selima potiču vrlo spasonosno estetsko natjecanje – 6. Zaključak

* * *

1. Primjeri izvađeni iz djela H. Bordeauxa (1870.–1963.) i R. Bazina (1853.–1932.) imaju svrhu pokazati da još postoji nebrojeno mnoštvo pisaca više ili manje značajnih obzirom na Liturgiju a da ih sve ne možemo spomenuti

Mnoštvo romanopisaca nazvanih »indiferentni«, a kod kojih se može naći liturgijskih aluzija, bezbrojno je. Bilo bi to vrlo smiono kad bismo ih htjeli sve pobrojiti. Ne prođe uostalom gotovo ni jedan dan, a da se ne pojavi jedan vrijedan roman kojemu bi trebalo dodijeliti mjesto u našoj studiji¹. Analizirat ćemo iz dokumentarnih razloga samo nekoliko elemenata iz liturgijskih shvaćanja H. Bordeauxa i René Bazina. Primjeri uzeti od ove dvojice pisaca još će jednom pokazati da je utjecaj Liturgije na francuski život još i danas od velike važnosti.

¹ Na primjer roman od H. HEMONA *Marie Chapdelaine* (prodan u 500.000 primjeraka)

2. H. Bordeaux pokazuje kakvo važno mjesto Liturgija zauzima u životu francuskog djeteta

Odlomak iz romana *La Maison (Kuća)* H. Bordeauxa (1913.) niže naveden, pružit će nam za to nepobitan dokaz: »U isto doba pjesma mojih sudrugova, u školi, konačno me je uznemirila. To je bio obred prve pričesti.« (str. 25)

Slavni romanopisac francuske obitelji ustanovljuje dakle da Liturgija zauzima znatno mjesto u životu francuskog djeteta. On ističe zaista istu činjenicu koju smo naglasili u našem proučavanju prigodom *Témoignage d'un Converti (Svjedočanstvo jednog obraćenika)* H. Ghéona. Navedimo još nekoliko redaka da dadnemo više uvjerljivosti našoj tvrdnji. Naivna duhovitost kojom su ti reci začinjeni dodaje kao što ćemo odmah vidjeti ponešto njihovo prodornoj ljepoti:

»Nikada nisam znao kakvu smo mi vrstu Vespera i Kompletorija govorili« (dok su još bili djeca) »ispred ormara. Obredi su se sastojali od hvalospjeva koje smo izvikivali u zboru... Naročito je Melanija iz sve snage izbacivala note u najvišem dijapazonu. Njezina se pobožnost mjerila po buci koju je stvarala. Glazbena soba bijaše nevjerojatno blizu djedove sobe.« (str. 39)

3. Isto svjedočanstvo R. Bazina

René Bazin koji u *Bonne Perette* pripovijeda »veličinu i propadanje jednog glasa ministranta pjevača« navodi uz to vrlo ljupko odgojnu vrijednost Liturgije tako da djeca nekih obitelji unose svu svoju naivnu radost samo da pridonesu da služba Božja postane što je moguće privlačnija i ljepša:

»Vrhunac malog Pjevača bijaše Aleluja Velike subote. Toga dana pjesma Uskrsnuća uzdizala se u vrijeme Vespera, a svijet je drijemao uljuljan u radost dana koji je slijedio. Mnogo svijeta, oni koji su bili trpjeli, molili, postili s Crkvom u žalosti, drugi pak koje sveta korizma nije ni malo rastužila, skupili su se da poslušaju himan novoga života. Neodređeno su se kretali lađom koju je večer zamračila... Svijeće na oltaru vezle su vez sasvim malih iskrica. Napokon, dok su snažni glasovi basova dovršavali Kompletorij, malo svjetlo krene iz dna s klupa iza oltara i prođe korom... Nastade veliki trenutak tišine. Zatim tri aleluje, lagane poput ptica što lebde prođu iznad okupljenih. Désiré ih je plašljivo pokrenuo. Reklo bi se da su

prve golubice iz Arke, puštene u avanturu, drhtave. Tada započe himan, a njegov glas očvrsnu...»²

4. Opis Posljednje pomasti H. Bordeauxa točniji je nego opis koji se nalazi u *Madame Bovary*, a ta je razlika značajan dokument za važnost Liturgije u suvremenom životu

Tako H. Bordeaux ustanovljuje, ne htijući se istaknuti kao apologet poput svoga glasovitog kolege o kojemu smo upravo govorili, da liturgijski tekstovi pružaju francuskom narodu u isto vrijeme čvrst nauk i otkrivaju mu filozofski smisao ljudskog postojanja. Zanimanje za Liturgiju kod toga akademika izgleda dakle isto tako živo kao kod Bourgeta ili Bazina. Što se tiče njegova poznavanja Liturgije ono nadilazi samoga Flauberta. Da se u to uvjerimo usporedimo opis Posljednje pomasti s opisom koji smo iznijeli kod *Madame Bovary*:

»Svećenik dođe u roketi, pred njim njegov ministrant i nimalo se ne začudi što svoju župljanku nađe okruženu životinjama. Uze svete prilike, izgovori sakramentalne riječi i primaknuvši se postelji položi hostiju na usnice umirućoj... Svetim uljem pomazao je, u obliku križa, njezine oči, njezine uši, njezine nosnice, njezine usnice, tako tanke da su izgledale kao beskrvna crta, njezine ruke, teškim radom sve ispucale i otvrdnule, njezine noge... Tim pomazanjem bijahu ispravljene njezine kućne pogreške.« (*La Maison morte – Mrtva kuća*, 1921., str. 86–88)

Izuzevši pomazanje ušiju koje je Flaubert zaboravio cijela zamisao ovog odlomka pokazuje nam da se dogodila revolucija s liturgijskog stajališta čak i među piscima nazvanim »indiferentni«. Dok Flaubert osjeća potrebu da se obzirom na taj obred informira iz jednog priručnika – budući da mu je vjersko iskustvo bilo strano – moderni pisac ga sastavlja sasvim spontano jer mu je vjerski život dobro poznat i dostupan zbog evolucije do koje je u Francuskoj došlo nakon pojave *Le Disciple – Učenik*, (1889.) P. Bourgeta.

² Isti liturgijski motiv nalazimo kod HUYSMANS: *Oblat* (str. 267-268). Vidi još: A. CHEREL, *En relisant après la guerre (Čitajući ponovno poslije rata)*. Navedeni odlomak označuje nam Bazina kao odličnog i tankočutnog poznavaoa Liturgije. U tom pogledu upozoravamo na *Revue des Jeunes* od 10. siječnja 1922. (str. 77) u kojoj je objavljen razgovor koji nam otkriva liturgijsko oduševljenje odličnog akademika. Što se tiče uloge Liturgije u životu djece upozoravamo još na malu pripovijest *Les Trois messes (Tri mise)* od J. MARLYA u J. MILLOT, *Le meilleur moment pour être prêtre (Najbolji trenutak za biti svećenik)* str. 30–31.

5. *Glasoviti romanopisac francuske obitelji ustanovljuje da vjerski obredi po francuskim selima potiču vrlo spasonosno estetsko natjecanje*

Što se tiče opisa lijepih vjerskih obreda treba smjestiti H. Bordeauxa uz pisce kao što su Balzac, Mistrali, Baumanni i toliki drugi koji su u više navrata istakli da se pučanstvo po francuskim selima trudi da bogostovne manifestacije učini što je moguće ljepšima i da tako izrazi svoje estetske težnje:

»Tijelovo se slavilo u našem gradu neusporedivo sjajno i svečano. Ljudi su dolazili izdaleka da prisustvuju... Nadmetanje pri postavljanju oltara na raskršćima rastavljalo je gradske četvrti, svaka se borila za svoj ugled.« (*La Maison*, str. 39–42)

6. *Zaključak*

Primjeri koje smo iznijeli imaju svrhu pokazati kako osim pisaca analiziranih u našoj studiji postoji nebrojeno mnoštvo pisaca veće ili manje važnosti koji bi mogli povjesničaru Liturgije pružiti obilje važnih dokumenata. Preostaje nam sada još samo vidjeti mogu li se naći iste činjenice među djelima lirskih pjesnika koje smo nazvali imenom »indiferentni«.

V. POGLAVLJE

CIKLUS LIRSKIH PJESNIKA

1. Parnasovci, uključujući i R. F. Sullyja Prudhommea, bijahu »indiferentni« u liturgijskom pogledu – 2. Théophile Gautier (1811.–1872.) nadahnjujući se Božićnom svetkovinom, u svojim stihovima stvara slikarstvo i skulpturu prenesenu u riječi – 3. Liturgijsko shvaćanje Leconte de Lislea (1818.–1894.) presvučeno je slojem romantizma – 4. Liturgijski naslov nekih njegovih pjesama (*Dies irae*) često je u potpunom protuslovlju sa svetim tekstom – 5. Stih »*Solvat seculum*« sekvencije »*Dies irae*« pružio mu je glavni motiv za veličanstvenu fresku – 6. Utjecaj Liturgije na stil Leconte de Lislea – 7. U djelu Sully Prudhommea susrećemo se s istim liturgijskim shvaćanjima koji posebno obilježavaju pjesnike romantičke škole – 8. Liturgija mu služi kao pjesnički instrument da istakne neku filozofsku misao kao što je vizija »katedrale u vatri« – 9. On je na više mjesta izašao iz uskog kruga parnasovske škole – 10. Još nekoliko lirskih pjesnika

* * *

1. Parnasovci, računajući i R. F. Sully Prudhommea, bijahu »indiferentni« u liturgijskom pogledu

Čini se da je potpuno protuslovno označiti lirske pjesnike nadimkom »indiferentni« budući da je karakteristika lirskog pjesništva izražavati osobne osjećaje. Ipak ne možemo ne iznijeti nekoliko svjedočanstava najistaknutijih predstavnika Parnasovske škole – jer se prije svega ovdje radi o njima, budući da su se oni nadasve trudili po nekoj predrasudi same škole sakriti svoje vlastite osjećaje. Tu dodajemo analizu djela Sullyja Prudhommea, koji se, premda sljedbenik Parnasovaca, u mnogim točkama ne pušta tako lako ukalupiti u uobičajeni kalup te škole.

2. *Théophile Gautier (1811.–1872.) nadahnjujući se Božićnom svetkovi-
nom u svojim stihovima stvara slikarstvo i skulpturu prenesenu u riječi*

Bilo bi to vrlo smiono kad bismo htjeli proučiti cjelokupno ogromno djelo parnasovca Théophilea Gautiera. Zbirka *Emaux et Camées* (1852.), u kojoj su vrlo rijetke pjesme koje imaju veze s Liturgijom, čini ipak značajan primjer bezosjećajnog načina kojim parnasovci postupaju sa svim temama kojih su se dohvatili. Božićna služba Božja pruža tom pjesniku prigodu da pokaže svoj talent slikara ili rezbara:

»Nebo je crno, zemlja je bijela,
– Zvona, zvonite veselo! –
Isus se rodio; – Djevica nadvija
Nad njim svoje ljupko lice.

Nema izvezenih zavjesa,
Da dijete očuvaju od hladnoće,
Ništa nego paučina
Visi s krovniha greda.

Drhti na svježoj slami,
To drago malo dijete Isus,
A da ga ugriju u njegovim jaslama,
Magarac i vol pušu nad njim.

Snijeg na krovnoj slami veze svoje rese,
Ali na krovu otvara se nebo
I sav u bijelom, kor anđela,
Pjeva pastirima: »Božić, Božić«

(*Noël – Božić*)

Ta je pjesmica sastavljena nevjerojatno precizno i savršeno je obrađena, ali se nikakav pogled ne pruža na autorov duhovni život. To je preneseno slikarstvo i kiparstvo.

3. *Liturgijsko shvaćanje Leconte de Lislea (1818.–1894.) presvučeno je
slojem romantizma*

Leconte de Lisle, koji je želio biti isto tako bezosjećajan kao i autor zbirke *Emaux et Camées*, ipak nije mogao potpuno sakriti svoje poglede i svoje osobne osjećaje:

»Eto, u ono vrijeme, kad je nebo bilo jako crno

I sipilo tišinu na svetu kuću,
Opatica Alix vodila je *večernji oficij*...

Svjetiljke, svijeće, svijećnjaci bacaju svoju drhtavu vatru
Po zidovima, na kojima se po istočnjačkom običaju,
Mučenici, na zlatnoj pozadini, redaju svi krvavi.

Opatica i njezine sestre koje sjede u svojim klupama,
Odmotavaju lagano blagi žamor
Kojeg znak križa povremeno presijeca.

Zatim sve u isto vrijeme kleknu,
Na sjajni kamen kojeg blagoslovljeni odsjaj
Iz svetišta do praga zrakama obasja ružičastim odbljeskom.

One pjevaju u zboru svete litanije
Gospi neba koja stoji na polumjesecu
u najvišoj visini beskrajnih svodova.«

(*Poèmes tragiques*–*Tragične pjesme*, 1884., str. 130)

Opis tog večernjeg oficija (Vespere na blagdan Uznesenja) ispremi-
ješan s apokaliptičkim uspomenama (»Gospi ... od mjeseca«) odiše ipak,
usprkos svojoj objektivnoj prividnosti, onim tajanstvenim mirisom poma-
lo strašnim, kojim su romantički pisci okruživali neke liturgijske obrede i
molitve.¹ Samo nam treba taj odlomak usporediti s pjesmama Le Car-
donna da se uvjerimo u taj tanki romantičarski sloj utisnut na liturgij-
sko shvaćanje Leconte de Lislea.

4. Liturgijski naslov nekih njegovih pjesama (»*Dies irae*«) često je u pot- punom protuslovlju sa svetim tekstom

Liturgijski motivi nisu baš veoma brojni u djelu tog šefa škole. Izu-
zevši *Passion* (1858.)² koja nas podsjeća na *Chemin de la Croix* (*Križni*
put) P. Claudela i jedne parafraze Vjerovanja (*Dernières Poèmes*–*Posljed-*

¹ Evo još jedan tekst u kojem je liturgijski romantizam još očitije naglašen:

»Obučeni u bijelo sukno i crne škapulare
Ti samostanci sjede na kapitolarnim klupama.
Kad su otpjevali *Angelus Domini*

I zaklopili svoje misale pod požutjelom pergamenom
čekaju, ruku prekrivenih...« (isto, str. 85) Usp. Hugo, pogl. IV./III./6.

² »Muku je sastavio Leconte de Lisle na molbu jednoga svoga prijatelja slikara da popratí četrnaest
slika križnoga puta. Pjesnik prihvaća utvrđeni raspored i svoje bezlično djelo podređuje vjerskim
zahtjevima.« (*Dernières poèmes*, 1895., str. 163)

nje pjesme, str. 211) neke pjesme nose liturgijske naslove. Njegov *Dies irae* pjesma je nesigurnosti i beznađa.

»Ali ako ništa ne odgovara u ogromnom prostoru
Osim neplodne jeke vječne želje,
Zbogom pustinje, u kojim duša otvara izgubljeno krilo!
Zbogom uzvišeni sne, koji se ne možeš uhvatiti!

A ti, božanska Smrti, u koju se sve vraća i nestaje,
Primi svoju djecu u svoje zvjezdano naručje;
Oslobodi nas vremena, broja i prostora,
I vrati nam pokoj koji je život uznemirio.«

(*Poèmes antiques–Stare pjesme*, 1853., str. 309–311)

Jedina veza koja sjedinjuje sekvenciju³ franjevca Thomas de Celano sa stihovima koje smo upravo naveli jest ideja smrti. Dok je srednjovjekovni pjesnik čvrsto vjerovao u uskrsnuće mrtvih, parnasovski se pjesnik nadao da će mu smrt donijeti neku vrstu nirvane u kojoj će naći ugodan počinak.

5. Stih »*Solvat seclum*« sekvencije »*Dies irae*« pružio mu je glavni motiv za veličanstvenu fresku

Pjesma pod naslovom »*Solvat Saeculum*« (*Poèmes barbares – Barbar-ske pjesme*, 1859., str. 361–362) nipošto ne opovrgava stihove koje smo naveli. Leconte de Lisle, pošto je u sekvenci *Dies irae* našao nadahnuće za jednu ogromnu i veličanstvenu fresku, uhvatio se jednog dijela svete teme (ispuštajući čisto ljudski trenutak) i razvio ga je vrlo vješto:

»Bijesne psovke, koje vjetrovi kotrljaju,
Krikovi strave, krikovi mržnje, krikovi bijesa,
Užasne vike vječnog brodoloma,
Muke, zločini, grižnje savjesti, očajnički jecaji,
Duh i tijelo čovjeka, jednog ćete dana zašutjeti.
Sve će zašutjeti, bogovi, kraljevi, robijaši i proste mase,
Promukla huka tamnica i gradova,
Šumske, planinske i morske životinje,
Sve što leti, skače i puže u ovom paklu,
Sve što drhti i bježi, sve što ubija i jede,

³ Posljednica. Odnosi se na liturgijsku pjesmu – himan koja se moli u misi neposredno prije Evanđelja u svečanim prigodama. Ova poznata posljednica *Dies irae* (*U dan onaj u dan gnjeva*) koja za temu ima Posljednji sud i uskrsnuće mrtvih prije liturgijske reforme koju je uveo 2. Vat. Sabor molila se u svakoj misi za pokojne.

Od zemaljskog crva zdrobljena u blatu
 Do munje što luta u gustim noćima.
 Jednim samo udarcem priroda će prekinuti svoje šumove.
 I neće to biti, pod veličanstvenim nebesima,
 Ponovno stečena sreća davna zemaljska raja,
 Ni razgovor Adama i Eve na rijekama,
 Ni božanski san poslije tolikih boli.
 To će biti kad zemaljska Kugla i sve što je nastanjuje,
 Neplodni blok istrnut iz ogromne putanje,
 Obezumljena, slijepa, puna posljednjeg urlika,
 Sve teža, sve izgubljenija od časa do časa,
 Udarivši u svojoj snazi u neki nepomičan svijet
 Razbit će svoju staru i bijednu koru
 I pustivši da kroz tisuće razjapljenih rupa curi
 Unutrašnji plamen sa svojim oceanima,
 Ići će svojim gnjusnim ostacima oploditi
 Brazde prostora gdje svjetovi rastu.«

Ta veličanstvena i rječita slika u kojoj ideja budističke nirvane nije tako očita kao u njegovim drugim pjesmama doimlje nas se svojim snažnim izrazom i veličanstvenom izradbom, ali ta pjesma ne posjeduje one ljudske kvalitete koje otkrivamo u pojedinim odlomcima Péguyeve *Eve* koji sa svoje strane postižu kod čitatelja dugotrajniji dojam.⁴

6. Utjecaj Liturgije na stil Leconte de Lislea.

Utjecaj Liturgije na stil Leconte de Lislea katkada se susreće u njegovim brojnim pjesmama:

»On vidi zemlju, slobodnu, i divlje zelenilo,
Kako lebdi kao tamjan na svetim rijekama.
 A čvrsta vjera i božanska blagost
 Bdiu u svetišu gdje blista ljubav.«

(*Poèmes antiques*, str. 310)

Ili još:

»Gdje stari Istok, natopljen tvojim djelom,
 Kao njegovi stari kraljevi u kolijevci tvoga Boga,
 Širio je tamjan oko tvojih nogu koje obožava.«

(*Poèmes barbares*, str. 254)

⁴ Vidi: LAUREC, *Le renouveau catholique dans les Lettres-Katolička obnova u književnosti*, str. 121–123

Prelazimo preko ostalih liturgijskih aluzija koje se mogu naći s vremena na vrijeme u djelu Leconte de Lislea.⁵ Ukratko, njegovo liturgijsko shvaćanje bilo je premazano romantičkim slojem. Zato je stih sekvencije *Dies irae* razvio u neku vrstu veličanstvene vizije, ali svoje filozofske ideje nije prilagodio kršćanskom shvaćanju života.

7. U djelu Sullyja Prudhommea susrećemo se s istim liturgijskim shvaćanjima koji posebno obilježavaju pjesnike romantičke škole

Sully-Prudhomme, također izdanak parnasovske škole, odbacuje tu neosjećajnost kojom se ponose pjesnici kao Gautier i Leconte de Lisle. Kroz većinu njegovih pjesama melankolični i skeptički biljeg njegove duše izlazi na vidjelo. Njegovo religiozno nadahnuće slično prema tome u velikom stupnju na romantičke pjesnike:

»Vidio sam takve poput mrtvih probuđenih zvonom,
Redovnike, sa svjetiljkama u rukama, kako se redaju u tišini,
Zatim izgovaraju, poput leta gavrana kada se uvis vinu,
Svoje crne *miserere* koji pašu umornom srcu.

Predokus groba razveselio je moje kosti.
Ali zbogom! Vojnik trči gdje top grmi
Vraćam se gdje čujem bitku svijeta
Bez milosti svoga srca gladna odmora.«

(*Solitudes – Osame*; u *La Grande Chartreuse*, 1869., str. 169)

To su Hugoi i Barbeyji d'Aurevillyi koji su u obredima bogoštovlja primjećivali samo ono tužno i strašno. Sully Prudhomme, premda je svoje pjesničko nadahnuće nalazio u drugim izvorima koji nisu bili oni u kojima su obilato crpili romantički pisci, ipak je zadržao netaknutom njihovo liturgijsko shvaćanje. Njegov skepticizam u filozofskim pitanjima za-

⁵ Vidi:

»Pa, podižući lice, nakon što se prekrizio,
Redovnik reče, ruku uzdignutih k nebu:
- *De profundis ad te clamavi, Domine!*
A ako treba, Amen, neka bude volja tvoja!

.....

S nepristupačnog neba spusti se visina
Otvara potpuno dakle *vječna vrata*.« (Aluzija na Ps 23, 7)

»O Učitelju i u svoje krilo primi slugu
Kojega ti anđeo smrti donosi na svojim krilima.« (*Poèmes barbares; Agonie d'un Saint*, str. 319)

jedno s očitim nepoznavanjem svetih tekstova, tumači samo po sebi tu neočekivanu činjenicu.⁶

8. *Liturgija mu služi kao pjesnički instrument da istakne neku filozofsku misao kao što je vizija »katedrale u vatri«*

Sully Prudhomme se osim toga služi liturgijskim motivima kad hoće istaknuti neku filozofsku ideju koja mu je na srcu. Liturgija postaje kod njega, dakle, kao što je bila kod Hugoa ili kod Lamartinea jednostavno pjesničko oruđe, prikladno da pojača literarnu vrijednost jedne pjesme:

Kao što se gleda, o Božiću, katedrala,
Kako se izdiže osvijetljena usred zimske noći;
Kriptu, koja stresa svoje grobno mrtvilo,
Kako budi crvenilo svojih željeznih svjetiljaka;

Zatim, gore više, u lađi gdje se već tamjan širi,
Kako tmina oko stupova podrhtava
I kako vatre koje žeravka od lusteru do lusteru pali
Na rubu svijeca oslikava se i jedno za drugim izbija.

Zatim postupno penjući se i rastući, svjetlost
Uzlazi na glavni oltar na velike svijećnjake
Koji, sve ljepši i ljepši djelom i materijom,
Prema zlatnoj kupoli nižu se u tisućama.

⁶ »Tako bih htio moliti, pun sam uzdisaja!
Moj okrutni razum hoće da ih obuzdam,
Ni molitveni zavjeti kršćanske majke
Ni primjeri svetaca, ni krv mučenika,

Ni moja potreba za ljubavlju, ni moja velika pokajanja,
Ni moje suze, neće postići da mi se vjera vrati.
To je moja bezbožna i sveta smrtna borba
Moja sumnja vrijeđa u meni Boga mojih želja.

Ipak, hoću moliti, previše sam osamljen,
Evo s oba koljena na zemlji;
Čekam te, Gospodine, Gospodine jesi li tu?

Uzalud sklapam ruke, a čelom na Bibliji,
Ponavljam Vjerovanje koje moja usta sriču
Ništa ne osjećam pred sobom. To je strašno.«

(*Poésies*, 1866.-1872.; *Epreuves, Douce, Prière*, str. 22)

Tako sav svemir, hram ogromnih lukova,
 Postepeno se osvjetljava u svojoj davnoj noći,
 A njegovi svijećnjaci su živi oblici
 Gdje Misao čeka, tinja, treperi i svijetli.«
 (*Poésies*, 1879.–1888.; *Prisme*,
Majora canamus II. str. 68–69)⁷

Ta nam pjesma osim toga dokazuje da bi Sully Prudhomme vjerojatno postao liturgijski pjesnik da je njegovo filozofsko shvaćanje bilo manje natopljeno onom doktrinom skepticizma i scientizma koja je priječila njegovu pjesničku talentu da se razvije po svojoj volji. Slika »katedrale« osvijetljene usred »zimске noći« uistinu je jedna od najljepših vizija koju susrećemo u djelima lirskih pjesnika XIX. stoljeća. Ta liturgijska vizija uistinu se može usporediti s onom kojoj smo se divili sa zadovoljstvom u nekim pjesmama P. Verlainea i u *La Paix du Septième jour* E. Baumanna.

9. On je na više mjesta izašao iz uskog kruga parnasovske škole

Taj odlični lirski pjesnik bijaše, dakle, po samoj svojoj prirodi sklon uživati u liturgijskim ljepotama. To što ih nije više upotrebljavao treba pripisati njegovoj strasti da analizira i raščlanjuje svoje vlastite osjećaje i napokon njegovoj filozofskoj doktrini koja mu nije dopuštala da pristupi svim pjesničkim izvorima. Dok su parnasovci uvelike nastojali zadržati potpunu neosjetljivost pa nadahnjivali se i liturgijskim tekstovima⁸, Sully Prudhomme oslobodio se tih okova koji su priječili svaki slobodan pjesnički zamah. On je ponovno uspostavio lirsko pjesništvo u njegovim prirodnim pravima i pokazao sasvim spontano i kao pravi Francuz kakvo temeljno pjesničko blago čuvaju vjerski obredi za onoga koji im želi prodrijeti u smisao.⁹

⁷ Vidi L. Lamartine, IV.

⁸ Evo jedne pjesmice vjerskog nadahnuća, a koja jasno odaje parnasovsku umjetnost:

»U jednom *misalu* iz doba kralja Franje Prvoga
 Kojemu je *rđ*a godina požutjela *papir*
 I kojemu su pobožni prsti *izlizali grb*,
Sitnoj knjižici, obučenog u srebro na pergameni,
 Jedan od onih *finih radova starog zlatarstva*
 U kojem se osjeća odvažnost i bojazan ruke
 Našao sam ovaj uvenuli cvijet.« (*Solitudes*, str. 194)

Balzac je u *Le Curé de Village* aludirao na istu temu.

⁹ Pjesma »*Sursum corda*« (*Poésies*, 1872.–1878.; str. 140) ima samo liturgijski naslov. Usporedi sa *Solveat saeculum* Leconte de Lislea gdje se taj pisac sam nadahnio svetim tekstom.

10. Još nekoliko lirskih pjesnika

Tim trima pjesnicima mogao bi se dodati beskrajni popis drugih pisaca koji su se nadahnjivali liturgijskim temama. Bili oni spretni stihotvorci kao lionski sonetski pjesnik Josephin Souvary (1815.–1891.)¹⁰ ili socijalisti revolucionari kao H. Stuart Merrill¹¹ i mnogi drugi¹², svi zajedno nisu mogli zatajiti svoje francusko podrijetlo; nalazimo u njihovim stihovima gotovo uvijek neka mjesta koja otkrivaju liturgijski utjecaj.

¹⁰ Vidi *Les deux Cortèges* (Ed. Walch, I., str. 35)

¹¹ Vidi *Chanson de Paques dans les quatre saisons* (*Uskrsna pjesma u četiri godišnja doba*), 1900.; (isto, II. str. 45)

¹² »Božić, Božić! po zaseocima
U koje se ljudi vraćaju u sumrak
Gdje čitav narod trstike
Podrhtava na izlasku mjesečine...
Nekoć« (uspomene) »ulijevali su mi u srce
Radost toplu i nježnu;
Uzalud starim i slabim,
Opet nalazim radost i snagu
Danas samo kad ih slušam.«

(*Carillon de Noël* u *Le Jardin d'automne*, 1894.; Ed. Walch I., str. 414-415)

ZAKLJUČAK

Došavši do kraja ovoga proučavanja koje obuhvaća tako široku temu dužnost nam je izvući glavne ideje koje su se nametnule našoj pozornosti već od početka prvog poglavlja. Ponajprije treba naglasiti da nismo analizirali sveukupnost djela koja obuhvaća ova tematika. Ograničili smo se samo na ona djela koja označuju istaknutu točku u evoluciji liturgijskog utjecaja na francuske pisce.

Okvir koji smo postavili u ovom proučavanju može poslužiti kao vodič onome tko bi htio s više pojedinosti proučavati istu temu. Ispravci koji bi uslijedili tijekom takvoga rada neće ništa promijeniti – to je naše skromno mišljenje – od cjelokupnog pogleda koji smo postigli uspoređujući tako veliki broj pisaca i djela.

Nismo se zaustavljali tijekom našega proučavanja na liturgijska tumačenja koja smo smatrali da su čitatelju poznata. U našim očima Liturgija vrši »javno službeno bogoslužje koje Crkva organizira« (Herbert). Ona je prema definiciji Dom Guérangera »uvažena molitva u socijalnoj državi«. Zato smo u područje našega promatranja unijeli sve one vjerske obrede koji, premda nisu usko vezani na područje Liturgije, ipak dopuštaju da ih se s njom poveže određenim više ili manje važnim stranama.

Zatim smo mnogobrojnim primjerima dokazali da Liturgija čini dio nacionalne baštine Francuske. Ona nije samo odgojiteljica ukusa francuskoga naroda, nego mu ona također pruža učenje po kojemu on vrlo često usklađuje najvažnije postupke svoga života. Da bi potkrijepili tu tvrdnju, donijeli smo više dokaza. Jedan i to ne najmanje vrijedan u našim očima dolazi iz velikog broja liturgijskih parodija koje smo spomenuli tijekom našeg proučavanja.

Budući da je Liturgija posebno zanimanje benediktinskoga reda i njegovih različitih grana, proučavanje koje smo bili poduzeli velikim dijelom samo je literarno zrcalo toga benediktinskog utjecaja na francuski narod. Naš rad nije obuhvatio cjelokupnu književnost; ipak postavili smo si zadatak da prikazemo onaj lanac liturgijskih pisaca koji se nije prekidao još od srednjega vijeka.

Ako je srednjovjekovna drama proizašla iz Liturgije, nije manje istinito reći da se utjecaj bogoštovlja Crkve osjeća još i danas u francuskoj književnosti. »Sva naša nacionalna poezija«, govoraše Dom Guéranger, a mi se vrlo rado pridružujemo njegovom sudu, »naši običaji, naše stare

vjerske, civilne ustanove pomiješane su s uspomenama stare Liturgije.«
(*Inst. lit.* I., str. LXXVII.)

Liturgijska obnova u suvremenoj Francuskoj velikim je dijelom djelo Dom Guérangera. On je Francusku opet doveo do onoga rimskog jedinstva koje je neprekidno postojalo od Karla Velikog sve do XVIII. stoljeća. Huysmansu pripada zasluga da je bio liturgijski apostol u intelektualnim i umjetničkim sredinama. On je svojim suvremenicima pokazao kako se veliko blago pjesništva i ljepote nalazi u različitim vjerskim obredima.

Ono snažno zanimanje koje cjelokupni francuski narod – intelektualci kao i slojevi srednje kulture – ima prema Liturgiji, pridonosi da k njoj privuče čak i pažnju jednog stranca. Umjetnici iz najrazličitijih zemalja priznaju da se nisu mogli oteti dominaciji te snažne obnove. Ima ih čak i koji su prigrlili katoličko vjerovanje diveći se njegovim liturgijskim ljepotama u Francuskoj.

Ukratko, sva naša tumačenja, popraćena mnogobrojnim primjerima koji im služe za potporu, usmjerena su ravno prema cilju koji smo najavili u navodu na početku ovoga proučavanja. Nadamo se da su uspjela pokazati

»da je ljubav prema svetim svečanostima duboko ukorijenjena u srce Francuza i da savez vjere i poezije koji čini temelj katoličke Liturgije ima za njih tako veliki čar da ne postoji nikakva patnja niti kakav politički interes što oni ne bi zaboravili u trenucima kada tako plemenita i duboka ganuća prožimaju njihove duše.«²

² Dom Guéranger, *Institutions liturgiques*, II., str. 585

D O D A T A K

DISERTACIJI IVANA MERZA

Disertacija Ivana Merza prvi put je objavljena u Zagrebu 1996. g. na francuskom, tj. na izvornom jeziku kako ju je Merz bio napisao, i to prigodom proslave 100. obljetnice njegova rođenja. Drugo je izdanje objavljeno u Parizu 2005. god. Oba su izdanja bila popraćena u javnosti predstavljanjima na sveučilištima gdje je Merz studirao, kao i odgovarajućim manifestacijama. U ovom Trećem svesku Sabranih djela Ivana Merza nije nam bilo moguće donijeti svu zanimljivu popratnu dokumentaciju, tj. recenzije, govore na predstavljanjima knjige i ostale tekstove povezane s objavljivanjem oba izdanja disertacije, a koji potvrđuju znanstvenu vrijednost Merzova rada. To će biti objavljeno u posebnom svesku izvan niza Sabranih djela u kojem će biti objavljena samo njegova disertacija i sve ono što je s njome povezano.

Ovdje donosimo samo dva dokumenta, tj. predgovore prvom i drugom francuskom izdanju. U ime Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu kao prvoga suizdavača disertacije Ivana Merza predgovor je za prvo izdanje disertacije 1996. god. napisala prof. dr. Milka Jauk-Pinhak, prodekanica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Za drugo izdanje disertacije, objavljeno u Parizu 2005. god., predgovor je napisao prof. Thomas Gueydier, direktor Centra za teološke studije u Caenu u Francuskoj koji je posebno zaslužan da je pariška izdavačka kuća Le Cerf objavila Merzovu disertaciju 2005. god. u Parizu.

P R E D G O V O R

Prof. dr. Milke Jauk-Pinhak

prvom francuskom izdanju disertacije Ivana Merza
objavljenom u Zagrebu 1996. god.

Poruka za čovjeka našega doba

U arhivu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu zabilježeni su dana 9. svibnja 1923., pod rednim brojem 249, ispiti u vidu doktorata koje je Ivan Merz polagao pred dvojicom profesora Fakulteta: slavnim romanistom Petrom Skokom i Stjepanom Tropschom, profesorom njemačkog jezika i literature. Treći je potpis tadašnjeg dekana Fakulteta: Ladislav Stjepanek. Ocjena koju je kandidat dobio i koja je upisana u registar jest: odličan. Disertacija nosi naslov: *Utjecaj liturgije na francuske pisce od Chateaubrianda do naših dana*. U arhivu se ne nalazi pisani izvještaj o samoj disertaciji. Kopija toga rada koju sam dobila u ruke pisana je mašinom i sadrži 362 stranice kontinuiranog teksta, kao i četiri kronološke table djela koja su analizirana u ovoj studiji (1700.–1923.); slijedi potom, pisano rukom Ivana Merza, alfabetsko kazalo imena autora, kronološko kazalo autora i liturgijskih djela prije 19. stoljeća, liturgijsko kazalo službi, tekstova i obreda analiziranih od francuskih pisaca 19. i 20. stoljeća, bibliografija liturgijskih djela i na kraju sadržaj, ukupno 384 stranice.

U svome pristupu francuskoj literaturi Ivan Merz je promatra pod posebnim vidom, tj. tražeći liturgijske elemente u književnim djelima. Liturgija, imajući eminentnu ulogu u formaciji europske civilizacije, djelovala je na sve umjetnosti. Taj utjecaj liturgije na umjetnosti može se pratiti gotovo neprekinuto od srednjega vijeka. Što se tiče posebno povijesti francuske literature, može se govoriti o pravom »carstvu« liturgije. Samo je 18. stoljeće neprijateljski raspoloženo prema njoj. Što se tiče 19. stoljeća koje započinje sa Chateaubriandovim *Genijem kršćanstva* (1802.), ono je označeno obnovom shvaćanja liturgije, posebice zahvaljujući djelu Dom Guérangera. Pisci i intelektualne sredine toga doba bili su pod utje-

cajem njezine iznenađujuće estetske kulture i Francuska tada pronalazi liturgijsko jedinstvo. Prema zaključcima Ivana Merza liturgija je konstitutivni dio francuske nacionalne baštine jer je francuski narod uvijek bio »zahvaćen sjajem bogoslužja«.

Merz svrstava francuske pisce 19. stoljeća u tri kategorije: liturgijski, antiliturgijski i indiferentni pisci. On se ne ograničava samo na jednu književnu vrstu, nego obuhvaća takoreći sve sektore književnog stvaralaštva, usredotočujući se posebice na romanopisce i pjesnike. Ivan Merz pokazuje da je teško pronaći poznatog pisca koji ne bi u svoje djelo unio koji element povezan s liturgijom. Ova tvrdnja vrijedi čak i za antiliturgijske i indiferentne pisce što potvrđuje važnost liturgije u životu Francuza toga vremena.

Studij književnih djela daje uvida u dva načina utjecaja obreda na one koji u njima sudjeluju. Ovaj utjecaj očituje se najprije u površnu dojamu estetskog karaktera koji proizlazi iz promatranja arhitekture, pjevanja zborova i ljepote svećeničke odjeće. Ali postoji i unutarnje djelovanje duhovnog reda koje djeluje na ljudsku dušu i pomaže joj da riješi probleme vezane uz njenu ravnotežu. Liturgija tako dopušta čovjeku da ponovno nađe svoju harmoniju.

Ova nam disertacija otkriva Merza kao istraživača s naglašenim znanstvenim profilom. Njegove su analize profinjene, detaljne i značajke. Merz ima veliko divljenje za Francusku i njezinu kulturu, ali ima isto tako duboku i intenzivnu vjeru. Ovo njegovo djelo, veoma moderno, nosi bogatu poruku za čovjeka našega doba.

Zagreb, 10. V. 1996.

*prof.dr. Milka Jauk-Pinhak,
doktorica filologije,
prodekanica Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu*

P R E D G O V O R

Prof. Thomasa Gueydiera

drugom francuskom izdanju disertacije Ivana Merza
objavljenom u Parizu 2005. god.

Književnost i religija - nemoguće razdvajanje

Predgovor za drugo francusko izdanje koje je objavljeno u Parizu 2005. god. napisao je prof. Thomas Gueydier, direktor Centra za teološke studije u Caenu u Francuskoj. U njemu je istaknuo svu originalnost, ali i važnost Merzove disertacije, pogotovo za francusku javnost. Nakon što je objavljena u Parizu, Merzova znanstvena studija pobudila je ne malo zanimanje u francuskim književnim i crkvenim krugovima.

* * *

U predgovoru objavljenom dvadeset godina nakon svoga slavnog romana *A rebours* (*Nasuprot*) Joris-Karl Huysmans napisao je da je ta knjiga »pala kao meteor na književno polje izazivajući zaprepaštenost i bijes«. ¹ Otprilike bi na isti način – no ipak bez zaprepaštenosti i bijesa – mogla biti primljena i jedna studija koja obrađuje utjecaj liturgije na francuske pisce. Iznenađenje je tim veće jer je njezin autor stanoviti Ivan Merz, mladi Hrvat, kojega je 2003. Ivan Pavao II. proglasio blaženim, a koji je dvije godine, od 1920. do 1922., proveo u Francuskoj.

Da je kršćanstvo svojom teologijom i duhovnošću moglo utjecati na kulturu, posebice na francusku književnost, to danas još prolazi. Već se nekoliko godina na određeni način pristupa i ponovnom otkrivanju judeo-kršćanskog naslijeđa; lako se prihvaća činjenica da bi nam François Rabelais, Victor Hugo pa i Samuel Beckett mogli biti nerazumljivi ako nikada nismo čitali Bibliju ili na neki drugi način proučavali kršćansku, odnosno kršćanske književnosti. Zbog toga se, između ostalog, u programima francuskoga nacionalnog obrazovanja daje danas dosta prostora religijskom obrazovanju.

¹ Predgovor napisan dvadeset godina nakon romana *A rebours/Nasuprot*, Gallimard, niz »Folio« str. 75.

Ali da bi Crkva kao takva svojom liturgijom, a ne samo nekim judeo-kršćanstvom – izraz koliko nejasan toliko i neprecizan – mogla pozitivno utjecati na francusku književnost koja bez nje ne bi bila ono što jest, to nekima može izgledati malo neočekivano – čitaj: neumjesno. Tim više jer se radi o književnosti 19. i početka 20. stoljeća, a ne o onoj iz srednjeg vijeka, uvijek osumnjičenog vijeka zbog »mračnjaštva«.

U vrijeme kada se najantiklerikalnije djelo – Voltaireov *Candide* – pojavljuje na vrhu liste najviše proučavanih djela u francuskoj nastavi, u vrijeme kada obljetnica odvajanja francuske države od Crkve podmuklo obnavlja želju punu mržnje da se uništi »bestidnica«,² takav utjecaj svakako ima sve izglede da postane nepoželjan, što će reći nerealan za sve one koji više vole nijekati povijest negoli se suočiti sa stvarnošću. Jer, kako nam je dobro poznato, ako je kršćanska vjera u Francuskoj i prihvaćena kao moguća komponenta privatnog života, ona je već unaprijed isključena iz socijalne sfere, čemu nažalost svjedoči i nedavna prepirka oko jasne naznake kršćanskog naslijeđa u Ustavu Europske unije.

Činjenica je da je na francuske pisce, točnije na francuske pisce 19. i s početka 20. stoljeća utjecala liturgija, ta službena molitva Crkve koja sjajem obasipa kršćansku vjeru preko svojih mnogostrukih slavlja. To je nesporna činjenica koju iznosi i opisuje Ivan Merz u svojoj studiji te vrlo smiono preuzima zadatak da pokaže kako se francuska književnost ne hrani samo osobnim uvjerenjem pojedinih pisaca, nego i nadasve kolektivnom vjerom cijeloga naroda odgajana liturgijom. Treba naglasiti da je taj mladi Hrvat, rođen 16. prosinca 1896. u Banjoj Luci, a umro 10. svibnja 1928. u Zagrebu, posjedovao sve potrebne sklonosti za takav pothvat.

Ivan Merz je u duši književnik. U gimnaziji mu je doktor Ljubomir Maraković pomagao otkrivati bogatstvo umjetnosti, literature i filozofije. Otada ne prestaje gajiti veliku ljubav prema Francuskoj i njezinim književnicima. Njegovi studiji prava i književnosti prije rata, nakon što je brzo napustio školovanje u vojnoj akademiji, završili su dolaskom u europsku prijestolnicu kulture, što je bilo takoreći neophodno. Kada je 1920. stigao u Pariz, on je već dobro poznao književnost i uživao u djelima francuskih, ali i engleskih i

² »L'infâme« – Voltairov bogohulni izraz za Katoličku Crkvu.

njemačkih pisaca. U traganju za pravom istinom posebno ga oduševljava Goetheov *Faust*. Uostalom, i njegov rodni grad pod habsburškom vlašću prožet je njemačkom kulturom. Na Sorbonni prati predavanja iz povijesti francuskoga jezika, suvremene književnosti, iz poezije nakon 17. stoljeća te o Françoisu Rabelaisu i Clémentu Marotu. Na Katoličkom institutu također uzima satove iz francuskog, grčkog i latinskog jezika.

Dodajmo k tomu da Merzova privrženost književnosti u sebi nema ništa romantično. Knjige koje on čita nisu one što pothranjuju famozni val strasti koji je Chateaubriand tako dobro opisao, »učiniti vještim bez iskustva«. Kada 1920. otkriva Francusku, on je nažalost gleda očima prekaljenog ratnika koji se tek vratio s talijanske fronte gdje je doživio pravi užas. K tomu, za njega Europa nije samo isprazna riječ. Sva strana remek-djela koja je upoznao na deset jezika kojima se služio upućuju ga na vlastite korijene. Njegov otac podrijetlom Nijemac dolazi iz Čehoslovačke, a majka mu Tereza potječe iz židovske obitelji u Mađarskoj.

Književnik Ivan Merz također je i gorljiv katolik. Za vrijeme svoga dvogodišnjeg boravka u Francuskoj uz svoje aktivnosti u književnim krugovima te u francuskim katoličkim organizacijama on provodi vrlo intenzivan mistični život. To su ubrzo primijetili ljudi iz njegove okoline. »Vodio je život sveca. Različita trapljenja koja si je nametao: strogi post, spavati na podu, prati se hladnom vodom... sve te pokore, ali i sve ostale aktivnosti imale su jedini cilj – slavi ti Boga«, pisat će kćerka gospođe Michaut, njegove stanodavke. I njegove ostale aktivnosti sastojale su se od ni u čemu manjega svakodnevnog prakticiranja vjere i čestih, ali diskretnih posjeta jednoj siromašnoj obitelji koju je kao član udruge sv. Vinka Paulskog pomagao velikodušnom milostinjom, odvajajući je od svojih skromnih primanja.

Da bi uskladio svoju vjeru i svoju ljubav prema književnosti, Ivan Merz nije tražio lakoću. Suprotno Durtalu, Huysmansovu junaku, on ne upada u zamku estetizirane duhovnosti ili produhovljene estetike. Uostalom, za njega se bitno ne nalazi ni u duhovnim osjećajima ni u umjetničkom treptaju. Bitno se nalazi u euharistiji. On to ne prestaje ponavljati u svojim duhovnim napisima :

»U svetoj Pričesti gdje se vaše tijelo i vaša duša sjedinjuju sa samim Božanstvom, mora biti vrhunac vašega života, u tom je činu i vrhunac cjelokupne liturgije. Sve veličanstvene molitve i pjesme, sva vaša razmatranja, svi vaši čini tijekom dana moraju biti kristocentrični, moraju biti usmjereni prema tom jedinom času vašega dnevnoga života. Na se taj način već na zemlji ispunjava vaša zadnja svrha i postajete dionicima same Božje biti.«³

Na taj se način u duhu – i u srcu – Ivana Merza susreću književnost i religija, a mogu se susresti, bar u očima nas Francuza prožetim antiklerikalizmom, samo u onom što ih na neki način razdvaja: u bogoštovlju. Preostaje mu, dakle, učiniti samo jednu stvar: u djelima francuskih pisaca otkriti i proučiti sve odlomke koji na bilo koji način spominju liturgiju Crkve. Bilo da se radi o genijalnom otkriću jednoga mladog apologeta ili o djelu kojemu nedostaje osjetljivost za originalnost, činjenica je da je taj mladi Hrvat dvadesetih godina prošlog stoljeća, komentirajući književna djela francuskih pisaca, stvorio antologiju kakva još nije objavljena. I, suprotno onomu što bismo u prvi mah mogli pomisliti, zbližavanje književnosti i religije koje je tu prikazano ne može biti prirodnije. Čitajući Ivana Merza, taj utjecaj liturgije na francuske pisce stvarno upada u oči.

Možemo zamisliti toga mladića u Parizu od 1920. do 1922. godine. Svakodnevno sudjeluje na svetoj misi i posvješćuje si, kako to može samo jedan svetac, što znači primiti Krista u euharistiji. U svojem dnevniku o Isusu govori kao o Suncu. »Znadeš«, povjerava se u jednom pismu svojoj majci, »da me je život na sveučilištu u Beču, onda rat, studij i napokon Lurd potpuno uvjerio u istinitost katoličke vjere i da se zato cijeli moj život kreće oko Krista Gospodina.«⁴ U isto vrijeme, u razmaku od možda nekoliko sati, on čita Frančisa Jammesa, Zolu, Vignyja pa kao u čudu primjećuje da francuski pisci, koje je obožavao od svoje mladosti, govore o liturgiji. Oni govore o misi koja ga očarava. Potpuno ga zaokupljaju »hvalospjevi sveži i bijeli« koji oduševljavaju i Verlainea. Sjajne boje liturgije u kojoj on sudjeluje iste su kao i one koje privlače pozornost najpoznatijih pisaca. Blagotvorni utjecaj mise koji primjećuje na francuskom narodu prekrasno su opisali Chateaubriand, Hugo i drugi. Čak i pisci

³ I. MERZ, *Duhovna obnova po liturgiji*, Luč, br. 1, 1924., str. 11–17.

⁴ I. MERZ, *Pismo majci iz Pariza*, 20. listopada 1921.

koji su, zbog svojih filozofskih uvjerenja, odgoja ili pak nepoznavanja materije protivnici religije, opširno govore o molitvi Crkve i detaljno opisuju bogoslužje. Kako onda, u danim okolnostima, ne sastaviti studiju »o utjecaju liturgije na francuske pisce« i ne potvrditi jedno takvo otkriće?

U piscima svog vremena Ivan Merz ne vidi samo muškarce i žene koji su znali izvijestiti o zajedničkom iskustvu što on smatra bitnim, već u njima vidi i osobe, tajnovita bića koja mogu nadahnuti samo poštovanje i diskretnost. Stoga kod njega nema nikakva optuživanja. Tako na primjer on posvećuje jedno poglavlje Flaubertu, drugo Baudelaireu, piscima koji su se povlačili po sudovima. Njima se predbacivalo da su naštetili dobrom moralu. Ali takve prosudbe, koje su mu sigurno bile poznate, njega ne zanimaju. Sigurno da nije mogao biti indiferentan prema nekomu negativnom aspektu djela koje je spominjao, ali je uvijek ili skoro uvijek isticao njegove pozitivne strane.

Ono što njega zanima jest način na koji ovaj ili onaj pisac govori o liturgiji, što za njega predstavlja vrhunsko iskustvo. Na primjer ono što razlikuje Baudelairea od njegovih prethodnika za Ivana Merza jest »profinjenost osjetila koja je dosegнула svoje krajnje granice«. Dok su se Baudelaireove oči napajale sjajnim i različitim bojama liturgijskih obreda, on je »sa zanosom« udisao sve mirise tamjana koji su ispunjavali jednu crkvu. Ta boležljiva osjećajnost udružena s njegovom sklonosti sotonizmu predstavlja jednu od najistaknutijih značajki njegova liturgijskog shvaćanja. Što se tiče Flauberta, tvrdi Merz, »on se nije ograničio, kao što je to činio njegov prethodnik (Zola), da zabilježi samo vanjštinu same liturgije, nego se trudio da prodre u unutrašnji život onih koji su izloženi tom utjecaju«. Razumije se, Ivan Merz time ne donosi svoj vrijednosni sud.

Zaokupljen jedino načinom na koji su francuski pisci prikazivali liturgiju i korist koja se iz tog može izvući, Merz si je uskratilo stupiti na područje duhovnosti, unatoč činjenici da je upravo duhovnost područje gdje se prirodno susreću književnost i religija. Dok je nekoliko godina ranije neki opat Mugnier napisao opširan tekst nastojeći dokazati da se npr. Huysmans stvarno obratio, nasuprot onome što su neki vjerovali, Ivan Merz se u tri poglavlja koja je posvetio

piscu djela *En route* (*Na putu*) zadovoljava samo jednim opisom. Tu čitamo rečenicu, iznenađujuću za pero jednog blaženika:

»Budući da je on bio gotovo ravnodušan prema doktrinarnoj vrijednosti liturgije, vrlo rijetko nam govori jesu li određeni tekstovi izvršili valjan, spasonosan i djelotvoran utjecaj na njegov vlastiti život. O tome je veoma teško dati svoje mišljenje. Naša se zadaća sastoji samo u tome da pokažemo činjenice i istaknemo kao neosporno da je kod Huysmansa estetski osjećaj bio razvijen u tolikoj mjeri da je zasjenio ostale sposobnosti njegova bića.«

Iz ovih se redaka jasno vidi kako Ivan Merz odbija hvaliti duhovnost Huysmansa, jednako kao što izbjegava kудiti jednog Flauberta ili jednoga Baudelairea. Za jednoga uvjereni i gorljivi katolika vrlo je iznenađujuće pokazivati tako malo prozelitizma. No možda Ivan Merz, upravo zato što je blaženi, zna da je duša jednostavno duša i Bog jedini »istražuje bubrege i srce«.

Najzad, Ivan Merz nam otkriva opće divljenje koje preko liturgije ujedinjuje pisca i kršćanina. To je ono što kršćaninu ponovo otkriva liturgija u svom punom sjaju jer pisci, koji su obdareni posebnom osjetljivošću i izuzetno razvijenim smislom za promatranje, izvlače iz zaborava pojedine oblike bogoslužja ističući njihovo neizmjereno bogatstvo. Tako Balzac, koji je zajedno s Benjaminom Constantom i Stendhalom svrstan u skupinu »indiferentnih« pisaca, čak i autor romana *Curé du village* (*Seoski župnik*), na divan način pokazuje kako liturgija »preobražava fizički izgled pojedinih osoba, oblikuje ukus naroda, pruža mu filozofsku doktrinu i vrši obraćenja«.

Što reći o Léonu Bloyu, čiji život oblikovan liturgijom čini od njega jednog od onih »pisaca koji su u potpunosti shvatili bit liturgije, onakvu kakvu je izložio Dom Guéranger«? Čak i među piscima koje je Ivan Merz ocijenio »antiliturgijskim«, što znači oni koji nastavljaju tradiciju 18. stoljeća, nema onih koji ne prikazuju na ovaj ili onaj način veličanstvenost obreda. Nadalje, tvrdi Merz, kako je djelo Pierrea Lotija na primjer, tog »protivnika liturgije«, za nas zanimljivo zbog toga što nam ne donosi isključivo opise liturgije Katoličke Crkve, nego i opise najrazličitijih religija. Ono je dokument koji pokazuje da je sav ljudski rod jedan duboko liturgijski organizam, koji istovremeno osjeća potrebu dati svojoj vjeri društveni i vidljivi izraz.

Jedno od najoriginalnijih poglavlja možda je ono koje Ivan Merz posvećuje Ernestu Hellou. Taj pisac, u naše vrijeme malo poznat, jedan je od onih kod kojih nam hrvatski blaženik uspijeva krajnjom osjećajnošću dočarati ljubav prema liturgiji. Tom prilikom otkriva nam najbitniju značajku Crkve u očima tog pisca: smirenost.

»Jedna od značajki Katoličke Crkve jest njezin postojan mir. Taj mir nije hladnoća. [...] Usred pucanja gromova i topova ona slavi nepobjedivu slavu Mirotvoraca, a slavi je pjevajući joj. Planine svijeta mogu se rušiti jedna za drugom. Ako li je toga dana svetkovina kakve male pastirice, svete Germaine na primjer, Crkva će slaviti tu malu pastircu nepomućenim mirom koja joj dolazi od Vječnosti. Pa stvarali narodi i kraljevi oko nje bilo kakvu buku, ona nikada neće zaboraviti jednoga od svojih siromaha, jednoga od svojih prosjaka, jednoga od svojih mučenika« (*Physiomonie des saints/ Fizionomija svetaca*).

Čitajući doktorsku disertaciju Ivana Merza ipak nam se nameće jedno pitanje: da je on živio u naše vrijeme, bi li mogao prići znanstvenom istraživanju i otkrićima u književnosti 20. stoljeća na isti način? Naravno da bismo bili ponukani odgovoriti negativno. U prvom redu zato što nam podaci o liturgiji kod pisaca našeg vremena izgledaju žalosno siromašni. Evociranje pogreba majke heroja ili protuheroja u romanu *L'Etranger (Stranac)* A. Camusa na primjer svodi se na daleke uspomene mukotrpna hodanja kroz prirodu koju zatire sunce i odvraća nas od namjere da poduzmemo daljnje istraživanje.

Međutim, isto tako imamo pravo postaviti i drugo pitanje: ne bismo li bili zaslijepljeni laicističkom interpretacijom poznatih tekstova 20. stoljeća, onom istom koja bi nam čak branila i misliti o bilo kakvu utjecaju liturgije na francuske pisce 19. stoljeća da se Ivan Merz nije prihvatio zadatka i pokazao njezinu važnost? Dobro je primijetiti da spominjanje obreda kao što su krštenje, sprovod, ispovijed ili misa u djelima pisaca minulog stoljeća i nije toliko odsutno kao što bi se u prvi mah moglo pomisliti.

Samo kod suvremenih pisaca obilno nalazimo takve primjere. Jedan od njih je problematično tumačenje Petrova nijekanja suradnje s Isusom kod Pascala Quignada⁵ što nas dovodi do simbolična

⁵ »On ga je zvao Petre. Ta nenadanost i neobičnost počеше brkati, remetiti zvučni sustav u koji je Šimun bio dotad uronjen. Ti novi slogovi na čiji se zvuk trebao odsada odazivati, izbacivanje i pokapanje starih slogova koji su ga imenovali, potiskivanje osjećaja te stavljanje na stranu malih priča koje su se malo po malo prilagodile tim zvukovima, pokoji neočekivani oblik ponašanja katkad su ga

krštenja ribara Šimuna koji na Kristov poziv izlazi iz Tiberijadskog jezera. U jednom potpuno drugačijem stilu Philippea Delerma⁶ nalazimo ležerniju, ali jednako izražajnu usporedbu između unutrašnjosti automobila i ispovjedaonice, dva mjesta razgovora gdje se sugovornici međusobno ne gledaju i raspravljaju na neobičan način. Tu je još i Didier Decoin⁷ koji preko potresna razgovora opisuje kako je jedna blaženica, Elizabeta od Presvetog Trojstva, intenzivno proživljavala misu. A da i ne govorimo o jednom drugom piscu koji, daleko od toga da bi bio imao čistu dušu poput dječaka iz crkvenog zbora, ipak energično brani katoličanstvo i sve njegove obrede: Denis Tillinac.⁸

Uzimajući u obzir prethodnu generaciju pisaca, također bismo mogli navesti ime jednog pisca, malo osumnjičenog zbog fanatizma, Gerogesa Simeona koji u svojim intrigama često daje mjesto jednom ministrantu.⁹ Što reći o Euharistiji u pariškoj latinskoj četvrti čije je slavlje bilo ometano svibanjskim događajima 1968. koje je opisao Maurice Clavel,¹⁰ zatim o filozofiji pričesti što je uz pomoć

odavali. [...] Pjev pijetla kamen je spoticanja, prodor u unutrašnjost zvučnog doživljaja govora u kojem se Petar spotiče kao i u svojem imenu. Hrapavi pjev koji najavljuje zoru uranja ga u jedan potpuno drugi način života, nivo toliko različit od njegova vlastitoga: nivo Isusa, nivo Petra, nivo prije Petra (nivo Šimuna), nivo prije Šimuna.» (Pascal QUIGNARD, *La haine de la musique / Mržnja glazbe*, Gallimard, »Folio«, str. 84–89)

⁶ »Osjeća se da to lagano dolazi: puno je lakše kad pogled ne kvari ravnotežu između izraza lica i smisla riječi. Tijelo je uvijek smetnja, ono isuviše govori. Istinu? Možda, međutim, ta istina može isto tako postati i laž ukoliko se riječi povuku. U noći koja počinje slomljena tijela vezana su pojasom na sjedalu automobila, riječi se uzdižu iz dubine bića [...] Gradovi najavljeni blijedoljubičastim i narančastim bljeskom s neba pozivaju na dugu šutnju, potom se ponovno vraća razgovor smirujućim ritmom u dvostrukom monologu gdje bi jedan bez muke preuzeo takt onoga drugoga, obilje slušanja i poštovanja. To je neka čudna ispovjedaonica bez svećenika, bez odrješenja, ponekad čak i bez kajanja.« (Philippe DELERM, *Enregistrements pirates / Piratske snimke*, Edition du Rocher, 2003., str. 104–105)

⁷ »Vi niste jecali, Elizabeto. Nikada se niste ni onesvijestili. Naprotiv, bili ste neizmjerljivo spokojni. Sve se događalo kao da ste nedjeljom svoju misu u Sv. Mihaelu doživljavali ne kao spomen, čak i uzbudljiv i veličanstven, nego kao jednu apsolutnu stvarnost oslobođenu od prostora i vremena, stvarnost Božje prisutnosti. Kad bismo znali što je to misa, kaže Pascal, umrli bismo od toga. Vi ste od tog umirali. Ne biološki, već je svake nedjelje pomalo umirao vaš status malograđanske lutke, siročeta, dižonjanke i pijanistice da bi se nanovo rodilo jednostavno dijete Božje.« (Didier DECOIN, *Elisabeth Catez ou obsession de Dieu / Elizabeta Catez ili opsjednutost Bogom*, Edition du Cerf, 2003. str. 61)

⁸ »Ministrant je bio odjeven u crvenu reverendicu, zakopčanu do gležnjeva i u bijelu roketu obrubljenu čipkom. Upalio je svijeće i rasporedio misno posuđe na stoliću kraj žrtvenika. Svećenik je navukao svoju misnicu i stavio štolu, čija je boja varirala prema vremenu Došašća, bijela za svetkovine, crvena ili zelena, dijete nije točno znalo [...] Bilo je tu misnog posuđa i platna kojima si je svećenik čistio ruke [...] Bilo je kratkotrajna zanosa nakon pričesti, osujećena napašću zgristi hostiju umjesto je pustiti da se rastvori pod jezikom [...] S vremena na vrijeme bilo je i one svježije opijenosti na izlazu iz drvene ispovjedaonice. [...] Bio je *Tantum ergo* prvih petaka u mjesecu [...] Bio je *Veni creator* na Duhove.« (Denis TILLINAC, *Le Dieu de nos pères / Bog naših otaca*, Bayard, 2004., str. 1–11)

⁹ U tom kontekstu pročitati članak o. Philippea Verdina »Simeon, témoin de l'homme perdu / Simeon, svjedok izgubljena čovjeka« u 94. broju časopisa *Esprit et Vie*, str. 14–15.

¹⁰ Maurice CLAVEL, *Dieu est Dieu, nom de Dieu / Bog je Bog, Božje ime*, Grasset, 1976., str. 19–22.

Simone Veil znanstveno obradio Jean Guitton¹¹ ili pak o čuvenoj *Messe sur le monde (Misa nad svijetom)* od Teilharda?¹²

Sve u svemu, gledajući ovih nekoliko primjera čija se lista može i podosta nadopuniti, veoma je vjerojatno da rad Ivana Merza nije djelo prošlosti. Dapače, smijemo misliti da se radi o jednom istinskom programu za čitanje književnih djela što nas poziva da cijenimo i poštujemo sve francuske pisce iz prošlosti kao i ove suvremene, koji su bili uvjereni u prirodnu nedjeljivost književnosti i religije, a nadalje, u neusporedivu ljepotu liturgije.

Caen – Francuska, 1. III. 2005.

*prof. Thomas Gueydier
direktor Centra za teološke studije
u Caenu*

*Tekst predgovora na hrvatski prevela:
prof. Ivanka Jardin, Pariz*

* * *

Prof. THOMAS GUEYDIER rođen je 1975. u Cherbourgu u Francuskoj. Srednju školu završio je u Nantesu. Studirao je od 1993. do 1997. književnost na Sveučilištu u Nantesu, a od 1998. do 1999. radi na Sveučilištu Sorobnni u organiziranju natječaja za nacionalno obrazovanje. Od 2000. – 2001. pohađa specijalizirane studije na Sveučilišnom institutu u Nantesu za formaciju profesora. Od 2001. do 2004. predaje književnost u srednjim školama u Parthenayu, a potom i u školama regije Nantesa.

Kao angažirani katolički laik 2004. g. imenovan je u Caenu u Normandiji za generalnog koordinatora Centra za teološke studije (Centre d'Etudes Théologiques) na Visokom učilištu za teološko obrazovanje laika i za pripremu kandidata za svećenike; učilište djeluje pod pokroviteljstvom triju biskupija iz regije Donje Normandije. 2006. g. postaje glavni direktor istoga Centra i u toj je službi sve do danas.

Oženjen je i otac je četvero djece. Jednome je sinu dao ime po bl. Ivanu Merzu kojega je upoznao nakon njegove beatifikacije 2003. g. Oduševio ga je njegov život i djelo, posebice činjenica da je Merz napisao doktorsku disertaciju o francuskim piscima. Zaslužan je za drugo izdanje Merzove disertacije u Francuskoj. U jesen 2005. g. posjetio je Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu te je u Zagrebu i Banjoj Luci održao niz predavanja o bl. Ivanu Merzu, o važnosti njegove disertacije i Merzovih nastojanja u povezivanju francuske i hrvatske kulture.

¹¹ Jean GUITTON, *L'Absourde et mystère / Apsurd i misterij*, Desclée de Brouwer, 1984., str. 77–103.

¹² Pierre TEILHARD DE CHARDIN, *Hymne de l'Univers / Hvalospjev svemira*, Edition du Seul, coll. »Points Sagesses«, 1993., str. 15–49.

II. DIO

1. ZLATNA KNJIGA

2. TI I ONA

3. JUNAČKI ŽIVOT SV. IVANE OD ARKA

U V O D

Osim brojnih članaka koje je objavio u raznim časopisima, a koji su objavljeni u prva dva sveska Sabranih djela i nadopunjeni s još trinaest članaka koje objavljujemo o ovom trećem svesku, Ivan Merz je objavio i sedam manjih samostalnih djela-knjižica, popularno zvane brošure. Četiri su objavljene u prva dva sveska, a tri objavljujemo sada.

Prvo njegovo samostalno djelo od tih sedam knjižica jest *Zlatna knjiga*, duhovno-moralni priručnik Orlovske organizacije. Izradio ju je prema slovenskom izvorniku, ali ju je potpuno preradio i nadopunio brojnim novim idejama i sadržajima čega nije bilo u slovenskom izdanju. Posebno je zanimljiv Merzov čuveni Predgovor što ga je napisao za *Zlatnu knjigu* a koji je bio, nažalost, premda već složen u tiskari, uklonjen neposredno prije tiskanja. U tom Predgovoru kojega smatramo »mučeničkim« Merz je izrazio svoj apostolski program i sve one nove ideje koje je unatoč protivljenjima uspio ipak kasnije provesti unutar Orlovske organizacije kojoj je bila namijenjena *Zlatna knjiga*. Taj čuveni Predgovor čiji nam se rukopisni original sačuvao u Arhivu Ivana Merza, kao i detaljan opis dramatičnosti zbivanja koja su pratila njegovo uklanjanje, donosimo ovdje ispred službenog teksta *Zlatne knjige*.

Druga Merzova knjižica *Ti i ona* bila je namijenjena zrelijoj muškoj omladini kao mali priručnik pripreme za brak. Možda će nam se neki stavovi iz ove knjižice danas činiti prezahtjevnima, no treba imati u vidu da Merz nije iznosio o toj tematici ništa novoga niti svoje originalne ideje; on je samo dosljedno zastupao i primjenjivao crkveno učenje o moralnim pitanjima i želio je da ih mladež upozna, prihvati i po njima se vlada. Zadivljuje njegova revnost za dobro mladeži i njezine

budućnosti koja izbija iz svakoga retka ove knjižice. Merz želi očuvati mladoga čovjeka od lutanja i stranputica na moralnom području kad je riječ o ljubavi i spolnosti, braku i obitelji i stoga pokazuje jasan cilj i smisao ljudske ljubavi i braka prema kršćanskom učenju. Predgovor za ovu Merzovu knjižicu napisao je dr. Avelin Čepulić, poznati zagrebački liječnik, prijatelj Ivana Merza i aktivni član u vodstvu Orlovske organizacije. Svoju vjeru svjedočio je osim kroz apostolat među mladima i brojnim karitativnim djelima prema siromasima pa je dobio naziv »liječnik zagrebačke sirotinje«. Njegov predgovor kao liječnika daje ovoj brošuri Ivana Merza posebnu ozbiljnost i vrijednost.

Knjižica *Junački život sv. Ivane od Arka* jest treće Ivanovo samostalno djelo od njih sedam koliko ih je objavio kao posebna izdanja. Njegova je velika zasluga što je ovom knjižicom omogućio u prvom redu ženskoj mladeži, a onda i svima ostalima da upoznaju ovu jedinstvenu francusku sveticu. Nju je posebno popularizirao među djevojkama u Orličkoj organizaciji i predloži im je da je uzmu za svoju zaštitnicu što je organizacija i prihvatila.

Sve tri knjižice, kao i one četiri prethodne objavljene u prethodna dva sveska, nose službeno dopuštenje crkvenih vlasti za njihovo objavljivanje (Nihil obstat, Imprimatur). Ivan Merz je uvijek nastojao za svoje radove, članke i knjižice dobiti suglasnost crkvenih vlasti čime je želio pokazati da ono što piše jest u skladu s naukom Crkve. Pojedinačne važnije članke prije njihova objavljivanja u tisku običavao je poslati prije kojem učenom svećeniku ili biskupu da ga pročita i daje eventualno svoje primjedbe i ispravke.

Gotovo u svim svojim objavljenim radovima, kao i onima koji se još nalaze u rukopisu, Merz je posebno isticao određene riječi ili rečenice kako bi svratio pozornost čitatelja na bitne ideje i pojmove koje je izlagao i zastupao u svojim radovima i želio da se dobro uoče. U tu je svrhu upotrebljavao razne načine: razmicanje pojedinih riječi, čak i čitavih rečenica, masna slova, podcrtavanje, velika pisana slova, navodnici, kurziv. Da bismo ostali vjerni Merzovoj želji da neke riječi istakne, a s druge strane poštujući današnji grafički način isticanja, sve te razne načine naglašavanja sveli smo samo na jedan: *kurziv*. U prvi mah možda to vizualno neće biti posebno uočljivo, stoga molimo čitatelja da kod čitanja obrati na to pozornost; dakle svaka riječ, skupina riječi ili rečenica koja se u tekstu susreće u kurzivu jest pojam koji je Merz u svojim izvornim radovima posebno istaknuo želeći naglasiti važnost određene riječi, pojma ili cijele rečenice.

Žrtva Euharistija Apostolat

ZLATNA KNJIGA

HRVATSKE ORLOVSKE OMLADINE

Prvo hrvatsko nadopunjeno i prerađeno izdanje

ORLOVSKA KNJIŽNICA

Organizatorno-idejni dio

Svezak 2.

Ordinariatus Archidioecesis Zagrabiensis

Nr. 9798

Nihil Obstat.

Dr. Josephus Lončarić, m. pr.

Censor

IMPRIMATUR

Datum Zagrebiae, die 10. decembris 1923.

Dr. Dominicus Premuš, m. pr.

Episcopus consecratus, Vicarius generalis

Zagreb, 1924.

Našemu cjelokupnomu
KATOLIČKOM EPISKOPATU
u sinovskoj privrženosti i ljubavi posvećuje
ZLATNU KNJIGU

HRVATSKI ORLOVSKI SAVEZ

S A D R Ź A J

I. ORAO, NJEGOVA SVRHA, RAD I UZOR

II. ORLOVI, NJIHOVE DUŽNOSTI I ŽIVOTNI ZADATAK

III. ORLOVSKE KREPOSTI

1. Bogoljubnost
2. Prijateljstvo
3. Nesebičnost, požrtvovnost i poniznost
4. Ljubav k istini i iskrenost
5. Ljubav prema pravici

IV. ZNAČAJNOST

V. VITEŠTVO I NEPOROČNI ŽIVOT

VI. LJUBAV PREMA SVETOJ CRKVI

VII. LJUBAV PREMA NARODU I NARODNE DUŽNOSTI ORLA

VIII. TJELESNO ZDRAVLJE I SMISAO ZA KUĆU I OBITELJ

IX. KRŠĆANSKA LJUBAV I MILOSRĐE

X. ORAO I PROTIVNICI

* * *

POSTANAK ORLOVSKOGA POKRETA

Povod katoličkoj organizaciji

Orlovski pokret

Glavne značajke

Zaključak

PAPA PIO XI.: IDEOLOGIJA OMLADINSKOGA POKRETA

ORLOVI SMO!

ORLOVSKA HIMNA

PREDGOVOR IVANA MERZA ZLATNOJ KNJIZI

Njegov apostolski program

Arhiv Ivana Merza, F21, br. 6 i br.12

Nakon što je u Zagrebu 16. prosinca 1923. osnovan Hrvatski orlovski savez, katolička organizacija za mladež, Ivanu Merzu koji je te godine doktorirao na Zagrebačkom sveučilištu i koji je bio član Osnivačkoga odbora ove nove organizacije, povjerena je dužnost da pripremi hrvatsko izdanje Zlatne knjige, temeljnoga priručnika organizacije za idejnu i duhovnu formaciju članova. Ovaj je priručnik već postojao na slovenskome jeziku. Merz nije samo knjigu preveo, nego ju je na mnogim mjestima nadopunio i obogatio novim elementima vjerske i crkvene orijentacije. Novu je organizaciju već od njezina osnutka Merz nastojao postaviti na temelje Katoličke akcije koju je tih godina pokrenuo papa Pio XI. u Rimu. Na sve te novosti Merz je upozorio u svojem Predgovoru koji se smatra cartha magna njegova apostolskoga rada i u kojemu je izložio sve temeljne ideje na kojima se trebala graditi i po kojima je trebala djelovati nova organizacija. To su ujedno bile ideje koje je on sam živio i provodio u djelo, a cijeli Predgovor smatra se njegovim apostolskim programom. Kada ga čitamo, uočavamo zanos i polet ljubavi prema Kristu i Crkvi jednoga mladog čovjeka koji svojim idejama želi oduševiti i povući mlade duše prema istim vrijednostima za koje je on živio.

*Nažalost, njegov Predgovor u obliku kako ga je on bio sastavio i predložio nije objavljen u Zlatnoj knjizi. Skupina katolika, inače njegovih suradnika koji tada još nisu prihvaćali ideje Katoličke akcije i protivili se Merzovu nastojanju o provedbi papinske Katoličke akcije u Hrvatskoj, uklonila je njegov Predgovor iz knjige kada je ona već bila u tisku.¹ No upravo je time taj »mučenički« *Predgovor dobio na**

¹ Za bolje razumijevanje ovoga slučaja uklanjanja Predgovora Ivana Merza iz Zlatne knjige, koju je inače Merz redigirao i pripremio za tisak, upućujemo čitatelja na literaturu o Hrvatskome katoličkom

svojoj vrijednosti i zanimljivosti. Djelomično ga je sam Merz objavio u Katoličkome tjedniku četiri godine kasnije pod naslovom »Iz povijesti Orlovstva« (vidi Drugi svezak Sabranih djela, str 164). Govoreći o hrvatskome izdanju Zlatne knjige, moramo spomenuti jednu zanimljivu i važnu činjenicu: bl. kardinal Alojzije Stepinac u svojoj mladosti bio je član Orlovske organizacije kojoj je Merz bio na čelu kao idejni vođa. Kao član Orlovske organizacije prije svojega odlaska na studij teologije, Stepinac je često čitao Zlatnu knjigu i na njoj se nadahnjivao za svoj vjerski i moralni život, kako sam priznaje. U jednom pismu svojoj zaručnici piše: »Misliš li da sam ja samo onako nabacio neke misli iz orlovske Zlatne knjige? To je uistinu suho zlato, ta knjiga. Napose, kad piše o ponašanju prema djevojkama. Djevojačku čast čuvati i braniti kao zjenicu oka – nalaže naša Zlatna knjiga!«² Iz ovoga se može lako zaključiti da su ideje iz Zlatne knjige pridonijele duhovnoj formaciji i potom kasnijoj životnoj orijentaciji mladoga Stepinca prema svećeništvu. Slijedi sada izvorni tekst rukopisa Predgovora Ivana Merza kako je sačuvan u njegovu Arhivu.

* * *

Slovenski original *Zlatne knjige* izišao je već god. 1910. G. Franc Terseglav, njen pisac, na genijalan je način zacrtao u njoj ideologiju slovenske katoličke omladine onoga vremena. On je nastojao da ova knjiga dobije trajnu vrijednost tako da se uzmognu njom poslužiti sva buduća pokoljenja slovenske katoličke omladine. Vječna načela Katoličke Crkve, koja je on primijenio na slovenske prilike, bila su za nj jamstvo da će ovaj mali katekizam odgojiti više pokoljenja svjesnih slovenskih katolika. Ipak će se mnogi u čudu zapitati: zašto smo se mi unatoč tomu usudili nadopuniti i preraditi ovu knjigu. Tomu je ponajglavniji razlog što se je od 1910. godine, tj. od izdanja ove knjige, organizirana Katolička akcija po cijelome svijetu na osobito veličanstven način razvila i da je taj velebni život Katoličke Crkve ostavio i u našoj omladini svoje duboke tragove.

pokretu (HKP) gdje je opisan spor koji je nastao početkom dvadesetih godina 20. stoljeća u redovima aktivnih hrvatskih katolika između Seniorata, vodstva HKP-a, i vodstva Orlovske organizacije. Posebice vidi članak: Božidar Nagy, *Uzroci podjele u Hrvatskom katoličkom pokretu*, objavljen u knjizi: HRVATSKI KATOLIČKI POKRET, *Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2002., str. 639–652.

² Dian Baton (Ivon Čuk): *Mladi Stepinac – Pisma zaručnici*, ZIRAL, Rim, 1975., str. 79, 89–90.

Ono čim su se zadovoljavali naši stariji drugovi, nas više ne zadovoljava. Mi se više ne moramo toliko boriti u javnosti da sebi izvojštimo pravo opstanka, kao što su to oni s toliko oduševljenja i uspjeha činili. S organiziranom katoličkom omladinom danas računa javno mnijenje i malo kome se danas čini čudnim da naobražen čovjek može biti vjeran sin Katoličke Crkve.

Novija katolička generacija pošla je za jedan korak dalje. Nju su danas zahvatili valovi onih rijeka koje potekoše iz vječnoga Rima već 1905. god. kada je blage uspomene papa Pio X. izdao Breve³ o čestoj i svagdanjoj svetoj Pričesti. Mladi naraštaj goji zanosnu ljubav prema našem Spasitelju, koji je uvijek s njime u presvetoj Euharistiji; tu on crpi svoju snagu za svoje djelovanje, za svoj apostolat. Dok je starija generacija morala afirmirati kršćanstvo na intelektualan, apologetski način i pokazivala silnu odlučnost u suzbijanju navala liberalizma, nova je generacija smirenija. Ona je u neprestanome i intimnome dodiru s Isusom koji kraljuje i vlada u njenim dušama.

S time je u vezi zanosna ljubav mladih prema svetoj Crkvi, Isusovoj neokaljanoj zaručnici te njenim biskupima i svećenicima. Oni su se uvjerali da svećenika zapada prva i najvažnija uloga u širenju Kraljevstva Božjega, a da se svjetovnjaci moraju njima pridružiti; moraju postati njihovim pomoćnicima. Zato i vidimo da su kod drugih naroda najvrsniji članovi katoličkih omladinskih društava otišli u sjemenište, a čini se da će doskora taj duh zavladata i kod nas. Ovo izdanje *Zlatne knjige* išlo je upravo za time da svećeniku vrati ono dostojanstveno mjesto koje zapada Isusova učenika.

Iz ove se *Zlatne knjige* također vidi da omladina ima oči uvijek usmjerene prema Rimu, gdje je onaj svjetionik koji svojim zrakama obasjava cijelu zemlju. I iz samoga Rima potekle su u zadnje vrijeme smjernice koje računaju s Katoličkom akcijom kao činjenicom i koje na vrlo precizan način zacrtase njenu ulogu.

Mi smo se poradi toga, prerađujući *Zlatnu knjigu*, najviše obazirali na one upute koje su zadnji pape dali Katoličkoj akciji, a napose omladinskome pokretu. U Katoličku akciju spadaju prema tome: »...povezane organizirane katoličke sile za očuvanje, proširenje, pri-

³ Papinski dokument u kojem se nešto određuje da se provede u životu i djelovanju Crkve i njenih članova.

mjenjivanje i obranu katoličkih načela u individualnome, obiteljskom i društvenom životu.«⁴

Što se tiče same organizirane katoličke omladine, to je Sveti Otac Pio XI. – Papa Katoličke akcije – jasno izrekao da ona mora težiti poglavito za svojom vlastitom vjerskom, a zatim umnom, kulturnom, socijalnom naobrazbom.⁵ Katolički omladinski pokret treba se brinuti za odgoj elite, za odgoj apostola. Društva katoličke omladine moraju biti – kao što je to bilo izrečeno na Trećem međunarodnom katoličkom omladinskom kongresu – prava sjemeništa koja će sistematski odgajati preporoditelje ljudskoga društva; moraju biti Crkvi koja sluša – *Ecclesiae audienti* – prava sjemeništa u kojima će se sustavno odgajati pomoćnici Crkve koja naučava – *Ecclesiae docentis*.

Iz svega toga je razumljivo da mi danas stavljamo na našu omladinu daleko veće zahtjeve negoli se to moglo činiti prije četvrt stoljeća. Mi smo radi toga odredili posve u potankosti koje su vjerske dužnosti Orla, koliko puta najmanje mora primiti svetu Pričest, kakav mora biti njegov odnos prema svetoj Crkvi i njenim službenicima. Dok je stariji naraštaj više naglašavao ljubav k Bogu i narodu, kod mladih je ta ljubav k Bogu dobila konkretniji oblik u ljubavi k euharistijskom Isusu, a ljubav k narodu treba da se podredi ljubavi k svetoj Crkvi.

Dao dobri Bog da *Zlatna knjiga* u ovome obliku odgoji vojsku apostola, vojsku svetaca, koja će se razletjeti diljem hrvatske domovine i osvajati poput katoličkih vitezova carstvo ljudskih duša. Neka i ona nešto pridonese da posvuda kod nas zavladaju načela svete Rimokatoličke Crkve i da na taj način Presveto Srce Isusovo privine što veći broj naše braće u svoj božanski zagrljaj.

⁴ Statuti talijanske Katoličke akcije odobreni od Svete Stolice 2. X. 1923.

⁵ Vidi govor Svetoga Oca iza ovoga Predgovora pod naslovom »Ideologija omladinskog pokreta«. – (Ivan Merz je pripremajući hrvatsko izdanje *Zlatne knjige* namjeravao staviti spomenuti Papin govor, do kojega mu je bilo veoma stalo, odmah iza svoga Predgovora. Međutim u tiskanom izdanju njegov Predgovor u ovom obliku nije objavljen, a Papin je govor tiskan na kraju *Zlatne knjige*. Vidi ovdje str. 313 – Op. ured.)

PREDGOVOR IZDAVAČA

Hrvatski orlovski savez prvo što daje katoličkoj omladini jest ovo evanđelje katoličke omladine. *Zlatna knjiga* izlazi u nešto pre-rađenome obliku, za razliku od slovenskoga originala, jer su druge prilike i razvoj Katoličke akcije zahtijevale da se izmijene neke potankosti, a nešto i umetne.

Dajemo ovu knjižicu našim Orlovima da je uzmu k srcu, žive i rade po njoj svuda i svagdje jer ona prikazuje pravoga Orla, prvoborca Katoličke akcije.

Katolički omladinski pokret među Hrvatima ujedinjen mora se razvijati po smjernicama koje zacrtava *Zlatna knjiga*, da dođe do cilja koji je određen katoličkoj omladini.

Izdavači

I.

ORAO, NJEGOVA SVRHA, RAD I UZOR

1. Što je Orao?

Orao je katolička organizacija hrvatske omladine.

2. Koja je svrha Orlu?

Svrha je Orlu

združiti u jednu četu svu hrvatsku katoličku omladinu;

učiniti je četom apostola obrazujući je vjerski, umno, ćudoredno, socijalno i tjelesno;

pomoću te omladine buditi, utvrđivati i zagrijavati puk za uzore katoličke misli i života.

Kao što sjemenište odgaja apostole vjere, svećenike, Orao obrazuje njihove pomoćnike. Orao će zato učiti kako se ističu, šire, upotrebljavaju i brane katolička načela u životu pojedinca, obitelji i cjelokupnoga ljudskog društva.

3. Kako radi Orao da dosegne svoju svrhu?

Orao osniva katolička orlovska (omladinska) društva po svim hrvatskim zemljama, u svakome, pa i najmanjem mjestu gdje ima omladine;

po tim se društvima brine za vjersko, prosvjetno i tjelesno obrazovanje članova;

priređuje sastanke, tečajeve i manifestacije vjerskoga, prosvjetnoga, tjelovježbenoga i zabavnoga značaja i podupire svaku dobru stvar zasnovanu na katoličkoj osnovici.

4. Što je osnovica ili podloga Orlovu radu?

Osnovica je svemu Orlovu radu katolička vjera, njena načela i zapovijedi što ih je dao Bog i sveta katolička Crkva.

5. Što obuhvaća Orlov rad?

Orlov rad obuhvaća vjersku poduku, prosvjetu, organizaciju i tjelovježbu.

6. Za čim ide Orlov vjerski rad?

Vjerski rad Orlov ide za tim da podučí svoje članove o istinitosti i ljepoti katoličkih načela i stvori od njih uzorne katolike.

7. Kakva je svrha prosvjetnom Orlovu radu?

Svrha je prosvjetnom Orlovu radu poučiti hrvatsku omladinu o temeljnim načelima katoličke prosvjete.

8. Kako izvršava Orao svoj prosvjetni zadatak?

Orao priređuje za svoje članove:

prosvjetna predavanja i sastanke gdje se razlaže, čita i raspravlja o svim znamenitim pitanjima koja se tiču vjerske i narodne naobrazbe i obrane, znanosti, odgoja, govorništva i gospodarskoga napretka;

organizira tečajeve, predavanja, omladinske i javne sastanke zato da svoje misli raširi u sve slojeve naroda;

priređuje deklamacije, glazbene priredbe i kazališne predstave te širi lijepu knjigu, dobre časopise i novine;

budi smisao za svetu Crkvu, za ljepotu, plemenitost srca i uglađeno vladanje;

njeguje uopće u narodu zanimanje za sva velika pitanja;

širi posvuda smisao za urednost, čistoću i dobar ukus te svakom prilikom upozorava na važni apostolat koji u katoličkoj obnovi vrši njegovanje prave ljepote.

9. Koja je svrha Orlovu organizatorskom radu?

Svrha je Orlovu organizatorskom radu buditi, širiti i učvršćivati u hrvatskoj omladini i uopće u svemu hrvatskom narodu smisao za vjerske, prosvjetne i gospodarske organizacije koje se osnivaju na katoličkim temeljima te usto odgajati među omladinom svjesne agitatore i govornike koji će znati svakom prilikom tumačiti i braniti katolička načela.

10. Kako izvršava Orao svoj organizatorski zadatak?

Prema svojim silama sudjeluje kod svih drugih društava i organizacija katoličkoga značaja;

pomaže osobito udruživanje katoličkih djevojaka i žena;

po svojim članovima u svakoj prilici radi i agitira za katoličke ustanove i katolički tisak; svakom zgodom radi za naše ljude protiv protivnika katolicizma i uopće agitira za sve priredbe i sastanke što ih organizira katolički dio naroda;

osniva napokon tjelovježbene odsjeke gdje god može i gdje se pokaže potreba.

11. Za čim ide Orlov tjelovježbeni rad?

Tjelovježbeni rad Orlov ide za tim da odgoji duševno i tjelesno zdrav hrvatski rod;

da Orlove osposobi vršiti prema svim bijednicima djela duševnog i tjelesnog milosrđa.

12. Kako izvršava Orao svoj tjelovježbeni zadatak?

Orao sabire omladince u svojim vježbalištima i kućama;

uči ih sve vrste tjelesnih vježbi;
uči ih sve vrste spretnosti s pomoću kojih će moći pomoći bližnjemu u nevolji;
priučava ih na posluš, disciplinu i međusobnu uzajamnost;
budi i krijepi u njima smisao za tjelesno zdravlje, trijeznost te za čistolost i vedrinu duha;
uči ih ljubiti rad, prirodu i ljepotu zavičaja.

13. Kako glasi lozinka Orla?

Lozinka Orla glasi: Euharistija, Apostolat i Žrtva.

14. Zašto je Oreo odabrao upravo ovu lozinku?

Oreo je odabrao ovu lozinku jer svaki čovjek mora vršiti dužnost prema Bogu, prema bližnjemu i prema samomu sebi. U osobitom štovanju prema presv. Euharistiji Oreo iskazuje kao katolik čast Bogu, djelujući apostolski radi bližnjega, a svladavajući žrtvovanjem samoga sebe vježba se u kršćanskomu savršenstvu.

15. Što je uzor Orla?

Uzor je Orla prava ljubav prema Bogu i njegovu Sinu Isusu Kristu; prema Crkvi Katoličkoj, Isusovoj presvetoj Zaručnici; prema svojim drugovima, prema narodu i domovini i prema svakome čovjeku, a naročito prema onima koji su bijedni i potišteni.

II.

ORLOVI, NJIHOVE DUŽNOSTI I ŽIVOTNI ZADATAK

1. Tko je Oreo?

Oreo je onaj član hrvatske katoličke orlovske organizacije koji se dosljedno i ustrajno ravna prema njenim uzorima i načelima; dakle doista ljubi Boga, njegovu svetu Crkvu i svoj hrvatski narod te zato živi životom svjesna i uzorna katolika.

2. Da li je dosta ako si zapisan u organizaciju Orla?

Nije dosta da si samo u organizaciju Orla zapisan, već moraš u prvo me redu težiti za Orlovim uzorima, a tko je samo zapisan u orlovsku organizaciju, a ne ispunja orlovskih dužnosti, još je slabiji od onoga koji uopće i nije u našim redovima. Orlovska organizacija želi odgojiti uzor-mladiće,

odabranu četu. Ona zato ne teži za velikim brojem članova, već radije okuplja malu četu oduševljenih i stalnih apostola, negoli mnoštvo mlitavaca.

3. Koje su glavne dužnosti Orla?

Svaki Oraz mora:

ljubiti Boga i Crkvu te zato savjesno vršiti sve što mu nalaže vjersko uvjerenje; mora biti uzoran katolik i mora svuda širiti i utvrđivati katoličku muževnost;

mora ljubiti svoj narod, njegov jezik i zavičaj; mora razvijati sva dobra svojstva i sposobnosti u narodu, a zatirati sve slabe strane, koje se pokažu na njemu, naročito kletvu, pijanstvo, beznačajnost, nemarnost, sebičnost, lažljivost i neumjerenost;

mora ljubiti momačku neokaljanost i djevičansku čistoću; mora sâm tako živjeti i druge tomu učiti te osobito nježnoj mladosti u tome pogledu davati dobar primjer; mora poštivati djevojke i žene, prema njima se uistinu vladati viteški i svoju poštenu muževnost pokazivati čestitim govorom, plemenitim mislima i velikodušnim djelima.

4. Kakve dužnosti ima Oraz još posebice?

Oraz ima još posebice dužnosti prema vlastitoj organizaciji i to s obzirom na vjeru, prosvjetu, a ako je vježbač, i na tjelovježbu.

5. Koje su vjerske dužnosti Orla?

Vjerske su dužnosti Orla ove:

mora u prvome redu vršiti sve one dužnosti koje mu nalažu Bog i sveta Crkva;

mora neprestano težiti za kršćanskim savršenstvom;

mora u hrvatskomu narodu svagdje i svakom prilikom promicati ljubav k euharistijskome Isusu;

mora nastojati da se u svakom orlovskom društvu sustavno prouči katekizam i da poduka u vjeri postane temeljem svakoga apostolata;

mora se ispovjediti i pričestiti barem jednom mjesečno, a svagdje gdje je to moguće, podupirati čestu i dnevnu svetu Pričest;

on mora rado ići, ako mu to dopuštaju prilike, i radnim danom na svetu misu ili se barem doći pokloniti na nekoliko kratkih časova presv. oltarskom Sakramentu;

mora dnevno izmoliti svoju jutarnju i večernju molitvu, nastojati dnevno čitati duhovno štivo te svake večeri ispitati svoju savjest;

mora ustrajno moliti za svetu Crkvu, Katoličku akciju u hrvatskim zemljama, hrvatsku katoličku Orlovsku organizaciju i za pokojne Orlove;

mora se vježbati u odricanju dopuštenih užitaka i vršiti djela duševnog i tjelesnog milosrđa;

mora se po mogućnosti upisati u jedno vjersko društvo (Marijinu kongregaciju ili Treći red), ako ono postoji u njegovoj župi; ne postoji li, mora nastojati da se takvo društvo što prije osnuje;

mora po mogućnosti obaviti bar jednom u dvije godine zatvorene duhovne vježbe i poticati druge da to isto čine.

6. Zašto je sv. Ivan Evanđelist zaštitnik našega Orlovstva?

Sveti je Ivan Evanđelist zaštitnik Orlovstva, jer ga sama sveta Crkva uspoređuje s Orlom koji se je svojim letom dovinuo do nedoglednih visina Božanske riječi;

jer je on radi svoga djevičanstva bio miljenikom Spasiteljevim i time postao pravim uzorom omladine;

jer je on na Posljednjoj večeri, počivajući na grudima Isusovim, čuo kucaje Božanskoga Srca te nam tako pokazao gdje će Oraz naći okrepju i pobudu za svoj apostolski rad.

7. Koje su dužnosti Orla s obzirom na prosvjetu?

Svaki Oraz mora redovito pribivati svim sastancima koji se tiču prosvjete i organizacije, a i drugima što ih priredi okružje ili cjelokupna organizacija, onako kako se odredi za svaki slučaj. Bez razloga ne smije nigdje zakasniti, a kamoli izostati;

mora marljivo težiti za što većim umnim i čudorednim savršenstvom;

mora zato redovito čitati katoličke časopise, marljivo se služiti društvenom knjižnicom, u svemu tome slušati savjete svojih vođa, a poglavito duhovnoga savjetnika društva, svu svoju okolinu poticati na napredak u svakom pogledu i svim svojim silama svuda sudjelovati kod katoličkoga organiziranja naroda da tako bude što više radnika kod katoličkoga narodnog buđenja – kod »obnove svega u Kristu«.

8. Koje su tjelovježbene dužnosti Orla?

Oraz koji je tjelovježbač mora:

redovito pohađati sate za tjelovježbu, vježbe i nastupe i zato ne smije bez razloga zakasniti, a kamoli izostati;

mora marljivo i ustrajno te s veseljem težiti za što većom vještinom u tjelovježbi;

mora se pokoravati načelnicima i vježbačima;

mora i izvana vazda i u svim prilikama pokazivati stegu (disciplinu) i međusobnu slogu (solidarnost) u svemu što je Orlovima naloženo.

9. Je li tjelovježba bitna oznaka Orlovstva?

Tjelovježba nije bitna oznaka Orlovstva jer se nipošto ne traži od svih Orlova da vježbaju; ona je samo sredstvo koje se mora podrediti vjersko-

mu, čudorednomu, prosvjetnomu i socijalnomu odgoju Orlova. Bolje je u društvu ukinuti tjelovježbu, negoli dopustiti da poradi nje strada vjerska, čudoredna, prosvjetna ili socijalna izobrazba članova.

10. Što je životni zadatak Orlu?

Životni je zadatak svakomu Orlu gajiti kršćanske kreposti, druge u njima odgajati i u kreposnom životu biti za primjer svemu narodu.

III.

ORLOVSKE KREPOSTI

1. Bogoljubnost

2. Prijateljstvo

3. Nesebičnost, požrtvovnost i poniznost

4. Ljubav prema istini i iskrenost

5. Ljubav prema pravici

1. Bogoljubnost

1. Koja je glavna krepost svakoga Orla?

Poglavita je krepost svakoga Orla bogoljubnost.

2. Kako treba Orao pokazati svoju bogoljubnost?

Orao mora svoju bogoljubnost pokazati z b i l j s k i time da savjesno, vesela srca, očito, odvažno, bez straha i srama, skromno i javno vrši svoje katoličke dužnosti, kako nalažu Božji i crkveni zakoni, te svuda i u svim slojevima širi smisao za katoličku muževnost i odlučnost.

3. Što zahtijeva od Orla katolička muževnost?

Katolička muževnost zahtijeva od Orla da svoja vjerska načela svuda, svaki čas i pred svakim otvoreno, neustrašivo i jasno ispovijeda, a svoje vjerske dužnosti vrši isto tako odvažno i bez straha, savjesno i vjerno.

4. Za što se mora Orao u vjerskom obziru najviše starati?

U vjerskom se obziru mora Orao najviše starati: da rado moli, prima vrlo često svete sakramente i u životu prednjači svemu narodu.

5. Čega se mora Orao najviše čuvati u vjerskim stvarima?

U vjerskim se stvarima mora Orao najviše čuvati dvojega:

prvo: da se ne stidi svojega vjerskog mišljenja i života ni pred kim, a najmanje pred protivnicima;

drugo: da svoga vjerskog uvjerenja ne naglašava tek pukim riječima, već ga pokazuje svojim uzornim životom.

6. U čemu se sastoji vjerski rad Orla među narodom?

Orlov vjerski rad među narodom sastoji se u tome da Orao posvuda, svaki čas i u svakoj stvari radi na čast Božju i imena Isusova.

7. Kako treba Orao raditi na čast Božju?

Orao mora na čast Božju raditi tako:

da i druge potiče riječju i primjerom na vjersko mišljenje i život;

da radi vazda sporazumno sa svećenicima, odnosno biskupima te s katoličkim svjetovnjacima, koji uzorno rade u Katoličkoj akciji;

da odlučno pobija rad neprijatelja Kristove vjere, Crkve i svećenika;

da iz petnih žila uništava njihov utjecaj i namjere.

2. Prijateljstvo

1. Koju krepost moraju Orlovi najviše među sobom njegovati?

Orlovi moraju među sobom najviše njegovati kršćansko prijateljstvo i slogu (solidarnost).

2. Što je to kršćansko prijateljstvo?

Kršćansko je prijateljstvo sklad duša koje vjeruju u iste vječne istine i koje su spremne žrtvovati se jedna za drugu i koje se ljube međusobno kao braća u Kristu.

3. Može li Orao biti prijateljem protivnika katoličke vjere ili čovjeka koji ne mari za vjeru?

Orao ne može biti prijateljem protivnika katoličke vjere i čovjeka koji ne mari za vjeru. S pokvarenim ljudima, koji u svojoj zloći vjeru grde, preziru i hule, ne smije se Orao nikako družiti. S onima koji nisu po sebi zli, ali ne poznaju vjere ili su prema njoj ravnodušni ili nehajni, treba Orao u susretu uvijek jasno pokazati svoje uvjerenje; a ako može, neka ih nastoji uputiti, razuvjeriti i privesti u krilo sv. Crkve. Ali njegov dobri primjer u savjesnom vršenju vjerskih i drugih orlovskih dužnosti najviše će djelovati na sve one koji nisu zla srca.

4. Kakvo mora biti međusobno prijateljstvo Orlova?

Međusobno prijateljstvo Orlova mora biti zbiljsko, iskreno i postojano.

5. Kada je međusobno prijateljstvo Orlova zbiljsko?

Međusobno je prijateljstvo Orlova zbiljsko ako se međusobno pomažu u svakoj stvari, ne samo u društvu i u društvenim pitanjima, već i kod kuće, u javnosti i u tuđini.

6. Kad je međusobno prijateljstvo Orlova iskreno?

Međusobno je prijateljstvo Orlova iskreno:

ako nije samo na jeziku, već i u srcu;

ako Orlovi ne skrivaju među sobom svojih misli, već jedan drugome priznaje svoje pogreške, jedan drugoga poučava i upozorava kad što pogriješi.

7. Kad je međusobno prijateljstvo Orlova postojano?

Međusobno je prijateljstvo Orlova postojano ako se Orlovi među sobom poštuju, ljube i vazda zbiljski pomažu, u svakoj zgodi i potrebi ne traže međusobnih zadjevica, a posvade li se, brzo se pomire i ne prestaju se ljubiti ni onda ako ih udes razdijeli.

8. Kakvoga se prijateljstva moraju Orlovi čuvati?

Orlovi se moraju čuvati krivoga prijateljstva.

9. Kada je prijateljstvo krivo?

Prijateljstvo je krivo ako jedan drugome laskamo, jedan drugoga uzdižemo, prešućujemo jedan drugome mane, prikrivamo naopaka djela prijateljeva na duševnu štetu sebi i njemu, na štetu drugima ili čitavoj organizaciji ili ako, štoviše, prijatelja u rđavim mislima i djelima podupiremo i potičemo.

10. Kako daleko seže međusobno prijateljstvo Orlova?

Međusobno se prijateljstvo Orlova proteže na sve Orlove bez razlike staleža i kraja.

11. U čemu se pokazuje međusobno prijateljstvo unutar organizacije?

Međusobno se prijateljstvo Orlova unutar organizacije pokazuje na vlastito u tome:

da jedan drugoga, osobito stariji mlađe, poučavaju o nakanama i svrsi organizacije;

jedan drugome predočuje dužnosti što ih imaju prema društvu i pomažu ih jedan drugome vršiti;

jedan drugoga potiče na krepostan život;

jedan drugoga čuva od rđavih utjecaja, smutnji, grijeha i protivničkih nakana;

da se čuvaju prepiraka;

da se međusobno bez zavisti takmiče u plemenitosti, dobroti i odlučnosti.

12. U čemu se međusobno prijateljstvo Orlova pokazuje izvana?

Međusobno se prijateljstvo Orlova izvana osobito pokazuje da se jedan prema drugome, i u društvu i u javnosti, vladaju dostojno, jedan drugoga ne vrijeđa; da vazda govore pristojno, pa i onda kad su sami;

što se tiče društvenih ciljeva, odredaba i odluka i uopće načela i djelovanja naše organizacije, da nastupaju protiv svakoga i u svakome slučaju solidarno (složno), da se na čast Orla svuda i bez straha vazda zauzimaju i ne daju da itko njihovoga druga bez razloga vrijeđa ili mu škodi;

da istu solidarnost (slogu) pokazuju protiv protivnika, ne samo kad se radi o Orlu, već uopće za načela i čast svih katoličkih organizacija;

da vani i u najtežim prilikama vazda pokazuju slogu i jedinstvo pa ni pod kojim uvjetom ne iznose u javnost sporove koji možda nastanu među njima;

da jedan drugoga ne ogovara, ne ocrnjuje i ne govori mu iza leđa niti ga ponižava pred drugima.

13. Kada i komu mora Orao otkriti Orlove mane?

Na mane i pogreške što ih opazi Orao na Orlu neka najprije upozori onoga koji ih čini i neka ga ljubazno opomene i pokuša poboljšati. Neka se kod toga sjeti da je Isus Krist zapovjedio da oprostimo bratu sedamdeset puta sedam. Samo onda ako drug tvrdoglavo ostane kod svojih pogrešaka, ako smučuje i zavodi druge svojim vladanjem, ako glasinama, koje se o njemu šire, riječima i djelima škodi društvu i njegovim uzvišenim ciljevima, sveta je dužnost svakoga da upozori najprije duhovnoga vođu, odnosno odbor, ali neka štoviše nastoji da se za stvar po mogućnosti u javnosti ne sazna i da se krivcu to manje škodi. Samo velike i javne opacine, koje bi mogle i druge okužiti i zavesti, neka se javno žigošu i pokažu u svoj grdobi.

14. Koji su razlozi za međusobno prijateljstvo Orlova?

Razlozi za međusobno prijateljstvo Orlova jesu:

svijest da samo složno možemo doći do velikoga cilja i uzvišene svrhe naše organizacije;

primjer što nam ga daju protivnici koji su za slabu stvar po svemu svijetu u međusobnoj vezi i ujedinjeni, dok se katolici za dobru stvar premalo međusobno udružuju;

vjera da su naše duše slika Božja, oprane krvlju Isusa Krista, namijenjene za vječnu slavu i spasenje i zato vrijedne međusobne ljubavi i štovanja;

a konačno primjer našega Gospodina Isusa Krista, koji je iza Boga i svoje svete Majke najviše ljubio svoje učenike i nazvao ih svojim prijateljima.

15. Koja je podloga međusobnome prijateljstvu Orlova?

Podloga je međusobnome prijateljstvu Orlova nesebičnost.

3. Nesebičnost, požrtvornost i poniznost

1. Što zahtijeva od Orla nesebičnost?

Nesebičnost zahtijeva od Orla da u svakoj stvari gleda prije svega na slavu Božju i njegove svete Crkve, na slavu cjelokupne Katoličke akcije i orlovske organizacije napose, a ne na svoju vlastitu korist i udobnost.

2. Čime se Orao najbolje pokazuje nesebičnim?

Orao se najbolje pokazuje nesebičnim:

ako radi za dobru stvar, podupire je i pospješuje, koliko samo može, bez obzira na osobne žrtve,

ako pri tom ne ište nikakva dobitka, pa ni časti ni hvale;

ako radi za kršćanske uzore ustrajno i veselo, pa i onda ako ga protivnici ismijavaju ili ga u radu sprječavaju ili ako vlastiti sumišljenici ne priznaju njegova rada i truda.

3. U čemu je cvijet i vrhunac nesebičnosti?

Cvijet i vrhunac nesebičnosti jest požrtvornost.

4. Kad je Orao požrtvovan?

Orao je požrtvovan ako je uvijek spreman raditi za orlovske svrhe i ciljeve, žrtvovati se što više može za sreću subraće te za širenje i utvrđivanje katoličke svijesti i s tim u vezi da radi za narodni napredak.

5. Što je glavni zadatak nesebičnoga i požrtvovnoga Orla?

Poglaviti je zadatak nesebičnoga i požrtvovnoga Orla širiti među mlađe i narodom smisao za nesebičnost i požrtvornost.

6. Kako Orao najbolje širi smisao za nesebičnost i požrtvornost?

Orao širi najbolje smisao za nesebičnost i požrtvornost ako u tome sam daje uzoran primjer.

7. Što je protivno nesebičnosti?

Nesebičnosti je protivna sebičnost, lakomost, slavohleplje i hvalisanje.

8. Koje kreposti pomažu i čuvaju nesebičnost?

Nesebičnost pomažu i čuvaju dvije kreposti: zanos za dobru stvar i poniznost.

9. Što mora raditi Orao da mu ne jenja i ne ugasne zanos za dobru stvar?

Da mu zanos za dobru stvar ne jenja i ne ugasne, mora Orao redovito i marljivo pribivati društvenome životu i radu; sve svoje dužnosti ima vršiti savjesno, a ne smije zanemarivati ni najmanjih;

mora rado i često primati svete sakramente i moliti se da vazda raste u milosti.

10. Što zahtijeva od Orla poniznost?

Poniznost zahtijeva od Orla da ne precjenjuje svoj rad; štogod radi, da radi sa sviješću da je samo izvršio svoju dužnost i da se vazda sjeća kako je on samo puko oruđe u Božjim rukama.

11. Da li je poniznost u protimbi s natjecanjem s drugima?

Poniznost nije nipošto u protimbi s natjecanjem s drugima, naprotiv je samo pospješuje; zato mora svaki Orao težiti što više dobra učiniti i nastojati da u tome jedan drugoga natkrili.

12. Kako će se Orlovi međusobno takmičiti u dobru?

Orlovi će se takmičiti međusobno u dobru ako svaki bude radio što više može, a kod toga da ne pripisuje zasluga sebi već dobroj stvari i Bogu koji svemu dobru daje rast i bez kojega se ne može ništa dobro učiniti.

13. Što je protivno poniznosti?

Poniznosti je protivna oholost.

14. Što je oholost i kamo vodi?

Oholost je najveći grijeh i majka svega zla te je put k svim grdobama i grijesima, a najprije k lažljivosti. Zato mora Orao osobito nastojati ljubiti istinu.

4. Ljubav k istini i iskrenost

1. Što traži od Orla ljubav prema istini?

Ljubav prema istini traži od Orla da u svemu i svuda, svakome i u svim prilikama govori samo čistu istinu.

2. Čime pokazuje Orao ljubav prema istini?

Orao pokazuje ljubav prema istini:

ako svaku laž uništava;

ako duhovnim savjetnicima, starijima, poglavarima, društvenim vođama ne prikriva ništa, već se u njih pouzdava u svakoj stvari;

i ako uči druge da ljube i štuju istinu.

3. Je li dopušteno protivniku lagati?

Ni pred protivnikom nije dopušteno lagati; to manje što Orazo baš pred protivnicima mora svijetliti dobrim djelima.

4. Što treba učiniti Orazo ako protivnik hoće doznati što mu ne treba?

Ako te protivnik upita što ne smije doznati, a bilo bi na štetu naše stvari i njezina uspjeha, šuti ili se ukloni pitanju ili reci da na to ne možeš i ne ćeš odgovoriti.

5. Je li dopušteno radi dobre stvari protivnika varati?

Protivnika nije dopušteno varati ni radi dobre stvari, ali smijemo ostaviti protivnika u sumnji, krivim mislima da se vara pogledom na naše stvari, štoviše, moramo učiniti i to da mu njegov naum protiv nas ne uspije. To nije prijevara.

6. Kakvu posebnu dužnost ima Orazo s obzirom na ljubav prema istini?

S obzirom na ljubav prema istini dužan je Orazo posebice, osobito mlađe drugove i najmlađe članove, učiti ljubiti istinu, a mrziti laž.

7. Što je protivno ljubavi prema istini?

Ljubavi prema istini protivna je lažljivost, himba i pretvaranje.

8. Kakvim mladićima u Orlu bezuvjetno nema mjesta?

U Orlu bezuvjetno nema mjesta sebičnjacima, lažljivcima, himbenicima i pretvaračima.

9. Što je cvijet ljubavi prema istini?

Cvijet je ljubavi prema istini iskrenost.

10. Kako pokazuje Orazo iskrenost?

Orazo pokazuje iskrenost time:

da svojih mana i pogriješaka ne sakriva i ne gradi se ljepšim nego što doista jest;

da se trsi uništiti mane i teži za svetošću;

da ništa ne odlučuje i sklapa drugima iza leđa na njihovu štetu ili štoviše na štetu zajedničke stvari;

da svoje mišljenje kaže ravno u oči i bez okolišanja sumišljeniku kao i protivniku;

da se ne ulaguje i ne nastoji puzavošću pridobiti sklonost drugih;

da brani istinu odvažno, stajalo ga što mu drago.

11. Što slijedi iz ljubavi prema istini?

Iz ljubavi prema istini slijedi ljubav prema pravici.

5. Ljubav prema pravici

1. Kad je Orao pravedan?

Orao je pravedan ako svakome uvijek priznaje i daje što ga ide i na što ima pravo.

2. Čime pokazuje Orao upravo posebice pravednost?

Orao pokazuje posebice pravednost time:

da svakome čovjeku priznaje njegove dobre strane i zasluge, bio to sumišljenik ili protivnik;

nikome ne odriče ni najmanje stvari na koju ima pravo;

prava drugih čuva jednako kao i svoja;

osobito se svagdje i u svim prilikama zauzima odlučno za pravo potištenih, siromaha i slabijih, koji se sami ne mogu ili ne smiju ili ne znadu braniti ili uopće ne vide da im se radi krivo.

3. Koga obuhvaća pravednost?

Pravednost obuhvaća sve ljude bez razlike. Zato mora Orao biti pravedan i prema sumišljeniku i prema protivniku, prema zemljaku i prema tuđinu, prema bogatašu i prema siromahu.

4. Po čemu se osobito poznaje Orlova pravednost?

Orlova se pravednost poznaje osobito po tome što Orao ne trpi u blizini svojoj ni najneznatnije krivice, događala se gdje mu drago i komu drago, kuša je odstraniti ili bar nepravednika ožigosati.

5. Prema komu mora Orao u prvome redu pokazivati pravednost?

Orao mora u prvome redu pokazivati pravednost:

prema svojim vlastitim drugovima u društvu time da poštuje i brani prava svakoga i najmanjega člana;

prema siromasima, sirotama, slaboumnima i onima koje najviše gnjave i progone jer je to prava i muževna pravednost, ako se zauzmemo za one koji uživaju najmanje zaštite;

prema protivnicima i to tako da brani protivnika ako mu se dogodi krivica, pa i protiv sumišljenika koji mu je nanese, jer pravednost ne pozna ni razlike mišljenja;

prema puku i vlastitome narodu ako ga gaze i uništavaju vjerski, gospodarski i narodni protivnici.

6. Kakva mora biti Orlova pravednost?

Orlova pravednost mora biti zbiljska, tj. Orao mora nastojati da krivici ne samo uđe u trag, kudi je i otkriva, već da je i odstrani.

7. Što je najznaменitiji zadatak pravednoga Orla?

Najznaменitiji je zadatak pravednoga Orla:

da osjećaj i smisao za pravednost širi i među drugovima i među svim slojevima naroda;

da narod uči pravicu ljubiti i nikome ne nanositi štete i krivice;

napose da narod oduševljava neka svjesno čuva kako svoja prava, tako i dužnosti u vjerskom, socijalnom (društvenom) i narodnom obziru.

8. Što mora Orazo vazda imati na pameti s obzirom na pravednost?

Orazo mora vazda imati na pameti da je pravednost njegova najveća odlika zato što je pravednost temelj njegovu radu u javnosti, a to je u prvome redu vjersko, zatim prosvjetno, socijalno, gospodarsko podizanje hrvatskoga puka.

IV.

ZNAČAJNOST

1. Što je prijeko potrebno da Orazo živi kreposno i radi prema načelima orlovske organizacije?

Da Orazo živi kreposno i radi prema načelima orlovske organizacije prijeko je potrebna značajnost.

2. Kada je Orazo značajan?

Orazo je značajan ako se u svojem življenju i djelovanju dosljedno i ustrajno vlada prema jasno spoznatim načelima.

3. Što je potrebno za značajnost?

Za značajnost je potrebna jasna spoznaja katoličkih načela, dosljednost i ustrajnost u njihovu izvađanju.

4. Kako će orao najbolje zadobiti, sačuvati i utvrditi jasnoću u načelima?

Jasnoću će u načelima Orazo najbolje zadobiti, sačuvati i utvrditi ako savjesno vrši svoje orlovske dužnosti, marljivo i redovito sudjeluje u društvenome životu i neumorno radi u duhu orlovske organizacije.

5. Kako Orazo dosljedno i ustrajno izvađa u životu jasno spoznata načela?

Jasno spoznata načela izvađa Orazo u životu dosljedno i ustrajno ako vazda i svuda živi i radi tako kako mu nalaže njegovo katoličko uvjerenje i uzori orlovske organizacije te se od tih načela ne odriče ni za dlaku, bile poteškoće ne znam kakve, makar mu se bunila i vlastita narav.

6. Što je podloga značajnosti?

Podloga je značajnosti odlučnost i čvrsta volja.

7. Zašto treba odlučnosti i čvrste volje?

Odlučnosti i čvrste volje treba zato što se izvađanju naših načela protiv neprijatelji kršćanstva, a kreposnome životu vlastita narav i njeni rđavi nagoni.

8. Čime pokazuje Oraz odlučnost i čvrstu volju protiv vanjskih neprijatelja?

Oraz pokazuje odlučnost i čvrstu volju protiv vanjskih protivnika time: da bez straha od postidiživanja i progona, u svim prilikama uvijek i dosljedno (bezobzirce) pobija rad protivnika vjere i naroda; potkopava njihov utjecaj, napore i pokuse ustrajno i u svakom slučaju; otkriva neprestano narodu njihove nakane.

9. Kako pokazuje Oraz odlučnost i čvrstu volju prema vlastitim rđavim nagonima?

Oraz pokazuje odlučnost i čvrstu volju prema vlastitim rđavim nagonima time da se neumorno vježba u svladavanju sama sebe.

10. Kako se Oraz vježba u svladavanju sama sebe?

Oraz se vježba u svladavanju sama sebe tako: da slabe strasti i nagone u sebi zatire odmah čim se pojave; svoje misli i pamet od grješnih i ružnih stvari odvraća neprestance i u svakoj prigodi pa im ni za tren ne da mjesta u duši; da se strasti i zločestoj misli, ako se već naselila u srcu, opire i bori se s njom dok je ne prevlada; da se za to marljivo moli, prima svete sakramente; da neumorno radi, uči se i marljivo sudjeluje u društvenome životu, da se ne poda lijenosti koja je majka svih opačina; prigodice se odriče i dopuštenih stvari, npr. pušenja, pića i kakve druge udobnosti, zabave ili navike da se tako vježba u svladavanju vlastite naravi.

11. Kako se Orlovi u svome društvu vježbaju u svladavanju samih sebe?

Orlovi se u svome društvu vježbaju u svladavanju samih sebe time: da se strogo i bezuvjetno drže discipline (stege) i u najmanjoj stvari; da se članovima nikada ne da prilika za ljenčarenje i besposlicu; da se priređuju izleti i vježbe koji će članove naučiti ustrajnosti; da se bezobzirce zatire nemuževna mekoputnost, raskoš u odijelu, mušičavost, slatkoća, plačljivost, osjetljivost i želja za udobnošću; da će rano raniti i odrješito se dići s ležaja;

da ne popušta nikad i nikome u onomu što se tiče načela, rada i programa naše organizacije, u vjerskome, a zatim u prosvjetnome i tjelovježbenome pogledu;

da se nemilice vazda iz udruženja trijebe oni koji svojom lijenošću daju slab izgled, šire duh samovolje i nepokornosti te kvare druge svojom pokvarenošću.

12. Koji su najgori neprijatelji orlovske značajnosti, svladavanja samih sebe i discipline?

Najljući su neprijatelji orlovske značajnosti, svladavanja sebe i discipline: lijenost, samovolja, mušičavost i mekoputnost.

13. Što se među Orlovima posebice ne smije trpjeti?

Među Orlovima se posebice i ni pod kojim uvjetom ne smije trpjeti mekoputnost jer mekoputnost dušu naglo i sigurno iskvari i podruje temelje zdravoga čudorednog življenja.

14. Po čemu se poznaje mekoputan duh u mladića?

Mekoputan se duh u mladića prepoznaje osobito po tome što je previše osjetljiv, sve obraća na se, osjeća se od svih prezrenim i progonjenim, ište pohvale, raspojasano se veseli pa se odmah opet rastuži i plače, pokazuje nezdravu slatkoću i preveliku čuvstvenost, prerado se tuži i razgaljuje svoju dušu pred svakim u svakoj prilici, ne mari dosta za istinite razgovore i za jedro štivo, previše traži samoću, nema smisla za disciplinu, hoće da se svi prije svega obaziru na nj, puno sanjari, a malo radi, boji se napora i kuša mušičavošću ili prkosom i podjarivanjem smetati redoviti rad u društvu.

15. Što je prvi zadatak Orla u boju protiv lijenosti, samovolje, mušičavosti i mekoputnosti (razmaženosti)?

Prvi je zadatak Orla u boju protiv lijenosti, samovolje, mušičavosti i mekoputnosti da te opačine progoni u samome društvu, ako se pojave, i u tom boju ne pozna nikakva obzira.

16. Što se osniva na značajnosti i na kreposnu življenju?

Na značajnosti se i kreposnu življenju osniva viteštvo.

V.

VITEŠTVO I NEPOROČNI ŽIVOT

1. U čemu se pokazuje orlovsko viteštvo?

Orlovsko se viteštvo pokazuje u plemenitu mišljenju, u blagu srcu, discipliniranoj volji i neokaljanu življenju, pa u zanosnu djelovanju za dobro svete Crkve i svoga bližnjega.

2. Što je podloga orlovskoga viteštva?

Podloga su orlovskoga viteštva kršćanske kreposti i značajnost.

3. Čime pokazuje Orao plemenito mišljenje?

Orao pokazuje plemenito mišljenje time što u sebi i u drugima bezobzirce zatire svaku rđavu misao, vazda nastoji oko časti Božje i njegove svete Crkve i oko sreće ljudstva te ište samo pravicu i progoni krivicu.

4. Kako otkriva Orao blago srce?

Orao otkriva blago srce time da kroti u sebi zla nagnuća, da je spreman za dobro drugih sve žrtvovati i pokazuje samilost prema svima koji trpe nestašicu i krivicu ili lutaju u duševnoj tami i tjelesnoj bijedi. Njegovo je načelo: »Biti spreman«, to jest biti spreman učiniti bližnjemu svaki dan barem po jedno dobro djelo.

5. Po čemu se pozna na Orlu disciplinirana volja?

Disciplinirana se volja na Orlu pozna po tome što zna sam sebe vazda prevladati i drži svoje strasti na uzdi, znade jednako slušati kao i zapovijedati, radi sve promišljeno i po nacrtu, a nikada ne ruši jedinstvo u organizaciji. Zavikne li netko: »U pomoć«, Orao bez oklijevanja priskoči, ne obazirući se tko je osoba koja se nalazi u nevolji.

6. Što najbolje odlikuje Orla?

Orla najbolje odlikuje neokaljan život.

7. Kada živi Orao neokaljanim životom?

Orao živi neokaljanim životom:

ako zatire u sebi svaku nečistu misao i napast;

ako se uklanja nepristojnu govoru i namigivanju;

ako se čuva svake grješne prilike, napose rđava društva i neumjerenosti, osobito u jelu i pilu;

ako se brižno uklanja svakovrsnim zavodnicima i neprestano budi u sebi gnušanje pred njihovim djelima i niskim čuvstvima;

ako s djevojkama i ženama opći vazda s najvećim štovanjem, nikada ne vrijeđa njihovu stidljivost i osobito uvijek odlučno ustaje za djevojačku čast i čistoću;

ako posebice mladeži daje lijep primjer neokaljana življenja i osobito svoje drugove uči neprestance ljubiti čistoću;

ako se žarko moli i neumorno prosi od Boga milosti da prevlada sve napasti;

ako nije sladokusac i ne govori o užicima jela i pića.

8. Po čemu se osobito pozna da Orazo ljubi i štuje čistoću?

Da Orazo ljubi i štuje čistoću, pozna se osobito po tome da s djevojkama opći pristojno, sa štovanjem i sramežljivo.

9. Kako Orazo, družeći se s djevojkama, pokazuje pristojnost, štovanje i sramežljivost?

Orazo se treba odgojiti za Kristova junaka i zato se treba najviše i redovno družiti s mladićima, svojim drugovima – Orlovima. Kad ga obiteljske, društvene i životne prilike dovedu u susret s djevojkama, treba se držati ovoga:

Pristojnost, štovanje i sramežljivost pokazuje Orazo družeći se s djevojkama posebice time:

da se u njihovoj nazočnosti osobito čuva svake nepristojne riječi i izraza;

da se prema njima vazda vlada muževno, a ne ulaguje se i ne gizda;

da djevojke navodi na plemenite i lijepe misli i čuva i brani njihovu djevojačku čast, kako dolikuje katoličkom mladomu vitezu;

da nikada ne pleše nepristojne plesove ili one koji ga navode na grijeh;

da im daje dobre knjige, novine i časopise na čitanje;

nastoji da se djevojke upišu u kakvo vjersko ili katoličko prosvjetno društvo;

da izabire vazda samo društvo poštenih djevojaka koje su posvuda na dobru glasu.

10. Koga mora Orazo najviše poštivati?

Osim svoje vjere, Orazo mora najviše poštivati uzorne katoličke žene i majke koje se žrtvuju za obitelj i trpe za svoju djecu pa ih odgajaju u bogoljubnosti koja je izvor vječnoj i vremenitoj sreći za pojedinca i narod.

VI.

LJUBAV PREMA SVETOJ CRKVI

1. Što je dužan Oreo svetoj Crkvi?

Oreo je dužan svetoj Crkvi sinovsku odanost i ljubav.

2. Tko su zastupnici svete Crkve u Orlovskoj organizaciji?

Zastupnici su svete Crkve u Orlovskoj organizaciji orlovski duhovnici, a to su:

u pojedinim društvima oni svećenici koje imenuje biskup u svojoj biskupiji;

to je također onaj svećenik, koga imenuje episkopat za cijeli Hrvatski orlovski savez.

3. Koje mjesto zapada svećenike u Orlovskoj organizaciji?

Svećenike zapada u Orlovskoj organizaciji najčasnije mjesto jer su oni u njoj zastupnici crkvene vlasti. Njihova je zadaća da bdiju nad vjerskim i čudorednim životom članova i društava i bodre ih za vršenje orlovskih dužnosti.

4. Što još diči Orla viteza osim duboke i zanosne ljubavi prema svetoj Rimokatoličkoj Crkvi?

Osim duboke i zanosne ljubavi prema svetoj Rimokatoličkoj Crkvi diči Orla viteza briga za vječnu i vremenitu sreću vlastitoga naroda.

VII.

LJUBAV PREMA NARODU

I NARODNE DUŽNOSTI ORLA

1. Što duguje Oreo svome narodu?

Oreo svome narodu duguje duboku ljubav.

2. Što zahtijeva od Orla ljubav prema narodu?

Ljubav prema narodu zahtijeva od Orla:

da se za pučke potrebe i težnje vazda živo zanima;

da narodu, gdje može, zbiljski pomaže, obrazuje ga, osobito da širi smisao za vjerske, prosvjetne i gospodarske organizacije u narodu;

da puk upozorava na njegove mane, pa ih kuša odstraniti;

da gospodarski i kulturno slabije slojeve, siromahe, patnike i sirote vazda brani protiv jačih i nepravednika;

da posebice osvješčuje one koji nisu svjesni da im se nanaša nepravda na vjerskom, zatim prosvjetnom, narodnom i gospodarskom polju.

3. Za što se mora Orazo u prvome redu zauzimati kada se radi o narodu?

Što se tiče naroda, Orazo se mora u prvome redu zauzimati za to da mu se ne krati sloboda da svoju vjeru upoznaje i po njoj se u privatnom i javnom životu ravna; nadalje se mora trsiti oko socijalnog i gospodarskoga podizanja takozvanih nižih slojeva i za napredak naroda na podlozi materijalnog jezika i njegovih narodnih osobina.

4. Kako se mora Orazo zauzimati za vjersku slobodu naroda?

Orazo se mora za vjersku slobodu naroda zauzimati tako da s jedne strane odbija navale protivnika koji hoće narod otuđiti kršćanstvu i nametnuti mu protiv njegove savjesti protuvjerske zakone, a s druge strane da u narodu širi vjersku naobrazbu i svijest, da posve odlučno i požrtvovno brani vjerske svetinje svaki čas protiv svih navala, došle otkuda mu drago.

5. Koje su vjerske svetinje naroda što ih mora Orazo baš posebice braniti?

Vjerske svetinje naroda, što ih mora Orazo braniti upravo posebice, jesu u prvome redu kršćanska škola i kršćanska ženidba, a prije svega sloboda svete Crkve i njenih službenika te svih katoličkih ustanova i društava.

6. Koja je najbolja obrana za vjersku slobodu?

Najbolja je obrana za vjersku slobodu:

ako Orazo podučava i oduševljava narod u svakoj prigodi;

da brani vjeru svojih otaca i potpomaže svećenstvo u radu;

da se živo zauzima za osnivanje katoličkih vjerskih, prosvjetnih i gospodarskih društava te svakom prilikom potpomaže Katoličku akciju i sva ona društva koja su u njoj učlanjena;

da narod svoju vlastitu djecu u što većem broju šalje u sjemeništa jer su narodi bez brojnoga i dobrog svećenstva osuđeni na propadanje;

da se zauzima za katolički tisak.

7. Kako se mora Orazo zauzimati za gospodarsko i socijalno podizanje naroda?

Za gospodarsko i socijalno podizanje naroda Orazo se mora zauzimati tako:

da puk obrazuje gospodarski i osobito ga podupire te sudjeluje pri osnutku gospodarskih, stručnih te novčanih organizacija, koje su osnovane na kršćanskim temeljima;

da se posebice trudi za napredak seljaštva;

da sam napreduje gospodarski, širi smisao za štedljivost i trijeznost te sudjeluje u svakom pokretu koji ide za tim da se pomognu gospodarski slabiji slojevi.

8. Kako izvršava Oraz pojedinačno svoj gospodarski zadatak u narodu?

Oraz izvršava svoj gospodarski zadatak među pukom posebice tako:
da sâm gospodari vrijedno, savjesno i napredno te tako odgaja i svoju obitelj ako je samostalan;

da marljivo sudjeluje u gospodarskim društvima svoga kraja, podupire katoličke seljačke i radničke stručne organizacije i osobito pospješuje gospodarski napredak u svojoj općini, pa se zato posebice zanima za općinsku upravu i državno zakonodavstvo;

ako postane članom kakvoga političkog zastupstva, da osobito radi za gospodarski i socijalni napredak seljačkoga i radničkoga naroda;

da svagda radi za gospodarski sporazum svih društvenih slojeva, kako nalaže kršćanska pravednost i ljubav, i kako je to papa Leo XIII. izrazio u svojoj enciklici *Rerum novarum*.

9. Kakve dužnosti ima hrvatski Oraz prema svomu narodu?

Hrvatski Oraz ima prema svom narodu ove dužnosti:

mora se svagda i svuda zauzimati za to da se u svim školama obvezno poučava vjeronauk;

mora se svagda i svuda zauzimati za to da se hrvatski narod kako cijeli, tako i pojedinci obrazuju i školuju na materinjemu jeziku;

mora se sa svom odlučnošću trsiti da države i tuđe narodnosti priznaju i poštuju vjerska, kulturna i narodna prava hrvatskoga naroda i svakoga njegova pojedinca, u svojoj i u tuđoj državi;

usto mora od oblasti i države zahtijevati posebno da štiti hrvatske narodne manjine od svakoga nasilja koje bi mu nanosila tuđa većina.

10. Kako mora hrvatski Oraz raditi za narodna prava svoga naroda?

Hrvatski Oraz mora za narodna prava svoga naroda raditi tako:

da u njemu učvršćuje vjersku svijest, katoličku vjeru i vjerske običaje, u čemu je najbolja i najčvršća osnovica za održanje svakoga naroda;

da uči narod da mora poštivati sâm sebe i svoja prava;

da odlučno odbije sve one izrabljivače koji narodu obećavaju zemaljski raj, a sami ne žive po zapovijedima Boga i njegove svete Crkve;

da osobito organizira gospodarski puk protiv svake lihve i izrabljivanja;

da nastoji da se svuda osnivaju na katoličkim temeljima vjerska, prosvjetna, đачka, orlovska (omladinska) društva.

11. Čega se mora Oraz brižno čuvati radeći za narodna prava?

Radeći za narodna prava mora se Oraz brižno čuvati:

da ne bi za narod samo vikao, izazivao i samo se za nj riječima oduševljavao;

da u borbi za svoja prava ne bi tuđim narodima nikada, ni pod kojim uvjetom, ni u kojoj prigodi nanio nikakve krivice.

12. Zašto se tuđemu narodu u boju za vlastita narodna prava ne smije nanositi nikakva krivica?

U boju za vlastite narodne pravice ne smijemo tuđemu narodu nanijeti nikakve krivice, sve ako nam on nanosi krivicu za krivicom, jer nam zapovijed Božja zabranjuje zlo vraćati zlim i jer znamo da će se svaka krivica kad-tad osvetiti onome tko je učinio.

13. Kakvo je oružje najuspješnije u boju za narodno pravo?

U boju za narodno pravo najuspješnije je oružje duboka vjernost, osjećaj za kršćansku pravičnost i ljubav, gospodarska snaga i politička narodna svijest.

14. Što je svrha borbe za narodno pravo?

Svrha borbe za narodna pravo jest da se **naš** narod uzmogne, na osnovi svoga jezika i kulture, na svoje dobro mirno razvijati i tako izvršiti onu zadaću koju mu je sam Bog namijenio i koju je vršio odvajkada, otkako je dobio častan naziv *antemurale Christianitatis*.

15. Čemu se Orah mora uklanjati obazirući se na narod?

Orah se mora uklanjati i narodnoj mlakosti i mržnji na druge narode.

16. Što je prijeko potrebno za uspješno narodno djelovanje?

Za uspješno narodno djelovanje potreban je život prema načelima svete Crkve, smisao za katolički obiteljski život, za ljepotu domovine, za bistrinu duha i napokon za tjelesno zdravlje.

VIII.
TJELESNO ZDRAVLJE
I SMISAO ZA KUĆU I OBITELJ

1. Zašto se mora Orazo skrbiti za tjelesno zdravlje?

Orazo se mora skrbiti za tjelesno zdravlje zato jer zdrava duša, krjepka volja i bistar um prebiva redovito samo u zdravom tijelu.

2. Kako Orazo njeguje i utvrđuje tjelesno zdravlje?

Tjelesno zdravlje njeguje i utvrđuje Orazo:
ako kod kuće marno, ustrajno i rado radi i nikada se ne ulijeni;
ako živi umjereno, trijezno i čisto;
ako se prije svega čuva pijančevanja i nečistoće koji su najljući neprijatelji tjelesnoga i duševnoga zdravlja;
ako utvrđuje svoju volju, prevladava zla nagnuća i svuda se podlaže disciplini, jer čvrsta volja blagodatno djeluje i na tijelo;
ako i među narod širi smisao za čistoću, zdravlje i za učvršćivanje tijela;
ako redovito vježba tijelo, rado se giblje na slobodi i ljubi prirodu.

3. Što je najznamenitije kod tjelesne vježbe osim tjelesnoga vježbanja?

Osim tjelesnog je vježbanja kod tjelesne vježbe najznamenitiji odgoj volje pomoću stroge discipline i vježbanje razuma da se tjelesni vježbač nauči hitro i oštro misliti.

4. Čime se kod tjelesne vježbe najbolje odgaja volja i vježba razum?

Kod tjelesne vježbe se najbolje odgaja volja i vježba razum time da i vježbači i članovi drže strogi red u svakoj stvari, da se uče na pokornost, da su svaki čas pozorni, da sve izvrše na mig točno i hitro, a da su vazda dobre volje.

5. Kako njeguje i čuva Orazo dobru volju?

Dobru volju njeguje i čuva Orazo najbolje tako da se čuva svakoga grijeha, ponajprije nečistoće, kroti u sebi osobito mušičavost i strah, radi Boga rado podnosi sve nevolje i poteškoće, vazda sudjeluje u životu društva i radi marljivo od zore do mraka, jer nerad rađa tugaljivost.

6. Je li tugaljivost opasna?

Tugaljivost je veoma opasna jer slabi tijelo, otima veselje za posao, njeguje oholost i vodi do očaja i do svih grijeha.

7. Koja je žalost dopuštena?

Dopuštena je i prava žalost radi vlastitih grijeha jer ne rađa besposlice, već čovjeka pobuđuje da se poboljša i sve više usavršava.

8. Što odlikuje zdrava i bistrourmna Orla?

Zdrava i bistrourmna Orla odlikuje osobito da ljubi domaće ognjište, rodni dom i grudu, domaće običaje i ljepotu domovine.

9. Čime pokazuje Oraz ljubav prema domaćemu ognjištu?

Oraz pokazuje ljubav prema domaćemu ognjištu time da svoje starije poštuje i sluša, rado radi kod kuće i brine se za napredak gospodarstva, ne seli u tuđinu i brani domaći kraj i domaće poštenje od štetnih dojmova što dolaze izvana.

10. Kako Oraz njeguje i čuva ljubav prema domaćoj zemlji i domaćemu životu?

Oraz njeguje i čuva ljubav prema domaćoj zemlji i domaćemu življenju tako da proučava domaću crkvenu i narodnu povijest, zanima se osobito za povijest svoje općine i župe, putuje po hrvatskim krajevima, budi u sebi samilost za narodne jade i kuša pomagati zemljacima gdje god može savjetom i radom.

11. Čime pokazuje Oraz najbolje ljubav prema domaćemu ognjištu?

Ljubav prema domaćemu ognjištu pokazuje Oraz najbolje time da poštuje i njeguje poštenu obiteljski život.

12. Kako mora Oraz unaprjeđivati poštenu obiteljski život?

Oraz mora unaprjeđivati poštenu obiteljski život time:

da sâm daje lijep primjer ljubavi i štovanja prema svojim starijima;

da ih nikad ne žalosti rasipnošću, pijančevanjem, noćarenjem i nečistim životom;

da veoma časti posebice majku i vrijednim radom pospješuje napredak domaće kuće i posjeda;

ako sam osnuje ognjište, osim da ga Bog zove po celibatu na stazu savršenstva, da uzme za ženu samo poštenu, bogoljubnu i štedljivu djevojku koja se razumije u gospodarstvo i gleda na red i čistoću;

da svoju ženu duboko štuje i ljubi, a djecu odgaja u posluhu i strahu Božjemu;

da živi sa svim susjedima u miru i sudjeluje sa svima za dobro i napredak domaćega kraja.

13. Što nadasve odlikuje domoljubnoga i bogoljubnog Orla?

Domoljubnoga i bogoljubnog Orla odlikuje nadasve kršćanska ljubav i milosrđe prema sirotima, ubogarima, bolesnicima i uopće prema svima što trpe oskudicu.

IX.

KRŠĆANSKA LJUBAV I MILOSRĐE

1. Je li kršćansko milosrđe prema siromasima i patnicima potrebno?

Kršćansko je milosrđe prema siromasima i patnicima potrebno jer je Isus Krist rekao da će samo milosrdni doseći milosrđe kod nebeskoga Oca.

2. Čime pokazuje Orao milosrđe prema bijednicima?

Orao pokazuje milosrđe prema bijednicima time da im kuša pomagati savjetom, radom ili ljubaznom riječi i utjehom, ako ne može drukčije; a napose je pred Bogom zaslužna milostinja.

3. Zapovijeda li Bog milostinju?

Bog zapovijeda milostinju, a apostol je zove novom i kraljevskom zapovijedi kršćanstva pa veli da se po toj kršćanskoj ljubavi i milosrđu pozna je li tko pravi Kristov učenik.

4. Je li milostinja zaslužna?

Milostinja je zaslužna jer kaže Sveto pismo da uz molitvu i post, milostinja najbolje odstranjuje grijeha pa je zove zajmom koji će Bog vratiti s obilatim kamatama.

5. Tko je najveći uzor milosrđa?

Najveći uzor milosrđa je Isus Krist koji je siromahe, sirote i bolesnike ljubio neizrecivo i pomagao im.

6. Kako da Orao iskazuje tjelesnu milostinju?

Orao neka iskazuje tjelesnu milostinju time da prema prilikama i koliko može siromahu u prvoj nevolji pomaže ili što dade, ne uskrati prosjaku koji je potreban kruha i jela, primi putnika koji je umoran i siromašan, u ime Kristovo rado pohađa bolesnike kada uzmogne, a osobito se, koliko može, smiluje na udovice te dječicu i na sirote koji su nedužni, a već trpe na svijetu.

7. Kako će iskazivati Orao duhovnu milostinju?

Orao neka iskazuje duhovnu milostinju time da uči neznalice, tješi žalosne, opominje grješnike i od srca oprašta onima koji ga vrijeđaju.

8. Kakva milostinja odlikuje kršćanina, a Bogu je mila?

Kršćanina odlikuje i mila je Bogu ona milostinja što je kršćanin daje radi Boga i vesela srca.

9. Mora li Orazo kršćansku ljubav i milosrđe iskazivati i svojim neprijateljima i protivnicima?

Orazo je dužan kršćansku ljubav i milosrđe iskazivati i svojim neprijateljima i to zato jer je Isus Krist zapovjedio da moramo ljubiti neprijatelje, jer ljubiti svoje ljude i sumišljenike nije zasluga, već one koji su nam protivni i progone nas.

10. Može li Orazo još na koji način pomoći sirotinji?

Orazo može još pomoći sirotinji ako se za nju moli i ako nastoji da se u njegovu kraju osnuje Društvo sv. Vinka Paulskoga koje se brine za duševne i tjelesne potrebe bijednika.

X.

ORAO I PROTIVNICI

1. Kako pokazuje Orazo ljubav prema protivniku?

Orazo pokazuje ljubav prema protivniku tako da mu pomaže koliko može, u svakoj potrebi i stisci, brani ga od nepravедnih navala i progona, kuša ga navesti na pravi put i za nj se moli iskreno i otvoreno.

2. Koje mora Orazo baš posebice držati svojim protivnicima?

Orazo mora baš posebice svojim protivnicima držati one koji hoće narod trovati nevjerom i neprijateljstvom protiv Katoličke Crkve i svećenstva, pa one koji kvare mladež alkoholom, psovkom, nečistoćom, kinematografom, lošom knjigom, nepristojnim plakatima i slikama, koji gule i koriste se njegovom bijedom.

3. Mora li se kršćanska ljubav iskazivati i neprijateljima vjere, puka i mladeži?

I neprijateljima se vjere, puka i mladeži mora kršćanska ljubav bezuvjetno iskazivati.

4. Je li borba protiv neprijatelja kršćanske misli protivna kršćanskoj ljubavi?

Borba protiv neprijatelja kršćanske misli nije protivna kršćanskoj ljubavi, već je posve u skladu s kršćanskom ljubavi koja zahtijeva od nas da ljubimo Boga i duhovnu sreću naroda pa da se zato svom snagom opiremo pokušajima nevjernika i narodnih neprijatelja koji hoće pogubiti duše.

5. Kakva mora biti Orlova borba s protivnicima?

Orlova borba s protivnicima mora biti odlučna i ustrajna jer je Oreo prava apostolska i viteška organizacija hrvatskoga katoličkog naroda.

6. Koji su pojedini zadaci Orla u borbi s neprijateljima katoličanstva?

Pojedini su zadaci Orla u borbi protiv neprijatelja katoličanstva među drugima i ovi:

- mora progoniti časopise i knjige, kinematografe protivne vjeri, Crkvi i narodu te ljude odvrćati od njih;

- mora otkrivati, pobijati i poticati narod protiv nakana i rada protivna vjeri, Crkvi i narodu protivnih društava i ustanova;

- mora osobito mladež odvrćati od protivnika i takvih osoba koje kušaju svoj poriv i ugled u župi izrabiti da šire nazore protivne vjeri, Crkvi i svećenstvu;

- mora odvrćati puk posebice od prostorija i krčmi gdje se sastaju osobe protivne katoličkoj misli i podrugivači duhovnika i kršćanskih društava;

- mora se odlučno boriti protiv psovke i nastojati je istrijebiti;

- mora ugled protivnika vjere neumorno potkopavati, njihov rad progoniti i njihove osnove za protukatoličku stvar odmah mrsiti da im trud bude u tutanj i da nailaze na sve veće poteškoće;

- ako treba, neka otkrije i mane, zlobu, pokvarenost i neznanje protivnika; samo da je sve istinito i s nakanom da osramoti neprijatelje Crkve i vjere te ne uspiju njihove protunarodne namjere.

7. Kako Oreo najuspješnije pobija neprijatelje kršćanske misli?

Oreo pobija najuspješnije neprijatelje kršćanske misli ako na sve strane osniva kršćanska društva i u njima marljivo sudjeluje;

- osobito u vlastitom odsjeku zanosno radi za uzore i za ciljeve mladenačke organizacije;

- žene, djevojke i majke potiče na društveni život i oduševljava za pobjedu katoličke misli;

- uzorno živi i sve više napreduje u kršćanskim krepostima i savršenosti, krijepi svoje sumišljenike, a protivnike prevladava dobrim djelima ili ih osramoti svojim čistim i bogoljubnim životom.

8. Čega se mora Oreo posebice čuvati u boju s protivnicima?

U boju se s protivnicima mora Oreo čuvati posebice da na protivnika lično ne mrzi, ne krati mu nikakva djela kršćanskoga milosrđa i ljubavi kad je u potrebi, da ga ne izazivlje, ne vrijeđa i ne traži prepiraka.

9. Što mora biti posljednja svrha boju s protivnicima?

Posljednja svrha boju s protivnicima mora biti ne samo da se narod i mladež očuva njihovih nauka, već da i oni jednom upoznaju istinu i ugledaju svjetlo te nađu milost u dobrog i beskrajno milosrdnog Boga.

10. Kako će se Oreo uspješno boriti protiv psolve?

Oreo će se uspješno boriti protiv psolve:

ako se često moli za psolve i djelima samoprijegora nastoji odvratiti srdžbu Bođu od hrvatskoga naroda;

ako privatno i javno žigoše psolve kao najveće zločince naroda;

ako napokon, gdje je to moguće, traži od javnih vlasti da zabrane kletvu.

11. Kako će se Oreo uspješno boriti protiv pijanstva?

Oreo će se uspješno boriti protiv pijanstva ako se često moli za obraćenje pijanaca i sam nastoji dobrim primjerom djelovati na druge i da se češće odriče pića i tu žrtvu prinaša Bogu;

ako predavajući i poučavajući pokaže narodu da je pijanstvo jedna od najvećih rak-rana hrvatskoga naroda koja vrijeđa neizmjereno dostojanstvo Bođe i čini ga nesretnim na onome i ovome svijetu;

ako napokon, gdje je to moguće, traži od javnih vlasti da svim silama uznastoje iskorijeniti pijanstvo u narodu.

12. Kako će se Oreo uspješno boriti protiv onih koji potkopavaju u narodu ugled svete Crkve i svećenstva?

Oreo će se uspješno boriti protiv onih koji potkopavaju ugled svete Crkve i njenih svećenika:

ako te ljude žigoše kao prave zločince koji potkopavaju temelje na kojima stoji vremenito i vječno dobro naroda;

ako puku, kod svake prigode, rastumači da narodi bez brojnoga i dobrog svećenstva propadaju i da hrvatski narod baš zato strada od raznih zabluda i silnika jer nema dovoljno dobrog svećenstva;

ako narod neprestano potiče da šalje svoju najbolju djecu u sjemeništa;

ako napokon Oreo sve svoje apostolsko djelovanje u svojoj okolini posveti Katoličkoj akciji čiji je član i on osobno, a napose u svojoj župi, toj prvoj stanici vjerskoga života u ljudskome društvu – i na taj način po svojim silama poradi za obnovu hrvatskoga naroda u Kristu.

* * *

D O D A T A K

POSTANAK ORLOVSKOGA POKRETA

U nizu nebrojenih organizacija što ih je u našem stoljeću stvorila pobjedonosna katolička misao, ističe se osobito Orlovska organizacija. Orlovstvo pokazuje toliko osebnosti i značajnih crta da ga ne možemo usporediti ni s jednom drugom organizacijom u čitavom katoličkom svijetu, unatoč tome što je katolička organizacija kod naprednih naroda uzorno razvijena. Takvi katolički narodi posvećuju osobitu brigu prosvjetnim društvima jer znaju da prosvjeta vodi čovjeka k istini i sreći. Takva su prosvjetna društva obično namijenjena omladini jer prosvjetu valja najviše stvarati kod omladine dok još ona nije odabrala određeni životni put i dok još nije zagrezla u takve zablude koje priječe uspješni utjecaj prosvjete na čovjeka.

Povod katoličkoj organizaciji

Nema više od pola stoljeća otkako se počelo kod katoličkih naroda u Europi i ostalome svijetu s udruživanjem svega što katolički misli i osjeća. Tomu je dalo povoda širenje liberalizma u prošleme stoljeću. Taj se liberalizam počeo većom brzinom širiti osobito nakon francuskoga prevrata. Tome su prevratu pripremili tlo osobito francuski filozofi 18. stoljeća, tzv. enciklopedisti.

Slobodni zidari počeli su u svim smjerovima, a osobito u tisku, borbu protiv katoličke vjere, štoviše, nastojali su prodrijeti među svećenstvo te su progonili dobre svećenike, a podupirali loše, otpale svećenike upravo onako kako to i danas čine. Taj se protuvjerski pokret još pojačao otkako se u drugoj polovici prošloga stoljeća počeo silnom brzinom širiti Marxov socijalistički nauk koja je unio bezvjerstvo i u široke slojeve.

No, Božja providnost nije ostavila katolike u ovim teškim i tužnim časovima. Bilo je tada mnogo malodušnih katolika koji su počeli zdvajati, ali se ipak pojavila među katolicima žestoka borbena struja koja je odlučila pošto-poto povratiti čovječanstvu vjeru u Krista. Tako je započeo u čitavoj Europi niz katoličkih pokreta. U kratkome vremenu došlo je do znatnoga preokreta u korist katolicizma. U katoličkih su se naroda počeli nizati veliki muževi koji su uzeli sebi za životnu zadaću raskrinkati liberalizam i pokazati ljudima put do vječne istine. Ti su veliki ljudi uvidjeli svojom oštroumnosću da će narodi samo onda ostati vjerni Bogu i Crkvi ako se vjera u narodu učvrsti najjačim suvremenim oružjem: organizacijom. Čim su to katolici uvidjeli, počeli su se svuda po svijetu brže-bolje organizirati i stvarati pomoću organizacija novi duh i novi život među ljudima.

Čim je koji narod bio napredniji i prosvjetljeniji, tim je on prije počeo stvarati katoličku organizaciju (Belgijanci, Nijemci). U samih 10 do 20 godina prodrla je u takvih naroda katolička organizacija do najzabitijega sela.

Orlovski pokret

Prosvjetne katoličke organizacije vršile su i vrše još važniji zadatak negoli škola jer sadašnja neutralna državna škola odgaja više samo um a ne značaj, dok prosvjetno društvo odgaja i jedno i drugo i tako stvara potpune ljude. U prosvjetnom se društvu upoznaje omladinca s raznovrsnim znanjem i umijećem koje mu koristi u dnevnome životu.

Veliki organizatori prosvjetnih društava i vrsni poznavaoци omladinske duše došli su doskora do zaključka da kod omladine valja osobitu pozornost posvetiti i njezinu tjelesnom odgoju ako hoćemo da rad oko duševnoga odgoja bude uspješan i potpun. Ti su ljudi uvidjeli da je već u naravi omladine usađena težnja za gibanjem i za pokretanjem tjelesnih sila. Stoga traži omladina takav okrug ljudi i takve prilike u kojima će moći udovoljiti svojoj težnji za gibanjem. U tu svrhu stvorena je Orlovska organizacija. Ona udovoljava zdravim težnjama omladine i za duševnim i za tjelesnim odgojem. Mladi čovjek uviđa da ga njegov orlovski odsjek razumije i da se brine za njegovu sreću i za njegovu budućnost. Stoga mora omladina brzo zavoljeti takvu organizaciju. Ona smatra Orlovsku organizaciju velikom obitelji koja je u mnogočemu podsjeća na roditeljsku kuću. Orlovsko je društvo mladome čovjeku riznica iz koje on crpi građu za stvaranje zdrave duše i zdrava tijela.

Orlovsko je društvo u mnogim svojim bitnim svojstvima srodno omladinskome prosvjetnom društvu, ali se ipak razlikuje od njega nekim značajnim svojstvima.

Glavne značajke

Značajke Orlovske organizacije po kojima se ona razlikuje od ostalih prosvjetnih omladinskih društava jesu ove:

Orlovska organizacija njeguje ozbiljno i sustavno, tj. proračunano tjelesnu vježbu i to iz ovih razloga:

1. Čudoredno djelovanje vježbe

Tjelesna je vježba važno sredstvo za odgoj jake volje, za suzbijanje strasti, a osobito za suzbijanje lijenosti i mekoputnosti. Tko vježba u Orlovskom društvu, mora često mobilizirati sve svoje tjelesne sile da izvrši određenu gimnastičku vježbu, napose ako hoće da ta vježba bude savrše-

na. A taj zadatak traži od čovjeka često mnogo veću uporabu volje i odlučnosti negoli obični dnevni rad. A čim je volja jača, tim će lakše čovjek svladavati i sama sebe, tj. svoje strasti i napasti. No i same strasti su mnogo slabije u čovjeka koji troši tjelesne sile negoli u onoga koji miruje. Upravo putene strasti javljaju se najjače kod ljudi koji miruju i besposličare jer je živčani sustav u njih odviše podražljiv, a volja oslabljena te podliježe već i lakim napastima.

2. Umno ili intelektualno djelovanje vježbe

Sustavna tjelovježba ubrzava i tjera na brže djelovanje sve tjelesne ustroje i živčani sustav. A od živčanoga sustava ovisi velikim dijelom valjanost umnih sila. Tako osvježuje i oživljuje sustavna tjelovježba umne sile. Mnogi gimnastički pedagozi naglašavaju i to da vježbe, osobito jednostavne vježbe, uče čovjeka da brzo misli jer mora brzo izvoditi određene kretnje.

3. Tjelesno ili fiziološko djelovanje vježbe

Već od davnine ljudi su opazili, a u novije doba i znanstveno utvrdili, da se tjelesnim vježbanjem jača zdravlje i otpornost protiv bolesti. A zdravlje i dug život mora cijeniti osobito suvremeni katolik jer njemu treba jedno i drugo da uzmogne što bolje izvršiti svoj veliki životni zadatak te da može što pripravnije dočekati početak novoga života nakon smrti.

Orlovski sustav tjelovježbe ne ide dakako toliko za stjecanjem kakve osobite atletske snage, koliko za usavršenjem osnovnih tjelesnih ustroja od kojih ovisi zdravlje i životna sposobnost. Po zdravlje su pak najvažnija pluća, srce i ostali unutarnji organi. Uzalud bi bilo jačati mišiće ako centrala čovječjega tijela nije dosta jaka.

4. Disciplina

Disciplina, tj. pokoravanje društvenoj volji osobita je vrlina i značajka Orlovske organizacije. Ta je vrlina kod nas još u povojima. Stoga moramo odlučno raditi da je stvorimo i odgojimo u svakom našem čovjeku jer valja znati da **bez jake discipline nema jake organizacije**. Svakome Orlu mora prijeći u krv svijest da disciplina služi na čast čovjeku jer samo čovjek koji se umije pokoravati vlastitoj organizaciji znat će se opirati tuđoj sili i nasilju.

5. Suzbijanje ljudskoga obzira

I to je specijalni zadatak Orlovstva što ga ono ima u većoj mjeri negoli ostale katoličke organizacije, tj. da među katolicima suzbija onu veliku manu koju zovemo obično ljudski obzir. Velik se naime dio katolika boji priznati potpuno svoje uvjerenje pred onim ljudima koji nisu uvjereni

katolici. Time se nanosi znatna šteta katoličkoj misli. Oni ljudi, naime, koji nisu uz nas, obaziru se osobito na to što ostali ljudi misle o vjerskim stvarima. Kad bi svaki katolik u dnevnom saobraćanju s ljudima iskreno i odlučno priznavao svoja načela, činio bi već time najbolju propagandu u korist katoličke misli.

Tu manu (ljudski obzir) suzbija Orlovstvo uz ostalo i time što priređuje javne manifestacije u kojima se dokazuje svijetu i vanjskim načinom moć katoličke misli. Omladina istupa u takvim prigodama pred javnost u orlovskoj odori i time pokazuje i vanjskim načinom da pripada katoličkoj organizaciji. Takve manifestacije podižu kod katolika ponos, samosvijest, odlučnost i borbeni duh, a privlače i one ljude koji nisu u našem taboru. Time se tamani ljudski obzir.

6. *Bratstvo*

Orlovstvo osobito njeguje p r i j a t e l j s t v o i bratski odnos među članovima. Misao bratstva i prave demokracije očituje se i u naslovu b r a t kojim se Orlovi među sobom nazivaju.

7. *Isticanje Orla kao simbola idealizma*

U orlovskom prosvjetnu radu mnogo se spominje i ističe Orla kao znak idealizma. Riječ idealizam znači poletnost, ili još točnije, težnju za uzvišenim mislima i djelima. A upravo orao je ona ptica koja svojim ponosnim letom u nebeskim visinama označuje pojam idealizma. Mladi čovjek u svojoj mašti čezne za onim visinama gdje orlovi lete jer tamo vlada svjetlost, sloboda i sunce, a to mora vladati i u duši katoličke omladine.

Zaključak

Nabrojili smo ovdje najvažnije osobine Orlovstva, iako ne sve. Već po ovim osobinama Orlovstva možemo ustvrditi da ono stvara posebni sustav života i posebnim sredstvima stvara i usavršava onaj tip omladine što su ga do sada uspješno stvarala katolička omladinska i prosvjetna društva.

* * *

IDEOLOGIJA OMLADINSKOGA POKRETA

Govor pape Pija XI. talijanskoj katoličkoj omladini

Rimska organizacija talijanske katoličke omladine dovršila je 21. listopada 1923. svoje organizatorske tečajeve. Dvije tisuće omladinaca pošlo je toga dana pod svojim zastavama u Vatikan da tamo čuje želje Kristova namjesnika – Svetoga Oca Pija XI. Govor koji je naš uzvišeni glavar tom prilikom održao od tolike je važnosti za omladinski pokret cijeloga svijeta da je potrebno donijeti ga skoro u cjelini. On jasno crta smjernice našega rada i pokazuje nam na što moramo polagati osobitu pažnju ako želimo raditi u skladu s Katoličkom akcijom cijeloga svijeta. Orlovi (omladinci) će temeljito pročitati taj govor, o njemu će razmišljati i o najvažnijim njegovim točkama održavat će se predavanja u društvima. Poslušajte ga:

Tri temelja katoličke omladinske akcije

»Vi kažete i dovikujete: Živio papa. Papa kaže i dovikuje: Živjeli njegovi mladići. Ovi najmiliji između svih milih njegovih sinova, ovi najmiliji Srca Isusova i radi toga oni imaju pravo na osobitu ljubav Pape.

Vi to znate, kao što to sada znade cijeli svijet: cijelu katoličku omladinu mi ljubimo na osobit način.

Vi otvoriste vaš prvi organizatorski tjedan sa željom da ga zaključite ispred nogu papinskoga prijestolja, okruživši vašega Oca poput djece i ujedinevši vašu dječja srca sa srcem Oca. Mi smo se radovali toj vašoj želji i vrlo smo radosni da vas vidimo ovdje na okupu da radite za razvoj i uspjeh vaše akcije.

Vrlo se radujemo gledajući kako se učvršćuju prigodom ovoga tjedna temeljna načela Katoličke omladinske akcije; praktični duh s obzirom na temeljito proučavanje raznih pitanja, a izbjegavanje ispraznih govora; duh pobožnosti koji tako duboko razumijete i kojega ste upravili k svome pravome središtu, prema prvobitnomu izvoru i prema hrani kršćanskoga života u svim svojim pojavama, to jest prema presvetoj Euharistiji. Vidim kako se učvršćuje u vama duh katolički, koji je ujedno i duh Petrov, po kome hoćete da budete vi, koji ste sinovi Rima, vjerni sinovi Svete Stolicе i Svetoga Petra, ne obazirući se u koje doba ili pod kojim se imenom nasljednik Petrov nađe među vama.

Omladinska društva moraju odgajati uzor-mladiće

Mi si dakle čestitamo radi ovoga lijepog sklada svega toga, radi ovoga zdravog i krepkog zraka koji vi udišete i koji želite još više udisati. Mi smo s osobito velikim zanimanjem pratili vaša nastojanja da označite zapravo što to znači kada se netko nazove imenom: katolički omladinac. Čini mi se da se je s punim pravom reklo da se moramo povratiti onim trima starim, ali mudrim podjelama: *dužnosti prema Bogu*, *dužnosti prema bližnjemu*, *dužnosti prema samom sebi*.

Istina je da katolički mladić mora biti nešto više negoli jedan obični kršćanski mladić. Ali je isto tako istina da ne možete postati dobrim katolikom ako nisi prije toga dobar kršćanin. Ako budete radili po smjernicama i potpuno u okviru ovih načela, moći ćete tek uvidjeti veličinu onoga života za kojim vi morate težiti i što ga je tako lijepo izrazio junački mučenik koji je odgovorio svojim progoniteljima kada su ga pitali: *Moje je ime »kršćanin«, moje prezime jest »katolik«*.

Evo što vi hoćete! Niste se vi uzalud ujedinili pod imenom Katoličke omladine; niste se vi uzalud tijesno okupili oko vaših divotnih zastava koje je Crkva blagoslovila kod svojih posvećenih oltara. I radi toga ćemo vam mi reći, predragi sinovi, što je jednom rekao sveti Franjo Saleški: *»Nemojte nastojati ispunjavati druge zadaće, jer drugih ni nema: zadovoljite se time da ispunjate vaše obveze prema Bogu, prema bližnjemu i prema vama samima.«*

Naš je ponos što imamo takve sinove, a vi se ponosite da taj osjećaj možete dijeliti s vašim Ocem.

Dobar primjer moraju i drugi vidjeti

Pošto postoji jedan ponos koji je svet, postoji i jedna težnja koja je dužnost: morate se *u dobro me isticati*. Tu težnju morate imati ne radi neke boležljive nestrpljivosti da iskočite iznad ostale svjetine, već radi želje da dobro koje učinite svijet upozna i tako ostvarite onaj uzvišeni cilj o kojemu je govorio Isus kada je rekao da se *dobra djela moraju vidjeti*, da oni koji ih gledaju hvale Oca koji je na nebesima. Na taj ćete način izvršiti upravo onu stranu apostolata koja odgovara težnjama Isusova Srca. Mnogo je, naime, ljudi koji trebaju samo ovo: žele vidjeti kako se valja čovjeku ponašati da bude ujedno dobar katolik i dobar državljanin; biti dobar katolik i dobro se snalaziti u obiteljima, u kućama, u društvu; biti dobar katolik i slagati se sa svim autoritetima i sa svim vlastima, dovesti u sklad katoličku svijest sa svim mnogim i raznovrsnim položajima civilnoga života. *Evo, ovo*

je apostolat koji spada na vas. Vaš život mora biti glasan odgovor na takva pitanja i na taj će način on postati spasom tolikih duša.

Vi možete tako ponavljati riječi koje je jedan drugi veliki mučenik rekao o sebi i o svojoj kršćanskoj braći poganima koji su ih progonili: »*non multa loquimur, sed vivimus*«, ne gubimo se u mnogim riječima, već dajmo primjer životom. To je ono što vi morate činiti i mi znamo da ste vi zaključili da ćete to činiti. Radi toga smo mi radosni kao i vi i mi to ne kažemo samo zato da vas utješimo, već jer smo uvjereni da na taj način tumačimo najskrovitije osjećaje Srca Božjega.

Lozinke omladine

Vaša trostruka lozinka: molitva, akcija i žrtva zastava su, program, Katoličke omladine, one velike obitelji u koju ste učlanjeni s najdubljim duhom ljubavi. Ali moramo također spomenuti ono što daje posebno obilježje vašemu djelovanju, a to je: duh svetoga žara, duh agilnosti, duh brzine, duh velikodušnosti; sve lijepe i odabrane značajke vaše mladenačke dobi. Katolička omladina dobila je od Boga dar da uzdržava taj duh i da ga čuva također kod onih koji nisu više mladi po godinama, ali su ipak po svome duhu i koji ostaju među vama kao najplemenitiji primjeri vjernosti prema vašemu programu. I s najživljom zadovoljštinom smo vidjeli da ste u ovome danu dodali rezoluciju da ćete postati apostoli (pioniri) župa i predstraže Katoličke akcije. I s velikim smo zadovoljstvom vidjeli da su župnici aktivno sudjelovali kod rada ovoga vašeg tjedna. Najistinitija je činjenica da župama morate posvetiti sve vaše brige. Ona je kao jedna obitelj, ne jedan grad, ne jedno selo, već prva stanica vjerskoga života u velikoj obitelji ljudskoga društva.

Omladinski pokret neka se nikako ne bavi politikom; njegov je program duhovna izobrazba i duhovna priprema

Ali moramo nešto reći pomišljajući o tome da bi se mogao netko naći koji će se pitati nije li prigodom ovoga prvog pokušaja mladenačke organizacije nešto manjkalo. Nije li ovome obilježju manjkala praktičnost, duhovnost, ovome obilježju katoličkoga duha nije li manjkao uzvišeni duh molitve, djela i požrtvornosti, da li ovoj tako širokoj cjelini punoj nada nije manjkalo političko obilježje.

Mi zaista ovo nismo vidjeli među poslovima vašega tjedna. Da vam pravo rečemo, tomu smo se radovali. Rekli smo: tako i valja!

Mi se ne bavimo politikom. Ne! Mi želimo činiti prije svega ono što se mora činiti, to jest: izobrazbu i pripravu mladeži, i to prije svega vjersku izobrazbu i pripravu, a zatim moralnu, duševnu (intelektualnu), kulturnu, socijalnu. Hoćemo jednu cjelinu duševnih dobara, također i materijalnih ako se želi, samo ukoliko su ova pomoćno sredstvo i nadopuna duhovnomu dobru. Ali ništa drugo. Ako bi netko rekao: zar nismo mi također građani, zar mi nemamo također prava i dužnosti, javnih, političkih? Mi ćemo odgovoriti: svakako. Ali upravo radi toga mi hoćemo duhovnu izobrazbu i pripravu. I upravo radi toga izobrazba i priprava mora doći po redu prije svake druge djelatnosti; duhovna izobrazba i priprava moraju biti programom Katoličke omladine.

Da, mi želimo riješiti ove životne probleme: probleme privatnoga i javnoga života, građanskoga i političkoga. Upravo je radi toga potrebno da su duše pripravljene i odgojene u katoličkim načelima, u načelima one Crkve koju je došao osnovati na zemlji Isus Krist, njegove najmilije Zaručnice i kojoj će on dati svu snagu i svu pripomoć sve do konca svijeta. – Dakle, pomislite ako želite naći katoličko rješenje svih životnih problema, potrebna je priprava koja obuhvaća cjelokupni program katoličke obuke, priprava koja će moći osvijetliti svojim svjetlom sve pojave života i koja će djelovati u svim smjerovima. Kada budete tako odgojeni i izobraženi, tek onda ćete biti u stanju naći odgovor na svaki onaj problem koji vam donese život, a i praksa će vam pokazati široko obzorje do kojega doseže vaša načelna izobrazba i predivne učinke koji su posljedica te izobrazbe.

Površna načelna izobrazba uzrokom je mnogih zabluda

Ali upravo radi toga mora vaše današnje djelo biti djelom izobrazbe. Zabluda života često dolaze od toga jer se zakon Božji poznaje netočno i nepotpuno. On se poznaje samo u glavnome, ali se ne poznaje u potankostima: svi se ne pokoravaju svim zapovijedima jer ih ne poznaju, a s druge strane oni nisu u stanju okoristiti se svim onim slobodama koje nam stavljaju katolička načela. Neka dakle vaša djelatnost kao katoličkih omladinaca ide za tom pripravom i izobrazbom vaših savjesti: »Tražite stoga najprije Kraljevstvo i pravednost njegovu, a sve će vam se ostalo dodati« (Mt 6,33). To je rekao Isus: Tražite prije svega što je volja Božja. Neka ovo bude predmetom vaših proučavanja, a sve ostalo će doći samo od sebe.

»Dajte Bogu što je Božje, a caru što je carevo«

Nije to puki slučaj da ste se vi okupili oko zajedničkoga Oca upravo na dan kada nam Crkva daje na čitanje riječi iz Evanđelja koje su dosta slavne, koje se štoviše i vani u svijetu često ponavljaju, ali i vrlo često zlorabljaju: Dajte caru što je carevo, dajte Bogu što je Božje. Pod carem se razumije politička vlast svih vremena i u svim oblicima (bilo to carstvo, kraljevstvo, republika ili slično. – op. ur.); ime ostaje uvijek isto, ali se oblici mijenjaju tijekom svih povijesnih događaja koji se redaju tijekom vremena.

Da, neka se dade caru što je carevo, a Bogu što je Božje. Sâm Bog nas je postavio u veliku ljudsku obitelj i Božja je volja da pripadamo jednoj državi, to jest jednome dijelu ove obitelji; zato sâm Bog traži od nas poslušnost i dužno poštovanje pred onim poretkom koji je on sam postavio. Ako se vi dakle pokoravate ljudskim vlastima, svjesni ste da ispunjavate vašu dužnost, i to ne samo dužnost građana već i dužnost katolika koji vjerno ispunjavaju Božji zakon. Vi tako vidite da ćete to uspješnije moći sudjelovati kod rješavanja političkih problema, čim budete bolji katolici.

Budite najbolji, najvrjedniji katolički omladinci. Istaknite se u onome smjeru koji vam je Bog svojim znakom pokazao. I tako će se Srce Božansko radovati u vama kao što se u ovome času u vama raduje Srce Namjesnika Kristova, srce vašega Oca koji želi da služite uvijek kao ponos obitelji, društvu, domovini.

I sada neka vas apostolski blagoslov čuva; neka vas učini uvijek spremnijima na putovima dobra, neka on siđe na vaša društva, na vaše slavne zastave koje govore o tolikim minulim slavama i koje se još mnogim nadaju; na vaše obitelji; na one koji, iako nisu mogli s vama osobno biti, ipak su vas dopratili duhom; na one koje u ovaj čas nosite u mislima i u srcu. Na sve neka siđe blagoslov Božji i neka ostane zauvijek.«

* * *

Sveti Otac je pokazao organiziranoj katoličkoj omladini cijeloga svijeta kojim smjerom ona mora stupati. Zadaća organizirane omladine jest da unese u javni život Kristova načela. Taj će cilj moći tek onda postići ako ima temeljitu vjersku izobrazbu; ona dolazi prije svega. Tek kada su organizirani omladinci u vjerskome pogledu na svome mjestu, smije se pomišljati na kulturni i socijalni odgoj. Što se tiče tjelesnih vještina: gimnasticiranja, tamburanja, predstavljanja, to se one trebaju njegovati samo u onolikoj mjeri ukoliko to pomaže vjersko-čudorednu izobrazbu. Zatim valja istaknuti da katoličke omladinske organizacije moraju

odgajati uzor-mladiće, elitu, a ne smiju težiti za velikim brojem. Naše organizacije odgajaju apostole: jer lako ćemo dobiti mnogo kršćana ako imamo dobrih apostola. Naš je Spasitelj odgajao apostole, a ovi su tek stvarali kršćane. To je i naša metoda.

Što se tiče politike, to je nama posve jasno da želimo biti neovisni od svake političke stranke.

Ako dakle želimo u jednoj rečenici reći što se mora činiti u hrvatskim katoličkim Orlovskim (omladinskim) društvima, ta bi rečenica glasila ovako: odgajati katoličke uzor-mladiće, elitu, koji će ustrajnom molitvom i radom nastojati da u organizaciji upoznaju volju Božju.

ORLOVI SMO!

Orlovi smo, mlada četa,
hitro naprijed pred sav svijet!
Mladošću nam srce cvjeta,
krepka miška, čil nam kret!

Zakitimo prsi znakom,
mačem našim budi um, budi um,
vječne pravde pod barjakom,
svi, oj svi na slave drum!

Uzdignimo desnu smjelo,
Kralju neba, čuj naš glas!
I sam život za načelo,
žrtvovat će svaki nas!

Orlovi smo hrabra četa,
krila mladih smjel nam lijet,
lovor vijenac za nas cvjeta,
hitro naprijed pred sav svijet!

Sastavio: *J. U. Limbarski*

ORLOVSKA HIMNA

Dignite, Orli, k jasnim visinam'
ponosnih krila smioni l'jet,
sove u niskim se skrivaju tminam,
sunce i svjetlost Orlu su sv'jet!

Lugovi šumeć prigiblju glave,
urliče burnih vihora b'jes,
Orao gleda u vis bez strave,
ne plaši njega gromova tr'jes!

Jakošću mladom, kreposti nadom,
cvjetna budućnost rodu smo svom,
radosti punim znojem i radom
slavu na stari skupljamo dom.

Oj slavska mati, srcem junaka
ljubi te kršni Orao sin,
za krst je i narod mišica jaka,
spremna nam sved na junački čin.

Božjemu Suncu dignimo srca,
vječita ljubav doziva nas,
s visa nebeskog orlujska sila
ubit će krivdu donijet će spas!

Lampe — Pavelić

Lampè — Pavelić:

Orlovska himna.

Uvod.

V. Vodopivec.

o - ra - o gle - da u vis bez stra - ve, ne pla - ši

nje - ga gro - mo - va tr'jes!

Drum, drum, drum, Ja - ko - šću mla - dom, kre - po - sti

na - dom, cvje - tna bu - duć - nost ro - du smo svom,

ra - do - sti pu - nim zno - jem i ra - dom, sla - vu na

sta - ri skupljamo dom! Ja - ko - šću

Koračnica od znaka ♪ (4. i 5. strofa) do Fine.

TI I ONA

Namijenjeno zrelijoj muškoj omladini

Priredio:
Dr. Ivan Merz
Profesor

KNJIŽNICA NOVI ŽIVOT
Svezak 1

Ordinariatus Archidioeceseos Zagrebiensis Nr. 4622
Nihil obstat: Dr. Jos. Lončarić, m. p., censor

Imprimatur
Zagrebiae, F. S. Aloysii Gonzaga 1926.
Dr. Dom. Premuš, m. p.
Cons. Episcopus vicarius generalis

Tiskara »Merkantile«
Zagreb, 1926.

SADRŽAJ

Uvod

- I. Tri sastavna dijela spolnoga nagona
 - II. Posve odijeljen odgoj
 - III. Cilj ljubavi jest u prvom redu dijete
 - IV. Zemna je ljubav priprava za još uzvišeniju ljubav
 - V. Loše posljedice preranog zaljublivanja
 - VI. Junačan mladić odlučuje da će već u početku od sebe odbiti preuranjenu ljubav
 - VII. Junak misli samo na dvije žene
 - VIII. Čist život koristi zdravlju
 - IX. Kako ćeš ušćuvati svetu čistoću
 - X. Orlovstvo rješava glavne poteškoće mladića
 - XI. Djevičanstvo
 - XII. Viteštvo
 - XIII. Kakvu si družicu izabrati
 - XIV. Zaključak
- Bilješke

PREDGOVOR

Ovaj uvod iz pera liječnika ima svrhu da pridoda vrsnom ovom djelu prof. dr. I. Merza nekoliko važnih opaski, osobito iz područja liječničke znanosti.

Važno pitanje, o kome govori ova knjižica, stoji u vezi s važnim učenjima koja imaju pravo da o njemu govore, a među tim učenjima ima nesumnjivo pravo i dužnost i takvo učenje o čuvanju zdravlja: higijena.

Mnogi su dosad sebi prisvajali pravo da s visoka odlučuju o ovom pitanju poput kakvih ozbiljnih stručnjaka u liječničkoj znanosti, premda oni to nisu. Takvi su dakako izvrnuli na glavu temelje higijene i liječnička učenja. Moramo dakle i ovdje obračunati s ovakvim krivotvoriteljima liječničke znanosti te pokazati njezin jasan i dokazan sud.

No hoćemo li koristiti svome zdravlju, to nije dosta samo znanje zdravstvenih načela, već je potrebna i volja da se čuvaš i onoga što je ugodno, ako je štetno zdravlju. A toga ima mnogo. Stoga svaki valjani higijenik, socijalni liječnik i zdravstveni prosvjetitelj naroda treba naglašavati i potrebu odgoja jakog značaja, dakle i vjere, jer bi bez toga nauk o zdravlju ostao u nekim važnim pitanjima samo na papiru. Jasno je stoga da one omladinske organizacije koje se brinu doduše za tjelesni odgoj i zdravlje svojih članova, ali se ne brinu za vjerski odgoj, time ruše na jednoj strani više nego što na drugoj strani sagrađe.

Promotrimo prilike u kojima se kreće gotovo svaki mladi čovjek našega vremena. Mlad čovjek nađe se na raskršću između dva svijeta: na jednoj strani čuje strogi nauk svećenika, a često i učitelja i roditelja, a na drugoj strani čuje i vidi nauk razuzdane slobode i ljubavi, to jest samovolje i raspuštenosti te razularenosti. Tako velika opreka javlja se između dvaju raznih izvora duševnog razvoja mlada čovjeka! Kome da vjeruje mladi čovjek? Može li naći izlaza iz toga sukoba dvaju svjetova i otkriti pravi put, to jest pravi put sigurne istine i vlastite sreće?

Jadno bi bilo kad mlad čovjek ne bi imao mogućnost da otkrije taj put i da skine koprenu s *tako* važne zagonetke vlastite budućnosti. Odgovor će mu dati zdrav razum i dobra volja za plemenitim životom. Siguran i jasan odgovor dat će mu i ova knjižica koja mora naći živa odziva u duši svakog mladog čovjeka koji nije duševno zahirio ili doživio bankrot svoga značaja.

Sudbonosno pitanje

Odlučno je pitanje po sudbinu mlada čovjeka uz koji će nauk o ljubavi pristati i prihvatiti ga u životu. Dva su tu nauka, a svaki od njih izvire iz općeg nauka o svijetu i životu.

Jedno je nauk vjerskog idealizma, a drugo je nauk materijalizma. Oba se nauka nalaze u bijesnoj međusobnoj borbi na život i smrt. Među njima

pomirenje nema. Među njima nema srednjeg puta, nema zlatne sredine ni srednje linije. Ponor i bezdan ih dijeli.

Ponor ih dijeli koji nigdje nema dna. Nauk idealizma traži onakvu ljubav koja je u skladu s Božjim i prirodnim zakonima, dok nauk materijalizma naučava i širi takozvanu slobodnu ljubav, to jest samovolju i razularenost u ljubavi. Dok nauk idealizma izvire iz težnje za velikim i plemenitim istinama, dotle nauk materijalizma i slobodne ljubavi izvire iz sebičnosti i slijepe težnje za razuzdanim uživanjem.

To nisu dakle samo dva učenja, već su to upravo dva sustava života. Svaki od tih dvaju sustava ima za sobom milijune i desetke milijuna pristaša.

Na nizbrdici

Živa je kobna istina da u velikom dijelu svijeta, pa i hrvatskog naroda, vlada upravo poštast slobodne ljubavi, divlja i bezobzirna poplava ljubavi.

Takva tobožnja ljubav postala je središtem života osobito u pokvarenim krajevima. Prihvatili su je objeručke moderni književnici te pišu o njoj jer misle na svoj džep. A svi znadu da se takve bljezgarije skupo plaćaju. Od toga živi i velik broj knjižara, tiskara i nakladnika. Oni ne trguju toliko papirom već zapravo ljudskim dušama i ljudskom srećom. Igraju se sudbinom tolikih ljudi. Likovni umjetnici, slikari i kipari ne zaostaju u tome. U tom istom duhu vode se i sve moguće druge zabave našega vremena. Svakog se dana sastavljaju nove vrste nećudorednih plesova koji razdražuju svakog normalnog čovjeka.

Kao što su stari Rimljani govorili da sve rimske ceste vode u Rim, tako se može i za modernu građansku kulturu reći da svi njezini putovi vode u nećudoredno uživanje.

Po toj njihovoj teoriji smisao čovjekova života jednak je onome što ga ima svaka životinja. Ako je tome tako, neka budu pristaše ovoga nauka iskreni te neka ne smatraju sebe nečim boljim od drugih životinja. Međutim, oni bi se pobunili svi od reda kada bismo ih ubrojili u red tih ostalih životinja.

Može li u ljubavi biti nagon mjerilom?

Pristaše ovoga nauka opravdavaju svoje mišljenje ovako: u čovjeka vlada kao u životinje nagon ili instinkt koji ga potiče na razne tjelesne čine. Kada je životinja gladna, tjera je njezin nagon da potraži hranu i tek tada, kada je našla dovoljno hrane, smiruje se i živi zadovoljno dalje. Da nema toga nagona, ne bi se životinja mogla pravilno hraniti i podmirivati tjelesne potrebe.

Životinje rade sve po nagonu. *To ne znači da i čovjek mora sve raditi po nagonu.* Isto tako kao što je u čovjeka prirodan taj nagon, tako je prirodno i prirodno u čovjeka da ima razum i slobodnu volju te

i oni imaju da kažu svoju riječ kada se radi o dobru tijela ili duše. Tko bi radio protiv ovih bitnih prirodnih svojstava u čovjeka, taj bi postupao protuprirodno. Pristaše nauka o slobodnoj ljubavi stoga hoće zabašuriti istinu da čovjek čini surovi protuprirodni čin ako u svom tjelesnom životu ne pita razum za savjet i ne pokreće svoju volju da ona drži na uzdi slijepe nagona. A razum i volja su ne samo prava pravcata *prirodna svojstva* čovjeka, već su štoviše još savršenija *prirodna* svojstva negoli nagoni. A jasno je da taj razum i volja moraju imati prvenstvo pred nagonom onda kada se radi o dobru tijela upravo zato što su razum i volja savršenije sile od nagona. (Nagon imaju životinje, a razum i volje nemaju.). Kako nagon ne može biti ni jednim mjerilom, ni pouzdanim mjerilom u čovjeka, pokazuje nam na primjer i ta pojava da nebrojeni ljudi osjećaju sklonost za alkoholna pića te ih piju često i neumjereno, premda je jasno da takvo opijanje mora biti i te kako štetno za tijelo. Gdje je tu bio nagon da čuva interes tijela? Poznato je na primjer to da ima u prirodi plodova koji su slatki ili uopće tečni, a ipak su otrovni po čovjeka. Čovjek se dakle ni tu ne smije pouzdati na nagon koji ga potiče da jede ono što je tečno.

Ako dakle u životu čovjeka ne može biti nagon mjerilom koje bi pokazivalo šta nam je korisno, onda nema razloga zašto bi ljubavni nagon bio izuzetkom te zašto bi on imao povlasticu da ne mora pitati i slušati više sile: razum, volju, liječničku znanost i čudoredne zakone.

No kao što nagoni nisu nepogrešivo mjerilo po čovjeka, tako to pogotovo vrijedi za ljubavni nagon, i to radi jednoga razloga temeljne važnosti: bitna je razlika između spolnoga nagona i svih ostalih nagona jer svi ostali nagoni služe tjelesnom održanju (iako kadšto nesavršeno) onoga čovjeka u kome se javljaju; nasuprot ljubavni nagon ne služi održanju onog čovjeka u kome se javlja, već održanju roda ljudskoga, da se taj može umnažati podmlatkom jer bi inače rod ljudski izumro. Ako se dakle čovjek tim nagonom ne služi, ne škodi sebi, već bi se moglo prigovoriti ako bi tko htio cjepidlačariti da škodi umnažanju roda ljudskoga.

No upravo je taj prigovor posve neopravdan jer svaki čovjek ima prigode da i na drugi način radi za napredak svoga naroda i čovječanstva, pa i za brojčani porast svoga naroda. A to će on činiti osobito tako da vlastitim primjerom i poukom suzbija u njemu sebičnost i udobnost, a time će i najbolje suzbijati onu tešku narodnu manu koja nedopuštenim načinom priječi brži brojčani porast i našega hrvatskog naroda.

Slobodna ljubav i zdravlje

Ako se dakle čovjek, a osobito mladić, ne služi svojim ljubavnim nagonom, ne škodi time nimalo svome zdravlju i tjelesnoj jakosti, već nasuprot on time može često koristiti svojoj tjelesnoj snazi i duševnoj bistrini.

To je u liječničkoj znanosti dokazano. To nadasve vrijedi za mlada čovjeka dok još nije *dovršio* razvoj svoje tjelesne zrelosti. Kobna je zabluda što mnogi mladi ljudi misle da je nastupilo doba zrelosti već u onoj njihovoj dobi kada se započeo javljati spolni nagon. Tjelesne zrelosti još nema onda kada *započinje* dozrijevanje, već onda kada je *završilo* dozrijevanje, a to traje oko 10 godina, otprilike od 12, 14–24 godine. U toj dobi nije samo štetno, već upravo pogubno upotrebljavanje spolnoga nagona. Takvim bezglavim načinom života podgriza mladić korijenje svome tjelesnom zdravlju i svome duševnom napretku i šteti svom narodu.

Zanimljivo je da su učenjaci koji proučavaju nauku o životu prirode (tzv. biolozi), pronašli istu pojavu u mnogo primjera u prirodi. Na primjer mnogi jednogodišnji cvjetovi kojima se zapriječi da prašnici rasiplju svoj prah, cvatu još 2–3 godine, dok oni cvjetovi gdje se prašnici oprasuju ne dožive nikada više ponovnog cvata. Istu pojavu pronašli su učenjaci i na leptirima. Ako dođu leptir i leptirica u društvo, uginu oboje doskora poslije toga. Ako je svaki od njih usamljen, tada oboje prežive čitavu zimu i žive dalje. I među ljudima postoji slična životna pojava koju su već i stari Grci poznavali; njihovi natjecatelji koji bi se pripremali na znamenita tjelesna i duševna natjecanja u Olimpiji, morali su se potpuno odricati svake tjelesne ljubavi. Zanimljivo je i to da je slavno francusko sveučilište u Parizu sve do Francuske revolucije zahtijevalo od svih svojih profesora, pa i onih koji su bili svjetovnjaci, da budu neoženjeni jer su računali s tim da će se i prirodne i duševne sposobnosti u takvih ljudi jače razvijati negoli u ostalih. A svakako su morali kroz 700 godina steći bogato iskustvo u tome svom mišljenju te bi oni jamačno bili u tih 700 godina ukinuli taj zakon da su opazili da nema od toga one koristi za duševni rad za kojim su išli. Ni oni naravno nisu imali ništa protiv kršćanskog braka. Taj zakon, koji je postojao punih 700 godina, ukinula je tek Francuska revolucija, dakako ne iz kakvih znanstvenih razloga, nego stoga što je to bila revolucija kao svaka revolucija.

Isto uvjerenje što su ga imali stari Grci i francusko sveučilište, naučava dakako i moderna znanost, napose liječnička znanost. Slavni njemački higijenik i profesor liječničke znanosti u Münchenu Max Gruber dokazao je to uvjerenje važnim novim dokazima za koje se prije u znanosti nije ni znalo.

Isto tako je iznio u jednoj svojoj knjizi godine 1916. veoma važne znanstvene misli o tome pitanju znameniti liječnik i profesor liječničke znanosti u Münchenu dr. Sticker. On kaže tu doslovno da još nikada nije nikome trajno odricanje od ljubavnog života škodilo, ali putenost je škodila silnome mnoštvu ljudi.

Povijest nam je zabilježila velik broj najvećih umova svih vremena, za koje se znade da su za cijela života živjeli u strogo potpunom i trajnom

odricanju od svakog spolnog života. Takvi su bili npr. ovi: Leonardo da Vinci i Michelangelo, ponajveći umjetnici svih vremena, nadalje Beethoven, najveći glazbenik svoga stoljeća, zatim Paracelsus, valjda najveći srednjovjekovni liječnik, te filozofi Kant, Pascal, Fénelon i mnogobrojni drugi.

Moderno praznovjerje

Zaista je čudno da je unatoč jasnom sudu znanosti i unatoč živom iskustvu ipak još i među našom inteligencijom mjestimice rašireno to praznovjerje da može odricanje od ljubavnog života škoditi zdravlju. Valja naglasiti da to praznovjerje ne zaostaje nimalo za onim praznovjerjem o vukodlacima i morama koje je često rašireno u priprostom narodu. Ne trebamo se čuditi što ima među našim seljačkim narodom upravo nevjerovatnog neznanja o zdravlju, kada i sama inteligencija spomenutim čestim praznovjerjem pokazuje, svojom krivnjom, to isto svojstvo neznanja i praznovjerja u svojim redovima.

Posljedice slobodne ljubavi

Neoboriva je činjenica da sloboda i nećudorednost u ljubavi uništavaju i našem hrvatskom narodu svake godine na tisuće mladih ljudi, koji bi inače mogli biti ponos svoje obitelji, svoga staleža i svoga naroda. Mnogo ima tisuća takvih mladih pogaženih cvjetova kojima je ta slavna »sloboda ljubavi« uništila zdravlje, razorila značaj i pokopala ideale.

Pa i oni koje ne možemo ubrojiti među prave propalice, ipak su svojim lakoumnim i polovičnim shvaćanjem u temeljima uzdrmali i okrnjili vrijednost svoga života. »Budimo potpuni ljudi«, to je zov one hrvatske bojne pjesme koja je upravljena omladini. A nije potpun čovjek i ne može to biti čovjek koji krši velike i vječne zakone, dakle i zakon ćudorednosti i neokaljanosti.

Pročitavši ovu knjižicu uvjerio sam se da će koristiti oduševljenim hrvatskim mladićima koji hoće da se razviju do potpunih muževa. Mladić koji ne kani tjelesno i duševno zakržljati, treba u sebi svladati svaku želju koja ga potiče na ranu ljubav, prije negoli može pomišljati da stupi u brak. Takav promišljeni život ne će biti samo u skladu s kršćanskim zakonom, već će biti i u duhu suvremene liječničke znanosti o kojoj mora voditi računa svaki razuman čovjek.

*Dr. Avelin Ćepulić – Zagreb
Sek. liječnik u bolnici*

TI I ONA

I. Tri sastavna dijela spolnoga nagona

Gospod Bog je u svojoj beskrajnoj mudrosti usadio u narav čovjeka nagon koji ga pokreće prema osobi *drugoga spola*. Zato taj nagon i zovemo *spolnim nagonom*. Po sebi taj nagon nije ništa grješno jer potječe od samoga Boga koji je čovječju narav stvorio. Taj spolni nagon nije samo tjelesni nagon, već on obuhvaća cijeloga čovjeka: njegovu dušu i njegovo tijelo. (1)¹

Suvremeni istraživači duševnoga života u spolnom nagonu razlikuju uglavnom tri sastavna dijela:

1. nagon tijela kojemu je stalo samo do tjelesnoga užitka;
2. nagon duše koja hoće da ljubi i da bude ljubljena;
3. nagon za množenjem, tj. želja imati vlastitu djecu.

Prvi, to jest *nagon tijela*, u mladića je veoma razvijen, a u djevojci gotovo nikako. Nepokvarena djevojka obično i ne sluti kakve su bure u duši mladića. Kod djevojke se taj nagon tijela može probuditi zbog loših vanjskih utjecaja, tako iz čitanja loših knjiga, nakon loših razgovora, zbog plesa, kina, lošega primjera itd.

Drugi, to jest nagon duše koja hoće ljubiti i biti ljubljena, u ženi je daleko razvijeniji nego u muškarcu. Ona osjeća da je u životnoj borbi slabija, da treba pomoć i zato teži za odvažnim, snažnim, poduzetnim, duševno razvijenim mužem kojemu će postati ravnopravnom družicom.

Ni u muškarcu nije ovaj nagon duše neznatan, a bit će jači što mu više uspijeva da svlada sjetilni nagon. Za muškarca još i danas vrijede riječi iz Svetoga pisma: »I reče Bog: »Nije dobro da čovjek bude sam: načinit ću mu pomoć kao što je on.« (Post 2,18). Plemeniti mladić počinje osjećati u stanovitim godinama svoga života neku osamljenost. U njemu se budi težnja za družicom koja će svojim blagim, dobrim, vedrim bićem uljepšati njegov život. Ona će ga razumjeti, zanimat će se za sve za što i on, poduprt će ga u radu i tješiti u teškim časovima života. Ona će postati kraljicom njegova doma u kojemu će on rado boraviti. Rad će mu biti lakši jer će znati da radi za ljubljenu ženu kod koje se nakon teškog rada oporavlja.

¹ Arapski brojevi koji se nalaze u tekstu u zagradama sve do broja 15 jesu oznake za bilješke koje se nalaze na kraju teksta ove brošure. Tako ih je sam Ivan Merz rasporedio u izvorniku brošure.

Treći nagon, *nagon za umnožavanjem* također je razvijeniji kod žene negoli kod muškarca. Žena je već po svojoj naravi stvorena za materinstvo. Ona ne može biti zadovoljna dok ne udovolji svojoj težnji da pomogne drugome, da se brine za drugoga. Bez pretjerivanja možemo reći: »U ženi vlada neprestana i živa težnja za djetetom.«

Jedan suvremeni istraživač duševnog života tvrdi: »Žena će i svoj doktorat napustiti ako joj bude moguće da ziblje zipku svoga djeteta.« Njeno je zvanje da bude majkom i za to ju je zvanje Bog na osobit način snabdio posebnim svojstvima. Ali i u muža je duboko usađena želja da u potomcima od svoje krvi nastavi, produlji svoj život. U svome djetetu gleda muž utjelovljenje svoje bolje ličnosti, u njem će ostvariti ono čega on sam u životu još nije mogao ostvariti.

II. Posve odijeljeni odgoj

Znade li se kada mladež počinje jače osjećati ova tri sastavna dijela spolnoga nagona? Njemački je pjesnik Schiller to zgodno opazio govoreći u svojoj velikoj pjesmi o Zvonu: »*Vom Mädchen reisst sich los der Knabe*. – Od djevojke se otima dječak.« Znademo, a to je više ili manje svatko iskusio, da u dječaka dolazi dob kad ne želi biti u društvu djevojčica. Nekako prezirno gleda na slabiju djevojčicu. Oduševljava se za junačka djela i voli igre u kojima može pokazati svoju hrabrost i snagu. A i djevojci bude neugodno u društvu dječaka. Djevojku odbija divljaštvo dječaka i njihova bezobzirnost pa s nekim nezadovoljstvom pomišlja na »derana«.

To je *sam Bog* sve tako udesio. U svojoj je mudrosti dao ljudima putokaz kako valja odgajati dječaka, a kako djevojčicu. Bog nas preko prirode upućuje da dječake valja odgajati odijeljeno od djevojčica. Njihove vlastitosti i sposobnosti trebaju se posve odijeljeno razvijati do što većeg savršenstva. Duševni svijet dječaka ne smije utjecati na duševni svijet djevojčica, ali ni obrnuto, a niti smije da jedan drugomu smeta. Samo onda ako se budu dječaci odijeljeno odgajali od djevojaka, ako se i jedni i drugi budu odgajali valjano, kako se to radi npr. u hrvatskim orlovskim organizacijama, dječak će postati *potpunim* mužem, a djevojče *potpunom* ženom. Samo *potpuni muževi i potpune žene* moći će u braku jedno drugome dati ono što treba da si međusobno *potpuno* nadopune.

Ali nije dosta da se dječaci odgajaju *odijeljeno od djevojčica*: drukčije se trebaju odgajati dječaci, drukčije djevojčice. Samo takvim pojedinačnim odgojem (a odgoj koji nije pojedinačan, koji se ne obazire i na najnezatnije osobine gojenaca, jest loš), velimo, jedino takvim odgojem dobit ćemo snažan ženski, snažan muški naraštaj. Tek onda će rod ljudski potpuno izvršiti svoju zadaću, samo onda će doći do potpune uljudbe, kulture,

kad žene budu prave žene, sa svim do savršenstva razvijenim ženskim svojstvima, a muškarci pravi muževi. U pravilu se to može postići samo odijeljenim odgajanjem mladeži sve do onih godina kad su se u djevojci razvila i ustalila posebna ženska svojstva, a u mladiću muška. Tijelu i duši mladića i djevojke treba dati vremena i snage da se nesmetano razviju do potpune zrelosti. U našim krajevima bit će to prosječno kod mladića između 12. i 24. otprilike, a kod djevojke između 10. do 20. godine.

To je razlog što se kod katoličkih omladinskih društava mnogo pazi na to da muška budu odijeljena od djevojačkih. Zato katolička odgojna znanost zazire od mješovitih uloga u kazališnim komadima za *omladinu* (2), a s nepovjerenjem gleda na mješovite omladinske pjevačke zborove, ako nisu dječaćki, i zato odlučno odbija takozvani mješoviti školski odgoj, koedukaciju, gdje dječaci i djevojčice zajedno polaze školu i zajedno se nalaze u istoj školskoj sobi. (3)

Možda se to komu čini prestrogo, ali iskustvo pokazuje da je odijeljeni odgoj mladeži jednoga i drugoga spola uvjet za ozbiljan i dubok rad u katoličkim omladinskim organizacijama.

III. Cilj ljubavi jest u prvom redu djeteta

Gotovo svatko znade što osjećaju zaljubljenici. Tko nije toga sam osjetio čuo je od drugih, čitao je kod pjesnika koji kao da i ne znaju drugo nego pjevati o ljubavi.

Zaljubljenici hoće biti u međusobnom društvu. Kad ne mogu biti tijelom zajedno, a ono mislimo lete jedan k drugome. A kad se rastaju, osjećaju neku bol i težnju za ljubljenom osobom. Ništa ovu težnju ne može smiriti; ništa drugo joj se ne sviđa. Mladi ljudi upravo gore od želje da se opet sastanu. A kad su zajedno hoće milovanjem da iskažu jedno drugomu svoju ljubav i ne miruju dok se ne predadu posve jedno drugome u braku, kako ga je sam Bog ustanovio.

Ovi osjećaji ljubavi nisu u sebi nikakvo zlo. Sam Bog ih je usadio u ljudsku prirodu, sam Bog je dao čovjeku takvu narav. Zato ih se ne trebamo bojati kad smo u sebi već izgradili muževnost, potpuni muški značaj. (4) Nije potrebno da sami sebe zavaravamo. Bog je u muža i ženu stavio nagon poradi djeteta. To je glavni cilj tih osjećaja koje muško i žensko u sebi osjeća, a obično se ovi osjećaji nazivlju imenom ljubavi. Bog hoće da se rađaju djeca jer hoće da se na zemlji rod ljudski množi, da bude što više besmrtnih duša koje će jednom gledati samoga Boga i slaviti ga. Zato je taj nagon u čovjeku djelo beskrajne Božje dobrote koja hoće da učini i druga stvorenja dionicima svoje neograničene sreće.

Gospodin Bog je mogao i na drugi način umnažati ljudski rod. Ali u cijelom svemiru opažamo stalan zakon da Bog ne čini sam ono što može postići pomoću drugih. On se služi stvorenim bićima – u ovom slučaju spolnim nagonom ljudi – da postigne svoj cilj, ovdje umnožavanje roda ljudskoga.

Sva dragost, čar, ljepota ljubavi nije sama sebi svrhom. Radosti bračnoga života nisu same sebi ciljem. Braku nije prvi cilj da se udovolji tjelesnim užicima. Svemu tomu: raznolikosti muža i žene, svoj radosti i dragosti ljubavi i bračnoga života, svim sjetilnim užicima jest cilj – dijete. Sve je ostalo, a napose tjelesna naslada, samo pomagalo do toga glavnoga cilja.

Zato dijete nije slučajna kakva ili sporedna posljedica, kakav ugodan ili neugodan dodatak radostima ljubavi i braka koji je bračne drugove zadesio mimo njihove težnje; ne, to je glavni cilj bračne ljubavi.

Jadni su bezvjerци i razbludnici koji ne razumiju premudrog nauma Božjeg! Misle da su »slobodni« jer ne žele živjeti kako to od njih sam prirodni zakon, a stoga i Crkva traže, već na zabitnim mjestima hoće udovoljiti svome nagonu tijela. Ne znaju jadnici da su upravo » robovi « krivoga i protunaravnoga shvaćanja o ljudskom tijelu. Mjesto da se drže prirodnoga zakona koji je ljudima dan poradi budućega djeteta, namjesto da snagu toga zakona svedu u kolotečinu poretka kako to Bog hoće – u kršćanskom, po Crkvi posvećenom braku – oni na štetu cjelokupnomu čovječanstvu, na štetu onih divnih duša koje dobri Bog prema zamisli svojoj hoće stvoriti, rasiplju svoju snagu.

Vatra kad je u peći goni strojeve i grije dvorane; rijeka, kad je u svom koritu pokreće turbine i daje život industriji. A voda kad iziđe iz korita, ili vatra kad izleti iz peći, uništava sve oko sebe i unesrećuje tisuće ljudi. Tako isto i spolni nagon! Ako se snaga spolnoga nagona drži kolotečine Božjih zakona, goni cijelo čovječanstvo naprijed prema cilju; a kada krši granice Božjih zakona uništava i svoj vlastiti i napredak ljudskoga roda i stavlja se u borbu proti samome Bogu. Tako razbludnici griješe i protiv ljudskoga društva i protiv Boga.

IV. Zemna je ljubav priprava za još uzvišeniju ljubav

Zapamtimo: sav razvoj spolnoga nagona od početka njegova, od raznolikosti muža i žene pa sve do težnje da se muž i žena međusobno nadopune, i sve radosti zaručnika i tiha sreća mladenaca, muža i žene, sve te osjećaje Bog hoće i on ih je stavio u srce ljudsko. To je Bog ljudima rekao već u prvim počecima života na zemlji, kako to čitamo na prvoj stranici Biblije: »Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu i bit će njih dvoje jedno tijelo.« (Post 2, 24)

No ova zemaljska ljubav ima mnogo uzvišenije značenje. Ona je slika ljubavi koja veže Krista uz njegovu Crkvu. Kao neka slutnja ona nadalje upućuje čovjeka na mnogo savršeniju ljubav koja čovjeka ne će usrećiti samo nekako i na neko vrijeme, nesavršeno i prolazno, već će ta ljubav biti vječna i potpuna. Bračna je ljubav slika, slutnja, priprava za neograničenu Božju ljubav.

U Svetom pismu, u Pjesmi nad pjesmama, prikazuje se poredbom zaručništva ova težnja ljudske duše za Bogom i njena sreća kad ga posjeduje. Težnja ljudske duše odviše je duboka, a da bi je zemaljska ljubav mogla trajno zadovoljiti. I samu najiskreniju bračnu ljubav uvijek smućuju bolesti, brige, trpljenja, a napokon se kod smrti pretvara i u žalost. Tada se treba duh junački osvijestiti i da udovoljenje neograničenoj težnji za ljubavlju traži u zagrljaju Božjem.

V. Loše posljedice preranog zaljublivanja

Cilj braka jest u prvome redu rađanje i odgoj djece (CIC, kanon 1013). Obitelj je najbolje odgajalište koje nam je dao sam Bog. Roditelji su najbolji odgajatelji svoje djece jer oni svoju djecu najviše ljube. I kao što vidimo da često propadaju imanja koja su državno dobro ili dobro kakve organizacije, općine, zajednice, jer ljudi koji na njima rade znadu da korist od njih nemaju oni, već drugi, tako u najviše slučajeva strani ljudi nikada ne odgajaju tako tuđu djecu kao što bi odgajali svoju vlastitu. (Izuzimljemo posebna zvanja koja imaju nadnaravna sredstva da zamijene roditelje.) I kao što je u korist ljudskoga roda da postoji privatno vlasništvo – jer obično svatko tko za svoju korist radi, radi više negoli bi radio da radi za drugoga – tako će bolje i savjesnije odgajati djecu roditelji, nego što bi je odgajali drugi koji prema djeci nisu u onoj vezi u kojoj su oni koji su djecu rodili. Tako je odgoj u obitelji redovito bolji nego bez obitelji.

Da obitelj zaista uzmogne vršiti ovu veliku odgojnu ulogu, koju joj je Bog namijenio, moraju bračni drugovi imati i duševna i tjelesna svojstva za ovu prevažnu zadaću. Moraju imati duševna svojstva, to jest moraju poznavati svoje dužnosti kao odgojitelja, moraju imati tjelesna svojstva, to jest moraju biti zdravi i imati dovoljno sredstava da buduće dijete ne bude izloženo gladi, bolesti, oskudici.

Brak ima dvostruki glavni cilj: rađanje i odgoj djece. – Jedno ne smije biti bez drugoga. Djeca se naime mogu rađati i izvan braka. Ali kako će se odgajati? Dijete, kad se rodilo, ima pravo tražiti da ga roditelji i duševno i tjelesno odgoje. Roditelji moraju biti svjesni dužnosti da trebaju preuzeti brigu za odgoj ako hoće da rađaju djecu. Jer tko započne djelo treba da ga

i dovrši. A prirodna je ustanova za odgoj djece baš obitelj i to obitelj gdje jedan muž ima jednu ženu i gdje će muž i žena živjeti sve do smrti zajedno.

Škola, u kojoj se neprestano mijenjaju učitelji, ne valja. Isto tako nam sam razum kaže da je rastava braka (kojom bi muž i žena dobivali potpunu slobodu) proti zdravom razumu jer otac i majka, njih oboje, trebaju odgajati svoje vlastito dijete.

Imajući sve to pred očima, želimo pokazati kako će kršćanski mladić doći do braka koji odgovara kršćanskom dostojanstvu sakramenta. Zato ga valja upozoriti na jednu opasnost: neka se prerano ne zaljubljuje.

Zaljubljivanje nije ni cilj ni zabava, nego je, da tako kažem, budući brak. – A liječnička znanost tvrdi da redovito nije dobro ako se mladić ženi ispod 20. ili 21. godine. Tko se prerano zaljubi, prije nego može ozbiljno misliti da prema zakonima i prilikama u kojima živi, sklopi brak, škodi i sebi i djevojci (osobito ako je to i za nju prerano), a i budućoj obiteljskoj zajednici ako do nje kod preranog zaljubljivanja uopće i dođe.

Dogodi se da već roditelji dječaka i djevojke vide da bi njihova djeca bila zgodan par. Djeca se već od djetinjstva poznaju, u obitelji od vremena do vremena vide i porazgovaraju i napokon se uzmu. Ovo je dobro, možda i najbolje. Ali takvi su slučajevi rijedak izuzetak u općem pravilu.

Mi ćemo ovdje iznijeti razloge protiv toga da dječak i djevojka počinju drugovati prije negoli mogu ozbiljno misliti na brak. To posebice vrijedi za đačke ljubavi.

Poradi takve ljubavi mladić gubi odviše vremena i zanemaruje svoju osobnu izobrazbu. Njegov duševni život stradava jer prečesto i previše misli na djevojku. Mjesto da misli na samoga sebe, da odgaja svoj značaj, da se pripravlja na junačka djela, za žrtve, da radi za katoličku ideju, njegov unutarnji život je sapet, vezan, on je ukočen i počinje kržljati. Badava takav mladić govori da se kani ovom djevojkom oženiti. Njega je omamilo ljepušasto djevojačko lice, a ne gleda i ne misli ima li djevojka sva ona duševna svojstva koja su za brak potrebna. Iz iskustva znademo da ni jedan postotak takozvanih »đačkih ljubavi« ne dovodi do ženidbe.

Tako eto mladić koji rano počinje ljubakati, duševno kržlja. – Njemu je stalo samo do toga da udovoljava »njenim« željama, a zapušta više interese. Mjesto da on ravna spolnim nagonom, nagon djeluje na njegovu volju i ova postaje slaba. Tijelo i tjelesne težnje ovlađaju duhom, a duh treba gospodariti tijelom koje mu treba služiti. Zato mladići koji se rado družu s djevojkama sami postaju slabići; u njih redovito nema volje, nema muževnosti.

Ali ima mladića koji drže da su nešto veliko, da su postali muževi jer im je uspjelo zavrtjeti glavom jednoj neiskusnoj djevojci. No oni jadnici ne

znaju da su baš oni podlegli u prvoj životnoj borbi i da je njihovom dušom zagospodario sjetilni nagon. Takvi su mladići izgubili slobodu duha i predali se vodstvu tijela. Prestaju biti ljudi duha, postaju ljudi tijela.

Takav je mladić vrijedan da ga žališ. Ne pomišlja jadan na to da nađe sebi za život družicu s kojom će osnovati vlastito ognjište. On popušta samo sklonosti tijela, a ne teži za onim ciljem koji mu sam Bog postavlja. Takav se postupak protivi prirodi, zabranjen je. Ta već smo naglasili da je spolni nagon u čovjeku radi obitelji, radi budućega djeteta, a ne radi užitka. Do te spoznaje dovodi nas kako prije vidjesmo, razum i Bog objavom.

U našim krajevima djevojka potpuno sazrije za brak u 20. godini, a mladić nešto kasnije. Prije toga neka ne druguju, a kada se zaljube, najnaglašenije je da ova ljubav *u kratkom roku* dovede do braka.

Nezdrava je pojava ako zaručnik odviše dugo čeka. – Ovakvo je čekanje štetno. Iskustvo nas uči da je »on« počešto zaokupljen samo »njom«, a »ona« samo »njim«. Zaručnici se u takvom slučaju ne mogu trajno posvetiti svojim staleškim dužnostima kako to od njih život traži, pa ih često i zanemaruju.

Razumljivo je da težnje tijela stanu ispunjati dušu mladića i ako ovo stanje duže vremena potraje, spopadaju ga i žestoke napasti koje mogu dovesti i do teških prekršaja.

Svaki dakle mladić koji hoće da izbjegne tim neprilikama, čekat će sa zaručništvom dok ne bude mogao ozbiljno misliti na vjenčanje, pa makar ga to stajalo i nešto samoprijedora.

Poradi preranog ljubakanja dolazi mladić u opasnost da smrtno sagriješi. Svaka ljubav teži za sjedinjenjem, a ljubav između dvoje mladih ljudi raznoga spola nije mirna dok ne nađe potpuno zadovoljstvo u bračnoj zajednici.

Istina je, obično mladić isprva nema nikakvih zlih nakana. Njemu je ugodno u djevojačkom društvu, on pripovijeda djevojci svoje nakane, tajne doživljaje. No već je u naravi ovoga duševnog nagona da se hoće pokazati i drugim znacima. Dolazi do milovanja i poljubaca. Tim se podražuje sjetilni nagon, a mladić pada u tešku opasnost da posrne. Štoviše, do toga dolazi u takvim prilikama redovito jer smo već u početku vidjeli da je duševni nagon tek jedan sastavni dio spolnog nagona.

Ljuto se vara mladić koji misli da djevojka osjeća isto takav sjetilni nagon kao on. Djevojka koja je odrasla u dobroj obitelji znade jedino što je duševna ljubav. Ako se ona dakle uza nj priljubi, traži njegovo milovanje, ona udovoljava samo svojoj želji da u njemu nađe oslon, potporu, branitelja u koga se može sasvim pouzdati. Kako li će biti razočarana kad opazi da u mladiću nije našla što je tražila; da nije našla oslonac nego se štoviše

od njega mora više čuvati negoli od drugih; da je baš u njegovoj nazočnosti najmanje sigurna; da ona, a ne on, mora biti snažna da sebe i njega sačuva od pada. Nažalost, mnoga djevojka podlegne utjecaju mladića. Ali poslije toga ona u svojoj duši bude posve nesretna i mjesto sreće zavladała je njenom dušom gorčina razočaranja.

Kod mladića je jači tjelesni nagon nego kod djevojke. – Djevojka želi imati oslonac i »kavalira«. No kako ljubakanje kod nje isprva više djeluje na nagon duše negoli na nagon tijela, razumljivo je zašto ona više duševno stradava od mladića. Ona može radi toga zapasti u stanje u kojemu volja i um popuste pa se tako može i dogoditi da ona i nehotice podlegne sjetilnom nagonu mladića. Sjetilni je naime nagon jedan od najsnažnijih nagona i ne miruje dok nije postigao svoj cilj.

No ne dolazi u takvim slučajevima uvijek do zla i grijeha. Ali zašto se izlagati tim strahovitim unutarnjim borbama, trzavicama, kada su nepotrebne i štetne, a manjka im prava moralna podloga? Zašto preranim ljubakanjem bez potrebe buditi nagon koji je Bog stvorio jedino poradi obitelji? Zapamtimo na koncu ovu misao: upoznavanje i zaljubljivanje mladića i djevojke ne smije imati kao cilj zabavu, već doživotnu odgovornost u budućem braku.

Nema bliskoga prijateljstva između mladića i djevojke. – Zato se valja kao vatre čuvati rane ljubavi. Nema onoga prijateljstva između mladića i djevojke što se može naći među dvojicom mladića. Dan-danas je to pače rijetkost i među zrelim ljudima. Preduvjet su tomu temeljito izgrađeni duševni ljudi koji su svoj život i svoje borbe stavili u službu kakve dobre stvari i velike ideje.

Za djevojku je opasnija varka mašte, umišljanje da može sklapati prijateljstvo s mladićem. U nje je naime više nego u mladića razvijen duševni nagon koji se teško razlikuje od prijateljstva. No mladić se brzo osvijesti jer sjetilni ga nagon brzo upozori o čemu se zapravo radi.

I stoga mladić mora biti oprezniji. Jer ako je jednom osvojio srce koje djevojke, pa je onda ostavi, to je može unesrećiti za cijeli život. On će lakše podnijeti žrtvu rastanka. Grijeh je igrati se sa ženskim srcem i smatrati ga pukom razbibrigom i igračkom na štetu svoju i propast djevojke. (5)

Isto tako iskustvo uči da kod omladine, koja je još u razvoju, ne može postojati odnos kao između brata i sestre. Jer ako je ispočetka taj odnos i sličan onomu između brata i sestre, ipak i tu djeluje u početku onaj prvi dio spolnoga nagona što smo ga nazvali duševnim nagonom. Djevojka će silno trpjeti bude li htjela svladavati taj duševni nagon zato što je ovaj u njoj razvijeniji negoli u dječaka. Taj se duševni nagon nakon nekoga vremena rasplamti u bijesnu vatru tijela koju onda mladi ljudi vrlo teško zaustave.

Djevojka preranim zaljubljuvanjem gubi umiljatost i stalnost. – Kako li je umiljata stidljiva djevojka koju nije taknula prerana ljubav? Neki posebni čar oblijeva cijelu njezinu pojavu i napunja svakoga čovjeka osobitim strahopočitanjem. Zar nije zločin ubrati ovaj cvijet koji će pokunjiti svoju glavicu i uvenuti?

A prerana ljubav djevojke briše taj divni čar djevičanstva. Djevojka, koja postaje igračkom takozvanog »nevinog« ljubakanja, odriče se svoga dostojanstva. To se odmah opaža i na njenoj vanjštini jer gubi *stidljivost*, svoj ures i anđela čuvara svoga djevičanstva.

Djevojka poradi preranoga zaljubljuvanja i tjelesno stradava. – Te su rane ljubavi obično između 14. i 20. godine. I baš tada se tijelo djevojke najviše razvija i već radi toga samoga razvoja djevojka ima svojih teškoća. A kad ljubav uznemiri njenu dušu, kad je napuni raznim predodžbama, nastaju u njenoj duši borbe. Sve osjeća da radi proti savjesti, proti želji roditelja, proti opomena Crkve. Tada ovlada njome i sjetilni nagon, a ona gubi unutarnju stalnost. Napokon ne može više biti bez »kavalira«, strast uzbukti u njoj sve jače, bukti i bukti. Njena duša može podivljati.

Rane ljubavi uništavaju u djevojci dostojanstvo buduće majke. – Sjeti se da je djevojka od Boga redovito određena da postane majkom. Najveće dobročinstvo što ga Bog čovjeku po prirodi može dati jest dobra majka. Makar se dijete rodilo u dronjcima, ono je sretno ako mu je Bog dao dobru kršćansku majku. Čovjek se i u najvećim burama života sjeća svoje majke i još onda kad je ona već davno u grobu. Uspomena na dobru kršćansku majku može ga spasiti od mnogih grijeha, može ga opet pozvati na stazu kreposti i vjere ako je možda zalutao, posrnuo. (6)

Preranim ljubakanjem lišavaš možda mnogu djecu plemenite pojave kršćanske majke, moralno slabiš samu djevojku i snizuješ u njoj vrijednost budućega materinstva.

Rana ljubav često vodi do smrtnoga grijeha i do strahovitih nesreća. – Još nekoliko riječi. Ako se za vremena ne prekine takva prerana ljubav, ona neminovno dovodi do teškoga grijeha. Znamo kakve se grozote dešavaju u današnjem pokvarenom društvu. Ljudi se opiru Božjoj volji, na razne načine sprečavaju porod. Strašan grijeh koji u nebo vapi za osvetom. To je često pravo ubojstvo čovjeka. Crkva isključuje iz svojih redova sve one koji sudjeluju kod takva ubojstva, izopćuje ih. Jedna od najvećih kazna što može da snađe kršćanina! (CIC, Can. 2350 § 1.) (7)

I koliko je djevojaka radi ovakve prerane ljubavi sebi uzelo život! Svi-ma su nam poznati nažalost mnogi takvi slučajevi.

A kad se rodi nezakonito dijete, ono kad odraste, proklinje svoju majku, svoga nepoznatoga oca. Većina nezakonite djece je nesretna, a sve radi

preuranjene ljubavi koja je isprva bila tako »idealna«. Prema točnim statistikama više od polovice takove djece umire prije nego doživi mladost. Strahovite su društvene posljedice bludnoga grijeha.

Mladež duševno stradava, postaje nesposobna za uzvišen duševni život. Dobiva razne bolesti koje zarazuju pojedinca, njegovu kasniju ženu (i onda kad muž misli da je ozdravio), samo njegovo potomstvo. Takvi muževi i žene rađaju kržljavu, nezdravu djecu, koja će cijeli svoj život biti nesretna. (8)

Poznati moralist Verhelst na temelju velikog iskustva veli da razbludnost uništava pojedinca, obitelj, društvo. Razbludnost djeluje na sva svojstva pojedinca. Ona potamnjuje duh, slabi volju, razbija plemenite misli, slabi životnu snagu tijela, izlaže žrtve da se zaraze od ružne bolesti koja suši izvore života, ako ne potpunoma onda barem u nesretnim potomcima pojedinaca koji su okuženi. Razbludnik teži uvijek za novim užicima, a posvuda nalazi sumornost i razočaranje. Njegov je život ropstvo kojeg se stidi, ali nema dovoljno hrabrosti da ga se odrekne. Njegovu bijedu još uvećavaju trpljenja radi straha, zavisti, mržnje, očaja. Ovo često dovodi do strahovitih ljubavnih zločina i samoubojstava. Razuzdan je život ponajglavniji uzrok – ako uopće drugih ima – da se izgubi vjera. Mladić često svlada vjersku krizu koja nastaje uslijed života u bezvjerskoj okolini. Popuste li strasti, njegovo je vjersko osvjedočenje propalo. Stoga najveći broj otpada od Crkve možemo protumačiti tom običnom činjenicom. S druge strane uzrok tvrdokornosti u bezvjerju ima svoje sjelo više u srcu negoli u razumu. (*Morale*, str. 152)

Razuzdano ćudoređe, dok ruši obitelj, upropašćuje i narode jer uništava ono što tvori njihovu snagu i veličinu: srčanost, umjerenost, ljubav prema radu, odanost prema općemu dobru, ljubav k domovini. Osim toga prva je posljedica slobodnog života opadanje pučanstva, a ovo izravno loše utječe na blagostanje naroda. Čim su obitelji brojnije, tim je više pravog bogatstva u narodu jer prvo bogatstvo koje dolazi prije svega, jest život. (str. 153)

VI. Junačan mladić odlučuje da će već u početku od sebe odbiti preuranjenu ljubav

Katolički je mladić svjestan od kojeg je zamašitoga značenja kako se vlada u ovim pitanjima koja su za život ljudski od tako odsudne važnosti. Načelno on mora stvoriti u svojoj duši neumoljivu odluku da će sva mamila svoga sjetilnoga nagona odmah razmrskati na klisuri svoje vjere čim se pojave i dok su u zametku. Njegovo geslo ima biti: slobodna mladost, tj. slobodna od svake prerane duševne sklonosti prema stanovitoj djevojci. (9)

Kao što vodu nabujale divlje rijeke krotimo nasipima da teče određenim koritom, štoviše, s pomoću čeličnih cijevi je vodimo u elektranu i silimo da goni motore koji rasvjetljuju daleke krajeve i tjeraju svojom snagom strojeve velikih tvornica, tako je čestit mladić dužan da ogradi divovsku i bijesnu snagu svoga spolnoga nagona nasipima kršćanskoga ćudoređa i pristojnosti dok slobodno ne odluči, ako je to volja Božja, da taj spolni nagon bude u zakonitom braku stvarateljem života, sreće, blagoslova.

Usput upozoravamo na još jednu veliku opasnost koja u većim gradovima prijeti neiskusnomu mladiću. To je prostitucija. Prostituciju stvaraju bijedna i propala ženska stvorenja kojima je glavno zanimanje i glavna zarada da svoje tijelo prodaju za novac bezdušnim muškarcima.

Postupak takvih propalih djevojaka Sveto pismo crta ovim riječima:

»Tako ga zavede svojim vičnim nagovorom, odvuče ga svojim glatkim usnama. I ludo on pođe za njom, kao što vol ide na klaonicu i ne znajući da će ga to života stajati... Zato me, sine moj, poslušaj i čuj riječi mojih usta. Nek' ti srce ne zastranjuje na putove nećedne žene i ne lutaj po njezinim stazama. Jer je mnoge smrtno ranila i oborila, i mnogo je onih što ih je pobila. U Podzemlje vode putovi kroz njenu kuću, dolje u odaje smrti.« (Izr 7, 21-22, 24-27)

Prostitutke su rasadišta najstrašnijih bolesti i gotovo uvijek okužuju čovjeka, makar se na njih i koliko pazilo, pa mogu njega i njegovu obitelj (buduću ili sadašnju) da neizlječivo unesreće za cijeli život. Mladić se takvih samilosti vrijednih propalih stvorenja mora više čuvati nego kuge. Na sreću se u katoličkim krajevima nalaze posebni odbori požrtvovnih gospođa koje nastoje da ove nesretne ženske stvorove istrgnu iz kala razbludnoga života u kojem se valjaju. Traže im poštene zarade, a uspije li im izbaviti ih iz kala u kojem se nalaze, vraćaju ih opet Crkvi i ljudskome društvu. Isto se te gospođe brinu da spriječe trgovinu takozvanoga »bijeloga roblja«, to jest neiskusnih djevojaka koje, pod izlikom da će im naći mjesta s dobrom zaradom, trgovci šalju u razna sramotna mjesta iz kojih im često nema nikada spasenja.

Doista su samilosti vrijedne takve žene koje svijet prezire, ali su ne samo sažaljenja, već i prezira vrijedni muškarci koji se druže s takvim propalim stvorenjima. (10)

Jasno je da mladić, koji se sprema za brak, treba razviti svoje tijelo, da ga učini zdravim, snažnim, slobodnim od svih onih nedostataka koji su posljedica razvratnosti i nećudoređa. Kršćanin koji je odlučio kasnije osnovati obitelj koja se osniva na kršćanskom ćudoređu, treba najprije sebe samoga sačuvati, a supruzi koju će izabrati i od koje će tražiti neokaljanu krepost treba donijeti tijelo koje ne će biti okaljano raznim sumnjivim vezama i slučajnim odnosima. Ovi odnosi prije ili kasnije rađaju sramotnim posljedicama, bolestima, nedostacima koji, ako ne poluče besplodnost,

ipak okuže samo potomstvo. Ne postoje dva morala: jedan za djevojku koji joj zapovijeda da ostane čista, a jedan za mladića koji bi mu dozvolio da okusi zabranjeni plod (Pasteau, *Prep.*, str. 11).

Bdij dakle nad tim, junačni mladiću, da loši ljudi, sramotne knjige, novine, predstave, kino, plesovi i neumjerenost ne bi potkopali sve nasipe kršćanske pristojnosti. Jao si mladiću koji u neopreznom času popusti! Neukrotive će vode uništiti nasipe i prouzročiti silnu štetu; a ti koji si dosada kraljevao nad samim sobom, postat ćeš prezira vrijednim robom strasti, sinjom kukavicom. Sam Bog ti je već u ranoj mladosti dao spolni nagon, ali ne da mu podlegneš već da ga bez prestanka svladavaš i tako u borbi izbrusiš svoj značaj.

»Borba proti napastima tijela pravo je sredstvo da steknemo vlast nad samim sobom, onu odlučnost volje, onu disciplinu nad cijelim našim bićem, onu čvrstoću značaja, onu velikodušnost osjećaja, sva ona svojstva koja tvore »prave muževe« (Malapest). Žena od svog muža traži da bude vođa. Kakav li će biti jednoga dana onaj koji nije bio u stanju da svlada samoga sebe, da postane gospodarom svojih težnja i svoga tijela, svojih misli i svojih djela?« (Pasteau, *Prep.*, str. 30)

VII. Junak misli samo na dvije žene

Čudan ti se jamačno čini ovaj naslov: »Junak misli samo na dvije žene«. Ne će ti to biti čudno kad ti kažem koje su to dvije žene. To je njegova majka i to je majka buduće njegove djece. Ali kako da misliš na majku svoje buduće djece, kako da joj već sada budeš vjeran kad još i ne misliš možda na ženidbu, a pogotovu ne znaš koju ćeš povesti pred oltar? Jest, tako mora biti, pa makar te to stajalo i žrtava – a junaštva bez žrtve nema. To od tebe traži sreća tvoje buduće obitelji, ta temeljna osnovica cijeloga društvenoga poretka. Radi svoje buduće obitelji, radi zdravoga društvenoga i narodnoga poretka bezuvjetno trebaš žrtvovati svoje hirove, da se kaniš ljubakanja i prolaznog druženja s djevojkama. To pogotovo traži i tvoj ponos koji ti brani da se *odrekneš svog dostojanstva*. Čuj ispovijest jednoga talijanskoga katolika koji je duboko shvatio veliki poziv što ga čeka da postane ocem kršćanske obitelji: »Život bukti u meni. Dosad sam se uvijek svladao. Ali sav bi moj napor bio uzaludan da nije pomoći Božje. Ja hoću biti čist jer će doći dan kad će iskra ljubavi zapaliti srce moje ljubavlju za drugo srce, mlado i čisto. Bog hoće *da ovomu srcu žrtvujem borbe svoje mladosti*. Budem li čist, zaslužiću da i ono bude čisto i lijepo. Moj je ideal: kršćanska ljubav, ne časovita strast, ne *lakoumna simpatija*, nego duboko čuvstvo, pripravno na žrtve. Koliko puta, kad je u pogibli čisti lji-ljan nevinosti moje, mislim na to i svladavam se. Gledam onaj sretni dan

kad ću pred oltarom Božjim u svetom zanosu, ali i ponosno reći odabranici srca svoga i drugarici radosti i boli svojih: »Darujem ti srce svoje. Čisto je. Čuvao sam ga neokaljano za tebe, prvu i jedinu ljubav svoju na zemlji!« (Francesco Olgiati: *I nostri giovani e la purezza*, Milano 1921., str. 58)

Slično veli glasoviti španjolski književnik Coloma u svom romanu *Boy*: »U životu muža samo dvije žene imaju po pravici mjesta: njegova majka i majka njegove djece. Što prelazi preko granica ove dvostruke čiste i svete ljubavi, opasno je lutanje i grješna zabluda.«

Takav poredak hoće Bog i tko se o nj ogriješi, postaje uzrokom strahovitih obiteljskih i društvenih nesreća.

VIII. Čist život koristi zdravlju

Ima bezvjeraca koji tvrde da čovjek ne može čisto živjeti jer je takav život štetan po duševno i tjelesno zdravlje. Znanost je potpuno pobila ovo mišljenje. Znanost kod normalnog čovjeka ne ustanovljuje nikakvu *spolnu potrebu*, kao što je npr. potreba za čovjeka da jede, pije, bez čega bi tjelesno stradao. Znanost tek ustanovljuje spolnu *sposobnost* koja se pokorava odlukama volje. Dr. Pavao Goy iznio je ovu podjelu i tvrdi da se kod »normalna čovjeka život u potpunoj čistoći slaže s potpunim zdravljem duše i tijela«. Cijeli niz drugih stručnjaka, osobito psiholozi i neurolozi, isto tvrde. Dr. Dubois, profesor neuropatologije u Bernu veli: »Primjer svećenika dostojnih toga imena pokazuje da čistoća nema one pogibli (koje se bojimo). Ima više neurasteničara među onima koji puštaju slobodne uzde svojoj sjetilnosti, negoli među onima koji iz moralnih altruističkih razloga znaju tako dugo, dok postoje ovi povodi, izbjeći jarmu životinjskog nagona.« Skupština za zdravstvenu i moralnu profilaksu kod koje je sudjelovalo 250 liječnika i učenjaka iz cijeloga svijeta, a bila je u Bruxellesu god. 1912., stvorila je jednoglasno ovaj zaključak: »Mušku omladinu valja poučavati da čistoća i suzdržljivost ne samo da ne škode, već da s čisto liječničkog i zdravstvenog gledišta najvećma valja preporučiti ove kreposti« (Verhelst, *Morale*, 155–156). A Pariška liječnička akademija stvorila je 3. travnja 1917. sljedeću rezoluciju: »Potrebno je poučiti mladiće da je čistoća ne samo moguća, već i zdrava i valja je preporučiti.« (dr. Pasteau: *La Preparation au Mariage*, Spes, str. 16)

Doktor je Good govorio mladićima: »Zaklinjem vas, nadite mi u cijeloj povijesti medicine, kod svih naroda, samo jednu bolest, razumijte, samo jednu koju bi mogla prouzročiti seksualna uzdržljivost! Nema je! A pedeset glavnih liječnika New Yorka jednoglasno je potvrdilo da je čistoća za obadva spola najbolji preduvjet za fizički i duševni i moralni život.« (Fr. I. Radić: *Pošast putenosti i odgoj čistoće*, 1926., str. 49)

Svi profesori na Liječničkom fakultetu Sveučilišta u Kristijani dali su prije nekoliko godina ovu izjavu: »Tvrdnja da bi čist život bio štetan po zdravlje ne oslanja se, kako su to jednoglasno ustanovila sva iskustva, ni na kakvom temelju. Nikada nismo saznali ni za jedan slučaj bilo kakve štete koja bi dolazila od čistog i ćudorednog života« (P. Bureau, *Indiscipline des mœurs*, 1924., str. 300–301). A glasoviti švedski profesor Ribbing napisao je ove riječi: »Povjerili su mi se mnogi tjelesno i duševno zdravi đaci. Predbacili su mi što nisam dovoljno naglasio *s kakvom se lakoćom porivi sjetila mogu svladati.*« (isto, str. 297)

Sir Lionel Beale, profesor na londonskoj kraljevskoj gimnaziji, kaže pod kojim je uvjetima posve lako svladati spolni nagon: »Uopće nije teško živjeti u djevičanstvu pod uvjetom da je ovo tek tjelesni izražaj stanovitog duševnog raspoloženja... Čistoća u sebi ne uključuje samo spolnu suzdržljivost, već također *čistoću osjećaja, energiju što je daju jaka načela.*« (isto, str. 296)

A koja li moralna i duševna korist od čista života? Evo što o tome veli poznati profesor Mantegazza: »Svi ljudi, a poglavito mladići, mogu se uvjeriti o neposrednoj koristi čista života. Pamćenje je hitro i stalno, misao živa i plodna, volja energična, a značaj postaje tako snažan da to razbludnici uopće ne mogu ni pojmiti; ni kroz jedne naočale ne vidimo našu okolinu u tako nebeskim bojama kao upravo kroz naočale čistoće koja svojim zrakama obasjava i najmanje predmete svemira i nosi nas u najčistiju radost jedne stalne sreće u kojoj nema ni sjene ni kraja.« Ovi se zadnji reci bez dvojbe čine mnogome čitaocu idilički, tumači ovu izjavu P. Bureau, no oni međutim posve odgovaraju životu kakav uistinu jest. Svako od nas se mogao uvjeriti o radosti, o srdačnoj radosti, o suncem obasjanom povjerenju krepkih mladića koji su ostali čisti. U kakvom li je to sve protuslovlju prema nemirnom opsjednuću i grozničavom uznemirenju njihovih drugova koji su došli pod vlast sjetilnih tražbina? Nikada se nije mogla ustanoviti ni jedna bolest koja bi došla od suzdržljivosti; a tko ne poznaje sve one strahovite bolesti koje proizlaze iz neurednog života?« (isto, 301–302)

Prema tome suvremena znanost tek potvrđuje što je sam Bog objavio. Knjiga Mudrosti ovako govori: »Kako li je divan čist naraštaj u sjajnosti svojoj jer je u cijeni i kod Boga i kod ljudi. Kada je prisutan, svatko se povodi za njim, a svatko žali kada je otišao. Zauvijek je okrunjen, slavi slavlje, nakon što je izvoštio cijenu pobjede u neokaljanim bojama« (Vulgata, Knjiga Mudrosti, 4,1-2). A sveti nas Pavao ovako opominje da budemo čisti: »Ali ne tijelo bludnosti, nego Gospodinu, i Gospodin tijelu! ... Ili zar ne znate? Tijelo vaše hram je Duha Svetoga koji je u vama, koga imate od Boga te niste svoji.« (1 Kor 6,13 i 19)

IX. Kako ćeš ušćuvati svetu čistoću?

a) Ples

Svaki je kršćanin duboko uvjeren da Bog od njega ne traži ništa nemoguće, a ni bilo što škodljivo zdravlju. Svaki mladić dobre volje može čuvati čistoću ako na sebe pazi i ako se služi sredstvima što mu ih Crkva za to pruža. Svetu ćeš čistoću ušćuvati i naravnim i svrhunaravnim sredstvima.

Osim odluke što si je stvorio da ćeš do braka ostati čist, treba da se bezuvjetno kloniš svih prigoda koje izazivlju spolni nagon. Zato ne smiješ nipošto slušati besramne razgovore, čitati nečedne knjige, ići u kino kad se prikazuju loši ljubavni prizori. Ta i sam znađeš da se u tim razgovorima i predstavama izruguju svetosti braka koji je temelj cijeloj zgradi ljudske zajednice. U njima se vrijeđa dostojanstvo žene i majke, iz srca se trga ljubav k čistoći, a veličaju sjetilni užici.

Grijech smatraju nečim posve naravnim, a čistoći se i vjernosti izruguju i tvrde da čistih ljudi nema, a oni što vele da su čisti, licemjeri su koji tajno griješe. Jasno je, ako se bez prestanka nalaziš u takvom društvu, ono će te zaraziti i sam ćeš početi loše misliti.

Danas, u današnje doba su najveći zavodnici nevinosti i svete čistoće *ples, alkohol, kino i loše knjige*. U tom se slaže većina današnjih istraživača duševnoga života bez obzira na njihovo vjersko osvjedočenje.

Takozvani moderni plesovi neposredno u mladeži žestoko podražuju sjetilni organ. Glazba se ulaguje volji, miomiris opaja dušu, laka odjeća, alkohol, dodir s djevojačkim tijelom djeluje na sva sjetila, a sve to »baca mladića i djevojku svjesno i besvjesno u vrtlog spolnih naslada iz kojega će isplivati vrlo rijetke prirode čvrstoga karaktera.« (Hardy Schilgen, str. 155)

Sveti Otac Benedikt XV. osudio je u svojoj okružnici *Sacra propediem* od 6. I. 1921. posve općenito »one egzotične i barbarske plesove koji su se nedavno uveli u svjetska društva, od kojih su jedni besramniji od drugih. Ne može se zamisliti ništa što bi više bilo u stanju da uništi stidljivost«. Ovu su općenitu odredbu proglasili u svojim biskupijama i primijenili na pojedine plesove mnogi biskupi svijeta. Pariški i lionski kardinal zabraníše tango. Cambraiški nadbiskup, osim toga, zabranjuje »fox-trot i druge analogne plesove« (20. III. 1920.). Tridesetpeti članak sinodalnih statuta biskupije Quebec (Kanada) zabranjuje pod smrtni grijeh proti poslušnosti sljedeće plesove: tango, fox-trot, turkey-trot, schimmy, check-to-check, one-step, two-step (Vuiliermet, *Les Catholiques et les danses nouvelles*, Lethielleux 1924.). Godine 1923. zabranili su austrijski biskupi: tango, fox-trot, schimmy, one-step. Biskupi vele da je plesanje tih plesova

nespojivo s kršćanstvom te nalažu ispovjednicima da uskrate odrješenje majkama koje dopuštaju kćerima polazak ovih plesova («Salzburger Kirchenzeitung», 1923., br. 5., str. 37). Također su svi njemački i austrijski biskupi na svojoj biskupskoj konferenciji u siječnju 1925. i 1926. zabranili i takozvane »pristojne interpretacije« tih plesova. I u drugim se zemljama to učinilo (msgr Quillier, *Lettre pastorale* 1921.). Uglavnom se zabranjuju plesovi u kojima dolazi do ovih stavova: lice uz lice, prsa uz prsa, noge među nogama. (Vidi knjižicu: *Katolici i novi plesovi*, 1926., str. 23)

b) Kino, zle knjige i alkohol

Uz bok alkoholu i plesu možemo staviti loše kino i knjigu. Svatko zna da je današnje kino rasadište razuzdanosti. Tako su se npr. u Zagrebu u Balkan kinu od 27. I. do 28. II. 1923. prikazivale 4 drame. »U tim je komadima prikazano: 5 umorstava, 2 pokušaja ubojstva, 5 zavodačenja, 3 pijanca. Glavne su ličnosti ubojice, razbludnici, rasipnici, pijanci. Događaji se zbivaju velikim dijelom u igračnicama, krčmama, noćnim zabavištima, u sudnici i tamnici. Sve vrvi raskalašenim muškarcima i ženama. Sve odiše alkoholom i strašću.« (dr. D. Kniewald, *Katoličkim djevojkama*, 1923., str. 116)

Evo jedne druge statistike o lošem utjecaju kina. Od 3300 djece iz 95 osnovnih škola švicarskog glavnog grada Berna 2750 djece redovito je pohađalo kino. Evo što su vidjeli:

1914 tučnjava, 1236 svađa muža i žene, 1350 pijanstava, 1160 krađa djevojaka, 1120 nećudorednih prizora, 1226 ubojstava, 1625 razbojstava, 1179 krađa, 1171 paleža s umorstvom, 765 samoubojstava. Nije li to dovoljan dokaz da omladina koja teži za velikim životom ne smije ići u tu »školu grijeha.« (vidi: *Peuple de France*, 25. XI. 1925.)

Svakomu je poznavatelju društvenog života jasno da velik dio omladine strada, pače dolazi i u zatvor, ponajpače zato jer je u kinu naučila krasti, paliti. U Zagrebu je god. 1925. od 156 mladenačkih zločinaca 106 redovito polazilo kino. Stoga pravi junak neće ići na takve kinematografske predstave. Njega spopada gnušanje pred zločincima, razbludnicima, koji su glavni junaci u kinima. On nosi u svojoj duši sliku preporođene domovine gdje se poštuje djevičansko dostojanstvo i osuđuje svaki zločin. Ako čestiti mladić ide u kino, ide samo na poučne komade, a ne na ljubavne i detektivske. Baš ove strašne posljedice pokvarenih kinematografskih predstava kod naše mladeži imperativno nalažu svima koji iole žele toj mladeži dobro da osnivaju katoličke kinematografe u kojima će se prikazivati veliki događaji iz crkvene i narodne povijesti i iz misija te filmovi iz zemljopisa, iz prirodnih znanosti, iz borbe proti alkoholizmu, koji truje narodnu dušu i narodno zdravlje.

Kao što kino škodi mladenačkoj čistoći, škodi joj i ogromna većina suvremenih knjiga, romana i novina. Loša knjiga i novina gadni su zavodnici koji blate maštu mladićevu. Junački se značaj suvremenog katolika očituje i u tome da posvuda bude apostolom dobre knjige i novina, da sam čita samo odabrana djela, a i drugima da preporuča i daje da čitaju samo ono što je dobro, što je čisto. On će čitati knjige što ih je izdalo društvo sv. Jeronima, Narodna prosvjeta, Hrvatski katolički narodni savez: *Zlatnu knjigu Orlovske omladine*, *Katoličkog đaka* te časopise kao što su *Mladost*, *Katolički tjednik*, *Katolički list*, *Hrvatska prosvjeta*, *Luč*, *Narodna politika*, *Nova revija*, *Život* i mnogi drugi koji posvuda odlučno ustaju na obranu čistoće, svetosti, jedinstvenosti i nerazrješivosti kršćanskog braka.

A o *alkoholu* možemo reći ovo: muž koji u običnom životu pomoću čvrstih ograda (kao što su plemenite misli i načela) odolijeva mislima sjetilnoga nagona, podlegne tim mamilima kad se tako pusti slobodan put djelovanju spolnih podražaja. Svakomu je poznato da alkohol ubija najviše i najjače duševne moći tako da na dušu čovjeka koji se ne čuva alkohola i najuzvišenije stvari više ne djeluju, a on postaje sramotnim robom sjetilnosti (Schilgen).

X. Orlovstvo rješava glavne poteškoće mladića

Da zaboraviš na sjetilne podražaje, da svojoj mladenačkoj snazi dadeš uzvišen i plemenit cilj, naći ćeš sjajnu pomoć u Orlovstvu.

U Orlovstvu imaš osim plemenitoga duševnog odgoja još i tjelesni odgoj, tjelovježbu, gimnastiku, umjereni sport. Plemenito se natječeš, putuješ po prirodi što sve divno djeluje na dušu i tijelo i jača otpornu snagu u napastima te budi ljubav k čistoći.

Poslušaj što o važnosti tjelesnog odgoja za odgoj čistog naraštaja vele dva glasovita njemačka stručnjaka:

»Higijenski kao i čudoredni razlozi moraju skloniti omladinska društva da posvete najveću pažnju gajenju najraznovrsnijih tjelesnih vježbi. Pješačenje, gimnasticiranje, sport i igra, plivanje, klizanje itd. ne smiju se smatrati nimalo kao privjesak ostalom društvenom životu. Njegovanje tjelesnog zdravlja i njega tijela štoviše spada u *bitne* zadaće *općeg odgoja omladine*... Također je u čudorednom pogledu gajenje tjelesnih vježbi od najveće važnosti. Bukteće i razvijajuće se sile i sokovi u godinama razvijanja traže energičnu i kreпку djelatnost; preobilna omladinska snaga treba jedno izravnanje, jedan objekt na koji se može baciti... Na taj se način i pridize mašta omladine i čuva od stramputica. Tjelesne vježbe prema tome tvore *bitno* sredstvo koje ne valja obescijeniti i koje podupire vjersko-moralnu pouku u

borbi proti neumjerenosti i čudoredne razuzdanosti.« (*Jugendfürsorge und Jugendvereine* von Dr. August Pieper. M. Gladbach 1910., str. 210)

»U njegovanju spolnoga života ne smijemo kulturi tijela pripisati najvažniju ulogu, ali joj ne smijemo pripisati maleno značenje. Vježbanje i plivanje, pješčenje i igra tvore radost, donose nove ideale, nove težnje, nove misli i na taj način odvrćaju pažnju omladine od spolnoga i to u doba kada je sav njihov čuvstveni život pod utjecajem spolnosti. Kultura tijela daje omladini zanimanje i čuva je od klatarenja i od ulice koja je grobar nevinosti. Tjelesne vježbe također jačaju udove i živce, pospješuju dobar san i tako otklanjaju razne slike iz mašte koje potiču na sjetilni čin. Tjelesne su vježbe prije svega važne za onoga koji *duševno radi*, za one koji mnogo sjede ili koji moraju raditi u zatvorenim prostorima. Tjelesnom se djelatnošću s uspjehom može djelovati protiv ovoga (tj. lošim naslijeđenim svojstvima). Čim je tijelo jače, čim su živci otporniji, to je pod istim uvjetima lakša seksualna borba... Osim toga, ne smijemo zaboraviti da neke vježbe ne samo duh odvrćaju (od spolnoga nagona), već i čovjeka duševno priđžu... Slične sam dobre učinke mogao ustanoviti kod gimnastičkih vježbi, kao kod plivanja i veslanja.« (vidi: Karl Mosterts, *Jünglingsseelsorge*; Herder, 1920., str. 185)

Kad si u Orlovskoj organizaciji, odgajaš se neovisno od djevojačkoga svijeta i uvijek si u dobrome društvu s poletnim mladićima, Kristovim vitezovima. Temelj Orlovstvu jest česta sv. pričest. Sveta pričest pak stvara apostole, misionare, mučenike. Orlovstvo pruža ljudskoj duši tako velike uzore da možeš bez ikakvih većih poteškoća svladavati sjetilni nagon.

U Orlovstvu se osobito pazi na dobar primjer, a poglavito se štuje Presveta Bogorodica. Svaki je Oračo vitez Marijin. Pred njegovom dušom uvijek lebdi dražesna slika Majke Božje ovjenčana čarom beskrajne ljepote i milinom najčišćega djevičanstva. Oračo u svakoj djevojci vidi Gospinu sestru. A smije li Oračo da o sestri Bezgrješne pomisli ma i najmanje zlo?

Da, Oračo je apostol kršćanskoga viteštva, apostol svete čistoće, on se bori da hrvatski narod opet poštiva žene i majke kako ga to uči Katolička Crkva. On hoće da među nama opet zablista, kao negda, svetost kršćanskoga braka koji Bog blagoslivlje mnoštvom djece – budućih blaženika, koji će na vijeke gledati i veličati trojedinoga Boga.

XI. Djevičanstvo

Prema svetoj odredbi nisu svi ljudi određeni za brak. Mnogi su pozvani u još uzvišeniji stalež, da postanu svećenicima i redovnicima. Katolička Crkva od njih traži žrtvu čistoga života da uzmognu vršiti svoj junački poziv: službu na korist drugih (u školi, u crkvi itd.).

Cijelo je kršćanstvo sazđano na žrtvi. Tko ne zna što je žrtva, ne može razumjeti kršćanstva. Raspeti je Krist bojna zastava koja je izvješena u svim kršćanskim kućama. Duboko je značenje vanjske žrtve. Čovjek se sastoji od duše i tijela, zato treba da duša čovječja i tijelo žrtvom iskažu Bogu čast koji je sve stvorio. Sav ostali vidljivi svijet: kamenje, bilje, životinje, ne mogu svjesno dati Bogu čast jer nemaju razuma. Čovjek koji je gospodar sve prirode ima pravo da mu sva priroda služi, ali ima stoga i dužnost da kao Gospodaru svega u ime cijele prirode daje Bogu čast i slavu. I spolni nagon koji je u biljnom i životinjskom carstvu uzrokom tako velebnoga napretka, koji i u čovjeku rađa želju da živi u potomstvu svome, da rađa bića koja su slika i prilika Božja, i taj spolni nagon treba veličati Boga, gospodara svoga. To on čini žrtvujući samoga sebe. I zato vidimo gdje je iz ovoga dubokoga razloga potrebno da bude cijeli jedan stalež ljudi koji će se svojim djevičanskim životom bez prestanka žrtvovati Bogu u ime cijele i potpune prirode, koji će svim svojim porivima i osobinama odavati Bogu čast i slavu.

Ovaj zahtjev – sa stajališta zdravoga razuma posve opravdan – tako je duboko usađen u ljudsku narav da je i u poganskih Rimljana bio poseban stalež vestalki, kojima je bila stroga dužnost da žive u čistoći. Ako se koja ogriješila o tu svoju dužnost, živu su je uzidali i pustili da umre od gladi. A kod starih Germana svećenice su mogle biti samo čiste djevice.

Istina je, sam nam zdrav razum veli da mora biti ljudi koji će živjeti u djevičanstvu. Potrebno je da se žrtvom spolnoga nagona oda Bogu čast i tako prizna da je on stvorio taj nagon. A i iz čisto društvenih praktičnih razloga potrebno je da ima ljudi koji žive u beženstvu jer ljudsko društvo treba odabrane duše koje će se žrtvovati za bližnjega; za djecu koja nemaju roditelja, za bolesnike koji umiru po bolnicama. Omladina koja katkada teško dočeka dan svatova misleći da se nagon tijela ne može svladati, ima u ovim ljudima divne primjere. Život tih junaka propovijeda da je bez ikakve štete po zdravlje posve lako svladati tjelesni nagon. Tako divni primjer ovih velikana svijetli pred milijunima ljudi i pokazuje im put kojim im valja kročiti. Kada ljudsko društvo ne bi imalo ovih djevičanskih duša, mnoga bi suza bila neobrisana, a u narodima bi bilo mnogo više milijuna neodgojenih građana. Da tih ljudi nema, mnogo bi milijuna mladića i djevojaka prije svatova izgubilo nevinost i obolilo od gadne bolesti koja bi ili posve uništila divno svojstvo koje stvara nov život ili bi pak otrovala djecu sve do trećeg i četvrtog koljena. Celibat je prema tome jedan od najvažnijih čimbenika narodne sreće i blagostanja država.

A ipak, svi ti spomenuti razlozi nisu najglavniji zašto Katolička Crkva više štuje djevičanski stalež negoli bračni. Znamo da je brak muža i žene tajanstvena slika veze Krista s Crkvom. »Muževi, ljubite svoje žene«, veli

sveti Pavao, »kao što je i Krist ljubio Crkvu te sebe predao za nju« (Ef 5,25). »Otajstvo je to veliko! Ja smjeram na Krista i na Crkvu.« (*isto*, 32). Brak ima zemaljsku zadaću da služi rađanju i odgajanju djece. Kada prođe ovaj život i bračna se veza raskida, čovjek se treba ujediniti sa Sinom Božjim radi kojega je stvoren. Tada će svaka pojedina duša stupiti s uskrslim Kristom u vezu zaručničku. No ima odabranih duša koje već sada ovdje na zemlji stupaju u posebni zaručnički odnos s Kristom i odriču se svake zemaljske ljubavi. Duše koje polože zavjet vječnog djevičanstva već na zemlji počinju živjeti nebeskim životom i misle jedino i bez prestanka na svoga nebeskog Zaručnika. Ovaj se uzvišeni zaručnički odnos koji čovjeka diže u anđeoski red, najbolje odražuje u katoličkoj liturgiji. Da uzmogneš barem donekle shvatiti unutarnji život tih odabranih duša, iznijet ću ti ga prema Pontifikalu Djevica.

Katolička Crkva smatra da je svaka duša koja je položila zavjet djevičanstva vjenčana s Isusom Kristom. U tome je bitno značenje katoličkog celibata. Takva je djevičanska duša uzdignuta na dostojanstvo zaručnice Božje i već na zemlji živi nebeskim životom. Ona se natječe neporočnošću anđela i bez prestanka misli na bračne odaje svoga nebeskog Zaručnika. Na zemlji još mora svladavati strasti, ali njezine kreposti gore poput užarene svjetiljke i s ovom u ruci, u tamnoj zemnoj noći, čeka na nenadani dolazak svoga kraljevskog Zaručnika. I tada se najedanput začuje štropot; ona će proći kroz Kraljevska vrata, poći će u susret svom Zaručniku, Jaganjcu Božjemu, a ovaj će svojoj zaručnici dati bračni prsten i za njen trud ovjenčati je svijetlom krunom djevičanstva. Zaodjenut će je odjećom protkanom zlatom i okititi dragocjenim draguljima. Tada će se duša nerazdruživo sjediniti s Isusom Kristom i poći će u dveri i bračne odaje svog Božanskog Zaručnika da tamo slavi nebeske svatove. Neće biti sama jer s njom će biti još sto četrdeset i četiri tisuće djevica koje bez prestanka pjevaju novu pjesmu. Odabrana će duša u vijeke vjekova promatrati svoga Zaručnika kojemu služe anđeli, kojega se ljepoti dive sunce i mjesec. A sam će Isus Krist biti ushićen nad ljepotom svoje zaručnice koja je okrunjena cvijećem i ukrašena prstenom vječnih zaruka. On će se diviti njezinoj uvijek svježoj kruni od ruža i ljiljana koja nikad ne će izgubiti svoj miomiris. I u svojoj neizmornoj ljubavi Krist će duši prozboriti riječi kakve nikad nije čula: »Dođi, odabranice moja; u tebe ću staviti prijesto svoj jer se Kralj zaželio tvoje ljepote. Čuj, kćeri, i vidi i prisloni svoje uho. Zaboravi na puk svoj i na kuću oca svoga. Jer Kralj teži za tvojom ljepotom, jer je On tvoj Gospod, tvoj Bog. Dođi i da se vjenčamo, predraga moja: zima je prošla, grlica pjeva, a cvjetni vinogradi mirišu. Dođi, zaručnice Kristova, primi krunu koju ti je pripremio Gospod za vječnost.« (Usp.: Ps 45, 11-12; Pj 2,10-13)

To su tek izvaci iz duhovnog života onih duša koje su se odrekle prolazne zemaljske ljubavi i uronile u blistave predjele Srca Kristova. Nije svatko odabran da živi tim uzvišenim, anđeoskim životom. Ali svi skupa moramo biti zahvalni Gospodu, ako je stavio u našu blizinu duše koje su se odrekle svega i već na zemlji počinju živjeti onim životom koji je najstvarniji jer se ne svršava ni u vječnosti. Ni poganski ni židovski svijet nije poznavao takvog djevičanstva; ovaj je dragocjeni cvijet tek niknuo u čarobnom vrtu kršćanstva. (12)

XII. Viteštvo

Volja je Božja odredila da se velika većina ljudi ženi. Obiteljski je život za većinu ljudi izvor najčišćih, najljepših zemnih radosti. Prave radosti nećeš naći na javnim trgovima, na zabavama, u plesnim dvoranama, u kinu, u gostionama, već na domaćem ognjištu. Obitelj je sazdana na pravoj plemenitoj međusobnoj ljubavi muža i žene, na ljubavi oca i majke prema djeci.

Kad sretnoš djevojku, misli na svoje domaće ognjište. Kao što štuješ svoju majku, moraš štovati i svaku djevojku jer ona ima jednom postati majkom. Korijen je kršćanskog viteštva u poštivanju materinskoga dostojanstva.

Pravomu se viteštvu mladić već treba vježbati u rodnoj kući, u vladanju prema svojoj sestri. Priroda je već tako uredila da je sa sjetilnoga stajališta prema njoj ravnodušan. Ona je slabija, a on joj pomaže, štiti je, svjetuje joj. Ne vlada se prema njoj kao deran, već nastoji da njegovo vladanje bude ljubazno. Brat i sestra koji se dobro razumiju u mnogočemu se pomažu, slično kao muž i žena, samo što je to bez sjetilne sklonosti. Eto tako se mladić upućuje u viteško vladanje koje treba da iskazuje prema svakoj djevojci.

Već smo u početku rekli da se odgoj dječaka i djevojke mora vršiti odijeljeno tako da dječaci dozriju do potpunih muževa, a djevojke do potpunih žena. Iz toga ne slijedi da dječake valja ograditi od djevojaka kineskim zidom. Od vremena do vremena izuzetno mogu se u obiteljima prirediti zajedničke svečanosti. Tu može biti i zabave. Mogu braća i sestre i s drugim mladićima i djevojkama pod nadzorom roditelja poći i na izlet, ali to ne smije biti redovito i često. To treba biti samo u rijetkim zgodama. U tim slučajevima prisutnost djevojke djeluje na mladića posebnim čarom pa je razumljivo da će se on s jednom bolje zabavljati negoli s drugom. Može se mladić diviti djevojčinu čaru, njenoj ljepoti, kao što se divi i ostalim Stvoriteljevim umjetninama. Mora biti sposoban radovati se djevojačkoj ljepoti, a da kod toga njime ne zavlada nikakva strast.

Omladinski pokret u Njemačkoj pokušao je da zajedno odgaja dječake i djevojke. Svi su se, i dječaci i djevojke, oduševili za iste ideale, a ipak je iskustvo pokazalo da takav odgoj nije dobar. Pokušaj se ovaj izrodio. Dječaci su si prisvojili narav i ćud djevojačku, a djevojke dječaku. Dječaci su postali slabi, mekušni, bez volje, a djevojke surove. Osim toga su se u dušama omladine rodile strahovite bure koje su u njoj uništile duševnu ravnotežu.

Hrvatsko Orlovstvo je u tom pogledu našlo pravi put. Ono provodi posve odijeljen odgoj mladića i djevojaka. I tjelovježba je posve odijeljena. Muškim je voditeljima vježbanja strogo zabranjeno vježbati Orlice. Ali u stanovitim rijetkim zgodama, radi svečanih općih manifestacija katoličke ideje, glavna centrala i duhovnici mogu dopustiti i to pod nadzorom starijih, jedinstveni nastup Orlova i Orlica. Nakon toga kratkotrajnoga nastupa odgoj se provodi odijeljeno.

Pokazalo se, naime, da redovito sastajanje omladine u plesnim školama, kod vježbanja u pjevanju ili u kazališnim komadima s mješovitim ulogama obično dovodi do ljubakanja, a to je pogibeljno i veliko zlo.

U čemu je dakle pravo viteštvo?

Mladić se mora prema djevojkama uvijek tako vladati da ima vazda svjesno pred očima da će njemu pripadati (ako bude Božja volja da se oženi) samo jedna djevojka, a i on da će pripadati samo jednoj djevojci.

Ta djevojka bit će buduća družica njegova života, majka njegove djece, a on mora čistim svojim neporočnim i plemenitim životom zaslužiti da Bog blagoslovi njegov brak. Svaki vitez mora već kao dječak da stvori odluku: *svojoj ženi koju mi je Bog odredio hoću već sada biti nepokolebivo vjeran. Hoću pripadati samo njoj i nikada nijednoj drugoj.*

Iz svega posve jasno proizlazi da se ponosni mladić ne upoznaje s djevojkama radi zabavljanja ili drugih tričarija, već je svjestan da upoznavanje treba imati kao cilj doživotnu odgovornost. Evo što o tome veli već spomenuti njemački stručnjak:

»Tako odgojem postizavamo i kod plemenitog mladića ono duševno raspoloženje koje pomaže da se posve lako i korisno može obraditi poglavlje *o poznanstvima*, kojeg se s nepravom toliko boje. *Ova se poznanstva mladiću više ne ukazuju kao igrarija ili prilika za zabavu*, već kao nešto sveto kojim se ne valja igrati, a ljubav je u njegovim očima onaj dragulj koji je Bog postavio u prirodu kojega valja vjerno čuvati i braniti; ne smije se ovaj dragulj nuditi prvoj nevrijednici, ne smije se prerano upotrijebiti ili možda istrošiti jer mu je zadaća da u brizi i kasnijoj nesreći očeliči dva srca, da izdrži i podnesu svaku bol. Jednom riječi, mladić mora uvidjeti – a dobro poučeni mladić to i uviđa: poznanstvo bez odgovornosti

jest nezgrapnost. Takvo ne smije postojati.« (Dr. Vogelbacher u knjizi Karl Mosters: *Jünglingsseelsorge*, Herder 1920., str. 174)

XIII. Kakvu si družicu izabrati?

»Od Gospoda je žena razumna.« (Izr 19,14)

Dijete daje braku obilježje

Kad se zreo mladić zaljubio i kad je uvjeren da je našao svoju buduću družicu, pun je neke neopisive sreće. Drži da više ništa ne treba na svijetu. No Bog mu nije tih osjećaja dao radi njega samoga, već zato da osjeti želju za brakom i da postane ocem.

Istina je, mnogi se žene radi ličnih koristi: jednima je stalo da dođu do blaga, do trgovine, položaja i drugo; neki misle na tjelesne užitke. No pored svega toga u zdravim prilikama većina ljudi pomišlja kod ženidbe baš na ono što je prema namisli Božjoj u ženidbi glavno: misle na blagoslov što će ga imati u brojnoj odgojenoj djeci.

Kakva želiš da ti budu djeca, takvu izaberi njima majku

Kad se dakle zreo mladić hoće ženiti, mora naročito tražiti majku svoje buduće djece. Iz njezina srca mora strujiti u malešno srdašce djeteta samo ljubav, dobrota, pobožnost, hrabrost, duševni mir; jednom riječi, sve što je plemenito i lijepo. Kakvo dakle želiš da bude srce tvojega čeda, takvu mu traži majku.

Budi u tom razborit. Već sam u početku rekao da je zadaća obitelji – a po tome se ova organizacija razlikuje od svakoga drugoga društva u svijetu – rađanje i odgajanje djece. Ako želiš da tvoja djeca budu duševno i tjelesno zdrava, trebaš im dati duševno i tjelesno zdravu majku. Ovo duševno i tjelesno zdravlje zavisi od dvoga: od nasljednih i od stečenih svojstava majke.

Majka mora biti duhovno i tjelesno zdrava

Hoćeš li dakle stupiti u brak, a ti nastoj da saznaš na zgodan način da li u obitelji iz koje hoćeš sebi izabrati družicu života, ne vlada možda kakva bolest, kakvo loše duševno raspoloženje, kriva čudoredna ili vjerska naziranja i mišljenja. (13) Osim toga, uživi se u navike svoje buduće žene: pitaj se da li ćeš moći s njom živjeti u potpunoj duševnoj slozi. Glavno je da izvidiš da li je tjelesno i duševno zdrava i da li je pravi kršćanski odgoj usadio u njenu dušu sve one kreposti koje mora imati vjerna supruga i dobra mati.

Mora biti pobožna

Prava, temeljita, razborita pobožnost glavna je krepost žene. Ova je pobožnost u odlučnoj volji da živi po volji Božjoj, to jest da vrši dužnosti prema Bogu i Crkvi, da vrši staleške dužnosti. Dok je muž *glava* obitelji, žena je njeno *srce*. A to srce treba biti pobožno. Bez prave pobožnosti žene niti će muž niti njegova djeca biti sretni. Svaku obitelj snađu brige, trpljenja, nesreće. Jedino se pobožna duša može snaći u svim tim poteškoćama i ne će smalaksati pod bremenom života.

Mladić koji je oduševljen za javni katolički rad, neće naći potpunu sreću u braku, ako i njegova žena ne bude oduševljena za iste ideale. Prigovarat će mu možda kad ide na sastanke i neće s njime dijeliti radosti i žalosti. Zato je najbolje, kada dođe za to vrijeme, da potraži djevojku koja je oduševljeno radila u kakvom vjerskom ili katoličkom prosvjetnom udruženju i koja shvaća da suvremena katolička obitelj treba biti žarište apostolata, ne samo u granicama svojim, već također izvan obiteljskoga doma, ako je to samo moguće.

No budući da je *glavni cilj obitelji* ne samo da rađa djecu, već da je i odgaja, majka mora *voljeti* domaći život, a i sve ono što joj bilo kako služi kod odgoja djece. Na sve to treba paziti razborit mladić kad se u njemu budi želja da se u sakramentu ženidbe sveže uz koju djevojku. Kršćanske obitelji zasnovane su na požrtvornosti i škola su ljudskoga roda gdje se na najprirodniji način odgaja čovječanstvo. To je veličanstvena podjela posla. Mnogi milijuni roditelja odgajaju svoju djecu i trude se, što samo mogu, da svoju djecu što bolje odgoje. Kakva li bi zbrka nastala u svijetu kad bi svatko imao pravo odgajati svačiju djecu! Nestalo bi temeljitosti, poštivanja pretpostavljenih, poslušnosti – jednom riječju, sve bi one kreposti iščezle na kojima se osniva sav društveni i državni život. Obitelj će jedino dostojno zamijeniti katolički redovnici i redovnice koji se odriču svih osobnih radosti i postaju duhovnim roditeljima tuđoj djeci.

Nije dakle za katolika žena koja nije praktična katolkinja, koja je ravnodušna prema vjeri i vjerskim dužnostima, koja se nečedno odijeva, koja misli tek na kavane, kina, plesove, zabave. Nije za katolika žena koja ne vrši rado obične domaće poslove koji među ostalim imaju i tu važnu zadaću da privežu ženu na kuću, to jest uz ono mjesto gdje se ima vršiti glavna zadaća braka – odgoj djece.

Žena razuzdana, vladanja muškaračkoga koja je mladost provela u lakoumnom druženju s muškarcima nije za katolika. (14)

Čuvati se valja druženja s djevojkama druge vjere

Čuvaj se da se ne zagledaš u djevojku druge vjere. Crkva to neće. Uvjeran si da je jedina Katolička Crkva prava Crkva i da jedino *potpuni*

sklad u duševnim naziranjima može usrećiti obitelj. Ako se pak vi ne slažete u najvažnijim pitanjima života, a to su pitanja vjerska, kako će vaš brak biti sretan?

U savjesti teško griješi tko smjesta ne prekine ljubav s djevojkom druge vjere, ako vidi da bi kod ženidbe bila ugrožena mogućnost da djeca budu katolička. Sam Božji zakon zabranjuje brak u kojemu se djeca ne bi odgajala u pravoj vjeri. Katolik koji bi se vjenčao pred nekatoličkim dušobrižnikom bio bi izopćen iz Crkve.

Odabranicu valja ljubiti

Djevojku kojom se hoćeš oženiti moraš ljubiti. Pod istinitom se ljubavlju ne razumijeva ona »žarka ljubav« zaljubljenih koja brzo ohladi i onda se često pretvara u odvratnost i mržnju. Prava se ljubav osniva na međusobnom poštivanju, na međusobnoj sklonosti, ona je spremna trpjeti za drugoga. Ova ljubav ne traži tek sebe i svoju korist, već dobro drugoga. Prava ljubav nastoji da ljubljena osoba ima ono što je za nju dobro i radit će da joj to i dade.

Neka mladić ne stvara odluke kad je nerazborito zaljubljen

Kad dakle u svojoj duši osjetiš prve porive ljubavi, budi na oprezu, svladavaj se. Doći će i do borba i nepravilika, a doći će možda i do časova gdje ćeš morati upotrijebiti svu snagu da sačuvaš svoj i njezin ponos. Sumnje, borbe takvih časova nemoj povjeravati komu god. Ispovjedaonica je mjesto gdje se trebaju rješavati intimne stvari tvoga srca. Povjeri se ozbiljnomu i sveta života ispovjedniku, a osobito učini to u duhovnim vježbama. Svjesnim se naime katoličkim mladićima živo preporuča da o važnom ovom koraku razmišljaju u duhovnim vježbama i ondje pred Božjim licem stvore konačnu odluku kad su upoznali što Bog od njih traži.

Popustiš li svojim osjećajima, ne budeš li radio prema načelima razbora, može ti se dogoditi da će sklonost na juriš osvojiti tvoje srce. Tvoj će um potamnjeti, a tvoja se volja ukočiti. Iskustvo nas uči da nerazboriti zaljubljenici često padnu u takvo stanje te ne mogu više mirno suditi, a ne slušaju ni razboritih ljudi. Oni su i gluhi i slijepi za sve što se ne slaže s njihovom strašću.

Čuvaj se takva duševnoga stanja; a snađe li te, ne odlučuj u takvu stanju ništa. Moraš biti uvijek kadar družiti se s djevojkama koje su ti drage, a da se kod toga ne smeteš i da ne promišljaš kako ćeš ovoj ili onoj pokazati svoju posebnu sklonost. Samo onda ćeš moći bistrim umom i neslomivom voljom prosuditi da li su u djevojke, prema kojoj te srce vuče, sva ona svojstva koja su podobna da postanu osnovicom sretne obitelji. Ako se nakon mirnoga razmišljanja o tome uvjeriš, možeš otvoriti svoje srce plemenitoj ljubavi.

Osim toga, mladić treba tek onda tražiti zaručnicu kad je može brzo dovesti pred oltar.

Vladanje zaručnika

Kad si zaručen, treba biti u tebe i u zaručnice čvrsta odluka da ćete neoskvrnjeni stupiti pred oltar. Ako čista srca sklopite bračni vez, blagoslovit će i Bog vaš korak. One kršćanske običaje, koji zamjeraju zaručnicima da se na samu sastaju, da pod jednim krovom spavaju, valja uvijek držati svetima. Ovi su kršćanski narodni običaji divna pomoć zaručnicima da se sačuvaju od ludosti i nesreće. Makar je u tebe volja ne znam kako čvrsta, već radi dobrog primjera vjerno se drži tih običaja. Zaručnici koji drže do svoje časti neće zajedno ni putovati.

Biblija rasvjetljuje poput sunca ovo tako teško pitanje odnosa muža prema ženi. Divan su uzor kršćanskim zaručnicima Tobija i Sara. Tobija se ovim riječima Bogu molio: »Gospode, ne uzimam zbog pohote ovu svoju sestru nego po istini. Smiluj mi se i učini da s njom doživim starost.« (Tob 8,7). A Sara je govorila: »Ti znaš, Gospode, da sam čista od svakoga grijeha s čovjekom i da nisam uprljala ime svoje, ni ime oca svojega u zemlji sužanjstva.« (Tob 3,14-15)

XIV. Zaglavak

Iz svega što rekосmo slijedi ovo: spolni je nagon usadio u čovjeka sam Bog koji se njime služi da ostvaruje veliki svoj naum da se rađaju djeca, da se množi i čuva rod ljudski, a u njem besmrtnе duše koje će zauvijek gledati i slaviti samoga trojedinoga Boga. Spolni nagon po sebi nije zlo, ali čovjek ga treba držati na uzdi da se njime služi kako to određuje zakon Božji – dakle nikada prije ženidbe.

U spolnome nagonu razlikujemo tri sastavna dijela: nagon tijela, nagon duše i nagon za umnožavanjem. U mladića je prvi jače razvijen negoli kod djevojke, a u djevojke je duševni nagon jači od sjetilnoga.

Mladića ne smijemo odgajati zajedno s djevojkama jer mladić treba postati potpunim mužem, a do toga u mješovitom odgoju ne će doći. Zato i katolička odgojna znanost (pedagogika) odlučno osuđuje takozvanu koedukaciju, tj. mješoviti odgoj kod omladine koja još nije spolno sazrela.

Glavna svrha želje za ljubavlju koju već mladić u sebi osjeća, nije tjelesni užitак; svrha te želje nije čarobna poezija već je svrha tim osjećajima prije svega dijete koje se treba roditi i odgajati. Sve ostalo samo su zamamljiva priprava, poticaji koji jedan spol gone k drugomu i to zato da se uzmogne ostvariti namisao Stvoriteljeva: rađanje budućih svetaca. Da tih ugodnosti nema, vrlo malo bi ljudi stupalo u ženidbeni vez.

Taj nagon ne miruje u čovjeku dok nije našao svoje smirenje u zakonitom braku. No ni u braku nije ljubav potpuna i sreća nepomućena jer bolesti, trpljenja, smrt mute uvelike tu sreću, a često i samu ljubav. Čovjek u braku dolazi do uvjerenja da se potpuna, nerazdruživa ljubav ne može postići na ovoj zemlji i da će ljudsko srce zadovoljiti tek nerazdruživa ljubav u vječnom sjedinjenju s Bogom. Zemaljska je ljubav samo slika ljubavi Božje, slika ljubavi Krista prema svetoj Crkvi i put u zagrljaj Božji.

Ali danas omladina ima vrlo loše pojmove o ovim temeljnim zakonima ljudskoga poretka: ona ne zna da je obitelj glavna i temeljna stanica ljudskog društvenog poretka i da je cilj ljubavnoga nagona, što ga mladić u sebi osjeća, u tome da jednom osnuje kršćansku obitelj koja će dati Bogu duše, roditeljima dobru djecu; koja će Crkvu obdariti svecima, domovinu pravim rodoljubima.

Zato danas tako često gledamo gdje nezreli mladići provode cijele sate, a i dane, u društvu s nezrelim djevojkama, a zanemaruju odgoj svoje ličnosti. Strašne su društvene posljedice toga preranoga zaljubljivanja: djevojka time gubi umiljatost i stalnost, u njoj se uništava dostojanstvo budućega njenog materinskog poziva. Ovakve rane ljubavi prečesto dovode i do smrtnih grijeha, do strahovitih nesreća, do raznih zločina, do samoubojstva, do svega što tako često čujemo i čitamo.

Mladić treba znati da između nezreloga mladića i djevojke ne može biti pravoga prijateljstva jer se to protivi Božjem naumu koji je stvorio dva spola da se međusobno nadopunjuju, da u prvom redu ostvare obiteljsku zajednicu.

Trijezan mladić uviđa strahovite posljedice preuranjene ljubavi, zato već u početku stvara odluku da će od sebe odbiti sve što bi ga zavelo na prerano druženje s djevojkom. Naobraženi mladić vrlo dobro zna da čist život ne samo da ne škodi zdravlju, već naprotiv mladiću daje neopisivu svježinu i snagu. On također zna da mu je već u mladosti Bog dao nagon da ga svladava i tako sustavno izgradi svoju osobnost. On je uvjeren da u srcu značajna čovjeka samo dvije žene smiju imati istaknuto mjesto: to je njegova majka te majka njegove buduće djece. Zato mora svetu čistoću srca čuvati kao najljepši biser mladenaštva. A da uščuva taj biser, izbjegavat će sve one prilike koje bi ga mogle navesti na zlo; to su loši razgovori, ružne kazališne predstave, kino, a poglavito nečedni ples i alkohol. No sve to neće mu moći nauditi ako se upiše u Orlovsku organizaciju gdje će se pored tjelovježbe odgajati odijeljeno od djevojaka. Bude li se vjerno držao propisa svoje *Zlatne knjige*, u orlovskoj će organizaciji naći sva prirodna i svrhunaravna sredstva s pomoću kojih će se moći izgraditi čeličan muž. Kao čestit Orao, on će u duhu svojih pravila često primati svetu pričest, a sveta pričest najjače je sredstvo, najčvršća je obrana svete čistoće srca

protiv najžešćih navala spolnoga nagona. Sveta pričest stvara misionare, ispovjednike, junake, mučenike. Orlovstvo iznosi mladiću pred oči još jedan viši ideal. U Orlovstvu mladić može shvatiti visoko značenje beženstva. Kao katolik i mladić čista srca vidjet će da je život u celibatu, kako ga provode redovnici i svećenici, daleko uzvišeniji od života u braku. (11) Kada je toliko milijuna ljudi tolike vjekove moglo živjeti u svetoj čistoći i u toj čistoći stvarati najdivnija djela u životu Crkve, zašto kršćanski mladić ne bi mogao svladati svoj spolni nagon jer mu bez teške povrede zakona Božjega i onako ne smije udovoljiti!

Orlovstvo mu napokon daje još nešto. Ono mu drži pred očima primjer križara-viteza kojemu nije samo do toga da spasi sebe, već hoće da apostolskim djelovanjem unosi viteško shvaćanje ljubavi i u sav javni život. Stoga kao i vitez štuje djevojku, štuje je bez i najmanje pomisli da povrijeđi dostojanstvo njezina djevojaštva, čistoću djevičanstva njezina.

Kao vitez, kršćanski mladić, Orao gleda u svakoj djevojci sestru Bogorodice. Svaki Orao mora biti vitez Bezgrješne.

Tek kad dođe vrijeme ženidbe i kad ima sve što mu je za osnutak obitelji potrebno – ako ga Bog ne zove u uzvišenije zvanje trajnoga djevičanstva – ogledat će se mladić za djevojkom. To ne će biti prije dvadesete godine. Od svoje buduće družice tražiti će da bude duševno i tjelesno zdrava i da bude pobožna. Kako se svijet danas dijeli u dva tabora – Kristov i antikristov – koji se međusobno bore organizacijama, gledat će katolički mladić i na to da izabere sebi djevojku koja prema tim pitanjima nije ravnodušna, već je i sama članica kojega vjerskoga udruženja ili je u kakvom ženskom prosvjetnom udruženju Katoličke akcije.

Suvremeni katolički mladić neće uopće započinjati prijateljevanja s djevojkom druge vjere. On neće djevojke uzimati iz interesa, već iz čiste ljubavi. Kad je zaručen, ravnat će se prema kršćanskim običajima koji traže da svojim dobrim vladanjem prema zaručnici bude i drugima uzorom.

Bude li se naša omladina držala tih smjernica, dobit ćemo čeličnih značajeva, svetaca i rodoljuba; dobit ćemo čvrste i plodne kršćanske obitelji koje su glavna osnovica narodnoj veličini i javnom blagostanju građana.

Samo kršćanske, čiste, plodne obitelji prati blagoslov Božji.

Uzalud ćemo vikati »Živjela Hrvatska«, uzalud ćemo se nadmetati u rodoljubnim praznim frazama i hvastati se rodoljubnom politikom, ako naša politika ne bude kršćanska. Svaka pak kršćanska politika mora ići za tim da dobijemo što više kršćanskih obitelji u kojima će bračni drugovi živjeti u nerazdruživoj vjernosti sve do smrti. Kršćanski će bračni drugovi gledati da imaju što veći broj djece i da u svojoj djeci uvijek gledaju neizmjereno dostojanstvo djece Božje. I zato se suvremeni katolički mladić već za rana mora pripravljeti za svoj uzvišeni budući poziv oca obitelji, mora se

odgajati daleko od svakoga utjecaja preuranjenih ljubavi. Njegovo je geslo: Hoću da moja mladost bude slobodna i netaknuta; netaknuta ne samo od grijeha već i od preuranjenog zaljubljivanja. Jedino takva mladost daje potpune ljude. (15)

Bilješke

- (1) Ova je knjižica poglavito izrađena prema njemačkom djelu Hardyja Schilgenena, SJ: *Du und Sie* (Düsseldorf, L. Schwann, 1925.)
- (2) Biskup Mahnić proglasio je u svojoj biskupiji sljedeću odredbu: »Hoćemo prije svega da se u takvim udruženjima spriječi svako upoznavanje ili sastajanje mladića i djevojaka. Tako, da navedemo primjer, ne možemo odobriti kod predstavljanja gluma (kazališnim predstavama), pa makar bile pristojne, da zajedno nastupe dječaci i djevojčice igrajući ili govoreći. Ozbiljno opominjemo da se to ne dogodi« (vidi *Ljubljanski Škofijski list* 1912., šte. 2., str. 19). Hrvatski orlovski savez, ravnaajući se po istim pedagoškim metodama, stvorio je ovaj zaključak: »Na pojedinačne upite da se dopusti prikazivanje dramskih komada s mješovitim ulogama priopćujemo svim društvima da to nije dopušteno, kako je to već opetovano javljeno« (*Organizacijski vjesnik* Hrvatskog orlovskog saveza, god. IV., br. 2., str. 29–30).
- (3) Ovaj mješoviti školski odgoj već je stoga loš što djevojka od 10. do 15. godine brže raste i prema tomu teže duševno radi, a mladić u toj istoj godini polaganije raste, ali bolje shvaća. A do 10. godine dječaci brže rastu i stoga slabije shvaćaju od djevojčica. Isto je to kao kada bismo istodobno htjeli održati jedno teško predavanje dvojici đaka, od kojih je jedan čil, odmoran a drugi nije tri dana spavao (vidi dr. W. A. Laij, *Exper. Pädagogik*. Berlin 1918., te glasovito djelo dr. Jakoba Hoffmanna, *Handbuch der Jugenderziehung*, Herder 1922., str. 38–41, 93–181).
»Presvijetla gospoda biskupi sakupljeni prošle godine na konferenciji u Fuldi ponovno naglašuju sljedeću točku: Na temelju odgojnih načela i vjerskoga morala treba potpunoma osuditi koedukaciju, što u pučkim školama, kao i u srednjim ili visokim. U roditeljskim savjetima i odborima svećenstvo treba govoriti o lošim posljedicama koedukacije. Treba se oprijeti nastojanjima onih koji bez hitne potrebe hoće uvesti koedukaciju, poglavito ako se radi o djeci, kojima je već 10 do 12 godina...« (Doc. cath. 8. V. 1926., c. 1194.).

Koedukaciju su nedavno osudili španjolski biskupi i nazivlju je »protukršćanskom« (Doc. cath. Od 3. VII. 1926., c. 4). A što o njoj sudi njemačka katolička pedagogika, dovoljno pokazuju sljedeći retci:

»Die wertvollen lebenspendenden Spannungen, die in der Polarität von Mann und Frau liegen, auswischen, wurde die Katastrophe unseres Volkes besiegeln helfen« (*Schule u. Erziehung*; I. Heft. 1925; P. Schröteler, SJ.: *Rhythmik und Erziehung*).

- (4) Naravno, ova se knjižica ne odnosi na posebno odlikovane duše koje Bog ispočetka odmah zove na mistično zaručništvo. Celibat (beženstvo) je posebno zvanje i tko ga ima, taj posve lako ukloni spolni nagon i njegovu energiju pretvara u junačka djela na korist drugih i samoga sebe.
- (5) Ipak, trebamo spomenuti jednu iznimku. To je prijateljstvo među doista svetim ljudima jednoga i drugoga spola. Takvo je prijateljstvo bilo između sv. Franje Saleškoga i sv. Ivane Chantal. Ovaj prijateljski odnos proučio je dr. Michael Müller: *Die Freundschaft des hl. Franz v. Sales mit der hl. Johanna Franciska von Chantal* (Kosel-Pustet Regensburg 1923.). Evo što o tome veli Bogoslovska smotra (godina XII., broj 2., str. 261–263): »Prijateljska je ljubav sv. Franje Saleškoga i sv. Ivane Franciske barunice de Chantal povijesna činjenica... Dr. Müller prikazuje posve jasno i otvoreno početak i sav kasniji razvitak ovoga velikoga prijateljstva... Dok je svetica umirala, molio je njezin duhovni vođa sv. Vinko Paulski u Parizu i vidio je u viziji malu vatrenu kuglu kako se uzdiže sa zemlje prema nebu gdje se sjedinila s drugom, većom i svjetlijom. Ovako sjedinjene uzdizale su se sve više dok nisu uronile u neizmjeru veću i sjajniju kuglu. U duši mu je bilo objavljeno da je to duša sv. Ivane Franciske koja se u vječnosti sjedinila s dušom sv. Franje S., a obje su se utopile u vječnoj Božanskoj Ljubavi (277). *Ova je vizija simbol i tumač čitave te svetačke ljubavi...*«
- Pisac pripovijeda najprije prvi susret 1604. u Dijonu. Svecu je bilo tada 36, svetici 32 godine. Odmah su jedno i drugo opazili srodnost svojih duša. Ali prije negoli su sklopili jedinstveno prijateljstvo ljubavi Božje, ispitivali su se jedno i drugo četiri mjeseca *nije li u tu ljubav duša primiješano i nešto sjetilnosti...* Odluku su prepustili p. Ivanu de Vilarsu. Ovaj je izjavio da je Božja volja da sveti biskup preuzme duhovno vodstvo barunice de Chantal (390). Svetac je nakon toga čitao sv. misu za spasenje njihovih duša. Pod podizanjem su *obnovili svoja obećanja i zavjet vječne čistoće...* Kao čovjek koji je živio dubokim duhovnim životom dobro je znao sveti Franjo *da je ljubav između muškarca i žene izvan braka veoma opasna stvar*. I zato je odmah počeo proučavati ovaj problem prema najboljim učiteljima

duhovnoga života. Na osnovu toga proučavao je Franjo i samoga sebe. I on se tuži 1606. (dva puta) da »ova rosa nije bila ispočetka tako blaga kao sada kad djeluje jako, ali bez potresanja i naglosti«. A 1616. priznaje da »prirodna ljubav još nije u njegovoj duši potpuno poslušna posve čistoj ljubavi Božjoj«. Ali on je svom snagom svoje duše *ugušio* i samu klicu ovoga osjećaja pa je njegova ljubav prema barunici de Chantal ostala doista čišćom od snijega i sjajnijom od sunca. Nasuprot materijalističkom svijetu i njegovu panseksualizmu, prijateljstvo je Franje Saleškoga i barunice de Chantal eksperimentalan dokaz da čista ljubav može postojati između muškarca i žene. U svagdanjem su životu običnih ljudi takva prijateljstva nemoguća ili su barem veoma pogibeljna jer se i neopazice i nehotice ušulja sjetilnost. Zato je glavni uvjet ovakva prijateljstva:

- a) da su jedno i drugo već po prirodi vrlo malo seksualno osjetljivi;
- b) da nakon zreloga razmišljanja oboje iz ljubavi prema Bogu odluče doživotno živjeti u potpunoj čistoći, no jer se još uvijek može tijelo pobuniti, to je potrebno da
- c) svaki i najmanji prohtjev sjetilnosti u svakom njezinu obliku preziru i mrze kao smrtni otrov.

Oni moraju biti, jednom riječi, u čitavom svom biću potpuno oduhovljeni i potpuno prožeti strahom i ljubavlju Božjom.

Rezultat je dakle ove knjige da *sveci* mogu biti u čistoj ljubavi, a da ih pri tome ne priječi svjesna i nesvjesna erotičnost koju su potpuno svladali. A *običan* muškarac i *obična* žena koji se nisu uzdigli do ovih nebotičnih visina vladanja nad samim sobom i tako reći potpunog utapljanja u volji i ljubavi Božjoj mogu se međusobno živo ljubiti i biti u bližim prijateljskim vezama, ali tu i nesvjesno vibriraju i seksualne kvalitete i stvaraju sjetilnu sklonost koja teži za sjedinjenjem, primjerenim sebi. Ženidba je od Boga određena da ovoj težnji udovolji. A i izvan ženidbe je svako prijateljstvo (*Verbindung*) muškarca i žene ugroženo prirodnim nagonom, i to u onoj mjeri u kojoj je ovaj jak i ukoliko je osoba njemu pristupačna.

- (6) U djelu F. Spirago: *Beispiele – Sammlung fur das christliche Volk* (Prag 1918.) ima mnogo lijepih primjera iz života glasovitih ljudi koji pokazuju blagotvorni utjecaj ljubavi prema roditeljima (str. 308). Vidi također hrvatski prijevod *Katolički pučki katekizam*, Zagreb 1912., II. dio, str. 299. do 306.
- (7) Narodi, gdje omladina ne živi čisto, propadaju. Francuska naglo propada. Godine 1876. na 36,905.788 stanovnika bilo ih je rođenih 802.867, a godine 1911. na 39,601.509 bilo ih je samo 349.267. Francuski ginekolozi sa strahom izvješćuju da se u Francuskoj na go-

dinu barem 400.000 djece manje rodi negoli bi se moralo roditi. A nije sada bolje ni u Njemačkoj gdje se računa da se godišnje ubije 600.000–700.000 plodova. Njemački vojskovođa Moltke rekao je za Francusku da ona »svakog dana gubi jednu bitku« (vidi FS. A. Radić, *Pošast*, str. 54–55). Tih brojeva bi se moglo nanizati na tisuće. O njima bi poglavito morale računati naše takozvane rodoljubne ili državotvorne organizacije koje drže da se rodoljublje i državotvornost sastoji u vatrenim govorima i oduševljenim pjesmama, a ne u odgoju čistog naraštaja. Narodi srću u propast gdje omladina do braka ne živi posve čisto.

»Ali istinski život se iscrpljuje«, veli F. Verhelst, »tamo gdje gadni računi ograničuju plodnost. Gdje se ljudi boje djece, stanovništvo opada, a tamo gdje stanovništvo opada ono se pomamnim samoljubljem hvata... uz svoja dobra kojih radi nedostatka djece ima više. Zemlje, gdje pučanstvo opada, više same ne mogu udovoljiti potrebama svog udobnog i pokvarenog života i postupno, neopazice se među njima naseljuju stranci koji imaju više djece. Jučer ih je bilo tek na desetine, a danas ih je već na tisuće; sutra će ih biti na milijune. I sve više će se stranci množiti, napunit će gostoljubivu zemlju gdje su se spustili njihovi rojevi, i zamijenit će narod koji se nije htio umnožavati« (*Morale*, str. 54).

Na žalost vladaju u nekim dijelovima hrvatskog naroda u tom pogledu strašne prilike. Roditelji često ne žele imati više od jednog djeteta, a najviše dvoje djece da ne moraju dijeliti zemlju. Stoga sprječavaju ili dapače i usmrćuju plod. Ako u našoj državi i nema još gotovo nikakva socijalnoga zakonodavstva koje bi priteklo u pomoć plodnim obiteljima podjelom zemlje, besplatnim školovanjem, popustom na željeznicama i sličnim sredstvima, ipak se sprječavanje i ubojstvo djeteta ne može nikako opravdati. Roditelji koji sprječavaju i ubijaju plod pravi su zločinci i zavrijedili bi tešku kaznu. U nekim je krajevima čudoredna svijest našega naroda već tako niska te više i ne vidi kakav zločin time počinja. U takvim slučajevima misije mogu pomoći jer one potresu čitavom dušom čovjeka i pred oči mu dozovu sve užase strašnoga suda tako da čovjek osjeti dužnost živjeti prema naravnom zakonu i da ne smije priječiti ili ubijati plod. Tako eto vjera djeluje na porast pučanstva i može se reći da je ona već stoga gledišta najveća dobročiniteljica domovine. – Bogu hvala, ima drugih krajeva koji su siromašni, ali gdje ima mnogo djece. I sva ta djeca imaju priliku da se snađu u svijetu i da žive u poštenju.

Badava će se narod zagrijavati za razne političke stranke i iščekivati spas od države; on je sam najveći zločinac na narodnoj stvari ako

sprječava porod ili ubija nevinu djecu i ne nastoji da ima što više djece. Velika je zadaća katoličkih omladinskih društava da odgoje u narodu svijest da su dobre i vrlo plodne obitelji najveći narodni kapital.

- (8) Od svih je grijeha razbludnost najčešći. Jasno je da je i kod omladine seksualno pitanje osnovica velikog broja pitanja koja muče dušu mladićevu. Važno je zato da se omladini dade katolički odgovor na sva ova pitanja jer će ga inače tražiti drugdje i stradati. Tako sveti Alfonzo de Liguori tvrdi da razbludnost daje najčešću i najbrojniju materiju za ispovijed i radi nje se najveći broj duša gubi« (Theol. Mor., početak tract. De Sexto). A sveti Toma veli da razbludnost urađa sljedećim posljedicama: »Zasljepljenost duha, nepromišljenost, naglost, nestalnost, samoljublje, mržnja na Boga, privrženost dobrima ovoga svijeta, zaborav na budući život« (I. II. 9. 64, a 5).
- (9) Životno iskustvo pokazuje da djevojke koje nisu od mladosti bile slobodne, tj. koje su već u ranim godinama zavoljele mladića, da te djevojke kasnije kad opaze da su zrele ili kad se udaju, često snalaze velike unutarnje duševne teškoće. Dogodi se da se takva udata žena zaljubi u drugoga te proživljuje u svojoj duši što je trebala da proživi prije udaje. I djevojka i mladić imaju pravo da se zaljube, no to treba biti tek onda kad će ta ljubav dovesti do cilja koji joj je Bog namijenio – brak.
- (10) Dr. Ladame kaže: »Bludilišta su ognjišta uvijek plamteća svakojakih zaraznih bolesti, gdje je napose sifilis našao svoje neoborivo utočište.« »Usprkos svim sanitarnim mjerama,« piše dr. Herzen, »tri dijela prostitutki izbjegnu pregledu, a tri dijela onih koje ga prođu i ako nisu očito bolesne, ipak su zaražene i pogibeljne« (F. I. Radić: *Pošast*, str. 50).

Dr. Paul Goy ovako sudi o prostituciji: »Prostitucija je za pojedinca, njegovo potomstvo i njegovu okolinu izvorom strahovitih bolesti. Ona u stanju ropstva drži žene koje se brinu za njen podmladak; ove su predane na milost i nemilost jedne policije koja se zove »ćudorednom«. Ova je posve samovoljna uredba i njezina organizacija istodobno pravni zločin, društvena nepravda, higijenska zabluda, rasadna klica ćudoredne propasti koja nalazi neizbježivu pomoć u sramotnom trgovanju s bijelim robljem. Prostituirati znači postati manje ili više sudionikom svih nepravda i srtati u vlastitu propast uništavajući sreću drugih« (Dict. apol. Foi cath. Ales, t. II., col. 508.).

- (11) Neki nerazboriti ljudi prigovaraju katoličkim svećenicima da su protiv domovine jer domovini ne rađaju djecu. Ovaj je prigovor plitak. Svećenik već svojim čistim životom sto puta više djeluje na porast pučanstva nego što bi djelovao kad bi sam bio oženjen. On govori mladiću da je zdravo živjeti u čistoći i taj mladić, kad se ženi, imat će djece. Da ga svećenik nije uputio da čisto živi prije braka, taj bi

mladić istrošio svoju snagu i ne bi imao možda djece kad bi se oženio. Takve propovijedi svećenik drži mnogim stotinama mladića. A muža i ženu upućuje da ne smiju priječiti i ubijati ploda i tako spašava mnogo djecu koja bi inače propala za domovinu. – Tako stalež katoličkih svećenika, redovnika i redovnica neizravno najviše pridonosi umnožavanju pučanstva – više negoli i najplodniji brakovi. No to spominjemo samo zato da predusretnemo prigovore plitkih ljudi. Svi znamo kako ljudsko društvo treba ljudi koji će čitavog sebe žrtvovati na korist tuđe djece i tuđih obitelji.

- (12) Odlučno valja osuditi neke običaje koji su se uvukli u neka mjesta. Sami roditelji šalju svoje kćeri među muškarce govoreći da se neće udati, ako ne budu već od četrnaeste godine, a možda i prije, išle u muška društva. Prije su se momci i djevojke sastajali u roditeljskoj kući i bili su pod nadzorom. Danas ih šalju u birtije gdje se nalaze najveći bečari, pa i najbolja djevojka u takvu društvu osurovi. A što se dešava nakon birtije i bahate igranke, jamačno uništava svako kršćansko shvaćanje čednosti i djevojačke stidljivosti. Odnos mladića prema djevojci i djevojke prema mladiću treba uskladiti, pa i uz najveće teškoće, prema onim čudorednim pravilima koja smo u glavnom ocrtali u ovoj knjižici; inače narod neminovno srće u neizbježivu propast. Ljubavni problem koji se na prvi pogled čini vrlo nevin, sam je po sebi od najveće važnosti za budućnost svakoga naroda. Sama država bi u svom vlastitom interesu morala o njemu voditi računa budno pazeći da se ne bi ništa događalo što bi ugrožavalo čistoću srca kod omladine. Država bi morala braniti prikazivanje loših kinematografskih predstava, nećedne plesove, tiskanje zlih knjiga i izlaganje sramotnih slika i plakata, točenje alkohola preko određene mjere i dr.
- (13) Hardy Schilgen, po kome smo i izradili ovu našu knjižicu, veli doslovce ovako: »U današnje se vrijeme sve više množe glasovi koji traže da se prije braka zahtijeva svjedočanstvo savjesnog liječnika o zdravlju jednoga i drugoga zaručnika. Mnogome bi se uštedilo gorko razočaranje i teška bol kad bi se uvijek upotrijebila ova dobro namjeravana i dobro obrazložena mjera opreznosti« (*Du und Sie*, str. 127).
- (14) U većini slučajeva i najbolja žena (djevojka), koja je uvijek s muškarcima (ako npr. s njima trajno radi), upije u svoju dušu muške potrebe i počinje u neku ruku muški misliti. Žena je kao odgojiteljica čudoredni oslon ljudske zajednice, a žena-apostolka u prvom je redu apostolka kršćanskih čudorednih običaja, kršćanske mode, kršćanskih igara, kršćanske škole, a bori se protiv loših kina, plesova, zabava, protiv iskorištavanja ženskoga rada – jednom riječju protiv

svega onoga što na bilo koji način ugrožava svetost, jedinstvenost i nerazrješivost braka i obitelji, rađanje i odgajanje djece.

(15) Evo još nekoliko smjernica o organiziranom odgoju čistoće prema iskustvu francuskih, njemačkih, slovenskih i hrvatskih katolika:

1. Bog je čovjeka stvorio u dva spola. Ovi se trebaju međusobno nadopuniti i stupiti u međusobne odnose. Za pojedince Bog hoće u pravilu brak i zato hoće sve ono što do braka dovodi, poglavito i društvenost, koja omogućuje da se ljudi oba spola upoznaju.² No za ovo se upoznavanje ne brinu omladinska društva.³

2. Kao što čitav život, tako valja da se i odnos mladića i djevojaka ravna prema volji Božjoj i crkvenim odredbama.⁴

3. Liberalne omladinske organizacije otklanjaju doduše takvo vezanje na Božji zakon jer im ne lebdi pred očima kao cilj zadaća da odgoje svoje članove za nerazrješivi brak u kasnijem životu. No katoličke omladinske organizacije ne mogu preuzimati nazora i običaja koji su izrasli pod utjecajem liberalizma. Zato se moraju katoličke omladinske organizacije i u toj stvari razlikovati od liberalnih organizacija.⁵

4. Mladić treba najprije postati čitav mladi čovjek, a djevojka da se razvije do plemenite ženske duše. Zato im treba dati i tijelu i duši vremena i snage da se taj proces nesmetano razvije što se zbiva između 12. i 24. godine kod mladića, a između 10. i 20. kod djevojaka u našim krajevima. U to doba trebaju i mladić i djevojka svladavati težnje, koje ih vuku drugome spolu. Samo tako će onda moći kao zreli tražiti i naći od Boga određenu nadopunu u drugome spolu. Tada će moći razlikovati živčane podražaje od plemenite duševne ljubavi i izabrati svog životnog druga po višim kriterijima a ne po slijepom nagonu.⁶ Suvremena liječnička znanost upozorava da je najbolje kada se brak ne sklopi ispod 20. do 21. godine.⁷

5. Iz ovih vidika, što nam ih pruža vjekovno iskustvo, u kojima su složni svi današnji katolički pedagozi, ubrajajući ovamo naročito i glasovitog protestantskog pedagoga F. W. Forstera, slijedi za svaki pokret katoličke omladine zahtjev da su muška i ženska omladinska udruženja odijeljena, da odijeljeno rade, da imaju odijeljene sastanke, odijeljena odgojna

² Eine Ortsgruppe des Akademikerverbandes. (Um Sitte und Sittlichkeit; Ein Kommentar zu den Katholischen Leitsätzen u. Weisungen zu verschiedenen modernen Sittlichkeitsfragen; Verlag der Katholischen Schulorganisation; Dusseldorf 1926., str. 145.

³ Vidi biskup Mahnić u broju 7.

⁴ Prema 1. rezoluciji Njemačkog Quickbornttaga.

⁵ Prema 2. rezoluciji Quickborna.

⁶ Prema 4. rezoluciji Quickborna.

⁷ P. Bureau: L'indiscipline de Moeurs (Bloud, 1924., str. 295

glasila, da priređuju odijeljene redovite akademije, odijeljene nastupe i sletove, da odijeljeno putuju i da se odijeljeno zabavljaju.⁸

Prerano zaljublivanje redovito je uzrokom nutarnjem nemiru, ono slabi duševne moći i priječi slobodni razvitak jake muževnosti i plemenate ženske duše. Tko se zaljubi prerano, kada se ne može još ozbiljno pomišljati na brak, taj redovito pristaje da kroz cijeli život ostane duševno nezreo.⁹ Upoznavanje i zaljublivanje mladića i djevojke ne može imati kao cilj zabavu, već samo doživotnu odgovornost.¹⁰

6. Rad u katoličkim organizacijama ne smije podupirati prerana poznanstva mladića i djevojaka koja ne dovode ni do kakvoga cilja. »Katolička je moralka postavila jasna načela o poznanstvima. Ona veli da se može dopustiti bliži odnos između mladića i djevojke kada postoji i vjerojatnost da će u dogledno vrijeme moći doći do braka, kad postoji ozbiljna nakana u tom pogledu i kad je osiguran potrebiti nadzor.«

7. To se načelo prema odredbama biskupa provodi po cijelom katoličkom svijetu u katoličkim organizacijama. Tako su na primjer ovo načelo opetovano naglasili svi njemački biskupi. Odredbe su njemačkog episkopata od 1925. doslovce preuzeli i austrijski biskupi na svojoj konferenciji u Beču 1926., nakon što su svojim pastirskim pismom od 26. II. 1922. zabranili katoličkoj omladini sudjelovanje u društvima koja priređuju zajedničke izlete, gimnastičke vježbe ili plesove za mladiće i djevojke, jer ih time izlažu najvećim čudorednim pogiblima (Wiener Dioezesenblatt 1922., 16.II., str. 12). Isto su tako i biskupi Ilirske provincije, među njima i biskup Mahnić, odredili: »Hoćemo prije svega da se u katoličkim omladinskim udruženjima zapriječi svako upoznavanje ili zajedništvo mladića i djevojaka« (Litt. Past ad cler. D. Prov. III, 29. XI. 1911.: Ljub. Škof. list 1922. II. 29.). Prema tomu je sasvim dosljedno biskup Mahnić naročito naglasio u svojoj mariborskoj poslanici katoličkom đaštvu da je »idejna veza organizacija katoličkih učenika s organizacijama katoličkih učenica posvema dovoljna« pa zato »želi da se katoličke organizirane učenice u svojim posebnim organizacijama pripremaju za svoj poziv« (Antun Mahnić, *Knjiga života* 253).

Isto tako Marijine kongregacije otklanjaju svaki zajednički rad i zabavu mladića i djevojaka, kako je to na primjer istaknuto na prvom sastanku upravitelja MK u Zagrebu (str. 73) i na Međunarodnom sastanku upravitelja MK u Rimu 24. V. 1922. (str. 16 i 20).

⁸ Prema 5. rezoluciji Quickborna i pismu presv. G. Marušića, biskupa senjskog »Hrvatskom orlovskom savezu« od 7. srpnja 1926.

⁹ Vidi: Hardy Schilgen, *SJ, Du und Sie*, str. 55

¹⁰ Vidi str. 58

8. I kod Hrvata na primjer *Zlatna knjiga* predviđa odijeljena društva, kao i poslovnik Orlovske organizacije. Sve su orlovske organizacije, pa čak i akademska orlovska društva, posve odijeljena. Ta se odijeljenost provodi ne samo u pojedinim društvima, nego i u općinama, okružjima; za sva Orlovska društva disciplinatorska centrala jest Hrvatski orlovski savez, a za Orlička društva Sveza hrvatskih orlica.

9. Muška i ženska omladinska društva imaju »odijeljene organizacije, odijeljene sastanke, odijeljena odgojna glasila, odijeljene redovite akademije, nastupe i sletove, odijeljeno putuju i odijeljeno se zabavljaju,« konstatira presvijetli Marušić. Biskup Mahnić zajedno sa svim biskupima Ilirske provincije ozbiljno »opominje da se to ne događa (tj. zajedništvo mladića i djevojaka), pa naročito zabranjuje i takve predstave, pa bile one i pristojne u kojima nastupaju ili govore mladići i djevojke.«¹¹ Valja paziti na to da žensku tjelovježbu vodi ženska, a mušku muškarac, a da tjelovježbenim i inim djevojačkim sastancima ne prisustvuju muškarci i obratno.¹²

10. »Razumije se da ova načela nimalo ne priječe da prigodom rijetkih *općih* katoličkih, narodnih, pokrajinskih, dijecezanskih, župnih manifestacija u sporazumu s vrhovnim duhovnikom priredite sletove, nastupe ili akademije koje se doduše održavaju na istom mjestu, *ali ipak imaju odijeljen karakter.*«

11. »Katolički krugovi moraju se u društvenosti i gostoljubivosti povratiti natrag staroj jednostavnosti i čednosti. Razuzdanosti i pijančevanja ne daju se sdružiti s katoličkim shvaćanjem. Moderni plesovi koji su gotovo svi najgoreg podrijetla pa ugrožavaju stidljivost i čednost, ne smiju se ni pod kojim uvjetom dalje trpjeti, *pa ni u takozvanoj profinjenoj formi.*«¹³

12. Nije mjerodavno za omladince i djevojke što je ugodno i zabavno, pa ni što druge organizacije čine ili govore, nego što je pravo pred Bogom i katoličkom savješću.¹⁴

¹¹Vidi gore točka 7.

¹²Usp. Kath. Leitsätze njemačkih i austrijskih biskupskih konferencija. Linz 1926. VIII./1.

¹³Isto VIII./6 (Odredba svih njemačkih i austrijskih biskupa).

¹⁴Prema 9. točki Quickborna.

*Kojim duhom trebaju disati udruženja u kojima se odgaja
čist naraštaj, pokazuje ovo biskupsko pismo upućeno
Hrvatskom orlovskom savezu u Zagrebu:*

Biskupski ordinarijat
senjski i modruški ili krbavski.
Broj 1578., 7. srpnja 1926.

PISMO SENJSKOG BISKUPA JOSIPA MARUŠIĆA

Predsjedništvu
Hrvatskog orlovskog saveza
u Zagrebu!

Veoma me je obradovao vaš izvještaj kojim mi javljate stanje orlovskog pokreta na području moje biskupije. Ovakve redovite izvještaje smatram veoma podesnima jer pokazuju kako mora postojati nerazdruživa, juridički točno određena veza između organizacija Katoličke akcije i nadležnih biskupskih ordinarija.

Orlovstvo odgaja u hrvatskim zemljama svoje članove po načelima hrvatske *Zlatne knjige* koja odiše nadnaravnim shvaćanjem života. Po *Zlatnoj knjizi* Orlovi postaju prava *militia socialis Ecclesiae*, socijalna vojska Crkve, koja sprema svoje članove za socijalni apostolat da Orlovi u ime Kristovo i u ime Crkve pomognu ostvariti socijalno kraljevstvo našega Gospoda. Prava je utjeha za jednoga biskupa u ovim vremenima kad gleda kako mu je promisao Božji u posljednje vrijeme stavio na raspolaganje novu pomoć, nove suradnike u apostolatu, četu odabranih svjetovnjaka koji sudjeluju u bitnoj misiji svete Crkve: u spasavanju duša. Samo naprijed, mladi pregaoci, zacrtanim putem, kako vam ga je zacrtao sam današnji Sveti Otac Pio XI. Vaš će rad, nastojanje i vaše žrtve pratiti i dalje blagoslov Božji jer ćete, uvjeren sam, i dalje neustrašivo, kao i uvijek dosad, raditi prema odredbama i željama Sv. Stolice i vaših biskupa, jer ćete i nadalje ustrajati na tom putu kao pravi *defensores fidei* (*branitelji vjere*), kako je papa Benedikt XV. nazvao Orlove, jer ćete uvijek u život provoditi ono što od vas traži i želi Crkva po Sv. Stoli-

ci, po mjesnim biskupima i njihovim delegatima u vašim društvima i središnjicama – po orlovskim duhovnicima.

Vaše odgojne metode odgovaraju zasadama suvremene katoličke pedagogije. Vi smatrate da je kod omladine tjelesni odgoj tek dio općega odgoja i stoga skrećete pažnju i na ovu stranu odgoja. Vi ste uvjereni, a to je iskustvo i drugih naroda, da je sustavni tjelesni odgoj jedno od najboljih naravnih sredstava da se odgoji *čist naraštaj*. Time Orlovstvo rješava jedan od najtežih problema odgajanja novih pokoljenja o čemu napokon ovisi zdrava budućnost cijeloga naroda. Zato je senjska dekanska konferencija 1926. i zaključila da se na području mojih biskupija i apostolske administrature sustavno uvode organizacije Orlova i Orlica u čitavu katoličku omladinu. Osnovica čitavom orlovskom radu neka i dalje ostane katolička vjera, a vrhovni autoritet Crkva, pa će onda Orlovstvu sigurno i poći za rukom da dostigne svoj visoki cilj, da izgradi kod omladine tip potpunog, savjesnog, dosljednog i značajnog katolika, odnosno katolkinje.

Pohvalno je što je Orlovstvo osobitu pozornost posvetilo odgoju đastva koje treba biti kvascem orlovskog apostolata među ostalim staležima hrvatske omladine. Orlovskim se radom među đastvom započelo upravo na području mojih biskupija, u samome Senju, gotovo godinu dana prije Maribora, pa se tim radom i dalje nastavlja. Pokazalo se kako orlovski odgojni sustav odgovara potrebama suvremenoga đaka kojemu s jedne strane prijeti pogibao da zastrani zbog neplodnog, pretjeranog ili jednostranog intelektualizma, a s druge strane da podlegne poganskom sportskom materijalizmu koji goji tijelo radi tijela, a ne, kako to čini Orlovstvo, da tijelo postane poslušno oruđe duše koja vrši volju Božju.

Na teritoriju moje biskupije održali su se i prvi orlovski nastupi. To ističem stoga jer mi je drago što mogu ustanoviti da i danas hrvatsko Orlovstvo diše onim duhom rada, žrtve i samoprijedora kao u svojim prvim počecima. Ti su naime prvi nastupi što su ih priredili u Senju Orlovi-gimnazijalci 8. XII. 1919. i Orlice-gimnazijalke u siječnju 1920. – bili sasvim odijeljeni. Kako razabirem iz vašeg Organizacijskog vjesnika od 1. VI. o. g. str. 30. vi hoćete da omladina ozbiljno radi pa zato imate odijeljene organizacije, odijeljene sastanke, odijeljena odgojna glasila, odijeljene redovite akademije, nastupe i sletove, odijeljeno putujete i odijeljeno se zabavljate. Tako

i valja. To je u duhu misli i želje biskupa Mahnića u mariborskoj poslanici. Razumije se da ova načela nimalo ne priječe da prigodom rijetkih, općih katoličkih, narodnih, pokrajinskih, dijecezanskih, župnih manifestacija u sporazumu s vašim vrhovnim duhovnikom, a u dogovoru sa Svezom hrvatskih orlica priredite sletove, nastupe ili akademije koje se doduše održavaju na istom mjestu, ali ipak imaju odijeljen karakter.

Kao biskup mogu imati povjerenje u Orlovski pokret koji se uvijek stavlja na crkveno stanovište pa u svemu sluša odredbe i želje i savjete Sv. Stolice i svojih nadležnih biskupa i njihovih zastupnika u vašim društvima i u vašoj centrali, vaših duhovnika koji vas povezuju s crkvenim autoritetom. Neka vas Svemogući blagoslovi u vašem radu i apostolatu. Neka sv. Ivan Evanđelist, vaš zaštitnik, i sv. Alojzije, zaštitnik katoličke omladine cijeloga svijeta, isprose hrvatskim Orlovima milost da ustraju u borbi čisti i neokaljani, a sv. Franjo Asiški, zaštitnik cijele Katoličke akcije, neka isprosi Orlovstvu onaj apostolski žar kojim je sam gorio u svom apostolskom djelovanju.

Šaljem Hrvatskom orlovskom savezu i njegovu predsjedništvu, kao i Mahnićevom Đačkom orlovskom okružju svoj biskupski blagoslov.

Senj, dne 7. srpnja 1926.

Dr. Josip Marušić, biskup

JUNAČKI ŽIVOT SV. IVANE OD ARKA

Posvećeno
hrvatskim Orlicama
koje si odabraše svetu Ivanu od Arka
da im bude uzorom i zaštitnicom

KNJIŽNICA NOVI ŽIVOT
Svezak 2

Ordinariatus Archidioecesis Zagradiensis, Nr. 7703
Nihil obstat. – Dr. Rudolphus Vimer, m. p., censor
Imprimatur.

Datum Zagrebiae, die 3. Novembris 1926.

Dr. Dominicus Premuš, m. p.

Episcopus Consecratus, Vicarius Generalis.

Tiskara »Merkantile«
Zagreb, 1926.

SADRŽAJ

ŽIVOTOPIS SV. IVANE OD ARKA

Uvod

- I. Djetinjstvo
- II. Ukazanja
- III. Vaucouleurs
- IV. Kod kralja
- V. Poitiers
- VI. Orléans
- VII. Daljnje bitke
- VIII. Krunjenje u Reimsu
- IX. Okršaji, čekanja i ropstvo
- X. Potkupljeni sud
- XI. Ivana na groblju u Rouenu
- XII. Smrt na lomači
- XIII. Od rehabilitacije do proglašenja svetom

LIČNOST SV. IVANE OD ARKA U POVIJESTI

- I. Općenite svetačke odlike
- II. Posebne oznake Ivane kao ličnosti
- III. Trostruka Ivanina misija

SVETA IVANA OD ARKA UZOR ORLICA

- I. Ivanine kreposti i Orlice
- II. Ivanina ličnost uzor Orlicama
- III. Trostruka misija Orličke organizacije i svake Orlice
- IV. Zaključna riječ

BERNARD SHAW: SVETA IVANA – KRIVOTVORENJE POVIJESNIH ČINJENICA

BIBLIOGRAFIJA

DIJAPOZITIVI ZA PREDAVANJE O ŽIVOTU SV. IVANE OD ARKA

UMJETNOST SLAVI SVETU IVANU OD ARKA

ŽIVOTOPIS SV. IVANE OD ARKA

Uvod

Ako želimo shvatiti svu veličinu sv. Ivane od Arka, potrebno je barem u glavnim crtama prikazati stanje Francuske u početku XV. stoljeća. U to je doba sam Pariz bio u rukama Engleza, a zakoniti vladar Karlo VII. nije mnogo mario što je izgubio skoro cijelu kraljevinu. Sami su francuski velikaši bili nesložni, a vojvoda od Burgundije bio je saveznikom Engleza. A koliko li je narod morao trpjeti u ovo doba rata s Englezima, u ovo doba građanskih ratova! Gradovi i sela bili su opljačkani, stranačke borbe iscrpljivale su narodne sile, mnoga su sela posve opustjela. Bijeda i očaj prevladavali su posvuda i izgledalo je da će Francuska posve propasti.

I eto, u ovo doba narodnoga propadanja Bog se posluži jednom ženom da spasi francuski narod i njegovu državu. I uspomena na velika djela sv. Ivane od Arka ne živi samo u srcima Francuza, već je ova djevica postala svim narodima znamenom rodoljubne misli koja se stavila u službu kraljevstva Božjega.

Zaista, izvanredna je pojava gledati djevicu, koja je skoro još dijete, kako se pokorava tajanstvenim zapovijedima, ostavlja roditeljsku kuću s odlukom da spasi svoju domovinu. Ona ide kralju, zapovijeda armijama, oslobađa gradove, pobjeđuje u bitkama i tjera u nepriliku najvještije generale; jedna seoska djevojka koja ne zna ni abecede daje savjet u ratnim vijećima i podučava ratnike koji su ostarjeli u bitkama. A u času kada je ljudska zavist zasjenila njenu slavu, u času kada je mogla uživati zahvalnost kralja i svoga naroda, eto, upravo u tom času ona pada u ruke svojih neprijatelja. Bace je u zatvor i podvrgavaju izdajničkim ispitivanjima. Osude je na smrt i ona umire na lomači.

Je li to pjesma ili legenda? Ne, to je posve obična i istinita povijest bez ikakvih uljepšavanja i uresa. U ovoj ću vam knjižici iznijeti glavne zgođe iz njezina života i vidjet ćete kako ova djevica i njezin život ne oduševljavaju samo sinove njenoga naroda, već ona mora oduševiti sve ljude koji u svome srcu još imaju nešto idealizma.

I. DJETINJSTVO

Domrémy je malo selo u okružju Vosgesa. Nalazi se na krajnjoj granici Francuske, odmah uz Lotaringiju. Karlo V. pripojio je ovo mjesto Francuskoj u godini 1365.

Početkom XV. stoljeća nastanjivali su Domrémy dobri ratari koji su živjeli u priličnom blagostanju. Potpadali su izravno pod francuskoga kralja. No budući da je ovaj bio slab, to im je jedini Bog bio zaštita. Živjeli su sretno usred male plodne ravnice i u svemu se slagali. Ljubili su Francusku koja je toliko stradala poradi ratnih nesreća.

Ivana se rodila 6. siječnja 1412. u priprostoj kućici koja se još sačuvala. Ona je četvrto dijete, a njen je otac u znoju svoga lica radio da uzmogne uzdržavati svoju obitelj.

Još danas hodočasnici pohađaju kuću gdje se rodila Ivana. Tu se nalazi prostrana soba, velika peć i tri manje sobice. Nad sobama nalazi se tavan. Oko kuće su bile štale, koje se danas više ne vide, te mali vrtić koji je graničio s grobljem. (Danas je kuća pretvorena u muzej.)

Povjesničari pripovijedaju da su se na Bogojavljenje stanovnici Domrémyja radosno vratili svojim kućama. Sami nisu znali što ova radost znači. Štoviše, i sami pijetlovi i kvočke pokazivali su osobitu radost. Rekli su da se djevojčica rodila kod Jakova od Arka, ali nitko ovome običnom događaju nije pripisivao nikakve važnosti.

Ivanina majka zvala se Izabela Romée pl. Vouthon. »Bila je dobra katolkinja, dobra žena, dobra glasa.« Roditelji Ivanini bili su štovani i nemojmo se čuditi da su četiri kuma i četiri kumice otpratile dijete na krštenje u crkvu. Među ovima bila je supruga gradonačelnika.

Ivana je istodobno učila govoriti i moliti se. Već ju je u najranijoj mladosti majka naučila moliti Očenaš, Zdravo, Marijo i Apostolsko vjerovanje. Kada je Ivana malo poodrasla, pribivala je svaki dan sv. misi; često se ispovijedala i primala sv. pričest. Kad bi zazvonio Anđeo Gospodnji, ona bi pokleknula, bez obzira na mjesto gdje se nalazila. Vrlo je rado slušala kako zvona zvone pa joj nije bilo milo kad bi Perrier, trgovac suknom, koji je istodobno bio i sakristan, zaboravio navečer zazvoniti. Ivana je bila ražalošćena radi toga i molila je toga čovjeka da bude mnogo točniji. Radi toga mu je Ivana obećala dar što mu ga je sama napravila od vune svojih ovaca.

Ivana je bila prava djevojka; ljubila je kućne poslove i pomagala svojim roditeljima u polju i na ognjištu; često je prela i čuvala stada. No nije bila samo dobra djevojka, već se rano isticala u kršćanskim krepostima. Povijest nam govori da je mala Ivanka njegovala bolesnike i darivala siromahe koje je dozivala svome očinskom stolu. Češće bi dala svoj krevet zalutalim nesrećnicima te bi noći prodrijemala uz peć na stoliću. Ova njena

djevojačka umiljatost privlačila je svakoga i svi koji su je u selu i okolici poznavali, vrlo su je voljeli. Njen župnik Vilim Frontz izjavio je »da je bila dobra kršćanka i da nije nikad u svojoj župi vidio bolje i da bolje nema«.

Kada gledamo ovu jednostavnu i priprostu djevojku, nitko ne bi rekao da će postati uzorom svih vjekova. U stanovito doba dana rado se igrala sa svojim najboljim drugaricama koje se zvalu Mengette i Hauviette.

Skoro svake subote Ivana bi odvela svoje družice u glasovito proštenišće Notre-Dame de Bermont koje se nalazilo na sjever od Domrémyja. To je mala kapelica koja još danas tamo stoji, a nalazi se usred šuma na vrhu jednoga brežuljka. Još danas se tamo vidi isto veliko raspelo i mogu se promatrati seoski kipovi Djevice i sv. Ane te stara kamena krstionica i zvonce. Ovamo je dolazila Ivana svake subote i palila svijeće i kitila oltar cvijećem. Ljudi su se malo podsmjehivali ovim pobožnim navadama djeteta jer se činilo da je dijete nešto pretjerano. Ivana je, ne obazirući se na ove prigovore, i dalje plela vijence Gospi.

Iz svega dosadašnjega vidjesmo da je Ivana bila obdarena svim onim naravnim darovima koji rese pravu seosku djevojku. Na njoj nije bilo ništa stroga i tajanstvena. Ona nije bila ni nestašno djevojče niti odveć velika »bogomoljka«. Bila je marljiva i može se reći: nije se razlikovala svojom vanjštinom od drugih. Bila je poslušna i uslužna, pripravljala jelo, krpala haljine, a kad bi zgotovila obične kućne poslove, prela bi lan ili konoplju. Katkad je štoviše, kako već rekosmo, sama vodila ovce u polje. Govori se, a i sami neprijatelji su joj to predbacivali, da su je ptice s proplanka poznavale, oblijetale su oko nje i cvrkutale, sjedale su na njena ramena i iz njenih ruku uzimale hranu. Ona se je nakon posla otišla zabavljati sa svojim prijateljicama i skupa bi pošle u Bois Chenu. Bois Chenu znači prastara šuma i tu se nalazila jedna prekrasna bukva, nazvana Beau-May, pod kojom bi se djeca igrala. Bio je običaj da se u četvrtu korizmenu nedjelju (Laetare) dođe u tu šumu na igranku, a dan da se završi zakuskom. Stari su ljudi pripisivali ovome mjestu svakakve čudnovate stvari, ali povjesničari vele da ove dječje igre, kojima je Ivana prisustvovala, nemaju ništa zajedničko s pričama o vješticama i utvarama kojima je narodna mašta obavila ovaj kraj.

Iz svega što smo čuli o Ivani proizlazi da na ovu seosku djevojku možemo primijeniti riječi Svetoga pisma koje se odnose na drugu slavnu ženu – Juditu: »Ne bijaše nikoga koji bi kazao što ružno o njoj, jer je bila jako bogobojazna« (Jdt 8,8).

Međutim, velik je dio Francuske stenjao pod jarmom Engleza, a francuski kralj Karlo VII. nije bio u stanju pomoći svojoj kraljevini. Može se reći da je Karlu tek ostao kraljevski naslov. Englezi, Burginjonci i Bretonci su posve oslabili njegovu vojsku i na juriš osvojili najjače utvrde. A sada su

se sva ratna nastojanja usredotočila oko zidina grada Orléansa. Padne li ta utvrda, Englezima je otvoren put u središte Francuske.

Tek su tu i tamo u selo Ivanino dopirale glasine o ovom strašnom i dugotrajnom ratu. Tako Ivana jednoga dana začuje govoriti o ratu. Sama ta riječ djelovala je na nju porazno: svagdje je vidjela u mašti juriše, pljačku, od požara crveno nebo i sve je to mučilo njezino srce. Često je puta vidjela kako se djeca Domrémyja, koja su bila odana francuskome kralju, do krvi biju s djecom susjednoga sela Maxeyja koja su bila odana burginjanskoj stranci. Jamačno je ona zavijala rane po gdjeokojemu ranjeniku koji bi se vratio s ovih krvavih pustolovina.

Sudbonosni su bili ovi dani i svi su ljudi izgubili glavu. Upravo kad su i najsrčaniji vojskovođe napustili svaku nadu, spas je domovine ovisio o jednoj ženi.

Što se dogodilo?

II. UKAZANJA

Kada je Ivani od Arka bilo 13 godina, ukaza joj se vrhovni vojskovođa nebeskih četa, sv. Mihovil arkandeo. To je bilo početkom godine 1424. On je bio opkoljen nebrojenim anđelima i zapovjedi joj kao negda glasovitom židovskom junaku Judi Makabejcu: »Prihvati ovaj sveti mač: Božji je dar, njime ćeš slomiti neprijatelje!« (2 Mak 15,16)

Evo kako se sve to zbilo. Čuvala je ovce svoga oca na livadi kad joj izdaleka jedan dječak dovikne da je majka treba. Ivanka smjesta posluša, no Isabella Romée je nije zvala i silno se začudi. Kad je zazvonio *Andeo Gospodnji*, Ivana iziđe u vrt pomoliti se. Najedanput sa strane crkve začu je posve jasni glas:

– Ivanko! Ivanko!

Ona se okrene da vidi odakle dolazi ovaj pronicavi glas, no najedanput je velika svjetlost opkoli. Opazi jednu osobu, vrlo odličnih poteza, a bila je okružena velikim mnoštvom nebeskih bića.

A glas ponovi:

– Ivanko! Ivanko! Budi dobra i pobožna, ljubi Boga, idi u crkvu.

Dijete se prepadne i baci se na koljena. Pošto je strah iščeznuo, obuze je velika radost i živo povjerenje: imala je osjećaj da se mora odreći sva-ke zemaljske sklonosti i treba biti spremna na poziv Božji. Ovdje u vrtu svojega oca ona pade ničice i položi zavjet djevičanstva. No doskora joj arkandeo sv. Mihovil otkrije veliku bijedu u kojoj se nalazila francuska kraljevina i prikaže joj sva zla što ih Englezi nanašaju njenoj domovini. Pokaže joj također kako francuska kruna ima ovjenčati glavu Engleza Henrika od Lancastre, a da se francuski kralj posvuda posprдно nazivlje imenom »mali

kralj iz Bourgesa«. Nesretnoga su kralja opkolili pohlepni dvorjanici; on nema novaca, nema više ni prave vojske, a skoro se i ne brine ponovno steći svoju kraljevinu.

Zaista, mala Ivana osjeti svu bijedu pobijedene, izdane, rascijepane i ponižene domovine: Francuska Klodviga, Karla Velikoga, sv. Ljudevita trza se u smrtnoj borbi.

Sve je to tako ganulo Ivanu da je ona zapitala sv. Mihovila tko će spasiti njenu domovinu.

– To si ti, kći Božja... – reče Arkandeo... – Otputuj, idi u Francusku, potrebno je.

Ivana je primijetila da je ona tek siromašno djevojčice koje ne zna ni abecedu, ni jahati, ni ratovati.

Arkandeo joj obeća da će dvije svete doći poučiti ju i voditi. To bijahu sv. Katarina i sv. Margareta.

One zaista dođoše. Ivana ih nježno gledala, a one su je ljubile. Ivana ih je držala za ruke i nije mogla naužiti se svoje sreće.

U jednome od ovih ukazanja dijete je zamolilo sv. Katarinu da se dotakne prstena što joj ga je njena majka dala; možda je to bilo radi spomena na onaj čudotvorni prsten što ga je Spasitelj nataknuo na prst djevice mučenice svete Kate. Ivana je silno poštivala svete, ljubila je mjesto gdje su se ukazale. Često je išla u crkvu u Moncel gdje se nalazio kip sv. Arkandela; isto je išla u Maxey da se moli pred oltarom sv. Katarine ili pred kamenim kipom sv. Margarete koji se još vidi u staroj crkvi u Domrémyju. Vrlo se pobožna Ivana i sada često ispovijedala i pričešćivala. I sada je izgarala posebnom ljubavlju prema bližnjemu: pohađala je bolesnike, tješila žalosne i velikodušno svima pomagala.

No, u to se doba neprijateljska vojska približavala Domrémyju (1425. g.). Stanovnici grada tražili su sklonište unutar zidina Neufchâteaua koji se nalazio nekoliko kilometara udaljen od grada. Ovdje se sklonio Jakov od Arka sa svojom ženom i sa svojom djecom. Nastanili se u konačistu Katarine la Rousse kojoj je Ivana pomagala u kućnim poslovima, ako nije išla u polje čuvati stado. Nekoliko dana nakon toga svi se vrate u Domrémy, a crkva je, međutim, djelomično izgorjela.

Dok se crkva popravljala, Ivana je svaki dan išla na misu u Greux, a kad bi prolazila pokraj spaljene crkve, ona bi se prekrizila.

Danas se nalazi u Domrémyju odlična bazilika koja je sazdana u Bois Chenuu. Podsjeća na sva ona divna djela što ih je izveo Bog da spasi Francusku. Posvećena je sv. Mihovilu, a jedan je oltar podignut Našoj Gospi od Vojska.

Arkandeo se češće ukazivao Ivani.

– Idi – reče joj sv. Mihovil. – Idi, potraži Roberta de Baudricourta, kapetana Vaucoulersa, i on će te poslati kralju. – Ja sam tek siromašna seoska djevojka, ne znam ni ratovati ni jahati, tko će me poučiti u onomu što moram znati? – Bog se za sve pobrinuo – rekao joj Arkandeo – bit će ti dane dvije nebeske savjetnice.

Ivana je vidjela, kako već rekosmo, dvije bijele osobe urešene bogatim krunama: sv. Katarinu i sv. Margaretu. Ove su je pratile kroz cijeli njen život.

No, Ivana se opirala ovim glasovima. Što, zar ona, jednostavna seljanka, koja nije vješta ratnome umijeću, da pođe u rat i postane vojskovođom?! Ona se sve više opiraše. Ta, tko može od nje tražiti da preslicu zamijeni mačem, a pastirsku frulu zveketom ratnih trubljí?!

No, glasovi su postali sve odlučniji. »Ivano, kćeri Božja, idi, idi«, dovikivali su joj. A kako je djevojka bez prestanka iznosila svoju slabost i svoju nemoć, oni su nastavljali: »Idi, idi, Bog će ti pomoći; povratit ćeš kralju njegovu lijepu francusku kraljevinu.«

Ivana je plakala jer joj se činilo da ovaj poziv nadmašuje njene sile. I njen joj je otac bio protivan; već su ga dvije godine mučili čudnovati sni i jednoga je dana rekao svojoj ženi: »Kad bih znao da će se takve stvari dogoditi, rekao bih Ivaninoj braći da je utope, a kad oni ne bi poslušali, ja bih je sam ugušio.«

Napokon Ivana odluči poslušati glas Božji. Ali kako će ostaviti oćinsku kuću? Kome će se povjeriti?

III. VAUCOULEURS

Dozvolom svojih roditelja pođe Ivana u svibnju 1428. u selo Burey koje se nalazilo između Domrémyja i Vaucoulersa. Tu je bio njen ujak Durand Laxart. Ivana ga je oduševila za svoju misiju; ispriopvijedila mu je svoja viđenja, ukazanja arkandela i svetica, a kada je dovršila svoje riječi Laxart je poviknuo pun svetoga zanosa: »Da, sâm Bog ti je progovorio, moja kćeri i ja ću ga sâm poslušati. Što mogu učiniti za te?« – »Odvedi me Robertu od Baudricourta, kapetanu vaucouleurskom, neka me pošalje dofenu Karlu.« – »Ućinit ću to«, odgovori Durand i oni odoše.

Duradnu je lako bilo doći do Roberta. Sve mu je ispriopvijedao što je znao o Ivanki, ali ga je stari ratnik porugljivo slušao. Posavjetovao se sa svojim ćasnicima i došao do zaključka da bi bilo upravo smiješno poslati francuskomu kralju šesnaestogodišnju djevojku. Pozove seljaka i reče mu: »Tvoja je nećakinja luda, odvedi je natrag njenim roditeljima i dobro je išćuškej.«

Baudricourt je tako vrijeđao Ivanu te joj se učinilo da može bez njegove dozvole oćići u Francusku. Pođe pješice s Laxartom i s građaninom

iz Vaucouleursa koji se zvao Jakov Alei. Nekoliko kilometara iza Vaucouleursa zaustave se u kapelici sv. Nikole. Ovdje joj njeni glasovi rekoše da se vrati natrag u Vaucouleurs i da ondje svakako pridobije kapetana grada.

U Vaucouleursu je stanovala u kući kolaro Leroyera. Kolarova ju je žena pratila u crkvu Naše Gospe.

No, Ivana se morala natrag vratiti u Domrémy da radeći i moleći, očekuje čas Gospodnji.

U mjesecu prosincu ponovno začuje glas da mora poći. Ona se spremi na put i zauvijek ostavi svoje selo i svoju obitelj.

Velika je to žrtva napustiti sve one koje čovjek ljubi; kuću gdje je rođena i ove dobre prijateljice iz djetinjstva, Mengettu, Hauviettu, te svoju braću, svoga oca i svoju majku koja će možda od tuge umrijeti. Svejedno je; Bog je progovorio, a djeвица poslušala. Sama je kazivala: »Da sam imala stotinu otaca i stotinu majki i da sam bila kraljeva kći, i da sam morala i sve do koljena izlizati svoje noge, ja bih unatoč svemu tome otišla da poslušam Boga.« U Bureyu je ponovno sa sobom pvela svoga ujaka i poslala u Vaucouleurs.

Upravo toga dana francuske su čete pobijedile kod Rouvreyja. Kada je Ivana došla Robertu i najavila mu ovu pobjedu, on se silno začudi jer nitko nije mogao za to znati. Tako se kapetan začudio da je dozvao svećenika Ivana Foumera koji je obukao štolu i stao Ivanu škropiti blagoslovljenom vodom. Baudricourt je bio razuvjeren. On zaključio poslati Ivanu kralju. Sam joj pokloni mač i dade joj kao pratioca Bertranda od Poulengyja, Ivana od Metza i njihove slugе Julija i Homercourta, zatim jednoga glasnika i jednoga kraljevskog strijelca. Dana 25. veljače 1429. oboružana Ivana skoči na ratnoga konja i uz poklik mnoštva odleti. Kapetan je mjesto oproštaja za njom vikao:

– Idi, i neka se dogodi što bilo!

Ivana Djeвица, to je bilo odsada njeno ime. Ona je izašla iz Vaucouleursa kroz Francuska vrata.

Ivanu je pratilo šest muževa. Nosila je crn prsluk, kratke hlače, kratku suknju od sivkasto crne boje; kose su joj bile podrezane i imala je crnu kapicu. Iako je Ivani bilo tek 17 godina, bila je visoka i snažna, njen je pogled bio vedar i nadahnut i davao je njenome izgledu neizrecivu blagost. Usput je prolazila kroz predjele u kojima su se nalazili vojnici i pljačkaši. Vrlo se oprezno išlo naprijed, iako je Ivana svoju pratnju uvjeralavala da im se ne će ništa dogoditi. Zaustavili su se u opatiji sv. Urbana i u katedrali u Auxerreu da prisustvuju svetoj misi. Prešli su rijeku Loiru kod Giena i odavle je stigla u opkoljeni grad Orléans vijest da jedna djeвица, koja je sišla s neba, dolazi u pomoć. Ivana se zaustavi u crkvi sv. Katarine u Fierboisu. Bila je upravo nedjelja. Tu je pribivala trima misama i dade napisati kralju

Karlu list u kojemu od njega traži da je primi. Kad se približavala Chinonu gdje je bio kralj, razbojnici koji su pripadali stranci Armanjaka saznaše da se približava mala četa i odluče je iz zasjede napasti i opljačkati. U času kad su htjeli izvesti svoju zamisao bili su kao pribijeni na svoje mjesto i nisu se mogli ni pomaknuti. Ivana i njeni pratioci prodoše posve mirno; nisu ni slutili u kakvoj su se opasnosti nalazili. Stigoše u grad Chinon 6. ožujka – upravo kada je zvonilo na *Zdravo Marijo*.

IV. KOD KRALJA

Ivanu nisu odmah primili. Nastanili su je u jednoj kući koja se nalazila u blizini dvorca. Kraljevi su savjetnici proučavali Ivaninu molbu. Poslaše joj nekoliko časnika da je ispituju. Zatim je došlo k njoj nekoliko svećenika. Ovima je ona izjavila da joj je nebo naložilo da grad Orléans oslobodi opsade, odvede Karla VII. u Reims gdje ima biti posvećen i okrunjen. Kraljevi se savjetnici nisu mogli nikako složiti: jedni su držali da je ona ludo stvorenje i smatrali smiješnim dopustiti joj da se sastane s kraljem. Druga stranka koja se služila kraljem u političke svrhe, pobojala se da se radi o uplitanju neba. Izaslanici grada Orléansa dojavljivali su kralju da im pošalje Djevicu koja će ih osloboditi. Svećenici koji su ispitali Ivanu, kao i druga svjedočanstva što su hvalila njezine kreposti, skloniše napokon kralja i on je odlučio primiti. – U času kad je ona ulazila u dvorac, bilo je to 9. ožujka 1429., i nedaleko od lančanoga mosta susretne jednoga ratnika koji joj se naruga i izgovori proste riječi s nekoliko psovski.

»Ah! U ime Božje! Ti ga niječeš, a tako si blizu smrti.« Jedan sat nakon toga ružitelj je pao u vodu i ugušio se.

Ivana je najavila da će prepoznati kralja, a da ga prije nije nikada vidjela.

Vladar je odredio za audijenciju veliku dvoranu; sve je u njoj bilo uređeno i urešeno kraljevskim luksuzom. Htjeli su time dovesti u nepriliku mladu seljanku iz Domrémyja. Da se uzmogne rasvijetliti ova prostrana dvorana postavili su naokolo 50 vojnika, a svaki je držao baklju.

U ovome blistavom sjaju caklilo se drago kamenje te zlatni vezovi koji su se nalazili na svečanim odijelima velikaša i dvorjana. Tri stotine vitezova opkoljavalo je ove plemiće. – Uvedoše Djevicu. Vrhovni kućni meštar odvede je vojvodi Clermontskom koji je bio bogato odjeven i ponašao se kao da bi bio sam kralj Karlo VII. On učini kao da će primiti poklone Ivanine, ali se ona najednom zaustavi:

»To nije kralj«, izjavi ona.

I anđeo ju je vodio: ona izravno ode Karlu koji se nalazio među mnoštvom i tri puta se pred njim pokloni, kako su to tražili dvorski običaji. »Neka Vam Bog da dobar život, mili prinče«, reče mu ona.

»Ja nisam kralj«, odgovori Karlo VII., »eno ga tamo!« I on ponovno pokaza na vojvodu od Clermonta.

»U ime Božje, to ste Vi i nitko drugi«, odgovori Ivana. »Došla sam k Vama, poslana od Kralja neba. Ime mi je Ivana Djevica. Ako želite čuti savjet što Vam ga donosim, steći ćete svoju kraljevinu, a Englezi će izaći iz Francuske.«

»Kako glasi ovaj divan savjet?«

»Bog Vam poručuje da se dadete na posao, a ja ću osloboditi Orléans od opsade. Odvest ću Vas u Reims gdje ćete biti posvećeni i primiti kraljevsku krunu. Vi ćete tako postati zastupnikom Kralja nebesa koji je kralj Francuske.«

Ivana zatim povuče kralja na stranu i otkrije mu njegove tajne koje su se odnosile na pravo što ga on ima na krunu te na njegovo zakonito potomstvo i na namisao koju je imao da se skloni u Španjolsku. Kralj nije nikada nikome govorio o ovim namislima. Ovo ga je otkriće pridobilo.

Ivana dovrši ovim riječima: »Da, Bog je čuo Vašu molitvu i on je upravio moje korake prema Vama. Ja sam tek siromašna seoska djevojka, ali ću Vam otkriti sredstva koja su mi na Božanski način objavljena da uzmognete izbaciti svoje protivnike izvan granica i staviti na svoju glavu francusku krunu.«

»Što moram učiniti?«

»Plemeniti gospodaru, dajte mi oružje i vojnike. Pouzdajte se, znat ću se s njima služiti.«

Radosnim se licem kralj okrene prema dvorjanicima i reče im:

»Ova mi je Djevica poslana od Boga da mi pomogne da ponovno steknem svoju kraljevinu. No, potrebno je da se ona temeljitije ispita i da se onda učini sve potrebno.«

V. POITIERS

Pošto je audijencija bila gotova, Karlo VII. povjeri Djevicu jednoj kreposnoj ženi. Kad je Ivana bila sama, često je klečeći govorila u glasovima i plakala. Komisija svećenika na čelu s biskupom iz Poitiersa započne ispitivati Ivanu. Odlučiše je poslati u Poitiers gdje se nalazio parlament i kraljevsko sveučilište.

U Poitiersu se nalazila komisija učenih svećenika i članova parlamenta. Njen je stan bio u hotelu »K Ružici« u kući Ivana Rabateaua. Narod je već oduševljeno pozdravljao Ivanu. Velikaši, građani i djeca iz naroda do-

lazili su k njoj. Ivana je zadivila komisiju svojim odgovorima. Ovaj je ispit trajao puna tri tjedna. Govorili su joj: »Ako Bog hoće istjerati Engleze, ne treba vojnike.«

»U ime Božje,« odgovori ona, »vojnici će ratovati, a Bog će dati pobjedu.« Na sva je pitanja odgovarala: »Dolazim sa strane Kralja nebesa da oslobodim Orléans od opsade i odvedem kralja u Reims da tamo bude okrunjen.«

U svojim je odgovorima bila vrlo duhovita. Dominikanac Séguin nije govorio čisto francuski, već je govorio limuzanskim narječjem. On je zapitao Ivanu kojim jezikom govori sv. Mihovil?

»Boljim nego Vi«, odgovori mu ona.

»Vjerujete li Vi u Boga?« doda Séguin.

»Isto kao i Vi«, odgovori mu ona.

Séguin je htio čudo te da tako potvrdi svoje izjave.

»U ime Božje,« reče Ivana, »ja nisam u Poitiersu da činim čudesa, već me pošaljite pred Orléans i pokazat ću Vam čudesa koja sam došla činiti.«

Izveštaj crkvene komisije bio je sklon Ivani i to treba dobro zapamtiti. Liberalci tvrde da je Crkva dala spaliti Ivanu. Ivanu su spalili shizmatici, otpadnici koji su se prodali Engleskoj. Crkva je već ispočetka potvrdila Ivanino poslanje. Dokaz je tomu upravo sud te komisije u Poitiersu.

Nakon šest tjedana i kraljevski savjet izrazi povjerenje Ivani. Karlo VII. odvede Djevicu u Tours gdje joj Colas od Montbazona dade načiniti vojničku opremu.

VI. ORLEANS

Ivana naredi slikaru Hennesu Polnoiru da joj napravi zastavu prema nacrtu što joj ga je pokazao arkandeo sv. Mihovil i svete Katarina i Margareta. Ona nije nikada htjela ratovati pod drugom zastavom. Zastava je bila od bijelog sukna obrubljena svilom i posuta ljiljanovim cvijećem. S jedne joj se strane nalazila slika Spasiteljeva u svome veličanstvu kako ga nose dva anđela u molitvi. Do njegovih su nogu bile riječi JESUS – MARIA. S druge strane nalazio se grb Francuske što ga nose dva anđela i slika Navještenja. Kada je Ivana jurišala na neprijatelja, ona je svoju zastavu uvijek držala u ruci da time označi kako njeno zvanje ima nadnaravan značaj i kako se ne mora služiti mačem. Ivana nije nikada prolila ljudsku krv. Glasovi su joj također pokazali mjesto gdje se nalazi mač koji je bio za nju određen. Bio je u crkvi sv. Katarine od Fierboisa. Ivana pošalje glasnika koji na određenom mjestu nađe zahrđali mač. Sakristani ga stadoše čistiti, ali je rđa sama od sebe pala i na blistavom se maču ukaže pet malih križića.

Poslanica Božja imala je svoju vojničku pratnju u kojoj su se nalazili časnici i plemići. Svi su je morali slušati. Divno je bilo gledati je u njenom bijelom oklopu gdje jaše na lijepom crnom konju. Imala je sjekiricu sa strane, bijelu zastavu u desnoj ruci, a uz bok mač sv. Katarine. Izgledala je kao anđeo poslan s neba. Ovakva Ivana otišla je u Blois gdje se vojska imala sastati između 25. i 27. travnja 1429. Međutim se i žalost njenih roditelja pretvorila u oduševljenje i njezina dva brata Petar i Ivan već su bili uz nju. S njima je došao i redovnik augustinac imenom o. Pasquerel. Ovoga je Ivanina majka poslala da bude djevičin ispovjednik. A sama majka Izabela Romée u to je doba otišla na proštenje u Notre-Dame du Puy i tu se molila da Bog zaštiti njenu kćer. Tri je dana Ivana bila u Bloisu.

Ivana postade vojskovođom vojnika koji su bili velikim dijelom pljačkaši i razbojnici. Budući da je došla u ime Isusa Krista, nije htjela zapovijedati ovakvim razbojnicima. »Brate Pasquerelu,« reče ona svome duhovniku, »treba obraćati naše vojnike.« I pod utjecajem ove Djevice vojnici se stadoše kajati i popravljati svoj život. Na zapovijed Ivaninu morao je brat Pasquerel napraviti zastavu na kojoj se nalazio Raspeta s Marijom i sv. Ivanom. Ima jedna zanimljiva slika gdje se vidi kako sv. Ivana predbacuje vojnicima njihove hazardne igre – kockanje, kartanje – i njihove psinke. Ona im pokazuje svoju svetu zastavu govoreći: »Neka se ni jedan nama ne pridruži, a da se nije ispovjedio.« Skoro svi su je poslušali, okupili se oko njene zastave i pjevali pobožne pjesme. Ona ih je zatim vodila u borbu pjevajući s njima *Veni Creator – O dođi, Stvorče*. Tako je oduševila ove grube i nedisciplinirane ljude da bi je oni slijedili i na kraj svijeta.

Najveća je želja Ivanina bila da ne dođe do prolijevanja krvi između dvije kršćanske vojske. Ona je poslala već 22. ožujka engleskom vojskovođi pismo u kojemu je stajalo: »Ovamo sam poslana od Boga, Kralja nebeskoga, da Vas istjeram napolje iz cijele Francuske. Odgovorite, želite li sklapati mir u gradu Orléansu.« Englezi joj odgovoriše neotesanim uvredama. »Bijedna kravaru!« poviče njihov vojskovođa Glansdale, »Ti si poludjela! Mi ćemo te uhvatiti i spaliti bez milosrđa.«

U Toursu je Ivana stanovala u kući Tristana L'Hermite.

U crkvi sv. Spasitelja u Bloisu Ivana je na svetkovinu sv. Marka, nakon sv. mise, dala blagosloviti svoju zastavu. No, prije nego se dala na oslobođenje svoje domovine od narodnoga neprijatelja koji je prijetio Francusku i u vjerskome pogledu uništiti, ona je držala potrebnim da se narod i vojska odreknu grijeha. Stoga je posvuda dala organizirati molitve i propovijedi.

28. travnja 1429. izjutra Ivana pođe prema Orléansu svečano sa zastavom na čelu. Istoga dana uvečer u 8 sati Ivana odjevena u svoj oklop odredi da zastava bude pred njom nošena. Uđe u Orléans, a da joj Englezi nisu mogli ništa.

Njoj slijeva išao je branitelj Orléansa Dunois, bogato odjeven. Za njom La Hirre te plemići i konjanici. Sav narod došao je pred nju. Mnogo stotina baklji rasvjetljivalo je put. Narod je bio oduševljen, zahvalan. Došla je s mnoštvom pred katedralu i puna radosti i vjere poviknu: »Moj Bože, kako li su Tvoja djela divna.« Kada je izašla iz crkve, mnoštvo ju je dopratilo do stana Jakova Bouchera. Ponovno poručiče Englezima da sklope mir, a pošto su ovi Ivani odgovorili novim uvredama, borbe započnu. Ivanina vojska koja najprije nije mogla ući u Orléans, ipak uđe 4. svibnja, a da se Englezi nisu ni usudili napasti je. I čim su Ivanini vojnici bili pod gradskim zidinama, već su neki kapetani odredili juriš na jednu englesku utvrdu. Izmorena Ivana ležala je odjevena na svome krevetu kadli je najednom njezini Glasovi obavijestite o onome što se događa. Ona se podiže sva drščući i zaprepaštena: »A, moj Bože,« reče ona, »krv naših ljudi teče po zemlji. Moje oružje, moga konja!«

Viknu: »Arlone, krvavi momče, nisi mi rekao da je francuska krv potekla.« Uze svoj oklop, skoči na konja, kroz prozor joj dodaju ratnu zastavu, barjak uze u desnu ruku i trkom poleti prema gradskim zidinama, a da nije pitala ni za put.

»Nikada,« govoraše ona, »ne bih vidjela da teče francuska krv, a da ne bih osjećala kako mi se kosa na glavi ježi.«

Vojnici Dunoisa borili se već čitav sat, a da nisu postigli ništa. No ona je uvjerena o svojoj pobjedi. Ona zabrani da se pljačka crkva Saint Loup koja se nalazila usred bojnih jaraka.

»Naprijed!« poviče junačkim glasom. »Udarajte junački! Juriš na Engleze, naši su!« – Za tri su sata Englezi bili potučeni. Engleski su vojnici na se navukli crkvena odijela samo da si spase živote. Na Ivaninu zapovijed nije im se ništa učinilo. Ona za sve od Boga isprosi oprostjenje od grijeha koje su učinili u borbi i sama se odmah ispovjedi. Sljedećeg su dana vojskovođe vijećali, a da o tome nisu htjeli obavijestiti Ivanu. No, ona je sama pošla do predstraža, na strjelicu je metnula list u kojemu je Engleze ponovno pozvala da sklope mir. Dan nakon toga ona s 4.000 ljudi ponovno napadne Engleze. Ovi se povuku u utvrdu augustinaca. Ivana bez straha pred vatrom i strijelama pođe za njima i zasadi svoju zastavu na rubu nasipa. Englezi napadnu Francuze koji se povuku. Jedna skupina hoće odvesti Ivanu natrag u Orléans, ali ona se okrene i silnom žestinom stade jurišati. Francuzima se opet povrati srčanost, oni zauzmu utvrdu augustinaca koju Ivana dade spaliti samo da spriječi pljačku.

Sljedećeg se dana sastao ratni savjet koji je vijećao bez Ivane. Ona im reče: »Vi ste otišli k vašemu savjetu, a ja svome. No, znajte da će se savjet moga Gospoda izvršiti i postati stalan, dok će vaš propasti.« Ona, dakle, sama odluči dana 7. svibnja zadati konačan udarac Englezima. Kućedoma-

čin Jakov Boucher htio ju je skloniti da pojede nešto ribe. Ona mu odgovori: »Čuvajte je za večeras kada budem prešla preko mosta, nakon što sam zauzela Tourelles. Dovest ću Vam jednoga Engleza koji će je pojesti.« Nakon rane mise ona ode na konju, a oduševljeno ju je mnoštvo pratilo.

Ivana juriša, a vojskovođe za njom. Francuzi su svi bili kao elektrizirani. Borba traje do jedan sat popodne. Ivana nije još ništa založila. Ona ponovno počne jurišati. Stade se penjati uz jedne stepenice. Englezi je prepoznaju, rane je strjelicom, koja joj probije grudi.

Skotrlja se u jarak. Odnesoše je... Kada je vidjela kako joj krv teče, stane plakati. Prava djevojka! Glasovi je stadoše tješiti, a vojskovođe, koji su izgubili srčanost, hoće se povući. »Ne«, reče Ivana, podignuvši se kao da nije osjećala nikakvu bol. »U ime Božje, Vi ćete doskora unići u Tourelles. Odmorite se jedan čas, jedite i okrijepite se. A kada vidite moju zastavu gdje se dotiče tvrđave, ona će biti naša.« Ivana se baci na konja, vojskovođe pojure za njom, ona prijeđe preko nasipa, uzme zastavu i vikne: »Sve je vaše!«

Englezi nasrnu na drveni most koji ih je vodio do utvrde. Sam je Glansdale poletio na ovaj most, no most se zapali i sruši. Sva se vojska utopi i s njom vojskovođa Glansdale. Utopi se pred očima Djevice koju je tako vrijedao. Utvrda je bila zauzeta. Sva su zvona zvonila i sav je narod pjevao *Te Deum – Tebe Boga hvalimo*.

8. svibnja engleska vojska napusti utvrde i tabore i ostavi ovdje živežne namirnice, topništvo, bolesnike, ranjenike. Ivana je plakala gledajući sve ove mrtvace koji su pokrivali bojište. Ona je još više plakala gledajući kako je francuski vojnik surovo postupao sa zarobljenicima koji se nisu mogli otкупiti. Jedan je zarobljenik bio tako surovo ošinut po glavi da je na zemlju pao umirući; Djevica se nije mogla skoro snaći, skoči s konja, pridiže glavu siromašnomu Englezu, dozove svećenika, utješi ga i pomogne mu umrijeti.

Oduševljeni je narod u procesiji krenuo prema orléanskoj crkvi i od onoga vremena svake godine 8. svibnja velika procesija ide gradom Orléansom. Narod je uvidio da je poslanje Ivanino vrhunaravno. Veliki Gerson, glasoviti učitelj na Pariškome sveučilištu, te Jakov Gelu, ispovjednik kraljev, potvrđivali su da je zvanje Ivanino vrhunaravno.

VII. DALJNJE BITKE

Kralj se nalazio u svome dvorcu u Lochesu. Ivana, praćena od Dunosa i od svoje vojske, pođe kralju ususret. Sastane se s njime 13. svibnja 1429. u gradu Toursu. Ona je tražila od njega da pođe u Reims i da tamo bude posvećen. No, njegovi savjetnici bili su protivna mišljenja i stoga se on još uvijek kolebao. On se povuče natrag u svoju utvrd u Loches.

U ovom se dvorcu nalazi takozvani Logis du Roi (stan kraljev). Drži se da se na tom mjestu desio sljedeći događaj koji nam pripovijeda *Breviarium Historiale*. Jednoga je, naime, dana Djevica zatražila od kralja da joj učini dar. Kralj pristane. Ona zatim zamoli da joj pokloni francusku kraljevinu. Vladar se začudi i nakon nekog oklijevanja pristane, a Ivana je primi. Ona štoviše htjede da se taj čin svečano i službeno zabilježi i da ovaj spis glasno pročitaju četiri kraljevska tajnika. Kada se ovaj čin zbio, kralj je bio nešto zaprepašten, a Djevica upre prstom u njega govoreći prisutnima: »Evo najsiromašnijega viteza svoje kraljevine.« Nakon kratkoga vremena pred istim bilježnicima ona raspolaže francuskom kraljevinom kao sa svojim vlasništvom. Ona je preda Svemoćnome. Zatim, nakon nekoliko trenutaka, radeći u ime Božje, ona opet kralju Karlu povraća Francusku i htjede da se i ovaj čin zabilježi.

Jednoga je dana došla u crkvu Saint-Ours. U njoj je Ivana od Arka predvodila svečano pjevanje »Tebe Boga hvalimo«. Ivana je ovdje od kralja tražila da ide prema Reimsu. No on nije ništa htio činiti bez pristajanja svojih savjetnika. »Pustite me barem«, reče Ivana, »da Englezima otmem gradove što ih još drže na rijeci Loiri.« Kralj i savjet pristadoše i dadoše Ivani još vojvodu od Alencona. Vojska se skupi, vojvode dohrliše sa svih strana sa svojom vojskom i svrstaše se pod Ivaninu zastavu.

12. lipnja 1429. Ivana je opsjedala Jargeau gdje se sklonio engleski general, vojvoda od Suffolka: »Uklonite se odavde, plemeniti viteže,« reče Ivana vojvodi od Alencona, »jer inače će vas pogubiti jedan stroj.« Tek što se vojvoda od Alencona uklonio s ovoga mjesta, viteza od Ludea, koji se ovamo postavio, pogodila je bomba.

Grad Jargeau podlegne, a Suffolka zarobiše s jednim bratom; drugi mu je brat poginuo kod juriša.

Nakon toga se grad Beaugency sam preda. Kad je to saznala engleska vojska, ona isprazni Meung i stade bježati. »Idimo junački na neprijatelja,« govoraše Ivana, »moramo se boriti protiv njega. I da su Englezi obješeni na oblacima, skinut ćemo ih jer nas je Bog poslao da ih kaznimo.« Francuska vojska pođe naprijed i doskora opaziše da su se Englezi skrili u zasjedi. 18. lipnja dođe do boja kod Pataya i Ivana pobijedi. Dvije tisuće mrtvaca pokrivalo je bojno polje; dvije stotine Engleza bilo je zarobljeno.

Lord Talbot, najglasovitiji engleski vojskovođa, htio je i dalje bojovati; jamačno je držao da će barem tako poginuti. Na svoju veliku žalost bio je zarobljen. Ivana se svečano povraća u Orléans. Bezbrizni Karlo VII. nije joj došao niti ususret. Bio je u rukama slavohlepnoga Trémoillea koji je svom silom htio ukloniti Ivanu od Arka. Zavlačio je, čekao je da Englezi dobiju pomoć i htio je tako da Ivana doživi poraze. Ona je sama došla u Sully i molila kralja da što prije pođe. Tek 29. lipnja 1429. kralj krene.

VIII. KRUNJENJE U REIMSU

Ivana je bila na čelu od 12.000 ratnika. Neki su se gradovi odmah predali. Stigoše napokon pod zidine grada Troyesa. Kraljevski savjet htjede da se vojska povuče odavle. No, ona im reče: »Nemojte dugo vijećati jer, prije nego što minu tri dana, uvest ću vas u ovaj grad.« Sljedeće noći Ivana se spremi na borbu i ujutro htjede jurišati. Stanovnici se grada predadoše sami.

Pet stanovnika grada Domrémyja došlo je ovamo vidjeti svoju Ivanu. Bila je s njima vrlo prijazna, a oni je zapitaše: »Ivano, zar se ti ničega ne bojiš u ovim okršajima?« Ona im odgovori: »Bojim se tek izdajstva.« Osjećala je kako su ljudi slabo razumjeli njeno poslanje.

Ona dalje krene sa svojom vojskom. Stanovnici grada Châlonsa doddoše joj ususret, a sam biskup preda gradske ključeve Karlu VII. koji svečano uđe u grad 15. srpnja. Sva su zvona zvonila, a ulice su bile posute cvijećem. Vojska i kralj ostali su samo jedan dan u Châlonsu.

16. srpnja 1429. vojska već ugleda tornjeve crkve Naše-Gospe od Reimsa. Navečer Karlo VII. uđe u grad, a Djevica je jahala uz njega; radost je bila na vrhuncu. Kamo god su prolazili, sav je narod klicao: »Noel!« Odlučiše da će kralja okruniti već sljedeći dan. Cijelu su noć proveli u pripremanju za krunjenje. Rano izjutra vitezovi odjahaše da odnesu sv. Posudu koja se nalazila u crkvi Saint-Rémy. U njoj se nalazilo ulje za krunidbu.

U nedjelju 17. srpnja prostrana je katedrala bila sjajno rasvijetljena, okićena dragocjenim vezovima, cvijećem, zastavama. Sve je čekalo francuskoga kralja. Liturgijski je obred započeo oko 6 sati izjutra, a trajao do 2 sata popodne.

Silno se mnoštvo svijeta zgrnulo na crkvena vrata, na trgove, u ulice, na prozore, želeći barem vidjeti kraljevsku pratnju ako im već nije bilo moguće pribivati krunjenju. Šest je velikaša opkolilo kralja. Ovi su zastupali dostojanstvenike svjetovne Francuske, a šest biskupa zastupalo je crkvenu Francusku. Tu se nalazio nadbiskup u svom najbogatijem crkvenom ruhu, okružen svećenstvom koje je bilo urešeno svojim zlatnim kazulama. Dodajte k tome vitezove u svojim blistavim oklopima, dvorjane, oboružane vojnike! Među narodom se nalazio i Ivanin otac; došao je prisustvovati slavlju svoje kćeri i krunjenju svoga kralja. Kralju dadoše kraljevske znakove koji su se nalazili na oltaru. Nakon što je položio običajnu zakletvu, vojvoda ga Alencon učini vitezom, a nadbiskup Regnault od Chartesa pomaže uljem iz sv. Ampule. Tada se Karlo VII. pokaže narodu, a ovaj, vidjevši ga okrunjena, stade urnebesno vikati: »Noel, Noel! Živio kralj!« U taj je čas Ivana stajala uz prijestolje držeći zastavu u ruci. Nije mogla svladati radost koja je ispunjala njenu dušu. Ona se pokloni pred

kraljem i u velikom plaču mu reče: »Plemeniti prinče, sada se izvršila volja Boga koji mi je naredio da oslobodim Orléans opsade, Vas dovedem u ovaj grad Reims te tu dobijete sv. pomazanje koje svjedoči da ste Vi istiniti kralj i onaj kojemu pripada francusko kraljevstvo.« – Time Ivana nije htjela reći da je njeno poslanje dovršeno jer je dobro znala da Engleze valja potpuno istjerati iz Francuske.

Iste večeri radovala se što je vidjela svoga oca Jakova, svoju majku Izabelu i svoga ujaka Duranda. Otac ju je blagoslovio, a ona mu preda spis s kraljevskim pečatom kojim se stanovnici Domrémyja zauvijek oslobađaju poreza. Tako je Ivana ljubila svoj rodni kraj da na nj nije zaboravila ni u najvećoj slavi.

IX. OKRŠAJI, ČEKANJA I ROPSTVO

Govorilo se da je Ivanina misija bila dovršena. To je krivo. Bog je htio žrtvu koja će okajati grijeh Francuske. Ona je za svoju domovinu više učinila na lomači u Rouenu, negoli kao bojovnik pod zidinama Orléansa. Sve do krunjenja Ivana je bila vrhovni vojskovođa, ali kralj sada preuzme vodstvo. Engleska je već izgubila gradove na Loiri i gradove između Reimsa i Pariza. No Pariz je još bio u engleskim rukama. Kraljev savjetnik Trémoille zaviđa Ivani na njenim uspjesima i utječe na kralja te ovaj više nije radio kako je to Djevica željela. Protiv njene volje kralj sklopi primirje s Burginjoncima od 15 dana. Englezi su se međutim lijepo mogli oporaviti. Štoviše, Bedford iziđe 3. kolovoza 1429. s 10.000 ljudi iz Pariza i htjede francuskom kralju presjeći put. Dođe do manjega okršaja. Vojska ipak po savjetu Ivaninom pođe prema Parizu, ali tako polako da je Djevica već gubila strpljivost. Ona reče Alenconu: »Plemeniti vojvodo, pripremite Vaše ljude i one Vaših kapetana; hoću Pariz iz bližega vidjeti negoli sam ga dosad vidjela.« Vojska je pošla za njom, a da nije pitala dozvolu kraljevu. – 26. kolovoza uđe bez okršaja u Saint-Denis.

Kralj nije bio nimalo zadovoljan s Ivanom. Ona je osjećala da joj se približava konac. Ostala je uvijek čista usred tabora i osvojila je vojnike svojom pobožnošću i svojim primjerom; ona je djelovala i na najoporije ljude da su započeli živjeti poštenim životom. Ali ovo doba mirovanja pred Parizom urodi lošim posljedicama. Nečudorednost se stala opet zavlaci u vojsku. Jednoga dana Ivana susretne ženu lošega života i predbaci joj njezino nepoštenje. Ali kako je to grješnici bilo svejedno, Ivana je s gnušanjem lupi plohom svoga mača tako da se mač slomio u dvoje i nitko ga više nije mogao popraviti. To ju je ražalostilo, a kralja gotovo dovelo u očaj. 7. rujna stigne ostala vojska pod Pariz. Odlučiše da će sutradan, na rođenje Mari-

jino, napasti na vrata sv. Honorija. Napadaj započne u podne. Ivana osvoji prvi nasip i sa zastavom u ruci se baci na jarke.

No na nesreću se tu nalazio drugi jarak pun vode od nabujale rijeke Seine. Neki su to vojskovođe znali, a nisu o tome obavijestili Djevicu. Sa svojom je zastavom htjela pronaći prijelaz i tom je prilikom jedna strijela teško rani. Izdadoše je La Tremoille i njegova svojta koji su vidjeli kako Djevica pobjeđuje; zapovjediše vojnicima da prestanu s borbom. Ivana je skoro posve sama ostala ovdje do noći. Valjalo se povratiti, silom je odvesti na konju i dovesti je do La Chapelle. Reče vojvodi d'Alenconu: »Da ste i nadalje napadali, mjesto bi bilo zauzeto.« I zaista, strašna je zbrka već bila sklonila pariške građane da se predaju. Sljedećega dana kralj naredi uzmak i odredi da se unište svi mostovi koje je podigla Djevica. Tako silom spriječi da Ivana ne bi ponovno započela s navalom. Ivana se nije htjela udaljiti jer su joj možda svetice savjetovale da ostane.

Ivana objesi plačući svoju ratnu opremu u bazilici sv. Dionizija, kao i mač što ga je otela jednome Burginjoncu. Odvedoše ranjenu Ivanu u Gien. I eto, tako je ova nebeska poslanica bila prezrena, njeno božansko poslanstvo nogama gaženo! To je bila najveća Ivanina kušnja u njenomu vojničkom životu. Ona moraše poći dalje s kraljem u Bourges. Svijet je dolazio k njoj i htio je da se ona dotakne njihovih krunica. »Dajte, sami se dotaknite ovih predmeta,« govoraše ona, »postat će isto tako dobri kad se vi njih dotaknete, kao da sam ih se ja dotakla.« I eto, pobjedonosna francuska vojska uzmakla je preko Loire i u silnome neredu stala se razilaziti. Bilo je još nekoliko okršaja i u jednome, kod La Charette, francuska vojska i Ivana bili su po prvi put pobijeđeni. Kraljev savjetnik La Trémoille odveo je Karla VII. u dvorac Sully. Tu je kralja opkolio mnoštvom zabava samo da skrši njegovu poduzetnu volju. Sve je to bilo za Ivanu pravo mučeništvo. To je bio njen prvi zatvor. Dizala se ranom zorom, prisustvovala sv. misi, pričešćivala se često. U njoj je gorjela želja da prolije svoju krv i pogine za spas svoje domovine. Koncem mjeseca ožujka ona sa slabom pratnjom pođe prema središtu Francuske. 15. travnja 1430. stiže pred Melun, tu pregleda nasipe, a Svetice joj se najednom pokažu i saopće joj novost koja ju je silno zastrašila: »Ivano, prije Ivandana bit ćeš zarobljena.« Ona pokloni glavu pred voljom Božjom, iako joj se ropstvo činilo sto puta gorim od smrti.

Ova četiri mjeseca iščekivanja bila su pravo mučeništvo za Ivanu. Bog ju je gonio da spasi svoj narod, a ljudi je u tome priječili. Ivana je znala da se sva srednja Francuska stavila u gibanje i hoće se povratiti svome kralju. Jednoga dana ona izmakne iz Sullyja i dođe do Lagnyja. Jedno je dijete već tri dana bilo mrtvo – bez krštenja. Roditelji su mislili da će Ivanina molitva isposlovati djetetu milost svetog krštenja. Staviše dijete na podnožje kipa

Naše Gospe. Ivana se molila i mrtvo se dijete probudi, zijevnu tri puta i dobije sv. krst. Mali kršćanin ponovno izdahne.

Međutim je Ivana saznala da je jedna buna u Parizu ugušena i da je trideset buntovnika u zatvoru. Ona također napadne na četu pustolova Francqueta i tom se prilikom služila poljskim topništvom. Do toga su se dana vojskovođe služili topovima samo kod opsjedanja gradova; ona je bila prva koja je uvela ovaj način ratovanja. Zatim prodre u grad Compiègne, koga su opsjedali Englezi. Ode u crkvu pomoliti se, ispovjedi se i pričesti te se prisloni uz jedan stup (13. svibnja 1430.) i stade gorko plakati. Kada je podigla glavu, vidi oko sebe simpatično mnoštvo među kojim je bilo preko stotinu djece. Njihovo ju je žaljenje tako ganulo da im je rekla: »Djeco moja i prijatelji moji, znajte da su me prodali i izdali. Dskora ću biti predana smrti. Također vas zaklinjem da se za me molite Bogu jer više ne ću imati priliku služiti kralja i francusku kraljevinu.« Ivana odredi da se napadnu Englezi.

Jedan je kapetan prevari tvrdeći kako je tek malo Engleza pred gradom. Kako je izletjela izvan grada, Englezi joj presijeku povratak, vojnici utekoše, a kapetan grada Flavy dade podignuti lančani most i zatvori vrata. Ivana se htjela probiti kroz Burginjonce, ali jedan je čovjek baci sa sedla i povuče dolje. Ona padne. »Predajte se«, poviknuše. »Dala sam svoju vjeru jednom drugom, a ne vama«, odgovori, pomišljajući na sv. zavjet djevičanstva koji ju je vezao s Isusom Kristom. Tom prilikom s njome su zarobljeni: Petar od Arka, njen brat, d'Aulon, te njen ispovjednik Pasquerel (23. svibnja 1430.).

I eto, Ivana je bila u rukama Burginjonaca. Karlo VII. nije poduzeo nikakav korak da otkupi ili oslobodi Djevicu Ivanu. No cijela se Francuska molila za njeno oslobođenje; sastavljale su se posebne molitve, pjevalo se u crkvama. Ivana je jednoga dana nastojala pobjeći, ali je bila uhvaćena.

Ivan od Luxemburga je zatvori u svoju utvrdu Beaurevoir. Budući da je Ivana bila zarobljena kod Compiègna, pripadala je pod sud Petra Cauchona, biskupa od Beauvaisa. On je pripadao engleskoj stranci. Prije je bio rektor na Pariškomu sveučilištu. Odavle je bio prognan radi svojih zločina, a vojvoda Burgundski ga je poslao na shizmatički koncil u Konstanz. Uspjelo mu je, unatoč svećenstva i naroda, da se pomoću angloburginjonских intriga godine 1420. popne na biskupsku stolicu. 14. srpnja 1430. dođe i zatraži da mu se izruči Ivana jer je bila zarobljena u njegovoj biskupiji. Ponudi u ime Engleza 10.000 zlatnih funti. Prodaše je kukavno. Englezi, da uzmognu platiti ovu veliku svotu od 10.000 zlatnih funti, morашe nametnuti Normadijcima poseban porez.

Zastrašena Ivana se pobojala Engleza. Napravi si konopac koji objesi za jednu gredu zatvora. Konopac se pretrgne, a ona padne iz 30 metara

visine. Odneseše je na pola mrtvu. Bol njezine duše bila je još veća jer su joj njezine svetece zabranile da bježi. Ipak je sv. Katarina pohodi, utješi je, reče joj da se ispovjedi i da zatraži oprostjenje od Boga. Ivan Luxemburški je preda vojvodi Burgundskom.

X. POTKUPLJENI SUD

Ovaj je vojvoda dade odvesti u Arvas, gdje je šest tjedana bila u zatvoru. U Abbévilleu je predadoše engleskoj vojsci. Dovedoše je u grad Rouen koji je bio središte engleske vlade u Francuskoj. Zatvoriše je u kulu gradskoga dvora; željezom joj opasaše tijelo, noge i ruke, a poseban jak lanac vezao je njene noge s kolcem koji se nalazio usred sobe. Dva engleska plemića, grofovi Warwick i Strafford, koje je pratio kardinal od Winchestera, ujak engleskoga kralja, pohodili su Ivanu u zatvoru. Na jedan Ivanin odgovor bijesni Strafford izvuče svoj mač i htjede udariti junakinju. Njegovi ga drugovi razoružaše. – Ivana se nije prevarila kad je rekla: »Ovi će me Englezi pogubiti!« Kupili su je da je uzmognu ubiti. Optužiše je da je vještica. Tvrdi ležaj i mali stolić jedino je pokušstvo na kome se može odmoriti. Njeno blijedo lice, njeni od suza nabrekli kapci pokazuju kako je silno trpjela. Englezi su je htjeli osuditi kao vješticu da time obeščaste Karla VII. i tako mu pokažu kako ga je vještica dala okruniti za kralja.

Ivanu predadoše sudu. To je bio politički proces pod vjerskim plaštem. U tome je bila njegova nepravdnost. Crkva je zaista vračarstvo smatrala velikim socijalnim zlom i strogo je sudila ovaj zločin. Kada je krivac ostao tvrdokoran u svojoj zabludi, Crkva je predala zločinca u ruke državnoj vlasti koja mu je sudila. Englezi nisu imali što prigovoriti Ivani jer je ona bila običan ratni zarobljenik. No, Ivana se nazivala poslanikom Božjim i stoga se engleska politika nije mogla zadovoljiti da ubije ovu djevojku, već je trebalo uništiti njen dobar glas i tako dokazati Francuzima da se varaju ako misle da Bog za njih ratuje. Trebalo je dakle dokazati da je poslanstvo Ivanino puka laž. Ivana je, kako je svima onda bilo poznato, učinila izvanredna djela; trebalo je stoga dokazati da ova djela potječu od sotone. Valjalo je prema tome, jer se radi o sotoni, ustanoviti crkveno sudište. To je bilo mišljenje Henrika de Beauforta, biskupa u Winchesteru, čiji je život bio okaljan mnogim političkim krvoprolićima. Kao što danas ima svećenika koji su izdali vjeru, poženili se i osnovali nekakve starokatoličke vjere, tako je bilo u Ivanino doba loših biskupa. Hvala Bogu, toga danas više nema kao što je bilo u ono doba. Samome Petru Cauchonu, njenome sucu, moralo je biti jasno da je Ivana nevina. On je bio običan zločinac. Bio je potplaćen. Novčane potvrde koje pokazuju koliku je svoju novaca dobio od Engleza (preko 100.000 franaka) svjedoče da je bio

podmićen. Da si osigura budućnost, stekao je među klerom mnoge ortake koji su bili politički pristaše Engleza i posjedovali velike nadarbine. No, mnogi su bili članovi sudišta jer se nisu htjeli izložiti kaznama kojima im se prijetilo. Kada je Cauchon vidio kako Ivana dokazuje svoju nevinost, on dokine javno ispitivanje i sam je išao u zatvor s nekoliko povjerljivih osoba. Jao si onome među sucima koji bi se usudio reći da je proces nezakonit. Nikola od Houpeville bio je stoga bačen u zatvor, Chauchon je dao ispitati prilike u rodnome mjestu Ivaninu, u Domrémyju, a kako su ove bile u prilog Ivani, on ih brižno zataji.

Sudište započne svojom djelatnošću 2. siječnja 1431. Tužitelj je bio Ivan d'Estivet, kanonik iz Bayeuxa. Sastaviše osudnički spis u 75 točaka u kojemu se, uz istinite stvari, nalazilo mnogo klevetničkih podvala.

Jedna od najogavnijih ličnosti ovoga nepravednog sudišta bio je Nikola Loyseleur iz Rouena koji se preobukao u cipelara i dao se zatvoriti s Ivanom u zatvor samo da je nagovara na odgovore koji bi je imali upropasti. On je stekao i Ivaninu simpatiju; ona mu je odgovarala, a sakriveni bilježnici u tamnici odmah bi sve popisali što bi čuli. Sami su se bilježnici stidjeli takvoga posla i prosvjedovali protiv takvoga postupka i načina suđenja koji se protivi svakomu pravu. Loyseleur je u svome zločinačkom postupku tako daleko pošao da je priznao Ivani da je svećenik i uvjeravao ju je kako je došao k njoj da se žrtvuje za nju, ispovijeda je i savjetuje ju. Kada u povijesti čitamo o lošim svećenicima, onda vidimo da je najgore za jedan narod ako nema svetoga svećenstva. No, to je krivnja i samoga naroda i stoga je dužnost svakog od nas da se molimo za sveto svećenstvo. Govorio joj je taj Loyseleur, štoviše, da mu se ukazuje sv. Katarina. Druga ružna duša ovoga suda zvao se Ivan d'Estivet. Da se olakša postupak protiv Ivane, gornjih se 70 točaka skratilo u 12. Sudac Cauchon ustvrdi da su te optužbe istinite i posla ih biskupima iz okolice i doktorima teologije. U ovoj optužbi nije spomenuto ime Ivanino jer su se bojali da slava francuske junakinje ne bi možda utjecala na njihov sud. Unatoč svemu tome, mnogo je odgovora bilo protivno mišljenju Cauchona.

Bilo bi silno zanimljivo pratiti sve izvanredno duhovite odgovore Ivanine. Ona se nalazila među brojnim stručnjacima u bogosloviji i ovi su na nju stavljali tako zakučasta pitanja da bi se i učenici bogoslovi teško snašli. No, ona je na sve ove teške upite priprosto odgovarala i sve je zadivila. Moramo se uživjeti u njeno duševno stanje. Ivana, koja je ljubila Crkvu i ljubila svećenstvo, vidi najedanput kako je upravo ovi hoće uništiti. Iz političkih su je razloga stavili pred sud. Ona poštuje svećenički značaj svojih sudaca, ali energično brani svoje poslanstvo. Predbacuju joj što nosi muško odijelo, a ona odgovara da je to potrebno da si u taboru sačuva čistoću i da nikome ne bude na sablazan. Poslušnost prema Spasitelju je na to sili.

Tà, Ivana je bila u svom zatvoru zatvorena s pet vojnika, a među njima je morala nositi muško odijelo da sačuva svoju nevinost.

Ipak su je jednom utjerali u škripac. Zapitaše je je li spremna pokoriti se vojujućoj Crkvi. Ona odgovori – ne, jer je mislila da se pod vojujućom Crkvom ima razumjeti ovo Englezima prodano sudište. Kada su joj kasnije govorili o Papi, pokaza svoj katolički duh i kako je pokorna Kristovu namjesniku. To je učinila poglavito onda kada joj je Ivan de la Fontaine uz životnu opasnost protumačio zakučasti značaj pitanja što su ih suci na nju stavili. Evo nekoliko njezinih odgovora. Zapitaše je: »Jeste li u svojoj mladosti naučili kakav zanat?« »Da,« odgovori ona, »naučila sam šiti i presti; što se toga tiče, ne bojim se ni jedne žene u Rouenu.« Na otmjen, ali odlučan način govorila je Petru Cauchonu i njegovim sucima. »Već sam vam rekla, čuvajte se što velite da ste moj sudac jer preuzimate tešku odgovornost, a mene odveć teretite. Ne ćete protiv mene učiniti ono što govorite, a da se ne dogodi nesreća vašemu tijelu i vašoj duši.« Zapitaše je: »Jeste li u stanju milosti posvećujuće?« »Ako nisam,« odgovori ona sabrano, »neka me Bog u nj stavi, ako sam u njemu, neka me Bog u njemu čuva. Bila bih najnesretnija na svijetu kada bih znala da nisam u stanju milosti Božje. Da sam u stanju grijeha, čini mi se da glas ne bi k meni dolazio.« Daljnje pitanje: »Što velite o našem gospodaru Papi i tko je po vašemu mišljenju pravi papa?« »Zar su dvojica papâ? Što se mene tiče, držim i vjerujem da se moramo pokoravati našem gospodinu Papi koji je u Rimu.« Kada su suci izrazili mišljenje da Ivana sama sumnja u svoje objave, ona bez oklijevanja ustvrdi: »Isto tako čvrsto, kao što vjerujem da je naš Gospod Isus Krist podnio smrt da nas oslobodi paklenih muka, ja vjerujem da sv. Mihovila, sv. Gabrijela, sv. Katarinu i sv. Margaretu meni šalje naš Gospod da me savjetuju i da me bodre.« »Sva su moja djela i svi moji čini u ruci Božjoj i u svim se stvarima na njih pozivljam. Uvjeravam vas da su naš Gospod i Crkva jedno i u tom pogledu ne smije biti poteškoća. Zašto vi činite u tom pogledu poteškoće?« Kada su je zapitali: »Zašto su Vašu zastavu stavili u crkvi u Reimsu za vrijeme krunjenja, a zašto se to nije učinilo sa zastavama ostalih kapetana?«, ona odgovori: »Ona je bila na muci i pravedno je da bude i na slavi.« Isticala je: »Tražim da me odvedete pred našega Svetoga Oca – papu i odgovarat ću pred njim sve ono što ću morati odgovoriti.«

Kod četvrtoga preslušavanja bila je Ivana silno živahna. Sv. Katarina i sv. Margareta došle su u zatvor i ona to nije zatajila svojim sucima. »One su me probudile«, reče ona, »ja sam sklopila ruke i molila sam ih da me savjetuju. One mi rekoše: 'Traži nešto od Našega Gospoda.'« – »A što su još rekle?« – »Da vam srčano odgovaram.« 3. ožujka suci su stavili na nju čudnovata pitanja. »Zar mislite da ste dobro učinili što ste bez dozvole roditelja otišli?« – »Oni su mi oprostili.«

Ivanin zatvor bio je silno težak. Bila je često zatvorena u tako tijesnu krletku da se jedva mogla uspravno držati. Loš postupak i svojevolan post u korizmi shvašće njezine sile. Warwick dozove dva najglasovitija liječnika u Rouenu. »Ivana je bolesna«, reče im on, »i dozvani ste da je pomno pretražite. Kralj ne bi htio ni za šta na svijetu da ona umre naravnom smrću: odveć ju je skupo platio! Ako je dao toliko novaca da je kupi, učinio je to stoga da umre od krvničke ruke i na lomači.« Cauchon je htio izrabiti ovu bolest i gleda je skloniti da ona sve opozove. Cauchon, naime, hoće da Ivana prizna da je u vezi s vragom. Dade donijeti mučila i zaprijeti Ivani da će je staviti na mučenje. Ivana ponosito odgovara izjavljujući da se uvijek pozivlje na Crkvu: »Govorit ću Vam samo istinu, koju sam već rekla, a ako bi mi trpljenje izmamilo druge riječi, ja ću nakon toga izjaviti da sam bila na to prisiljena silom.«

Iz svega se vidi da je Ivanino trpljenje u bolnici bilo groznije negoli na bojnim poljanama; s jedne strane učeni je bogoslovi hoće utjerati u škripac tako da sama posumnja u svoje poslanstvo, s druge strane u tamnici je napastuju bezobrazni vojnici, a sve to mora podnijeti. Kako je bila silno iscrpljena i kako se bojala da će umrijeti, reče: »Čini mi se da se prema svojoj sadašnjoj bolesti nalazim u smrtnoj pogibelji. Ako je tako, neka Bog učini sa mnom što mu se sviđa. Želim sv. ispovijed da primim svoga Gospoda i da budem pokopana u blagoslovljenoj zemlji.«

XI. IVANA NA GROBLJU U ROUENU

Ali njezini su suci na svaki način htjeli da Ivana opozove »zablude«. Ako, dakle, nešto opozove, znak je da je nešto priznala, a ako je nešto priznala, ona je izgubljena. Stoga Cauchon i Englez Winchester smisliše užasan prizor na groblju u Rouenu. Ivana je sve do sada bila u muškom odijelu koje je bilo potrebno u zatvoru gdje su je čuvali vojnici. Na velikoj podignutoj tribini sjedio je Winchester, dva suca i 33 prisjednika. Na drugoj tribini bila je Ivana u muškome odijelu među tamničarima, bilježnicima i mučiteljima. Na podnožju tribine nalazio se krvnik na kolicima, spreman odmah odvesti Ivanu državnoj vlasti koja će je suditi na smrt.

Vilim Evrard bio je određen da joj održi propovijed: sada je prijetio, sada je zaklinjao, a sada je opet tražio od Ivane da se odreče svojih zabluda jer će biti inače živa spaljena. Sav svijet se u ovaj prizor umiješao. Jedan je tamničar bio tako ganut i molio je Ivanu da popusti, tvrdeći da će biti oslobođena od Engleza i predana Crkvi. Napokon ona reče: »Dobro je, potpisat ću.« Cauchon pročitao osudu na latinskome jeziku, a Ivana ništa nije razumjela. Obećaju joj ovo: ako ona opet obuče žensko odijelo, ako pročitani spis potpiše, da će ići na misu, moći će se pričešćivati i ne će više

biti u rukama Engleza, već će biti predana na čuvanje ženama. Dodaše joj: »Ako potpišete, bit ćete slobodni i moći ćete se vratiti u Francusku.« Ivana je potpisala; napravi križić na papiru govoreći: »Opozivljam samo ono što se sviđa našem Gospodu.« Nakon što je potpisala prvi papirić, tajnik Henrika VI., Laurent Calot, donese joj jedan drugi i zatraži od Ivane da i ovdje stavi svoj znak jer to traži puka formalnost, ali na ovome spisu stajalo je posve jasno da se ona priznaje vješticom, bogohuljom i lažljivkom. Ovaj spis nije bio ni pročitao Ivani i prijevarom su je sklonili da poda nj stavi svoj znak. Tada se Cauchon okrene Winchesteru i smjerno ga zapita što valja činiti. A ovaj odgovori: »Treba je poslati da čini pokoru.« No njezino pomilovanje bilo je užasno: »Ivano, mi Vas osuđujemo, iz milosrđa i iz blagosti, da sprovedete ostatak Vaših dana u tamnici uz kruh i uz vodu da tu oplakujete svoje grijehе.« Ivana se povrati natrag u zatvor i više sudaca je pohodi i zatraži od nje da izvrši svoje obećanje i opet obuče žensko odijelo. Obrijaše joj glavu, ali ne otvoriše zatvor, već ona moraše ostati i dalje s pet prostih vojnika. Ivana je plakala, a svetece je tješile. Namjerno su ostavili u tamnici njeno muško odijelo jer su se nadali da će ga ona opet obući. To je bila želja sudaca da je tako mogu uhvatiti i dokazati kako je ponovno zapala u krivovjerstvo (herezu) i da je prekršila obećanje što ga je potvrdila svojim potpisom. Kada se dizala s ležaja i htjela ići na misu – bila je nedjelja i obećao je da će je onamo odvesti – silno se začudi kada je vidjela da su joj njeno žensko odijelo odnijeli i na njen krevet postavili muško odijelo. Sve do podne ostala je ležeći ne želeći uzeti muško odijelo. Ali ju je narav prisilila da se digne i stid ju je prisilio da se zaodjene u ono odijelo koje je još imala. Bilo je muško. Sat nakon toga cijeli je grad znao da je popustila, da je zapala u »krivovjerstvo«. Suci su silom nastojali da se ne sazna što ju je prisililo da obuče muško odijelo. Sljedeće noći sam vojskovođa Warwick dođe u zatvor i tu je stade gadno napastovati. Ona je dosada nosila muško odijelo da zaštiti svoju krepost usred vojnika koji su je čuvali, a sada su je isti razlozi sklonili da bezuvjetno dalje to odijelo nosi. Znala je da je smrt čeka ako i nadalje bude nosila to odijelo. No ona je držala da je bolje izgubiti život negoli svoju djevičansku čistoću. Sljedećega dana ispriповjedi što se dogodilo. Ponovno uvjeravaše da nije nikada sumnjala u svoje glasove i da ih nije zanijekala.

XII. SMRT NA LOMAČI

Englezi su znali da nisu sigurni dok ova djevojka bude na životu. Trebala je poginuti. U utorak su se skupili na sjednicu raznovrsni ljudi, pa i tri liječnika. Tu zapravo više nije bilo ni sudaca ni suda. Trebalo je krvi. Lozinka je bila: Francuskinju valja spaliti. Istoga dana sudište izjavi da je Ivana

vještica, da je ponovno zapala u grijeh, zaziva vragove i izrabljuje narod. Osudiše je da bude živa spaljena, a osuda će se sutradan izvršiti. Englezi su silno radosni. Više ih se zavjetovalo da će na lomaču sami donijeti drva.

Izjutra u srijedu 30. svibnja 1431. Ivana vidje kako dobri tamničar Massieu dolazi blijed i uznemiren. »Ivano,« reče on drščućim glasom, »u osam sati ćete se morati pojaviti pred sucima na trgu Vieux-Marché i tu ćete čuti svoju smrtnu osudu i bit ćete predani krvnicima.« Ivana o tome nije ništa znala i nije mogla vjerovati da će umrijeti za dva sata. I to kakvom smrću! Polako će gorjeti usred plamenova, živa, a sav će narod to gledati. Bit će oklevetana, osramoćena, za njom će ostati nečastan spomen! »Jao, jao,« poviče ona, »zar će se tako okrutno sa mnom postupati. Zar će cijelo moje tijelo izgorjeti još danas i pretvoriti se u pepeo. Ah! Draže bi mi bilo da mi pet puta odrube glavu.« Dominikanac, svećenik Martin Ladvenu, došao je u tamnicu da je pripravi na smrt. Sam je plakao. Ivana mu se ispovjedi velikom poniznošću i pošto je primila dozvolu da se pričesti, ona primi svoga Boga tolikom vjerom i ljubavlju da je zadivila sve prisutnike. Ivana je bila spremna na mučeničku smrt. U devet sati prije podne je zaodjenuše u žensko odijelo i stave na kolica. Pratili su je njen ispovjednik Martin Ladvenu i tamničar Massieu. Za njom je išlo 700–800 engleskih vojnika, oboružanih kopljima i mačevima. »Oh!« reče Ivana sa žarom, »ufam se u Boga i ove ću večeri biti u nebeskom kraljevstvu.« Kobna pratnja išla je polako kroz mnoštvo.

Oko 10.000 osoba skupilo se na trgu. Na groblju crkve sv. Spasitelja, tik uz crkvu, bila je postavljena tribina za suce i za odlične velikaše. Mnogo dalje nalazila se silno visoka lomača koja je bila postavljena na zidanom podnožju. Nekoliko metara pred lomačom bio je zabijen u zemlju kolac, a na ovom se nalazila ploča s natpisom: »Ivana, koja se dala zvati Djevica, lažljivka, zlobna, izrabljitelj naroda, vračara, praznovjerna, klevetnik Božji, ohola, loše misli o vjeri Isusa Krista, hvalisava, idolopoklonka, okrutna, razvratna, zazivateljica vragova, apostatka, shizmatik, krivovjerka.«

Njoj nasuprot nalazio se na prvoj estradi Cauchon, mnogi odličnici i Winchester. Nasuprot ove estrade, s druge strane, nalazio se na uzvišenoj propovjedaonici propovjednik Midy. Ivana je k njemu morala otići s tamničarom Massieuom i ispovjednikom Ladvenuom. Ivana stiže, pogleda na ovaj žaloban prizor. Siđe s kolica, popne se prema propovjedaonici, a za njom dođoše neki drugi. Midy započne propovijed. Ne zna se što je govorio. Jedino se zna da je obradio misao: »I ako trpi jedan ud, trpe zajedno svi udovi« (1 Kor 12,26). Ivana je slušala velikom mirnoćom. Propovjednik završi: »Ivano, idi u miru, Crkva te više ne može braniti i predaje te u svjetovne ruke.«

Nepravedne li osude! Ivana je počela moliti: »Sv. Trojstvo, smiluj mi se! Isuse, smiluj mi se! Djevo Marijo, moli za me! Rajski sveci, molite za me! Sv. Mihovile, moli za me! Sv. Katarino, sv. Margareto, pomozite mi!« Zatim se okrene prisutnicima i reče im: »Što sam učinila dobro ili zlo, na to me nije sklonio moj kralj... Bili vi moje stranke ili druge, ponizno vas molim za oprostjenje. Opraštam vam zlo što ste mi ga učinili, molite se za me... Svećenici, molim vas, svaki mi poklonite jednu misu!«

Nastade velika tišina. Sam kardinal Winchester je plakao, biskup Cauchon je plakao; sve je mnoštvo plakalo. Engleski vojnici htjeli su da se smiju, ali im to nije uspjelo jer su vidjeli kako ona junački ide u smrt. Cauchon reče: »U ime Našega Gospoda, amen. Mi Petar, po milosrđu Božjemu, biskup od Beauvaisa, proglašavamo da si ponovno pala u svoje stare zablude; proglašavamo te krivovjerkom i ponovno palom u grijeh. Mi odlučujemo i izjavljujemo kao gnjili ud moraš biti odbačena od jedinstva Crkve da ne bi zarazila ostale udove; trebaš biti odijeljena od njezina tijela i predana svjetovnoj vlasti... Slijedi da te odcjepljujemo i njoj predajemo moleći da za te ublaži strogost pravednosti, ne osudivši te ni na smrt, ni na okljaštrenje.«

No, Ivana je uvijek gledala na lomaču. »Hoću jedan križ«, reče. Napraviše joj jedan od dva štapića. Ona ga uze, žarko poljubi i postavi na svoje grudi. I zatim reče: »Hoću križ iz obližnje crkve, molim vas, donesite mi ga! Ispravno ćete ga držati preda mnom sve dok ne budem mrtva. Hoću gledati križ na kojem je visio Bog, hoću ga gledati sve do svoje smrti.« Jedan ga svećenik donese iz crkve, a Ivana ga je dugo grčila. Englezi su izgubili strpljenje. »Popovi,« urlicali su oni, »zar ćemo mi ovdje objedovati?« I poletješe prema Ivani kao bjesni te je odvukoše pred treću tribinu na kojoj je sjedio državni sudac. Ovaj je imao dužnost da izreče osudu, ali on ili je bio tako smeten ili je držao da je svaki proces suvišan, to ni ne učini. Engleskim vojnicima reče: »Odvedite je«, a krvniku kaza: »Izvrši svoju službu.«

Ljudi crkvenoga staleža moraše otići, to je zahtijevao zakon onoga vremena. Jedino je njezin ispovjednik, dominikanac Ladvenu, ostao sve do kraja. Bilo je 11 i pol sati. Nisu je odnijeli na lomaču; ona je sama išla gore, neustrašiva kao i prije na juriš. Bila je žrtva koja se je prikazala. Njezine su oči bile pune suza, ali su noge njezine bile čvrste. Pred njom je jedan svećenik držao križ, a ispovjednik se s njome popeo pomažući joj. Zadnji je išao krvnik. Mnoštvo je gledalo na sve ovo s užasom. Ona reče: »Rouen, strah me je da ćeš morati trpjeti radi moje smrti.« Ona uze ponovno križ i pritisnu ga na srce. Tako se oboružala za svoju posljednju borbu. Upališe lomaču. Mali se oblak dima napravi, vatra je polako postajala sve življa. Ona se poboja za ostale i reče obojici dominikanaca: »Udaljite se, udaljite

se, ali visoko držite križ da ga vidim.« Najednom je ujede crvena vatra. »Blagoslovljene vode!« poviče ona.

Doskora se nalazila u vatri. Nitko nije čuo tužbu. Jedino su odzvanjali njeni glasovi: »Isuse, Isuse, Isuse. Ja nisam ni heretik, ni shizmatik«, nastavljajući ona... »O, sveci Raja! Sv. Mihovile, sv. Katarino! Sv. Margareto!« Ovi su zazivi poput strijela letjeli prema Nebu. Napokon se začuje: »Moji glasovi bijahu Božji; sve što sam činila bilo je na zapovijed Božju; moje objave dolazahu od Boga.«

Njezina je posljednja riječ bila: »Isuse!« Podne je prošlo; ona, koja je toliko trpjela, više nije bila među živima. Njen se život svršio; boravila je među ljudima 19 godina, 4 mjeseca i 24 dana. U ovome kratkom vremenu izvršila je djelo svoga poslanstva. Spasila je dva naroda: engleski narod, prisilivši ga da napusti kontinent i francuski narod povrativši mu autonomiju pod narodnom dinastijom. Ona se posvećivala u selu i u taborima, ostala je neokaljana postavši vojnikom, bila je tako srčana i tako razborita kao da se nije pouzdavala u svoju razboritost i u svoju srčanost. Bila je urešena svakom slavom i svakim poniženjem.

Krvnici nisu štedjeli ni njen plameni grob. Otiđoše k lomači i nađoše izgorjelo crno tijelo kako visi na stupu. Mnoštvo se vrati kućama, a mnogi, koji su vidjeli Ivanu kako umire nisu taj prizor mogli zaboraviti. Kanonik Aléspee uvjeravao je da bi rado bio na tom mjestu gdje se sada nalazila ta žena. A krvnik, na koga ni trpljenje ljudsko nije moglo djelovati (tako se bio priučio na svoj zanat), taj isti krvnik pokucao je na vrata dominikanskoga samostana. Bio je uzbuđen, tako se kajao i bio je sav u strahu da mu nikad ne će biti oprošteno što je to učinio ovoj svetoj ženi.

Oko dva sata Winchester (koji će nakon 16 godina umrijeti u ludilu nakon što je dao pogubiti svoga nećaka Glochestera) zapovjedi da se ostaci bace u Seinu. Krvnik je doveo svoja kolica i u njih stade bacati još zadimljeni pepeo. No njegove se oči na nečemu zaustave. Srce je ostalo čitavo i puno krvi. Htio je da i ovo izgori: pospe ga uljem, sumporom i žarama. Nije koristilo. Krvnik je govorio da je to čudo. S lopatom baci ovo srce u kolica. Četvrt sata nakon toga sve se bacilo u Seinu s mosta Matilde.

Bog ima svoje tajne: Židovi ne znaju gdje su ostatci Mojsijevi, a Francuzi nemaju ostatke Ivanine.

XIII. OD REHABILITACIJE DO PROGLAŠENJA SVETOM

Čim je Ivana bila spaljena, Engleska je i nadalje vjeru izrabljivala u političke svrhe. Cijeloj je Europi poslala službena obavještenja o smrti ove »vještice, klevetnice Boga i svetaca... Što je najgore, ona je uskraćivala poslušnost Svetomu Ocu, općemu saboru i cijeloj vojujućoj Crkvi« (Touchet: *La Sainte de la Patrie*, II. str. 368). Ova je nova kleveta još u prvi mah upalila, no doskora se vidjelo da upravo oni, koji su svemu svijetu javili da se Ivana nije pokoravala Papi, da su upravo ti isti zlorabili svoju vlast u političke svrhe. Nije prošlo nekoliko godina, a Karlo VII. oslobodio je svu Francusku; proročanstva Ivanina su se obistinila. Sjetiše se Ivane. I njena stara majka i njena braća tražila su da joj se čast opet uspostavi. Ivana je za života tražila da je predadu sudu Svetoga Oca. Nije to uzalud tražila. 25 godina nakon toga, godine 1456., papa Kalisto III. poništi osudu gadnoga Cauchona i oživi časnu uspomenu mučenice. Tri je stoljeća njezina uspomena ostala u sjeni. 1869. orléanski biskup, a prijatelj biskupa Strossmayera, msgr. Dupanloup, zamoli papu Pija IX. da započne proces njezine kanonizacije. Proglašena je časnom 27. siječnja 1891. Pio X. proglasio je 6. I. 1904. da je Ivana imala junačke kreposti, a 19. IV. 1909. proglašena je blaženom.

Prigodom proglašenja blaženika i svetaca bogato se uresi crkva sv. Petra u Rimu i izvjesje razne slike koje prikazuju glavne prizore iz njihova života te čudesa koja se dogode na njihov zagovor. Vrlo je poznata stvar da Crkva nikoga ne proglasi blaženim ako se na zagovor dotičnoga Božjega ugodnika nisu dogodila čudesa. Na Ivanin zagovor dogodilo se više njih, a Crkva je uzela u obzir, nakon točnog liječničkog izvještaja, tri čudesna ozdravljenja. Prvo je čudo ozdravljenje benediktinke, sestre od sv. Augustina. Bila je u Orléansu, tri je godine trpjela od čira na želucu i već se pripremila da primi sv. pomast. Zadnjega dana devetnice što ju je činila časnoj Ivani digla se s kreveta, prisustvovala sv. misi, bez poteškoća nešto založila i započela svoje stare poslove. U tren oka je potpuno ozdravila.

Drugo se čudo dogodilo 1893. u malom gradu Faverollesu (biskupija Evreux). Sestra Julie Gauthier de Saint Norbert od Kongregacije Božanske providnosti imala je deset godina neizlječiv eristitički spužvasti čir na lijevim grudima. Imajući teške bolove i jer je izgubila svaku nadu da bi mogla na naravan način ozdraviti, pođe uz pomoć od osam djevojaka u crkvu tražiti pomoć od časne Ivane. Istoga je dana bila, na veliko divljenje liječnika i prisutnih osoba, potpuno zdrava.

Nakon ovoga proglašenja blaženom Papa Benedikt XV. proglasi 16. svibnja 1920. Ivanu od Arka sveticom. Na taj je način n e p o g r j e š i v a Crkva izrekla svoj konačni sud o ovoj divnoj povijesnoj pojavi. I sada svi

katolici svijeta, unatoč nazovi-povjesničarima, unatoč Schilleru, Voltaireu i Shawu, čvrsto vjerujemo da je sam Bog u svom beskrajnom milosrđu poslao Djevicu Ivanu da oslobodi svoj narod i tako spasi svoju domovinu od krivovjerja protestantizma u koje bi jamačno zapala da je ostala pod engleskim gospodstvom. Mi čvrsto vjerujemo da je sv. Ivana sada u koru djevica i slijedi neokaljanoga Jaganjca. Bog je na zemlju poslao ovu blistavu pojavu da poput meteora svijetli vjekovima. Naša je dužnost da proučavamo njezin život, nasljedujemo njezine kreposti i tako jednom dođemo Onome za kojega je ona živjela i umrla – našem Gospodu i Bogu Isusu Kristu.

LIČNOST SVETE IVANE OD ARKA U POVIJESTI

Iz povijesnoga prikaza vidjeli smo da je Ivana od Arka bila u saobraćaju s arkandelom Mihovilom, sa sv. Katarinom i sa sv. Margaretom. Ona je kralju otkrila tajnu, njene su molitve vrlo vjerojatno uskrisile dijete u Lagnyju; ona je do u tančine poznavala ratni zanat, a da ga nije nikada učila. Prorokovala je da će osloboditi Orléans i kralja dovesti u Reims. Očituje li se u ovim izvanrednim događajima svetost Ivanina? Ne! Nikako! Svetost se ne očituje u ovim djelima već u junačkom vršenju moralnih i bogoslovnih kreposti. Crkva od svojih svetaca ne traži čudesa ni proročanstva već traži od njih krepostan život. Kanon 2104 Crkvenoga zakonika posve izričito veli ovo: »U pitanjima ispovjedalaca vjere treba se raspravljati: jesu li posjedovali teološke kreposti vjere, ufanja, ljubavi prema Bogu kao i prema bližnjemu te kardinalne kreposti razboritosti, pravednosti, umjerenosti, jakosti i kreposti koje su s njima u vezi i to u junačkomu stupnju.« Prema tome, da uzmognemo proučiti svetost sv. Ivane, najbolje je vidjeti kako je ona posjedovala kreposti koje Crkva od svih svetaca traži. Sveci, kao najveća remek-djela Božja, imaju unutarnji život daleko ljepši i vredniji negoli su sve divote vidljivoga svemira. Svi su si sveci slični jer svi moraju imati navedene kreposti, ali je ipak velika razlika između svakoga pojedinog sveca. Svaki ima uz općenita svojstva svetosti još svoje posebne odlike. Mi ćemo stoga proučavajući ličnost ovoga remek-djela Božjega pokazati njene općenite svetačke odlike, zatim ćemo istaknuti njeno posebno svetačko obilježje. Na kraju ćemo nastojati prikazati koji je bio naum Providnosti kada je stvarao svetu Ivanu upravo onakvu kakva jest, da li naime sredo – sveta Ivana – posjeduje sva ona svojstva da se postigne cilj – oslobođenje naroda od vjerske propasti i time spas mnogih milijuna neumrlih duša kojima će po Francuzima sijevnuti sunce Isusove vjere.

I. Općenite svetačke odlike

Upravo je nemoguće u jednom posve kratkom prikazu iznijeti velebne kreposti Ivanine. Pomislimo samo da su se sto dvadeset i dvije sjednice koje su trajale šest do sedam sati dnevno bavile samo proučavanjem njenih kreposti. To je Crkva tražila jer kako je poznato ona ne proglašava nikoga blaženim na laku ruku. Analiza ovih kreposti bila je tiskana u dvije tisuće stranica *in-folio*. Sve je to bilo poslano u Rim na proučavanje. Rim ni ovim temeljitim proučavanjima nije bio zadovoljan i poslao je sve natrag. Ponovno su se kroz petnaest mjeseci proučavale njezine kreposti i tek tada je

bio dovršen posao potreban da se ona proglasi blaženom. Mi ćemo tek u nekoliko poteza prikazati njezine moralne i bogoslovne kreposti.

1. Herojski stupanj kreposti

Poznata je stvar da se kreposti vrše u tri stupnja. U običnom, uzvišenom i herojskom stupnju. Čovjek je krepostan u običnom stupnju kad vrši obične dužnosti ćudoređa, osobito u porodici, i kad čini sve na što ga veže pravednost. Uzvišeni stupanj već traži svladavanje loših strasti, osobnu nesebičnost, velikodušni žar za dobro. Ali Crkva od svih svetaca traži mnogo više; ona traži herojski stupanj, tj. ona od svojih miljenika traži da najtežim i najstalnijim žrtvama i činima koji su ljudskoj naravi najteži vrše kardinalne i bogoslovne kreposti.

Ivana nije sve kreposti odmah iz početka vršila u junačkomu stupnju. Kod nje možemo opaziti razvoj prema savršenstvu. Kad je anđeo od nje tražio da ostavi roditelje i pođe u rat, ona se opirala i plakala. Već iz ovoga se vidi da su sveci ljudi kao što smo i mi: od mesa i krvi i da tek borbom dolaze do savršenstva. Tako je bilo i s Ivanom.

2. Prirodene odlike Ivanine

Milost ne uništava narav. Prije negoli prijedemo na njezine stečene kreposti, pokazat ćemo ukratko njezine prirodene odlike. Bila je poslušna, poglavito roditeljima; bila je priprosta, a prema svima blaga. Na njoj nema ništa otresitog; ona se nastoji prilagoditi običajima i svijetu kojemu dolazi. Tako je npr., došavši na dvor Karla VII., tri puta pokleknula pred svojim vladarom jer su to tražili dvorski običaji. Bila je radišna, umiljata, privlačila je. Na njoj se ističe prirodjena jednostavnost te da je bila vesela. Rado se igrala sa svojim družicama Mengette i Hauviette. Po svojoj je duhovitosti prava Francuskinja. Još se sjećamo kako je duhovito odgovorila Dominkancu Séguinu kada ju je pitao kojim je jezikom govorio sv. Mihovil. Rekla mu je: »Boljim nego Vi«, jer je on govorio limuzanskim narječjem.

3. Kardinalne kreposti

R a z b o r i t o s t : Vrlo je dobro u svakom pojedinom slučaju razlikovala dobro od zla. Svojim je zdravim razumom sve prosuđivala: nije htjela da se ljudi dotiču njezinoga tijela krunicama, a kada je predviđjela da bi mogla zbog bolesti u bolnici umrijeti, mirno je sve rasporedila za svoju smrt.

P r a v e d n o s t : Davala je svakome ono što ga ide i tražila od svakoga da vrši svoju dužnost. Već kao dijete željela je da zvonar u određeno vrijeme zvoni u crkvi kompletorij kako je to bila njegova dužnost. Kada je kralj bio krunjen, unijela je u crkvu svoju zastavu jer je držala da je praved-

no da ona zastava bude na slavi koja je bila i u mucima. Napokon se stavila na čelo pravednomu ratu: htjela je da francuski vladar dobije krunu koja mu pripada i da francuski narod postane gospodarom u svojoj kući.

U m j e r e n o s t : Već smo u predavanju spomenuli kako je strpljivo podnosila tjelesnu bol i kako je sama krotila svoje niže sile. U korizmi je postila da su joj se svi divili. Ovamo spada i njezina p o n i z n o s t i i č i s t o ć a u kojim se krepostima posebno odlikovala.

Kroz cijeli svoj život ističe da je siromašna djevojka koja ništa ne zna. U slavi se nije uzoholila i bila je ravnodušna prema bogatstvu kao i prema siromaštvu.

Čim je vidjela da je pozvana na veliko poslanje – oslobođenja svojega naroda – odmah je uvidjela da se mora odreći svih zemaljskih veza. Prvo je položila zavjet vječnoga djevičanstva i upravo je željeznom energijom u nećudorednom taboru čuvala ovaj biser. U zatvoru su je vojnici, pa i sami vojskovođe, napastovali, a ona je tako odlučno branila čistoću te je bila spremna da radi nje i život izgubi. Nošnju je smatrala sredstvom, ne samo da zaštiti svoju čistoću, već također čistoću bližnjih među kojima se kretala. Stoga je nosila muško odijelo. Može se reći da je ona prva istaknula socijalnu funkciju odjeće koja ima, među ostalim, i tu zadaću da zaštiti druge da ne podlegnu požudi.

J a k o s t : Od svakoga se sveca traži jakost, ali Ivana se u ovoj kreposti tako odlikovala da ova daje posebno obilježje njezinu svetačkom značaju. Ona ju je poticala na teške pothvate i na samu smrt. Primjereno je išla poteškoćama ususret i primjereno i ustrajno ih je snosila. Već kao dijete je svladala ljudski obzir i, unatoč porugama, išla kititi crkve. Klečeći je molila *Andela Gospodnjega* ne obazirući se na mjesto gdje se nalazila. Teške uvrede strpljivo je i ustrajno snosila. Engleski vojskovođa naziva ju »kravarom«, a suci su je teško vrijeđali. U bojevima je bila tako srčana da se na nju mogu primijeniti riječi iz Psalma: »Nek' se vojska protiv mene utabori, srce se moje ne boji« (Ps 27,3). Isto je tako junački stupala na lomaču. Po naravi nije bila najsrčanija i često je plakala kad bi saznala za poteškoće koje ju čekaju. Srčanost i ustrajnost dvije su odlike njezine jakosti. Primanje sv. sakramenata podiglo je kod nje ovu kardinalnu krepost do junačkoga stupnja.

4. Bogoslovne kreposti

Vjera: Iz prikaza inkvizicije još se sjećamo da je čvrsto priznavala istinitima one stvari koje je Bog objavio, i to radi autoriteta Boga koji objavljuje. Ona je, unatoč svih zakućastih pitanja inkvizitora, izjavljivala da vjeruje Crkvi i da su Crkva i Krist jedno. Isto je tako čvrsto vjerovala da njeni glasovi dolaze od Boga.

Ufanje: Iz cijeloga se njenoga života vidjelo da je željela posjedovati Boga u vrhunaravnomu blaženstvu i da se uvijek uzdala u običajnu pomoć Božju.

Ljubav prema Bogu: Boga je ljubila kao najveće i apsolutno dobro. Uvijek, u obitelji, na kraljevskim dvorovima, u taboru, na jurišu, u zatvoru i na lomači mislila je na Boga. Sve je radila iz poslušnosti prema Bogu, a osim toga je ljubila svece Božje.

Ljubav prema bližnjemu:

Prema pojedincu: Darivala je siromahe, tješila žalosne i umiruće, njegovala bolesnike. Plakala je nad mrtvim neprijateljima, osobito kad su umrli bez ispovijedi. Strpljivo je podnosila sve uvrede. Ljubila je štoviše svoje neprijatelje i nije htjela proliti neprijateljsku krv. Oprostila je sucima koji su je poslali na lomaču i molila se za njih.

Prema obitelji: Već smo vidjeli kako je bila poslušna prema svojim roditeljima i kako je u Reimsu srdačno pozdravila svoga oca.

Prema užoj domovini: Ljubila je također svoj rodni kraj i nije na nj zaboravila ni u najvećoj slavi. Nakon kraljeva krunjenja u Reimsu isprosi od kralja za svoje selo Domrémy oslobođenje od svih poreza.

Prema svojoj domovini: Ljubav prema domovini jest najviša zemaljska ljubav prema bližnjemu. Kada je Ivana saznala kako njezina domovina stradava, bila je spremna položiti za nju život. Kad je čula da se francuska krv proljeva, kosa joj se stala ježiti na glavi. Ova velika ljubav Ivane prema domovini jest posebno obilježje njezine bogoslovne kreposti ljubavi.

5. Sredstva

Da se steknu moralne i bogoslovne kreposti, potrebno je da se čovjek služi sredstvima koja mu Bog i Crkva stavljaju na raspolaganje. Ivana se služila svim tim sredstvima kao i ostali sveci. Od djetinjstva pohađa razne crkve, moli se svakom prilikom (klečeći i plačući), ide svaki dan na sv. misu kada za to ima priliku. No najviše valja istaknuti da je često primala sv. sakramente, duhovno vodstvo i *sv. pričest* smatrala je najjačim sredstvom za svoje usavršavanje. U svetoj je pričesti crpila snagu za svoj teški apostolat.

II. Posebne Ivanine oznake kao ličnosti

Uvod

Ivana je posjedovala kardinalne i teološke kreposti koje Crkva traži od svojih svetaca. Na njoj, osim toga, jače iskaču sljedeće odlike: jednostavnost, radost i duhovitost (prirodene odlike), poniznost i čisto srce (umjerenost), srčanost i ustrajnost u podnašanju najvećih muka, štoviše, sa strane onih koji su bili po svome zvanju određeni voditi je u život vječni (jakost) te ljubav prema domovini (caritas).

Kombinacija posebnih Ivaninih kreposti s ostalima daje ovoj svetici posebno obilježje kao ličnosti. A ovo posebno, po čemu se ona razlikuje od ostalih svetaca, očituje se u četiri pravca.

1. Neobična pomoć Božja: žena spašava narod

»Gospod Bog što dokončava ratove, da bi udario tabor svoj usred naroda, izbavi me iz ruke progonitelja mojih« (Jdt 16,2). Ove riječi koje Sveto pismo kaže o Juditi, sv. liturgija (*graduale*) primjenjuje na Ivanu od Arka. Žena je u pravilu određena za obiteljski život. I ona kao takva o b i č n o u političkome i javnome životu nema posebnu ulogu. Kod Ivane je upravo obratno. Ona se kao ratnik može uz bok staviti najvećim vojskovođama, jednom Aleksandru Velikome ili Napoleonu. Ivanin nas primjer poučava da vrhunaravnim poimanjem života možemo donekle izmijeniti naravni red i učiniti velika djela. U sv. Ivani »lude svijeta izabra Bog da posrami mudre, i slabe svijeta izabra Bog, da posrami jake« (1 Kor 1,27). Sveto pismo u antifoni Vespera sv. Ivane veli: »Evo podiže na plemena ruku svoju i pred narodima pokaza zastavu Gospodnju da uništi neprijatelje.« I eto, upravo ovaj neobičan j a v n i život Ivanin pokazuje da kada se radi o velikoj misiji širenja kraljevstva Božjega tada možemo i moramo računati i na ona sredstva koja kao da ne odgovaraju ljudskoj naravi. Ratnički posao kao da je određen jedino za muškarca, a evo Ivana: »Da svlada neprijatelja, nije krzmala niti se izložiti ratnim pogibeljima« (*sequentia* u liturgiji). Ona je, štoviše, pronašla jedno novo ratno sredstvo: prva se poslužila poljskim topništvom.

Ivanin nas primjer upućuje da trebamo vjerovati u vrhunaravni svijet i da u svakome pojedinom času našega života možemo računati na izvanrednu i n e o b i č n u pomoć Božju. »Pjevajmo Bogu,« veli sv. liturgija o sv. Ivani, »slavno je očitovao svoju snagu.« Bog u povijesti bez prestanka očituje svoju snagu jer uvijek ljudima dolazi u pomoć n e o b i č n i m sredstvima, ako ova od njega tražimo poradi uzvišenoga cilja Crkve: radi dobra duša koje želimo približiti Bogu. No, primjer nas Ivane također upućuje da ova izvanredna sredstva uvijek smatramo izvanrednima; javni apostolat žene jest iznimka koju traže tek iznimne prilike. Tako znamo iz Ivanina života da je ona sama taj javni apostolat smatrala iznimkom i uvijek željela poći kući i raditi u obitelji kućne poslove. Kad žena stupa u javnost prilike su izvanredne; to je za ženu vrijeme kušnje i mučeništva. Sveta je Ivana, kako bi rekao papa Pio XI., slična »svetim ženama, koje su se posvetile službi Kristovoj, a izišle su iz sjene tek na dan kušnja i mučeništva« (*Croix*, 12. I. 1926.). I Ivana je htjela, i nakon uspjeha u javnosti, slijediti svoj naravni poziv u obitelji, ali je Bog odredio drukčije. (Vidi istu misao obrazloženu u *Za Vjeru i dom*, rujan 1925., str. 231.)

Život svete Ivane upućuje nas da se moramo pouzdavati u nadnaravna sredstva i da žena u povijesti ima zadatak donijeti spas narodima.

2. Javni socijalni apostolat

Socijalni se apostolat očituje u prvomu redu u obitelji, toj temeljnoj stanici naravnoga društvenog poretka. Socijalni apostolat uključuje u sebi i javni život. Po naravi žena nije određena za nj. Ali nadolaze časovi kad žena mora napustiti ograničeni domaći krug i začu u javni život da pomogne spašavati. Obično žene izlaze iz sjene obiteljskoga života kad valja trpjeti i umirati. Tako je bilo i s Ivanom. Javni, a ne privatni, socijalni apostolat jest njezino posebno obilježje.

a) Sredstva za javni socijalni apostolat. Ona želi spasiti domovinu i stoga mora obnoviti francusko društvo. Kod ove društvene obnove Ivana se služi četirima sredstvima: 1) Traži od svih p o m o ć n i k a u apostolatu da budu u milosti posvećujućoj. Nije dala vojnicima da vojuju pod njenom zastavom, a da se nisu prije toga ispovjedili. 2) Za socijalni je apostolat također potreban ž i v o t s Crkvom. Tijesno je povezana (a) s Učiteljstvom Crkve jer vjeruje u crkveni nauk i živi po njemu. Priznaje (b) zakonodavnu vlast Crkve i poziva se na Papu tražeći da on njoj sudi. I napokon je u nerazdruživoj vezi s ministrijem Crkve: daje zastave blagoslivljati i prima sve sakramente. 3) Rad u socijalnom apostolatu nameće mnoge k r i ž e v e koje je ona također smatrala potrebnim sredstvom. Bog joj je dao misiju da spašava narod, a ljudi je u tom priječe. Njezino je duševno trpljenje na vrhuncu kad je u radu priječe upravo oni koji bi u prvomu redu bili pozvani potpomagati je u njezinome nadnaravnom poslanju. Njezina misija nije shvaćena i ona se bez prestanka mora bojati izdajstva. A kao 4) posljednje sredstvo toga apostolata spominjemo o d u š e v l j e n j e kojim je za svoju ideju stjecala pristaše.

b) Objekt Ivanina socijalnoga apostolata. Već je u djetinjstvu 1) prema p o j e d i n c i m a apostolski postupala. Svoje je družice pozivala da joj pomognu resiti crkvu Notre-Dame de Bermont. Za kraljevstvo Božje oduševljavala je svoga ujaka, svoju braću, kralja, vojsku. Njen apostolat 2) u o b i t e l j i bio je što je uzorno vršila svoje kućne poslove. Njezin je socijalni apostolat u j a v n o s t i bio trostruk: čudoredan, religiozan i domovinski.

Čudoredni apostolat: Borila se protiv psovki, kockanja i razbludnoga života koji je vladao u vojničkim taborima. Isto je njezina nošnja stajala, kako već rekosmo, u službi čudorednoga apostolata.

Vjerski apostolat: Organizirala je i dala organizirati molitve, pjevanja crkvenih pjesama, *Veni Creator*, propovijedi. Pozivlje vojnike da vrše kršćanske dužnosti.

Politički apostolat: Ovaj je čudoredni apostolat podvostručio snagu vojske. Njena je politička koncepcija posve u skladu s enciklikom *Immortale Dei* Leona XIII. U dvorcu Loches (Logis du Roi) jasno je pokazala da kralja smatra tek zastupnikom Božjim u brizi za vremenito javno blagostanje građana. Stoga i razumijemo apostolsko značenje njezina vojnog poklika: »Živio Krist, on je kralj Francuske.« »Ovo je Ivana, djevica iz Orléansa, koja se mnogo moli za narod, za cijeli francuski puk«, veli o njoj sv. liturgija (Magn. Ant.). Ivani je bio bliži cilj: raditi među pojedincima, obiteljima i javnosti da uzmogne postići svoj posebni daljnji cilj: spasiti svoj narod.

3. Simbol kršćanskoga rodoljublja

Njezin socijalni apostolat među pojedincima u obiteljima i u javnosti te čudoredni, vjerski i politički apostolat kod nje su opet sredstva i pokazuju da pravo rodoljublje mora graditi odozdo i da se mora služiti svim tim navedenim sredstvima. Prema tome je sv. Ivana najljepše utjelovljenje rodoljubne misli. Ona je bila dobri duh svoga naroda; oduševljavala je vojsku da potjera neprijatelja iz domovine, a da nije nikoga ubila. Bila je utjelovljena veza domovine i vjere. Spasila je svoju domovinu i tako spriječila da Francuska postane kasnije protestantskom zemljom. Ona je postala vojnikom Božjim i pokazala da rodoljubna misao dobiva tek onda pravo značenje ako se stavi u službu kraljevstva Božjega.

4. Idealizam do smrti

Bog je strašnim unutarnjim mukama iskušao Ivanu. Ivana koja trpi jamačno je veća i divnija od dostojanstvene Ivane koja vodi vojsku na juriš. Nju su osudili na smrt zastupnici one Crkve koju je ona toliko ljubila. Nije klonula! Ona nam je uzor da najteže unutarnje i vanjske boli ne smiju u nama skršiti vjeru u načela koja zastupamo. Doći će časovi da će nas svi ostaviti, možda i oni koji su nas oduševili za naše ideale, možda i oni koji su prvi pozvani biti vođama u bojevima Gospodnjim. Bog se pobrinuo za uzor i ovim bolima i dao nam sv. Ivanu da nam svijetli kao primjer idealizma, koji ostaje nepokolebiv sve do smrti, a snaga u ovoj nepokolebivoj borbi za ispravnost svojih načela crpi se u pouzdanju k Svetoj Stolici. Ivana je *filia Petri* (*Petrova kći*), simbol pouzdanja i ljubavi prema Kristovu namjesniku u teškoćama svakoga katoličkog apostolata.

III. Trostruka Ivanina misija

Vidjeli smo kako se Ivana odlikovala svojim moralnim krepostima; bila je čovjek kao i mi, radovala se i žalostila. Nakon pobjede kod Orléansa i nakon krunidbe plače od radosti. Kad vidi da će poginuti, plače od straha.

Vremenom je rasla u krepostima; do herojskoga stupnja kreposti dolazila je postupno. Prva njena veća žrtva jest da ostavlja roditeljsku kuću. Liturgijski himan veli: »*Mox dulces socias et patriam domum, et cum matre patrem jussa relinquere.*« (Iz poslušnosti ostavlja mile drugarice, svoj očinski dom, svo- ga oca i majku.) Kroz cijelu svoju slavu trpi. Ona je žrtva koja se prikazuje za spas svoje domovine. »*Parens in perio, pro patria libens – Castam se vovet hostiam.*« (Pokorava se njihovim zapovijedima i za domovinu se svojevolumno prikazuje kao čista žrtva.) Svojim je trpljenjem postala slična Kristu, kako nam to također veli sv. liturgija: »*Tormenta dira sustinens, Christi refers imaginem.*« (Podnoseći teške muke, ona nosi sliku Kristovu.) I eto, tako nas sv. Ivana dovodi do prauzora svake svetosti, do samoga Isusa Krista. To je njezina općenita misija koja joj je zajednička s ostalim svecima: da nam uzvišen uzor Kristov učini pristupačnijim i bližim.

Ivana od Arka ima i jednu specijalnu misiju. Bog ju je uresio divnim krepostima i pokazao je kako računanje na njegovu neobičnu pomoć, javni socijalni apostolat, rodoljubni zanos i idealizam do smrti, kako su sve to kod Ivane divna sredstva, s jedne strane da se Krist učini dušama pristupačnijim, a s druge da po njoj jedan kršćanski narod, Francuzi, bude spašen od protestantizma i time mnogi milijuni neumrlih duša kojima je bilo određeno da preko francuskoga naroda dobiju blagi nauk sv. Evanđelja. I u ovome je posebna misija besmrtno duše Ivane od Arka. Ona je svim vjekovima uzor kojim se sredstvima treba služiti i kojim posebnim krepostima treba biti urešen čovjek ili pokret koji hoće svoj narod spasiti s ruba propasti i rodoljubni zanos staviti u službu kraljevstva Božjega. Ivana je također uzor *filiae Petri* (*Petrove kćeri*), vebna pojava koja nas u teškoćama katoličkoga apostolata, u eventualnim progonima upućuje da naše pouzdanje prema Svetoj Stolici mora biti nepokolebivo do smrti.

SVETA IVANA OD ARKA – UZOR ORLICA

I. Kreposti Ivanine i kreposti Orlice

Sveti Ignacije traži u svojim razmatranjima da se uvijek stvori praktična primjena. Isto tako, kada proučavamo živote svetaca, trebamo ove velikane Božje u njihovim posebnim osobinama nasljedovati. Svi su sveci uzor Orlovima i Orlicama, no ipak Orlička organizacija ima svoju posebnu zaštitnicu i svoj posebni uzor. I upravo p o s e b n e odlike svetosti svete Ivane Orlička organizacija hoće nasljedovati.

Orlice se prije svega ne zadovoljavaju vršenjem običnih kršćanskih dužnosti, već one teže za nečim višim, za u z v i š e n i m i j u n a č k i m vršenjem kreposti. Ivana se već po svojoj naravi odlikovala j e d n o - s t a v n o š ć u , v e s e l o m ć u d i i d u h o v i t o š ć u . Ove su tri osobine također oznaka francuskoga narodnog značaja. Isto tako i Orlica želi biti priprosta, radosna, a i duhovita, i ona se želi odlikovati svim onim naravnim osobinama koje hrvatskoj narodnoj duši daju posebno obilježje. Sveta je Ivana u junačkome stupnju vršila s v e naravne kreposti, ali u dvjema se osobito isticala, i to u umjerenosti i jakosti.

Posebne odlike njezine umjerenosti bijahu **poniznost i čisto srce**. Poniznost i čisto srce mora si steći i prava Orlica. A **srčanost i ustrajnost**, ova dva obilježja Ivanine jakosti, dvije su kreposti bez kojih Orlica ne može biti. Orlica je danas često prisiljena raditi u javnosti i zato mora bez prestanka svladavati ljudski obzir i ustrajno podnositi sve uvrede kojima današnji poganski svijet obasiplje svakoga borca katoličke obnove. Od bogoslovnih kreposti, koje je Ivana poput drugih svetaca vršila, ostala je svijetlim primjerom **ljubavi prema domovini** koja je najviša zemaljska ljubav prema bližnjemu. Ova ljubav prema domovini spada u bogoslovne kreposti jer mi ljubimo naše bližnje, naše sunarodnjake što ih Bog ljubi i što hoćemo da naša volja bude u skladu s njegovom. I Orlica ljubi svoju domovinu jer Bog našu domovinu ljubi i jer nam osim toga zapovijeda da ljubimo domovinu. Osim toga je Orlički pokret narodni pokret i želi na osobit način nasljedovati ovu veliku krepost svoje svete.

A kad proučavamo život Ivanin i stavimo pitanje kako je ova priprosta djevojka mogla upravo do junačkoga stupnja podići svoje kreposti, to je odgovor lak: osim ostalih s r e d s t a v a kojima se moramo služiti da postignemo krepostan život (molitva, propovijedi, duhovno štivo itd.), Ivana je redovito, može se reći d n e v n o , pribivala svetoj misi i vrlo često primala svetu P r i č e s t . To je tim značajnije što u ono doba često primanje svetih sakramenata nije bilo tako u običaju kao danas. I Orlica, koja često kao i Ivana, mora djelovati i u javnosti, smatra da je često, pa i dnevno

primanje svete Pričesti jedno od najmoćnijih sredstava da se očuva čistom i da u kreposti napreduje unatoč blatnoga poganstva koje je okružuje. Uz Ivanu je uvijek bio njezin ispovjednik, isto tako će i Orlica koja teži za savršenstvom, imati stalnoga ispovjednika kojemu će posve otkriti svoje srce, slušati njegove naputke.

II. Ivanina ličnost – uzor Orlica

1. Žena. Žena po svojoj naravi nije u pravilu određena da djeluje u javnosti i da na takav način spašava narod. Današnje su prilike takve da i od žene često traže da i u javnosti apostolski djeluje. U ovoj djelatnosti valja da je uvijek svjesna da je takvo djelovanje iznimka. Kao što je Ivana bila prava djevojka i uvijek se željela povratiti svojoj kući i obitelji i tamo vršiti poslove koji odgovaraju njenoj djevojačkoj naravi, isto tako i svaka Orlica smatra da je u pravilu njezin poziv u o b i t e l j i , u domaćemu ognjištu, a jedino ako je izvanredne prilike prisile, ona će se dati na organiziranje drugih ili na koju drugu granu javnoga apostolata. U ovom posljednjem slučaju mora biti svjesna da treba p o s e b n e p o m o ć i B o ž j e jer u takvim iznimnim časovima Providnost kao da izmjenjuje naravni red i ženama povjerava m u š k e uloge. Ako dakle Orlička organizacija ili pojedina Orlica zbog posebnih prilika katkada mora preuzeti posao koji po sebi spada na muškarca, to i u tom radu i Organizacija i pojedina članica ne smije izgubiti **ženski karakter** i postati običnom kopijom muškaraca. Sveta Ivana, koja je postala vojnikom i vršila ovaj čisto muški zanat, ne samo da nije izgubila svoje ženske odlike, već ih je silnom ustrajnošću sve više usavršavala.

2. Javni socijalni apostolat. Drugo posebno Ivanino obilježje jest njezin javni socijalni apostolat. I Orlica se treba u ovome služiti istim **sredstvima** kao i Ivana. Svi koji rade u Orličkoj organizaciji moraju biti u milosti posvećujućoj. Koji rade za Krista ne smiju biti neprijatelji Krista. **Pomoćnici** u apostolatu trebaju biti prije svega sami dobri katolici. Orlica zatim treba **živjeti i osjećati s Crkvom**. Treba raditi prema željama i zapovijedima Svetoga Oca, biskupa i službenoga duhovnika (učiteljstvo); treba se u prijepornim pitanjima obraćati zakonodavnoj vlasti Crkve (sudačkoj i egzekutivnoj) i napokon treba se služiti svim sredstvima koja joj Crkva daje za njezino posvećenje (*ministerium*). I kao što svaku ženu koja izlazi iz sjene obiteljskoga života u vrevu javnosti čekaju teški **križevi**, tako i Orlica mora biti poput Ivane spremna na velike kušnje i križeve. Četvrto sredstvo Ivanina javnog socijalnog apostolata bilo je **oduševljenje**. I Orlička organizacija odgaja oduševljene članice koje ljube svoju Crkvu, ljube

njezin nauk i žele svoje oduševljenje za katolicizam i apostolat po Katoličkoj akciji prenijeti i na druge ljude.

Oboružana s ova četiri oružja Ivana je u svomu javnom socijalnom apostolatu htjela djelovati (objekt) na pojedince, obitelj i javnost (bliži cilj) da na taj način spasi svoj narod (daljnji cilj). Stoga Orlica nastoji apostolski djelovati među **pojedincima**, i to poglavito među djevojačkim svijetom i svojim postupkom, susretljivošću i drugim već spomenutim krepostima nastoji oduševiti za katoličku ideju i druge ljude. Vršiti karitativna djela: daruje siromahe, tješi žalosne i umiruće, njeguje bolesnike. A jer se poziv žene uglavnom vrši u **obitelji**, Orlica će uzornim vršenjem svojih kućnih dužnosti biti na izgled svima i tako primjerom pokazati da je obitelj temeljna stanica u narodnom životu i da su oni narodi zdravi u kojima se dobro odgajaju djeca; jednom riječi, koji imaju zdrave obitelji.

Javni apostolat Orlice, kao i svete Ivane, jest trostruk. Ponajprije je to **čudoredni** apostolat. To je borba protiv svega onoga što kvari čudoređe. Ovamo spada borba protiv nečednih modernih plesova, protiv psovke, protiv nepristojnih zabava. Ivana je veliku važnost stavljala na ovaj čudoredni apostolat; iz tabora je gonila žene loša života, a sama je nosila mušku nošnju jer je znala kako je čovječja narav sklona na zlo pa se u taboru među vojnicima tako nosila da ne bi postala drugima povod grijeha. Orlice se po uzoru svete Ivane odijevaju čedno i poput svoje svete zaštitnice posvuda naglašavaju socijalnu funkciju nošnje. Ivana je također uzor **vjerskoga** apostolata. I Orlica se brine da svijet što češće prima sv. sakramente, da se vrše crkvene zapovijedi, pohađaju propovijedi, organiziraju misije i duhovne vježbe i dr. Napokon je Orlica kao njena Orlička organizacija nosilac kršćanskoga **političkog** apostolata. To nije stranačka politika jer Orlička organizacija stoji izvan i iznad svake političke stranke. Načelne smjernice kršćanske politike, koje ispovijeda Orlovstvo, zajedno sa sv. Ivanom, jesu da vladari ne vladaju u svoje ime, već vladaju u Kristovo ime koji je Kralj svakoga naroda. I kao što Krist hoće da vladari vladaju na korist građana, a ne na svoju vlastitu korist, isto tako Orlovstvo traži od vladara da se brinu za javno blagostanje građana, a napose da daju Crkvi ona prava i onu čast koja joj pripada, kao od Boga ustanovljeno savršeno društvo sa zadaćom da vodi ljudski rod svojim posebnim sredstvima u nebesku domovinu. Politički je vojni poklik cijeloga Orlovstva: »Živio Krist, On je Kralj Hrvata!«

Orlica i Orlička organizacija djelovali su apostolski među pojedincima, u obitelji i na trostruk način u javnosti (bliži cilj) da se na taj način spasi narod (daljnji cilj) od propasti. Narodi se ne spašavaju deklamacijom i vikom »Živio«, već jedino navedenim vrstama apostolata. A čovjek ne može biti apostol ako nije stekao sve one moralne i bogoslovne kreposti koje se traže za svaki apostolat.

3. Simbol kršćanskoga rodoljublja: Orlička organizacija ovom svojom posebnom preporodnom djelatnošću među pojedincima, obiteljima i u društvu postaje simbolom pravoga rodoljublja. Ova se orlovska rodoljubna misao bori protiv poganskoga shvaćanja naroda koje drži da je narod izvor svega dobra i sam sebi svrhom. Orlovski nacionalizam stavlja rodoljubnu misao u službu kraljevstva Božjega. Kao što je Ivana bila utjelovljena veza vjere i domovine, isto je i svaka Orlica. Tako i svaka Orlica kada misli o dobrobiti svojega naroda, uvijek sebe pita je li ovo ili ono na slavu Kristova kraljevstva, na dobro svete Crkve, na vječno spasenje neumrlih duša. Sve će proći, jedino su ljudske duše vječne i bolje je da je cijeli jedan narod u vremenu nesretan, negoli jedna jedina ljudska duša upropaštena za sve vijeke vjekova.

4. Idealizam do smrti: Kao što Ivana nije popuštala u svojim načelima i podnosila uvrede i onih koje je ljubila i koji nisu bili samo dužni pomagati je u njenoj misiji, već su bili po savjesti i službi obvezani olakšati joj da dođe u nebesko kraljevstvo, tako i Orlica ostaje nepokolebivo vjerna svojem katoličkom apostolskom programu. Ona mu ostaje vjerna i onda ako se njemu iznevjere možda i oni koji su je oduševili za Orlovstvo i onda kada Bog možda dopusti da pretrpi progone i podnosi uvrede sa strane onih koji ne samo da bi bili dužni pomagati Orlovstvo, već, također, da se brinu za vječno spasenje svake pojedine Orličke duše. Kao i sveta Ivana, tako i svaka prava Orlica treba biti u svojoj okolini simbolom idealizma koji ostaje nepokolebiv sve do smrti. U svim se križevima sa strane svojih progonitelja koji su vjeru izrabljivali u stranačke i političke svrhe Ivana i Orlica poziva na Svetoga Oca, Papu. Ona je prava *filia Petri* – kći Petrova. I idealizam do smrti jesu kod sv. Ivane kao i kod prave Orlice dva pojma koji se moraju pokrivati.

III. Trostruka misija Orličke organizacije i svake Orlice

Misija je svakoga pojedinog čovjeka da u neku ruku postane sličan Kristu, da postane drugi Krist. Sveta je Ivana na poseban način bila slična svome Spasitelju i kada proučavamo život ove junakinje, to nam stanovita Spasiteljeva svojstva postaju bliža i pristupačnija. Isto tako svaka Orlica treba iz dana u dan postajati sve sličnija Isusu. Kada je ostali svijet promatra, to u njoj treba vidjeti samoga Krista. Tko gleda pravu Orlicu, treba doći do uvjerenja da život po kršćanskim načelima ne samo da nije nemoguć i nesuvremen, nego je naprotiv svaki život koji nije kršćanski prazan, promašen i nesuvremen. Osim ove **općenite misije** Orlice, ona kao i Orlička organizacija ima po uzoru svete Ivane jednu dvostruku **specijalnu misiju**. Orlička organizacija treba najprije **spašavati** hrvatski narod koji je

na rubu propasti. Orlička organizacija to čini kao pomoćnica Crkvi, njenoj hijerarhiji, njenim redovima i pobožnim zajednicama. Druga je specifična zadaća Orličke organizacije da pokaže svome narodu: a) koje **kreposti mora posjedovati** onaj koji hoće spašavati narod i napokon b) kako valja, prema uzoru Ivane, podnositi i uvrede i smrt od onih koji su po pravdi obvezani potpomagati Orlički apostolat i brinuti se za vječno spasenje duša svakoga pojedinog apostola. Svaka Orlica, kao i sv. Ivana, treba biti *filia Petri (kći Petrova)*, koja je, unatoč svih križeva, vjerna nepogriješivom Kristovu namjesniku na zemlji.

IV. Zaključna riječ

Ponajprije smo usporedili Ivanine kreposti s krepostima idealne Orlice. Osobito smo istakli kako Orlica teži za uzvišenim junačkim krepostima. Govorili smo o Orličinoj jednostavnosti, njenoj veseloj čudi i duhovitosti. Pošli smo korak dalje i istaknuli značenje poniznosti i čistoga srca za svaku Orlicu. Na koncu smo prvoga poglavlja govorili o ljubavi Orlice prema domovini koja kod nje izvire iz svrhunaravne ljubavi prema Bogu. U drugom smo poglavlju nešto rekli o četiri oznake prave Orlice. Mora poput svete Ivane uvijek biti svjesna da je žensko, a ako je možda Providnost iznimno pozove vršiti muške poslove, to ne samo da ne smije postati muškarcem, već treba nastojati ženska obilježja razviti do savršenstva. Uvijek se treba uzdati u neobičnu pomoć Božju koju će joj Bog u iznimnim prilikama pružiti. Javni socijalni apostolat Orlice traži da bude uvijek u milosti posvećujućoj i da to od svojih sestara traži. Orlica drži da su život s Crkvom, križevi i oduševljenje daljnja sredstva socijalnoga apostolata. Ovaj se socijalni apostolat obraća na pojedince, na obitelji i na javnost. Orlica koja hoće u javnosti djelovati, čini to čudoredno, vjerski i politički. Orlica djeluje među pojedincima, obiteljima i u javnosti da spasi svoj narod. Nadalje, Orlica mora biti zastupnikom kršćanskoga rodoljublja koje se stavlja u službu kraljevstva Božjega. A kad Orlica doživi teške časove i od onih koji su je oduševili za njene ideale i od onih, koji bi je trebali voditi u njenomu apostolatu, ona ostaje nepokolebiva i ispovijeda svoj idealizam sve do smrti, upirući svoje poglede u svjetionik Petrove Stolice.

Po Orlicama Krist treba postati pristupačniji dušama. Ona treba pomagati svetu Crkvu te da ova spasi hrvatski narod koji srlja u propast. Orlica, također, pokazuje koje kreposti mora imati čovjek koji želi spašavati svoj narod. Na koncu je bilo istaknuto da Orlica treba biti uzor nepokolebive vjere Crkvi i onda ako bi se možda zastupnici Crkve u svojoj zadaći iznevjerili, a možda i Crkvu progonili, kako se to na žalost u posljednje vrijeme događalo od svećenika otpadnika kao što su starokatolici. Ma ko-

liko svećenika otpalo od Crkve, Orlica će sve većim žarom – poput Ivane od Arka – ljubiti svećenički stalež i radije podnijeti sve uvrede negoli se iznevjeriti Isusu, njegovoj Crkvi, Svetomu Ocu i zakonitomu biskupu.

U ovim teškim časovima otpada od Crkve Orlica je, poput svete Ivane od Arka, koja se uvijek pozivala na Svetoga Oca u Rimu i koji je i raskrinkao njene neprijatelje, Orlica je uvijek i svuda prava **filia Petri** – kći Petrova.

Orlice ne vjeruju samo to da je sveta Ivana divna povijesna ličnost koja je negda živjela, a sada je samo uzorom, već one znaju da je Ivana u zemlji živih i njezina misija nije dovršena. One znaju da je među ostalim zadaćama Ivane bdjeti nad Orličkim pokretom i zato sav Orlički pokret, sjedinjen sa svetom liturgijom, svoju nebesku zaštitnicu ovako moli: »Sve-mogući Bože, učini da mi, nahranjeni ovom nebeskom hranom kojom se tako često hranila sveta Ivana da pobijedi, pomoću ove hrane spasa zado-bijemo pobjedu nad našim neprijateljima.«

BERNARD SHAW: SVETA IVANA – KRIVOTVORENJE POVIJESNIH ČINJENICA

Još su nedavno sve zagrebačke ulice bile oblijepljene oglasima Narodnoga kazališta. Više se puta davala Shawova drama *Sveta Ivana*. To je jedini razlog koji me je sklonio da pišem o djelu ovoga irskog pisca. Samo ću se u nekoliko opaski obazreti na ovu dramu koja je, kako se čini, i u katoličkim redovima primljena s dosta simpatije. Naravno da u ovome prikazu puštam po strani zagrebačko kazalište jer mi je jedina želja pokazati kako suvremena umjetnost vrlo često pod gotovo dobro daje stvari koje su same po sebi u najočitijoj opreci s istinom.

Nekoliko riječi o samome piscu: rodio se 1856. u Dublinu. Romanopisac je i dramatičar. Stavio se u službu socijalističke propagande. Nikada nije dobio temeljitu početnu naobrazbu. Borbeni socijalist napisao je i djelo *Essays in socialism* i druge brošure istoga smjera. Bavio se i umjetničkom, kazališnom i glazbenom kritikom. Proslavio se u svojim romanima i dramama. U njegovu nadarenost danas nitko ne sumnja, ali se o njegovim djelima daje raspravljati. Njegova su najpoznatija djela: *Gospođa Warren*, *Znali se ikada*, *Candide*...

U posljednje je vrijeme njegova *Sveta Ivana* obišla i svjetske pozornice i tako došla i k nama. Ukratko ćemo prikazati kako je Shaw prikazao: 1. povijesne činjenice, 2. povijesna lica, 3. inkviziciju i 4. ideje. Pretpostavljam da je sadržaj ove drame poznat i, osim toga, iznosim tek neke važne momente s namjerom da na nekoliko odabranih primjera pokažem kako je Shaw krivotvorio mnoge povijesne činjenice, kako je karikirao i parodirao karakter Ivanin i kako je napokon cijeloj svojoj drami dao tendenciozan i polemički karakter. Da Shaw nije prikazao historijsku Ivaninu ličnost, već fiktivnu, jasno je iz analize povijesne ličnosti Ivane od Arka kako je iznosi ova knjižica.

1. Neke povijesne činjenice

U jednom se prizoru prikazuje kako Ivana iščekuje povoljan **vjetar** da se njene čete uzmognu ukrcati na Loari. Ona pođe u crkvu moliti se Bogu da dade povoljan vjetar, ali već prije negoli je ona otišla, vjetar je promijenio smjer. Tako veli dramatičar u svome djelu, a svi povijesni spisi vele da se smjer vjetru promijenio tek **nakon** njezine molitve. Posve je jasno kako je Shawu bilo stalo do toga da historiju navuče na svoj kalup. Isto tako prikazuje on kako se Ivana odmah nakon kraljeve krunidbe u Reimsu ide boriti unatoč kraljevoj zabrani. I to je historijski netočno.

2. Lica

Irski je pisac postavio Ivanu u neku nepovijesnu okolicu. Može se reći da su sva lica među kojima se Ivana kreće u prvoj polovici svoga junačkog života puke marionete: ili su kreteni, lutke ili opet utjelovljeni himbenici, surovi intriganti i političari. Jedino ljudsko biće među svim tim bićima jest Ivana. **Regnault de Chartes**, biskup reimski, puki je racionalist. On o čudesima Ivane govori kao Voltaire ili Anatole France. Evo kako se nadbiskup izražava o čudesima: »Crkva mora činiti, kao što vi činite: hraniti njihove duše poezijom... Parabole nisu laži, iako ove opisuju događaje koji se nisu nikad zbili. Čudesa nisu prevare, iako su ona često jednostavne i bezazlene kombinacije pomoću kojih pastir učvršćuje vjeru svoga stada.« To su riječi jednoga nadbiskupa i još k tome još jednoga nadbiskupa iz doba inkvizicije kada su se ljudi – kako to Shaw pokazuje u svome procesu inkvizicije – za najmanje slobodoumno tumačenje crkvenog nauka, pa ma kako dobri inače bili (Ivana!), osuđivali i na smrt. Već ova kratka izreka, što smo je citirali, pokazuje kako ova drama ima tendenciozan i polemičan karakter i kako se Shaw poslužio najnevjerojatnijim i historijski najnemogućijim sredstvima samo da uništi vrhunaravni karakter Djevice Orléanske koji se upravo silom nameće svakom nepristranom poznavatelju povijesti. Isto tako je u drami **kralj Karlo VII.** prikazan posve nehistorijski. On je u djelu irskog dramatičara kreten, lijenčina, kukavica. Mi znamo da Karlo nije bio nikakav velik i odlučan vladar; znamo također da je bio pod utjecajem dvorskih intriga, ali nije bio lakrdijaš kako ga nalazimo u Shawovu djelu. Shaw kao da je tražio inspiraciju u lakrdijama ili Offenbachovim travestijama Menelaja. **Cauchon**, biskup od Beauvaisa, koji je sudio Ivani, u očima je našega pisca idealist koji ljubi Crkvu i koji iz načelnih razloga osuđuje Djevicu. On drži da ona mora poginuti jer zabacuje svako posredovanje između Boga i ljudi, zabacuje učiteljstvo vojujuće Crkve. Ako se Ivana ostavi na životu, njezin je nauk kadar porušiti sav društveni poredak onoga vremena koji počiva na poštivanju crkvenoga autoriteta. Da se to ne dogodi, ona mora stradati kao nevina žrtva. Mi, naprotiv, znamo kako ćemo odmah čuti da je Cauchon bio zločinac na biskupskoj stolici koji je stajao u službi engleske politike i za taj svoj trud dobivao ogromne svote novaca. Što se tiče same **Ivane**, i ona dobiva posve drugo lice jer je postavljena u jednu umjetno iskonstruiranu okolinu, među ljude kakvi nisu nikada bili i usred događaja koji su se drukčije zbili negoli to Shaw prikazuje. Iako onda još nije bilo protestantizma, Shaw već Ivanu naziva protestantkinjom. Ona ne želi posrednika između Boga i čovjeka. Za Shawa je ona također prethodnik nacionalizma. Njezino je geslo Francuska Francuzima, a Engleska Englezima. Pisac veli da ovo geslo dovodi do uništenja feudaliz-

ma jer nacionalizam znade samo za narodne razlike i time uništava staleške. Shaw prikazuje Ivanu kao vrlo nadarenu, dosta umišljenu i tvrdoglavu seljanku, koja ima više životne radosti i zdravoga razuma nego svi oko nje. Ona dolazi u sukob s Crkvom. No to nije istinito; ona nije nikada došla u sukob s Crkvom, već se sukobila s politiziranim svećenicima kojima je njihova stranačka zaslijepljenost izopačila ispravnost teološkoga suda.

3. Inkvizicija

Shaw vrlo hvali inkviziciju i u svom opsežnom predgovoru sv. Ivani veli da je u ono doba državni sudbeni postupak daleko zaostajao za crkvenim. On pokazuje kako je inkvizicija bila dobrobit onoga vremena jer je spasila od smrti mnoge tisuće ljudi koji bi inače postali žrtvama ili fanatičnih gomila ili nemilosrdnih državnih sudišta. Posebna je tendencija vodila Shawa da pohvali inkviziciju; ako je pohvali, znači da su njezine osude pravedne iz čega slijedi da je Ivana bila pravedno osuđena. I tako vidimo jednoga pisca koji ne vjeruje u vrhunaravno poslanje Ivane, kako hvali inkviziciju radi koje još danas skoro svi bezvjerci napadaju Katoličku Crkvu! Eto do kakvih nedosljednosti mora dovesti izobličivanje povijesnih činjenica. Tako Shaw pokazuje kako je biskup Cauchon iz idealističkih motiva dao osuditi Ivanu na smrt, a povijest nam posve jasno svjedoči da je on plaćenik engleske politike koji je znao za Ivaninu nevinost. Radi svojih zločina bio je progнан iz Pariza; na biskupsku se stolicu popeo pomoću anglo-burginjonskih intriga; od Engleza je dobivao goleme svote novaca. Znamo, također, da je upravo zlobno postavljao Ivani najzakučastija teološka pitanja samo da je stjera u škripac i tako upropasti. Lik Cauchona u ovoj drami ne odgovara istini; osim toga, ne odgovara istini da je Ivana bila osuđena od Crkve, već ju je (ne upuštajući se u pitanje je li taj sud bio zakonit) osudilo jedno lokalno sudište koje je svoju vlast zlorabilo u političke svrhe. I iz ovoga se vidi kako je Shaw upravo strahovito izobličio povijesne činjenice i tako posve logično izopačio i sam lik svetice.

4. Glavne ideje drame

Povijesne činjenice, lica, poimanje inkvizicije – jednom riječju prikazi cijele povijesne pozadine – ne odgovaraju istini. Sve ovo služi da se dokažu stanovite ideje. Shaw ih ne bi mogao dokazati da nije posve svjesno izobličio povijest... Po njegovu je sudu Ivana mlado i nevino stvorenje koje se našlo između dvije sile, između Crkve i zakona, između katolicizma i feudalizma. A da sama toga nije svjesna, ona se postavila iznad Crkve; ona se nije obazirala ni na svećenike, ni na vojvode, već se **izravno** pozivala

na Boga. Po Shawovu shvaćaju Ivana je zastupnik sugestivne i neovisne inspiracije. Ona je simbol slobodnoga prosvjedovanja protiv svih crkvenih i svjetovnih **posrednika** koji se postavljaju između privatne osobe i Boga. Ivana je, prema Shawu, duhovna sestra Vicleffa i Husa, a preteča Lutera. Ona je bila, i sama ne znajući, protestantkinja. Osim toga, pod narodom razumijeva ljude koji govore istim jezikom, nalaze se pod istim političkim vodstvom i obitavaju kao takvi na određenom teritoriju. Ivana je tako postala pretečom nacionalizma i to protukatoličkoga nacionalizma, jer su, po Shawovu mišljenju katolicizam i nacionalizam dvije posve oprečne stvari. Ovako naš dramatičar preko Cauchona tumači nauk Crkve: »Nazovite ovu stranu njene hereze nacionalizmom ako hoćete... Ne vidim boljeg imena... Ali mogu vam reći da je to po svojoj biti protukatoličko i protukršćansko. Zaista, Katolička Crkva poznaje tek jedno kraljevstvo, a to je kraljevstvo Kristovo. Podijelite li ovo kraljevstvo u narodnosti, vi time Krista bacate s prijestolja. A ako je Krist s prijestolja zbačen, tko će se postaviti između naših grla i mača? Svijet će propasti u oceanu ratova« (Edit. Lévy 1925., str. 110.). Da je to posve neispravna tvrdnja, zna i najobičniji poznavalac crkvenoga nauka. Kristovo kraljevstvo ne isključuje države s njihovim suverenitetima jer je zadaća zemaljskih kraljevstava da ljudima na **ovoj zemlji** priskrbe javno blagostanje, dok je zadaća Crkve – tom Kristovom kraljevstvu – da narode vodi u **nebo**. Istina je da je Krist po naravi Kralj svake države, ali on tu svoju vlast predaje zemaljskim vladarima da se u njegovo ime brinu za zemaljsku sreću svojih podanika. To je veličanstvena podjela posla: papa kraljuje u ime Kristovo nad dušama i vodi ih u vječnu domovinu, a vladari također vladaju u ime Kristovo, ali ljude usrećuju u zemaljskoj domovini. Kršćanski nacionalizam i Crkva ne samo što nisu oprečni, kako to iznosi Shaw, već su to dvije stvari koje se upravo divno nadopunjuju.

5. Zaključak

I drugi su književnici obradili divan lik sv. Ivane. Kod Schillera je ispala melodramatično, Voltaire se na nju nabacio blatom; no deformacija irskoga pisca je najpogibljnija za gledatelje jer je najradikalnija. Shaw u svojoj sv. Ivani sav povijesni poredak s temelja prevrće i čini od Ivane ne-svjesnog heretika koji je postao o p r a v d a n o m žrtvom Katoličke Crkve. Ona je u očima Shawovim simbol božanskoga nadahnuća koje se bori protiv konzervativnih sila: protiv Crkve i feudalizma. Iako je pisac htio prikazati ovu divnu historijsku pojavu u simpatičnome svjetlu, to svaki poznavatelj povijesti vrlo lako vidi da to nije prava Ivana kakva nam se ukazuje u povijesnim spisima, već je to vrlo vješto iskonstruirana nova lič-

nost koja se odnosi prema pravoj Ivani kao karikatura ili travestija prema svome originalu. Historijski je original posve drukčiji: prava Ivana od Arka bila je jednostavna i veličanstvena, puna vjerskoga zanosa, pravoga vrhunarnog shvaćanja života i svoga poslanstva. Svojim nadnaravnim gledanjem na ljude i događaje ona se visoko izdiže, ne samo iznad šake ropskih naravi nad strašljivicama, nad nesposobnim i nepravednim ljudima koji su je osudili izrabivši vjeru u političke svrhe, već ova divna pojava visoko nadvisuje i ono mnoštvo dobrih i poštenih ljudi koji su se kretali u njezinoj blizini. Jednom riječi: historijska je Ivana svetica koja nadvisuje svoj vijek kao što Milost nadvisuje narav. Socijalist Shaw ne vjeruje u nadnaravni svijet; da prikaže jednu naravnu Ivanu koja nadvisuje svoj vijek, morao je taj vijek poniziti ispod naravi i deformirati povijest. A jer mu kao bezvjercu nije poznat smisao povijesnih događaja kojima tek Providnost daje smisao – svaki narod ima zadaću da na poseban način bude pomoćnikom širenja kraljevstva Kristova – razumljivo je da je Shaw morao u svoju deformiranu povijesnu pozadinu unijeti ideje **suvremenoga** racionalizma prikazavši Ivanu kao nesvjesnog heretika, koji je i nehotice navijestio borbu Crkvi i feudalizmu. Pri koncu Shaw iznosi kako Crkva proglašava Ivanu svetom i time želi pokazati kako Katolička Crkva sama sebi protuslovi jer slavi djevojku koju je prije pet stotina godina dala spaliti. Iz svih ovih razloga stvaramo konačni zaključak da je sveta Ivana nadarenoga irskog pisca posve neuspjela **historijska** drama.

BIBLIOGRAFIJA

Bibliothèque des Conférences (Bonne Presse, Paris); No. 13 (*La Vie de Jeanne d'Arc*); No. 231 (*Jeanne d'Arc, Vie et Souvenirs*); No. 54 (Panthéon de Paris), te zatim brojevi: 12, 238, 241–242.

Encyclopédie par l'image (Jeanne d'Arc; Hachette)

Petit de Jubleville: *Jeanne d'Arc* (Lecoffre)

Touchet: *La Sainte de la Patrie* (Lethielleux: 2 vol.)

Debout: *Ste Jeanne d'Arc* (Hist. pop; Bonne Presse)

Hanotaux: *Jeanne d'Arc* (Plon)

P. Champion: *Procès de Condamnation de Jeanne d'Arc* (Champion, 2 vol.)

Bernard Shaw: *Sainte Jeanne* (Calman Lécys; 1925.)

Etudes: *Deux autres Jeanne d'Arc* par R. Salomé S. X. 1925; p. 79.

Revue des lectures; mai 1925, p. 386. i décembre 1925, p. 1044.

Osservatore Romano, 2. V. 1926 (*L'ultima deformazione di Giovanna d'Arco*)

DIJAPOZITIVI ZA PREDAVANJE O ŽIVOTU SV. IVANE OD ARKA

Ovo je popis skioptikonskih slika (dijapozitiva) prema kojemu je izrađen ovaj životopis. Slike posuđuje uz odštetu Sveza hrvatskih orlica, Zagreb, Pejačevićev trg 15.

1. Panorama Domrémyja
2. Domrémy selo i crkva
3. Kuća Ivane od Arka
4. Vrata kuće Ivane od Arka
5. Ponutrica kuće Ivane od Arka
6. Soba Ivane od Arka
7. Crkva u Domrémyju
8. Naša Gospa od Bermonta
9. Put nazvan Bois-Chenu
10. Ivana vidi domrémyšku djecu gdje se vraćaju posve krvava
11. Prva ukazanja arkandela sv. Mihovila
12. Ivana sluša glasove
13. Ivana sluša glasove (Chapu)
14. Ivana sluša glasove (Bastien Lepage)
15. Opći pogled na Greux
16. Bazilika u Domrémyju
17. Arkandeo i svetice
18. Vaucouleurs. Gradske zidine
19. Podzemna kapela.
20. Ivana ostavlja Domrémy s Duradnom Laxartom
21. Bazilika sv. Nikole du Port
22. Odlazak iz Vaucoleursa
23. Vaucoleurs. Francuska vrata
24. Razvaline Chinonske utvrde
25. Ivana pred kraljem u Chinonu
26. Dvorana dvorca
27. Poitiers. Kuća Ivana Rabateaua
28. Ivanu ispituju u Poitiersu o njenu božanskom poslanju
29. Kralj Karlo VII. određuje da se Ivani načini potpuno ratno odijelo
30. Ivana obraća vojnike
31. Tours. Kuća Tristana l' Hermitte gdje je Ivana stanovala
32. Blagoslov zastave u crkvi sv. Spasitelja u Bloisu (nakon mise na blagdan sv. Marka)
33. Ivana od Arka u molitvi
34. Orléans. Panorama
35. Ivana uđe u Orléans u 8 sati naveče 29. travnja 1429.
36. Ruševine Saint-Loup
37. Ivana pred utvrdom Saint-Loup

38. Unatoč opomenama njena gostoprimca Jakova Bouchera Ivana pohrli u borbu
39. Mjesto utvrde Tourelles
40. Ivana je ranjena kod juriša na Tourelles
41. Smrt Williama Glansdale, engleskoga vojskovođe
42. Englezi napuste svoje pozicije, Francuzi je progone
43. Sv. Križ i sadašnja procesija
44. Karlo VII. dolazi pred Ivanu u Tours
45. Utvrda Loches
46. Crkva Saint-Ours
47. Vitez de Lude. Ubijen je pred Ivanom u Jargeau.
48. Ivana zauzme Englezima grad Beaugency
49. Lord Talbot, engleski vojskovođa, zarobljen je.
50. Vojna prema Reimsu. Ivana se sprema da juriša na Troyes.
51. Troyes. Opći pogled
52. Biskup Chalonsa donosi kralju gradske ključeve
53. Katedrala u Reimsu
54. Saint-Rémy
55. Krunjenje Karla VII. u Reimsu
56. Krunjenje (Lenepveu)
57. Nakon krunidbe Ivana vidi svoga oca
58. Bazilika Saint-Denis
59. Ivana je ranjena kod opsade Pariza
60. Oprema Ivanina
61. Ivana plaćući ostavlja svoju opremu u bazilici Saint-Denis
62. Čudo u Lagnyju
63. Ivana uhvaćena u Compiègne
64. Ivanu prodaše za 10.000 funti engleskomu kralju
65. Ivana od Arka zarobljena (Barrias)
66. Zarobljena Ivana nastoji uteći iz kule Beaurevoir
67. Ivanu vode pod pratnjom u Rouen
68. Vojvoda od Strafforda, bijesan na odgovor Ivanin, hoće je ošinuti mačem
69. Ivana od Arka u zatvoru
70. Biskup iz Beauvaisa ispituje Ivanu
71. Ivanu u zatvoru pohađaju svetice
72. Ivani prijete mukama, a ona tvrdi da će govoriti samo istinu
73. Vojnici, koji je u tamnici čuvaju, napastuju je
74. Na groblju u Rouenu
75. Javni prizor na groblju u Rouenu
76. Ivana osuđena da bude živa spaljena
77. Ivanu vode na stratište
78. Mjesto lomače
79. Ivana je živa spaljena u Rouenu
80. Ivana od Arka na lomači
81. Kip Ivane od Arka na lomači

UMJETNOST SLAVI SVETU IVANU OD ARKA:

nastavak serije dijamant – reprodukcija umjetničkih djela o sv. Ivani

Panthéon u Parizu

82. Sv. Ivana od Arka sluša svoje glasove (Lenepveu)
Već iz pokazanih slika vidimo kako je život sv. Ivane zanimalo umjetnike. U pariškome Panthéonu nalazi se više slika iz njezina života. Tako je glasoviti direktor Francuske akademije u Rimu Lenepveu u četiri lijepe slike prikazao četiri prizora iz života Ivanina. Evo je gdje čuva svoje stado u Domrémyju uz veliko drvo, a usred granja pokazu se sv. Mihovil i sv. Katarina te anđeli s prozirnim krilima.
83. Zauzeće Orléansa
I iz ove slike Lenepveua se vidi kako je ovaj slikar vješto znao dekorirati crkve.
84. Krunjenje Karla VII.
85. Ivana na lomači
Evo je napokon na lomači, gdje se smiješi Nebu koje se pred njom otvara. U istom Panthéonu nalazimo slike drugoga umjetnika Humberta.
86. Misao obitelji
Humbert je francuski povijesni slikar i portretist. On je u Panthéonu naslikao kompoziciju Pro Patria. On nas podsjeća na velikoga Puvisa de Chavannesa, ali su njegove boje nešto izrazitije i glavni akcent življi. Najprije je htio prikazati lurdsku Djevicu, ali ga je Gambetta spriječio. Naslikao je četiri slike. Prva je »Misao obitelji«. Tu je prikazana mlada majka uz pradjeda, a njegove ruke zibaju unuka, dok istodobno promatra odrasle gdje beru plodove.
87. Misao čovječanstva
Dolje pod slikama nalaze se mali prizori koji tumače glavnu sliku.
88. Misao Božja
Jedna je lađa spremna otplovati. Oko nje se nalaze oni koji ostaju na obali i ovi se mole Gospodaru mora da zaštiti one koji odlaze.
89. Misao Domovine

Pariški salon god. 1914.

90. Ivana od Arka sluša glasove (L. Royer)
Lionel Royer učenik je Cabanela i Bougereaua. Postao je glasovit svojim historijskim slikama i portretima. Evo nekoliko njegovih remek-djela:
91. Ivana prepoznaje kralja u Chinonu
92. Bitka kod Pataya
93. Ulazak u Orléans
94. Krunjenje u Reimsu
95. Ivana od Arka i Svetice. »Ne, moji me glasovi nisu prevarili, moje poslanstvo bilo je od Boga.«
96. Lomača u Rouenu
97. Ivana od Arka saziva Nebo pred bojem (H. de Préville)

Ovdje donosim još nekoliko slika koje su bile izložene u pariškome salonu i pokazuju kako je veliki interes za sv. Ivanu još danas među umjetnicima:

98. Ivana od Arka na konju (Jean de Pouly)
99. Svetica na granici (P. Leroy)
100. Bitka kod Pataya (Boutet de Monvel)
Boutet de Monvel vrlo je poznat slikar. Rodio se 1957. u Orléansu. Započeo je historičnim slikama i portretima. Vremenom si je stvorio poseban stil: na pola naivan, na pola preciozan, s legendarnim kretnjama, jasnim i izbljedjelim bojama, koje su u svojoj prozirnosti silno fino izrađene. On je vanredno lijepo u akvarelu ilustrirao djela za djecu. Njegov život sv. Ivane od Arka pravo je umjetničko djelo ove vrste.
101. Polazak na oslobođenje Orléansa (Boutet de Monvel)
102. Osuda (Boutet de Monvel)
103. Ivana od Arka sluša glasove
104. Trijumfalni ulaz u Orléans
105. Krunjenje Karla VII.
106. Ivana na lomači
107. Prvo čudo. Ozdravljenje sestre Tereze. Gauthier (Bartolini)
108. Drugo čudo. Ozdravljenje sestre Julie
109. Ivana od Arka u slavi (Bartolini)
110. Dekoracija kora bazilike sv. Petra u Rimu
111. Velika ceremonija u Sv. Petru
112. Primanje francuskih hodočasnika u Sv. Petru
113. Papa grli francusku zastavu
114. Izlazak hodočasnika nakon obreda

III. DIO

RAZNI ČLANCI

U V O D

U ovom trećem dijelu 3. sveska Sabranih djela Ivana Merza donosimo trinaest članaka koji pripadaju raznim temama o kojima je Merz pisao, a odnose se na devet raznih područja po kojima su podijeljeni do sada objavljeni njegovi radovi u prva dva sveska Sabranih djela. Tri je članka Merz još za života objavio u tisku, ali su pronađeni i identificirani kao njegovi tek nakon što su prva dva sveska Sabranih djela već bila objavljena. Ostali članci koje ovdje donosimo sačuvali su nam se samo u rukopisu, odnosno u daktilo-kopijama. Razdoblje kada su članci napisani odnosi se na godine 1924. do 1927. Ovdje smo ih svrstali u nekoliko skupina prema zajedničkim temama: Papinstvo – Katoličke organizacije – Moral – Kršćanski uzori.

U Arhivu Ivana Merza nalazi se jedan fascikl kojemu je Merz stavio naziv »Kopije«, a nosi redni broj F36. U njemu se nalaze kopije mnogih njegovih članaka i dopisa koje je slao uredništvima listova za objavljivanje. Za neke od tih članaka sačuvanih u kopijama mogli smo lako ustanoviti da su već bili objavljeni te su ponovno tiskani i nalaze se u prva dva sveska Sabranih djela.

Međutim, za jedan dio članaka sačuvanih u kopijama u fasciklu F36 nije se moglo ustanoviti jesu li objavljeni ili ne. U službenoj bibliografiji njegovih radova nisu navedeni. Dva su moguća razloga zašto se ne zna jesu li objavljeni. Budući da neke od svojih objavljenih članaka Merz nije potpisivao, a bilo ih je dosta kako tvrdi njegov biograf dr. D. Kniewald, vjerojatno je da su neki od ovih čije su kopije sačuvane bili ipak objavljeni. (Nije nam za sada bilo moguće tražiti po tadašnjim novinama i časopisima jesu li negdje već bili objavljeni. To će biti zadatak za buduće istraživače Merzove baštine). Druga je mogućnost, također vjerojatna, da nakon što je Merz poslao određeni članak kojemu od li-

stova, njihovo uredništvo ga ipak nije prihvatilo. Neovisno o tome jesu li ti članci već bili objavljeni ili ne, zahvaljujući upravo činjenici da nam je Merz sačuvao njihove kopije mi ih sada ovdje objavljujemo (on ih je i tako želio i namjeravao objaviti) jer čine sastavni dio njegove pisane baštine.

Na dva se članka, međutim, želimo ovdje u uvodu posebno osvrnuti. Članak *Hrvati brane katoličke svetinje* bio je namijenjen za vatikanski dnevnik *L'Osservatore Romano*. Merz ga je dao odmah prevesti te se u njegovu Arhivu (F36) sačuvao i hrvatski original i kopija talijanskog prijevoda. Važnost ovoga članka sastoji se u tome što je to prvi i najautentičniji opis događanja pred katoličkom crkvom u Stenjevcu dana 21. studenog 1926. iz pera jednog od glavnih sudionika i svjedoka zbivanja.

Drugi članak *Philosophia perennis* Ivan Merz je već bio objavio u časopisu *Đački Orao* 1926. g. koji nam nažalost nije bilo moguće pronaći, čak niti u NSK. Članak je ponovno objavljen u skraćenom obliku uz određene preinake nakon smrti Ivana Merza u tjedniku *Nedjelja* 1942. g. i odatle je preuzet i objavljen u 2. svesku Sabranih djela Ivana Merza. Međutim, nakon objave prva dva sveska Sabranih djela naknadno je u Arhivu Ivana Merza (F36) pronađena kopija izvornog članka kako ga je Merz bio uputio uredništvu *Đačkog orla*. Želeći upoznati izvornu misao Ivana Merza o tako važnoj temi kao što je kršćanska filozofija ovaj njegov članak objavljujemo ponovno i to u cijelosti prema izvornoj kopiji. Uspoređujući original sa skraćenom verzijom naći ćemo još mnogo važnih i zanimljivih misli koje je na tu temu bl. Ivan Merz bio napisao kako bi oduševio mlade članove Orlovske organizacije da se i oni upoznaju s kršćanskom filozofijom čiji je tečaj Merz privatno polazio kod isusovaca u Zagrebu kroz dvije godine.

I. PAPINSTVO

KAKO SE LJUBI PAPA

ARHIV IVANA MERZA F36

Ovaj je članak Merz napisao 1926. godine kada je Papa Pio XI. osudio francuski pokret »Action française« o čemu Merz u članku opširno piše te informira i komentira s tim povezana zbivanja u Francuskoj.

* * *

Poznata je stvar da je Sveti Otac Papa nedavno osudio smjer političkog pokreta »Action française« koji u Francuskoj okuplja pristaše monarhije. Taj pokret zastupa takve političke nazore koji se ne slažu s katoličkom političkom naukom. Na žalost se u tom političkom pokretu kojega vode očiti bezvjerci (koji unatoč svoga bezvjerstva hvale Crkvu jer u narod unosi čudoređe i red) nalaze i dosta brojni katolici i to oni iz grofovskih redova. I kada je Papa pod smrtni grijeh zabranio pripadati tom političkom pokretu i čitati njihov dnevnik, ti katolici odgovoriše Papi i biskupima: »Ne možemo slušati.« Jadnih li katolika! Vele da Papu ne treba slušati kada daje političke smjernice u koje zalaze vjersko – čudoredna pitanja. I tako sude obično katolici koji vele da su katolici, a zaziru od katoličkih društava i ne će da čitaju katoličkih novina. Neprestano misle s bezvjercima s kojima se politički slažu i tako reći nehotice siju u se njihove bezvjerske nazore. To je općenita pojava u svijetu a tako je i u Francuskoj. Naprotiv, pravi i suvremeni katolici kupe se danas unutar katoličkih udruženja i čitaju katoličke novine i to su oni koji su kvasac društvu, koji ljube i slušaju Papu, jer znaju, da je on od Krista postavljen vrhovnim Učiteljem svih vjernika svijeta; štoviše Krist mu je namijenio da učvršćuje u vjeri i pravoj nauci svoju braću - biskupe cijeloga svijeta.

Čim su počele stizati iz Rima opomene da se katolici trebaju kloniti političkog pokreta »Action française«, francuski katolički dnevnik *La Croix* i organizacije francuske Katoličke akcije odmah su junački ustale u obranu Svete Stolice. Bilo je dirljivo čitati uvodnike od *La Croixa* kojima je opominjao i branio Papino gledište. Isti je list tako reći dnevno donosio izjave vjernosti što su ih u Rim slale francuske katoličke organizacije.

Kao primjer između mnogih izjava ove duboke vjernosti organiziranih francuskih katolika donosimo pismo što ga je Savezno vijeće Francuskog

katoličkog omladinskog saveza poslalo u ime svojih stotina tisuća članova i starješina samom Svetom Ocu Papi:

»Vjerni svojim tradicijama žarke odanosti prema osobi Svetog Oca, Francuski Katolički Omladinski Savez obnavlja Njegovoj Svetosti Piju XI. uvjerenje svoje nepokolebive privrženosti i svoje bezuvjetne poslušnosti i sjedinjuje svoje molitve s molitvama zajedničkog Oca vjernika da svi poslušaju Njegov glas i tako, nakon što prođe današnja kušnja, za Crkvu se Francuske porodi velika nada.«

Francuska katolička omladina uvijek se u svojim načelima i u svojim metodama zbog svoga rimskoga usmjerenja očuvala od duha onih zabluda što ih danas osuđuje Sveti Otac. Stoga imajući dužnost da prednjači u potpunoj poslušnosti prema zapovijedima Crkve i potpuno svjestan svoje odgovornosti prema mladim naraštajima, Francuski katolički omladinski Savez izjavio je da on u svojim redovima ne tolerira kao člana onoga koji bi bio u isto vrijeme član »Action française«, tog od Pape osuđenog pokreta i koji bi bio čitatelj njihovih novina kako su danas uređivane i vođene.«

Pred tumačenjima najuvredljivijima za osobu Svetoga Oca i najstrašnijima za francuske katolike, koji su dali povoda govoru što ga je nedavno izrekao Apostolski Nuncij istaknuvši ulogu Francuske u uspostavi mira među narodima, Francuski Savez Katoličke Omladine naglašava da će davati u budućnosti, kao što je činio u prošlosti, svoju najživlju suradnju i to svojim odgojnim radom, svojim utjecajem na javno mišljenje i nastojanjima, što ih provode Rimski Pape da zavlada među narodima mir i pravедnost. To je ideal koji je zajednički svim vjernicima dok svaki pojedinac ima pravo da među zakonitim rješenjima odabere ona koja mu se čine najzgodnija. Francuski katolički omladinski savez pripravlja se primiti u mjesecu rujnu ove godine sudionike Međunarodne katoličke omladine da s njima zajedno prouči uvjete i metode apostolata među radništvom. Bit će sretna kod te prilike da sudjeluje u zbliženju srdaca preko domovine u kršćanskoj ljubavi.

Francuski katolički omladinski savez od svoga osnutka vrši svoje djelo odgoja i apostolata »izvan i iznad političkih stranaka«, stavljajući svoju djelatnost na osnovicu ustanovljenih institucija, tj. priznajemo Republiku. Puštamo svojim članovima potpunu slobodu političkog mišljenja pod uvjetom da ono ne bude »protivno Božanskom redu stvari; Savez pozivlje omladinu svih društvenih slojeva u apostolat istinite Katoličke akcije »u potpunoj podložnosti crkvenoj hijerarhiji.« Starješine Francuskog katoličkog omladinskog saveza iz svih staleža i slojeva upraveli su istom prigodom ovo pismo Svetom Ocu Papi:

»Sveti Oče! Ponizno prostrti do nogu Vaše Svetosti starješine Francuskoga katoličkog omladinskog saveza, okupljeni u Parizu na svojoj godiš-

njoj glavnoj skupštini osjećaju se potaknutima da iskažu slavno vladajućem Svetom Ocu izražaj svoje potpune poslušnosti svom njegovom učenju, svim njegovim zapovijedima, svim njegovim smjernicama te istodobno izražavaju uvjerenje, puno najvećega strahopočitanja, o svojoj sinovskoj ljubavi punoj povjerenja kojom okružuju Njegovu uzvišenu osobu.

Duboko uzbuđeni i indignirani zbog uvreda, kritika i podvala što se sada upućuju protiv učiteljstva Pape i njegova autoriteta, starješine Francuskoga katoličkog omladinskog saveza ispovijedaju podložnost svojega duha i odanost svoga srca prema Učitelju Crkve i zajedničkom Ocu vjernika. Oni izjavljuju da će se još tješnje stisnuti uz Papu da ga časte, da mu služe, da ga brane i da mu donesu utjehu svoje sinovske ljubavi. Čineći tako znaju da ne vrše samo s punim žarom svoju dužnost kao katolika jer je Crkva »jedna, sveta, katolička, apostolska i rimska«; oni time vrše i svoju dužnost Francuza jer predanje i poslanje Francuske čine od nje stariju kćerku Crkve koja je kroz povijest bila odana papinstvu, a koje joj je sada ponovno dalo svjedočanstvo svoje blagonaklonosti potvrdivši liturgijske počasti (njezinim političkim zastupnicima) na Istoku.

Sada, pošto smo prošli mladost i postali glavama obitelji, očevima malih katolika i jer sada vršimo po cijeloj Francuskoj svoju djelatnost u državi, u zanatima i organizacijama (katoličkim), kao poslodavci i radnici, seljaci i građani, članovi svih slobodnih i učenih zvanja, starješine Francuskoga katoličkog omladinskog saveza žele ponizno staviti u službu Svetog Oca čedan utjecaj što su ga primili od Boga da Papina riječ zasjaji što većim sjajem i da mu približe sva srca.

Oni mole ponizno Njegovu Svetost Pija XI. da se udostoji blagosloviti njihova nastojanja, njihove organizacije, njihove obitelji, njihovu djecu, koju s velikim ponosom odgajaju u ljubavi i poštivanju prema Papi, a poglavito ovu organizaciju Francuski katolički omladinski savez, kojom oni uzdržavaju i usavršavaju pobožnost, učenje i Katoličku akciju, što je bio program njihove mladosti i ostaje programom njihovog života.

S tim osjećajima, Sveti Oče, starješine Francuskog katoličkog omladinskog saveza priznaju se ponizno poslušnim, odanim i ljubećim sinovima.«

Takvih svjedočanstava punih odanosti i ljubavi od organiziranih katolika dalo bi se donijeti mnogo. Sličnu je izjavu dala Fédération Nationale Catholique (Nacionalni katolički savez - Savez svih katoličkih organizacija) koji broji dva i pol milijuna organiziranih katolika.

NOVOSTI JEDNOGA DANA

Iz katoličkog svijeta

KATOLIČKI TJEDNIK, Sarajevo, br. 3, 15. I. 1928., str. 2–3

Uzimam nekoliko stranih katoličkih časopisa i novina koje primih jučerašnjom i današnjom poštom i donijet ću vam posve ukratko katoličke novosti kroz samo *jedan dan*. Da imamo katolički dnevnik, svaki dan biste ih čitali i oduševljavali biste se za Crkvu Božju koja se vječno pomlađuje i kipi od rada i događaja širom svijeta. Sada vam ne preostaje ništa drugo nego da se molite da taj katolički dnevnik što prije dobijemo. Da vidimo što je nova u današnjem katoličkom tisku:

Iz Rima donose novine vijest da je Sveti Otac Papa primio u audijenciju francuske bogoslove i rekao im među ostalim da je sam grad vječnoga Rima *pun vjere, pun duha katoličkoga, »pun rimskoga duha« (romanità), koji je duša katoličke duše i koji je savršenstvo koje ne smije nedostajati samoj katoličkoj vjeri*. Pitao sam se: zna li uopće naš narod za taj »rimski duh«, koji mora biti duša katoličke duše?! Zar nam se ne nameće dužnost da odgajamo našu djecu od najranije dobi *u ljubavi prema Papi* i prema Rimskoj Crkvi, majci svih crkava.

Iz Rima je došla također vijest da je sklopljen *konkordat* (ugovor) između Svete Stolice i Litavske republike. Ovaj ugovor zajamčuje Crkvi sva njezina bitna prava; nas je posebno veselilo da se u njemu spominje i Katolička akcija, koja dobiva potpunu slobodu djelatnosti. A kod nas? Kada će se napokon naša vlada ugledati u druge zemlje koje su uvidjele da je uređenje dobrih i srdačnih odnosa sa Svetom Stolicom od najveće važnosti za blagostanje i uređene prilike u državi!

Više novina govori o *Tereziji Neumann*, seljanki, koja ima na tijelu pet rana Isusovih i proživljava muku Isusovu. Crkvene vlasti još nisu javile da je to čudo, ali iz mnogobrojnih vijesti proizlazi da se tu uistinu radi o pravom čudu, da je Providnost, čini se, na očigled cijeloga svijeta, usred učene protestantske Njemačke, učinila trajno čudo. I to u XX. vijeku!

S najvećim zanimanjem strane novine pišu o Misijama. Ustanovljuju da ima svega 312.000 katoličkih svećenika, a od ovih je 110.000 izvan Europe. Po tome na jednog svećenika otpada u Africi 82.000 pogana, u

Australiji 110.000, u Japanu 120.000, u Kini 180.0000, u Indiji 100.000. Mi trebamo svim sredstvima, molitvom i prinosima potpomagati veliku osvajalačku vojnu Crkve u poganskim zemljama.

Zanimljivo je čitati kako je *Savez njemačkih sveučilištaraca* na svom godišnjem zborovanju u Breslavu od 2. – 9. listopada raspravljao o *crkvenom ujedinjenju* Zapadne i Istočne Crkve i kako je kod njih vladalo uvjerenje da je ovo sjedinjenje s Katoličkom Crkvom najvažniji zadatak u Europi.

U Italiji se velikim zamahom razvija *Cecilijanski pokret*, koji ide za tim da pobožnost vjernika stavi na liturgijske temelje i da nauči narod pjevati koral i pjevati samu misu, a ne pjevati samo za vrijeme mise. Daskora će imati uz sudjelovanje talijanske Katoličke akcije svoje veliko narodno zborovanje.

Cijeli katolički svijet s velikom žalošću prati one nerazborite francuske katolike, koji su vojevali u redovima političke stranke *Action française*, a koju je Sveta Stolica osudila jer je istodobno sa svojom politikom širila krivo vjersko i čudoredno učenje. Molimo se za ove zalutale ovce da što prije dođu k pameti.

Uz ovu žalost ima i radosnih događaja. U Meksiku mnogi svećenici, kongreganisti, članovi Katoličke akcije s poklikom »Živio Krist Kralj« daju svoj život za Crkvu. Gledam fotografije tih omladinaca; lica poput naših Orlova – pa već život dadoše za vjeru! Ne bi li se mi odrekli barem valcera iz ljubavi prema našoj velikoj preporodnoj ideji kada su naša meksička braća život dala za tu istu ideju?

U Kanadi u Quebecu redovnice Dobrog Pastira spasile su za najvećeg požara mnoštvo siročadi čiji se dom zapalio. Divnih li djevoja koje su pokazale pravu materinsku požrtvovnost pri spašavanju da su mnoge teško ranjene morale biti odnesene u bolnicu.

Skočimo iz Kanade opet u Italiju gdje se sprema održanje kongresa *Evandjelja*. Društvo širenja Evandjelja ide za tim da se Evandjelje proširi u sve katoličke obitelji i tamo dnevno čita. – A mi? Proširimo i mi hrvatski prijevod Svetog pisma (koji se naručuje se u Zagrebu kod Dr. Markulina, Kurelčeva ul. 3. po cijeni od 100 din) i čitajmo ga u našim obiteljima!

Isto su tako u Rimu, Milanu i štoviše u Krakovu (u Poljskoj) uvedeni tečajevi iz *skolastičke filozofije* za svjetovnjake. U to se trebaju ugledati i drugi narodi (pa i naše bogoslovije, čini se, već na to misle); jer nije moguće zidati temelje kršćanskom društvenom poretku bez poznavanja katoličkog mudroslovlja.

U istoj Poljskoj bit će daskora izbori i poljski episkopat opominje narod da je u savjesti dužan dati svoj glas samo onim zastupnicima koji su pravi katolici – umom i srcem. Nadbiskup Vilne međutim zabranjuje svojim *svećenicima* da se kandidiraju kao zastupnici. Isto i biskup *Salzburga* naglašava da je dužnost katolika glasovati za onoga »koji će bolje raditi za

dobro naroda i vjere; glasujte tako da interesi vjere i Crkve koji moraju biti na prvom mjestu u vašem srcu, budu osigurani».

Divovsku borbu započeli su njemački biskupi protiv zlim knjigama. Oko tri milijarde loših knjiga ima u Njemačkoj; po glavi stanovnika otpada pedeset. – Isto se valja boriti protiv *neomaltuzijanizma* koji ide za tim da se nauči narod kako će imati što manje djece. U Francuskoj je narod već tako pao da je svako četvrto dijete nezakonito i da se svaki deseti brak rastavi. Proti toj bezobraznoj nećudorednoj pošasti osnovan je nedavno u Ženevi jedan Međunarodni savez za zaštitu obitelji.

Na veliku propast za narode jest *alkoholizam*. U Njemačkoj se godišnje potroši 5 milijarda zlatnih maraka na piće, a dvije milijarde za liječenje pijanaca i sl. Njemački biskupi izdali su posebnu Poslasticu kojom pozivaju katolički narod na borbu proti tom narodnom zlu.

Veliko zlo nanosi dušama loše kino. Katolici traže načina da ovo zlo spriječe. Kardinalu Donghertiju u Filadelfiji uspjelo je da istisne iz prometa jedan protuvjerski film, a u travnju održat će se u Haagu Međunarodni katolički kongres za kinematografe koji će imati kao zadatak opokazati kako će katolici dobrim filmovima suzbijati zle.

Isto se radio (brzjav bez žica) često ogriješio o vjeru i moral pa su već španjolski, američki i nizozemski katolici osnovali svoju katoličku radiostanicu. Iz nje propovijedaju, šire crkvenu glazbu, agitiraju za misije i slično.

U Njemačkoj i Belgiji vodila se velika borba proti *nećedne ženske mode* i proti *mješovitog kupanja*. Biskup Keppler (Rottenburg) pozivljući se na sv. Ciprijana jednostavno nazivlje zajedničko kupanje muških i ženskih nemoralnim. Slično govori biskup Fritz (Freiburg u Br.) i poziva sve katolike, a napose omladinske organizacije, da posvuda protestiraju proti tog nemoralnog običaja. Pomislih kako je u našim krajevima to mješovito kupanje postalo običajem pa ni dobri katolici (i po koji organizirani) ne vide u tom ništa zla. Tako je već otupjela moralna svijest.

Nismo imali katoličkog dnevnika da nas upozori na borbe katolika u svijetu; a glas nekih naših biskupa, koji su energično ustali na obranu Božjih zakona u našim kupalištima, ostali su skoro neopaženi. Nije bilo katoličkog dnevnika da ih bez prestanka vjernicima dozivlje u pamet; a političke (katolički uređivane) novine morale su zbog svoje naravi političkih glasila veću pažnju svratiti na čisto politička pitanja, negoli na ova bitna pitanja društvenog života o kojima ovisi spas neumrljih duša i kršćansko obilježje društvenog poretka. A u koliko su te novine tu i tamo uzgred o tome pisale njihov utjecaj dopro je samo do uskog kruga političkih pristaša.

O, kako li se osjeća potreba katoličkog dnevnika, koji će već po svojoj naravi biti tako uređivan da dopre u sve katoličke slojeve i staleže – i k našim mamicama, koje se ne bave politikom (ali čija djeca idu u mješovita

kupališta i u moderne plesne škole!), a jadne mamice ne znaju da svoju djecu šalju u pravi pakao!). – i koje će doći i u ruke drugih katolika koji su raštrkani po raznim političkim strankama. A tko bi se usudio osuditi ih zato, tko ih je podučio u katoličkoj nauci o državi, o građanskim dužnostima i slično? Bez uzroka nema posljedice! Bez katoličkog formiranja savjesti – a to može činiti katolički dnevnik – ne možemo od njih tražiti da i svoju političku djelatnost stave u službu duhovnih i vrhunaravnih ciljeva!

U vezi s kupanjem jest pošast *modernih plesova*. Biskupi Italije junački se bore proti njima. Biskup u Cremi naglašava: »Katolička društva, bilo muška bilo ženska, ne smiju učlaniti ili tolerirati kao člana onoga koji je poznat da ide na balove i večernje plesove.« Na sreću se i kod nas naša katolička društva, poglavito Orlice, ugledavaju u ova opća načela kršćanskog morala i dopuštaju svojim članicama igranje kola, a svaki ples u dvoje zabacuju iza sebe.

U borbi proti suzbijanja nećudorednosti po *izlozima* prednjači abbè Bethléehem, junački francuski svećenik koji na javnim trgovima dere sramotne časopise i belgijska katolička omladina, koja bezobrazne izloge i plakate premazuje crnilom.

Za svetkovanje *nedjeljnog počinka* osobito se bore talijanski katolici priređujući velike zborove i uspjelo im je u mnogim mjestima da taj počinak i provedu. Talijanska vlada im ide u tom pogledu na ruku.

Mnogi njemački biskupi započeli su živu djelatnost za *gradnju stanova* siromašnim obiteljima. Ustanovilo se da gdje obitelji nemaju dobre stanove ćudoređe propada jer u jednoj nezdravoj sobi svi spavaju, i muško i žensko itd. Stoga biskupi naglašavaju da je dužnost države da se brine za izgradnju tih stanova i da je to daleko važnija stvar negoli briga za gospodarsku proizvodnju.

Austrijski biskupi pohvalili su članove omladinske Katoličke akcije što su se junački držali kada su bili izvrgnuti tvornim napadajima socijalista, a državni odvjetnik Rivier, predsjednik jednoga francuskog omladinskog okružja, *otpušten* je iz državne službe jer se nalazi u katoličkoj organizaciji. Sva se katolička Francuska digla proti ovom čini zagriženosti francuskih framasona.

A u Rimu je nedavno na Papinom sveučilištu otvorena *Visoka škola za vođe* Katoličke akcije. Za Rimom se odmah ugledalo katoličko Sveučilište Presvetog Srca u Milanu.

Tako ukratko prikazah što se nalazi u stranim novinama koje mi stižu jučerašnjom i današnjom poštom. Koliko duhovnog kapitala propada kod nas što ne možemo izvješćivati o mladosti i djelatnosti Crkve Božje – o samoj djelatnosti Isusovoj u sadašnjici. Svaki izgubljeni *dan* bez katoličkog dnevnika gubitak je od neprocjenjive vrijednosti. *A godine* prolaze! – Molimo se knezu Mira da nam što prije pošalje onakav dnevnik i onakvoga smjera koji će moći najuspješnije djelovati za proširenje Njegovog Kraljevstva u dušama i u društvu.

NAŠA PASTORALNA DUŽNOST

ARHIV IVANA MERZA F36

Ovaj je članak objavljen u Katoličkom listu br. 18, od 5. V. 1927. na str. 250-251. Ispod članka stoji potpis: Msgr. dr. M. Beluhan, duhovnik Zagrebačkog orlovskog okružja. Autentična daktilo-kopija istoga članka nalazi se u Arhivu Ivana Merza u fasciklu »Kopije« (F 36) u kojemu se nalaze kopije ostalih njegovih članaka ili dopisa koje je slao uredništvima listova za objavljivanje. Pisana je istom mašinom kao i sve ostale kopije. Dakle nema nikakve sumnje da je ovaj članak sastavio sam bl. Ivan Merz što se može zaključiti i po samom stilu i sadržaju članka kojim su pisani brojni drugi njegovi članci. Glavni povod pisanja članka bio je Dan orlov-ske omladine koji se slavio početkom mjeseca svibnja i u kojem su se uz dopuštenje biskupa po župama skupljala financijska sredstva za Orlov-sku organizaciju pa se ovim člankom željelo potaknuti svećenike da se u tome angažiraju. Stoga ga je i potpisao svećenik - duhovnik Zagrebačkog orlovskog okružja, a ne netko iz laičkog vodstva organizacije jer je time ovaj apel za pomoć imao veću težinu među svećenstvom. Budući da se u članku navode brojne aktivnosti Orlovstva na području odgoja mladeži te promicanju prosvjete i kulture veoma je vjerojatno da je ovim člankom odgovoreno i na članak »Hrvatski katolički omladinski pokret« objavljen u Katoličkom listu 21. IV. 1927. u kojem se minimizira i omalovažava rad Orlovstva. Na to je reagirao Hrvatski orlovski savez člankom »Orlovski savez i Omladinski savez« ali taj odgovor što ga je sastavio Ivan Merz nije objavljen u Katoličkom listu. Mi smo ga donijeli ovdje u 3. svesku njegovih Sabranih djela jer pripada pisanoj baštini Ivana Merza. (Vidi str. 442.) A ovim člankom »Naša pastoralna dužnost« indirektno se demantiraju sve netočne tvrdnje iz navedenog članka od 21. IV. 1927.

* * *

Blage uspomene Sveti Otac Pio X. poslao je 4. kolovoza 1908. prigodom pedesetgodišnjice svoga ređenja kleru cijeloga svijeta posebnu poslanicu: *Exhortatio ad clerum catholicum*. Ova poslanica ubraja se među najljepše dokumente koji ovjenčasse pontifikat ovoga svetoga Pape. Glavna misao koja dominira ovom poslanicom jest da su svećenici pozvani na vi-

soki stupanj svetosti tako da »između svećenika i poštenog čovjeka mora postojati tolika razlika kao između neba i zemlje« (Tantum scilicet inter sacerdotem et quemlibet probum virum intercedere debet discriminis, quantum inter caelum et terram; str. 25). Razlog je tomu što svećenik nije svet samo za sebe već njegova svetost mora biti pobuda vjernicima na krepostan život.

»Zaista,« tvrdi Pio X. »svećenik je takav da ne može biti dobar ili loš za sebe samoga« (19), a »Tridentinski koncil usvaja uvjerenje veoma časnih muževa kada opominje svećenstvo da izbjegava pače i lagane pogriješke jer ako ih oni čine, one su veoma teške.« (Monuit clericos ut fugerent levia etiam delicta, quae in ipsis maxima essent; Sess. XXII., De Reform., c. I., str. 25).

Iako je Pio X. ponajviše nastojao u ovoj poslanici potaknuti svećenstvo na svet i uzoran život on im pokazuje kako je takav život i preduvjet za utjecaj što ga kane vršiti na ljudsko društvo. O tom zadatku svećenika Sveti Otac veoma lijepo govori: »Naša je dužnost da u drugima Krista uobličimo« (formando in ceteris Christo, 17) i »mi ne možemo imati drugu zadaću nego da pridobijemo ili sačuvamo duše Isusu Kristu.« (46)

Nije to lako i obazirući se naokolo Papa bolno kaže: »Oh, kolikom li djelatnošću, kolikim li naporima, kako li neustrašivo Kristovi neprijatelji djeluju i trse se da upropaste velik broj duša« (46). No najveća opasnost prijeti mladeži i stoga »to mnoštvo mladih ljudi, ta premila nada društva i vjere koju sa svih strana opkoljuju zamke i prilike pokvarenosti iščekuje blagodati vaše ljubavi.« (46)

Znamo da je isti Papa koji je ove dirljive riječi upravio kleru cijeloga svijeta dao posve detaljne odredbe za provođenje Katoličke akcije. On ju je smatrao jednim od »najuspješnijih sredstava za obnovu svega u Kristu«.

U našim je krajevima bez dvojbe najmoćnija organizacija Katoličke akcije za mladež Orlovska organizacija. Ona je osvojila velik dio naših seoskih i gradskih župa i ima veoma veliku budućnost. Za nas se svećenike glavni kriterij za prosuđivanje vrijednosti organizacije sastoji u tome da gledamo pruža li nam dotična organizacija uistinu zgodno sredstvo da pomoću nje »u drugima Krista uobličimo«, da pomoću nje »pridobivamo ili sačuvamo duše Kristu.«

I uistinu Orlovska organizacija dala nam je svojim ustrajnim radom dosada najbolje dokaze da je ona svećeniku jedno od najboljih sredstava kristijanizatorskog djelovanja.

U redovima Orlovstva vlada uistinu uzoran vjerski duh; prema *Zlatnoj knjizi* dužnost je Orla i Orlice barem mjesečna sveta Pričest. Znamo da je Orlovstvo uzgojilo mnoge pojedince koji su postali pravim apostolima česte i dnevne svete pričesti. Rijetko se nalazi organizacija u kojoj bi

se u tolikoj mjeri osjećala privrženost Svetoj Stolici; ne samo privrženost nego pravo mladenačko oduševljenje za Namjesnika Kristova i za Papinstvo. A to je za naše prilike u kojima je iščezlo poštivanje svakog crkvenog, pa i svjetovnog autoriteta od najveće važnosti. Ako Orlovstvu uspije da u hrvatskom narodom probudi opet ljubav prema Kristovu Namjesniku, ono je mnogo učinilo i zavrjeđuje našu posebnu ljubav.

Današnji pastoralni rad nije tako jednostavan kao u prijašnja vremena: neprijatelji Crkve služe se svim mogućim modernim sredstvima da narod, a pogotovo omladinu, otuđe od Crkve; stoga se i mi moramo služiti tim modernim sredstvima kao protuustukom u obrani stada Gospodnjeg. Orlovska je organizacija jedno takvo sredstvo veoma moderno uređeno. Ona posjeduje opsežan kancelarijski aparat sa svojim fasciklima, kartotekama, pisaćim strojevima; bude dana kada Orlovski savez pošalje preko stotinu, pače i više dopisa. Uređuje svoja dva glasila (Orlovsku Stražu, Đački Orao), organizira skioptikonska predavanja, javne manifestacije, sletove; priređuje tečajeve u raznim provincijalnim središtima, šalje svoje izaslanike po pokrajini, dopisuje se s inozemnim organizacijama, priređuje hodočašća u Rim i drugamo, organizira na tisuće predavanja, vodi statistiku o vršenju religioznih dužnosti svojih članova.

Kada čovjek dođe u Hrvatski orlovski savez, čini mu se da dolazi u kakvo odjeljenje ministarstva; posao je u njemu tako opsežan da u njemu sve vrije od života. Dolaze u nj svećenici iz provincije, seljaci, đaci; jedni traže informacije, drugi donose dopise ili fotografije za Orlovsku stražu. Treći opet kupuju orlovске knjige. Čovjeku srce kuca od radosti kada pomisli da je ovaj opsežni rad oduševljene mladosti stavljen u službu Kristova Kraljevstva.

Svećenik koji počne nešto više živjeti s Orlovstvom dobiva dojam da za nas Orlovska organizacija znači nešto slično kao glasovita redovnička zajednica Opera Kardinala Ferraria u kojoj se svjetovnjaci koji su položili redovničke zavjete posvećuju katoličkom apostolatu služeći se najmodernijim socijalnim sredstvima.

Jasno je, da takva organizacija ima i veoma velike potrebe. Stoga je i naš prečasni Episkopat dao Hrvatskom orlovskom savezu poseban dan na raspolaganje na koji se skupljaju dobrovoljni prinosi za Hrvatski orlovski savez. Na taj se dan slavi sv. Ivan apostol (pred latinskim vratima) zaštitnik Hrvatskog orlovskog saveza. Na isti će dan ove godine Orlovska organizacija izvršiti zavjet što ga je njezino Predsjedništvo učinilo i posvetit će cijelu Orlovsku organizaciju Presv. Srcu Isusovu.

Završio bih prikazom događaja koji se nedavno zbio u Italiji. Katoličko sveučilište Presv. Srca u Milanu trebalo je nužno nekoliko milijuna lira. Kako će do novca? Zaključio se da se u Italiji organizira skupljanje dobro-

voljnih doprinosa. Začudo: uspjeh je bio neočekivano velik. Sveti Otac je rekao tom zgodom da je dobio dojam da se dogodilo veliko i istinito čudo. Isus je već rekao apostolima da će i oni činiti čudesa ako budu imali vjeru pa makar se radilo o tome da se premjeste gore. Organizatori doprinosa imali su vjeru i učinili su nešto više negoli je pokretanje brda; oni nisu pokrenuli goru stijena već ljude i to je daleko veća stvar jer stijene – pretpostavimo da smo ih pokrenuli – ostaju ondje kamo smo ih postavili, dok su organizatori morali pokrenuti stijene koje misle, a to je teža stvar. I čudo se desilo u cijeloj Italiji; gora se pokrenula nježnim i živim pokretom koji je zauzimao sve veće dimenzije. Čudo su to opazili i drugi koji ne misle kao organizatori i pitali su se kako su se uopće mogli postići takvi uspjesi od mora do Alpa (20. III. 1927). Sveti Otac naglašava da je drugo čudo što su ove velike doprinose dale osobe koje takoreći same nemaju ništa.

Dok Orlovstvo bude radilo s tolikim oduševljenjem za Kristovu stvar, dok ono bude nositeljem ljubavi prema Svetom Ocu i prema hijerarhiji, možemo biti uvjereni da će ga i nadalje pratiti blagoslov Božji; a mi svećenici poradimo molitvom i propagandom da Milost pokrene »goru ljudskih stvorenja« (kako bi rekao slavno vladajući Sveti Otac) da daruju za tako potrebnu organizaciju.

DVIJE SUVREMENE KNJIGE

ARHIV IVANA MERZA F36

Ovaj je Merzov članak bio namijenjen kao reklama za dvije brošure o Katoličkoj akciji. Jednu je on sam napisao, a kod druge je gotovo sigurno sudjelovao u njezinoj pripremi i izdavanju budući da je jedino on u cijeloj Hrvatskoj intenzivno pratio i prikupljao sve što su biskupi i Papa govorili o Katoličkoj akciji. Ovaj reklamni članak vjerojatno je i objavljen u nekim tadašnjim katoličkim listovima.

* * *

Dr. IVAN MERZ: KATOLIČKA AKCIJA. Predgovor dr. Fra Jerolim Mileta, biskup šibenski. Izdanje: Knjižnica Novi život, svezak 4.; Cijena 6 din, uvezana u platno 10 din. Naručuje se kod: KNJIŽNICA Novi Život, Zagreb, Pejačevićev trg 15.

Kako je Katolička akcija postala jednim između najsuvremenijih sredstava kojima Crkva uspostavlja Kristovo Kraljevstvo u ljudskome društvu, to je ova knjiga došla u zgodan čas. Ona na jednostavan način, držeći se direktiva Svete Stolice, tumači nam narav Katoličke akcije, govori o njezinom cilju i o sredstvima kojima se ona služi. Ovu knjigu napose preporučamo časnom svećenstvu i članovima katoličkih organizacija jer je to prvo sustavno djelo na hrvatskom jeziku koje govori o općim obilježjima Katoličke akcije kakva je ona posvuda u svijetu i kod nas.

KATOLIČKA AKCIJA I KATOLIČKI POKRET. DOKUMENT. Izdavač: Knjižnica »Novi život«, svezak 5. Cijena 7 din, uvezana u platno 11 din. Naručuje se kod: Knjižnice »Novi Život«, Zagreb, Pejačevićev trg 15.

Iz poglavlja ove knjige jasno se razabire njezina velika važnost: I. Općeniti cilj Katoličke Akcije – II. Naročiti ciljevi Katoličke Akcije – III. Definicija Katoličke Akcije (6 podnaslova) – IV. Uvjeti uspješnog rada u Katoličkoj Akciji (6 podnaslova) – V. Biskup vodi Katoličku Akciju u svojoj biskupiji – VI. Svećenik je u pravilu u Katoličkoj Akciji zamjenik biskupov, dušobrižnik – VII. Funkcija duhovnika u Katoličkoj Akciji – VIII. Organizacija Katoličke Akcije (5 podnaslova) – IX. Katolička Akcija i vjer-

ska društva (4 podnaslova) – X. Katolička socijalno–ekonomska akcija (7 podnaslova) – XI. Katoličko stranačko–političko djelovanje (5 podnaslova) – XII. Sloga svih katolika (2 podnaslova) – XIII. Katolički pisci i katolička stranka (7 podnaslova) – XIV. Katolička Akcija i Katolički pokret (5 podnaslova) – XV. Proučavanje papinskih enciklika.

U ovoj su knjizi, kako se vidi, sustavno poredani isključivo dokumenti Svete Stolice i biskupa. Iz ovih se dokumenata dobiva posve jasna slika o važnosti Katoličke Akcije i to ne samo Katoličke Akcije već cijeloga Katoličkog pokreta, kojemu Crkva daje načela i koji stoji pod vodstvom Crkve. U izvatcima su štoviše citirane i smjernice biskupa Mahnića iz kojih se posve jasno razabire da je početnik Hrvatskog katoličkog pokreta bio tek trublja Rima i da si je on zamišljao takav Katolički pokret, koji će u svim svojim granama i ograncima raditi isključivo prema direktivama Svete Stolice koja je do tančina tom cijelom Katoličkom pokretu zacrtala smjernice. Pomno proučavajući sve dokumente ukazat će se možda potreba da se tu i tamo ponešto korigira ili usavrši; ukazat će se potreba da se nadoveže na prekinute tradicije i ponovno počnu pomnije proučavati smjernice Svete Stolice. Bilo bi potrebno da se nastavi u tom smjeru objelodanjivanjem dokumenata Svete Stolice.

II. KATOLIČKE ORGANIZACIJE

HRVATI BRANE KATOLIČKE SVETINJE

ARHIV IVANA MERZA F36

Članak Hrvati brane katoličke svetinje, napisan u studenom 1926. bio je namijenjen za vatikanski dnevnik L'Osservatore Romano. Merz ga je dao odmah prevesti na talijanski te se u njegovu Arhivu (F 36) sačuvao i hrvatski original i talijanski prijevod. Sigurno je prijevod bio poslao u Vatikan, međutim nakon istraživanja u Arhivu L'Osservatore Romana u Vatikanu nismo pronašli da je članak bio tada objavljen. Važnost ovoga članka sastoji se u tome što je to prvi i najautentičniji opis događanja pred katoličkom crkvom u Stenjevcu dana 21. studenog 1926. iz pera jednog od glavnih sudionika i svjedoka tih zbivanja. Taj je članak napisan vjerojatno istoga dana ili odmah sutradan nakon događaja. Napomenimo i važnu činjenicu da je Merz kao glavni organizator ove akcije bio spreman tom prigodom podnijeti i mučeničku smrt za obranu crkve u Stenjevcu.

* * *

U nedjelju 14. XI. 1926. došao je u selo Stenjevac, koje se nalazi blizu glavnoga grada Hrvatske, jedan starokatolički svećenik imenom Donković. On je sa svojim pristašama provalio u rimokatoličku crkvu i tamo odslužio krivovjersko bogoslužje. Katolici su bili iznenađeni i nije im bilo moguće da to odmah zapriječe.

Kada su to saznali Orlovi, omladina hrvatske Katoličke Akcije, uputilo se sljedeće nedjelje njih jedno 30 u Stenjevac da zapriječe svetogrđe ako bi starokatolici opet htjeli da navale na katoličku crkvu. Znali su da katolike ne štiti državna vlast i da se oni stoga moraju sami štititi. Došavši u Stenjevac tamo je već bio starokatolički svećenik koji se spremio da opet navali sa svojim pristašama na katoličku crkvu. Ali se prevario. Orlovske su ga grudi dočekale. Uz poklike »Živo Papa«, »Živjela rimska Crkva«, »Živio Apostol sv. Petar« Orlovi su branili crkvu u kojoj je bio izložen Presv. Oltarski Sakrament. Huleći na Boga starokatolici su vidjeli da bi morali preći preko Orlovskih lešina ako bi htjeli provaliti u Crkvu. Starokatolički agitator nije mogao izvršiti svoj naum da odsluži misu u katoličkoj crkvi. Još se jednom približio sa svojim pristašama crkvi, ali je bilo uzalud. Orlovi su bili na braniku i svojim odvažnim nastupom unijeli

su oduševljenje i u župljane grada Stenjevca. U jedan sat poslije podne Orlovi su se svrstali u redove i vojničkim korakom odmarširali u Zagreb pjevajući narodne i orlovske pjesme i kličući posvuda: »Živio Papa«! Spremni su da posvuda, gdje god bi starokatolici prijetili nasiljem, i svojim mišicama brane prava svete Crkve.

ORLOVSKI I OMLADINSKI SAVEZ

ARHIV IVANA MERZA F36

Ovaj je članak sastavio bl. Ivan Merz i zajedno sa supotpisnikom Ivanom Protulipcem uputio ga je uredništvu tjednika Katoličkog lista u ime Hrvatskog orlovskog saveza kao odgovor i ispravak jednoga članka s puno netočnosti što ga je isti časopis objavio 21. IV. 1927. g. Da bi se bolje razumio sadržaj ovoga članka, treba imati u vidu kontekst i povijesnu pozadinu vremena u kojem je Merz pisao ovaj članak. Orlovska organizacija u čijem je vodstvu bio Ivan Merz bila je u Hrvatskoj veoma brojna i razvila je veliku odgojnu aktivnost. Zahvaljujući upravo idejnom utjecaju Ivana Merza uspjela je sačuvati svoj profil katoličke odgojne organizacije na temeljima papinske Katoličke akcije neovisno o bilo kojoj političkoj stranci ili stranačkom opredjeljenju. Druga struja unutar Hrvatskog katoličkog pokreta koji je još početkom 20. stoljeća pokrenuo biskup Mahnić željela je međutim od Orlovstva učiniti podmladak jedne političke stranke, tj. Pučke stranke. Stoga su u tome smislu vršili pritisak na vodstvo Orlovске organizacije koje se, međutim, tome uspješno opiralo. Kad im nije uspjelo drugim sredstvima postići cilj, pokušali su odvući mladež iz Orlovске organizacije u novoosnovani Omladinski savez kojemu je jedan od ciljeva bio, premda ne odmah jasno naglašen, i politički usmjeriti mladež za dotičnu stranku. Imajući u vidu tu pozadinu bolje će se razumjeti ovaj odgovor što ga je Merz sastavio, a supotpisao i predsjednik HOS-a Ivan Protulipac. Nažalost, uredništvo Katoličkog lista nije objavilo ovaj odgovor jer su neki iz uredništva bili više naklonjeni drugoj struji. Uredništvo Katoličkog lista objavilo je, međutim, u sljedećim brojevima nekoliko drugih više pozitivnih članaka o Orlovstvu kao određenu »nadoknadu« za prethodni članak, a koji je bio veoma uznemirio članstvo i vodstvo Orlovске organizacije.

Budući da je ovaj članak proizišao iz pera Ivana Merza i bio je namijenjen za objavljivanje u javnosti preko Katoličkog lista što se nije ostvarilo, ovdje ga sada donosimo kao sastavni dio pisane baštine Ivana Merza.

* * *

U Katoličkom listu od 21. travnja 1927. napisao je tajnik novoosnovanog Hrvatskoga katoličkog omladinskog saveza uvodnik pod naslovom

Hrvatski katolički omladinski pokret. Budući da se predsjedništvo Hrvatskoga orlovskog saveza nije nikako moglo složiti s osobnim mišljenjem g. Jagatića, zamolilo je uredništvo *Katoličkog lista* da blagohotno izvoli ustupiti nekoliko stupaca predsjedništvu Hrvatskoga orlovskog saveza. Tom zgodom uredništvu zahvaljujemo.

Već se u početku članka ističe »zaključak Biskupske konferencije da se opet oživi katolički omladinski pokret«. Koliko je nama poznato takav zaključak nikada nije bio publiciran, štoviše, Biskupska konferencija uopće nije ni raspravljala o osnutku Omladinskog saveza. Zašto dakle govoriti u ime Biskupske konferencije i u ime biskupa publicirati u javnost stvari koje ne stoje?!

Nadalje se tvrdi »da je 1924. g. u Katoličkom pokretu likvidiran Omladinski savez i da je skupština izabrala referenta za omladinska društva.« Ta je tvrdnja također netočna. Dana 16. XII. 1923. održana je izvanredna glavna skupština prvoga Hrvatskog katoličkog omladinskog saveza i istoga je dana održana konstituirajuća skupština Hrvatskog orlovskog saveza te je zaključeno da se iz posebnih veoma važnih razloga taj Omladinski savez neće likvidirati, naprotiv se pravno uredio odnos između Omladinskog i Orlovskog saveza. Taj (prvi) Hrvatski katolički omladinski savez formalno postoji još i danas sa svojim redovitim odborom i prijavljen je državnoj vlasti.

Godine 1923. (a ne 1924. g. kako iznosi g. Jagatić) bilo je skeptika koji su držali da se mnoga omladinska društva neće dati pretvoriti u orlov-ska društva. Zato je bila mudra mjera opreznosti da se Omladinski savez ne likvidira već ostane kao centrala koja će voditi ona omladinska društva koja eventualno ne bi mogla postati orlovskim.

Skeptici koji su držali da je Orlovstvo odveć bojovno i da njegova *Zlatna Knjiga* u asketskom pogledu odveć traži, a da bi tu bojovnost i te velike religiozne zahtjeve mogla prihvatiti sva naša omladinska društva, ti su skeptici doživjeli potpun poraz: naša je omladina tu bojovnost i taj asketski radikalizam primila upravo s nepojmljivim oduševljenjem tako da od svih društava koja nisu svoja pravila promijenila u orlovska jesu ova: Dragalić, Babina Greda, Petrovaradin i »Mladost« u Zagrebu. Ako se uzme da orlovskih društava ima 180, onda ovaj mali broj ništa ne znači. Da se i ova društva nisu pretvorila u orlovska društva valja pripisati okolnostima koje su izvan Orlovstva. Prema tome, premisa g. Jagatića počiva na potpunom nepoznavanju naših prilika: »U naponu orlovске organizacije pokazalo se da ima mnogo omladinskih društava koja nisu mogla primiti oblik orlovске organizacije.« Ako je ta pretpostavka g. Jagatića kriva, jasno je prema tome da su krivi i svi zaključci koje izvodi iz te i sličnih premisa.

Sve to iznosi nakon izjava tolikih ordinarija u kojima se navodi da je u Orlovstvu za naše prilike »kako predviđaju nova pravila zaista oživotvoren idealan tip omladinske organizacije«. Hrvatski orlovski savez posjeduje oko 100 pisama Ordinarija u kojima se posve jasno govori o velikim uspjesima što ih je Orlovstvo postiglo, a g. Jagatić iznosi sada nove teorije. No najčudnije je to da se još do nedavna u posebnim brošurama i časopisima pisalo da Orlovstvo nije za đaka, već za seljaka i radnika; a eto sada g. Jagatić iznosi da nije ni za seljaka. Za koga je uopće Orlovstvo? Zašto za volju utopija ili pod utjecajem drugih zatvoriti oči pred osvajačkim napredovanjem Orlovstva u svim našim krajevima?

Orlovska organizacija prema sudu g. Jagatića ne samo da nije zgodna za naša sela, već Orlovstvo pače nije ni omladinska organizacija. On veli: »Orlovska organizacija obuhvaća svaku dob, čitav život, ona prima u članstvo katolike od naraštaja, dakle djecu pak sve do ljudske starosti.« Ergo: mi Hrvati nemamo pravu organizaciju za katoličku omladinu te slijedi da je moramo osnovati. I uistinu osnovan je u tu svrhu *drugi* Hrvatski katolički omladinski savez dok prvi još postoji. Ta nova organizacija brinut će se za ono specifično omladinsko jer toga u Orlovstvu prema sudu g. Jagatića nema: »I baš tu leži potreba da *posebnim* organiziranim nastojanjem štitimo katoličku prosvjetu među omladinom, da je odgajamo i pripremamo za reforme u duhu Evanđelja.« Zar Orlovstvo nije širilo katoličku prosvjetu među *omladinom*? Zar ono nije odgajalo i pripremalo za reforme u duhu Evanđelja? Zar tjelesni odgoj, javne manifestacije, velika disciplina pomoću Poslovnika nisu upravo specifične oznake omladinskog pokreta?

Tako, nakon što se ustvrdilo da Orlovstvo nije za đake, g. Jagatić čudnom logikom ide za dva koraka dalje tvrdeći da Orlovstvo nije ni za seljaka i da Orlovstvo nije ni dobar *omladinski* pokret. »Potreban je stoga«, kako doslovno veli g. Jagatić, »*poseban* katolički omladinski pokret«. Ovakve tvrdnje iznositi u javnost da Orlovstvo nije ni za đaka, ni za seljaka, ni za omladinu te da je »zaključak biskupske konferencije (što nije!!!) da se opet oživi katolički pokret« znači zanijekati pravo na život Orlovstvu i tražiti da ono ustupi mjesto novoosnovanom (drugom) Hrvatskom katoličkom omladinskom pokretu.

U čemu se, prema g. Jagatiću razlikuje taj novoosnovani omladinski pokret od Orlovskog? Koje su njegove prednosti? G. Jagatić pozdravljajući svoju vlastitu organizaciju u kojoj je tajnik (jamačno je nehotice njegov potpis osvanuo na koncu članka!!!) ističe u čemu je ta velika razlika radi koje je valjalo stvoriti drugi omladinski Savez: »On treba da prosvjetnim odgojnim djelovanjem unapređuje i širi prema načelima Katoličke crkve shvaćanje zbiljskih potreba života hrvatske omladine i da joj pruži smjernice kako će urediti svoj život u obitelji, u svom zvanju i u odnosu s drugim

ljudima... da razvije u njima osjećaj kršćanske ljubavi itd.« Zar Orlovstvo uopće sve to nije davalo koliko se to može dati u prilikama u kojima živimo? G. Jagatić po tome nije dovoljno istaknuo *diferencu specificu* radi koje je osnovan novi Omladinski savez, a i kod sredstava Omladinskog saveza on spominje stvari koje Orlovstvo sustavno provodi: »Tečajevi za nepismene i nastavne tečajeve, javna predavanja, odgaja vođe omladinskih društava. Jedan od važnih zadataka stoji u podržavanju i stvaranju sklada između školskog i kućnog odgoja (zar će taj novi Savez okupljati i đaćku omladinu?!), širiti dobre knjige i časopise, širiti svijest o zadružnom radu i životu... Konačno će Omladinski savez osnivati pučke pozornice, priređivati zabave, zajedničke izlete i širiti njegovanje narodnih igara.« Zar su to sve one »posebne stvari« i zar je radi toga »potreban poseban katolički Omladinski pokret«? Zar to ne daje u punoj mjeri Orlovski pokret? Istina je, g. Jagatić iznosi još druga sredstva koja Orlovski pokret u Hrvatskoj još nije davao: tečajeve za stručnu izobrazbu te u potrebi pomaganje hrvatskih obitelji savjetovanjem i dobrovoljnim posredovanjem u prosvjetnim i gospodarskim stvarima. Kod nas još prilike nisu bile zato dozrele da se posveti veća pažnja u orlovskim društvima specifičnom odgajanju omladine. Ponajprije se je na tome nastojalo jer se naša omladina još uvijek nalazi u ovoj prvoj fazi. No sve je znanje ovoga svijeta suviše i badava sav trud ako sve nije usmjereno prema jednom duhovnom cilju i ako ne služi da se proširi socijalno Kraljevstvo Kristovo. Posve je jasno da će orlovske organizacije početi davati svojemu članstvu i stručni ekonomsko socijalni odgoj kada budu ostvarene za to kod naše omladine asketske pretpostavke; kada zaista dobijemo ljude koji će biti u prvom redu *katolici*, onda je lako sve drugo. Taj ekonomsko-socijalni odgoj bitno moraju provoditi sve organizacije Katoličke akcije jer velike papinske socijalne enciklike traže taj odgoj i jer u *bitni* dio Katoličke akcije pripada proučavanje i primjenjivanje tih velikih socijalnih enciklika Svete Stolice (*Graves de communi, Rerum novarum, Benedikt XV. biskupu Bergama itd.*). Vjerojatno je da će u skoroj budućnosti Orlovstvo preći na ovaj odgojni djelokrug; samo to možemo reći da su predradnje u punom tijeku.

Tako eto g. Jagatić najavljuje osnutak novoga Omladinskog pokreta čije »polje rada, kako on to tvrdi, obuhvaća čitavo područje prosvjetnog rada oko odgoja uma, duše i srca hrvatske omladine«.

U premisama g. Jagatića učinjena je pogriješka a te premise glase: da je Biskupska konferencija odredila osnutak novoga Omladinskog saveza, da je likvidiran prvi Hrvatski katolički omladinski pokret, da mnogo omladinskih društava nije moglo poprimiti oblik orlovске organizacije, da je Orlovska organizacija na putu svoga pohoda u hrvatska sela naišla na ogromne poteškoće (kojima nisu krive protukatoličke prilike, već orlovska

struktura), dakle da nije za selo, da orlovske metode nisu za omladinu, da Omladinski savez donosi nešto što Orlovstvo nema a to je odgajanje prema smjernicama Katoličke Crkve, tečajevi za nepismene, javna predavanja, odgajanje vođa omladinskih društava, širenje dobrih knjiga i časopisa, pučke pozornice, zabave, izleti, narodne igre itd. Kako su sve te premise krive, kriv je i zaključak koji g. Jagatić hoće da ga čitatelj sam povuče, a taj glasi: Orlovska organizacija nije zgodna za naše prilike, prionite javni katolički radnici oko osnivanja omladinskih društava, eventualno postojeće orlovske organizacije nastojte pretvoriti u omladinske!

Time smo nastojali konstatirati i upozoriti na nedosljednost članka g. Jagatića koji je neopreznošću objelodanjen u *Katoličkom listu*. Orlovstvo u molitvi i radu kroči mirno naprijed iščekujući i nadalje blagoslov Svevišnjega. Orlovski savez velikim pouzdanjem gleda u budućnost svjestan velikoga radnog načela: *Nisi Dominus aedificaverti domum in vanum laboraverunt qui aedificant eam.* - Ako Gospodin kuće ne gradi, uzalud se muče graditelji. (Ps 127,1)

DUH »HRVATSKOG SOKOLA«

ORLOVSKA STRŽA, br. 1., Zagreb, 1. I. 1927., str. 23–25

»Uništavajte zablude, ljubite osobe.«

Sv. Augustin

Hrvatsko Sokolstvo plovi u vode koje znače borbu protiv Katoličke crkve. Iako mnogi Sokolovi to ne znaju, a drugi čine nesvjesno u svojoj neukosti, ipak u redovima vodstva Hrvatskog Sokola vlada duh koji je stvarno u teškoj i očitoj opreci s katoličkim naukom.

Svima nam je još u pameti službena knjiga Hrvatskog sokolskog saveza koja je nedavno izašla pod imenom *Sokolska čitanka*, a sazdana je na načelima takozvane »slobodne misli« te se u njoj na primjer napada moć molitve. Nedavno je u službenom glasilu *Hrvatski Sokol* izišao ponovni napadaj – i to ne samo na Orlovsku organizaciju, već na vjersku istinu (dogmu) katoličke vjere o ustavu Crkve. Mi se ne bismo obazirali na ovaj napadaj da to ne pokazuje očito kako jedno neznanje vlada u Sokolstvu o Crkvi Božjoj, koja je poput brižne majke pratila hrvatski narod kroz tisućljetnu njegovu povijest.

Kobno neznanje

To neznanje o temeljnim istinama katoličke vjere ide tako daleko te se Hrvatski Sokol poziva na članak »Novog svijetla« u kom se tvrdi da se nauk vjere može razlikovati od nauka Crkve te hoće pokazati kako su tobože vjera i Crkva u opreci. Iz tog napadaja (*Hrvatski Sokol*, VII. 11. str. 463 – 464) proizlazi da se »čista prosvjeta ne slaže s mnogim principima i s djelovanjem Katoličke crkve. *Tu se ne radi o katoličkoj vjeri nego samo o katoličkoj crkvenoj organizaciji* koja odijeljeno od vjere ima svoje čisto posebne materijalne interese«. Dijeliti Katoličku crkvu od katoličke vjere znači nijekati da je Isus Krist ustanovio Crkvu kao vidljivo društvo ljudi koji ispovijedaju istu vjeru i koje ujedinjuje zajednica istih sakramenata da tako uzmognu postići svoje spasenje.

Znak je potpune neukosti i slaboumnosti ako netko kaže da nije protiv katoličke vjere, nego samo protiv Crkve, *dok ta ista vjera priznaje Katoličku crkvu*. Za nas je katolike posve jasno da ovakvo rastavljanje Crkve

od vjere znači krivovjerje. Upravo iz Evanđelja nedvojbeno slijedi da se ne *može dijeliti vjera od Crkve* jer je Krist ustanovio Crkvu, a to je isto što i »crkvenu organizaciju« kako Crkvu nazivlje hrvatski Sokol.

Crkva – organizacija Kristova

Hrvatski Sokol bi htio da potisne katoličku vjeru samo u unutrašnjost ljudskih duša i da se ta vjera širi bez ikakve organizacije. Mi bismo po tom istom načelu Hrvatskom sokolskom savezu preporučili da svoje organizacije raspusti i da sokolsku ideju širi bez organizacije. Ako to učini brzo će se predomisliti. A kao što se svjetovni pokreti moraju služiti organizacijom, tako se njome služi i katolička vjera – to djelo Božje. Stoga svaki onaj tko je protiv Crkve, taj je i protiv katoličke vjere. Ono što su u jednoj organizaciji pravila i poslovnik to je u Crkvi crkveni ustav.

Evo dokaza!

Krist tvrdi da će Petar biti osnova Njegove Crkve, da će u svojim rukama držati ključeve, da će imati pravo da u duhovnom pogledu nametne razne obveze (Mt 16, 18–19, Lk 22, 32; Iv 21, 15–17 itd.) Zatim Krist obećava vlast dvanaestorici apostola da vežu i razrješuju, to jest da *vladaju* Crkvom (Mt, 18, 18) i da će im u propovijedima dati »posebnu pomoć Duha Svetoga« (Iv 14, 16–17, 26 itd.). Kada je uskrsnuo, on je Petru i Apostolima *dao* vlast što ju je prije bio obećao (Iv 20, 21–23; 21, 15–18, itd.). Tako je eto zbor Apostola i njihovih nasljednika primio od Isusa Krista vlast da *naučava* Evanđelje svim narodima, da im *daje zakone* po kojima će ljudi živjeti po Božjoj volji i povjerava im dužnost da sakramentima *posvećuju* ljude. Evanđelje nam jasno dokazuje da je Krist Crkvu *ustanovio* kao društvo koje ima trostruku vlast: naučavanja (magisterium), upravljanja (imperium) i posvećivanja (ministerium).

I otkako postoji Crkva se nije *nikada* od Kristova doba pa do danas promijenila po svojoj veličini jer je iz gorušičnog zrna postalo orijaško stablo. No kao što se iz gorušičnog zrna ne može razviti jabuka ili bor, tako ni iz Kristove Crkve ne može postati puko ljudsko djelo već ona ostaje djelo Božje. Ako je dakle netko - kao na primjer sada Hrvatski sokol – pomirljiv (tobože) prema katoličkoj vjeri, a napada *Katoličku crkvu* to je isto kao da napada samu *katoličku vjeru* i to upravo *temelje* katoličke vjere. Ta samo sv. Pismo nas uči: »Crkva je tijelo Kristovo, a mi smo udovi na tom tijelu« (Ef. 6,5).

Tu valja reći odlučno: Ili za vjeru ili proti njoj! Drugoga izlaza nema. A Hrvatsko sokolstvo treba upamtiti da je onaj tko je okrenuo leđa Katolič-

koj crkvi time okrenuo leđa i hrvatskom narodu iako danas taj narod toga još potpuno ne uviđa.

Što se tiče ostalih prigovora o »duševnim zarobljenicima«, o »sredovječnom neznanju i mraku«, itd., to su sve šuplje fraze kojima se oduvijek služe neznalice kad ne znaju nešto pametnijega reći. Činjenice dokazuju da je duh Hrvatskoga sokola u opreci s katoličkom vjerom iako on to ne priznaje. Hrvatsko sokolstvo dakle kida i ruši stoljetnu baštinu hrvatskoga naroda. Ponovno stoga naglašujemo da nema mjesta uvjerenom katoliku u redovima hrvatske sokolske organizacije jer ona uspavljuje vjersku svijest te ga nečujno, ali sigurno vodi preko vjerskoga nehaja i mrtvila u protukatolički tabor. Časnije bi bilo kad bi Hrvatski sokol otvoreno priznao: »Jest, mi smo protiv katoličke vjere,« jer tada bar ne bi na njemu ostala ljaga neiskrenosti.

PHILOSOPHIA PERENNIS

ARHIV IVANA MERZA F36

Ovaj je članak Ivan Merz napisao nakon završenoga privatnog dvogodišnjeg tečaja kršćanske filozofije koji je pohađao zajedno s kolegom Dragom Čepulićem kod isusovaca u Zagrebu od 1923. do 1925. godine. Voditelj i predavač tečaja bio je isusovac o. Antun Alfrević. Nakon što je završio tečaj filozofije Ivan Merz nastavio je privatno studirati teološke discipline. Svoje zadovoljstvo i gotovo oduševljenje ovim studijem filozofije opisao je u ovome članku koji je objavio u časopisu Đački Orao, Zagreb, br. 4., 1926., str. 9–12. Njime je ujedno htio potaknuti članove orlovske đačke organizacije, kako se i vidi iz sadržaja članka, da se i oni upoznaju i studiraju kršćansku filozofiju. Članak je ponovno objavljen u skraćenom obliku uz određene preinake nakon smrti Ivana Merza u tjedniku Nedjelja, Zagreb, br. 28. i 29, 1942., str. 3. Kako više nije bilo moguće pronaći časopis Đački orao gdje je članak bio objavljen u izvorniku, to ga je uredništvo Sabranih djela prenijelo iz časopisa Nedjelja i objavilo u 2. svesku Sabranih djela Ivana Merza na str. 478–480. Međutim, naknadno je u Arhivu Ivana Merza otkrivena kopija izvornog članka kako ga je Merz bio uputio uredništvu Đačkog orla gdje je vjerojatno bio objavljen u cijelosti. Želeći upoznati izvornu misao Ivana Merza o tako važnoj temi ovaj njegov članak objavljujemo ponovno i to u cijelosti bez skraćivanja, prema izvornoj kopiji kako je sačuvana u njegovu Arhivu.

* * *

Tko se nije za lijepih mjesečnih noći šetao po brežuljcima, dizao oči k nebu i promatrao titranje beskrajnoga broja zvijezda? Tko nije protrnuo u svojoj duši gledajući te divote svoda nebeskoga, sav taj prostor u kojemu kruže zvijezde neopisivom brzinom? Odakle sve to? Tko je dao taj neopisivi čar svemu tome? Čemu sve to? Pitanja su što si ih je postavljao ljudski duh u svim vjekovima. I na razne načine ljudi su si odgovarali. Tražili su istinu, tražili su uzročnika svih tih neopisivih ljepota koje nas okružuju. Ljudski je um neumorno radio i uspjelo mu je da se sâm, svojom vlastitom snagom dovine do zamjernih visina i da protumači mnoge divote naravnog reda koje nas okružuju.

Bila je upravo providencijalna misija koju je izvršio grčki narod da pokaže do kojih se sve istina može uzdići ljudski duh sâm, bez tuđe pomoći. Kada slijedimo nastojanja grčkih umova tamo od Talesa (VII. stoljeće pr. Krista) pa do Aristotela, vidimo kojom su se energijom ti umnici trudili da protumače naravni svijet koji su zapažali. I svaka škola, zvala se ona ovako ili onako ili svaki od izrazitijih filozofa, zvali se oni Jonjani, bio to Heraklit ili Anaksagora iznose u zbrci svoga sustava uvijek nešto novo, jednu ideju koja ih sve većma približava istini. Nama koji živimo u svijetu objavljene istine Božje lako je danas prosuđivati što je u tim raznim sistemima istinito, a što nije. Objava Božja potvrdila nam je tolike istine iz naravnoga reda da je na taj način utvrdila naš razum u njegovim vlastitim iznašaćima.

Mi danas u Objavi imamo negativnu kritiku filozofije. Na primjer, ako se naš spekulativni duh tako zaleti i ustvrdi da postoji Bog koji je neizmjerljivo dobar, ali nije svemoguć jer da je svemoguć on bi svemir tako savršeno uredio da ne bi u njemu vladalo trpljenje, teologija odmah dovikuje: ne, jer nam Objava tvrdi da je Bog i neizmjerljivo dobar i svemoguć i da su drugi razlozi zašto on svijet nije stvorio bez prividnih nedostataka.

Time dovikom »Ne!« teologija se nije uplela u filozofiju i nije ni malo ugrozila njezinu autonomiju već ju je samo upozorila da je negdje načinila pogrešku i da nije moguće da filozofija nešto ustanovi što bi bilo u protuslovlju s Objavom; tà razum i Objava dolaze od istoga Boga i ne mogu si protusloviti.

Tako je nama koji živimo u vijeku Objave daleko lakše spoznati i kontrolirati istine naravnoga reda negoli je to bilo moguće poganskim narodima koji su se morali pouzdavati u svoje vlastite sile i nisu imali onu korisnu negativnu kontrolu teologije.

I kada to uzmemo u obzir i zaustavimo se na djelima Aristotela, vidimo da je on na temelju zdravoga rasuđivanja i pouzdavajući se samo u svoje vlastite naravne sile došao do tako divnih naravnih spoznaja da im jedva što danas možemo dodati, onda se uistinu moramo diviti veličini ljudskoga uma.

Ova je filozofija tako čvrsta i u sebi izgrađena, tako je u skladu sa zdravim razumom svih naroda i svih vremena te je razumljivo da su se crkveni oci u prvim vijekovima njome služili jer su u njoj vidjeli najbolje naravno oružje za obranu vinograda Gospodnjeg. Istaknuti valja: nikada Crkva ovo naravno oružje nije zanemarivala jer ona ljubi neizmjernom ljubavlju sva djela Gospodnja, pripadala ova u naravan ili vrhunaravan red.

Tako vidimo da su kršćanski mislioci sve više izgrađivali ovu filozofiju zdravoga razuma dok nije u srednjem vijeku došla ona filozofija koja je počela sustavno raspoređivati svu ovu građu koja se nagomilala tijekom vremena. Sv. Toma Akvinski, jedan od najvećih umova svih vjekova, po-

digao je upravo divovsku zgradu na temelju Aristotelova sustava i tu je zgradu jasno razvrstao i sam još nadogradio. Filozofiju Aristotela i svetoga Tome nazivljemo imenom *philosophia perennis* – *vječna filozofija*. To je filozofija zdravoga razuma koja brodi kroz vjekove. Nju ne može uništiti ili uzdrmati niti jedna struja, ni jedno novo psihičko raspoloženje. Ta je filozofija nepromjenjiva kao što je i sam ljudski um nepromijenljiv. Ovu filozofiju zdravoga razuma uzela si je Crkva Božja. Nije ona time postala nikakvim privjeskom filozofije; i u Crkvi je sačuvala ona svoju potpunu slobodu razvoja.

Obnova te filozofije započinje s Leonom XIII. koji je svojom enciklikom *Aeterni Patris* od 4. kolovoza 1879. odredio da treba po cijeloj Crkvi novim žarom započeti proučavanje filozofije prema sv. Tomi. Ova Papina odredba urodila je divnim plodovima po cijelome svijetu; i mi sami uživamo te plodove jer je vjerojatno da ni mi ne bismo danas bili u katoličkim redovima da skolastička filozofija nije odgojila biskupa Mahnića koji je na temelju svoje skolastičke izobrazbe pokazao nelogičnost i neistinitost suvremenih filozofskih sustava i stavio ovima ustuk u organizacijama katolika koji trebaju na svim područjima života postati apostolima zdravoga razuma i Objave Božje.

Biskup Mahnić često je u svojim poslanicama upozoravao na važnost filozofske naobrazbe za đaštvo. I đacko Orlovstvo slijedeći glas svete Crkve i osjećajući samu potrebu što temeljitijeg poznavanja filozofije u svojim redovima započelo je ove godine sa sustavnim radom na tome području. Već su u nekim našim đackim društvima započeli sustavni filozofski tečajevi koje vode stručnjaci. Isto si je Đacko orlovsko okružje uzelo za zadatak da ovaj studij popularizira.

Tom prigodom moramo istaknuti da naš đak ne smije proći kroz srednjoškolsku orlovsku organizaciju, a da mu organizacija ne pruži mogućnost barem jednom proći u glavnim crtama cijeli sustav. Tim će Orlovstvo dobiti na sadržaju. Tjelesni odgoj koji je tako važno sredstvo odgoja volje, koji jača borbenost protiv strasti i protiv ljudskoga obzira bit će postavljen na ono ispravno mjesto što ga ima u odgoju đaštva.

I nakon svega zapitat ćete čemu filozofska naobrazba? Zar nije dovoljno poznavanje vjere kako ga dobivamo u srednjoj školi? Moramo nažalost ustanoviti da nam naš suvremeni školski sustav daje raznovrsno znanje, ali nam ništa stalno ne govori o prvim uzrocima svih stvari u kolik o se radi o naravnom redu. Obično se filozofija definira kao znanstvena spoznaja stvari po njihovim prvim uzrocima ukoliko te ovise o naravnom redu. Filozofija se razlikuje od teologije po tome što je posljednja znanost o Bogu kako se ovaj ljudima očitovao po Objavi, a pomoću filozofije upoznajemo stvari ukoliko se razumom mogu spoznati i to prve uzroke tih stvari. Predmet je

filozofije silno opsežan. Sve što nas okružuje jest predmet filozofije. Ako, dakle, želimo razumjeti svoju okolinu da si znamo protumačiti sve naravne pojave, potrebno je poznavati filozofiju. Može se reći da čovjek koji ne zna filozofiju jest slijep u ovom svijetu.

Osvijetlit ću to na jednom primjeru. Sjetimo se one slike o mjesecini i zvijezdama koje jure neopisivom brzinom kroz svemir. Pitamo se čemu to? Kada vidimo tramvaj koji juri ulicama, znamo da je načinjen da prevozi ljude od jednog mjesta grada na drugo. To znamo, a zar da ne znamo zašto je stvoren sav ovaj vidljivi svemir? Je li on slučajan? I tu nam filozofija, sâmo zdravo rasuđivanje bez ikakve teološke pomoći jasno odgovara na pitanje: svemir je moralo stvoriti neizmjerljivo mudro i savršeno Biće. Budući da izvan toga bića nema ništa savršenijega, to je jasno da svrha stvaranja svijeta ne može biti nešto drugo nego samo to neizmjerljivo Biće. I tako filozofija dolazi do definicije da je konačna svrha svijeta – njegova naravna konačna svrha – vanjska slava Božja, *gloria Dei externa*. Uistinu, i da nema čovjeka na zemlji sva bi ljepota svemira bila vele-himan na slavu Božjega veličanstva. Taj vele-himan skolastika zove imenom *gloria Dei externa obiectiva*. Ali sav svemir ne hvali Boga samo objektivno; on ga hvali i formalno jer se u svemiru nalazi čovjek koji svojim umom spoznaje Božje veličanstvo i formalno ga hvali. To je *gloria Dei externa formalis*.

Kako stupamo korak po korak dolazimo do nepojmljivih istinitih rezultata. Nismo još iscrpili svrhu stvaranja svijeta. U prirodi se nalazi čovjek. I svatko vidi da je sav ovaj svemir tako udešen da sve služi čovjeku. Cijeli svemir je u neku ruku prošireno ljudsko tijelo: sunce ga grije, biljem i životinjama se hrani, a njegov um dolazi do spoznaje Božje i hvali svog Stvoritelja. Tako eto stvaranje svijeta ima također jedan unutarnji cilj: dobro umnoga čovjeka, *bonum creaturae rationalis*. Naravno, ne samo vremenito dobro već i vječno: svemir pomaže čovjeku da se od vidljivoga vine do nevidljivoga Boga i postigne svoju konačnu svrhu. Dakle, unutarnji konačni cilj stvaranja svemira jest vječna sreća u Bogu.

Tako smo eto osvijetlili jedan primjer iz kozmologije. Lako bismo preskočili odavle na psihologiju i na etiku. Postavimo samo pitanje: što to u meni spoznaje Boga? Eto, najednput smo došli kod čovjeka i tu valja riješiti druge poteškoće. Što je čovjek? Iz čega se sastoji? Iz duše i tijela? Koji je odnos između duše i tijela? Koja je razlika između naše duše i životinjske; je li naša duša jednostavna ili možemo na njoj razlikovati razne djelatnosti? Što je um? Što su volja? Kako djeluje volja na strasti? Tako sve to proučava psihologija i analizira cijeloga čovjeka. I onda se u čovjeku zaustavi kod volje i etika se pita kada su ljudski čini dobri da čovjek može postići svoju konačnu svrhu, a kad su opet zli, to jest izvan reda koji vodi do konačnog cilja. I grupirajući ljudske čine obzirom na taj red dolazi

se do zaključka da postoje kao neka četiri glavna pravca u odnosu na taj pravi red. To su četiri kardinalne kreposti: razboritost, umjerenost, jakost i pravednost. Uz ovu krepost povezani su ljudski čini koji su u skladu ili neskladu s tim krepostima, a odnose se na stav čovjeka prema sebi, prema bližnjemu ili prema Bogu; a prema bližnjemu bilo pojedincu bilo u obitelji ili prema državi. Tako etika obrađuje čovjeka pojedinca, obitelj i državu.

Filozofija po tome obuhvaća sav naravni red u kojemu živimo i slijepac je onaj koji ne poznaje zakone toga naravnoga reda. Zato i vidimo da današnje čovječanstvo toliko luta jer ljudi i na najistaknutijim mjestima u javnome životu nemaju ni najprimitivnijih pojmova o najobičnijim stvarima koje su na dnevnome redu. Pitajte samo naše političare da vam kažu koji je cilj države ili u čemu se sastoji naravno pravo roditelja na odgoj djece i koji je odnos toga naravnog prava s državom koja je također tvorevina naravnog poretka. Nijemi će stajati pred vama i ne će vam znati odgovoriti na ova pitanja koja su vam takoreći u srednjem vijeku znali riješiti mladići od 12–13 godina. Koliko li neznanja o elementarnim pojmovima filozofije i u katoličkim redovima!

Kako li je divna *philosophia perennis*! Tek kada nju proučimo, ukazat će nam se u pravom svjetlu blistavilo teoloških disciplina koje iznose pred našu dušu cijeli vrhunaravni univerzum kako nam ga je otkrilo Božje milosrđe u Objavi. O tim divotama koje nadvisuju naravne ljepote kao što Milost nadvisuje narav, o tim ćemo ljepotama moći pravo govoriti kada se trudom i uznojeno uspnemo na planinu kršćanske filozofije.

Onu energiju koju naši orlovi stječu kod tjelovježbe trebaju uložiti ove godine u studij kršćanske filozofije. Mahnićevo đачko orlovsko okružje u tom će ići na ruku. Za sada im preporučujemo: Rheinstadler, *Elementa Philosophiae scholasticae* (Herder); gimnazijalce upozoravamo da će iz tih knjiga moći i sami učiti ako se prevedu s latinskog na hrvatski. Isto su zgodna djela kardinala Merciera te Donatova filozofija u svescima. Na hrvatskom imamo Stadlerovu filozofiju, neke sveske od nadbiskupa dr. Bauera te od dr. Zimmermanna. Ali iznad svega preporučamo Rheinstadlera, a naprednijima Donata.

III. M O R A L

PISMO ORLU O KOEDUKACIJI

ARHIV IVANA MERZA F36

Za list Đački orao Merz je pisao posebne članke u obliku pisama upućenih mladim članovima Orlovske organizacije. Sačuvala su nam se dva takva pisma u kojima obrađuje po jednu aktualnu temu. Članci su stvarno napisani u obliku pisma i to toplim, bratskim, prijateljskim tonom, kao da piše svakome osobno. Merzu je bilo veoma stalo da takvim načinom ideje i stavove koje u pismu iznosi što bolje uđu u srca mladih i da ih prihvate. Nažalost, nije bilo moguće pronaći časopis Đački orao (čak niti u NSK) da se dobije objavljeni original tih članaka. Međutim, Merz je u svome Arhivu sačuvao daktilo-kopije tih članaka-pisama. Jedan članak već je objavljen u 2. svesku Sabranih djela (str. 277-280), a drugi koji smo naknadno pronašli objavljujemo sada.

U ovome pismu Merz obrađuje jednu temu s područja kršćanskog morala veoma aktualnu za ono vrijeme; radi se o koedukaciji, tj. zajedničkom odgoju i školovanju dječaka i djevojčica, odnosno mladića i djevojaka. Stavovi koje Merz zastupa u ovome pismu bili su tada prihvaćeni u društvu, a posebno u Crkvi. Merz, kako se vidi iz pisma, nije ništa drugo činio nego prenosio ona mišljenja dobro argumentirana koja je zastupala i naučavala Crkva o toj problematici. Premda nam se danas ovakvi stavovi mogu učiniti prezahtjevnima i strogima, jer je danas općenito u svijetu prihvaćena koedukacija, u ono vrijeme o tome se tek počelo raspravljati. Merz je sa svoje strane, međutim, zastupao samo službena stajališta crkvenog učiteljstva o tome pitanju. Kada se detaljnije analiziraju njegovi argumenti protiv koedukacije koje iznosi u ovome članku-pismu, mogu se uočiti mnogi opravdani razlozi tome u prilog. Međutim, neovisno o raspravi za ili protiv koedukacije, prije svega treba uočiti kod Merza njegovo iskreno nastojanje, veliku ljubav i revnost kojom se borio protiv nemorala i koliko se trudio sačuvati moralne vrijednosti i vrline kod mladeži, u prvom redu kod članova Orlovske organizacije kojima je bilo i namijenjeno njegovo pismo.

* * *

Dragi moj brate!

U našem posljednjem razgovoru dotakli smo se jednoga predmeta koji te veoma zanima. Rekao si mi da si prije negoli si bio u Orlu sudjelovao kao član u nekom diletantskom društvu. Tebi je žao što kao mladi Orao nemaš dovoljno prilike glumiti, a pogotovo ti je žao što orlovska društva ne priređuju predstave s mješovitim ulogama. Po tvom su mišljenju predstave s mješovitim ulogama življe i bolje djeluju na publiku.

U mnogo tome se s tobom slažem; štoviše, još bih dodao da je poteškoća to veća, što nemamo niti dovoljno dobrih komada s muškim ulogama. Ali ipak se nadam da ćeš shvatiti odlučnost orlovskoga pokreta u svojem odgojnom nastojanju koje od Orlova traži veoma velike žrtve. Orao ne bi mogao biti borbenom odgojnom organizacijom kada ne bi za volju jednoga zajedničkog većeg dobra tražio te žrtve.

Koje je to zajedničko veliko dobro radi kojega se Orlovi odriču nekih ugodnosti koje u određenim prilikama ne moraju biti loše.

Poslušaj me malo! Valja uzeti u obzir da pravi odgoj – a Orlovstvo je odgojni pokret – svako pitanje promatra s više gledišta. Koja dakle sve gledišta dolaze za odgojitelja u obzir kada se nabaci pitanje je li zgodno da omladina igra u predstavama s mješovitim ulogama. Posebno obilježje takvih komada jest da se mladež mora redovito sastajati na probama. Je li to zgodno, pitam te? Veliš da na probe dolaze samo Orlice, čestite djevojke; veliš nadalje da je uvijek neko stariji prisutan i napokon da vježbate samo onakve komade koji su pristojni i često puni vjerskog i čudorednog duha.

Sve to priznajem i znam da katolik smatra samo onaj komad vrijednim da se odigra koji djeluje, kako učeni ljudi vele, moralno-estetski; to jest koji čovjeka napunja posebnim plemenitim zadovoljstvom; takvi komadi mogu biti i šaljivi, ali šala mora biti otmjena i da se u njoj nastranost prikaže uistinu kao nastranost koju valja popraviti.

No, ova umjetnička razmatranja još nam nisu pokazala ono opće dobro o kojem sam ti htio govoriti. Da ovo uzmogneš razumjeti, iznijet ću ti ponajprije samo pitanje zajedničkog odgoja mladića i djevojaka.

Primjećuješ mi da ti se čini da to ovdje ne spada na stvar jer su Orlovske organizacije posve odijeljene od Orličkih i da tu nema govora o kakvom zajedničkom odgajanju mladića i djevojaka. Istina je, o stalnom zajedničkom odgajanju nema kod Orlovstva ni govora; ali te pitam, zar priprava za predstavu nema u Orlu svoj odgojni cilj? Zar te probe ne bismo mogli nazvati prolaznim mješovitim odgojem, prolaznom koedukacijom.

Upravo mi je bila nakana da kod tebe izazovem ovu misao. Ako su dakle probe prelazna koedukacija i ako želimo da si stvorimo sud o njihovom odgojnom značenju, potrebno je prije svega znati koje su posljedice tako-

zване stalne koedukacije. Nadam se da ćeš uskoro uvidjeti da prolazna koedukacija u omladini potiče želju za stalnom koedukacijom.

Reći ću ti stoga nekoliko riječi o toj stalnoj koedukaciji. Samo nekoliko riječi jer su o tom tako važnom odgojnom pitanju napisane velike knjige.

Čujmo ponajprije sud Crkve, velike odgajateljice naroda. Već godine 1875. Sveta Stolica izdaje sljedeću smjernicu: *Sigurna pogibelj pokvarenosti* dolazi odatle što se u istim školama omladina jednog i drugog spola skuplja u istoj dvorani da prisustvuju istoj poduci.

Odatle proizlazi da ovoj omladini prijete velika *čudoredna pogibelj*. Tako eto sudi nepogriješiva Učiteljica čudoređa – sveta Crkva.

Dakle, škole u kojoj su zajedno mladići i djevojke redovito nepovoljno djeluju na mladež. Stoga mi katolici uvijek naglašavamo da tražimo za mušku mladež posebne škole, a posebne opet za žensku mladež.

Iskustvo je pokazalo da Crkva veoma pravo prosuđuje ovo pitanje. Amerika to dokazuje. Tamo su se 1865. godine uvele zajedničke škole i to pučke, srednje i visoke. A eto nakon pedesetogodišnjeg iskustva najveći američki odgajatelji vele da je takav mješoviti školski odgoj zločin protiv čudoređa, domovini, obitelji, da je odgojno krivovjerje. Claudio Jannet je skupio sudove ovih stručnjaka i napisao je: »Posljedica je strahovita nečudorednost omladine. Očinski ugled stvarno je uništen u Sjedinjenim Državama... Američki učitelji bi se sastajali na svoja zborovanja. Na posljednjim zborovanjima bilo je do deset tisuća učitelja i ovi su ustvrdili da je mješoviti odgoj u školama razlog što Sjedinjene Države broje najviše zločinaca u svijetu i to poglavito mladih zločinaca i što je u Americi broj rastavljenih brakova najveći.

Navest ću ti još jedan primjer iz sadašnjosti. Do čega je u Rusiji dovelo mješovito školstvo? Naravno da te mješovite škole nisu svemu tome krive, jamačno su i one izraz onih bezvjerskih nastojanja boljševizma. – Jedna je komisija u Petrogradu pregledala 53.000 djevojčica; ustanovila je da je 88% svih djevojčica ispod 16 godina bilo prostituirano i čudoredno propalo. Ove užasne pojave iznio je jedan francuski učenjak Gautherot u svojoj knjizi »Komunistički svijet«. Ti si se zgrozio brate kada si pročitao ovu užasnu brojku od 88%. Pomisli si kakve će to biti majke koje su već u djetinjstvu izgubile svoje poštenje. Velik broj tih djevojaka i mladića uopće se ne će htjeti više ženiti jer je ugodnije uživati ugodnosti braka, a ne snositi njegovih briga.

Razumiješ li da sustavni mješoviti odgoj muške i ženske omladine u istim školama znači uništiti obitelj, a time se zadaje smrt samoj državi.

Eto život i iskustvo u posve točnim brojkama dokazuje kako Crkva ima pravo što osuđuje koedukaciju, mješovit odgoj.

Prijeđimo sada na naše predstave s mješovitim ulogama. Posve si s pravom naglasio da tu ne prijetе one čudoredne pogibli kao kod stalnog zajedničkog odgoja muške i ženske omladine. No prije negoli zađemo u samu stvar moram ti priznati da mi nije poznata niti jedna službena odredba koja bi vezala sve katolike po cijelome svijetu. Ipak su se mnogi biskupi pozabavili tim pitanjem i odlučno su zabranili da se u omladinskim društvima izvode predstave s mješovitim ulogama, pače su zabranili igranje komada s mješovitim ulogama i katoličkim organizacijama odraslih. Tako je na primjer u studenom 1925. svih osam biskupa talijanske pokrajine Ligurije izdalo ovaj proglas: »S još većeg razloga nikada se ne smiju dopustiti organiziranim katolicima, društvima i organizacijama mješoviti komadi u kojima govore dječaci i djevojke, muževi i žene«. A ove je godine biskup Pistoje, Gabriel Vettori, 13. I. priopćio: »Potpunoma je nedopušteno igrati na pozornicama katoličkih društava mješovite komade, pod prijetnjom da će ta društva biti raspuštena.«

No zašto mi Orlovi idemo tako daleko? Već godine 1911. slovenski su biskupi, a među njima je i sam osnivač Hrvatskog katoličkog pokreta biskup *Mahnić*, izdali ovu naredbu: »Nama se ne sviđa da u kazališnim predstavama, premda poštenim, mladići i djevojke skupa predstavljaju. Strogo opominjemo da se to ne događa.« A na sastanku svih Marijinskih kongregacija u Rimu u svibnju 1922. iznesen je prijedlog da se u kongregacijskim predstavama strogo zabrane mješovite uloge. Na temelju iskustva koje je stečeno kod drugih naroda te u našim krajevima stvorio je i Zbor duhovnika Orlova i Orlica 8. I. 1927. ovaj zaključak: »Isto tako i predstave s mješovitim ulogama apsolutno se zabranjuju.«

Ti se možda više čudiš ovim strogim mjerama negoli onom velikom postotku pokvarene djece u boljševičkoj Rusiji.

Budi iskren sa samim sobom i ne boj se priznati si istinu. Zar ti nije nekako ugodno pri duši kada se nalaziš u društvu kakve zgodne, mile djevojke. Zar ne osjećaš želju da s njom ostaneš malo dulje u društvu, da se s njom razgovaraš. Znam da si dobar Orao i da ne govoriš s njom gluposti. Govorit ćeš s njom o Orlovskoj organizaciji, o njenom napretku, o orlovskim idealima. Sve je to lijepo i pohvalno. A kad se od nje rastaneš, zar ne želiš da je opet vidiš? Kada se pojavi koja djevojka iza ugla, ne pomisliš li možda nehotice: nije li to ona? Ako prigodom zajedničkih proba imaš priliku da se češće sastaješ s istim djevojkama, okladio bih se s tobom da će ti se jedna bolja svidjeti od druge. Stavi ruku na srce: zar ti ljepuškasto lice još nije zavrtjelo glavom? Zar nisi osjetio neki nemir u duši? Zar ti se tom zgodom nisu ušuljale u dušu neke čežnje i slike koje si morao od sebe odbiti? Ne straši se, brate, svih tih osjećaja; po sebi oni nisu zli, sam Bog koji je stvorio tebe i tvoju narav usadio ti ih je u srce! Da nema u srcu mlada

čovjeka te čežnje za djevojkom, muškarac se ne bi ženio i ljudski bi rod već davno izumro. A Božja je odredba da se što više ljudi rodi; da se rođena djeca svetim krštenjem sjedine s Isusom i s Isusom uskrsnu na vječno gledanje Boga. Vidiš kako kršćanstvo sve lijepo tumači. Malo čudno zvuči ako ti rečem da su ovi osjećaji ugodnosti i čežnje što ih osjećaš u prisutnosti djevojaka radi djeteta koje se ima roditi. Znam da ti na to ne misliš; ali Bog na to misli jer ti inače ne bi te osjećaje ulio u srce. Stoga dobro promisli je li već došlo vrijeme da se topiš u tim osjećajima ili si još premlad da se ženiš. Ako si sazeo za ženidbu i imaš ozbiljnu nakanu da se ženiš, onda Bože pomози: ne straši se djevojke i njezina društva. Orazo si i potpunoma se pouzdajem u tvoj viteški značaj. Ali, ako si još premlad, ako još nisi za ženidbu, onda brate budi veoma oprezan. Što je dopušteno tvom starijem bratu tebi je zabranjeno. Ti još nisi dosta odgojen. Moraš još mnogo toga naučiti o Orlovskom društvu; moraš polaziti prosvjetne sastanke, postati stručnjak u svome zvanju, svladavati razne napore Orlovskog apostolata. A što je onda, ako ti u tom razdoblju izgrađivanja tvoga značaja lijepo lice zavrti glavom? Tada zbogom odgoj značaja, staleška izobrazba, orlovski apostolat. Bit ćeš rastresen; svakom prilikom ćeš misliti na nju. Nećeš se moći izgraditi, ostat ćeš cijeli svoj život šeprtlja. Prije negoli si počeo živjeti već te je život svladao. A to je za Orla veliko zlo.

Orla ne smijemo mjeriti mjerom običnih današnjih mladića. Danas, kako je svijet pokvaren zadovoljili bi se time da se šeprtlje žene. No Orazo ne smije biti šeprtlja! Orazo, koji se nakanio ženiti mora biti izgrađen čelik – mladić čija je mladost bila *slobodna* i koji može tako muževno odgajati da postane ozbiljan muž i otac obitelji.

Zar ti Orlovska organizacija ne čini najveću uslugu što ti kani zaštititi tvoju slobodu? Zar joj ne moraš biti zahvalan što ti takoreći oduzima svaku priliku da se *prerano* zaljubiš? A zar predstave s mješovitim ulogama, probe za te predstave nisu prava škola za zaljubljanja.

Nemoj me krivo razumjeti: ne velim ti da je zaljubljanje zlo; naprotiv je ono velika sreća ako se dobro zaljubiš; no ono je pravo zlo ako se prerano zaljubiš jer će ti ona ukočiti tvoj duševni život upravo ono doba kada je Providnost odredila da se duševno i tjelesno razvijaš.

Prikazao sam ti kako se predstave s mješovitim ulogama ne mogu odobriti s gledišta omladinskog odgoja.

Ali mnogi biskupi i odgojitelji koji su zabacili takvu pozornicu u katoličkim društvima iz iskustva znaju da ove predstave uključuju i stanovitu količinu čudorednih opasnosti. Nisu svi ljudi sveci pa ni svi Orlovi. Mladić se kod proba ne zaustavlja kod ugodnih osjećaja. Dolaze tu i napasti. Zar nije pravo opazio dr. Oberdörfer koji veli: »Kada osobe oba spola igraju u kazališnim komadima prethode im najprije *večernje* vježbe s onim što je

prije tih vježbi i *poslije* njih koje su pune pogibli za osobe koje sudjeluju. I najbolje oko predsjednikovo ne može im doskočiti. Isto je tako pogibeljno *kostimiziranje* na dan predstave *iza kulisa*. Napokon se i kod izvađanja nerijetko unese u riječima, *naglasku*, primjenama, licu nešto što u nj ne ide niti se u njemu nalazi.« A onda, tko se nauči igrati komade s mješovitim ulogama, doskora osjeti potrebu da se upiše u jedno diletantsko društvo u kojemu se općenito igraju samo komadi s mješovitim ulogama. Ta diletantska društava često spadaju među najveće grobare nevinosti. U ovima je saobraćaj sa ženskim svijetom »slobodan«, kod proba se pije alkohol. Naravno, takav život u potpunosti je opreci s orlovskim odgojnim idealima.

Zar svi mi nismo odgojeni u liberalnom vijeku koji nam prikazuje Katoličku crkvu kao nekog nasilnika, kao neku vrstu policije koja dokida čovječju slobodu. Imamo dojam da ona uvijek nešto zabranjuje kao npr. razne moderne plesove, zabranjuje djevojkama prekratke suknje, zabranjuje zajedničko kupanje, zabranjuje mješovite škole muške i ženske omladine! Recimo, hvala Bogu da ima tko da nas za vremena upozori na pogibelji koje prijete sa svih strana. Crkva ima iskustvo od dvije tisuće godina; nju vodi sam Duh Sveti; zašto da slušamo više sebe i svoju pokvarenu okolinu negoli Crkvu Božju? Naše Orlovske organizacije imaju zadatak da pokažu kako su odredbe Crkve mudre i prava blagodat za ljudski rod.

Nije li razvoj prilika u Sjedinjenim Državama u Americi upravo veličanstveno dokazao smjernice Svete Stolice da sigurna pogibelj pokvarenosti dolazi odatle što se u istim školama omladina jednog i drugo spola okuplja u istim prostorima? Zar nije velika sreća za nas Orlove što nas je naše vodstvo još pravodobno upozorilo na odgojnu pogibelj koja dolazi od predstava s mješovitim ulogama? Mi rado slušamo to vodstvo jer ono ne želi odgajati čete šepRTLja već pravi rod vitezova, potpunih muževa koji će stupiti u brak kao izgrađeni ljudi svjesni svoje velike odgovornosti koju imaju kao očevi obitelji.

Ako imaš što god prigovoriti ovim mojim navodima, a ti mi samo piši! Bog živi!

Tvoj stariji brat

BORBA SVETE CRKVE PROTIV ALKOHOLIZMA

ARHIV IVANA MERZA F36

Ovaj je članak Ivan Merz priredio prema vijesti koja je bila objavljena u informativnom katoličkom biltenu KIPA od 12.-13. X. 1926.

* * *

Konferencija njemačkih biskupa koja je održana 12. kolovoza 1926. u Fuldi zauzela je stajalište i prema alkoholnom pitanju. To je stajalište priopćio predsjednik njemačke Biskupske konferencije, kardinal Bertram Katoličkom apstinentskom savezu (Katolisches Kreuzbündnis). U tom saopćenju biskupi izjavljuju: »Biskupska konferencija izjavljuje da je potrebno štititi omladinu od uživanja alkoholnih pića i odobrava ozbiljno nastojanje *katoličkih omladinskih udruženja da se na njihovim priredbama ne toči alkohol* te da odgajaju svoje članstvo za odricanje od alkohola ili za strogu umjerenost. Na osobit način stavlja na srce roditeljima i odgoviteljima da ne daju djeci alkoholna pića i da sami svojim riječima ili primjerom posvuda daju primjer apstinencije ili veoma stroge umjerenosti. Preporuča se da se bogoslovi poduče o štetnosti alkohola i na koji način valja mudro raditi da se sačuva omladina. Konferencija priznaje da valja stvarno u predavanjima i spisima sve slojeve naroda upućivati i osloboditi ih od krivih predrasuda. Konferencija potiče svećenstvo da svrati veliku pozornost na rad protiv zlorabe alkohola.

K tome valja dodati sljedeće: Biskupska konferencija zna da Apstinentski savez ne ide za nemogućim ciljevima i da ne ide za tim da se sva Njemačka učini bezalkoholnom, već da se bori protiv čudorednih opasnosti i protiv zloraba. Kod toga se jamačno ne treba brinuti da se agitacija ne bi obazirala na teške prilike vinogradara u zapadnim krajevima. – S druge strane ističe Biskupska konferencija u gornjoj izjavi potrebu da prije svega valja odgojno djelovati na omladinu i na obiteljski život. Zbog toga moraju svojim primjerom prednjačiti omladinska društva, djetićka (radnička) udruženja i staleška društva. *To poglavito vrijedi za njihove društvene priredbe.* Biskupska konferencija upozorova na sustavnu poduku. Poduci valja dodati primjer potpunih apstinenata, a prije svega svemu valja dodati utjecaj onih čimbenika koji djeluju na volju i sredstva milosti

naše svete Vjere. Budući da su ovi čimbenici od najvećeg utjecaja na cijeli čudoredni život katoličkog naroda to konfesionalna organizacija apstinent-skog i umjerenjačkog pokreta te podizanje konfesionalnih bolnica za pijance zaslužuju osobito toplo odobrenje Episkopata; tim više jer su sva ova nastojanja tek jedna karika u cjelokupnom vjersko–čudorednom odgoju i podučavanju. Ako bi se taj apstinentski odgoj vršio nekonfesionalno, to bi time sav vjersko-moralni odgoj bio oslabljen.

IV. KRŠĆANSKI UZORI

MUČENICI LEONA U MEKSIKU

ARHIV IVANA MERZA F36

Pod ovim će imenom u spisima crkvene povijesti sloviti ona tri velikuđušna mladića, organizirani članovi meksičke Katoličke akcije, koji su 3. siječnja ove godine dali svoj život za Krista Kralja u Leonu, gradu progonjenog Meksika. Ovdje donosimo izvatke iz pisma očevidaca. Svojom kratkoćom i izražajnošću mogu se usporediti s najdirljivijim odlomcima iz starodrevnih *Djela i Muka* prvih kršćanskih mučenika. Evo ovih vrijednih odlomaka:

»Dana 3. siječnja 1927. bijahu ranom zorom uhvaćeni i okrutno usmrćeni među ostalima Josip Valencia Gallardo, Salvatore Vergas, Ezeciele Gomez i Nikola Navarro, mladići koji su pripadali Meksikanskom Katoličkom Omladinskom Savezu i koji su se odlučno borili za prava Crkve sve dok su još imali života. Nahranjeni Kruhom anđela, pripravljeni postom i drugim činima pokore zapečatiše svoje dane slavnim mučeništvom slijedeći vjerno staze starih mučenika.

»Kratak izvještaj o trojici mladića koji su nedavno u Leonu podnijeli mučeničku smrt. Svi su na dan mučeništva primili svetu Pričest. Prvi je postio cijeli dan prije toga, zatraži i dobije blagoslov vlastitoga zemaljskog oca, a svojoj ženi koja mu plaćući pokazivaše njegovog sinčića odgovori: 'Kada bih imao deset sinova, ostavio bih ih sve radi Boga.' Drugi poginu klićući: 'Za Boga i za njegovu slavu.' A njegova sedamdesetogodišnja majka rekla je: 'Nijesu mi htjeli dati tijelo mojeg sinka, ali tijelo ne znači ništa jer sam ovog jutra povjerila njegovu dušu Srcu Božjemu.' Treći, sličan svetom Alojziju svojom djevičanskom čistoćom i svojom ljubavlju, reče svojoj vlastitoj majci: 'Želim umrijeti, jer znam da Gospod prima moju krv da spasi moju Domovinu. Njegovi roditelji, kada su ga ugledali mrtva, rekoše: 'Sinko, moli za svoje roditelje i svoju braću, da uzmognu nasljedovati tvoje primjere: jamačno se već nalaziš u raj.' »

Pogreb ovih mladića bio je pravo slavlje; dok je narod pratio njihova tijela, molio je vruće i doticao ih se vlastitim kunicama. Jedan je uzdignutim glasom slavio pogubljene, potičući pratioce da zdušno slijede primjer onih koji su umrli tako slavnom smrću.

»Šest mladića učlanjenih u Meksikanskom katoličkom omladinskom savezu pogubljeni su i umrli su kličući: 'Živio Krist Kralj'. Bez dvojbe su mučenici jer su prolili svoju vlastitu krv za Mučenika s Golgote. One koje poznavaoh i kojih sam mrtva tijela vidio zovu se: Josip Valencia Gallardo, koji je prije smrti bodrio drugove zazivajući Krista Kralja i Blaženu Djevicu od Guadalupe; stoga su mu ljudožderi, prije negoli su ga usmrtili, okrutno odrezali jezik. Kako da ne nazovemo mučenikom onoga koji je takve stvari podnio za Krista? Nikola Navarro na stratištu je rekao: »Umirem, ali umirem za Isusa Krista, koje ne umire.«

L'Osservatore Romano, poluslužbeni dnevnik Svete Stolice od 23. II. 1927. kao uvodnik donosi ova suvremena *Djela Mučenika* (*Acta Martyrum*) nadovezuje na ove izvatke iz meksikanskih pisama: »Kada čitamo ove riječi, najljepši izvatci iz starih *Djela* i *Muka mučenika* dobivaju život u našoj duši. Krv kršćanska ne može zatajiti i vjera Kristova obnavlja bez prestanka svoja čuda srčanosti i svoja slavna svjedočanstva koja se nikada ne mijenjaju. Meksikanska katolička omladina dala je Isusu Kristu i njegovom Namjesniku na zemlji iskaze vjernosti, koji su upisani u Nebu. Za katoličku zemlju koja znade prikazati takve primjere, ne može biti daleko čas pobjede i mira.

Ovi primjeri mučenika osobito su poučni za nas. Toliko još nerazumijevanja ima kod nas u širim slojevima među samim katolicima, protivnicima Katoličkoj akciji, a ta Katolička akcija već daje Kristu svoje prve mučenike. Toliko se kod nas prigovara orlovskim organizacijama, govori unatoč svim izjavama Svete Stolice i naših biskupa da su orlovi nekakav pomladak političkih organizacija, da ne treba mladež upisivati u orlovska društva, a eto društva poput naših orlovskih odgajaju rod mučenika Kristovih.

Stoga možemo reći da je cijela Katolička Akcija svijeta dobila nove zaštitnike u nebu i nove posve suvremene uzore. I ovi meksikanski mladići bili su u društvima kao što su naša orlovska; i oni su dolazili na sastanke, plaćali članarine, slušali pouke društvenog duhovnog vođe. I eto takav rad, koji je takoreći istovjetan u svim udruženjima Katoličke Akcije odgojio je mučenike. Stoga i mi svim žarom prionimo oko širenja našeg milog Orlovstva i drugih organizacija Katoličke Akcije i molimo Svevišnjega, zajedno sa svojom međunarodnom organiziranom omladinom da ovim članovima Meksikanskog omladinskog saveza, koji dadoše svoj život da posvjedoče samome Kristu Kralju, bude što prije udijeljena čast oltara.

SVETA IVANA D'ARK

ARHIV IVANA MERZA F36

Tko nije čuo za Djevicu Orleansku, svetu Ivanu d'Ark?! Uvijek je spominjemo kada želimo iznijeti primjer kršćanskog rodoljublja. I danas se veoma mnogo govori o Hrvatstvu, rodoljublju, ljubavi prema domovini. A najviše se diče svojim rodoljubljem oni koji u pijanstvu pjevaju »Još Hrvatska ni propala.« Budući da svatko nešto drugo razumijeva pod rodoljubljem, promotrimo u vidu svete Ivane d'Ark u čemu se zapravo sastoji kršćansko rodoljublje.

Ponajprije promotrimo posve ukratko njezin život. Ona se rodila 1412. godine u istočnoj Francuskoj, a 1431., devetnaest godina poslije, Englezi su je spalili na lomači. Nakon dvadeset i pet godina 1456. Papa Kalisto III. poništi osudu Engleza, a 1909. godine Papa Pio X. proglasi je blaženom. Nepogriješiva Crkva svetom je proglasi 16. svibnja 1920.

Dok je bila djevojčica, engleske su čete opustošile svu Francusku. Rat je trajao skoro stotinu godina, a narod je silno stradao. Ivani se ukažu razni sveci i pozovu je da spasi Francusku. Nakon oklijevanja ona se njima odazove i probije se kroz neprijateljske čete i dođe do jadnoga kralja Karla XII., koji se nalazio u zapadnoj Francuskoj. Reče mu da će osloboditi od engleske opsade grad Orléans i da će ga odvesti na krunjenje u grad Reims. Kralj ponajprije dade točno ispitati njezinu poruku od najglasovitijih bogoslova, koji potvrdiše da je njezino poslanje od Boga. Ivana oslobodi grad Orleans od opsade, protjera Engleze i dovede kralja u Reims, gdje ga okruni nadbiskup. Nakon nekih okršaja neprijatelji zarobiše Ivanu. Englezi hoće svom silom da pokažu svijetu da nije Bog onaj koji je spasio Ivanu, već da je vještica spasila Francusku. A tko ima pravo da prosudi je li Ivana od Boga ili od nečastivoga? O Bogu i nečastivom izriče jedino Crkva svoj sud. Englezi stoga hoće da jedan crkveni sud izreče da je Ivana vještica i da je nečastivo ratovala za Francusku. Stoga Englezi potkupiše neke svećenike i jednoga biskupa koji su zanemarili svoje svećeničke dužnosti i bacili se na politiku. Ovi političari sastaviše crkveni sud koji naravno osudi Ivanu kao vješticu. I tako Ivana umre na lomači. To je ukratko njezin život.

No u čemu se sastoji njezino rodoljublje? Što je zapravo domovina? Ona je skup pojedinaca, obitelji, društava koji stanuju na određenom di-

jelu zemlje i imaju posebne odlike i poseban zadatak koji im je Providnost odredila. Pravi rodoljub radi na dobro pojedinaca, obitelji i cijelog naroda. On ne radi samo za njegovo tjelesno dobro već poglavito za njegovo duhovno dobro. Čovjek koji ne ljubi dušu svojeg brata ne može biti pravi rodoljub. Jer što koristi čovjeku ako ima sve blago ovoga svijeta, a duša mu je u smrtnom grijehu? Stoga je najbitnije za svakog rodoljuba da nastoji da njegova duša i duša njegove braće ne bude u smrtnome grijehu. Ivana prije nego je išla na juriš tražila je od svojih vojnika da se ispovjede. Bila je uvjerena da je tek onaj narod vrijedan da živi koji je čudoredno jak. Zabranjivala je svojim vojnicima da igraju hazardne igre, da proklinju, nepoštenu ženskad tjerala je iz tabora. Iza pojedinca dolazi obitelj. Tko se ne brine za svoju obitelj i tko ugrožava obitelj svojega bližnjega ne može biti rodoljub. Ivana je poslušna svojim roditeljima; ona se brine da kralj njezino rodno mjesto oslobodi poreza. Nadalje je ona uvjerena da je njezina domovina ovisna o Bogu i smatrala je kralja samo zastupnikom Božjim koji mora vladati pravedno i očinski, prema uzoru samoga Boga.

Pravi rodoljub spreman je žrtvovati se za svoju domovinu. Bila je uvjerena da francuski narod mora biti slobodan kako bi mogao izvršiti zadatak što mu ga je odredila Providnost. Stoga je ona navijestila rat Englezima da se uzmogne izvršiti volja Božja. Ona nije mrzila Engleze, pače nije ni jednoga ubila, ali je od njih tražila da ne krše prava drugih naroda. Ona je tako stavila svoje rodoljublje u službu jednoj velikoj kršćanskoj misli: osloboditi domovinu, da ova može slobodno izvršiti svoj božanski zadatak.

Uistinu sto godina nakon Ivane Engleska je otpala od Katoličke crkve i prešla na protestantsko krivovjerje. Da Bog nije poslao Ivanu, Francuska bi vjerojatno postala protestantskom zemljom. Time što je Ivana oslobodila Francusku ona je spasila svoju domovinu od vremenite propasti i mnoge milijune duša od vječne *propasti*.

Već iz ovoga kratkog prikaza vidimo da se rodoljublje ne može ni pomisliti bez vjere i kršćanstva. Tek kršćanin može pravo ljubiti svoju domovinu. Ljubeći svoju domovinu on ponajviše ljubi ono što je najvrednije u toj domovini, a to su bez dvojbe ljudske duše i u tim ljudskim dušama njihov neumrlji život. Zašto napokon mi živimo na ovoj zemlji? Čemu služi naš tjelesni život, ako ne da uzmognemo misliti i ljubiti. Tjelesni život je radi našeg duševnog života, jer je tijelo radi duše. A što nam koristi ako naša duša misli i djeluje ako ona nije u Milosti posvećujućoj. Ta milost posvećujuća je zaloga naše sreće u vječnosti. Ona je zaloga da ćemo postići konačnu svrhu radi koje smo stvoreni. Prema tome se pravo rodoljublje ne smije zaustavljati na ovoj zemlji već u svetoj Ivani daje pravi uzor kršćanskog rodoljublja. Ona propovijeda svim kršćanskim vjekovima ovo: pravi rodoljubi tako usklađuju svoj život te se trse svim silama da se ljudsko

društvo uredi i organizira na takav način da u njemu što veći broj ljudi ima priliku na krepostan život i prema tome da postigne svoju konačnu svrhu u nebu. Prema tome, bez vjere nema pravog rodoljublja.

Sveta Ivana d'Ark zaštitnica je hrvatskih Orlica. Orlovstvo je društvo omladine kojemu je svrha da omladinu katolički odgoji i da ih učini po tome pravim rodoljubima. Orlovskih društava, muških i ženskih, ima među Hrvatima oko 300 s jedno 13.000 članova. Ako se dakle u vašemu selu pojavi takvo društvo, to je naša kršćanska dužnost da takvo društvo podupremo svim silama jer se u njemu omladina spašava od zla i odgaja za katoličke misli.

Naručite si knjigu: Junački život svete Ivane od Arka. Broširano 10 din, uvez u platno 16 din; dobiva se kod Knjižnice Novi život, Zagreb, Pejačevićev trg 15.

Ing. DRAGAN MAROŠEVIĆ 1897. – 1927.

ARHIV IVANA MERZA F36

U 2. svesku Sabranih djela Ivana Merza (str. 476–477) donijeli smo Merzov kratki komemorativni članak posvećen prijatelju ing. Draganu Maroševiću što ga je nakon prijateljeve smrti objavio u Vjesniku Marijinih kongregacija (br. 5, 1927., str. 70–71). Međutim, u njegovu Arhivu u fasciklu »Kopije« (F36) pronađena je kopija još jednoga opširnijeg članka o Draganu Maroševiću s puno više edifikantnih detalja iz njegova života. Očito je da se radilo o drugom članku koji je vjerojatno bio namijenjen za neki drugi časopis, a napisan je odmah nakon prijateljeve smrti, početkom 1927. godine. Ovdje ga donosimo u cijelosti prema izvornoj kopiji iz Arhiva. Dok Merz piše o svome prijatelju i njegovim vrlinama indirektno puno govori i o sebi, o svojoj čvrstoj vjeri, duhovnom životu i idealima kojima je, kao i njegov prijatelj, posvetio svoj život. Nakon samo godinu dana i Merz će se pridružiti svome prijatelju u vječnom životu.

* * *

Tri dana nakon Svijećnice umro je inženjer poljoprivrede Dragan Marošević. Nakon dugotrajne sušice predao je u tridesetoj godini svoga života dušu Bogu koga je toliko ljubio. – Ukratko ćemo promotriti život ovoga oduševljenog katolika i uvjerit će nas kako promisao Božji i u hrvatskom narodu znade uobličiti svete duše. Uz dobru kršćansku obitelj danas je jedno od najboljih sredstava da omladina bude dobro odgojena da se upiše u jedno katoličko udruženje. Tako je bilo i s Draganom. Već u gimnaziji bio je članom Marijine kongregacije i đачke organizacije. Kada je došao u Beč na visoke nauke, odmah se upisao u Kongregaciju sveučilištaraca, u katoličko društvo »Hrvatska«, a zatim je pohađao katoličko udruženje »Logos«. Uvijek se brinuo da njegova vjerska izobrazba nikada ne zaostane za njegovom strukovnom izobrazbom. Kod mnogih se, naime, đака visokih škola događa da mnogo uznapreduju u svojoj struci, ali zanemare svoju vjersku izobrazbu. Tako se zbiva da ti đaci počinju gubiti smisao za vjeru, štoviše neki počinju tvrditi da se vjera ne slaže s najnovijim iznašaćima znanosti. Kod Dragana je bilo drugačije. On bi se znao nasmijati onima koji bi rekli

da je vjera u protuslovlju sa znanošću. Njega nikakvo znanstveno iznašašće nije moglo uzdrmati u njegovoj čvrstoj vjeri; razlog je što se uvijek trudio da svoju vjeru bolje upozna. Stoga smo ga vidjeli kako bez prestanka uz svoj studij čita djela iz filozofije, apologetike i kako s veoma velikim zanimanjem prati katolički znanstveni tisak.

Međutim je u Beču teško obolio i morao je prekinuti studij. Ide na Brestovac kod Zagreba (Sljeme) i tamo uči koliko mu je bolest dopuštala.

Među svojim drugovima bolesnicima djeluje apostolski. Uvijek je pisao u Zagreb da mu se gore pošalju Glasnici, dobre knjige i poglavito znanstveni katolički časopis *Život*. Uvijek se brinuo za bolesnu djecu na Brestovcu i bio je veoma žalostan kada su odrasli ljudi pred djecom vodili sramotne razgovore i kleli. Uvijek ih je opominjao i katkada bi se radi toga i zavadio s njima. Odlučnost ovoga naobraženog čovjeka ipak je djelovala na njegovu bolesničku okolinu. Vidjeli su da čovjek može biti na sveučilištu i biti veoma naobražen, a biti uvjeren i oduševljen katolik.

Njegovo je zdravlje išlo sad bolje, sad gore. Međutim, upravo kada se u Zagrebu imao održati veliki Euharistijski kongres, on je ležao na zagrebačkoj kirurškoj klinici. Bilo mu je veoma pozlilo. Pročulo se da kreće hodočašće u Lurd. Prema želji njegove rodbine i njegovih prijatelja krene u Djevičin grad. Iako teško bolestan, uvjeren je da mu to dugo putovanje neće nuditi. Poznavao je dobro lurdske događaje i znao je dobro da teškim bolesnicima koji putuju u Lurd ne škodi naporna vožnja. Kako je bilo s Draganom? Štoviše, na putu se oporavio. U Lurdu nije ozdravio, ali je tamo sâm bio svjedokom vjerskog zanosa onih tisuća hodočasnika iz svih krajeva svijeta. Sâm je vidio kako je čudom ozdravila jedna djevojka. Nije bio nimalo žalostan što sâm nije ozdravio. S velikim je veseljem uvijek govorio o Djevičinom gradu. Znatno se oporavio. Spremao se za zadnje ispite i uvijek je molio Mali časoslov Bl. Djevice Marije.

Zdravstveno se stanje opet pogoršalo. Ipak je pratio političke prilike koje su ga veoma zanimale. Veoma se ljutio na neke političare koji su u ime hrvatstva napadali svećenike, biskupe, Crkvu, Papu. Svetog Oca Papu na osobit je način štovao. Za njega je Papinstvo značilo jedinu ustanovu koja je kadra donijeti spas suvremenom ljudskom društvu. Stoga je i preveo na hrvatski jezik okružnicu Pape Lava XIII. *Sapientiae christianae*, o kršćanskim dužnostima građana.

O političkim prilikama uvijek je bio tako dobro informiran te bi čovjek rekao da je kakav novinar. Kao pravi rodoljub bio je uvjeren da rodoljublja ne može biti bez vjere; da onaj koji ne ljubi Boga i ne vidi u svakome čovjeku po Kristu otkupljenu besmrtnu dušu da je taj samo rodoljub na jeziku. Bez djelotvorne ljubavi prema bližnjemu nema rodoljublja.

Kad je god mogao išao je k svetoj Pričesti. U zadnje vrijeme kada je ležao bolestan kod kuće radovao se kada bi mu svećenik svaki dan donosio svetu Pričest. Njegova pobožnost nije bila nimalo sladunjava; to je bila pobožnost muža koji s radošću trpi. U svom trpljenju crpao je hranu u svetoj Liturgiji. Imao je rimski misal i dnevno je u njemu čitao misu dotičnoga dana. Čitao je na latinskom jeziku prema kojemu je gajio upravo nevjerovatno ljubav. Za njega je bio latinski jezik materinji jezik rimske Crkve; jezik koji ujedinjuje sve katolike svijeta i koji na najsavršeniji način odgovara Liturgiji sveopće Crkve Božje. Još tri dana pred smrt zaželio je da mu se na latinskom jeziku čita cio obred iz blagoslova svijeta. Bio je žalostan što nije umro upravo toga dana jer je želio da se upravo prigodom toga dana probudi uz pjesmu anđeoskih korova u Djevičinu naručju.

Umro je 5. veljače 1927. Euharistija, Marija i Papa bile su tri vodilje njegova života. Duša njegova bila je pravo remek-djelo i stoga smo ga svi upravo bratski voljeli. Njegov je život očiti dokaz kako odlična naobrazba ne samo da ne smeta vjeri, već je ona nužan preduvjet da vjerski zanos uzmogne naći djelotvorno oruđe za apostolat.

KAZALA, BIBLIOGRAFIJE I TABLICA ZA DISERTACIJU IVANA MERZA

KRONOLOŠKA TABLICA NASTANKA DJELA FRANCUSKIH PISACA ANALIZIRANIH U OVOJ STUDIJI 1700. – 1923.

Slova-kratice u zagradama (L, A, I) nakon navoda godine nastanka pojedinog djela odnose se na tri skupine pisaca kako ih je Merz u disertaciji razdjelio u odnosu prema liturgiji:

L – liturgijski pisci; A – antiliturgijski pisci; I – indiferentni pisci.

	Polemike, Pamfleti, Filozofija, Kritika	Memoari Pisma, Putopisi	Romani i Novele	Poezija	Teatar	Liturgijski sinhronizmi
XVIII. st.			LE SAGE, <i>Gil-Blas</i> , 1715.-1747. (L) ROUSSEAU, <i>Nouvelle Héloïse</i> , 1761. (A)			
1800. 1810.	CHATEAUBRI-AND, <i>Génie du Christianisme</i> , 1802. (L)		CHATEAUBRI-AND, <i>Atala</i> , 1801. (L) CHATEAUBRI-AND, <i>René</i> , 1804. (L) CHATEAUBRI-AND, <i>Martyres</i> , 1809. (L)			1801. Konkordat 1807. Temeljni članci
1810. 1820.	Mme DE STAËL, <i>De l'Allemagne</i> , 1810. – 1813. (A)		B. CONSTANT, <i>Adolphe</i> , 1816. (I)			
1820. 1830.	JOSEPH DE MAISTRE, <i>Soirées de St.Pétersbourg</i> , 1821. (L)		XAVIER DE MAISTRE, <i>Jeune Sibérienne</i> , 1825. (I)	VIGNY, <i>Poèmes</i> , 1822. (A) LAMARTINE, <i>Nouvelles Méditations</i> , 1823. (A) HUGO, <i>Odes et Ballades</i> , 1826. (L)		1828. Dom Guéranger usvaja Rimski misal 1830. Dom GUÉRANGER, <i>Razmatranje o liturgiji</i>

	Polemike, Pamfleti, Filozofija, Kritika	Memoari Pisma, Putopisi	Romani i Novele	Poezija	Teatar	Liturgijski sinhronizmi
1830. 1840.	LAMENNAIS, <i>Paroles d'un Croyant</i> , 1834. (L)	LAMARTINE <i>Voyage en Orient</i> , 1835(A)	HUGO, <i>Notre-Dame de Paris</i> , 1831. (L) STENDHAL, <i>Le rouge et le noir</i> , 1831. (I) MUSSET, <i>Confession d'un enfant du siècle</i> , 1836. (A)	LAMARTINE <i>Harmonies</i> , 1830. (A) LAMARTINE <i>Jocelyn</i> , 1836. (A)	HUGO, <i>Lucrece Borgia</i> 1833.(L)	1833. Rimska Liturgija opet uvedena u Solesmesu 1835. Montalembert U Solesmesu 1838. Obraćenje Veuillota
1840. 1850.		LAMARTINE <i>Confidences</i> , 1849. (A)	BALZAC, <i>Curé de village</i> , 1845. (I) SAND, <i>Mare au Diable</i> , 1848. (I)			1840. Dom GUÉRANGER <i>Institutions liturgique</i> , 1. sv. 1841. <i>Institutions liturgique</i> , 2. sv. <i>Liturgijska godina</i> , 1. sv. 1843. Mgr. Affre protestira sa 60 biskupa protiv Dom Guérangera
1850. 1860.		LAMARTINE- <i>Nouvelles Confidences</i> , 1851. (I)	D'AUREVILLY, <i>Ensorcelée</i> , 1851. (L) LAMARTINE, <i>Graziella</i> , 1852. (I) DUMAS FILS, <i>Dame aux Camélias</i> , 1852 (I)	GAUTIER, <i>Emaux et Camées</i> , 1852 (I) HUGO, <i>Châtiments</i> , 1852. (L) LECONTE DE LISLE, <i>Passion</i> , 1858. (I)		1851. Dom GUÉRANGER <i>Institutions liturgique</i> , 3. sv. 1851. Oko 40 biskupija opet preuzelo rimsku Liturgiju

	Polemike, Pamfleti, Filozofija, Kritika	Memoari Pisma, Putopisi	Romani i Novele	Poezija	Teatar	Liturgijski sinhronizmi
			FLAUBERT, <i>Madame Bovary</i> , 1857. (I)	MISTRAL, <i>Mireille</i> , 1859. (L) LECONTE DE LISLE, <i>Poésies barbares</i> , 1859. (I)		1851.-1854. A. Comte: <i>Sistem pozitivne politike</i>
1860. 1870.	SAINTE-BEUVE, <i>Port-Royal</i> , 1860. (L) VEUILLOT, <i>Parfum de Rome</i> , 1862. (L) TAINE, <i>Philosophie de l'Art</i> , 1865. – 1869.	VIGNY, <i>Journal d'un poète</i> , 1867.(A)	SAND, <i>Markiz de Villemer</i> , 1860. (I)	BEAUDELAIRE <i>Fleurs du Mal</i> , 1861. (L) SULLY-PRUD-HOMMES, <i>Solitudes</i> , 1869. (I)		1860. Ukinuće "Universa" 1863. Obnova Beurona E. Drumont slavi Solesmes u "l'Année illustrée"
1870. 1880.	TAINE, <i>Origines de la France contemporaine</i> , 1. sv. 1875. (I)		DAUDET, <i>Fromont jeune et Risler aîné</i> , 1874. (I)	SULLY-PRUD-HOMMES, <i>Poèmes</i> , 1878. – 1879. (I)		1874. Orléans pre-uzima Rimski Brevijar 1875. Smrt Dom Guérangera
1880. 1890.			HUYSMANS, <i>A rebours</i> 1884. (L) BLOY, <i>Désespéré</i> , 1886. (L) BOURGET, <i>Disciple</i> 1889. (I)	LECONTE DE LISLES, <i>Poèmes antiques</i> , 1880. (I) VERLAINE, <i>Sagesse</i> , 1881. (L) HUGO, <i>Légende des Siècles</i> , 1883. (L) SULLY-PRUD-HOMMES, <i>Prisme</i> , 1879. – 1888. VERLAINE, <i>Amour</i> , 1888. (L)		Obraćenje Paula Claudela

	Polemike, Pamfleti, Filozofija, Kritika	Memoari Pisma, Putopisi	Romani i Novele	Poezija	Teatar	Liturgijski sinhronizmi
1890. 1900.	<p>HUYSMANS, <i>Préface dans le petit Catéchisme liturgique par Dutilliet</i>, 1895. (L)</p> <p>HELLO, <i>Paroles de Dieu</i>, 1899. (L)</p>	<p>LOTI, <i>Jérusalem</i>, 1895. (A)</p> <p>LOTI, <i>Galilée</i>, 1896. (A)</p>	<p>HUYSMANS, <i>Là-bas</i>, 1891. (L)</p> <p>BLOY, <i>Sœur de sang</i>, 1893. (L)</p> <p>ZOLA, <i>Lourdes</i>, 1894. (L)</p> <p>HUYSMANS, <i>En route</i>, 1895. (L)</p> <p>ZOLA, <i>Rome</i>, 1896. (L)</p> <p>BLOY, <i>Femme pauvre</i>, 1897. (L)</p> <p>COPPÉE, <i>Bonne Souffrance</i>, 1897. (L)</p> <p>HUYSMANS, <i>Cathédrale</i>, 1898. (L)</p> <p>HUYSMANS, <i>Pages Catholiques</i>, 1899. (L)</p>	<p>VERLAINE, <i>Bonheur, Liturgies intimes</i>, 1891. (L)</p> <p>VERLAINE, <i>Vers posthumes</i>, 1893. (L)</p>	<p>ROSTAND, <i>Princesse lointaine</i>, 1895. (L)</p> <p>ROSTAND, <i>Cyrano de Bergerac</i>, 1897. (L)</p>	<p>1892. Obračenje Verkadea</p> <p>1892. Utemeljenje pjevača Saint Gervaisa</p> <p>1894. Utemeljenje Schole cantorum</p> <p>1896. Joergense-nov boravak u Beuronu</p>
1900. 1910.		<p>HUYSMANS <i>Foules de Lourdes</i>, 1906. (L)</p>	<p>HUYSMANS, <i>Oblat</i>, 1903. (L)</p> <p>BOURGET, <i>Divorce</i>, 1904. (L)</p> <p>PRAVIEL, <i>Péché d'Aveugle</i>, 1904. (L)</p> <p>BAZIN, <i>Bonne Perette</i>, 1904. (I)</p> <p>BAUMANN, <i>Immolé</i>, 1909. (L)</p>	<p>MERCIER, <i>Voix de la Terre</i>, 1903. (L)</p> <p>LE CARDONNEL, <i>Poèmes</i>, 1904. (L)</p> <p>GROLLEAU, <i>Encens et Mirrhe</i>, 1909. (L)</p>		<p>1903. <i>Motu proprio</i> Pape Pija X. o sakralnoj glazbi</p>

	Polemike, Pamfleti, Filozofija, Kritika	Memoari Pisma, Putopisi	Romani i Novele	Poezija	Teatar	Liturgijski sinhronizmi
1910. 1920.	BARRÉS, <i>Grande pitié des églises de France</i> , 1914. (L)	WALCHEREN <i>Journal d'un converti</i> 1910. (L)		PÉGUY, <i>Mystère de la charité de J.d'Arc</i> 1910. (L)		
		LOTI, <i>Pèlerin d'Angkor</i> , 1911. (A)	BORDEAUX, <i>Maison</i> , 1913. (L)	PÉGUY, <i>Porche du mystère de la 2ème vertu</i> , 1911. (L)	CLAUDEL <i>Annonce faite à Marie</i> , 1912. (L)	
	VALLERY-RA- DOT, <i>Réveil de l'Esprit</i> , 1917. (L)		BARRÉS, <i>Colline inspirée</i> , 1913. (L)	PÉGUY, <i>Mystère des Saints Innocents</i> , 1912. (L)		
	BAUMANN, <i>Paix du septième jour</i> , 1918. (L)	MAINAGE, <i>Témoins du Renouveau Catholique</i> 1917. (L)	BAUMANN, <i>Baptême de Pauline Ardel</i> , 1913. (L)	PÉGUY, <i>Tapiserie de St. Geneviève et de J.d'Arc</i> , 1912. (L)		
	BOUTROUX, <i>Science et Religion</i> , 1919. (I)	GHÉON, <i>Témoignage d'un Converti</i> 1919. (L)	BOURGET, <i>Demon de Midi</i> , 1914. (L)	JAMMES, <i>Georgiques Chrésiennes</i> , 1912. (L)		
		DUPOUEY, <i>Lettres</i> 1919. (L)	PSICHARI, <i>Voyage d' un Centurion</i> , 1916. (L)	LE CAR- DONNEL, <i>Carmina Sacra</i> , 1912. (L)		
			BERTRAND, <i>Sanguis martyrum</i> , 1917. (L)	PÉGUY, <i>Tapiserie de Notre-Dame</i> , 1913. (L)		
			JAMMES, <i>Curé d'Ozeron</i> 1918. (L)	CLAUDEL, <i>Cinq grandes Odes</i> , 1913. (L)		
				CLAUDEL, <i>Corona anni Dei benignitatis</i> , 1914. (L)		
				VALLERY-RA- DOT, <i>Antologie</i> , 1916. (L)		
				CLAUDEL, <i>La Messe là-bas</i> , 1918. (L)		
						1913. Utemelje- nje revije »Život i liturgij- ska umjetnost«

	Polemike, Pam- fleti, Filozofija, Kritika	Memoari Pisma, Putopisi	Romani i Novele	Poezija	Teatar	Liturgijski sinhronizmi
1920. 1923.		VERKADE, <i>Inquiétude à Dieu</i> , 1920. (L)	BAUMANN, <i>Fer sur l' Enclume</i> , 1920. (L) BORDEAUX, <i>Maison morte</i> , 1921. (L)	MERCIER, <i>Pierres Sacrées</i> , 1920. (L) BRILLANT, <i>Musique sacrée</i> , <i>Musique profane</i> , 1921. (L)		1921. Prihva- ćanje rimskog izgovora

KAZALO IMENA OSOBA

u disertaciji Ivana Merza

U ovome kazalu nalaze se imena pisaca i osoba koja se spominju u disertaciji. Imena tiskana podebljanim slovima odnose se na pisce čija su djela analizirana u ovoj studiji. Osim toga podebljanim slovima tiskani su i brojevi stranica koje su opširno posvećene određenom piscu i njegovim djelima. Uz ime pisca Ivan Merz je naveo i imena djela koja su u disertaciji proučavana pod liturgijskim vidom.

A

ABÉLARD – 224

AFFRE – 134

ALBIN – 34

AMBROZIJE, SV. – 56, 132, 133,
134, 135

AUBRY – 85

AUGIER – 44

B

BALZAC, HONORÉ DE – 15,
17, 18, 41, 172, 233, **234-238**,
245, 254 – Curé de Village
(Calmann Lévy; Edit. de Cen-
tenaire)

BARBEY D'AUREVILLY, JULES
– 19, 20, 21, 35, 36, 38, **40-
42**, 43, 47, 54, 55, 58, 68, 79,
108, 112, 121, 130, 164, 252,

BARRÈS, MAURICE – 33, 38,
48, 55, 59, **83-89**, 90, 91,
92, 96, 98, 104, 109, 118,
201- Colline inspirée (Paul.)
La grande pitié des Église de
France (E.Paul.)

BATIFFOL, PIERRE – 51

BAUDELAIRE, CHARLES – 18,
121-124, 125, 130, 132, 154,
164, 219, 224 – Fleurs du Mal
(Fayard, 3 vol.)

BAUMANN, EMILE – 18, 42,
43, 44, 45, 64, 69, 79, **96-
107**, 108, 109, 117, 167, 194,
215, 242, 245, 254, – Immolé
(Grasset); Baptême de Pau-
line Ardel (Grasset); Paix du
septième jour (Perrin); Fer sur
l'Enclume (Perrin).

BAVIER, ANDRE DE – 189, **191**

BAZIN, RENE – 42, 243, **244**,
245

BENSON – 105

BERTRAND, LOUIS – 93, **108-
112**, 201 – Sanguis Martyrum
(Fayard; 48ème édition)

BESSE, DOM – 132

BLOY, LEON – 21, **47-54**, 63,
68, 79, 85, 92, 96, 97, 98,
175, 193, 195, – Déses-
péré (Mercure); Sueur
de Sang (Cres); Femme
pauvre(Mercure).

BONTÉ, PAUL – 136, 139, 140

BORDEAUX, HENRY – 137,
243-245 – Maison (Plon,
143ème édition); Maison
Morte (Plon)

BORDEV, CHARLES DE – 189,
190

BOSSUET – 14, 24

BOURGET, PAUL – 17, 38, 42, 55, 59, 86, **90-95**, 96, 97, 108, 118, 119, 245, – Disciple (Plon); Divorce (Bibl.Plon); Démon de Midi (Plon)
BOUTROUX, EMILE – 231, 232 – Science et religion dans la philosophie contemporaine (Flamarion)
BRAUN, THOMAS – 136, 139, 140
BRIAND, ARISTIDE – 83, 87, 88, 92
BRILLANT, MAURICE – 136, 139, **140** – Musique sacrée, Musique profane (Garnier)
BRUNETIÈRE, FERDINAND – 21, 119, 192

C

CABROL – 95
CELANO, THOMAS DE – 250
CHATEAUBRIAND, FRANÇOIS RENE DE – 4, 11, 14, 15, 20, **22-30**, 31, 35, 36, 41, 43, 44, 45, 48, 54, 68, 78, 106, 108, 113, 115, 136, 137, 141, 164, 166, 190, 194, 207, 208, 213, 214, 215, 224, 237 – Atala (Garnier); Génie (Garnier); René (Garnier); Martyre (Didot, 1857)
CHEREL, A. – 244
CHEVALLIER – 78
CLAUDEL, PAUL – 16, 18-21, 27, 35, 39, 64, 79, 82, 84, 96, 106, 129, 142, 151, 152, **153-164**, 177, 202, 220, 249 – Annonce faite a Marie (Nouvelle revue française); Cinq grandes Odes (isto, 5ème édi-

tion, 1913); Messe là-bas (isto, 6ème édition, 1918); Corona Anni Dei Benignitatis (isto)
COMTE, AUGUSTE – 231, 232, 233
CONSTANT DE REBECQUE, BENJAMIN – **234-235** – Adolphe (Garnier)
COPPÉE, FRANÇOIS – 21, 25, 33, 118, **176-179**, 187, 190, 192, 199, 238 – Bonne Souffrance (Lemerre; 102ème édition)
CORNEILLE, PIERRE – 13, 48, 134, 135, 153, 160, 161, 162,

D

DANTE, ALIGHIERI – 51, 99, 105, 129,
DAUDET, ALPHONSE – 233, 239, 240 – Fromont jeune et Risler aîné (Charpentier), Encorcelée (Lemerre)
DELILLE, JACQUES – 20, 30
DUMAS, ALEXANDRE FILS – 44, 233, 239, 241 – Dame aux Camélias (Nelson)
DUPOUEY – 199, **203-204** – Lèttres (Correspondant 10 juin, 1919)
DUTILLET – 77

E

ELPIS – 172

F

FALCKENBERG – 212
FLAUBERT, GUSTAVE – 15, 180, 181, 182, 209, 215, 233,

239-242, 245 – Madame Bovary (Charpantier, 1922)
FLOTTES – 122
FONTANES, LOUIS DE – 20, 30
FORTUNAT – 135, 229

G

GAUTIER, THEOPHILE – 247, 248, 252 – Emaux et Camées (Charpantier)
GHÉON, HENRI – 29, 199-203, 204, 244 – Temoignage d'un converti (Nouvelle revue française)
GOETHE – 59, 165, 167, 168, 220
GRGUR SV. – 72, 77, 134, 135
GROLLEAU, CHARLES – 136, 139, 140 – Encens et Myrrhe (Lethielleux)
GUÉRANGER, DOM – 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 24, 27, 30, 32, 41, 47, 54, 58, 78, 121, 125, 165, 166, 193, 195, 197, 204, 222, 224, 236, 256, 257
GUÉRIN, CHARLES – 136, 139, 140
GUILLOUX, P. – 175

H

HELLO, ERNEST – 32, 33, 47, 52, 54, 105, 152, 171, 173-175, 199 – Physionomies des Saints (Perrin, 12ème édition); Paroles de Dieu (Perrin, 1910)
HEMON – 243
HERBERT – 256
HOFFMANN – 25
HUGO, VICTOR – 20, 21, 25, 35-39, 40, 49, 94, 108, 112,

121, 122, 164, 217, 249, 252, 253 – Odes et Balades (Fayard); Notre-Dame de Paris (Edition illustrée); Lucrèce Borgia (Fayard); Châtiments (Fayard), Légende des Siècles (Garnier).

HULOT – 51

HUYSMANS, JORIS-KARL – 4, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 35, 36, 38, 42, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55-79, 80, 81, 83, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 106, 113, 116, 118, 119, 121, 122, 128, 132, 133, 153, 161, 163, 165, 168, 171, 178, 181, 189, 192, 193, 194, 195, 197, 220, 238, 244, 257 – A Rebours (Charpentier, 1920); Là-Bas (Plon, 38ème édition 1919); En Route (Plon); Préface dans la 4ème édition du "Petit catéchisme liturgique" par l'abbé H. Dutillet (Bricon); Cathédrale (Stock); Pages catholiques (Stock); Oblat (Stock, 3ème édition); Foules de Lourdes (Plon).

I

INDY, VINCENT D' – 17
IVAN XXII. – 63
IVANA ARŠKA SV. – 143

J

JAMMES, FRANÇOIS – 43, 44, 45, 113-120, 127, 136, 141, 190, 237, 242 – Géorgiques chrétiennes (Mercure); Monsieur le Curé d'Ozéron (Mercure)

JEREMIJA – 174

JOERGENSEN, JOHANNES
– 16, 189, 195, 198 – Beu-
ron (Hamm.West.Ed.Brees
u.Thiemann, 1896).

K

KANT – 212

KARLO VELIKI – 14

KINON, VICTOR – 136, 141

L

LA HARRE – 20

LACORDAIRE – 94

LAMARTINE, ALPHONSE – 15,
20, 35, 94, 132, 133, **213-221**,
222, 223, 241, 253 – Nouvelle
méditations poétiques (Chefs
d'œuvres poétiques; Hachette,
1918); Harmonies poétiques
et religieuses (isto); Un voyage
en Orient (Waltz.-L., Œuvres
choisies, Prose, Hachette);
Jocelyn (Gosselin et Furne);
Confidences (Hachette); Nou-
velles confidences (isto, 1868);
Graziella (isto, 1896).

LAMENNAIS, FELICITE

ROBERT DE – **31-34**, 94 –
Paroles d'un Croyant (Bibl.nat.
1913).

LANCELOT, DOM CLAUDE –
14, 178

LANSON, GUSTAVE – 140

LAUREC – 142, 149, 151, 251

LE CARDONNEL, LOUIS –
132-135, 217, 249 – Poèmes
(Mercure); Carmina sacra
(isto)

LE PELLETIER – 125

LECONTE DE LISLE – 247,
248-252, 254 – Passion, Der-
niers poèmes (Lemerre, 1899);
Poèmes barbares (Lemerre);
Poèmes antiques (isto)

LESAGE, ALAIN RENE – 17, 36,
178, 238 – Gil Blas (Garnier)

LESCURE, PIERRE DE – 189,
191, 192, 228

LEVRAULT – 28

LOTI, PIERRE – 218, **226-229**
– Jérusalem (Calman-Levy,
78ème édition); Galilée (isto
49ème éd.); Pèlerin d'Angkor
(isto, 51ème éd.)

LOUIS, NAPOLEON – 20

LUTER – 167

M

MAINAGE – 109, 154, 190, 199,
201, 228 – Témoins du Renou-
veau catholique (Bauchesne,
3ème ed. 1919)

MAISTRE, JOSEPH DE – 29,
31-33, 152, 165, 173 – Soirées
de Saint Petersburg (Oeuvres
posthumes; 1 et 2 Pélagaud).

MAISTRE, XAVIER DE – **234**,
235 – Jeune Sibérienne (Bibl.
nat.)

MARBAU – 241

MARLY, I. – 245

MARTIN, V.H. – 12

MARTINEAU, R. – 47, 48

MAURIAC, CHARLES – 136,
139-140

MERCIER, LOUIS – **136-139**,
141, 154, 175

MERILL, H.STUART – 255

METSY, QUENTIN – 74

MILLET, JEAN FRANÇOIS – 219

MILLOT, J. – 245
MISTRAL, FREDERIC – 43-46,
 237, 245 – Mirèio (Charpan-
 tier, 1912)
 MONTALEMBERT – 166
 MORTIER, A.M. – 27, 47, 123,
 128, 130
 MOZART – 165, 168
 MUGNIER – 75
 MURILLO – 73
MUSSET, ALFRED DE – 15,
 20, 132, **222-225**, 226, 228
 – Confession d'un Enfant du
 siècle (Fayard)

N

NAPOLEON – 19
 NOTHOMB, PIERRE – 136, 141
 NOUVEAU, GERMAIN – 134,
 136, 139, 140

O

OZANAM – 69, 166

P

PASCAL – 13, 14, 49, 195
PÉGUY, CHARLES – 142-152,
 163, 251 – Mystère de la Cha-
 rité de Jeanne d'Arc (E.Paul;
 7ème éd.); Porche du Mystère
 de la deuxième vertu (E.Paul.
 7ème éd.); Mystère des Saints-
 Innocents (Nouvelle Revue
 française); Tapisserie de Ste-
 Geneviève et de Jeanne d'Arc
 (isto); Tapisserie de Notre-
 Dame (isto)
 PINDAR – 29, 31, 155
 PIO X. – 17, 58, 102
PRAVIEL, ARMAND – 80-82 –
 Pêché d'Aveugle (Perrin)

PRUDENCE, SAINT – 128, 204
PSICHARI, ERNEST – 189, 190,
192-193, 198 – Voyage d'un
 Centurion (Conard, 7ème éd.)

R

RACINE – 13, 29, 48, 134,
 RENAN – 166, 193
 RENART – 13
 RENAUDIERE DE LA – 20, 30
 RIMBAUD – 160
 RIVANDEAU, ANDRE DE – 192
 RODENBACH, G. – 136, 141
ROSTAND, EDMOND – 35, **39**
 – Princesse lointaine (74ème,
 éd.); Cyrano de Bergerac
 (583ème éd.)
ROUSSEAU, JEAN JACQUES
 – 15, 22, 23, 24, 77, 78, 180,
 181, 207, **208**, 209, 210, 212,
 214, 215, 220, 222
 RUDEL, JOFFROY – 39

S

SACY DE – 135
 SAINTE-BEUVE, CHARLES
 AUGUSTIN – 14, 238 – His-
 toire de Port-Royal (Hachette,
 2ème éd.)
SALOMÉ, RENÉ – 21, **189-191**,
 200
 SAND, GEORGE – 226 – Mare
 au diable (Calmann-Lévy); Le
 Marquis de Villemer (isto)
 SANTEUIL – 32
 SERTILLANGES – 12
 SHAKESPEARE – 59, 161
 SOFOKLO – 155
 SOULARY, JOSEPHIN – 255

STAËL, MADAME DE – 210-212, 226 – De l'Allemagne (Didot)

STENDHAL, HENRI BEYLE, dit – 234- 235 – Rouge et le Noir (Garnier)

STROWSKI – 34, 166, 173

SULLY PROUDHOMÉ, RENÉ FRANÇOIS ARMAND dit – 28, 36, 44, 247, **252-254** – Poésies (Lemerre, 1868-1872); Poésies (isto, 1878-1879); Poésies (isto, 1879-1888)

T

TAINÉ, HIPPOLYTE – 11, 12, 31, 32, 35, 39, 41, 51, 52, 63, 71, 76, 102, 167, 169, 173 – Philosophie de l'Art (Hachette, 1901); Origines de la France contemporaine (isto, 1er vol.)

TENNYSON, ALFRED – 127,

TONQUEDEC, J. – 138, 154-156, 158

V

VALLERY-RADOT, ROBERT, 58, 82, 135, 136, **139-141**, 163, 178, 238 – Anthologie de la Poésie catholique (Cres); Réveil de l'Esprit (Perrin)

VERHAEREN, EMILE – 136, 141

VERKADE, WILIBRORD – 56, 189, 190, **193-194**, 198 – Unruhe zu Gott (Herder)

VERLAINE – 16, 21, 121, 124, **125-131**, 132, 138, 153, 157, 158, 254 – Poésies religieuses (Cres, 1921)

VEUILLOT, LOUIS – 25, 33, 87, 118, **165-172**, 173, 181, 187, 199, 237 – Parfum de Rome (Gallia, 2.vol.)

VIGNY, ALFRED DE – 15, 20, 36, **222-225**, 226, 228 – Journal d'un poète (Calmann-Lévy, 1882); Œuvres d'A.d.V. (Hachette)

VILLIERS DE L'ISLE-ADAM, AUGUSTE DE – 121

VOLTAIRE, FRANÇOIS MARIE AROUET dit – 207, 208

W

WALCH – 95, 141, 179, 255

WALCHEREN, VAN DER MEER DE – 21, 189, 190, **195-198**, 199 – Journal d'un Converti (Tequi, 2ème édition)

WALTZ – 214, 216, 217, 220

Z

ZANTA, Mlle LEONTINE – 189, 191, 192

ZOLA, EMILE – 56, 65, **180-188**, 239, 241 – Lourdes (Charpentier, 2ème vol. 1922); Rome (Charpentier)

KAZALO LITURGIJSKIH POJMOVA

za disertaciju Ivana Merza

Liturgijski pojmovi i nazivi iz bogoslužja, crkvenih tekstova i obreda koje su analizirali francuski pisci 19. i 20. stoljeća.

Ovo liturgijsko kazalo sadržava dva kazala spojena u jedno. Prvo se odnosi na francuske pisce i njihova djela. Nakon svakog liturgijskog naziva Ivan Merz naznačuje skraćenicom ime pisca, a u zagradi koja slijedi nalazi se skraćenicom navedeno njegovo djelo koje je Merz proučavao te broj stranice u francuskom izvorniku istoga djela gdje se taj pojam nalazi. Nakon zagrade slijedi drugo kazalo u kojem su navedeni podebljano otisnuti brojevi stranica na kojima se nalazi taj isti liturgijski pojam u ovom hrvatskom izdanju disertacije Ivana Merza; to kazalo s podebljanim brojevima stranica izrađeno je prema prema francuskom izvorniku, ali prilagođeno paginaciji hrvatskog izdanja. Kod nekih naziva ne postoje naznačene podebljane stranice jer ih nema niti u francuskom izvorniku. Merz je samo naveo kraticom ime pisca i njegovo djelo u kojem je liturgijski pojam obrađen, ali ga on ne spominje u svojoj disertaciji.

ADESTE FIDELES – Huy (E.R. 13, 407) 71, 75, 155 ADVENT (Vidi još: DOŠAŠĆE) 41, 71, 73 AGNUS DEI (Vidi još: JAGANJ-ČE BOŽJI) – Verl (220) 126; – 194, 201 ANĐEOSKI POZDRAV 74 ANGELUS – Chat (Gén.); – Lamar (Joe. 168); – Veu (I, 34–36); – Verl (122) 78, 131, 161, 166, 213, 218, 249 AVE MARIA – Zo (Lourdes 283–296); – Huy (C. 235; F. 59–60; 112); – 130, 151, 184, 202, 217 AVE VERUM CORPUS – Baum (Paix 234) 105 BEZGREŠNO ZAČEĆE – Ver (217); – Huy (F.313–314); –	Baum (Immolé 143–145; Paix 139–140); – 71, 106, 127 BLAGOSLOV KRUHA/VINA – Paul Bonté (Anthol. de Valléry–Radot) 141 BLAGOSLOV KUĆE – Bloy (Femme 52); – Paul Bonté (Anthol. de Valléry–Radot) 48, 140 BLAGOSLOV POLJA – 28 BLAGOSLOV SVADBENI – Chat (Gen. II,I,10; p.42); – Paul Bonté (Anthol. de Valléry–Radot) 23, 140 BLAGOSLOV ZVONA – 22 BOGOJAVLJENJE – Huy (O. 205–206; 215; 217); – Verl (201); – Cl (Corona 16); – 28, 69, 72, 156 BOŽIĆ – Gautier (Em.Noël); Mis (VIIème chant, Notes);

- Leconte (Poèsies 1879–1888; Prisme, *Majora canamus* II,68–69); – Verl (195); – Huy (O.183–185; 191–192; 194–196); – Prav (150–157); – Valléry (Réveil 72–79); – Cl (Annonce; Acte III; Corona 185); – Wal (185–186; 222–223); – 17, 43, 45, 64, 69, 71, 74, 75, 81, 114, 128, 139, 154, 155, 156, 162, 163, 186, 190, 195, 197, 199, 202, 215, 247, 248, 253, 255
- BREVIJAR (Vidi još: ČASO-SLOV) – 13, 16, 29, 47, 48, 56, 63, 66, 71, 73, 79, 158, 165, 169, 229
- CANTIQUE – 80, 82, 134
- COELESTIS URBS JERUSALEM – Barr (Grande 54–55); Bour (Démon II, 104); – 83, 87, 92, 161
- CREDO (Vidi još: VJEROVANJE) – Huy (A.R. 269; E.R.40; F.191); – Verl (208); 126, 182, 191, 201
- CVJETNICA – Huy (O. 262–283); – Peg (Innocents); – Wal (192; 271); – 72, 141, 142, 143
- ČASOSLOV (Vidi još: BREVIJAR) – Veu (II,266); – Huy (O. 368–382); – 48, 54, 68, 76, 77, 99, 118, 132, 133, 134, 142, 156, 169, 170, 172, 195, 197, 238
- DECORA LUX AETERNITATIS – Veu (I,75)
- DIES IRAE – Huy (E.R.14–17); – Baum (Paix, 22); – Leconte P.Ant.309–314; P.barb.Solvet saeculum 361–362; Goethe; – 69, 70, 71, 72, 99, 101, 106, 168, 247, 249, 250, 252
- DOŠAŠĆE (Vidi još: ADVENT) – Barb (Ensorc IV/75); – Verl (193); – Huy (E.R. 412; O. 181–182 ; 191–192); – Peg (Innoc. 210–234, 4ème dim. de l'Avent); – 81, 106, 127, 142, 143, 192, 197
- DUHOVI – Prav (13–14; 38); Cl (Corona 35); Bloy (14. nedj. pos. Duh., Femme 172; 367–373); – 48, 81
- GLORIA IN EXCELIS – Bloy (Femme 378); – Verl (305); – 104, 126, 157, 194, 201
- GREGORIJANSKO PJEVANJE (Vidi još: KORAL) – Veu (II,68–72; 372); – Huy (E.R. 13; O.265); – Wal (181); – 15, 25, 36, 50, 51, 52, 55 57, 58, 59, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 85, 106, 116, 119, 127, 165, 167, 181, 195, 207, 208
- HIMAN-HIMNI – Chat (Gen. 375 sur Racine); Mais (Soir.I, 360 sur Santeuil) – 13, 16, 26, 29, 31, 32, 33, 36, 47, 49, 56, 57, 63, 69, 70, 73, 74, 75, 82, 83, 87, 88, 92, 98, 119, 124, 127, 130, 132, 134, 135, 136, 141, 142, 144, 145, 147, 148, 158, 161, 163, 168, 172, 181, 185, 193, 197, 204, 219, 222, 229, 238, 244, 250
- HODOČAŠĆE – Mis (31); Zo (Lourdes); Baum (Fer); 43, 45, 67, 79, 86, 102, 172, 184

- HVALOSPJEV – Chat (Gen. I/3, V/2; p.14); Huy (F.55); – 25, 28, 29, 49, 53, 62, 67, 70, 72, 74, 76, 81, 82, 98, 106, 110, 114, 118, 129, 130, 134, 145, 157, 167, 220, 244
- IN INITIO – Verl (224) – 126, 131
- INTERDIKT PAPINSKI – Bloy (Femme 276) – 54
- ISPOVIJED – Verl (333); – Baum (Fer.) – 99, 128, 224
- JAGANJČE BOŽJI (Vidi još: AGNUS DEI) – 90, 93
- KOMPLETORIJ (POVEČERJE) – Verl (229) 125–127; – Huy (E.R. 245–246; 390–393) 63, 69, 72; – Prav (215–221) 81; – Le Ca (Carmina) 133, 135; – 104, 127
- KORAL (Vidi još: GREGORIJANSKO PJEVANJE) – 66, 67
- KORIZMA – Huy (O.267–268 ; 282 ; F.258–259) – 71, 72, 92, 197, 204, 215, 244
- KRIŽNI PUT – Leconte (Derniers p.); Cl (Corona) 130, 158, 249
- KRŠTENJE – Rous (Conf. II, 58–59); Baum (Bapt. 337–343); – Chat (Gen. I,I,6); 23, 28, 99, 103, 106, 137, 140, 147, 148, 202, 208
- KRUNICA – Huy (434–435); – 69, 114, 130, 131, 157, 215, 217
- KRUNJENJE KRALJA – Hu (Odes., Légendes Eviradmus IV)
- KYRIE ELEISON – Verl (203); – 37, 126, 194, 201
- LAMENTACIJE (Vidi još: TUŽALJKE) – Hello (Paroles 252–253)
- LAUDA SION – Huy (E.R.9); 69, 181
- LAUDE (POHVALE) – 75, 78, 144, 195, 223
- LIPANJ – Verl (213) – 129
- LITANIJE – Lamen (67–70) – Huy (C. 200–201) – Baum. (Immolé 287); 73, 76, 93, 94, 99, 103, 114, 117, 139, 141, 182, 192, 193, 214, 217, 227, 249
- LITURGIJA – Taine (Phil. V,2; 234–235) 51–52; – Veu (II, 244); – Hello (Phys. IX–X) 173; – Huy (E.R.23–24 ; C. 483 ; O. 90; 371–372) 68–73 ; – Coppée (130–132); – Wal (184–185; 187; 194–195; 214–215; 249; 267) 195–197; – Dup (857);
- LITURGIJSKA GODINA – Huy (E.R. 406–411) 64, 68, 70; – Cl(Corona) 157, 158; – Dom Guéranger 16; – Verl 123, 125, 127; – Prav 80, 81; – Walch 197; – Veil 168; 232
- MAGNIFICAT – Huy (E.R.9; 388; 392–393; –C. 329–330; F.125–127; 300); – Prav (38–86); – Zo (Lourdes I,164); – Cl (157); – 48, 49, 69, 70, 80, 81, 98, 103, 104, 112, 127, 141, 149, 151, 153, 154, 155, 157, 181
- MARIJIN MJESEC – Verl (172) 127, 140, 171, 193, 197
- MATUTIN – Bloy (Des.122–131; 371–373); – Huy (O.184;

- 290–291); – Barr (Coll. 60–62) – **70, 140, 157, 162, 195, 219**
- MISA – Chat (Gen. 383; At. 49); – Lamar (Jos. 79); – Hu (Légende; Aigle du Casque); – Bloy (Des.374–376; Sueur 58–59); – Huy (E.R. 40–42; 197–198; C. 92–98; O.291–292 ; F.119; 123); – Joerg. (55–60); – Zo (Rome 286–288); – Pég. (Innoc 76–77); – Ja (Curé 24); – Mercier (Pierres; Première messe); – Cl (La Messe là-bas); – Dup (847–848); **4, 8, 23, 28, 37, 40, 43, 48, 51, 54, 59, 65, 66, 68, 69, 72, 73, 87, 90, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 102, 103, 106, 108, 109, 111, 114, 115, 118, 119, 120, 125, 126, 131, 137, 142, 149, 151, 153, 154, 155, 158, 159, 160, 161, 163, 165, 168, 177, 178, 179, 180, 185, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 203, 211, 213, 218, 222, 236, 238, 240, 241, 245, 250**
- MISA DUHA SVETOGA – Huy (Là-bas, 390–394) **59**
- MISA MODERNISTIČKA– Bour (Démon II,20; 23; 27–35) **93**
- MISA PONTIFIKALNA – Baum (Immolé, 143–144) **99–100**
- MISA PRICESTI – Staël (De l'Allemagne Ch. du Cathol.) **211**; Baum (Immolé, 143–145)**102–103**
- MISA PRIMITIVNA (PRVIH KRŠĆANA) – Bert (Sanguis 368–372) – **110–111**
- MISA ZAVJETNA PRESVETE DJEVICE – Huy (O. 48) **72**
- MISA ZA POKOJNE – Lam (Joc.335) **218–219**; – Flau **240; 48, 99, 193, 250**
- MISA ZA VJENČANJE – Huy (E.R. 21–22); – Flau (372–373); – Baum (Fer 244–245; 283–285) **23, 99, 236**
- MISAL – A. de Bavier (Mainage 181) **191**; – **16, 17, 48, 77, 79, 91, 92, 104, 119, 151, 158, 170, 175, 191, 194, 203, 204, 236, 237, 249, 254**
- MOLITVA KANONSKIH ČASOVA – Huy (E.R. 392) **68–70**
- MOLITVA ZA UMIRUĆE – Chat (Génie, 378) **23, 24**; – Huy (E.R.404) **48, 49**; – Rost (Princ. fin) **39**; – **182, 213, 214, 215, 216**
- NAŠA GOSPA KARMELSKA – Huy (F. 260)
- NAŠA GOSPA OD 7 ŽALOSTI – Huy (O. 412–413) **72**
- NAŠA GOSPA POMOĆNICA – Cl (Corona 72)
- NEDJELJA – Cl (Corona, II)
- O FILII ET FILIAE – Huy (E.R. 409) **75**
- OBLAČENJE KOPRENE – Chat (René 95–96) **26, 36**; – Sainte (Port I, 430–431); – Huy (E.R. 80–82; 154–165; O.255–256) **69**; – Baum (Bapt. 168–174) **101**; – Le Ca (A une qui va faire ses vœux) **131, 132**
- OBLAČENJE REDOVNIKČKOG ODIJELA (HABITA) – Huy (O.404)

- OBRED NARODNI, RUSTIČAN,
SEOSKI – Baum (Fer. 293–
297) **97, 100, 102**
- OBRED OBLAČENJA – Huy (O.
260–261)
- OBRED ZATVARANJA U KLA-
UZURU – Huy (O.128–132)
- OBREZANJE – Verl (199) **128**
- OSMINA SPOMENA POKOJNI-
KA – Huy (E.R.36) **62, 73**
- PANGUE LINGUA – Prav (233–
235) **81**
- PARCE DOMINE – Prav (84–86)
81
- PEPELNICA – Coppée (213) **176**
- POBOŽNOST BL. DJEVICI –
Dup (859)
- POGREB – Chat (Gén. 391–394);
– Hu (Lucrèce); – Barb.
(Ens.228–229); – Huy
(E.R.18–21); – Baum (Fer) –
23, 24, 36, 69, 73, 84
- POHOĐENJE – Cl (Corona 153)
- POSLEDNJE POMAZANJE
– Rouss (Hel, 664;Conf.6);
– Chat (Gén.44; 394–396;
At.62); – Con (Ch.X); – La-
mar (Joc.100–101; 209); –
Ja(Cure 74–75); – Bal (303);
– Flau (359–361); – Mis (Fer
487); – 51; Zo (L.I,64–65;
R.505); – Baum (Bapt.262);
– Bordeaux (Maison morte
86–88); **24, 28, 43, 45, 46,
99, 114, 180, 181, 182, 209,
213, 214, 215, 216, 218, 234,
235, 237, 239, 240, 243, 245**
- POSVETA CRKVE – Huy (O.
380) – **69**
- POVEČERJE – Vidi KOMPLETO-
RIJ
- PREOBRAŽENJE – Cl (Corona
156)
- PRIKAZANJE – Cl (Corona 25)
- PROCES VJEŠTICAMA – Hu
(Notre VIII, 6)
- PROCESIJA SA SVIJEĆAMA –
Zo (Lourdes 283–302) **183**
- PROSNI DANI – Chat (Gen.
387); Ja (Géorgiques, Ch.III)
- PS 26 – Bloy (Femme 353; 387–
388) **58**
- PS 42 – Huy (E.R. 9; C. 330)
- PS 49 – Cl (Corona 62)
- PS 90 – Bour (Démon I,8–9) **93**
- PS 94 – Huy (O. 190–191) **71**
- PS 111 – Prav (19–20) **81**
- PS 113 – Prav (26) **81**
- PS 118 – Huy (O. 246–247) **71**
- PS 125 – Huy (O. 424) **71**
- PS 129 – Lamen (67–70) **34**; –
Huy (A.R. 269; E.R. 6–9;
14–17) **72, 75**; – Baum (Fer
178–179) **99, 104**
- PSALMI – Mais (Soir I,55–77);
– Taine (Phil., III, 266); – Hel
(Par. 246); – Bloy (Femme
53); – Huy (C. 275, 336–419,
425; O. 8, 111–112); – Baum
(Immolé 105, Paix 163); –
Bert (Sanguis, 31; 190); **31,
32, 33, 47, 48, 52, 71, 74,
141, 193, 197, 211, 219**
- REGINA COELI – Cl (Annonce
16–17)
- RORATE COELI – Huy (E.R.
412); – Peg (Innoc 201) **70,
143**
- SALVE REGINA – Huy (E.R. 37;
247–249) **71, 73, 151**
- SALVETE FLORES MARTYRUM
– Huy (E.R. 405); – Peg (Inno-

- cents 232–234) **74, 76, 142, 144, 145, 146**
- SAMOSTANSKI HIMNARIJ – Huy (O. 380–382) **73**
- SANCTUS – Verl (215) **106, 126, 194**
- SEKSTA (Šesti čas) – Huy (E.R. 268) **69**
- SLUŽBA ZA POKOJNE (ČA-SOSLOV) – Bloy (Dés.83; Femme 293–294); – Baum (Fer 179) **99; Cl – 156**
- SPOMEN SVIH POKOJNIKA – Chat (Gen. 397) **23; – Cl (Corona 169); 73**
- SRCE ISUSOVO – Cl (Corona 64); **129**
- STABAT – Huy (E.R. 409; O.412–413); – Prav (107, 242–244); **69, 74, 130, 151, 223**
- SUBOTA – Cl (Corona 200)
- SV. AGNEZA – Cl (Corona 163)
- SV. ANDRIJA – Cl (Corona 100)
- SV. ANTUN OPAT – Huy (O. 370–371) **66**
- SV. BENEDIKT – Huy (O.264–266); – Le Ca (Carmina); – Cl (Corona 28); **65, 133, 194**
- SV. BENEDIKT LABRE – Verl (116) **128**
- SV. BISKUP MUČENIK – Le Ca (Carmina) **133**
- SV. FILIP – Cl (Corona 86)
- SV. FRANJO KSAVERSKI – Cl (Corona 178)
- SV. GRGUR ČUDOTVORAC – Huy (O. 381–389) **72**
- SV. IVAN DAMAŠĆANSKI – Huy (O. 370) **72**
- SV. IVAN EVANĐELISTA – Cl (Corona 109)
- SV. IVAN NEPOMUK – Cl (Corona 144)
- SV. JAKOV MLAĐI – Cl (Corona 97)
- SV. JAKOV STARIJI – Cl (Corona 83)
- SV. JUDA TADEJ – Cl (Corona 89)
- SV. LUDMILA – Cl (Corona. 140)
- SV. LJUDEVIT – Cl (Corona 159)
- SV. MARTIN – Verl (280–293)
- SV. MATEJ – Cl (Corona 100)
- SV. NEVINA DJEČICA – Verl (219); – **128; – Huy (E.R. 408); – 76; – Peg (Innocents 232–234); 142, 143, 144, 149, 152**
- SV. NIKOLA – Cl (Corona 182)
- SV. ODILE – Cl (Corona 136)
- SV. PAVAO – Cl (Corona 80)
- SV. PETAR – Veü (II,241–243) **169–170; Cl (Corona 77)**
- SV. PLACID – Huy (O. 48)
- SV. SKOLASTIKA – Cl (Corona 32)
- SV. ŠIMUN – Cl (Corona 97)
- SV. TOMA – Cl (Corona 107)
- SV. UDOVICA – Le Ca (Carmina); **133**
- SV. VJENCESLAV – Cl (Corona 140)
- SVI SVETI – Verl (222) **129; – Huy (O.90) 72; – Bour (Démon II, 370–371); Walch (170–171); – 190, 197, 220**
- SVIBANJ – Ver (173); **127**
- ŠKROPLJENJE – Verl (191)
- TANTUM ERGO – Huy (E.R. 118–119); – Prav (86–88) **81; – 62, 69, 163, 202**

- TE DEUM – Chat (Génie);
 – Mais (Soirées II, 48–49);
 – Huy (A.R. 271, E.R. 9, C. 216); – Baum (Baptême 97);
29, 31, 33, 36, 69, 78, 106, 124, 185
- TERCA (Treći čas) – Joerg (55–60); – **195**
- TIJELOVO – Chat (DOM.G. II, 284–285.); – Lamar (Esprit de Dieu, 35–40) – Cl (Corona 50); – Bordeaux (Maison 39–42.) **19, 213, 219, 246**
- TMINE – Huy (E.R. 36–70, 49, 283–291) **71, 72, 73**; – Joerg (87–91); – Cl (Corona 117) **135, 141, 195**
- TUŽALJKE – Hello (Paroles 252–253) – **72, 115, 174**
- UKAZANJE BLAŽENE DJEVICE – Huy (F. 125–127) **67**
- POKOP MALE DJECE – Peg. (Innocents 202) **142, 143**
- USKRS – Huy (E.R. 409; O. 291–292) – **64, 69, 81, 110, 128, 168, 190, 192**
- UZAŠAŠĆE – Verl (209) **128**
- UZNESENJE – Verl (244) 129; – Huy (O. 354–355; 359; 361) **71, 72, 249**
- UZVIŠENJE SV. KRIŽA (Vidi: VEXILLA REGIS) – Huy (O.30) **74, 79**
- VEČERNJA (Vidi još: VESPERE): **69, 73, 81, 114, 126, 149, 194, 249**
- VEČERNJA MOLITVA – Chat (Martyrs II, 37) **23**
- VELIKI PETAK – Verl (246–247) **127**; Prav (248–260) **81**
- VELIKA SUBOTA – Huy (C. 325); Prav (265–270; 275–297) **81**; – Baz (Bonne Perrette) **244**; – **131, 138**
- VELIKI TJEDAN – Chat (Génie 378–391) **23**; Huy (E.R. 36; O.282, 290–291); – Prav (227–229) **81**; – **69, 73 197**
- VENI CREATOR – Prav (29–33) **81**; – **135, 202, 219**
- VENI SANCTE – Verl (211) **129**
- VESPERE (Vidi još: VEČERNJA) – Verl (219, 226); – Leconte (P. Tragiques 130); – Huy (E.R. 118, 120, 217, 247–249, 388–389, 392–393); – Prav (14–24, 39, 81, 86, 89, 236–237); – Verl (260–265); – Bord (Maison 39); – Ja (Curé 390–391); – **70, 71, 73, 80, 93, 95, 125, 126, 137, 142, 144, 151, 154, 236, 244, 249**
- VESPERE ZA POKOJNE – Huy (E.R. 36) **73**
- VEXILLA REGIS – Huy (A.R. 81, O.30) – Loti (Jer 217) – **74, 79, 231**
- VJEROVANJE – Huy (A.R. 269; E.R.40; F.191); – Verl (208); – **51, 69, 99, 114, 126, 157, 159, 182, 191, 200, 201, 249, 253, 257**
- VLASTITO SLAVLJE SVETACA – Huy (O;265–266 ; 262–270)
- ZVONA – Chat (Rene 98; Gén.370) **22, 23, 25, 28, 29**; – Huy (Là-Bas; Cath.)

BIBLIOGRAFIJA OSTALIH KNJIŽEVNIH DJELA

*U navedenim djelima nalaze se brojni komplementarni detalji
o temi koja je studirana u disertaciji*

A) KNJIGE

- Almanach catholique Français* (Bloud, 1920, 1921, 1922).
Blandin, J.K. *Huysmans* (Maison du Livre, 1912).
Chapontot, *Villiers de l'Isle-Adam* (Delassale 1908).
Chérel, *En relisant après la guerre Bazin*, Bourget, Barrès (Gigord).
Couillaud, *Poésies Sacrées de J.Racine* (Bloud).
Des Granges, *Hist. de la Litté. française* (Hatier).
Des Granges, *Morceaux choisis* (1er et 2ème cycle, Hatier).
Falkenheim, *Geschichte des neuen Philosophie* (Veit u Comp. Leipzig, 1913).
Ferchat, *Le Roman de la Famille Française. Essais sur l'oeuvre de M. Henry Bordeaux* (Plon 1912).
Flottes, *Baudelaire* (Perrin, 1922).
Gautier-Léon, *La Littérature catholique et nationale* (Desclée, 1894).
Hanotau – Goyau, *Histoire religieuse de la France* (F. XII., Plon).
Lanson, *Histoire de la Litt. Franç.* (Hachette, 1920).
Levrault, *Le roman* (Delaplane).
Mainage, *Psychologie de la Conversion* (Beauchesne).
Martineau, *Témoin du Renouveau catholique* (Beauchesne).
Martineau, *Léon Bloy* (Libraire de France, 1921).
Mill, *Auguste Comte* (Reisland, Leipzig, 1870).
Paris, *Récits extraits des prosateurs et poètes du Moyen Age* (Hachette).
Paris-Langlois, *Chrestomatie du Moyen Age* (Hachette).
Petit de Julleville, *Hist. de la Litt. franç.*, I/IV.
Petit de Julleville, *Les Mystères* (Hachette, 1880).
Sepet, *Le Drame religieux au Moyen Age* (Bloud, 4ème édition).
Sertillanges, *Vie de St-Louis* (Laurence; Arts et les Saints).

Strowski, *Tableaux de la Litt. franç. au XIX. siècle* (Delaplane, 1912).

Tonquédec, *L'Oeuvre de P. Claudel* (Bauchesne, 1917).

B) NOVINE I ČASOPISI

Correspondant, 10 Juin 1919 (Gide, P. Dupouey).

Croix, 10 Septembre 1922 (Baussan, Dom Guéranger).

Revue des Jeunes VII,2 (R. Salomé Vocation d'une chapelle); XI/17 (A propos du Congrès de Musique sacrée); XI,22 (d'Indy, Musique sacrée et Musique profane); XII,1 (Bazin, Art liturgique XII,3 (Les Etudes et le Mouvement liturgique en Allemagne); XII,10 (D'Indy, Chant grégorien et Art moderne, R. Salomé Art liturgique et les protestants).

Revue fédéraliste, Décembre 1921 (Hommage à L. Mercier).

Revue pratique d'Apologétique, 15 Janvier 1918.

Vie et les Arts liturgiques, I,1 (Un sermon liturgique de Bossuet); I,6 (La Liturgie et les Poètes); II,14 (M. Barrès et la leçon de nos églises); II/20 (Cantiques orientaux et occidentaux); II,24-29 (Drame liturgique); IV,39 (Idéal monastique et Renouveau catholique); IV,42 (Chant grégorien considéré comme Art liturgique); V,47 (Essais de traductions de textes liturgiques); V,58 (Un Centurion liturgisant – Le lieutenant de vaisseau P. Dupouey); VI,60 (La Langue liturgique); VI,67 (L'esprit liturgique de Pascal); VI,70 (Valléry-Radot, Le R.P. Dom Besse); VII,79-81 (La prière liturgique dans la »Divine Comédie«).

BIBLIOGRAFIJA LITURGIJSKIH DJELA

Većina ovdje navedenih djela odnose se na liturgijsku znanost

- Albin, *Poésie du bréviaire*, J.I. (Lyon, IMP. Vide)
Annuaire de la Société des Amis de l'Art liturgique de 1918 (Ed. Art catholique)
Bernard, *Leçons de Liturgie* (2 vol. Tralin, 1921-1922)
Bichop, *Génie du Rit romain* (Art catholique, 1922)
Casel, *Gédachnis des Herrn in des altchristlichen Liturgie* (Herder)
Fillion, *Le Nouveau Psautier* (Lecoffre, 1920)
Gréa Dom, *Le Bréviaire romain; Traduction annotée* (4 vol. Des-clée)
Guardini, *Vom Geist des Liturgie* (Herder)
Dom Guéranger par un moine bénédictin, 2 vol. (Plon)
Dom Guéranger, *L'Année liturgique* (Maine)
Dom Guéranger, *Institutions liturgiques*, 4 vol. (Palmé)
Jeannin, *Prononciation romaine du latin* (Bonne Presse)
Lefebure, *Missel quotidien et Vespéral* (Librairie des Jeunes)
Lefebure, *Liturgia* (Lophem-les-Brunges, Abbaye de St-André)
Mortier, *La Liturgie dans le roman* (paru chez l'auteur à Bollène, dép. Vaucluse, Epuisé)
Rituel des fidèles (Louvain, Abbaye de Mon-César)
Schott, *Missale romanum* (Herder)

KAZALO IMENA ZA DRUGI I TREĆI DIO TREĆEGA SVESKA SABRANIH DJELA IVANA MERZA (str. 259-470)

A

Alei, Jakov 379
Alencon 387, 388
Aléspée 398
Alfirević, Antun 450
Alfonzo de Liguori, sv. 362
Alojzije, sv. 369, 463
Anaksagora 451
Aristotel 451, 452
Arlone 384
Augustin, sv. 447
Aulon, d' 390

B

Balzac 267
Baudelaire 266, 267
Baudricourt, Robert de 378, 379
Beale, Lionel 343
Beaufort, Henrik de 391
Beckett, Samuel 262
Bedford 388
Beluhan, mons. M. 434
Benedikt XV. 344, 367, 445
Bertram, kard. 461
Bethléhem, abbè 433
Bloy, Léon 267
Borenić, Robert IV
Boucher, Jakov 384, 385
Bureau, P. 343

C

Camus, Albert 268

Cauchon, Petar 390, 391, 392,
393, 394, 395, 396, 397, 399,
416, 417
Chateaubriand 4, 260, 264, 265
Clavel, Maurice 269
Colas od Montbazona 382
Coloma 342
Constant, Benjamin 267
Crnkovački, Pero 5

Ć

Ćepulić, Avelin 272, 329
Ćepulić, Drago 450

D

Decoin, Didier 269
Delerm, Philippe 269
Donat 454
Dongherti kard. 432
Donković 440
Dubois, dr. 342
Dunois 384, 385
Dupanloup, msgr. 399
Durand 388

E

Elizabeta, bl. 269
Estivet, Ivan d' 392
Evrard, Vilim 394

F

Fénélon 329
Ferrari, kard. 436

Flaubert 266, 267
Forster, F.W. 364
France, Anatole 416
Francquet 390
Franjo Asiški, sv. 369
Franjo Saleški, sv. 314, 359, 360
Fritz, biskup 432
Frontz, Vilim 375

G

Gabrijela, sv. 393
Gauthier, Julie 399
Gelu, Jakov 385
Germaine, sv. 268
Glansdale 383, 385
Glochester 398
Goethe 264
Gomez, Egzecieles 463
Good 342
Goy, dr. Paul (Pavao) 342, 362
Gruber, Max 328
Guéranger, Dom 4, 260, 267
Gueydier, Thomas 3, 7, 259, 270
Guitton, Jean 270

H

Hauviette 375, 379, 402
Hello, Ernest 268
Henrik VI. 395
Heraklit 451
Hermite, Tristan L' 383
Herzen 362
Hirre, La 384
Hoffmann, Jakob 358
Homer court 379
Houpeville, Nikola od 392
Hugo, Victor 262, 265
Hus 418

Huysmans, Joris-Karl 4, 262, 267

I

Ivana Chantal, sv. 359, 360
Ivana d'Ark, sv. 465, 466, 467
Ivana od Metza 379
Ivan apostol, sv. 436
Ivan Luxemburški 390, 391

J

Jagatić 443, 444, 445, 446
Jakov od Arka 377
Jakovljević, Anđela IV
Jammes, Francis 265
Jardin, Ivanka 270
Jauk-Pinhak, Milka 7, 259
Julije 379

K

Kalisto III. 399, 465
Kant, Emanuel 329
Karlo V. 374
Karlo Veliki 377, 380
Karlo VII. 373, 375, 380, 381,
382, 386, 387, 389, 390, 391,
399, 402, 416
Karlo XII. 465
Katarina, sv. 377, 378, 382, 383,
391, 393, 397, 401
Keppler biskup 432
Klodvig 377
Kniewald, Dragutin 345, 425
Kuharić, kard. Franjo 6, 8, 9
Kuhta, Maja 3

L

Ladame, dr. 362
Ladvenu, Martin 396, 397
Laij, W. A. 358

Laxart, Durand 378
 Leonardo da Vinci 329
 Leon XIII. 301, 407, 452, 469
 Leroyer 379
 Limbarski, J. U. 318
 Lončarić, Josephus 273
 Loti, Pierre 267
 Loyseleur, Nikola 392
 Ljudevit, sv. 377

M

Mahnić, biskup Antun 358, 364,
 365, 366, 369, 439, 442, 452,
 454, 458
 Malapest 341
 Mantegazza, prof. 343
 Maraković, Ljubomir 263
 Margareta, sv. 377, 378, 382, 393,
 397, 401
 Markulin dr. 431
 Marošević, ing. Dragan 468
 Marot, Clément 264
 Marušić, biskup Josip 365-367
 Marx, Karl 309
 Massieu 396
 Mengette 375, 379, 402
 Mercier, kard. 454
 Merz, Tereza 264
 Michaut 264
 Michelangelo 329
 Midy 396
 Mihael, sv. 269
 Mihovil, sv. 376, 377, 378, 382,
 393, 397, 402
 Mileta, fra. Jerolim 438
 Mosterts, Karl 347, 352
 Mugnier 266
 Müller, Michael 359

N

Nagy, Božidar IV, 7
 Navarro, Nikola 463, 464
 Neumann, Terezija 430
 Nikola, sv. 379

O

Oberdörfer 459
 Offenbach 416
 Olgiati, Francesco 342

P

Paracelsus 329
 Pascal 329
 Pasquerel 383, 390
 Pasteau 341, 342
 Pavao, sv. 349
 Pavelić, M. 319, 320
 Perrier 374
 Petar od Arka 390
 Petar, sv. 269, 313, 440, 448
 Pieper, August 347
 Pio IX. 399
 Pio X. 278, 399, 434, 435, 465
 Pio XI. 276, 279, 313, 367, 427,
 428, 429
 Polnoir, Hennes 382
 Poulengy, Bertrand od 379
 Poupard, Paul 6
 Premuš, Dominicus 273
 Prétot, Patrick 6
 Protulipac, Ivan 442

Q

Quignad, Pascal 268, 269
 Quillier, mons. 345

R

Rabateau, Ivan 381

Rabelais, François 262, 264
Radić, A. 361
Radić, I. 342, 362
Regnault 387
Regnault de Chartes 416
Rheinstadler 454
Ribbing 343
Rivier, odvjetnik 433
Romée pl. Vouthon, Isabella 374,
376, 383

S

Schilgen, Hardy 344, 346, 358,
363, 365
Schiller 331, 400, 418
Schröteler, P. 359
Séguin 382, 402
Shaw, George Bernard 400, 415,
416, 417, 419
Simeon, Geroges 269
Skok, Petar 4, 260
Spirago, F. 360
Stendhal 267
Sticker, dr. 328
Stjepanek, Ladislav 260
Strafford 391
Suffolk 386

Š

Šarić, Slavko 1, 3
Šimun, sv. 269

T

Talbot 386
Tales 451
Teilhard, Pierre de Chardin 270
Terseglav, Franc 277

Tillinac, Denis 269
Toma Akvinski, sv. 362, 451, 452
Touchet 399
Trémoille 386, 388, 389
Tropsch, Stjepan 260

U

Urban, sv. 379

V

Valdrini, Patrick 5
Valencia Gallardo, Josip 463, 464
Veil, Simone 270
Verdin, Philippe 269
Vergas, Salvatore 463
Verhelst, F. 339, 342, 361
Verlaine 265
Vettori, Gabriel 458
Vicleff 418
Vigny 265
Vilars, Ivan de 359
Vinko Paulski, sv. 264, 359
Vodopivec, V. 320
Vogelbacher 352
Voltaire 263, 400, 416, 418
Vuiliermet 344
Vuković, Dana IV

W

Warwick 391, 394, 395
Winchester 391, 394, 395, 396,
397, 398

Z

Zimmermann, dr. 454
Zola, Emile 265, 266

BLAŽENI IVAN MERZ

1896.-1928.

Kratka biografija

1896.-1914. – Djetinjstvo i mladost u Banjoj Luci. – Ivan Merz rođen je u Banjoj Luci 16. prosinca 1896. Tu započinje školovanje. Dva razreda osnovne škole pohađao je u Prijedoru, gdje mu je otac, austrijski časnik, kao državni željeznički službenik bio neko vrijeme na službi. U Banjoj Luci pohađa gimnaziju – realku i maturira s odličnim uspjehom. Odrastao je u liberalnoj sredini. Veoma se zanima za umjetnost i književnost. U vjerskomu i odgojnom smislu najveći je utjecaj na njega izvršio tijekom školovanja i studija njegov srednjoškolski profesor dr. Ljubomir Maraković, katolički javni djelatnik i književni kritičar.

1914. – U Vojnoj akademiji u Bečkomu Novom Mjestu. – Po želji roditelja nakon mature Ivan polazi u Vojnu akademiju u Bečko Novo Mjesto. Napušta je nakon tri mjeseca budući da za vojno zvanje nije imao ni smisla ni volje. Boravak u Vojnoj akademiji koristio mu je ipak za stjecanje životnoga iskustva.

1915. – Početak studija u Beču. – Po izlasku iz Akademije upisuje na Bečkomu sveučilištu studij prava. Ovo je razdoblje označeno nutarnjim krizama i traženjima, što se vidi iz njegova dnevnika i korespondencije. U ljetu iste godine pozvan je u vojsku.

1916.-1918. – U krvi i plamenu Prvoga svjetskog rata. – Nakon časničkoga tečaja poslan je na talijansku bojišnicu i ondje ostaje do kraja rata. Boravak na ratištu, gdje je svakodnevno gledao smrti u oči i bio izložen stradanjima i trpljenju svake vrsti, produbljuje njegovu vjeru i učvršćuje kršćanski nazor na svijet. Religiozne vrijednosti zauzimaju od tada prvo mjesto u njegovu životu. Bilo je to razdoblje njegova duševnoga sazrijevanja i iskrena obraćenja Bogu.

1919.-1920. – Nastavak studija u Beču. – Po završetku rata i uz pristanak roditelja konačno započinje studij književnosti, što je želio još od gimnazijskih dana. Vodi i nadalje svoj dnevnik čije stranice postaju dragocjenim dokumentom njegova duhovnoga uspona prema kršćanskoj svetosti.

1920.-1922. – Studij u Parizu. – Zauzimanjem isusovca Miroslava Vanina Ivan dobiva stipendiju jedne katoličke ustanove iz Francuske. Polazi u Pariz, gdje nastavlja studij književnosti na Sorboni i na Katoličkomu institutu. Dvogodišnji boravak u Francuskoj te mnogi dodiri s katoličkim intelektualcima i obraćenicima proširuju njegove kulturne i religiozne vidike. Posebno se zanima za liturgiju; o toj temi skuplja materijal za svoju doktorsku disertaciju. Vodi dubok religiozni život pun askeze i kršćanskoga usavršavanja. U jednomu pismu iz Pariza piše majci: »Katolička je vjera moje životno zvanje.«

1923. – Doktorat na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. – Doktorski je rad napisao na francuskome jeziku čiji naslov glasi: *Utjecaj litur-*

gije na francuske književnike od Chateaubrianda do danas. (Ova je njegova disertacija objavljena u Zagrebu tiskom na francuskom za stotu obljetnicu njegova rođenja 1996. g., a drugo izdanje objavljeno je 2005. g. u Parizu, izd. Du Cerf.) Iste godine polaže vječni zavjet čistoće kojim se kao laik u svijetu potpuno posvećuje Isusu Kristu i radu za proširenje njegova Kraljevstva. Nakon postignutoga doktorata dvije godine pohađa privatno kod isusovaca u Zagrebu tečaj iz kršćanske filozofije i teologije. Potom nastavlja proučavati sve crkvene i papinske dokumente posljednjih stotinu godina. Posljednjih mjeseci života bavio se proučavanjem suvremenih moralnih problema.

1922.–1928. – Apostol hrvatske mladeži u Zagrebu i Hrvatskoj. – Po završetku studija dolazi u Zagreb i postaje profesorom francuskoga i njemačkoga jezika u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji. Tu službu obavlja sve do smrti. Tijekom šest godina boravka u Zagrebu sve svoje slobodno vrijeme posvećuje apostolskoj djelatnosti u katoličkim organizacijama za mladež. Uvodi u Hrvatsku Katoličku akciju pape Pija XI. Jedan je od suosnivača katoličke organizacije Hrvatskoga orlovskog saveza i u njoj obavlja dužnost tajnika. Ovoj organizaciji daje geslo ŽRTVA – EUHARISTIJA – APOSTOLAT po kojem će živjeti tisuće mladića i djevojaka. Jedan je od najzauzetijih promicatelja liturgijske obnove i euharistijskoga života u Crkvi u Hrvata. Svima svijetli nenadmašivim primjerom revnosti u širenju Kristova kraljevstva u dušama ljudi. Živi svetačkim životom ispunjenim ljubavlju prema bližnjima i herojski se uspinje do vrhunaca kršćanske savršenosti. Svake godine obavlja duhovne vježbe i zapisuje odluke koje vjerno provodi u život. Piše brojne članke, studije i brošure u kojima ostavlja bogatu idejnu i vjersku duhovnu baštinu. Glavno njegovo obilježje kao katoličkoga intelektualca bila je vjernost Crkvi i papi. Ljubav prema papinstvu širio je riječju i perom i usađivao ju je duboko u duše hrvatskih katolika. »Premda nije nikada obukao reverende, bio je stup Crkvi Božjoj«, pisali su o njemu nakon smrti. Namjeravao je osnovati svjetovnu ustanovu katoličkih laika, svjetovni institut, koji bi se potpuno posvetili Bogu i apostolatu. Ovu je ideju djelomično ostvarila njegova bliska suradnica Marica Stanković, osnovavši deset godina nakon njegove smrti prvi ženski svjetovni institut u Crkvi u Hrvata pod nazivom: Zajednica suradnica Krista Kralja.

10. V. 1928. – Žrtva za mladež – ulazak u vječnost. – Nakon neuspjele operacije sinusa dobiva meningitis i umire u četvrtak, 10. svibnja 1928. u bolnici u Zagrebu. Prije odlaska u bolnicu, svjestan da će umrijeti, sastavlja oporuku u kojoj među ostalim piše: »Umro u miru katoličke vjere. Život mi je bio Krist, a smrt dobitak. Očekujem milosrđe Gospodinovo i vječno posjedovanje Presvetog Srca Isusova. Moja je duša postigla cilj za koji je stvorena.« Na smrtnoj postelji prikazuje svoj život Bogu kao žrtvu za hrvatsku mladež. Koliko je ta žrtva bila Bogu ugodna, potvrđuje činjenica da je njegovo ime postalo programom života i rada cijelomu jednom naraštaju mladih katolika.

Njegov svetački primjer i žrtva života donijeli su obilne plodove jer su mnogi mladi nastavili ostvarivati njegovu duhovnu baštinu, kako to svjedoči i natpis s vijenca koji su mu mladi postavili na grob: »HVALA TI, ORLE KRISTOV, ŠTO SI NAM POKAZAO PUT K SUNCU.«Grob mu se nalazi u bazilici Srca Isusova u Zagrebu.

22. VI. 2003. – Beatifikacija u Banjoj Luci. Papa Ivan Pavao II. dolazi u Banju Luku i uzdiže Ivana Merza na oltar kao blaženika Katoličke Crkve. U svome govoru Papa je među ostalim rekao:

»Ivana Merza dajem vam danas kao **svjedoka** Kristova i **zaštitnika**, ali istodobno i **suputnika** na putu u vašoj povijesti... On će od danas biti **uzor** mladeži, **primjer** vjernicima svjetovnjacima... Ime Ivana Merza za čitav jedan naraštaj mladih katolika značilo je **program života i djelovanja**. Ono to mora biti i danas!»

2007. – Uvršten među 18 najvećih svetaca Crkve! – Papa Benedikt XVI. u svojoj apostolskoj pobudnici o euharistiji *Sacramentum caritatis*, objavljenj 2007. g., uvrstio je bl. Ivana Merza, jedinoga od hrvatskih duhovnih velikana, među osamnaest najvećih svetaca Crkve kao uzora štovanja euharistije. Ovo je još jedno veliko priznanje svetosti bl. Ivana, priznanje Crkvi u Hrvata i dodatan poticaj da ga što bolje upoznamo i štujeemo.

2011. – Prva župa u Zagrebačkoj nadbiskupiji posvećena bl. Ivanu Merzu. – 10. veljače 2011. zagrebački nadbiskup Kardinal Josip Bozanić utemeljio je u Zagrebu, u naselju Špansko, prvu župu posvećenu bl. Ivanu Merzu.

2011. – Papa Benedikt XVI. prigodom svoga posjeta Hrvatskoj 4. i 5. lipnja, na susretu s mladima na Trgu Bana Jelačića opširno je govorio o bl. Ivanu Merzu, o njegovoj ljubavi prema Kristu i liturgiji i preporučio im ga je kao uzor kršćanskoga života: »Ovdje, u Hrvatskoj, vi i ja upravo misli na blaženoga Ivana Merza. Sjajan mladić, u potpunosti uključen u društveni život... Otkriva ljepotu katoličke vjere i shvaća da je njegov životni poziv živjeti, i činiti da živi, prijateljstvo s Kristom. Koliko divnih djela ljubavi i dobrote ispunja njegov put!«

Znanstvena istraživanja i proučavanja života i djela Ivana Merza. – Osim brojnih maturalnih, seminarskih i diplomskih radova posvećenih Ivanu Merzu o njemu su napisane i obranjene četiri doktorske disertacije: 1. Marin Škarica: *Ivan Merz – promicatelj liturgijske obnove u Hrvatskoj*, Rim, 1975. (talijanski). – 2. Božidar Nagy: *Ivan Merz – čovjek vjere i odgojitelj za vjeru*, Rim, 1978. (talijanski). – 3. Zdravko Matić: *Ivan Merz i Katolička akcija u Hrvatskoj*, Zagreb, 2005. – 4. Stjepan Ribić: *Vjera i razum u životu i misli Ivana Merza*, Rim, 2007. (talijanski). – 5. U pripremi je i peta disertacija: Saša Ceraj: *Doprinos Ivana Merza tjelesnoj kulturi*.

Opširne informacije o bl. Ivanu Merzu mogu se naći na njegovoj službenoj internetskoj adresi: www.ivanmerz.hr

NAJVAŽNIJE KNJIGE O BL. IVANU MERZU:

- Dragutin KNIEWALD: Dr. Ivan Merz – život i djelovanje, Zagreb, 1932.
- SKUPINA AUTORA: Božji čovjek Hrvatske – Dr.Ivan Merz. Zbirka eseja i članaka prigodom 10. obljetnice smrti I.Merza, Zagreb, VKS, 1938. Pretisak iz časopisa Život, br. 5, 1938., str. 241-320.
- Josip VRBANKEK: Vitez Kristov - Ivan Merz, VKB i VKS, Zagreb, 1943.
- Božidar NAGY: Borac s bijelih planina – Ivan Merz, FTI, Zagreb, 1971.
- Božidar NAGY, DI: Prijatelj mladih - Ivan Merz, Zagreb, Postulatura I. Merza, 1974., 132 str.
- Marin ŠKARICA: Ivan Merz - iniziatore del movimento liturgico in Croazia (Ivan Merz, začetnik liturgijskog pokreta u Hrvatskoj). Doktorska disertacija na talijanskom jeziku obranjena u Rimu na «Anselmianumu» 1975., 511 str.
- Božidar NAGY: Ivan Merz - uomo di fede ed educatore alla fede (Ivan Merz - čovjek vjere i odgojitelj za vjeru). Doktorska disertacija na talijanskom jeziku obranjena u Rimu na «Salesianumu» 1977., 354 str.
- ZBORNIK RADOVA sa Simpozija održanog 1978. g. prigodom 50. obljetnice smrti Ivana Merza, Zagreb, Obnovljeni Život, br. 4, 1979.
- Božidar NAGY: Tko je Ivan Merz? Kratak prikaz života i djelovanja Ivana Merza. Zagreb, Postulatura I. Merza, 1980., 88 str.
- Dušan ŽANKO: Svjetlo na gori – Dr. Ivan Merz, Zagreb, 1990.
- Ivan MERZ: Put k suncu – Odabrani tekstovi Ivana Merza, 1. izd. 1978., 2. izd. FTI, Zagreb, 1993.
- Božidar NAGY: Ivan Merz, istaknuti laik u svjedočenju Evanđelja. - Zagreb, Postulatura Ivana Merza. 1996., 56 str.
- Ivan MERZ: L'influence de la liturgie sur les écrivains français. (Utjecaj liturgije na francuske književnike). Doktorska disertacija Ivana Merza na francuskom. Izdavači: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Postulatura Ivana Merza, 1996.g. 303 str. Drugo izdanje: Paris, CERF, 2005., 354 str.
- ZBORNIK RADOVA sa Simpozija o Ivanu Merzu održanog 14. XII. 1996. g. Obnovljeni Život, br. 3/4 1997., str. 223-334.
- Fabijan VERAJA: Ivan Merz - pionir Katoličke Akcije u Hrvatskoj (na talijanskom). Vatikan, 1998., 1104 str.
- Ivan MERZ: Plamen za visinama, Zagreb, FTI, 1999. 128 str.
- Ivan MERZ: Misli, Zagreb, Postulatura I.Merza, 1. izd. 2001., 2. izd., 2002., 64 str.

- Kardinal Franjo KUHARIĆ: Ivan Merz - čudo milosti Božje. Govori, izjave i propovjedi o Ivanu Merzu. Zagreb, Postulatura I. Merza, 2002., 64 str.
- Ivan MERZ: Ljubav i čistoća, Zagreb, FTI i Postulatura I. Merza, 2002., 260 str.
- SKUPINA AUTORA: Glas Crkve o Ivanu Merzu. Govori i izjave Pape Ivana Pavla II., kardinala i biskupa o bl. Ivanu Merzu. Split, Verbum, 2003.
- Giampaolo MATTEI, Ivan Merz – program katoličkog života i djelovanja za mlade danas (na talijanskom). Vatikan, 2003., 102 str. – Hrvatski prijevod iste knjige objavljen pod naslovom: Život za ideale - životopis bl. Ivana Merza. Verbum, Split, 2006.
- POSLANICA BISKUPA BK Bosne i Hercegovine povodom 2. pohoda Pape Ivana Pavla II. i beatifikacije I. Merza. Biskupski ordinarijati: Sarajevo, Banja Luka, Mostar, Trebinje, 10.V.2003., 14 str.
- Božidar NAGY: Ivan Merz – Putokaz suvremenom naraštaju. Kratka biografija. Postulatura Ivana Merza, Zagreb 2003., 64 str.
- »Zemljo Bosno i Hercegovino Papa te nosi u srcu!« Monografija beatifikacije bl. I. Merza u Banjoj Luci, 22. VI. 2003. Banja Luka, Biskupski Ordinarijat, 2003., 168 str.
- Božidar NAGY, Bl. Ivan Merz i Crkva. Studija o Crkvi u životu i shvaćanju bl. Ivana Merza. Zagreb, Postulatura bl. Ivana Merza, 2003., 380 str. – Za sada dostupna samo na Internetu: www.ivanmerz.hr
- S blaženim Ivanom na Kristovom putu. Zbirka molitava, tekst mise i prigodni tekstovi za slavlja u čast bl. Ivanu Merzu. Priredio Božidar NAGY. Zagreb, Postulatura bl. Ivana Merza, 2004., 128 str.
- Zoran FILIPOVIĆ: Sveti Otac Ivan Pavao II. u II. pastirskom pohodu Bosni i Hercegovini, Banja Luka 22. lipnja 2003. Beatifikacija Ivana Merza. Sarajevo-Zagreb-Banja Luka, 2004., 224 str.
- Božidar NAGY: Izvor života – Blaženi Ivan Merz i Euharistija. Izd.. Postulatura bl. Ivana Merza, Zagreb, 2005., str. 96.
- Zdravko MATIĆ: Ivan Merz i Katolička Akcija u Hrvatskoj. Doktorska disertacija obranjena na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 2005. 373 str.
- Stjepan RIBIĆ: Vjera i razum u životu i djelu Ivana Merza. Doktorska disertacija obranjena na Filozofskom fakultetu Papinskoga sveučilišta Urbaniana u Rimu 2007. g. 250 str.

Popis ostalih naslova s više od 60 raznih publikacija o bl. Ivanu Merzu nalazi se na internetskoj stranici www.ivanmerz.hr

